

K 117991
3

ქალაქი

ქალაქი
ქალაქი

ქალაქი ქალაქი

ველანი

807-3
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

K117.991
3

ქვეყნის
ქვეყნის

„ლიტერატურა და ხელოვნება“
თბილისი
1965

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მელანია ლიტერატურული ფსევდონიმია მწერალ ნიკოლოზ ნათიძისა (1853 — 1921). მისი მოთხრობები „ბნელო“, „ნაეარდობა“, „ქედნის ლულუნი“ და სხვები დღესაც ინტერესით იკითხება. წინამდებარე წიგნი ნათელ წარმოდგენას შეუქმნის მკითხველს ძველი სოფლის რღვევასა და კაპიტალიზმის შემოჭრაზე საქართველოში. მახვილი თვალის მქონე მწერალი შესანიშნავად გვიხატავს გლეხთა და ვაჭართა ყოფისსაინტერესო, კოლორიტულ სურათებს, ტიპებსა და სახეებს.

წიგნი შეადგინა, გოლოსიტყვაობა, ბიბლიოგრაფია და
სიტყვების ახსნა დაურთო ქეთო ხაჩიაშვილმა.

საქართველოს
საქართველოს

ბ ნ ე ლ ო

I

სოფელ მრავლეთში, ერთს მივარდნილ ადგილას, იდგა დიდი, ჩალით დახურული ქვიტკირის სახლი, რომელიც ირჩეოდა სხვა სახლებსაგან მით, რომ მარცხენა კედელში ჰქონდა ჩასმული მოზრდილი დახვრეტილი ფიცარი. ეს ფიცარი ასრულებდა ფანჯრის დანიშნულებას. სახლის დერეფანი გადაკუყრებდა პატარა ღელეს, რომლითაც თავდებოდა ფერდობითი ეზო-სახლისა. ეზოში, გარდა ოთხის ძირის კაკლისა, იდგა ხეები ლელვისა, ბროწეული, ქლიავი და უფრო მომეტებულად, ფურცლები (თუთები). ეზო ყოველთვის შემოუღობავი იყო და შამხნარით მოცული. მარცხნივ, სახლის გვერდზედ ყალთაღიანზედ, ფანჯრიდგან ზვადრვა ადღზედ იდგა ერთი დიდი ფურცელი, რომლის ქვეშაც ადგილი მოტიტვლებული იყო. ფურცლის ძირას იდო დიდი ლოდი.

კვირა დღეა. წვიმიან ღამეს მოჰყვა ბრწყინვალე მაისის დილა, რომლის წყალობითაც მზემ მალე შეუშრო დედამიწას პირი. იქნებოდა ათი საათი დილისა. ფურცელქვეშ ქვაზედ იჯდა ერთი სასულიერო წოდების კაცი. ხნით არა ნაკლებ ორმოცდათხუთმეტი წლისა, მაგრამ ხანს ჯერ კიდევ საკმაოდ არ მოეხარა წელში. იქნება ეს იმისგანაც მოხდა, რომ ეს პატივცემული კაცი ტანდაბალი და ტანმსხვილი იყო. იმისი პირისახე დაფარული იყო ჰალარა წვერ-უღვაშით, მხოლოდ დიდი კეხიანი ცხვირი და თვალის ძირებთან პატარა პატარა დაარჩომილი უბალნოდ ლოყის თავები უბრწყინავდა წითლად. დიდრონი კროლა თვალები, რომელთაც გადმოჰფარებოდნენ ზემოდგან ჯაგარი და ჰალარა წარბები, ისეთს სახის გამომეტყველებას აძლევდა, რომ იგი უნდა ყოფილიყო ან ძლიერ მრისხანე კაცი, ან ბეცი. დიმიკიტონის ანაფორის კალთები აქეთ-იქით ჰქონდა ჩამოშვებული. ფეხები განიგანს გაედგა, წინ იყო წახრილი და

მუხლებზედ ნიდაყვებდაბჯენილი ხელები ერთმანეთზე ჰქონდა და-
დაბლართული. ხელებსა და მუხლებს შუა ამოტარებული წითელი
ტყემლის ჯოხი ჰქონდა მიყუდებული მარჯვენა მხარზე; თავზე
ეხურა გაქუცული კალმუხის ქუდი. ეს კაცი გახლდათ სოფელ
მრავლეთის მთავარდიაკვანი სპირიდონ ტაბლიაშვილი. მთავარზე
ცოტა მოშორებით დაჰყუდებოდა მარცხენა იდლიით
ტყემლის ჯოხს მეტისმეტი სიმაღლისაგან წელში მოხრილი, წვერ-
მოპარსული, პირხმელი, თვალეზიაცვივნილი, დიდებილა და დიდ-
ცხვირა, თხელ უსწორმასწორო უღვაშება, გრძელ, გარეშემო
შემოკვეცილთმიანი იმავე სოფლის დიაკვანი იასე ქელეხაძე. სახელი
„იასე“ არსებობდა მართო მეტრიკის წიგნში. უიმისოდ კი, თუ
„დიაკვანოს“ არ დაუძახებდნენ, მიჰმართავდნენ ხოლმე მეტის
სახელებით: „კანჭიყლაპიავ“, ანუ „სახადის ანგელოზო“ — ვისაც
რომელი ეხერხებოდა. უკანასკნელი სახელი იმან დაიმსახურა თა-
ვისი უშიშრობით სახადით გარდაცვალებულთათვის დავითნის
კითხვაში. იმას ტანთ ემოსა შავი ლეკური შალის ჩოხა-შარვალი და
თეთრიანი ჩითის ახალუხი. თავზე ეხურა შალაღი შავი ბატკნის
ტყავის ქუდი, გვერდზე ცაჩატეხილი; ფეხთ ეცვა საცვეთიანი წა-
ღები. წლოვანობით მთავარდიაკვანზე უმცროსად მოჩანდა.

მათთანვე ახლოს იდგა სოფლის მნათე ანდრია — მეტი სახელი
ციმფა — ბორბაშაძე. მნათეს მარცხენა ხელში საცეცხლური ეჭირა
და იმავე იდლიაში შესამოსლის ბოხჩა ჰქონდა ამოჩრილი. მარ-
ჯვენა ხელში კი ეჭირა ტყემლის ჯოხი, ფერით წითელი და კრიალა
მთავრისა და დიაკვნის ჯოხებზედ, და უჩხიკინებდა დედამიწას.
იმისი ბღვრიალა, ძალზე დაწითლებული და სიყვითლემორეული
თვალები კაცს ჩაყლაპვას უქადოდა. სქელი, შავი, ბოლოდაწყები-
ლი უღვაშები ცხვირის ნესტოებთან ბურნუთის წვევისაგან დაჰყვი-
თლებოდა. ეტყობოდა, პირი კი იმ დილით მოეპარსნა: ნაწვერალ
აღაგს არა ჰქონდა ჯერ მიღებული საზოგადო ფერი პირისსახისა
და ისევ თეთრად გამოიყურებოდა. მოკრეჭილ თავზედ ეხურა ნაბდის
ქუდი. ტანზე ეცვა ისე, როგორც დიაკვანს, მხოლოდ ყველა სამო-
სელი ნაკლების ხარისხისა იყო, ფეხთ-ზონრით შესაკვრელი ჩუსტები
და პაჭიკები. წლოვანობით დიაკვნის კბილისა იქნებოდა.

სამივეს რალაც უკმაყოფილება ეხატებოდა პირისახეზედ. ხან-
გრძლივის მდუმარებისა შემდეგ მნათემ შეჰხედა მთავარს ცერად
და სთქვა ღიმილით:

— ე ღვდელი რატო არ გამოდის, რო შეუვარდე და ერთი ღუ
ორი... ავაყვანინო!

— მოგშივდა, ციმფავ, განა? — ჰკითხა მთავარმა.

— მე კი არა, აი, ე დიაკვანი მეცოდება, რომ ცხელს ნიღბს
მოკეცილი, ლამის ქამარი დაეკარგოს. დავითნის კითხვა არ შეე
და, რომ ცოტა პირი მაინც გაეცმატუნებინა.

— შენ ხომ არ გეწანწლება სული ბოზბაშისთვის და?! — უპა-
სუნა დიაკვანმა.

მნათეს ნერწყვი მოუვიდა პირში და სთქვა:

— ოჰ, ბოზბაში, ბოზბაში, ის დალოცვილი ბოზბაში!

— მგონია, ციმფავ, ორი ღღეა არაფერი გიჭამია? — ჰკითხა
მთავარმა.

— ჰე, მთავარო, როგორ არა მიჭამია რა, მაგრამ, თუ ი დალო-
ცვილი ბოზბაშის სუნი არ დატრიალდა მუცელში, თუნდა ცხრა
ხელი ჰამე ღღეში, სულ ერთია: მაინც მუცელს ვერ ვაძლებ!

— მაშ კარგად გაქვს მომზადებული მუცელი? — ჰკითხა ისევ
მთავარმა.

— ამანაც რომ არ მოამზადოს, თითონ მომზადდება, — ჩამოარ-
თვა დიაკვანმა. — ე დალოცვილი ღვდელი შეძვრა ი სახლში და
აღარ გამოდის, ერთი ლოქო ძლივს მოხვდა ბადეს და ლამის ისიც
წაგვივიდეს!

— ნეტა, რომელი კანკი გელოდება, დიაკვანო? — უთხრა მნა-
თემ. — იცი, მთავარო, ეს რასა სჩადის? დიმიტრის ხომ ქელეხებში
მზარეულობისათვის კოდის პურს არ ართმევს: რა არი, ქელეხებში
კარგი კერძი მომართვასო. ისიც ჩააგდებს ვეებერთელა კანკს,
აუვსებს ჯამს და უგზავნის.

— შენა?! ი ღვდელს რო უკეთებ ჯოხებს, ეგები თავისი კერძი
ხშირ-ხშირად გადმომიღვასო, ის რაღა არი?

— ეჰ, ღვდელი ეხლა თითონაც დაქიმითულია, მე რაღას გად-
მომიღვამს თავის კერძს! ორი-სამი ქელეხი უნდა იყოს ერთად,
რო კაცს იმედი ჰქონდეს. მთავარო, ამან ციკვეად დაანება თავი
ყელვას, გუშინ საღამოს რო უთხარი, მაგრამ მხრები კი ისევ ძალე
ჩამოყარა, როცა მოაგონდა, რო დავითნის კითხვა ამისი ჯერი
არ იყო.

— რაღა დაახსოვდება კაცს ამდენ ხანს? აღარც კი მახსოვს!

— მართლა და ძალიან პირი შეეკრათ! — წამოიძახა მთავარმა.

— მგონი „შეგვიწყალენი“ დაგვავეიწყდა კიდეც, მთავარო?

— „შეგვიწყალენი“ კი არ დაგვავეიწყდა, მაგრამ... უყურე, როგორ ჩავაბუღებულნი!

— რა ვიცი, ის ოხერი ჩ-ნი გადგა და აქ რაღა ღმერთო, მკაცრეა?

— ისე გულზე მოვდიოდი, რომ უნდა ჩ-ში შემეპარა მკვდარი და მიმეთრივ-მომეთრივნა სოფელში, რომ ეგებ აქეთაც გადმოეხედნა ღმერთს. სუ ამ „სახადის ანგელოზის“ ბრალია, ამისი ეშინიან სიკვდილს! — მიუბრუნდა მნათე დიაკვანს, რომლისგანაც მიიღო პასუხად:

— ჭერ არ დაიციდი, დავასუქოთ! თორე მჰლე მკვდარიც არ ვარგა.

— ეხლა კი გზა გაიხსნა; ამას იქით აღარ მოგვაკლდება, არა, ციმფავ? — ჰკითხა მთავარმა.

— მართალს ამბობ, მთავარო, დოლი დაგვეძრა. ხორც ტკბილობა ეხლავ, მკვდარს ეხლა აქვს გემო, თორე როცა რიგები გაჩნდება, მაშინ რაღას ვაქნევ!

— ამან რაღაცა იცის, ვისაც მიკიოტივით შესჩხავლებს, აღარ გადაურჩება. ერთი კვირის წინათ მითხრა: თვალიაანთ ზურია კანკს მოგვარტყამსო და აი ასრულდა კიდეც, — სთქვა დიაჩოკმა.

— ყორანს ხომ ერთი თეთრი ბუმბული აქვს ფრთაში და როცა ამ ბუმბულში ჩაიხედავს, ლეშს დაინახავს, საცა იქნება. მე კი ილიაში მაქვს ერთი ბეწვი, როცა იმ ბეწვში ჩაიხედავ და შიგ მკვდარს დავინახამ, უეშველად გვეყოლება მკვდარი. რა დროსაც გვეყოლება, იმას კიდევე ყური შემატყობინებს ხოლმე. თუ ყურმა ვამწივლა, ვაი იმის დედის ღმერთს, ვინც ავად არი! უთუოდ ჩაგვივარდება კლანჭებში, — წარმოსთქვა მნათემ ღიმილით.

იქნება კიდევე ბევრ სხვასაც ილაპარაკებდნენ, რომ სახლიდან არ გამოსულიყო სოფელ მრავლეთის მღვდელი მამა ქრისტესია კამია-შვილი და თვალების ყურით არ გამოეწივნა ფურცლისაკენ. მამა ქრისტესია იყო შუა ტანისა, მსხვილი, მხარბუქიანი, მხოლოდ დიდი მუცელი უმცირებდა სიმაღლეს; ასე რომ, პირველ შეხედვით, მანამ მთავართან მდგომარეს დაინახავდა კაცი, ტანდაბალი ეგონებოდა. მრგვალი პირისსახე მამა ქრისტესიას წითლად უღვიოდა და თეთ-

- და საანდერძოს ვინღა ჩივის. იღბალი რომ ამ კანკის-ყლაპისა აქვს.
- ✓ სუ ბედაური ხალხი ეხოცება!
- შენ კი დაგეკარგება, ღვდელი, რა? — ჰკითხა დიჩოკმა.
- დაკარგული არ არის, აბა მაშ ვინ ჩამაბარებდა?
- ისეთი ლატაკი ბიჭი დარჩა, რომ ორ წელიწადს იქით სოჯა მავირობას შეიძლებს; მოიყვანე შინ და იმსახურე.
- ერიპა! ყველა რომ მოჯამავირედ დავიჭირო კოდის პურში და სამკვდროში, რალა ვჰამო? შენც კარგ ჰკვაზე მარიგებ!
- ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ დაიწყო ისევ მნათემ:
- ჩვენ ტყუილად ვუცადეთ, დიაკვანო, მოძღვარს! აქამდინ რო წავსულიყავით და დავნაყრებულიყავით, კარგი იქნებოდა.
- როგორმე სამზარეულოში უნდა წამოვეყოთ თავი და ცოტა
- ✓ ფერდი ამოვიღოთ, თორე იქ რა ეშმაკი ააღწევს!
- ერთი კარგი მწვადი კარგი იქნება! — უთხრა მთავარმა.
- შენც აპირებ თუ? — ჰკითხა მღვდელმა.
- მე რალა ვარ? უფრო მაგრა არ დავიძახებ „შეგვიწყალენს!“
- შაგარცხვინათ ღმერთმა!
- ამ ლაპარაკით მიუახლოვდნენ „სასოფლოს“.

II

სასოფლოში

შუა სოფელში კი არა და, არც ძლიერ განაპირებით, სცხოვრობდა ერთი შეძლებული გლეხი, მამულაშვილი, ხალხმრავალ ოჯახის პატრონი. ოჯახი სცხოვრობდა დიდ, უზარმაზარ ქვიტკირის სახლში, რომელსაც უკანა კედელი ზედ სასოფლო გზის პირას ჰქონდა ამოყვანილი. მარჯვენა მხრივ სახლს ჩაუდიოდა საურმე გზა, მარცხნივ კი ზედვე ჰქონდა მობმული ქვიტკირის დიდი მარანი. მარნის უკანა კედლიდან დაწყებული, გზის პირად იყო გაჭიმული მაღალი ძეძვის ღობე, რომელიც ორმოცის ადლის შემდეგ ერთიანდებოდა და ზღუდავდა მარნის გვერდზე მდებარე ხეხილიან საფუტკარეს. ღობის პირში შიგნიდან იდგა მწკრივზე სამი კაკლის ხე; გზის მხარეს კი იყო მიწყობილი ღობის ძირზე მუხის ხერგები, გზის მეორე ნაპირსაც ასეთივე ღობე ჰქონდა გავლებული. ამ ორღობეში წვიმების ღროს იცოდა საშინელი ტალახი, მაგრამ, რა ტალახიც უნდა ყოფილიყო, მაინც კვირა-უქმე დღეს აქ მოიყრიდნენ ხოლმე თავს

მცხოვრებლები, სასოფლო საქმე ექნებოდათ, თუ გულის გადაკრულ
ბა ენდომებოდათ. ამისათვის ეს ორღობე იწოდებოდა „სასოფლო“.

სოფელში ბევრი სხვა უკეთესი ადგილები იყო, სადაც მცხოვრებელნი
მცხოვრებელთ მოეხდინათ სასოფლო ყრილობა, მაგრამ იქნებოდა
ბოდნენ ამ ორღობეში არა ადგილის უკეთესობით, არამედ სხვა
მიზეზების გამო. ორმოცის წლის წინათ (რა დროდნაც ჩვენი
მოთხრობა იწყება) მამულაშვილების ოჯახში გარდაიცვალა ერთი
ღრმად მოხუცებული ბერიკაცი დათია. დათიას დიდად პატივსა
სცემდა მთელი სოფელი და ყველას მაგალითი იყო, როგორც კარგი
ხელოსანი ურმისა, გამოცდილი გუთნისდედა და მეფუტკრე. მანამ
ჯანი და ღონე ნებას აძლევდა, დათია ტყესა და მინდორში აღამებდა
და ათენებდა. როცა აღარ შეეძლო ბევრი სიარულის ატანა, ხელი
მიჰყო ფუტკარს და შინად ურმების კეთებას. იყვილებდა თუ არა
მამალი, დათია ფეხზე იყო. საქმის დღეს უსაქმოდ ვერავინა ნახავდა,
კვირა-უქმე დღეს კი იჯდა მთელი დღე საფუტკრეს უკან გზაზე
და ვისაც მოახელებდა, დაუწყებდა ლაპარაკს. იმისი სალაპარაკო
იყო ან ურემი, ან გუთანი, ან ფუტკარი.

სიბერის დროს ძველ ამბებზედაც გადადიოდა. ლაპარაკის დროს
ხშირად ხმარობდა, როგორც დასამტკიცებელ საბუთს: „გარჯილო-
ბას რა მოჰქონდა და საწუთრო დაუღვევლიო“. ამნაირად დათიამ
მიიზიდა სოფლის მკვიდრნი და კვირა-უქმე დღეს ყველა ამ ორღო-
ბისკენ მიეშურებოდა, რათა გაეგონათ იმისგან ან ავი, ან კარგი.
ხალხს ჩვეულებად გარდაეჭვა ამ ორღობეში თავის მოყრა და
დათიას სიკვდილის შემდეგაც აქ იყრიბებოდა. თვითონ ოჯახიც
კი ძალაუნებურად იზიდავდა ხალხს. ძნელად მოიპოვებოდა სოფელ-
ში ისეთი კაცი, რომელსაც წელიწადში ორჯერ-სამჯერ თუ არა,
ერთხელ მაინც არ ეჭამა მამულაანთ ოჯახში პური. თუ ვინმე არ
მოჰყვებოდა „მამითაღში“, მკათათვეს, ან „ალილობას“, ან „ბერი-
კობას“, ან „ყეინობას“ მაინც გაიღებდა გემოს მამულაანთ პურ-
ღვინისას. მამულაანთ რძლებიც პურის ცხობის დროს ხშირად
გამოურბენინებდნენ ხოლმე თბილ-თბილ პურს გზაზედ მსხდომთ.
მას შემდეგ უფრო დამტკიცდა ამ ადგილს სასოფლო, როცა ერთმა
სომხის ბიჭმა, არტემა არზუმანოვმა, გააღო მამულაანთ საფუტკრის
კუნძულში პირველი დუქანი სოფელ მრავლეთში.

არტემას წინათ საწვრილმანო დაჰქონდა ილიაში ამოჩრილის
ყუთით, მერე ვირით. ბინა ყოველთვის მამულაანთ ოჯახში—მარან-

ში ჰქონდა. რომ ცუდი ხმა არავის დაეგდო, ოჯახმა დაინათლა არტემა. შემდეგში, როგორც ნათელ-მირონს და ამასთანავე საწყალს, მამულაშვილებმა დაუთმეს საფუტკრის კუნჭულში, უქირაოდ სადღუქნე ადგილი და თითონვე უფასოდ აუშენეს. პატარა ღუქანი. არტემა ბუნებით სულელი არ იყო მტკიცე, მტკიცე კი თავს ისულელებდა, ასე რომ მთელ სოფელში დედაკაცები „რეტანს“ ეძახდნენ სახელის მაგივრად და მამაკაცები „დამთხვეულს“, ანუ „დაუპტვინეს“. კაცს თუ ქალს, დიდსა თუ პატარას, ყველას გაურჩევლად ესმაურებოდა და ებლადუნებოდა. ვისაც უნდა ქლანდნა ან ეცემნა, არც პირს, არც ხელს არავის უბრუნებდა, თუნდ იმაზე პატარა ყოფილიყო: ყველას ხუმრობით იგერიებდა.

ამნაირის ქცევით არტემამ შეაყვარა თავი მკვიდრთ და კვირა-უქმე დღეს ბევრი იმის გულისათვისაც მოდიოდა სასოფლოზე, რომ არტემა ეყვირებინათ. მიზეზსაც მალე იპოვნინდნენ ხოლმე. ყველამ კარგათ იცოდა არტემას ხასიათი, რომ ნისიებს წაუმატებდა ხოლმე. ვისაც უნდოდა არტემას წვალეზა, მივიდოდა და ეტყოდა: „აბა, ერთი დავთარი მაჩვენე, ჩემზედ რამდენია?“ დავთრის წაკითხვის შემდეგ დაუწყებდა არტემას ცემა-ტყეპას და ესეც მოჰყვებოდა ყვირილს. ამ ყვირილით საქმე თავდებოდა: არტემა მაინც ყველასგან მოუკლებლად იღებდა, რაც დავთარში ეწერა.

კრებულზედ ერთის ფეხით წინ სასოფლოზედ გამოიარეს სხვადასხვა მგზავრებმა. ერთი ახალგაზრდა ბიჭი მოუძლოდა წინ კვიციანს ცხენს, რომელსაც ეკიდა ლურჯი ხამის სუფრაგადაფარებული ხურჯინი. ცხენს უკან, მეორე ხანში შესულს კაცს მოჰყვანდა ყელზე აპურშებმული თოხლი. ამათ უკან მისდევდა სამი ძველ-ქათიბა მანდილოსანი, რომელთაც წინა კაბის კალთები სარტყელში ჩაეკეცნათ და მკლავებზე გადაედოთ თეთრი დაკეცალი მანდილები. ამათ დანახვაზე ხალხში, რომელიც ბლომად შეყრილიყო სასოფლოზე, ლაპარაკის საგანი გამოიცივალა.

— აბა, ე ვინ გადაიცივალა, კაცებო? — წამოიძახა ერთმა და ამის შემდეგ გააბეს ყველამ.

— ვინა და, საწყალი თვლიანთ ზურია.

— ო... ვაჰ!

— საწყალმა აკი ველარ იკეთილა-რა, რაიც ი ბატონმა გალახა!

— აი, იმი ცოდო და იმი ცოლ-შვილი ცოდო ნუ დაუღირს
ღვდელს, როგორც იმან დაიდო იმი ცოდო!

— თავი დღეში არ გამიგონია, რო ყურძნის ქურდს ქურდობდა
ჩაითვალოს! ხილს რო პირი ჰქონდეს, თავისთავს თითონ შეჭადს
და დამი მეზრემ რო ყურძენი არ მოიპაროს, რაღა...

— ყურძნის მოპარვა კი შეეძლო საწყალს?

— მე მკითხოთ, როგო იყო? — წამოიძახა ერთმა ყმაწვილმა
ბიჭმა: — საწყალ ზურიას გემოთაც არ უნახამ მაშინ ყურძენი. აი
როგორ იყო: საღამოთი ძროხა ძეძველებზე შამოვაცოლეთ. ბინაზე
რო მივრეკეთ და დავათვალიერეთ, ნინიამა თქვა: „ნიშა დეკეული
მაკლიაო“. ი დასაქცევი არ წავიდა მოსანახათ. „სა წავაო, სანდროს
შველოცინეფო და ფიქრიც არ არიო“. დავაცადე და, ი საწყალმა
ზურიამაც დამძლარი გუთნისხარი ჩვენ ბინაზე მორეკა, რადგანაც
ამხანაგი შინ დაძობოვნოდა, მერმე ბიჭებმა ვთქვით: მოდი ერთი
ბატონიანთ ზვარს ვეცნეთო და გულები დავკედოთო. საწყალმა
ზურიამ ბევრი გვიშალა, ნუ წახვალთ, ა იქ საფრთხეში არაში ჩას-
ცვივდეთო. მაგრამ არ დავიშალეთ, ავდექით ხუთი ბიჭი და წავე-
დით. მე და ნინია მივიპარენით ქოხთანა; დაჰყლეტილი მტყენები
მუქაში გვეჭირა მომზადებული, რო, თუ გამოსულიყვნენ მეზრე-
ები ქოხიდან, თვლებში უნდა გვესროლნა, მაგრამ იმ დალოცვილე-
ბი ისეთ ღრმა ძილში იყვნენ, რო ფეხიც არ გაუქნევიათ. ბიჭებს
კულები გაეჭედნათ და ახლა ჩოხიკალები გეეწვერნათ. როცა
ბინაზე მიველით, ზურიას ხარი აღარა ჰყვანდა, ეეშალნა და გეერეკ-
ნა. მეორე დღეს ნინია წავიდა მოსანახად და მგლისგან გაღელილ
დეკეულს კი მიადგა. არ ვიცი როგო გაეგო ღვდელს, რო ჩვენ იმ
ღამეს ყურძნის მოსაპარად ვიყავით, მაგრამ გუმანი კი სვიმონაზე
მივიტანეთ — იმან დაგვაბეზლა ღვდელთან. ღვდელიც წასულიყო
და ჩეეკენჭა ბატონისათვის. დაგვიბარა ბატონმა ყველა მეძროხეები
და ი საწყალი ზურიაც. ჩვენ ბიჭებს სამ-სამი, ოთხ-ოთხი სახრე გა-
დაგვაწნეს მზრებზე და ი საცოდავი ზურია კი წააქცევინა და სუ
გველივით გააჭრელებინა როზვით: მე დიდი ხანია შენი ჯავრი
მჭირსო. საწყალმა ბევრი იყვირა: მე არა ვარ დამნაშავეო, მაგრამ
ბატონი ეძახოდა: დაჰკარითო, მოლაღატე ყმას ე მაგრე უნდაო!
ვეჭოფ, განაყოფის დაბეზლებული იყო, რო ისე ბოღმამ გახეთქა.
სუ იმას იძახდა: დედა ვაცხონე და მამა ღვდლისა, რო იმან შენი
თავი ხელში ჩამიგდოვო.

— აი არ დაუღიოს იმისი ცოლ-შვილის ცოდო, როგორც იმინი ეხლა ყელგამოქრილები დარჩნენ!

— ეგ სახკარდაქცეული, ეგა, რაერთ ნავენებსა შერევაქცეული მოიძახა ძმამ, — ჩვენ არ ვარგივართ, თორე ეგ აქამუფუნდქმონსეკუპ ბოგინობდეს! ხო გვაზღვევინა მაგ სახკარდალუბულმა, რილაპთვიან აბეზღებდა, რო ერთი კომლი კაცი სოფელსაც დაუქარგა და ბატონსაც.

ეს სიტყვები წარმოთქვა დაბალის ხმით, რადგან კრებული მოვიდა სასოფლოზედ. ყველანი ფეხზე წამოდგნენ, ქულები მოიხადეს და მიჰმართეს მღვდელს: „შენდობა, ბატონო!“ პასუხად კრებულმა უთხრა: გაკურთხოთ ღმერთმანაო, და დაუმატა, „ნეტავი ე მაგრე ერთგულად ეკლესიაში იარებოდეთ!“

— შე დალოცვილო, აღდგომას აქეთია, ორჯელ არ გიწირამ და ეკლესიაში რიპთვიან ვიაროთ! — მიუგო ერთმა.

— არავინ კი იარება და ვის ვუწირო?

— არ ვიარებით და აკი ღმერთიც იმიპთვიან გვახდევინებს! — სთქვა ერთმა მოხუცებულმა.

— რას ამბობ, თუედორე? დავდივართ თუ არა, მაგას რა დავა აქვს! ჯამეიგის იმიპთვიან ვაძღვეთ, რო ღმერთს ჩვენ მაგივრად შეეხვიწოს და მოსავალი მოგვეგვაროს, თორე ი ჩანახ ნიტრას რო მაიტანს, საიღამ უნდა ავუწყოთ კოდი პური? ე ცა და ღრუბელი რო შაიკრა და ერთი ბეწო ნამი აღარ გვეღირსა, მაგისი ვალი არ არი, რო ილოცოს და წვიმა მაიყვანოს? — წამოიძახა ნინიას ძმამ.

— აი, მეხი კი დაგეცა მაგ წვინტილიან თავზედ! ცა და ღრუბელი რამ შაიკრა? თქვენმა ცოდომ შაიკრა: ღვთისა თქვენ აღარ გეშინიანთ და მღვდლისა, ერისა და ბერისა. კვირა დღე თქვენ არ გავაჩნიათ და უქმე!

— საღვთოები ხო დავიწყებას მიეციოთ და აღარას აჩემებთ! — სთქვა ციმფამ.

— საღვთოები კი არას დაგვავიწყდება, მაგრამ... იმ კვირია ვაპირობთ, — დაამშვიდა ერთმა ციმფა.

— გვალვა კი არა, მე მიკვირს, რომ ღმერთი მარტო ამას გაკმარებთ და ცეცხლს არ მოუღდებს ქვეყანას! ვის გაუგონია, რომ მართლმადიდებელმა ქრისტიანემ იოანე ნათლისმცემლის თავისკვეთის დღეს გუთანი შააბას და ხნას? განა იმ ნახნავში უნდა გასტყვერეს რამე? ცოტაც არის თქვენთვის ეს სასჯელი ღვთისა!

— ღვდელო, ე ღმერთქვეშ ნუ გვაგდებ, თორე.. — უთხრა ისევ ნინიას ძმამ.

— თორე, სკუფია კი არ გამიბრუნო უკან!

— ვისი ბრალია, ღვდელო, რომ კვირა-უქმე დღესაც ვერ ვხედავთ? ი ზარი რიპთვინა ჰყილია, იმიპთვინ არა ჰყილია, რე ვერ ვხედავთ დღე შავატყობინოთ? რატო არ გვირეკავთ, როცა უქმეა? — წარმოსტევა კიდეც სხვამ.

— ე ბიჭბუჭებს რა ყურს უგდებ, ბატონო! — უთხრა მღვდელს ერთმა ხანში შესულმა კაცმა: — ვერც არავინ სკუპიას გაგიბრუნებს და ვერცა!... შენ ერთი ეს სიკეთე გვიყავი, რომ ერთს კვირა დღეს გამობრძანდი სასოფლოზე და კვირა-უქმე დღე შევკრათ ისე, რომ ველარავის შეეძლოს მუშაობა, და თუ გასტეხამს ვინმე, ისე დავარბიოთ, რომ სიკვდილამდინ ახსოვდეს.

— მაგაზე აღვილი რა არის: თუნდა დღესვე დაწეროთ. აი ცხედარს დავასაფლავებ, გამოვივლი. დაწეროთ ერთი მაგარი ქალაღი, შევაჩვენოთ ღვთის პირით, ვინც იმუშაოს და კიდეც დაირბეს, — სტევა ესა და შეუღდა ისევ თავის გზას კრებული.

— ისე გვიყავ, შენი ჭირიმე, ისე! — მიამახა რამდენმამე.

ცოტა ხნის შემდეგ ერთის პატარა წნულის სახლიდან გამოასვენეს ცხედარი შეუმოსავის კუბოთი, ცხედარს გამოჰყვა თხუთმეტიოდე მანდილში გახვეული ღედაკაცი. ორი ღედაკაცი აპოჯლომოდა მხრებში ჭირისუფალს — გარდაცვალებულის ქვრივს, რომელიც „ზარით“ მოტირალთ არ აქევედა ყურადღებას და, რაც ხმა გაუწვდებოდა, გაჰკიოდა: „სად მიხვალ, რო მიჰდიხარ, შე უღმერთოვ!... ვის ამწყურალებ შენ საცოდავს ცოლ-შვილს!.. ვინ უნდა უგდოს ყური და უპატრონოს შენ პატარა ილიას!“

ჭირისუფლის ხმა იცნო ერთმა პატარა ოთხი-ხუთი წლის ბავშვმა, რომელიც აქამდის იჯდა პერანგა, ფეხშიშველა და თავშიშველა თავის ტოლებთან და ხუხულას აკეთებდა. დაანება თავი ხუხულას კეთებას და დაექანა იქით, საითაც ცხედარი მიჰქონდათ, ყვირილით: „ვაიმე, დედილო!.. ცად მიქვალ, ეი?!..“

მზე კარგად იყო გადახრილი, როცა კრებულმა გამოიარა სასოფლოზედ. სადაც ერთი კაციც აღარ იპოებოდა. აღარც კი მღვდელს მოჰკონებია ქალაღის დაწერა. მნათე ოხუნჯობდა აჩვეულებისამებრ, დანარჩენნი კი გულთანად ხარხარებდნენ.

დიდმარხვავა, სალამო ხანი. ერთს პატარა წნულის სახელს¹ მისცა — მის კარებიც ღია იყო, შევიდა ჩვიდმეტ-თვრამეტის წნულის² ქალს თავზედ ედო ძველი ჩიხოლა, ბეჭებზედ გადაფენილი. შევიდა თუ არა, კარები მოხურა.

— გოგო, რა დაგმართებია, რაღა ჰხურამ კარებს? სალამო ხანია, გააღე, ანგელოზი შემოვიდეს! — მოესმა ქალს ცეცხლო პირიდან. ქალი მიბრუნდა კარების გასაღებად და პასუხად მისცა:

— იჰ, რას ამბობ, დედი, ვერა ჰხედამ, ცივა! ეხლა ანგელოზს კარში რაღა უნდა? მზე ჩასულია.

— იქნება დარჩა საღმე!

ქალი ფეხებს ითბობდა ცეცხლზედა, როცა ამ სიტყვებზედ უპასუხა:

— დარჩა და ავმა ანგელოზმა რომ შემოუსწროს?

— ავი ანგელოზი როგორ გაჰბედავს, ხშირ ბინდამდინ ფეხი გარეთ გამოდგას!

დაბინდდა, კარები მიხურეს, შუა ცეცხლმა და მარჯვენა კუთხეში თაროსთან ანთებულმა ბაზმამ¹ გაანათა შიგნიდან სახლი. სინათლეზე ჩანდა ყოველისფერი, რაც კი შეადგენდა სახლის მორთულობას ან მოწყობილობას. ოთხივე კედელი სახლისა, წნელით დაწნული დირეებზე, სქლად იყო გაღესილი ძროხის განავალით და სხვადასხვანაირად დაჭრელებული. წმინდა წნელით ხელოვნურად გაწნული სხვენი ბოლისაგან ძალზე იყო გაშავებული. მხოლოდ ცეცხლის პირდაპირ არ იყო გაწნული სხვენი; აქ იყო ჩამოკიდებული პატარა ჭაჭვის საკიდელი. საკიდელს ზემოთ, დედაბოძისაკენ, კერის პირდაპირ ეკიდა „ბობოლა“², რომელსაც სამი ფრთა კიდევა ჰქო-

¹ დანაყილი და დასორსოლებული ნიგოზი, ამას აანთებენ იმ სახლში, რომელშიაც ყვავილი სდგას, რადგანაც ბაზმის სუნი იამებათ ბატონებს საყნოსველად.

² როცა დადგება ხოლმე დიდმარხვა, ერთ თავს ხაზვს გაუკეთებენ ხოლმე შვიდ ფრთას — ბატისა იქმნება თუ ინდაურისა. რამდენი კვირაც გავა, იმდენ თითო ფრთას აძრობენ — ამას ეძახიან ბობოლას. გარდა ამისა, რომ ბობოლას საშუალებით დიდმარხვის კვირებესა სთვლიან, ბავშვებსაც აშინებენ, რომ მარხვა არ სჭამონ.

ნდა დარჩომილი. დედაბოძის ძირში იყო დარკმული და ზედ
წნელით მიკრული შვილდის ხის ჩხა, რომელშიაც იდგა თიხის სახაშე.
სახაშის ზემოდან დედაბოძს ჰქონდა მიკრული სამგან წითელი კვერ-
ცხის ნაჭუჭები. დედაბოძს უკან კედელზე იყო მიდგმული პატარა
რომელზედაც ელაგა თიხის ჯამ-ჭურჭელი, ერთი პატარა ყურადღი-
ქვაბი და ერთი ტაბაკი. მარცხენა კედელთან, ცეცხლის პირდაპირ,
ორი პატარა ბოძი იყო დარკმული; ბოძებზე გადებული ხიდები
კედელში იყო დამაგრებული. ხიდებზედ იდგა პურის ვარცლი,
ზემოდან ხონჩადაფარებული. ამავე მხარეს, კუთხეში კარებთან
იდგა ფქვილის გოდორი. მარჯვენა მხარეს, კარებს უკან, იყო
გაქეთებული ქვეშაგების დასალაგებელი ისევე, როგორც ვარცლის
დასადგმელი; ახლა კი არაფერი ელაგა ზედ. მარჯვენა კედელზე
გამული იყო უსურვაზის წნელი და ზედ კონკმანკები იყო გადა-
კიდებული. ერთგან კაჩოზედ ეკიდა პატარა კალათა. უკანა კუთხეში,
იმ ადგილს მალა, სადაც ბაზმა ენთო, იყო მოფენილი ბატონები-
სათვის. კუთხეში დამაგრებულს პატარა ფიცარს ჰქონდა გადაფა-
რებული სხვადასხვა ნაქუწები. ზედ ეყარა ჩამიჩი და ელაგა თითო-
თითო ვაშლი, ჩურჩხელა და წითელი კვერცი. ცეცხლა პირას,
მარჯვნივ, იწვა ნაბაღზედ თორმეტის წლის ბიჭი, ყვავილით
ავადმყოფი და ეძინა. თავით ედო მსხვილი ჩითის ბალიში, ბარცა-
კალზე მიდებული, და ზემოდან მსხვილი ჩითისავე საბანი ეხურა.
ავადმყოფს თავით უჯდა დედა, ზურია თვალთშეშლის ქვრივი,
თამარი. სიკვდილთან ერთად მოისპო სახელიცა და გვარიც ზურიასი:
იმის სახლსაცა და ობოლსაც ეხლა ყველანი ეძახოდნენ ოქროუ-
ლასას — თამარი იყო ოქროაშვილის ქალი.

ავადმყოფს ფეხით ეჯდა მეზობლის დედაკაცი ქეთო, კარგი
დამკვრელი ჩონგურისა, მოზღაპრე და საშინელი ხუმარა, თუმცა
კი ცუდის შვილებისაგან გული ძრიელა ჰქონდა გატეხილი. მეორე
მხარეს ნეჭაზედ, კერასთან, იჯდა ოთხმოცის წლის დედაბერი
„შამანდუხა“. იგი იყო ქალი შამანდუხაშვილისა და შემოკლებით
შამანდუხას ეძახოდნენ ყველანი.

შამანდუხა ძრიელ ახალგაზრდა დარჩა ქვრივად, მაგრამ მეორედ
გათხოვება აღარ ინდომა. თავი დასდო სამს ვაჭიშვილზედ და ისინი
კაცად აქცია. ეხლა შამანდუხა სავსე იყო შვილიშვილებით. იმისმა
შვილებმა მხნეობით ქვრივ-ობრის ქოხი შეძლებულ ოჯახად გადა-
აქციეს. ამ გარემოებით ძრიელ თავი მოჰქონდა შამანდუხას და

ყველას თავის გამპროიაზობას შეჰკვესოდა. როცა შამანდუხა მოუძღ-
ლურდა ისე, რომ საქმის გაკეთება აღარ შეეძლო, ატაცებულა ვით
გახდა. ზოგჯერ რო ჰკვიანურად იტყოდა რამეს, ზოგჯერ ისეთ
ლაპარაკს მოჰყვებოდა ხოლმე, რომ კაცს მთლად სულსწრაფობა
ნებოდა. შინაურს, გარეულს, დიდს, პატარას, ხუმრობით თუ მართ-
ლა დედ-მამას ერთმანეთში ურევდა; ხანდისხან ყავარაჩენსაც იშვე-
ლიებდა ხოლმე. როცა მოსწყინდებოდა შვილებისა და ჩძლების
ლანძღვა-გინება, დაიჭერდა ყავარაჩენს, გაიკეთებდა სარტყელში
ბურნუთის კოლოფს და ჩამოუვლიდა მთელს სოფელს რიხრიხით. ✓
საცა ჭირი იყო, ან ლხინი, უმიისოდ არ იქნებოდა; დაჰპატიებდნენ
თუ არა, ის მაინც იქ იყო.

შამანდუხას ქვემოთ დამწყრივებულნი იყვნენ სამი მეზობლის
გოგო იავნანას მთქმელნი. ყველაზედ ბოლოს იჯდა ახლად მოსული,
თავზე ჩიხოლა დახურული გოგო, და გულუხვად აყრიდა ცეცხლს
ჭიგვის ნაჩეკებს, რომელიც ექუჩა ცეცხლის ბოლოს. როცა გათბა
კარგად, გოგო შაკამ დაიწყო:

— ჭა, მამულანათ სახლში კიდევ არ იპოვეს ჯადო.

— ვიშ, რა ვქნა, ჭა! — წამოიძახა ქეთომ. — აკი ვერ გამოლიეს.
გეთაყვანეთ, ჭა!

— რა ვიცი, ჭა, ქონდარივით კი მოფშუკა იმოდენა ოჯახი ვი-
ლაცა იყო და! — სთქვა თამარომ.

— არტემამ მოლა მოიყვანა, — დაიწყო ისევ შაკამ, — მიწა
გაშინჯა და სთქვა, რომ მიწაში აღარ არი ჯადოვო. მემრე გახსნა
კარაბადინი და კარაბადინში ამოვიდა, რომ ყველაზე დიდი ჯადო
დარჩომილად და შიგ სახლის სახურავშია დატანებულიო. თუ სახლს
დააქცევთო, რომ ის ჯადო ვიპოვო და ამოვიღოვო, უწინდელი
სარჩო-დოვლათი ისევ დაბრუნდება ამ ოჯახშიო.

✓ — უი, ჭა, მულაბანა! ი ლამაზი ხე-ტყე აყრიდა და უნდა კი
გაოხრდესო, — წარმოსთქვა მოზუზუნებით ქეთომ. — იმას ხომ
არავინ მიუდგება, ჯადოიან-ქარიანებულია.

— არტემამ პირობა მისცა, რომ მე ავიღებ ხე-ტყესაო. თუმცა
ჯადოიან-ქარიანებულიაო, მაგრამ რა ვქნაო. იოლას უნდა წაგიყვა-
ნოთ, მირონი მაქვს თქვენზე მიღებულიო.

— იი, ლმერთმა კი უშველოს, რომ ე მაგრე ხელს ახმარებს! —
სთქვა თამარომ.

— აკი ჰშველის. ამბობენ, იგეთი სახლები წამოიჭიმა სილნად-

შიო, რომ სუ ატაე-ატაეიანიო, ბატონიანთ სახლი ვილას ეკადრე-
ბაო, — უპასუხა ქეთომ.

— ნეტა, ვინ იქნებოდა ისეთი უღმერთო, რომ ეგრევე [ფუტუ...]
ჯადოებით? — დააბოლოვა მაკამ.

— ნეტავი მითხრა, რას მიედ-მეედებით! რომ არა იცით რა,
რატომ თქვენთვის არა ჰყრიხართ? ის ოჯახი ეშმაკებისაგან იყო
აშენებული და იგრევე ეშმაკებმა წაიღეს! — წამოიძახა შამან-
ლუხამ.

ყველა იქ მყოფთ გაგონილი ჰქონდათ, რომ მამულაანთ ოჯახს
როდისღაც ეშმაკი ჰყოლია დაპატრონებული, და უნდოდათ როგო-
რმე შამანლუხა გამოეწვიათ ლაპარაკში და მისგან დაწვრილებით
გაეგოთ ეს ამბავი.

— მამულაანთ სახლში, — დაიწყო შამანლუხამ სვენებ-სვენე-
ბით, — დათიამდინ კუდიანები არ გამოლულან... დათიას მამა, პაპა,
პაპის პაპა სუ კუდიანები ყოფილან და დათიაც ხომ კუდიანი იყო...
დათია მოკვდა, სახლში კუდიანები გამოილივნენ და სარჩო-დოვ-
ლათიც გაქრა... მე ახალი პატარძალი ვიყავი, როცა დათიას მამა
მოკვდა. ამბობდნენ, მკვდარს ერთი ციდა კუდი ჰქონდაო... დათიას
პაპის პაპა ძრვან ღარიბი ყოფილა და სხვას მეცხვარეთა ჰდგომია...
ერთხელ შეაღამისას ცხენით შინ მომავლებულა და ბარჯის ხევთან
რო მოსულა, ერთი ციკანი დაუნახამ; გამოსდგომია და ის წყეულიც
დაჰქერინებია... შამოუდვია ცხენ წინ, გაუვლია ცოტა გზა და ცი-
კანი გაწვილ ალად კი გადაქცეულა...

ყველამ პირჯვარი გადიწერეს და წამოიძახეს: „დასწყევლოს
სამას და სამმა წმინდა გიორგიმანო“.

— წამოიყვანა, მაიყვანა შინ, ფრჩხილები დააჭრა და იმის მალ-
ვით კერას ქვეშ ამოდო... ის წყეული არაფერს ამბობდა... მისცემ-
დნენ კოკებს, წადი წყალი მოიტანეო, ის კიდევ წავიდოდა, დაამ-
ტვრევდა კოკებს და მოვიდოდა... ერთხელ უთხრეს: წადი, ალო,
კოკები დაამტვრიეო! ალი წავიდა, წყალი მოიტანა... მას უკან
სულ ალურად დაუწყეს ლაპარაკი... ჰყვანდათ რამდენიმე ხანი და
იმსახურებდნენ... ერთხელ ყველანი წირვაზე წავიდნენ და შინ
მარტო ალი და ერთი რვა წლის გოგო დააგდეს... იმ წყეულმა
ჰკითხა: ქაჯან, ჩემი ფრჩხილები სად არი, მასწავლე და წითელ ზი-
ზიას ჩაგაცემეო, — ემანდ, კერას ქვეშ არიო... მაშინვე გამოიღო
ფრჩხილები, გაიკეთა და გოგო სულ ერთიანად დაგაზრა... თითონაც ✓

გაიქცა... წირვიდან რო მოვიდნენ, გოგო სახლში მობასრული და ✓
მკვდარი დახვდათ და ალიც აღარსად იყო...

— იმ უღმერთობებმა ალის სინაბარას როგორ გაუშვეს წა- ✓
მოიძახა ავადმყოფის დედამ. ^{ერქვენული}

— აქურობას კი ჯვარი ეწეროს და, იმ ღამესვე მკვრიდა. ^{მკვრიდა} ✓
მე ალი და სანათურიდან შაჰძახა: თქვენაც დაგეწყევლათ ცეცხლი
იგრე, რომ თავის დღეში აღარ ენთოსო... იპ დღეა და მაპ დღეა, ✓
იმათ ცეცხლი აღარ ანთებიათ, სუ ბნელაში ისხდნენ... ი კაცსაც ჩე-
მეეიდა ის წყეული და მოსვენებას არ აძლევდა: ხან შინ მიუხდე-
ბოდა, ხან ფარეხში და ეძახოდა:

— ი-ვა-ნე!

ამ სიტყვებზე ყველამ პირჯვარი გადაიწერა. დედაკაცმა კვლავ
განაგრძო:

— ხან გასათხოვარ ქალად მეჩვენა, ხან ბებრად, ხან მაჯლაჯუ-
ნად გადაიქცა და ზედ დააწვა — არ აძლევდა მოსვენებას... ერთხელ
კიდევ ფარეხიდან მომავლებულიყო შინ ღამე; იმ წყეულებს ფერ-
ხული დეებათ გზაზე... რო დაინახა ივანე, გაქანდა ის წყეული ალი,
პტაცა ხელი, მიიყვანა და თავიანთთან ჩააბა ფერხულში... შაისვრი- ✓
დნენ თურმე მალლა და მღეროდნენ:

შაჰამანი გავაკეთე, უმარილო, უფშრეკიო, ✓
შენისთანა ბერიკაცი ვგრე შევაქუნტრუშო...

დაუდგნენ თურმე, ახლა შენ იმღერეო... საწყალს შაჰკროდა
შიშისაგან კბილები... მერე, რის ვაი-ვაგლახით ამოიყნავლა თურმე:

წინდა მეცვა ხეშისაო,
ქალამანი მეშისაო,
წმინდა გიორგიმ დასწყევლოს
ემშაკების ფერხისაო...

ასენა თუ არა წმინდა გიორგი, როგორც მიმინოს დანახვაზე
ჩიტები, იგრე გაძვრნენ აქეთ-იქით და დარჩა მარტო ივანე... ბერი
თათრის მოლაც მოიყვანა თურმე, მისნებიც, მაგრამ ვერაფრით ვერ
მოიშორა ის წყეული... მერე ისევ მისნებს ეთქვათ, რომ მანამ
✓ ნატრის თვალს არ იშოვნო, არაფერი არ გეშველებო... თუ გიშვე-
ლის, იგრევე ნატრის თვალიო, თუ იმ წყეულმა ისიც არ შეგიკრაო...
მას დღეს აქეთ შეუდგა ნატრის თვალის გზას... რომელ გველსაც

ნატრი თვალი აქვს, ის ბნელაში ათამაშებს, შაისვრის მაღლა თვალს და მთელ დუნიას შიგ დაინახავს...

ერთ ალაგას მიაგნო თვალთან გველს, უყარაულა და როცა შა- ისროლა მალლა, ლურჯი ნიფხავი გადაუვლო და გველს თვალის ნიფხავში გაეხვია, გველმა ეძება, ვერ იპოვნა და განაოხრდა ივანეს... ქვას, ბალახს, ხეს, ყველას ჰკითხავდა, ჩემი მტერი საით წავიდაო, და ისინიც ასწავლიდნენ. მაგრამ წყალში გასვლა მაასწრო... როცა წყალთან მივიდა გველი და წყალსაც ჰკითხა, წყალმა უთხრა: რა ვიცი, შენც ახლა მიდიხარ და მეცაო... გველი იქავ წყალში დარჩა. ივანე კიდევ წავიდა მეორე დილით და ნატრის თვალი წა- მოიღო... ავი გაუგო იმ წყეულმა და შაუქრა ისიც...

— ვიმ ქა? — წამოიძახეს იქ მყოფთ, და დედაკაცმა კი კვლავ განაგრძო:

— დარჩა ყელგადაგდებული... მერმე მეეჩვენა ის წყეული მზეთუნახავ ქალად და უთხრა, თუ შემოყვარებ და შენ შეილიშვილ- საც მე დამილოცამო, ცეცხლს ავიხსნი წყეველასაო, ნატრის თვალ- საც გავხსნიო და იგრე ვაგამდიდრებ, იგრე, რო შენ თავს შენვე დანატრიდეო... თუ ჩემს ნებას არ დაჰყვები, მაგასაც არ გაკმარებ და სადმე კლდეში გადაგჩეხამო...

ამ სიტყვებზე ყველანი შიშის კანკალმა აიტანა: იწერდნენ პირ- ჯვარს და სწყევლიდნენ სამას და სამი წმინდა გიორგის სახელით.

— იმ თვალ ვახეთქილსაც, — დაიწყო ისევ შამანდუხამ: — მეტი რა გზა ჰქონდა! ადგა და მიჰყვა იმი ნებას... იმ დღე მაქ დღეა, ცეცხლიც ენთებოდათ და ნატრი თვალმაც დაიწყო მუშაობა... ფქვილის გოდორში ჩაპდებდნენ, ფქვილის გოდორი ივსებოდა, ქვევრში ჩაპდებდნენ, ქვევრი ივსებოდა... რაშიაც ჩაპდებდნენ, სულ პირ ვადმოჰდიოდა. ამობაში სახლმა წამოიწია წინ და გამდიდრდა... ივანე რო მოკვდა, ახლა იმისი უფროსი შვი- ლი შაიყვარა. მოჰყვა და დათიამდინ მივიდა. ვინც ალსა ჰყვა- რობდა, ნატრის თვალის იმასა ჰქონდა, სხვას არ უგდებდნენ ხელში... რამდენჯერ გამიგონია ჩემ ახალ პატარძლობაში: დათიას საფუტკრეში მაასწრეს, ალსა ჰკოცნიდაო; დათიას ვენახში მაასწრეს ალთანაო; მავან ალაგას მაასწრესო... ის წყეული თურმე ისეთი იყო, როგორც ამამაველი მზე... ხო იმთენი გამოი- ცვალა და კიდევ თურმე გასათხოვარ ქალსა ჰგვანდაო... არც დათია, არც სხვები დამდამე შინ არ იძინებდნენ თურმე, სუ ალის

მუსაიფში იყვნენ და ნატრის თვალით კიდეც საქმეს ავეთბდნენ. კუდიანობა ღამეს ტაბაკელაზედ¹ მიდიოდნენ და იქ ქაუბთანა და ქალატურებთან კატებით ჯირითობდნენ... რო ივსებოდა და ივსებოდა ი ოჯახი და ყელამდინ მაიყარა, სხვა ალები^{ქაუბისა} როგორ თუ შენ ჩვენი დოვლათი სხვაგან მიგაქვო^{ქაუბისა} მოკლეს... გამწარდა დათია და როგო გამწარდა! სიკვდილამდინ პირი არ მოუპარსნია, სუ გლოვობდა... მოკვდა თუ არა დათია და ნატრის თვალიც გაჰქრა სადღაც და ოჯახიც წავიდა უკულმა. ეშმაკებმა მიჰცეს ცხოვრება და ისევ იმათვე წაიღეს და ჯადოებიც იმათვე უგდეს.

ამ სიტყვებს რო ათავებდა შამანდუხა, ავადმყოფმა ძილში ყვირილი დაიწყო:

— ვაიმე, დედავ, მიშველე!

— რა იყო, შვილო, შენი ჭირიმი? — გაეპასუხა დედა.

ავადმყოფს გამოეღვიძა და შესწყვიტა ყვირილი. როცა დამშვიდდა, ჰკითხა დედამ:

— რათა ჰყვიროდი, შენი ჭირიმი, ძილში?

— გულდარაზე ვიყავ სიხმარში და ბრმა ღელიდამ ერთი დიდებობა დედაკაცი გამამიდგა, უნდოდა დავეპირე, ის კი იყო მიჭერდა, რო არ გამომღვიძებოდა.

— ჯვარი გწერია, შვილო! ბატონების ანგელოზი ყოფილა და შენი შეშინება ნდომებია, — უთხრა შამანდუხამ.

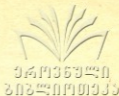
— ჯა, იმ დასაქცევმა მაკამ ე რალა მიაჯორა, რო ლაპარაკში გაგვაბა და აქამდინ იავნანა არ შასმენიათ ბატონებს! — სთქვა ქეთომ.

გოგოებმა მორთეს იავნანა:

იავ, ნანა, ვარდო, ნანა, იავ, ნანინაო!
აქ ბატონები მობრძანდნენ, იავ, ნანინაო!
ბატონებისა დედასა
ვარდი უსხედან კერასა;
გვერთ უღვა ოქროს აკვანი,
ია და ვარდი ჰფენია;

¹ ხალხსა სწამს, რომ ყველიერის ალების ღამეს და დიდ-ოთხშაბათის ღამეს ყველა კუდიანი აღამიანები — აღამიანები ქალატურები იკრიბებიან ერთს ტრიალ მინდორზედ, რომელსაც ტაბაკელა ჰქვიათ, და ეშმაკებთან ერთად კატებით ჯირითობენ. ამისათვის იმ ღამესაც კუდიანების ღამეს ეძახიან.

შიგ უწევს ბატონიშვილი —
ბატონიშვილი ლევანი;
პირს არტყია მარგალიტი,
მარგალიტისა მტევანი.

იავუნდის მარანშია
ღვინო დგება ლალის ფრისა;
შიგ ალვი 'ხე ამოსულა,
ნორჩია და ქარი შლისა;
ზედ ბულბული შამამჯდარა,
იადონი მხრებს უშლისა.

სხვა ნაწყვეტ-ნაწყვეტი ლექსებიც ბევრი თქვეს და დაუმატებდ-
ნენ „იავ, ნანინას“. ძლიერ ხმაშეწყობით ამბობდნენ გოგოები „იავ,
ნანინას“ და საამური გასაგონიც იქმნებოდა, რომ დანარჩენთანაც
მონაწილეობა არ მიეღოთ. ქეთო ბანს ეუბნებოდა; ავადმყოფის
დედა სულ ერთსა და იგივეს გაიძახოდა: ჩემი ილა მამირჩინეთ,
აგრემც გენაცვალებითო. შამანდუხაც თავის ლექსს იმეორებდა:

ობლები კარგად გავზარდე — კაცად ვაქციეო;
ჩემი მიხა გუთანს ასხამს, გუთანს გაიტანსო;
სოლომანი მთაზე წავა, ყველს ჩამოიტანსო;
ზაქრო კიდევ მარილს წავა, მარილს მოიტანსო.

რამდენჯერმე მიჰმართეს გოგოებმა შამანდუხას:

— ბები, ნუ გვაშლევინებ, ბები! — მაგრამ პასუხად შამანდუხა
ყავარჯენს უთავაზებდა თავში და დედ-მამას შეუკურთხებდა
ხოლმე.

„იავ, ნანა“ დაბოლოვდა ცეკვით. ყველამ, შამანდუხადან მოკი-
დებული, იცეკვეს ჩანგურზედ. ცეკვის შემდეგ ოქროულამ მოართვა
ვახშამი — ცარიელი პური და მჭადი, რადგანაც არაფრის მოხარშვა
არ შეიძლებოდა ცეცხლზედ — ბატონები გაჯავრდებოდნენ.

ვახშამს უკან გოგოებმა სთხოვეს შამანდუხას:

— ბები, ერთი ზღაპარი სთქვიო!

იმანაც დაიწყო:

— ზღაპარ იყო, ზღაპარ იყო,
ჰალას ჩიტი მამკედარიყო;
მალა შავდუ, გამზმარიყო,
ჩამოვიღე, დამპალიყო;

დიდსა ქვაბში არ ეტევა,
პატარაში ლალი იყო;
ასმა კაცმა ვერ შეჭამა,
ერთი კაცის ლექმა იყო.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

— იპ, ბები, ეგ კი არა, კარგისა სთქვი!

— მე ამზედ კარგი არ ვიცი, კარგი კიდევ თქვენა თქვით.

აგე მოზღაპრე! — მიუთითა ქეთოზედ.

— უი ქა, სიკვდილსაც დაპვიწყებინარ! ძალო, ერთი ბრმა ხემ-
წიფის ზღაპარი თქვი, აგრემც შაგრჩება ქმარი და შვილი! — უთხრა
მაკამ.

ჩაახველა ქეთომ და დაიწყო:

— იყო და არა იყო-რა, ღვთის უკეთესი რა იქმნებოდა. იყო
შაშვი მგალობელი, ღმერთი თქვენი მწყალობელი. იყო ერთი
ღარიბი და საწყალი კაცი. თავის ბედობაზე არაფერი გააჩნდა ცასა
და ქვეყანას შუა. ადგა, დაიწყო სიარული და მივიდა ერთ მდიდარ
კაცთან. ამ მდიდარ კაცს მოჯამაგირედ დაუდგა ერთი წლობით.
ყავლი რო გაუთავა, ჯამაგირში ერთი ფური გამაართვა, გამოიგდო
წინ და წამოიყვანა. რომ მოვიდა შუა გზას, გამოუვარდა მიწი მგე-
ლი და ეს ფური ანაპდეულად გააქრო. დაღონდა ეს საწყალი!
ადგა და წავიდა, იგრევ ნააღვართან მივიდა და უთხრა: ესე-ესე
მომივიდაო, ფური მიწი მგელმა გამიხეთქა, იგრევ დავიდგები
მოჯამაგირედაო. წლის გასულს კიდევ ფური გამოართვა თავის
ჯამაგირში და წამოიყვანა. ის ფურიც იმავე ალაგას მოუკვდა. და-
ღონდა და დამმარდა საწყალი, აღარ იცოდა, რა ექნა! მემრე თქვა:
მოდო, ერთი კიდევ ვცდიო და რაც გახდეს, გახდესო. წავიდა
მესამედაც, გაუთავა ყავლი და გამაართვა ფური. მაგრამ ეს ფურიც
იმავე ალაგას მოუკვდა. ეპო, ალბათ ღმერთს ეგრე ჰწადიან ჩემთ-
ვინაო! დაიკრიფა გულ-ხელი და გაუდგა გზას. ბევრი იარა, ცოტა
იარა, შამოხვდა ერთი კაცი. ამ კაცმა ჰკითხა, რათა ხარ ე მაგრე
დაღონებული და დაფიქრებულიო? იმანაც უამბო დაწვრილებით,
რაც თავ გადაჰხდა, მემრე უთხრა ამ კაცმა: მანამ შენ იმ მდიდარი
კაცის ქალს ცოლად არ შიართამ, შენი ბედი და იღბალი არ გაი-
ხსნებაო. იყოყმანა, იყოყმანა და მერე თქვა: მოდი, ერთი ამასაც
ვცდიო. ადგა და წამოვიდა იგრევ თავის ნააღვართან. იმის ნააღ-
ვარს უანგარიშო და უთვალავი სარჩო-საცხოვრებელი ჰქონდა და
ერთადერთის ქალის მეტი არავინ გააჩნდა თავის ბედობაზე. ეს

ქალი ორივე თემოებით კოჭლი იყო, ორივე თვალებით ბრმა, დარღ-
ჩილი, ქაჩალი და კუზიანი. როცა მოვიდა და უთხრა: „შენი ქალი/
მომათხოვეო, მდიდარ კაცს სიცილად არ ეყო.“

— რად გინდა, შვილო, რა ხელს მოგცემსო.

მაგრამ აღარ მოეშვა. ადგა და იმანაც მიათხოვა ქალი და თავისი
სარჩო-საცხოვრებელიც იმას დაუმტკიცა. უყურა, უყურა იმ მა-
ხინჯ ცოლს, შამაიკრა თავში და სთქვა თავის გუნებაში: ე რა
შაცდენა მაშვიდაო. გულმა ველარ გაუძლო, ადგა, დაანება თავი
ცოლსაც, იმოდენა საცხოვრებელსაც, გაჰწია და წავიდა. იარა,
იარა და მივიდა ერთს ქალაქში. ამ ქალაქში ხემწიფე მომკვლარიყო
და ანდერძად დაეგდო, რომ ვისაც ჩემი მტრედი დააჯდეს, ხემწი-
ფედ ის დასვითო. ააფრინეს მტრედი ჯერ ერთხელ, ამ კაცს დააჯდა.
მაგრამ უარი თქვა, მე ხემწიფობა არ შემიძლიანო. მეორედ ააფრი-
ნეს, კიდევ იმას დააჯდა, კიდევ უარი სთქვა. ააფრინეს მესამედ. მე-
სამედაც იმას დააჯდა, კიდევ უარი სთქვა. მაგრამ ხალხმა აღარ გაუ-
გონა და დასვეს ძალად ხელმწიფედ. რახან არ მეშვებითო, მაშ
თვალეები დამთხარეთო, რო სამართალი არავისკენ არ გადავწიოვო.
იმათაც დასთხარეს თვალეები. მემრე უბრძანა, ერთი ვაშლიც გას-
კერით შუაზე და ნახევარ-ნახევარი დაჰკიდეთ ცალკეო. როცა მე
სამართალს ვსკრიდე, იმ ნახევარ ვაშლებს უყურეთო. თუ ისინი
შეერთდნენ, სამართალი სწორედ არ იქნება გადაჭრილი და მითხა-
რითო. ისე სწორედა სამართლობდა ეს ბრმა ხემწიფე, რომ არც
ერთხელ არ შეერთებულან ი*ნახევარ-ნახევარი ვაშლები. ერთხელ
ვიღაც ბერიკაცმა ჩამოიარა. ჯორცხენაზე იჯდა. ერთ ქვრივ-ოხერ
დედაკაცს წყალზე ხბოიანი ფური მიჰყვანდა და ბერიკაცმა რომ
გამოიარა, ხბო ჯორცხენას დაედავნა. დედაკაცი გამოუდგა, მაგრამ
ხბო ვერ დააბრუნა და დაუძახა: ე ხბო გამომიბრუნეო! ბერიკაცმა
უთხრა: რას ამბობ, ხბო ხო ჩემმა ჯორცხენამ მაიგოვო! — რას
ამბობ; ხბო ჩემიაო! უთხრა დედაკაცმა. ბერიკაცმა არ დაანება. —
წამოდი ხემწიფესთანაო! — უთხრა დედაკაცმა: — შენ არ იცი,
როგორი ხემწიფე გყავო? თავი დღეში სამართალს მრუდად არ
გადაჭრისო! — წამოდიო, — უთხრა ბერიკაცმა და წავიდნენ. მივი-
დნენ ხემწიფესთან და დედაკაცმა იჩივლა, როგორც საქმე იყო.
ბერიკაცმა კიდევ უთხრა: — ხბო ჩემმა ჯორცხენამ მაიგოვო. ხემწი-
ფე გაჩუმდა, ხმას არ იღებს. რო გავიდა კარგა ხანი, ბერიკაცმა
ჰკითხა:

— რას გაჩუმებულხარ და სამართალს არ გადაგვიჭრიო? ხემწიფემ უთხრა: მე ჯერ თქვენთვის არა მცალიან, ზღვიდან თევზები გამოსულან და ყანა გაუფუჭებიათო. ჯერ იმათი საქმე მაქვს გასარჩევით. — რას ამბობ, ზღვიდამ როგორ გამოვლენს თევზები? — ან ყანას როგორ გააფუჭებდნენო, ეგ როგო შეიძლებაო? — შეიძლება ბერიკაცმა. — თუკი შეიძლებაო, რო ჯორცენამ ხბო მაიგოვო, ეს რატო აღარ შეიძლებაო? — უთხრა ხემწიფემ. წმინდა ბერიკაცს მოეწონა სამართლის გადაჭრა და უთხრა: — აქ შენ ავიხილდეს თვალები და იქ შენი ცოლი გაგინთავისუფლდეს სიმახინჯისაგანაო. ეს თქვა და ხემწიფეს თვალები აუხილდა და იმისი ცოლი კი ისეთი გახდა, როგორც ამამავალი მზე. თავიპთან მიიყვანა ცოლი და დაიწყეს ერთად ცხოვრება. ჰირი იქა და ლხინი აქა, ქათო იქა და ფქვილი აქა, ჭაჭა იქა და ღვინო აქა. ელასა, მელასა, ჰიქა მეკიდა ყელასა, მთქმელსა და გამგონელსა, ძილი გაამოთ ყველასა.

ჯვარი მწყალობს ჯვარცმული.
 მე ვერ მაცდენს მაცდური.
 დავწეები დამეძინება,
 პირჯვარი დამეწერება:
 ცხრა ხატი, ცხრა ანგელოზი
 სულ თავით დამეფინება.

და ყველანი წამოწვნენ იქავე ცეცხლის პირას.

IV

გამცემული შვილი

თიბათვის პირველი რიცხვებია. ქერები მომზადებულა მოსამკალად, ყანებიც ამრეშებულა. სოფელ მრავლეთის ერთ მცხოვრებელს გაუსინჯავს თავისი მოსავალი და სადამო ხანზე მოდის შინისკენ. გამოიარა ოქროულას სახლის წინ და, რა დაინახა სახლის კარები ღია, შემობრუნდა ეზოში, მივიდა ღერეფანში და შესძახა:

— ოქროულავ!

— ბატონო! — მოესმა სახლიდან.

— შინა ხარ?

ამის პასუხად ოქროულა კარებზე მოდგა.

— გაგახაროს ღმერთმა! — ოქროულამ თავი დაუქრა.

— ცივი წყალი არ გიდგა?

— ეს კი იყო ეხლა მოვიტანე, — და შებრუნდა შიშ.

ფილია, — ასე ეძახოდნენ ოქროულას მოსაუბრეს, — დაჯდა ღერეფანში სამფეხა სკამზედ; ქუდი მოიხადა, შეუბრუნდა ოფლის მოსაწმენდად და მარცხენა მუხლზე დაირქვა სოჭის წყალი გამოიტანა სველი თიხის ლიტრით წყალი. ფილიამ ჩამოართვა ლიტრა, გამოაფურთხა, ჩაიყენა მერე პირში წყალი, დაახრიალა და გამოლვარა. მერე იწაფა ორჯელ ზედიზედ. იშვ!.. ცხონდა მამაშენიო! და დადგა ლიტრა ძირს.

ოქროულა იდგა ფილიას წინ, ცოტა მოშორებით. თავი მარჯვენა ხელზე დაეხვინა, მარცხენა ხელი კიდევ მარჯვენა ხელის ნიდაყვთან ედო.

— როგორი მოსავლებია, ჩემო მაზლო? — ჰკითხა ფილიას, როცა ამ უკანასკნელმა დაისვენა.

— მოსავლები და რა მოსავლები! ამოდენა კაცი ვარ და ჩემს დღეში ამიძთანა მოსავლები არ მინახავ — ღვთის თვალი შიგა ტრიალებს! ერთი სიტყვით, წელს ვერავინ დაჰძრავს თავის მოსავალს.

— ზეციერმა გამჩენმა და ღვთისმშობელმა დედამ ბძანოს!

— ოქროულავ, მაიტა და ი ბიჭი დამიყენე ან მოჯამაგირედ, ან მეკალოვედ!

— ი, ჩემო მაზლო, ბიჭი ვილამ შამარჩინა! ბიჭი წამეჩხუბა და ორი კვირაა საითლაც გემეჭვა. არ ვიცი, ცოცხალია არის სადმე, ავად არი, კარგად არი, ჰშიან, წყურიან, თუ მაძღარია, არა ვიცი რა.

— აბა, მამა გიცხონდა, ერთი რას ამბობ! იმოდენა კაცს რა გაუჭირდება? აი, ყვარელში წავიდოდა სამუშაოდ, ეხლა იქ ვენახების თიბაა გახშირებული.

— ყვარელში წავიდა, თუ სადა, მე კი შვილი დამეკარგა-და!

— ეჰ, ჯეილმა ემაგრე იცის. ივლის, ივლის და ისევ მოვა, სად წავა? რა იყო ახლა, რაზე წაგეჩხუბა?

— ჩემი ცოდო რომ არ დაულიოთ ღმერთმა, ვინც ის გადაშირივეს! აუტეხნია, მოჯამაგირედ უნდა დავდგეო. მე კი სიკვდილი მინდა და იმისი მოჯამაგირება არა.

— ახირებული დედაკაცი ხარ, მე და ჩემმა ღმერთმა, უნდა და დააყენე!

— რა ვქნა, ჩემო მაზლო, თუნდა ყველამ ჩამაქვავოთ, მე ილიას მოჯამაგირედ არ დავაყენებ.

— რა სიზმარი გინახავ, რომ ემაგრე უარზე ჰდგებარ?

— აის სიზმარი მინახავ, ჩემო მაზლო, რო ნამოჯამაგიროლი
კაცი აღარც სახლს არგია და აღარც თავსა; ან უნდა გაუალონდეს,
არადა, ი საცოდავივით, ჯანი და ღონე სხვას უნდა მარტყინდეს.

— შენ მითხარ, რო კაცი თითონ იყოს და ალა მარტყინდეს
ნიერი, თორე ეგენი სუ ტყუილია.

— აბა, ეხლა მაღლი ქნეს ი ჩემი ცოდვით სამსეებმა, ვინც ის
გადამირივეს? ვამობდი, ორიოდე კაბდო ნაჩიქნი აქვ, იქნება
ღმერთმა მოჰხედოს და ქვეყანაში გვერიოს-მეთქი. ვინ მოუშკის,
ვინ გაულეწავს? უნდა წავიდეს, დეელუპოს. აი, ამაზე მეყრება
გულს და მეჭიდება თავს. ვამობდდი, ბატონყმობა გადავარდა, თავის
ქოხს ვერავინ მათორებს და თავითვინ იმონაგრებს-მეთქი და
დახე, რა მიყვეს იმ ჩემი ცოდვით სავსეებმა!

— რა გულს იყრი, განა იქ ღარჩება რა! საცა არი, გამოვლენ
ეხლა, ვინც სამუშაოდ წასულები არიან, ქერები მოსამკელი გახდა.

— ნეტავი შენი შვილების სიცოცხლით, მშვიდობით მოვიდეს
და თუნდა ჩხირს გვერდად ნუ აქცევს.

— ნუ გეშინიან, მოვა, მა სა წავა, და ჩხირსაც აქცევს გვერდად
და სუყველასაც გააკეთებს.

— არა, ჩემო მაზლო, მე იმისი იმედი სულ აღარა მაქვ, ძალიან
გადამირივეს, რო მეტი აღარ იქნება.

— მაშ დააყენე მოჯამაგირედ რივიან კაცთან, ჯამაგირს ჯამაგი-
რად აიღებს და კიდევ გამოიჩეკება ყველაფერში.

— ნაცარს ავფშრუკავ და იმასა ვჭავ და ილას კი მოჯამაგირედ
არ დავაყენებ!

— ეი, რა უნახამ ამ დედაკაცს, თქვენმა გამარჯობამ! არც ჩემთან
დააყენებ? ჩემი ამბავი ხომ იცი?

— რა ვქნა, ჩემო მაზლო, გაგიტყდები და გეტყვი, ციღამ ჩა-
მოსული ანგელოზი რომ იყვეს, იმასაც არ დავუყენებ! უფრო პა-
ტარა იყო, როცა ღვდელი მეხვეწებოდა, დამიყენე მოჯამაგირედო,
ციღამ კარი და ბანი აღარ დამიგდო. დღე ერთი იყო და მოსვლა
ათასი, ი საცოდავის სამკვდროც ზედავე შემართა. მაგრამ სამკვდ-
როც მოვიშორე და კოდ პურსაც ვაძლედი ჩემი ქვრივ-ობრობით
და ბიჭი კი არ დავუყენე. ეხლა რო სხვას დავუყენო, ხო წყევლითა
და ქოქვით ამილო ღვდელმა! შერამე იმ დროულის წყევლა რა ხეირს
დააყრის? ესეც რო არ იყოს, რა ვქნა, ი საცოდავის ანდერძს ვერ

გავტეხამ. სიკვდილის დღემდის ცოდოს მაყრიდა: „ილა მოჯანჯი რედ არავის დაუყენოვო და ჩემსავით ჯანი და ღონე ხსენისა არ შაალევიწოვო.“

ამ ლაპარაკში იყვნენ, როცა ეზოში შემობრუნდა ჩემი მამა. თვრამეტი წლის ყმაწვილი ბიჭი: მაღალ-მაღალი მსტეხი მსტეხი კიანი, მოგრძო და წითურ პირისახეზედ ახლად ჰქონდა ამწვანებული წვერ-ულვაში. შავი დიდრონი თვალები ჰმოწმობდნენ, რომ მამაცი და ხასიათ მტკიცე უნდა ყოფილიყო. ყმაწვილს ბიჭს წელზე ერთყა ახალი ქამარ-ხანჯალი, თეთრი ახალი ჩოხის კალთები უკან შეეკალთავნა, წელში გაერჭო ნამგალი და ზურგზე ეკიდა გუდა. გვერდზე მოეგდო ნაბდის ქუდი და თავმომწონედ მოდიოდა პირდაპირ სახლის კარებისაკენ. არ ვიცი, დაბრუნების იმედი აღარა ჰქონდა, თუ ყმაწვილი სრულიად გამოცვლილი იყო ახალ ტანისამოსში, მაგრამ ოქროულამ კი ვერ იცნო ილია და თვალი გაუშტერა.

— ეჰ, ილა არ არი? — წამოიძახა ფიდიამ.

თითქო აქამდინ ძილში იყოო და ამ სიტყვებმა გამოაღვიძესო, ოქროულამ ერთი შეჰკვივლა:

— ვენაცვალე, ხანჯლიანი შვილი მამდის! — მერე გაექანა შვილისაკენ, გადაეხვია და დაუწყო კოცნა.

ილია შევიდა დერეფანში, გამარჯობა შენიო! — უთხრა ფიდიას, მოიხსნა გუდა-ნამგალი და დაჯდა. კარგა ხანს მდუმარება ჩამოვარდა.

— აბა, ერთი გველაპარაკე, საით იარე და რა ჰნახე? — უთხრა ფიდიამ.

— ვნახე და მართლა, რა კაი სანახევები ვნახე! მე აგრე მეგონა, ჩვენს სოფელს სოფელი არ შეედრება-მეთქი და ეგ ოხერი ყვარელი რა კაი სოფელი ყოფილა!

— ყვარელი რა... გათქმულია! კიდევ ეგ რა არის, ლეკებს არ უნდა ეხდინათ, რო მაშინ გენახა. შამილი მაგი გულიპთვინ არ იკლავდა თავს! უნდოდა გაღმა მხარი დეემორჩილებინა და ყვარელში დაბინავებულიყო, მაგრამ ი დალოცვილმა რუს ხელმწიფემ მაატანა ჩიტივით კაკანათში.

— ჯერ ეხლა რა არი და მაშინ რალა იქნებოდა? ეი, რა სახლებია, თქვენმა გამარჯობამ, წამოქიმული! ვენახები კიდენ, რაც იქ უკანასკნელ კაცსა ჰქონია, ჩვენში გაძრიალებულ ოჯახსაც არა აქვ. ძალიან გულუხვობაცა ყოფილა ყველაფრისა. საცა კი ვმუშა-

ობდით, ყველგან ღვინოს თავზედ გვასხამდნენ. ხალხი დახიბლულსა ჰგავ და სარჩო კი ბევრი ჰქონიათ.

— მოსავალი როგორია?

— მოსავალი რა, ყანებშიაც და ვენახებშიაც ღებინა მტევენი, შიგა ტრიალებს. ეი, ღმერთო, რატო არსად მინახამ მტევენი, როგორც უნდა არე ვენახებში იგრე აყრია მტევენი, როგორც უნდა.

— იმიტოვინ აოკებს მთელ ღვინას, რომ მაგეთი ღვინო მოდის, მაშ! — თქვა ფიდიამ და ადგა წასასვლელად.

— შვილო, რა მიყავ? — დაუწყო დედამ, როცა მარტო დარჩნენ. — რაზე გადამილივე თვალი და გული შენი გზისაკენ ყურებით? რას ამბობდი, რო დაგვანებე თავი, მე ცალკე და მოსავალს ცალკე? ვის სინაბარას დაგვაგდე, შვილო? განა იმისთვის გაგზარდევრო ეგრე მიყოს-მეთქი?

— ეპ, დედილო, მეც ბევრი ვიჩივლე მემრე, სანამ შევეჩვეოდი სხვაგან ყოფნას, მაგრამ პირი შერცხვინებოდა, ვეღარ დავბრუნდი ცარიელი. ვთქვი, რაკი შინიდან ფეხი გამოვდგი, ცარიელი მაინც ნუ დავბრუნდები, მივიტანო რამე-მეთქი.

— იშოვნე რამე მაინც?

— ცხრა მანეთი ავიღე. ჩოხა-შალვარში და ქამარ-ხანჯალში ექვსი მანეთი დამეხარჯა და სამი მანეთიც ფულად მოვიტანე.

— უი, შენ კი გენაცვალოს დედაშენი, შვილო, რაკი შენ მშვიდობით დამიბრუნდი შინ და ჩემმა თვალებმა კიდევ დაგინახეს. თუნდა ცალი ფულიც ნუ მეგეტანა.

— ვაი, ცოცხალიდა უნდა გამეველო მაშინ, რო ცარიელი მოვსულიყავ?! —

— მართალია, შვილო, კარგი შალვათია ეგ ფულიც. ე შენ კიდევ სუ შაჰმოსილხარ, მაგრამ, თუ ჩემ რეგვენ ჰქვას დაუჭერებ და შინიდან ფეხს არსად გაჰდგამ, ის ყველას ემგობინება. სუ ყოველთვის სხვითა ხელში შაყურება და ღრეჯა განა კარგია. შვილო, რა! გაისარჯე, მოხან, მოთესე, ღმერთი ხელს მოგიმართავს და ყველა ფულია.

— მეც მაგ ჰქვავზედ დავდექ, დედავ, ეხლა. გულიდამ გადავიგდე მოჯამაგირობა. ე სამუშაოდ კი ხანდიხან წავალ, და მოჯამაგირედ კი გაქრეს! თავი დღეში აღარ ვიფიქრებ. რო არ წავსულიყავ გალმა და იქ არ ერჩივნათ ჩემთვის, მოჯამაგირედ ნუ დადგებიო, იქნება... რალა იქნება, იგეთი გულზე ვიყავი, რო უთოვოდ დავდ-

გებოდი სადმე მოჯამაგირედ. მაგ ოჯახდასაქცევმა ფილიამ იგრე ამისხა ფთები, რო სიზმარშიაც კი მოჯამაგირობა მეჩვენებოდა, მაგრამ ყვარელში კი სულ სხვანაირად გამამიცვალეს შერჩენსო! — ვინ იყო ის ღეთის ნათლული, რო შენ ემაგრე იმეღლი ჩემქაქა ცვალა? — ჰკითხა გახარებულმა დედამ.

— აქედან რო გავედით, ერთ კაცთან ვმუშაობდით ხუთი დღე ერთმანეთზედ. მე ბიჭები დამცინოდნენ, დედაშენმა გცემა და გამოგადლო შინადამო. ერთ დღეს ალა თავს გვედგა და მკითხა, მართალიაო? მე უამბე, როგორ იყო და იმან მითხრა: „დედაშენი ძალიან ჰკვიანი დედაკაცი ყოფილა, მოჯამაგირობით კაცმა სახლი უნდა ააშენოსო? მოჯამაგირობა პირველი ბედოვლათობა არიო. შენ დედაშენს დაუჯერე, შვილო, ის ძალიან ჰკვიანი დედაკაცი ყოფილაო. შენ ჯერ ყმაწვილი ხარ, რა გაგეგებო. ნამოჯამაგირალი კაცი მკვდრათ არი ჩასათვლელიო. უგულოდ გააკეთებს აღის საქმეს, ყალბობას მიეჩვენეაო; ერთგულად გააკეთებს და, მაშინ ჯანი და ღონე სხვას უნდა ანაცვალოსო. მიბრუნდებო შენ, ან გაყალბანებული, ან დასნეულებული და ჰამის მეტს აღარაფერს გააკეთებსო. არა, შვილო, შენ იგრევე დედაშენს დაუჯერე და იმის ჰკვას მიჰყეო“.

— ღმერთო და ცისა და ქვეყნის გამჩენო! შენ მოუმართე იმ შენგან მირონცხებულს ხელი, როგორც იმან მოუმართა ჩემს პატარა შვილს ხელი საკეთილოდ! აბა, შვილო, ჰნახე, რო მართალს გეუბნებოდი? დედა კი ცუდს მაინდომებს შვილისთვინ და სხვა კარგს? მაშ, რად მამსაბდა ცოდით ი საცოდავი მამაშენი, მოჯამაგირედ ნუ დააყენებო. თუ კარგი იყო მოჯამაგირობა, იმან ხო მთელი თავისი სიცოცხლე მოჯამაგირობაში დალივა. აგრე იტყოდაყე ის საცოდავი, როცა ჩალოვინდა ქვეშაგებში და აღარაფერი შეეძლო, და მეც ვალალას ვაყრიდი:

სხვათა მოჯამაგირობას
აღვილად იტყვის ენაო;
ღილით ძროხაში მგზავნიდნენ,
სალამთ ღორისკენაო;
ქორ-მეფებრებსაც მატანდნენ,
თანც ინადირე შენაო.
თუ კურდღელი დაიჭირო,
ხორცი ჩვენ, ტყავი შენაო.

მოვებდა მღვღვარე ჯეჯილებით. შემდეგ გადახედა ფერდობზედ
შეფენილ გუთნის ხარს და წამოიძახა:

— აი, შენი ჭირმე, შენი, ჯერანავ, რო გულიანათა ჰბოჭამი!
ჰპოვე, შე ქედდალოცვილო, შეგერგება!

მეორე მხერე კი ვერც არაფერსა ჰხედავდა იქაურობისას და
არც არაფერი ესმოდა, გარდა ბულბულის სტვენისა; იმისი გონება
სადაც შორსა ჰფრენდა, ხანდისხან სახეზედ ეხატებოდა რაღაცა
საიდუმლოებით მოცული ღიმილი; ხან ტანს ბულბულის სტვენას
ააყოლებდა. დიდხანს იყო ამნაირს მდგომარეობაში. შემდეგ
წამოიძახა:

— დელა, ოდელია, დელა, დელას, ოდილასა, დილა, დელას,
ორიოდელია, დილა-ოდელა! დამძახე ბიჭო! — უთხრა ამხანაგს
და დაიწყეს ორთავ:

წყალი მწყურიათ, წყალს დავლევ,
დავეწაფები გუბესა!
დელას, ორი-ოდელია, დილა-ოდელია!
წყალ და ჩავეხუტები
ივანეჰ გოგოს უბესა!
დელას, ორი-ოდელია, დილა-ოდელია!

— მართლა, ბიჭო, რატო აღარ გამითავე, როგო დააბოლოვე
საქმე? — ჰკითხა ამხანაგმა.

— ვერ შევესწრობით ამალამ?

— ამალამ რო ის ვილაპარაკოთ, როდისლა დავიძინოთ?

— ვერ გაძლები ამოდენა ქალაქ ლამეში? შენ არ გაყარაულეზ,
ნუ გეშინიან!

— არ მაყარაულეზ რა, ჩემი ფეხები! შენი რა გადასახალია?

— მაშ ილა მოგიკედეს, თუ ილამ ამალამ თვალი მოხუჭოს! რაც
ის ივანეჰ გოგო ვნახე, მე ტკბილად აღარ დამიძინია.

— ჰოდა, აბა, ერთი მილაპარაკე!

— სად ვიყავ?

— აი მზლუდრს რო მიხვალ და თქვენებიანთ ტასიკო გოგომ
რო გითხრა, ივანეჰ გოგო აქ არიო.

— ჰო, რო მივედით მზლუდრობას, ექვსიოდ-შვიდი ბიჭი ვიყა-
ვით, ჩვენებიანთ ვიოც იქ იყო. აბა, შენ ხო იცი, რო მე და იმას
კარგა გვაქ შაწყობილი ხმა. ისე, სუ გუგუნით გავიარეთ სოფელზე,
და მზლუდრშიაც სიმღერით მივედით. რო ჰნახო, დაგვინახეს თუ

არა ჩვენებურმა ბიჭებმა და ჩემგვეგებნენ. გოგოებიც წამოვიღებენ ჩვენკენ და ყურება დაგვიწყეს. მერმე იმ დალოცვილმა ღმერთმა სუ კაი ბიჭებს მოგვიყარა თავი, სუ დასანიშნი ბიჭები ვიყავით: მე, ჩვენებიან გიო, შინჯიკაანთ ყარამანი, ყანჩაანთ ბასილა, ქიქინა, შაქარია, იმედანთ კოწია, გარხელაანთ ნინია.

ბიჭულიძე

— ეი, რა სუ კაი ბიჭები შაპყრილხართ!

— მემრე იგეთი ჩაცმულ-დახურულები ვიყავით, რო ყველას თვალი ჩვენზე რჩებოდა. მე კიდე იგეთი გამოკანკლული ვიყავი, რო!

— მითომ არ იცოდი გამოკანკლა რა!

— ჰო, რო მივედი, დაგვიწყეს ყველამ ყურება, ჩვენებიანთ ტასიკო იქა ყოფილიყო. დამინახა მე და ხელი დამიქნია. მე მიველ იმასთან და მითხრა, ივანეკ გოგო აქ არიო. აი გაგიხარია, მე გამიხარდა! მაშინვე წავედი, ჯერ ფერხული დავაბით. ცალ მხარეზე მე და ჩვენებიანთ გიო ვამობდით, მეორე მხარეზე კიდე ყარამანი და შაქარა. კაცო, მე იგრე გაჩამიჩებული არა მინახამ რა, როგორც სხვა სოფლისანი იყვნენ გაჩამიჩებულნი. ბანსაც ვერ გვეუბნებოდნენ ხეირიანს, ის ოჯახდაქცეულები! ჩვენებურები რო არ ჩაბმულიყვნენ, კიდეე ერთი ათიოღენი, შენი მტერი, ჩვენ შავრცხვებოღით. მერმე სულ ყველანი ჩვენ გვიყურებდნენ, ფერხული რო გავათავეთ და „ჰოი ტიტი“ დავიწყეთ. რო არც თამაშობაში გამოიჩინეს ფხაფოლაღი ერთი უნდა გეყურებინა, როგორ დაბაჯბაჯებდნენ. ჩემმა მზემ და თავი არ მაიკვდება, თქვენი შაქარა კამეჩი იმათზე კარგა ითამაშებს. გაგიხარია, რო ჩვენმა ბიჭებმა ქვეყანა ზედ შაიხეღის!

— აბა რა, კოწიას თამაშობას დაიწყებდნენ რა! მგონია, სუ წყალ-წყალა ჩიტივით დაცქრილებდა.

— კოწიამ, თორემ ჩვენებიანთ გიომ ხო დააკლო-და!

— ნუ გეშინიან, არც კი შენ ჩამორჩებოღი!

— მანამ კარგა არ დავიქანცენით, სუ ვმღეროღით და ვთამაშობღით. გოგუები კიდე, ჩვენ ზემოდან ერთი ბექური იყო, იმაზე იდგნენ და გვიყურებდნენ.

— ივანეკ გოგოც ხო იქ იყო?

— არა, ბიჭო, ბევრი ვათვალიერე, მაგრამ ვერსად დავინახე.

— მაშ ვერა ჰნახე?

— დაიცა ვითხრა-და! ჰო, რო გავათავეთ თამაშობა და მემრე გოგუებმა ბუზიკა დაუკრეს და თამაშობა დაიწყეს, ჩვენ ბიჭები

წავედით, მივწივ-მოვწივთ გოგოები და ცალი მხარი დავეჭირეთ ერთი ვილაცა გოგო უკრავდა ბუზიკას. იმ დღე-მამამ ცხონებულმა სუ ატირა. გამოდიოდნენ გოგუები რიგრიგით და თამაშობდნენ. მემრე გამოვიდა ივანე გოგოც. გამოვიდა და რა გამაყვარებდა! ოღონი უკან მიჰყარა. თითქოს ალაღმა წამოუქროლია. იგრე გაჩუმდნენ ყველანი და ყურება დაუწყეს. მემრე ის ოჯანდაქ-ცეულები მაძიებრუნდნენ და სუ მე დამიწყეს ყურება. ეი, შამრცხვა და რა შამრცხვა! ამოდენა ვარ და თავი დღეში იგრე არსად შამრ-ცხობია. მე თავი ჩავლუნე, იმან კი უფრო და უფრო მოუმატა. როგორც ისა თამაშობდა, იგრე ბეჭებზედ გადაყრილი ხუთი-ექვსი შოლტივით ნაწნავი უთამაშებდა. რო გაათავა თამაშობა, წავიდა და ჩემს პირდაპირ გოგუებში ჩადგა. ის მე მიყურებდა, მე იმას, იგრე გამიყარა თვალი თვალში, რო ბოლოს იგრევე მე შამრცხვა და თავი ჩავლუნე. სხვა გოგუებიც ბევრნი გამოვიდნენ მემრე. მაგრამ იმიტანად კი ვერაეინ ვერ ითამაშა. გოგუებმა რო გაათავეს თამაშობა, ჩვენი ტასიკო გამოვარდა და გვითხრა: ბიჭებო, ანლა თქვენ ითამაშეთო. აბა, მე ვიცოდი, თქმა არ მინდოდა, ყველაზედ წინ გავარდებოდი-ყე ციბრუტივით ვტრიალებდი, მაგრამ მაშინ კი რაღაცა დამემართა, თქვენმა გამარჯობამ, ვერ გავბედე. მემრე ი გოგო იგრე აწიწინებდა ი ბუზიკას, რო იმაზედ თამაშობა მკვდარსაც კი მოუნდებოდა. კოწიამ ჭერ კი მოიცილა და რო არ გავ-დიოდი, გავიდა და ჩამოტრიალდა. გაათავა და მე დამიყრა თავი.

— ჰაი, თუ შენც კი გამოიჩენდი, რაც იცოდი და არ იცოდი!

— ისემც ღმერთი გაუწყრება დღეშმანს! რას ამბობ, კაცო, რა-ღაცა ღმერთი გამიწყარა სულობით ვერ მოვახერხებ თამაშობა. მუხლები იგრე მეკეცებოდა, რო კინალამ არ წავიქეცი. რო ვნახე ხერხად არ მომდიოდა, გავანებე თავი და წავეერივე, საცა ბიჭები ჭგუფად იდგნენ. შაქნეს ერთი ალიაქოთი, რა დეემართა, რატო ვერ ითამაშაო. ჩვენ გიოს კი ეყურებინა იმიტოვინ. თურმე, ნუ იტყვი, ძალიან ჰწყენოდა, რო მე ვერ მოვაგზავსე თამაშობა. შუ-ბლი შაიკრაო და სუ იგრე შუბლშეკრული იდგაო. ჩვენებურმა ბიჭებმა რო ითამაშეს ყველამ, ჩვენი ტასია გოგო მოვიდა, წამავლო ხელი და მითხრა: რა დაგმართებია, შენი თამაშობა დუნიაზეა განთქ-მულიო და აქ რაღა დაგემართათ? წამო ითამაშეთო. ბევრი ვიუ-არე, მაგრამ აღარ მემეშვა, მეც შევაფურთხე ეშმაკს და გავედი მეორედ. გავედი და მაშინ კი, გაგიხარინ, მე თვალეხი დავაცეცი-

ბინე ყველას. რო დაუარე და დაუარე, ბიჭები მიძახოდნენ აქათ-
იქიდან: ჰა, შენია ილიავო! თურმე მიყურებდა ისა და სუ ღიმილი
მოსდიოდა პირზედ. რო გავათავე თამაშობა და, ვერ კი დავინახე,
ვინ იყო, ერთმა დამიძახა: ტყუილია შენიჭიანა, რო ყველაში წაშთ-
ქმული ხარო“. შველა შენ გქონდეს, მე ამან გამანახაო უკილიც
იყო, სწორედ იმიჰ გვერდზედ თქვა და იმანაც გაიგონა. შენ არსად
გინახამს ივანეჰ გოგო?

— აბა, სადა ვნახამდი!

— ახ, ნეტავი ერთი გაჩვენა, სწორედ ციდან ჩამოსული ანგე-
ლოზია!

— ეი, იგეთი ლამაზია?!

— აბა როგო ვანიშნო, კიმიანთ ბაბაღე გოგოს ხო იცნობ?

— როგორ ვერა, იმასაც რო ვერ ვიცნობდე, მა ვილას ვიცნობ?

— ჰო, სწორედ იმ სიმაღლეა.

— თითქმის ცოტალა ჰკლებია შენ სიმაღლესთან.

— მე მაღალი ვიქნები, მაგრამ ის ძალიან მოხდენილია: მთვა-
რესავით ბადრი პირი აქვ, წითელი, თურაშაული ვაშლივით ლოყები,
მაჯის სიმსხო, უსურვაზივით დაგრეხილი კავები ჩამოჰკილია. ბე-
ჭებზე კიდე ოთხი შოლტივით ნაწნავი აყრია. შენ იმიჰ წარბები
უნდა ნახო, თითქოს წალამი გაუქრამთო. შავი ყურჭივით კიდე
თვალეები აქვ, მემრე გლესურად ხო არ აცვია!

— არა?

— გლესურად კი არა. შენ გლესურად გეგონა?

— მაშა, კაცო!

— გლესურად კი არა, თავადურად აცვია. შიგნით თეთრიანი
ჩითის კაბა ეცვა, აი რუშინანს რო ეძახიან!

— აი ნოქასხმული?

— ჰოო, ზემოდამ კიდე თავადური პოლკა. რალაც კი ჰქვიან
სხვა, ტასიკომ მაქწავლა. დაქწველა ღმერთმა!.. ენი წვერზე შად-
გია. აგვი ბატონიანთ ნენესაც არ აცვია, კაცო, იგეთი.

— ი ივანეჰ გოგოს ხო ეცოდინება იმიჰ სახელი?

— აბა, კაცო, იწყევლები! იმიჰ მეტი კი ჰცოდნია რამე! დიავე-
ნიჰ ცოლთან ყოფილა შავირდად და რა იქნება იგეთი, რო იმას არ
უქწავლებია. ჩვენი ტასიკო ამბობს, იმან ხო გლესური ლაპარაკი
არ იცისო, სუ თავადურად სიტყვა-პასუხობით ლაპარაკობსო. აი
ჩვენ რო ვიტყვით ჰხელეები, ფეჭები; იმას ხო ეგრე არა ჰცოდნია

იმასა ჰკოდნია ხელები და ფეხები. წიგნსაც იგრე კითხულობსო, რო
კარგი დიაკვანიც ვერ წაიკითხავს იგრე. „უფალო“ და „მამაუჩვენო“
დაისრულა და ახლა მოკითხვასა კითხულობსო. აბა ხელსევეტეფოფო
ნია კარგი, აი! იგეთ ჩახსაკრავებს დაჰქსოვს და დაჰწერასო
ხედაო, რო ყვეარ ხარათა ღირსო!

— ეეეი, რა მწავლული ყოფილა! ჩახსაკრავებზე როგორღა
უნდა დაჰწეროს? არა ჰგვანებია ჩვენ მწერალს, ქალაღზედაც
ძლივა ჰწერავს!

— ოპტატმა იცის-და!

— საოპტატოც შენ მოგინდება ბევრი.

— ბევრი რა, ერთ თუმანს არ დამჯერდება?

— როგო არ დაგჯერდება, მეტი რაღა უნდა!

— მივცემ, რა ჩემი ფეხებია, ველარ ამოვალეზინებ? ვაქსოვინებ
ჩახსაკრავებს და ვაყიდვინებ.

— ჩახსაკრავებზე ჰწერამს და ჯიბი ბოხჩა გაუჭირდება!

— რა, ჯიბი ბოხჩა ეცოდინება?

— ერთი შამიკერვინე!

— არ დაიჯერებთ, კაცებო, ამ დასაქცევს ფული ექნება!

— იგრემც ჩემს მტერსა ჰქონდეს!

— მა რად გინდა ჯიბი ბოხჩა?

— ტალკვესი ვერაში შამინახამ.

— ცოტა ძალუები გყავ, რატო იმათ არ შააკერინებ?

— ვაჰ იმათი, ძალუები მე ვიცი!..

— მაშ კარგი, შაგიკერვინებ.

— ვინ გირიგებს?

— ვინ უნდა მირიგებდეს, იღბალია და ყისმათი!

— როგო იღბალი და ყისმათი, მე რატო არა მაქვ მაგიპთან
იღბალი?

— ჯერ სუფსარქისის მარხვა არ შაგინახამ?

— ვინ მამაცლის იმიპთვინ!

— აი, რო შაგენახა, ნამდვილათა ჰნახამდი შენ იღბალსა და
ყისმათსა. იმაზე მართალი არა ყოფილა რა. ახლა როგო იყო:
წლეულ ვიარხულე. სუფსარქისობა რო თენდებოდა, იმ დამეს
აილო დედაჩემმა ერთი სათითე ფქვილი და ორი სათითე მარილი.
არივა ერთათ, გამააცხო კვერი და მითხრა: ეჰ შაჰამეო და დაიძინეო,
წყალი მოგწყურდებაო და, ვინც სიზმარში დაგალევივინებს, შენი

იღბალი ის იქნებაო. დავწექ, დავიძინე და რო მამწყურდა წყალი, მაიტანა ერთმა გოგომ და დამალევიანა. ავდექი თუ არა დილით, დედაჩემმა მკითხა: ვინ დაგალევიანა წყალიო? რა ვიცი-მეთქი, ერთი ლამაზი, მაღალ-მაღალი გოგო მოვიდა და იმას დაგალევიანა მეთქი. საიდან მოვიდაო, და მეც გავუშვირე ხელს, იმას დაგალევიანა მოვიდა-მეთქი. დედაჩემმა შაკვილა: უი, შვილო, ტასიკომ შელაპარაკა, შარშა. მეშველიანთ ივანეკ გოგოს შეენახა სუფსარქისის მარხვავო და შენ ილას დაელევიანებინა წყალიო. მე ტასიკომ დიდი ხანია მითხრა და შენ არ გეუბნებოდით. ტასიკოსათვის ეთქვა დედაჩემსა, რო მეც ისა ვნახე, და ეხლა ტასიკოა მაქანკალი.

— მემრე, სადილად ვიპთან წახვედი ზღუდრიდამ?

— სადილად სუ ერთიანად ტასიკოსთან წავედით, ვინც კარგი მომღერლები ვიყავით. მაგრამ რა გითხრა, გავაჭრეთ იქაურობა. აბა, მეშველიანი ტასიკოს მეზობლები არიან, რო უყურო, მოჰდგა ღობესთან იმოდენა ქალი და კაცი და სუ ჩვენ გვიყურებდნენ, როცა ვთამაშობდით და ვმღეროდით. მემრე ტასიკო მოვიდა და მითხრა: კარგია და ნუ დააწყვეტინე თვალები შენი ყურებითაო. მაგრამ მე უარესი ვქენ, კიდევ კი არ მეკეცებოდა მუხლები.

— ნეტავი შენ! ტყუილად კი არ არი ნათქვამი: ბედი მამეო და სანახვეზე გადამაგდეო. მე არც ძმა გამამადგა, ძმარი ედინოს, არც ბიძა, არც ბიძაშვილი, არც მამიდაშვილი, არ ვიცი, ვის რა დაეუშავე. ზოგს როგორი იღბალი აქვ! აბა რამდენით მე შენზე დიდი ვარ, კიდევ ვიქნები ხუთი-ექვსი წლით დიდი; ხან წავეკიდე, ხან გავუწყერი ჩემ ბიძებსა და ძმებს: თქვენ რო დაბინავდით და ზოგმა ქალებიც გაიპტუმრეთ, მეც ნულა მაყურებინებთ, დამბინავეთ-მეთქი, მაგრამ ვერაფერი ვერ შევასმინე რა იმ ოჯახ დაღუპილებს. ჯერ ვალი გვმართებსო, ვალს ვეღარ მივუმატებთ სხვა ვალსაო. აბა ერთი შენ მითხარი, იმათ რო თავი დღეში ვალი არ მაიშორონ, მე დაუბინავებელი უნდა დავრჩე? მე ვეუბნები, საცა ი თქვენი შვილების გაპტუმრებაზე აღებული ვალია, ჩემი საქორწინო ვალიც იქ იყოს-მეთქი. მაგრამ შააგდეს ქვა და შაუშვირეს თავი, პირი ვერ დავაძრევიან იმ სახკარდაღუპილებს!

— ბიჭო, შე რატო ეგრე ეხუმრები ვალს, იცი, როგორი კაცის დამღუპავია ვალი? ღმერთმა შენი ღუშმანიც ნუ ჩააგდოს ვალში და მემრე ჩარჩის ვალში! ვენაცვალე დედაჩემს სულში, რო იმან ვალი შამაჯავრა. სუ იმას ჩამჩაჩინებდა, ვალი კაცის დამღუ-

პავიანო, ანამცა და ანამც ვალი არ აიღო როდისმეო. ვალს უთქვამო: „კარის ჭუჭქრუტანიდამ შევეძვრებით და კარებში ველარ გარო-ვეტევიო“. ავე, რა მოუვიდათ მამულაანთ. არ გახსოვს ცხოვრება, რა ცხოვრება ჰქონდათ? ვინა ჯობდა იმათ იმათი ცხვარი და ძროხა მინდორს აბნელებდა. აბა ეხლა შაპხედე იმათ ნასახლარს, რასა ჰგავ? ვალმა არ ჩასცხო თავში!

— რას ამბობ, ვალმა კი არა, ვილაცამ ჯაღო უგდო. ჩვენებიანთ ისაკას არ აბრალებდნენ, აღარ გახსოვს?

— ჯაღომ ჯაღოდ იმუშავა და ვალმა ვალად, ორივე ერთმანეთზე მიჰყვა, თორე იმოდენა დოვლათი იგრე ანაპდეულად გაქრებოდა?

— ჰაიტა, მე რო პატარაობაში იმათი მარილის ყორე მინახავს, მითქვამ ჩემ გულში, ნეტა რა ხარმა და კამეჩმა მოზიდა ამოტელა ზღვა მარილი-მეთქი! იგრე მალე სად ჩაიყლაპა იმოტელა ცხოვრება!

— აბა ვალს ემაგრე ჰკოდნია, აი! ი ოჯახდაქცეული, ი არტემაა რალაცა, შაუჩნდა ჩრჩილივით და იგრე დანაივა პატიოსანი ოჯახი. ის ოჯახდაქცეული, თურმე ნუ იტყვი, მივიდოდა, იმათას ლამ-ლამ, როცა საწვრილმანო დაჰქონდა, კარგსა სჯამდა, კარგსა სვამდა და ერთი ბეწვა კევი რო მეეწიწკნა ბაღლებისთვის, დავთარში ჰწერამდა. რასაც ფულსა შოულობდა, იმასაც იმათ ასესხებდა, თუნდა არა სჭირებოდათ. ატარა, ატარა. შააყენა უანგარიშო ვალი, მემრე წაუსვა ხელი და წაართვა. ეი, მე რო იმას უყურე ერთხელ პური წყვაში! ერთი დიდი ხვაი იდგა მამულაანთ კალოზე, მის-დგომოდა შენი არტემა და, რო ჰწყამდა, განა ხელს, მკლავს უხვევდა, ის მკლავგასახმობი! კაცს ცრემლები გადმოსცვიოდა, რო დენახა. თითქო ნაღდი ფულები დაუთვალაო, ისე შეუბრალებლად ჰწყამდა, ის ოჯახდაქცეული. ვაჰ, ვალის მყვარებელს კი!.. დედაჩემს ვენაცვალე სულში, რო იმან ეგრე შამაჯავრა ვალი და მოჯამაგირობა, თორე ერთ ლუკმა პურსა ვჰამ დღეს ღვით, იქნება ისიც აღარა მქონოდა. ეხლა შე რო ამბობ, რატო ჩემი საქორწილო არ აიღესო, იცი, უფრო როგო დაგაწვებოდა კისერზედ? მე რო შინ არ მეპოვებოდეს ყველაფერი და ვალის აღება დამჭირებოდა, იგრე უცოლშვილო დავდგებოდი და ვალს კი ჩემ სიცოცხლეში არ ავიღებდი. ჩემი თვალით შააყვარა ვალი! მე ახლა რო ვინიშნები, სუ ყველაფერი მზადა მაქვ. შამადგომისა ათი

დღის ნახნავი მაქვ და რა ღმერთი გაუწყრება იგრე, როცა ოცი კოდი
მაინც არ მამიგროვდეს. ჯერ ესლაც მექნება კიდევ ძველი ოცი
კოდადინ; აბა რალას შავკამთ ესლა, საცა არი, ყანეზე, ვეფრუბა
ახლა კიდე გაზაფხულის მოსავალი? ვენახიც კარგი უმაქნე უსუქს
ღმერთმა ცა და ღრუბელი დაუშვიდა, იმთენი მამივა ყველაფერი.
რო არამცთუ ქორწილში მეყოფა, კიდევ გაყვიდი. საკლავებიც
ესლავე მყავ დავალიანებული. ფულადაც სამ-ოთხ თუმნამდინ
მექნება. როგო არ მეყოფა სქორწილოდ?

— მაშ, ეგ არი, გაათავე საქმე რალა?

— არა, აბა ჯერ სად გავათავებდი, მაგრამ გაათავებულისით
კია. როგორც ჩვენმა ტასომ მელაპარაკა, „იგრე ჰყევხარ ყველას
გულში ჩავარდნილი, რო იმათ შენ მეტი არავინ უნდათო“. მე
უფრო არავინ მინდა იმის მეტი და ვერც არავინ იმას ხელს ახლებს,
სანამ ცოცხალი ვარ. იმათ დაუბარებიათ, რო უსანეთობას მოვალთ
სახლის გასაშინჯადაო და პეტრე-პავლობას ნიშანი მოიტანეთო.
უსანეთობამდის ალო გამოვა და მეც მოცლილი ვიქნები.

— შენ იგეთები მელაპარაკე, ჩემო ძმაო, რო მეც გამიფრთხა
ძილი. ადე, ხარები ავშალოთ და სადმე კვლებში შავრეკოთ, ერთი
კარგა მაინც დავაძლოთ, თუ ვერ დავიძინებთ.

მეხრეებმა დააძღეს ხარი, დაპყარეს ერთ მინდვრიანზე და
თითონაც მიდეს თავები: ილიამ თავის შვინდა ხარზე და მეორემ
თავის ჯერიანაზედ. სულ არა სძინებიათ ერთ საათს, ნამგლის პირ-
სავით დაღუღულმა მთვარემ ამოაშუქა და დაუფრთხო უიმისოდაც
დამფრთხალი ძილი ღამის მეხრეებს. უცბად წამოხტა ილია და
დაუძახა ამხანავს:

— ბიჭო, გიგავ, ადე, გათენებამ მათანა!

აღგა მეორე ამხანავიც, აშაღეს ისევ ხარები და გააყოლეს
გუთნისაკენ. მირეკეს დილა-ბნელზედ გუთნთან ხარი და დაუწყეს
შებმა.

— ილაგ, რა იღბალი გაქვ, შე დასაქცეო! — უთხრა ამხანავმა. —
დღეს შენი ხენაა და რანაირად არი დამძლარი ხარი, რა დღიურს
გადაპკიმამენ.

უღელი ხარიღა ჰყავდათ შესაბმელი, როცა მოვიდნენ გუთნის-
დედა და დღის მეხრეები. დღისის მეხრეებმა წნელები დასინჯეს
და, საცა უნდოდა, ახლები ჩავრიხეს. გუთნისდედა კი გაემართა

გუთნისავენ და აასხა სახნის-საკვეთი. შეაბეს, დახედა გუთნისდე-
დამ ხარსა და სთქვა:

— დაილოცოს თქვენი მშობლის ძუძუ, რა დამადლარი ხარია!
აბა, რაკი დავექორწილდი, მას აქეთია, სუ გუთნისდედას ვარ და,
როგორც წლეულ დამადლარი ხარი მოდის. იმიტომა კი არასდ
მინახამ.

— ილამ იცის-და! იგრე ვაატარებს სარტყლის ტოლა კვალში,
რო ერთ თავთავს არ მააწყვეტინებს! — წამოიძახა ერთმა დღისის
მეხრემ.

— მაშ ხარები რო მე მადლობენ, მე კი არ უნდა დავადლო ეგე-
ნი? — უპასუხა ილამ.

— აბა, ილავ, ნაზურგი შეაკრათ, თუ ნაფევი მივაგდოთ? —
დაუძახა გუთნისდედამ.

— ნაზურგი, ნაზურგი!

— აბა ვახსენოთ ღმერთი. ღმერთო, შენ შეგვეწიე! — და გაისმა
„ჰე-ჰე-ჰე!“

ცოტა ხნის შემდეგ ტოროლამაც მორთო თავისი დილის გალო-
ბა. თითქოს ტოროლას ჩამოართვაო, შემოსძახა ილამ:

უხერხული გუთნიდედა
მეხრეებს ემუქრებოდა,
ცოტა მხენელი და მოსველი
მალა ღმერთს ემღერებოდა.

სხვა მეხრეებმაც მიაყოლეს ბანი და შემდეგ ყიყინა: „ჰე-ჰე-ჰე!“

VI

ო ს ტ ა ტ მ ა ნ

სოფელში აბრია დიაკვანს „ძიან მწავლული“ ცოლი ჰყვანდა.
თუ როგორი „მწავლული“ იყო დიაკვნის ცოლი ანასტასია, იქიდანა
სჩანს, რომ, როდესაც აბრია, წიგნების კითხვის დროს, ან შეფერხ-
დებოდა, ან ტყუილს გაურევდა და მღვდელი ამაზედ დაუყვირე-
ბდა, იქ მყოფნი დაიწყებდნენ ხოლმე: „ვაჰ, სად არი ესლა შენი
ცოლი, რო საჩქაროზე არ გადააბულბულებს!“ ბევრჯელაც შელა-
პარაკებულან და წამოუყენებიათ მრავალი საბუთები, იმისი სწავ-
ლის დასამტკიცებელი; მხოლოდ მაშინდა გაჩუმებულან, როცა

გასჯავრებიან. მართლაც და როგორ არ უნდა ეწოდნათ ანასტასია-სათვის „მსწავლული,“ როდესაც მთელი სოფლის მანდილოსანთა მკითხველ-მწერალი ის იყო. მანდილოსანთაგან, რუსაკიძე ვლადიმერმა მამაკაცთაც ჰქონდათ გაგებულები და, როცა დასჭირდებოდათ, რომელიმე სუქებისა ან სხვისა რისამე წაკითხვა და წამკითხველი ან არავინა ჰყვანდათ, ან ისეთი ვინმე შეხვდებოდათ, რომელიც თავსა და ბოლოს ვერ გააგებინებდა, იტყოდნენ ხოლმე: „მაიტა ერთი იგრეც ტასიას წაუღო, თორე... იგრე ვადამიკითხოს როგორც ღვდელი. მეტიმეტი ჰწავლისაგან სუ თავს იქნევს!“

არც უნდა ყოფილიყო ანასტასია უცოდინარი. იგი იყო მღვდლის ქალი — ყველა შვილებზე უმცროსი. როგორც კოჟანდარი, იგი ძრიელ საყვარელი და ნებიერი იყო დედ-მამისა და ყოველი სიკეთე მისთვის ემეტებოდათ. რაც იცოდა და არ იცოდა, დედამ ყოველი-ფერი გადასცა ანასტასიას. წიგნის სწავლებაში კი მამაც იღებდა მონაწილეობას, ასე რომ ხუცურიც კი ასწავლა, პირდაპირ სამოციქულოში, და რამდენჯერმე წააკითხა ეკლესიაში სამოციქულო საუფლო დღესასწაულებში.

არც აბრია იყო მდარე კაცის შვილი. აბრიაც მღვდლისა და დიდი ოჯახის შვილი იყო. როგორც სხვა ძმებს, ისე აბრიასაც დედ-მამის დაუდევნელობით, არ გაჰლებია სასწავლებლის კარები. იმისმა ძმებმა ზოგმა მონასტერში, კერძოდ მღვდლებთან, ისწავლეს საეკლესიო წიგნების კითხვა და კიდევ იშოვეს ზოგმა დიაჩოქობა და ზოგმა მთავარდიაკვნობა, აბრია კი დარჩა ამასაც მოკლებული. სოფელ N-ს მღვდელი ამავე სოფლის მცხოვრებელი იყო და სცდილობდა თავისი წინამოადგილის შთამომავლობა ისე გეენად-გურებინა, რომ ადგილის შემცილებელი აღარავინ ჰყოლოდა. ამისათვის არამცთუ ხელს უმართავდა აბრიას, ყოველ ღონისძიებას ხმარობდა, რომ აბრია სასულიერო წოდებიდან გამოერიცხათ და გლუხკაცად დარჩენილიყო. დასანიშნი იყო აბრია, როცა ანაბანიც კი არ იცოდა და სახლიკაცების ჯიბრობით ძროხაში, გუთანზე და ურემზე დადიოდა. იქნება სულაც „ტყე-მინდვრის“ კაცად დარჩენილიყო, რომ აქეთ-იქიდან არ ეთქვათ: თუ დიაჩოქობა არ იშოვნე, სასულიერო წოდებიდან გამოგრიცხავენ და ხარჯს შაგაწერნო. ამ გარემოებამ ძლიერ შეაფუცხუნა აბრია. ზოგიერთის მაღლიანის კაცის შემწეობით ისწავლა ხუცური ანაბანა და მას აქეთ დავითნი არ მოუშორებია: ხან ჯიბით, ხან გუდით ატარებდა თან და თავი-

სუფალ დროს კითხულობდა, ისწავლა ისე, რომ ბლადონინმა და-
ტკიცებინა აბრია თავისავე სოფელში დიაჩოქობის თანამდებობაზედ
და მიათხოვა ობლად დარჩენილი თავისი დეიდაშვილს 11

აბრიაც და აბრიას ძმებიც გაუყრულები იყვნენ თავის მთავრებთან
ბიძაშვილებთან. მხოლოდ აბრიას ძმები თავიანთის ცოლ-შვილით
სცხოვრობდნენ იქ, სადაც მსახურობდნენ; აბრია კი თავის ბიძაშვი-
ლებთან ერთად სცხოვრობდა. ოჯახი რძალთა მრავალი იყო. ყველა
რძლები, ანასტასიას გარდა, გლეხკაცის შვილები იყვნენ და ამის-
თვის ანასტასია ირჩეოდა იმათგან თავისის ხასიათითა და ზნე-ჩვეუ-
ლებებით. ანასტასიას ახსოვდა თავისი ვინაობა და ყოველთვის
სცდილობდა არ დაემციობებინა არც თავისი შთამომავლობა და არც
კაცის ცოლობა; ბავშვებსაც კი აგრძნობინებდა თავისი ქცევით,
ვინც იყო. ანასტასიას ქცევა არ მოსწონდათ დანარჩენ რძლებს.
მით უფრო, რომ ბევრს საქმეში, მაგალითად, პურის ცხობაში,
წყლის მოტანაში, სამარგელში და სხვა „სათაკილო“ საქმეში იმათ-
თან არ ეწეოდა უღელს. იმისი საქმე იყო ჭურჭლის დარეცხვა,
თონეზედ თვალის დაჭერა, როცა სხვა რძლები პურს აცხობდნენ,
და ტაბაკით პურის შეზიდვა. როდესაც კი უიმისოდ შეიყრებოდნენ
ერთად რძლები, მოჰყვებოდნენ ხოლმე ტუჩების აპრუკვით იმის
ჭორვა-კილვას.

— ი ჩვენი პეწენიკი (ასე უწოდებდნენ ანასტასიას) სადა ბრძა-
ნდება? — იკითხავდა ერთი. ✓

— რა ვიცი, ქა, ძრიან კი ყვიტყვიტებს-და; იტყვი. მაგისი მოახ-
ლე იყოს ვინმე! — ჩამოართმევდა მეორე. ✓

— ი, მეზი კი დავაყარე მაგი თავსა და ჩავტიტე! რაო ახლა,
ვინ არი მაგაზე ნაკლები, ან კაციშვილი? აქა-და, მეო-და დიაკონიკ
ცოლი ვარო, თავზე ბუზს არ ისვამს! — დაუმატებდა მესამე. ✓

— რა ვიცი, ქა, უწინ ღვდლი ცოლებიც არა დიდობდნენ ემაგ-
რე! — იტყოდა მეოთხე.

— თუ დაარღვევს ჩვენ ოჯახს, ეგ დაარღვევს! — დაასკვნიდა
მეხუთე. ბევრს სხვა უწმაწურობასაც ლაპარაკობდნენ ხოლმე
ტასიაზე.

უფრო იმაზე მოსდიოდათ რძლებს ჯავრი, რომ ანასტასია არა
ცხოვრობდა საზოგადო სახლში — რძლებთან ერთად. ისა სცხოვ-
რობდა ცალკე მარანში. რამდენადაც ძლიერდებოდა ანასტასიას
მიმართ რძლების სიძულვილი, იმდენად თვით ტასია მალდებოდა

გარეშე ხალხის თვალში. ყველა ანასტასიას ამართლებდა, იმას ამბობდა, რომ ტასიას ღირსნი არ არიანო, იმისი იციანო. ამ შემთხვევაში ანასტასიას დიდადა შევლოდა ის გარემოება, რომ წერა-კითხვა იცოდა და ამით დავალიანებულ ხალხი. წერა-კითხვავე იყო მისი მიზეზი, რომ ყველს მოეყრებოდა ქალი გასათხოვრად, ანასტასიასთანა გზავნიდა შეგირდად.

მართალი რომ ვთქვათ, ანასტასია არ იყო ღირსი რძლების კიციხისა. იმისი შეგირდები ოთხს იმდენს აკეთებდნენ, რაც იმას თავის წილად საქმე შეხვდებოდა. სხვაც არა იყოს რა, სოფელში ანდაზა იყო: ღვდლიანთ (თუმცა იმათ სახლში მღვდელი აღარ იყო, მაგრამ მაინც ისევ ღვდლიანთ ეძახოდნენ) ეზო-ყურეში ერბო აიკრიფებო. რასაკვირველია, ეს სულ ანასტასიას შეგირდების უნარი იყო, ყოველ დილა-საღამოს ჰგვიდნენ შინ და გარეთ მთელ ეზოს. წყლის მოტანა, ცეცხლის ანთება შეგირდებზე იყო მინაბრებული. გარდა ამისა, ყოველი რძალთაგანი, ნამეტნავად, ვისაც აკვანი ედგა, ისე დაასაქმებდა შეგირდებს, როგორც უნდოდა.

თავისი საცხოვრებელი ადგილ-მარანი ანასტასიას ყოველთვის სუფთად და მილაგებულ-მოლაგებული ჰქონდა. ტუპკირები და გოდრები ელაგა საწნახელში. მარჯვნივ კედელზე იყო გაწყობილი სარცხები, მაწაწურები და ეკიდა ხაპირი და ყელიანი გოგრის ძაბრები; მარცხნივ ნახევარ ბაქანზე იყო გაშლილი ფარდაგი; ფარდაგის თავში მარცხენა კედლის ძირზე ელაგა აკეცილი ქვეშაგები. ძირს, ბაქნისა და კედლის კუთხეში, იდგა სკივრი; სკივრს ქვემოდ პატარა ხილის კიდობანი. სკივრსა და კიდობანს წინ იყო ხოლმე გაშლილი ნაბადი, რომელზედაც იჯდა ანასტასია საქმის დროს. იმას ქვემოდ სხდებოდნენ შეგირდები. მარჯვენა მხარეს კი არ ეკარებოდნენ არც ანასტასია და არც შეგირდები, რადგანაც ბლომა ზედაშეები იყო.

ანასტასია ასწავლიდა წერა-კითხვასა და ხელსაქმესა. შეგირდები ორ განყოფილებადა ჰყავდა ხოლმე განსაზღვრული. პირველ განყოფილებაში ირიცხებოდნენ გასათხოვარნი და სწავლობდნენ: „ანაბანას“, „უფალოს“ და „მამაო ჩვენოს“; ხელსაქმიდამ: სახის შეკერვასა და ჩახსაკრავის ქსოვას. მეორე განყოფილებაში ირიცხებოდნენ გათხოვილნი და სწავლობდნენ: „მოკითხვას“ და სწერდნენ ნახშირით ბეჭუხედ: ხელსაქმიდან: ჰქარგავდნენ ყაჯრებს და

აქეთბდნენ გვირგვინებს. სწავლებაში ანასტასია არღვერს იღებდა ქალის პატრონისაგან, გარდა ძღვნებისა ყოველ ბედნიერ დღეებში და, როცა გათხოვილს ქალებს მოსაკითხი მოუვიდოდათ, მისთვის ყვარის წერის წინ იღებდა სანფოსაგან „საოსტატელო“ მანეთიდან ვიდრე თუმბამდინ.

ერთ დღეს, როცა შეგირდებმა მოიშორეს მოვალეობა სახლ-კარისადმი, მიუსხდნენ მარანში თავიანთ საქმეს. ამ დღეს მარტო შვიდი შეგირდი ქალი იყო. ორს მუხლებზედ „ანაბანა“ ედო, ერთი მისჯლომოდა აკვანს და კალთაზე უფალო ედო. მეოთხე ქალს ედო წინ ქარგაზე გაბმული წითელი მაუდი და ყაჯარსა ჰკერავდა. დანარჩენს სამს ვეებათ ძაფები და ჩახსაკრავსა ჰქსოვდნენ. ერთი აწყობდა. ორი უბეჭვდა: ჩახსაკრავზედ იწერებოდა შემდეგი ლექსი:

ვარ ჩახსაკრავი ღომისა,
მუდამ მსურველი ომისა:
უყვარს თვისი გამარჯვება
და დამარცხება მტერისა.

ანასტასიამ ჯერ ერთს წააკითხა „ანბანი“, მერე მეორეს. შემდეგ მიუახლოვდა აკვანთან მჯდომარეს და ამანაც დაიწყო: „უფალო-უფალო იესო-იესო ქარაისტაეე-ქარისტე ღმერთაო-ღმერთო!“ ამნაირად წაიკითხა ბოლომდის დანარჩენიც: „სწავლა კეთილად მოუხდინე მხევალსა შენსა ეკატერინესა, რათა ისწავლოს წიგნი და წერვა, და გაქოს და გადიდოს უკუნიითი უკუნისამდე. ამინ“. ყაჯრის მკერავს დაუწყო დონჯიანი კაცის სახე, ჩახსაკრავის მქსოვთ ასო „ლ“ და თითონ გავიდა თონეზედ, რადგანაც საცხობი ჰქონდათ. ვასვლა ანასტასიასი და ჩახსაკრავის არევა ერთი იყო. ბევრი ეწვალენ, ყაჯრის მკერავიც მიუშველა, მაგრამ ვერა გააწყეს რა.

— იშ, ნეტავი მეც ეხლა ყაჯარსა ვკერამდე, ეგ ადვილია! — წამოიძახა ჩახსაკრავის მქსოვმა-დამწყობმა. როცა დარწმუნდა, რომ ვერას უშველიდნენ წამხდარ საქმეს.

— შენ ადვილი გეგონება! — უპასუხა ყაჯრის მკერავმა.

— მა რატო შენც ჩემსავით მალ-მალე არ გერევა?

— იმისთვის, რომ მე დიდი ხანია შაგირდადა ვარ და ვიცი, შენ კი გუშინ მოხველ. ვანა ეგრე მალე დაგაწყობინებდა ოსტატი ჩახსაკრავს, რომ არ გეესინჯეთ რა! ეგრე მალე იმისთვის დაგაწყო-

ბინა ჩახსაკრავი, რომ მანამ ხელს დაგდებენ, გაათავო და ახლა
ყაჯარი და გვირგვინი დაიწყო, რო კორწილამდინ მოასწრო.

— ნეტავი შენი სიცოცხლითა და ბედნიერებით, ქვეყნის ფული
ივრე მალე შევერო ყაჯარიცა და გვირგვინებით, რუხუღლიწითქაქა

— ივრე შვირჩეს ძმა, შენ ტყუილად გგონია, რო ყაჯრის კერვა
ადვილიაო!

— იცი, ქალო, მავას რაზე ვამობ? მე ეხლა გული გულის
ალავას აღარა მაქვს და თავბედისაც არაფერი გამეგება. ი გულ-
კვდრის შვილმა, ჩემი გულიცა და ჰკვაცა და გონებაც იმან წაილო!

— ივრე იციან ბიჭებმა შენიპთანა ქალებისა!

— რა ჩემიპთანასი, შენ კი არა ჰყოფილხარ ამიპთანა ცე-
ცხლში?

— ყველას მაგიპთანა წყალი დევსხმება ხოლმე, ჩემო მარო!
მეც ისე გადამრივა სოსიას ნახვამ, როგორც შენ ილას ნახვამ.

— არა, რო არ შაიძლება, ძე ადამიანს უყვარდეს ვინმე ისე,
როგორც მე იმ გულმკვდარმა, — ნულარვე, — ჩამიგლო გულში სიყ-
ვარული! ნეტავი ერთი დაგენახა, როცა თანა მღეროდა და თან უვ-
ლიდა წყალ-წყალა ჩიტივით, სუ ჩლიქებზე დგებოდა, მემრე ივრე
გამოკანკლული იყო, რო, იტყვი, პეწენიკი თავადიშვილიაო! ნაბდი
ქული გვერზე კობტად შეეგლო, ბუზმენტმოვლებული თავთის პე-
რანგის გულისპირი წითლად კი უღაღანებდა! იგეთი ჩოხა-შალვარი
და ახალუხი ეცვა, რო ადამიანი ვერ გაძლებოდა ყურებით. ი ბად-
რით პირზე კიდე შუქი გადაპდიოდა, იტყოდი, ახლა ამოსული
მოვარეაო. მემრე, რაც სახელი მე მიყვარს, ისა ჰქვიან.

— ჩემსასაც ისა ჰქვიან, რაც მე მიყვარდა.

— ნეტა ყველას ევრე უცბად ეკიდება გულზე სიყვარული,
როგორც მე უცბად მემედო?

— შენ ჯერ ცოტა გინახამ, ჯერ შენი ხო არც კია, დაიგულე
შენად, სიყვარული მაშინა ნახე!

— მართალია, ჯერ საქმე არ გათავებულა, მაგრამ გულმა კი
დანამდვილებით იცის, რო ჩემია და ჩემს იქით არსად წავა. ამ
კვირია ჩვენები მიდიან სახლის სანახავად; თუ ჩვენებმა თან არ
მაიტანეს ბელგა, სწორზე თითონ მოვლენ და დამდებენ ხელს.

— რო არ მოხდეს, რას იზამდი?

— უი, უწინ დღე გამიქრეს, მაშინ ხო, საცა დიდი წყალია, იქ
გადავვარდი და დავიღრჩე თავი!

ზი კოტიტკა, კარგი ჩითის საკაბე და ერთი კარგი თავსაკრავი. ამას რომ მოვრჩი და, ჩემმა მამულმა მამიტანა და მამცა ხელში გონზე მიკრული ვეებერთელა კელაპტარი. სუ ყველანი კი ჩემ კელაპტარს უყურებდნენ ევლოვიაზე. ჩემითანა კელაპტარი მართლაც გეტყვიანო ქალებს ეჭირათ.

გამოწიქსქს

— ღმერთმა ნუ დაუღიოს ჩემი ცოდო ჩვენებიანთ ბაბაღეს! იმას რომ არ ვეძაგებინე, აღებაშივე დამდებდნენ ხელს და შენ გეყურებინა მაშინ, ან როგორი მოსაკითხი მამივიდოდა, ან კელაპტარი საადღვომოთ. აგრე ამობენ, რომ ილიასთანა თავმომწონე ბიჭი დედამიწის ზურგზე არ დაიბადებო. სუ იმას ცდილობსო, რომ ყველაზე მეტი და გამარჯვებული იყოსო. აბა ის რას მაკადრებდა უბრალო კელაპტარს, თუ ძრიან კარგისა არ იქნებოდა, მაინც ვადამიხდის სხვანაირად. კინალამ კი იმ გასაშავებელმა და შვილმკვდარმა, — ხელიც იმისკენ და პირიც, — ხელიდამ არ გამაგდებინა ილიას! თავისი დაშხამული გომბიო უნდა ეეკიდნა ი ლომივით ბიჭიპთვინა და დამიწყო მე ძაგება: ეს აგეთიანო, ეს იგეთიანო, თარაქამა არიო. რა უთარაქამე, ნეტავი შამატყობინა! ვაყკაცი რომ შეეხეჩოს, პირს არ მარიდებსო, იგეთი უნამუსოანო. ეგრე ვეძაგებინე მართლა-და იმ უნამუსოს, აგრემც დაცარიელებულა ის ვაჟიშვილებიდან და გაუშავდება იმას დაშხამული ქეთას გვირგვინი! თქვენ, ეი, — მიუბრუნდა დანარჩენ იქ მსხლომ გოგოებს, — გაგაქრობთ და ვაგაწყალბთ, თუ ვისმე ამბავი მიგიტანიათ!

— მართლა, ქა, და მეტისმეტად იცი, რომ ვინც უნდა შამოგხედეს, პირს არ მარიდებ!

— რა არი ახლა, რომ არ ვარიდებ? თავი რომ არ ჩავლუნო და პირდაპირ შავნელო ვისმე, იმისთვის უნამუსო გავხდები?

— უნამუსო კი არ ვაპხდები, მაგრამ ამობენ, აშილიანო.

— რა აშილობა არი, ქა, თქვენი ჭირმეთ, რომ თავს არა ვლუნამ, ვინც შამამხვდება? თავის ჩალუნა მაშინა მფერობს, როცა თავზე ვადამხვდია რამე და სირცხვილით პირი მეწვება. სოფიოი თუ თავჩალუნული დადის, იმისთვის არ აბულრავებს თავისზე მიღეთ ხალხს! აგე იმასა ჭფერობს თავის ჩალუნა და კიდევცა ჭლუნამს. აბა მე რა ვადამხვდია, რისთვის უნდა ჩავლუნო თავი?

— მაშ ვინც ვაყკაცს შამხვდება და თავს ჩაპლუნავს, ყველას ვადამხვდია რამე?

— ყველას კი არ ვადამხვდია, მაგრამ ან უნდა ვადამხვდოდეს

რამე და პირი ერცხვინება, ან უნდა ულამაზო იყოს და არ უნდა თავისი სისახიჩრე გააგებინოს ვისმე.

— ეგე, შენი პირითვე პოქვი! კიდეც ამაგას ამბობენ ყველანი, რო სილამაზის ხმა აქვ დავარდნილიო, თავი მოკწოროს სიკვდილი
თვინ არავის არიღებს პირსაო.

— პოდა, რად დავარიღებ, როცა ვიცი, რო არავინ არას მერჩის და მეც გული წმინდა მაქვ!

ამ სიტყვებზე მოასწრო ანასტასიამ, გაუსინჯა საქმე და რა ნახა, რო არავის არაფერი გაეკეთბინა, მოუგრინა ზორცი.

VII

წიგნი მესამე

ერთს წისქვილს — მდინარე იორზედ — წინ უდგა დიდი „ქუდივით შაქრული“ ვერხვი; თითონ წისქვილსაც ვერხვისაგან მიუღია სახელი და ჰქვია „ვერხვის წისქვილი“. დიდი ამაგი მიუძღვის ამ ვერხვს მოსაფქვავეთა წინაშე. ზაფხულობით, როცა ძვირდება წისქვილები, ამ ვერხვის „შავი გრილო“ იფარავს მოსაფქვავეთ მზის მწვავე სხივებისაგან: ბევრს მუშაყს ამოუქშენია თავისუფლად, ხანგრძლივის მუშაობის შემდეგ, და გამოუქმინია ტბილი ძილი ამ ვერხვის ქვეშ; თანაც ძილში დამტკბარა იმისი მახვილი სმენა ფოთლების შრიალით, რომლითაც ვერხვი თითქოს მძინარეს ნანინანად ეუბნება იმის გულიდგან განუშორებელს ნატვრასაო:

მუშას წელი ნუ ატყევა,

ფურსა ძუძუ, ხარსა ქედი.

ერთხელ, აგვისტოში ვერხვის წისქვილთან იდგა ოცამდის საფქვავის ურემი. შუადღისას მოსაფქვავენი შეგროვილიყვნენ ვერხვ-ქვეშ, ზოგს ეძინა, ზოგი შეექცეოდა ახლად გამოცხვარს ხშიადს და ივრის წყალს, ზოგნი, ახლად გამოღვიძებულნი ტბილის ძილისაგან, შეექცეოდნენ ყარფუზს. მხოლოდ შვიდიოდ-რვა კაცს მოეყარნა ერთ ადგილას თავი: ზოგი მოკეცილი იჭდა, ზოგი მხართემძოზე იყო წამოწოლილი, ზოგი პირქვე იწვა. პირები კი ერთმანეთისაკენა ჰქონდათ მიქცეული და საუბრობდნენ ჯერჯერით.

— ეი, კაცებო, თქვენმა გამარჯვებამ, რანაირად შემოგარდობა ყე სიცხე! იტყვი, კაცს სული უნდა ამოჰხუთოსო, — ~~სიტყვა ერთი~~

— დაიწვა, დაიწვა, თქვენმა გამარჯობამ, ცა და ქვეყნის ჩამოართვა მეორემ და შემდეგ სხვებმაც ერთიერთმანვე ~~გაქვს იქნება~~

— ამბობენ, კაცებო, მთელ დუნიაზე ეგეთი გვალვააო.

— რატო ერთი ი ელია არ გამოუძღვება ღრუბლებს და არ მაიყვანს წვიმას, რო გაგრილდეს ცა და ქვეყანა!

— ი თხა ხო არ დაუვარდა?

— ან ის ოჯახდასაქცევი, ი ბებერი მაინც რატო არ დგება, რო ქარმა ქროლა დაიწყოს და იმან მაინც გააგრილოს დედამიწა!

— ოჯახი რო დეექცეს! ვაჰ, ერთი წამავლებინა იმიჰთვინ ხელი, ცოტა ჩვენებიანთ ბაბაღეს ჯავრიცა მჭირს, იმი ჯავრსაც იმაზე ვიყრიდი... არ დაიჯერებთ. ბიჭებო, ისიც ჩვენებიანთ ბაბაღესავით ბალყუმი იქნება!

— მე კიდე იგრე გავიგონე, რო ე ამოდენა სიცხეები წარღვნი ნიშანიო. გუშინწინ მინდვრიდამ მივედი შინ და ჩვენ დედაკაცებს მივასწარ ლაპარაკზე, რო სომხი ტერტერებს კარაბადინი გაუხსნიათო და უთქვამთო, რო წარღვნა უნდა მოვიდესო. ორი-სამი თვე ეგრე ეცხვლებო. მემრე ბამბას ითოვლებსო და ცამდინ ააგებსო. მეეკიდება ბამბას ცეცხლიო და სუ ერთიან გამოიხუხება შიგ ყველაფერიო.

— ხო დაიღუბება მთელი დუნია?

— განა უწინ კი არ ყოფილა წარღვნა-რა?

— უწინ წყლითა ყოფილა წარღვნა და დიდი წარღვნაცა ყოფილა. ნოეჰთვინ უბრძანებია ღმერთს, რო ერთი დიდი კიდობანი შეაპარო, შენც შიგ შადიო და ოთხფეხი პირუტყვიც და ფრინველებიც შაიყვანე სათესლედაო. ნოესაც შაუკრამ ვეებერთელა კიდობანი, შასულა შიგ თავი ცოლ-შვილით და ყველა ოთხფეხი და ფრინველები შაუყვანია, კამეჩი კი დაჰვიწყებია. მოვარდნილა ცილამ წყალი და მოუტივტივებია მალა კიდობანი. საითაც კიდობანი მიჰქონდა წყალს, კამეჩიც მიჰდევდა თურმე უკან ცურვით და ეძახოდა „ნოე“, იმისთვისა როყინობს ეხლა „პოე“, რო ნოეს ეძახის.

— ეი. ბიჭო, ეხლა არ მოვედი გული ხმას, მართლა ნოე არ გამოდის!

— მა აქამდი არ იცოდნი?

— ნოქ კიღობანი ეხლაც იგრევე ხელუხლებელით ერთ დღე მთაზე დგა მარილეთი გზაზე და იმ მთას გაუწყვეტელი ნიკლი და ბურვი ახვევია; ძეადამიანს ვერ შეუძლიან იმ მთაზე ადგენილნი. მა წმინდა ბერმა მოინდომა თურმე ასეცა, მარამ რა შეეძლო მთა შუა გზას, დაჰძინებია და ანგელოზებს აუწვევიათ და იგრევე ძირს ჩამოუტანიათ.

— ჰო, მეც მაგრე გამიგონია.

— ბიჭებო, რა გვეშველება, რო აქავე მოგვაჰსწროს წარღვნამ? ეს ოხერი, რალა ეხლა დაძვირდა ე წისქვილები!

— რამ დაგაფეთიანათ, კაცებო? აი შეგირცხავთ კაცობა! ე მაგრე მალე უნდა შაგეშინდეთ? ტყუილი ხმებია. ჩვენიც გავარდა წარღვნაზე ხმა. მასკვან დედაკაცებს ეკითხნათ ჩვენი ღვდღი ცოლიპთინ და იმას ეთქვა, რომ მანამ „კ“-სა „შ“-ში არ მივალთ, წარღვნა არ მოვალთ.

— „პაე“ და „შ“ რალა?

— თარილიაო.

— თარილი რალა!

— მე კიდე აგრე გავიგონე, რომ აი ანგლიჩანებმა რომ რალაცა მაშინა გადმოაგდეს, იმაჰ გამოჰყვა ეგეთი გვალვებით.

— აი, ოჯახი დეეჰყათ, როგორც იმათ მთელი ქვეყნიარობა დაღუპეს!

— ნეტავი მითხრა, მართლა არაფერი არ აბია შიგ?

— აბია კი არა, ცეცხლითა მუშაობსო.

— ეი, თქვენმა გამარჯობამ, ცეცხლით როგო მუშაობს?

— რა ჰკვიანი ხემწიფე ყოფილა, ვისაც ის მოუგონია!

— ჩვენი ხემწიფე უფრო ჰკვიანი არა ყოფილა, რომ აი მესრებზე როა გაბმული, ის მოუგონია!

— ი რალა არი, ნეტა მითხრა?

— ის ის არი, რომ სასწრაფო წიგნებსა ჰგზავნიან იმით.

— აბა როგორ?

— ერთი რალაცა არის პეპელასავითაო, იმაში ჩაძვებენ წიგნსაო და იგრე მოჰკურცხლავსო, რომ თვალს ვერ მოჰცხობს კაციო.

— არ დაიჯერებთ, კაცებო, თქვენმა გამარჯობამ, იმ დღეს მე დავინახე, ბუზიჰ ტოლა ჩანდა და სუ ისე სრიკინ-სრიკინი მიჰქონდა.

— კარგი თვალი უნდა, რომ ის დაინახოს კაცმა.

— ჩემა მზემ და თავი არ მამიკვდება, მე დავინახე.

— ყველაფერი მაიგონა ე ჩვენმა ხემწიფემ და წამალი კი ვერ მაიგონა, — თქვა ერთმა ხნიერმა კაცმა.

— რაც უფლის დაწერილია, იმას როგორ მაიგონებ?

— ხო უფლიდამ არი ნაკურთხი და რატომ ვერ მაიგონებ?

— იმიტომ ვერ მაიგონებს, რო უფალს იქ უწერია: მავანი კაცი მავან ღროს უნდა მოკვდესო და აბა ხემწიფე როგო ამოპშლის, რაც უფალს დაუწერია.

— ნეტავი რომელი ხემწიფე უფრო ღონიერია?

— ჩვენი ხემწიფიპთანა ღონიერს არავის ამობენ, სუ ბუინა-სავით გამოპყავ ჯარიო.

— რას ამბობ. ანგლიჩას ხემწიფეს ამობენ, ღრუბლითა ომობსო.

— ეი, ის ოჯახდასაქცევი, რა ღონიერი ყოფილა!

— აბა ცა და ღრუბელიც იმიპთვინ შავიკრა იმ სახკარდალუ-პულმა, რო ღრუბლების ხემწიფეცა ყოფილა-და!

— ჰმ! მაგიპთანებისა მე მკითხოთ, ვინ არი ღონიერი და ვინ არა? — წამოიძახა ერთმა მოხუცებულმა. — ღონიერი ყენია და ხონთქარი! ყენი რო ტახტიდამ დაიძვრებო, მზე და მთვარე დაბ-ნელდებო; როცა ხონთქარი დაიძვრება, მაშინ კიდევ დედამიწა იძვრებო.

— ჰა, დედა, ავე ღონივრები ვინა ყოფილან!

— რატო მალ-მალე დაიძვრებოდა ე ხონთქარი!

— ხონთქარი წელიწადში ერთხელ დაიძვრება ტახტიდამო და ყენი კი სამ წელიწადში ერთხელო.

— მაშინ იმ ოჯახდასაქცევმა განაყოფთ ბასილამ მამატყუა? ქვეყნიარობა ერთ დიდ თევზზე დგაო. თევზს ბოლო პირში უჭი-რავსო და როცა ბოლო გვეშვება პირიდამო და იმი დასაქერად შატოკდებო, დედამიწაც ინძრევა მაშინაო.

— აბა, კაცებო, რა ოჯახი დაჰქცევი, იმოდენა თევზს წყალი როგორ იმაგრებს?

— ბეზიაჩემმა კიდე აგრე მითხრა, რო მზე და მთვარეს გველეშა-პები დაიჭერენ-ყეო და დაბნელებენ-ყეო. მანამ ძირიდამ თოფებს არ დაუშენენ, არ გაუშვებენ-ყეო.

— ჰოდა ყენს ჯაქვითა ჰყავ გველეშაპები დაბმული, და როცა ადგება, მაშინ ცოტა ხან აუშვებს-ყე და მაშინვე მზესა და მთვარეს მისცივდებიან-ყე.

— კარგამც დაბმულები ჰყოლია, თორე ვინ იცის, აქამდინ რამ
დენჯერ ჩაჰყლაჰამდენენ!

— თევეს კიდე ბოლო მაშინ ეშეება პირიღამ, როცა ზონოქარი
ადგება-ყე ტახტიღამ.

— მე კიდე ისევე იქა ვარ. ის ოჯახდასაქცევი, რა მდიდროს იქე
ბა ი ანგლიჩას ხემწიფეა ვიღაცა! მგონია, მაშინ მოჰყავ წვიმა, როცა
ყანებს უჭირს.

— არა, პურით ჩვენი ხემწიფე დაჰკრამსო და ფულით კი ისა
სჯობიანო.

— საცა პური იქნება, ფულიც იქ არი.

— ნეტა, ბიჭებო, მჰადი სხვაგანაც იქნება?

— ჰმ, მაშ უმჰადო ალაგი იქნება? საცა გლები კაცი, მჰა-
დიც არი.

— გლები კაცი რო არ გეეჩინა ღმერთს, ხო არც მჰადი იქნებოდა
ქვეყნიერობაზე?

— ვილათვინ იქნებოდა? წმინდა პური თავადებიოთვინ გაუჩე-
ნია, ქერი პური — აზნაურებიოთვინ და მჰადი — გლები კაციოთვინ.

— დახე, იმ დასაქცევ ილიას, როგორი კარგი ყარფუხები
უყიდნია!... — ამ სიტყვებზედ ყველამ გაიხედა იმ მხრისაყენ, საიღა-
ნაც მოდიოდა ერთი ახალგაზრდა გლები, რომელსაც აქეთ-იქით
იღლაებშა ეჭირა ორი ყარფუხი.

— რა კარგები გიყიდნია, რა მიეცი? — ჰკითხა ერთმა მოსაუბ-
რეთაგანშა, როცა ყმაწვილი გლები მოახლოვდა მათთან.

— თითოში რვა გროში კი მივეცი და!

— დაიჯერე, კარგებისაა.

— მაიტა, ერთი პირი გაგვასველებინე!

— ვერას გაიგებთ! აგე ბალი, წადით და გაისველეთ, ამ ყარფუ-
ხებს სხვა პატრონი ელით.

— აი, შე დასაქცეო, შენც კი მიგიხარია ი გოგოჰთან!

— არ მეყოფა? კინაღამ არ დავჰლექდი ამ ერთ კვირაში.

— ეგ იმიოთვინ მოგივიდა, რო გაღმა არ წაიღე და აქ წამაიღე.

— კაცჰა ყველაფერი უნდა გამოჰცადოს. ვთქვი, იორში უნდა
წავილო-მეთქი და სიტყვას აღარ გადაველ.

— რა გინდა, მოსაკითხისათვინ ხო შაჰწარ-და!

— მოსაკითხისოთვინაო! ერთი სიტყვით, მეწისქვილეებსაც და
მოსაფქვეებსაც სუ დაგხანჯლავდი, სამარიამობოთ რო ვერ

მამესწრო დაფქვა და მოსაკითხი გასაგზავნი დამრჩომოდა. შენ არ იცი, რო მე ილიას მეძახიან? — ყმაწვილი ბიჭი გაემგზავრა ერთი ურმისაყენ, რომელზედაც ფქვილის საცალოები ედო, ჩააწყო ერთ-ში ყარფულები და დაუწყო შესაბმელად მომზადება.

ერქონეული
ბიჭულიქოთქა

— რა ყოჩალი ბიჭი ჩანს!

— ყოჩალი და მკარე!

— არა, ზედ ეტყობა-და!

— ღმერთმა დალოცოს მაგისი გამდლის ძქძქ, ერთი სიტყვით, მთელ დუნიაზე არ დაიბადება მაგითანა ფოლადიანი ბიჭი!

რა გუთანზედაც ეგ ღამის მეხრედ უდგა, იმ გუთნი ხარი ვერ გაიგებს, რო გუთანში აბია.

— ეი, მე რო ეგ მინახამ, როგო უმარჯვებს ხარს ი ბალახს! როგოი ვიწრო კვალიც უნდა იყოს, იგრე გაატარებს შიგ მთელ გუთნეულს, რო იტყვი ერთი ხარიაო.

— აბა, მკლავმარჯვენაც მაგაპ შარჩება აი!

— გუთნიდედები სუ ერთმანეთს ეცილებიან და ჩხუბი მოჰდით მაგი გულისათვინ.

— აბა რა თქმა უნდა, რომ ყველა გუთნიდედას კარგი მეხრე უყვარს!

— ღამეში სამ-ოთხჯერ თუ არ დააძლო ხარი, გული არ მოუსვენებს, და გუთნიდედა ხო ვერ მიაპწრობს იგრე, რო მაგაპ გუთანი შაბმული არა ჰქონდეს.

— ღმერთიც მაგიჰთანა კაცს მოუმართამს ხელს!

— აკი უმართამს. ერთი ბეწვა ბალლი დარჩა ობლად. მამისა არაფერი არა დარჩომია რა და თავისი მხნეობით იგრე მაიყვანა სახლი, რო მართლა კარგა...

— ღმერთსაც უყვარს მაგიჰთანა გამრჯელი კაცი და კაცსაც!

— არა, ეტყობა ი ყველაფერში, რო ძალიან ფოლადიანი უნდა იყოს. ჰე, როგო ლახათიანად გადაუტყალაშუნა ი შოლტი. ჰე, შეგრჩეს ეგ მარჯვენა!

ამ ლაპარაკის დროს, რომელიც სრულიად არ ესმოდა ილიას, შეაბა ურმები და გაუყენა გზას. მოსაუბრენიც დაიშალნენ. ზოგმა ხარები გარეკა საძოვარზე, ზოგი ადგა, უსაქმობისაგან დათენთილი. ცალი ხელით იქეჭებოდა, ცალი კი უბეში ედო და გასწივა უაზროდ, თითონაც არ იცოდა, საით; ზოგი იქავე დარჩა, მაგრამ საუბარი კი შესწყვიტეს.

ბუნება ახლად არის გაღვივებული. შუადღე გადასრულდა და N-დამ გამოვიდა და გაემგზავრა მრავლეთისაკენ ერთი დაყაჩრული კვიციანი ცხენი, რომელზედაც იჯდა შალწამოსხმული ყმაწვილი ქალი. ქალს ფეხები უზანგოების თასმებში ედგა და ხელში ეჭირა საბანში გახვეული ბავშვი. ყაჩარს ქვეშ, უნაგირს საწყვეტებში, იყო ჩაკრული პატარა ხურჯინი: ერთის თვალში ტანისამოსის ბოხჩა იდო, მეორე თვალში კი იდო ერთი შოთის პური და იდგა ერთი პატარა ქიკლა ღვინო — რძის ვახშამი. ცხენის ჯილავი ეჭირა ახალგაზრდა ყმაწვილ ბიჭს, მორთულს სამეფო ტანისამოსით, რომელიც უკან-უკან იხედებოდა და ესაუბრებოდა ქალს. ქალი ხანგამოშვებით იძახოდა: „რძეო, რძე-ო, წა-მო-დი, გიგიასა ჰშიან!“ როცა კარგად მოშორდნენ სოფელს, ყმაწვილმა კაცმა მიჰმართა ქალს:

— ერთი სიტყვით, ისე უნდა გამიზარდო ე გიგია, რო ლომი უნდა გამოიყვანო!

— მე რა გაგიზარდო რა! — უპასუხა ქალმა ღიმილით და ნებივრობის კილოზედ. — მე ძუძუსა და მოვლას არ მოვაკლებ და გაზდა ღმერთზე ჰკილია.

— ღმერთზე ჰკილია, მაგრამ თუ შენ გეყვარება და კარგა მოუვლი, ღმერთიც ხელს მოუმართამს.

— მარტო ჩემი ხო არ არი, რო მე მიყვარდეს? შენც უნდა გიყვარდეს.

— მე და არ მიყვარს! ჩემა მზემ და თავი არ მამიკვდება, ეჰ სამჯერ მაინც მინახამ სიზმარი, რო მითომ გიგია დღისი მეხრეთ გუთანზე ედგა.

— უი, იმ დღეს შავესწრობი?

— ჰაი თუ ღმერთმაც ხელი მამიმართა! იგეთი რამ უნდა გამოიყვანო. რო ხუთმეტრი ღამი მეხრეობა შეეძლოს. იგრე კი არ ვუზამ, როგორც მამაჩემმა მე მიყო, რო მჩხავანა კატაც არ გაუშვა ჩემ ბედობაზედ. ღვითთ, ეხლა ყვეარი ხარი მყავ. მინამ გიგიას მეხრეობა შეეძლება, ოთხ-ხუთ უღელ ხარ შავყრი. მაშინ ყველანი შემეხ-

ვეწებიან, რო შაუბა ხარები და გიგიაც მივაყოლო ღამი მეხრეთ; მე
კიდე შინ დავტრიალდები.

— ეი, ეს უნდა ღამე ხარში ატარო და შენ კი შინ გაძაიბო?
ღიად!

— არ გამოვიძინებ კი, შინა საქმეს გავაკეთებ.
დავბერდები, — უპასუხა ღიმილით.

— დაპბერდები, თუ რაც მოგივია, მე იმას იგრე პატარას ვერ
გავიმეტებ საღამი მეხრეოდ.

— როგო, შენ გგონია მე კი გავიმეტებ? მე ვამბობ, ისეთი უნდა
გამოვიყვანო-მეთქი, რო დღისი მეხრეობა არ იკადროს და პირდაპირ
ღამის მეხრეობა მაინდომოს თითონვე. მე განა დიდი ვიყავ,
ღამი მეხრეობა რო დავიწყე-რა! მეც ხუთმეტ-თექვსმეტი წლისამ
დავიწყე ღამი მეხრეობა.

— შენი საქმე სხვა იყო და ამისი საქმე სხვა არი. შენ არც კი
გახსოვს მამა და ამას, მამა ღმერთმა უცოცხლოს, რა აქვ გასა-
ჭირი?

— გასაჭირი კი არა გვაქვს რა, მაგრამ, მე ვიქნები, თუ ეგა,
უნდა ერთ-ერთმა აუცილებლად ღამი მეხრედ ვიაროთ, ამიჰფინ
რო ხარები გეყავ და იმათი თავის დანებება და სხვის ხელში ჩაყრა
არ იქნება. ხარები რო კაცმა უპატრონოდ სხვისა ხელში ჩაყაროს,
იმათი იმედი აღარ უნდა ჰქონდეს. ხო გავიგონია, „ხარი სხვისაო და
სახრე ტყისაო“. პატრონი კი რო გვერთ ეყოლებათ, ბალახსაც მიუ-
მარჯვებს და ტოლის დადებითაც არ გაალახვინებს. შენ არ იცი
მეხრეების ეშმაკობა!

— მეტი რა გამიგონია მამიჩემისაგან.

— ჰოდა ე მაგას გეუბნები, რო ეგრეო!

— ღმერთმა კეთილის ყურით გაიგონოს! მამეულთიღამ მოძდ-
გამთ ჯიში და დედეულთიღამ. მამაჩემი არ არი, რო რაც გამოზღი-
ლა, სულ გუთანნი უჭირამ.

— ეჰ, კაცი თვითონაც უნდა გამოვიდეს, თორე მამაჩემს თავისი
სიცოცხლე მოჯამაგრობაში დაუღვენია, მაგრამ მე არც კი ვიცი,
მოჯამაგრობა რასა ჰქვია. მეც რო მამაჩემის კვალზე წავსულიყავ,
უნლა სხვის ხელში შამყურე ვიქნებოდი. მაშინ ხო ზედაც აღარ
შამამხედავდი! — დაუმატა ღიმილით.

— მე კი შამოგხენადმი, თუ მამაჩემი შამამახედებდა. სუ იმას
ამობდა: იგეთ ოჯახში უნდა ჩავაგდო ჩემი მარიკოვო, რო, ვინიცო-

ბა არი, ქვირეობა ეწეროს და დაქვირედესო, ვენახების ღობეებმა
შინახონო.

— ეი, გამოჰკრა ამანაც!

— ო, გიგიას სიცოცხლემ!

— მაშ მე რათ მამათხოვა შენი თავი, რა გადაქვირედესო შენთვის
მე მაქვს?

— შენ სხვა ხარ. შენიდამ რომ მაჰანკალი მოვიდა, დედაჩემი და
მამაჩემი ეკითხებოდნენ ერთმანეთს, მე კი ჩუმად ყურს ვუგდებდი.
მამაჩემმა თქვა: მე არ დავარიდებ იმას ქალსაო. მართალია, ძირე-
ული ოჯახი არა აქვსო, მაგრამ თითონ მხნე ბიჭიაო; მამა-პაპისა
არაფერი არა დარჩომია რაო, მაგრამ თავისი მხნეობით სახლში
ყოჩაღად მაიყვანაო.

— სწორედ მითხარი, შენ რა სთქვი მაშინ შენ გულში?

— რა ვთქვი? იგრე გაიხაროს პატარა ქმარ-შვილმა, როგორც
მე მაშინ გამიხარდა.

— ჰაი თუ შენც კი მისვამ თავზე ქონს! — უთხრა ღიმილით.

— იგრე მართლა ღმერთმა მე შამარჩინოს პატარა გიგიას თავი.
როგორც მართალს მე ვამბობ! ქმარსა და შვილს ტყუილად დავი-
ფიცამ?

— გეხუმრები, განა მართლა გეუბნები რა!

— განა არ ვიცი, რომ გეხუმრები, მაგრამ ხუმრობასაც თავისი
საბუთი აქვ.

ამნაირი ლაპარაკით შევიდნენ მგზავრები სოფელ მრავლეთში.
რასაკვირველია, ამ მგზავრებში ყველანი იცნობენ ილია თვალისა-
შვილს თავისის მეუღლითა და ძით.

ილია თვალისაშვილმა, ოქროულას შვილმა დასდო ხელი ივანე
მეშველიშვილის ქალს მაროს, ანასტასიას შევირდს. გადაიხდა
ქორწილი. სანათლიღებოდაც მოუვიდნენ მაროს წესისამებრ ორის
თვის უნახავი დედ-მამა და ნათესაეები, მაგრამ მაინც ამათმა ნახ-
ვამ ვერ მოუკლა სრულიად წყურვილი „სამშობლოს“ ნახვისა. იმის
გულს იზიდავდნენ ის ადგილნი და სწორ-ამხანაგნი, სადაც და ვის-
თანაც გაატარა თავისი სიყმაწვილის დღენი და ყოველთვის ნატ-
რობდა იმ წუთს, როდესაც იზამდა პირს სამშობლოსაკენ. ეს წუთიც
დადგა იმისათვის ჯვარის წერის ექვსისთვის შემდეგ, როდესაც
მისმა უფროსმა — დასანიშნად მომზადებულმა — ძმამ შემოუტყენა
ეზოში ორი შეკაზმული ცხენი იმის წასაყვანად სამშობლოში მოსა-

ლოგინებლად. იმავე დღეს საღამოზედ მარო იჭდა მშობლებთან და შეექცეოდა. მოიკლა წყურვილი. დალოგინდა კიდევ და გეოლა ვაჟი, რომლის მომავალ ბედზედაც მოსაუბრობდნენ ქვეყნის მკვრი.

როცა მგზავრები შემოვიდნენ სახლის ეზოში, ოქროულა გაექანა, ჩამოართვა რძალს თავისი შვილიშვილი და შეარბიინა შინ. ოქროულა ძლიერ გახარებული იყო, ილიას პირველად ვაჟი ეყოლა. სულ იმას იძახდა, ახლა კი მოჰხედა ღმერთმა ჩემ ილასაო, ძმასავით მეესწრება და ობლობას სულ დაავიწყებინებსო. რაწამს გაიგო ოქროულამ, რომ მაროს ვაჟი ეყოლაო, მოამზადა ლოგინის ძღვენი და მესამე დღესვე გაემგზავრა ახლად მშობიარე რძლისაკენ. ბევრი ჰკოცნა. ბევრი ეალერსა თავის პატარა შვილიშვილს, მაგრამ მაინც ვერ გაძღა იმის კოცნით და ალერსით ნახევარის დღის განმავლობაში. ამისათვის სახლში შეყვანის უმალვე დაუწყო ბავშვს ხანგრძლივი კოცნა და ალერსი, როცა მოიოხა გული კოცნით, დაიწვინა კალთაზე, ააპყრო მალღა ხელები და დაიწყო: „იი, მალღო ღმერთო, შენ აჩუქე და გაუზარდე თავის პატრონს!... შენ გააფუფუნე ამ ფუზე-კარზე და მიეცი შენი წყალობა და გამარჯვება! შენ მიე მკლავში ღონე და ხელში ბარაქა, ჯანის სიმთელე და გულის სიმხიარულე! შენ შემაქსწარ ამის ბედნიერებას და გადუქცივე ამას ღზინად, რაც ამის უბედურ პაპას ტანჯვა და უსამართლობა გამოუვლია, და ამას შაჰმატე იმისი დანაჯლისი დღენი!“

IX

დაწყება საქმისა

დროთა ვითარების გამო მრავლეთში სასოფლო თვალსაჩინოდ გადიდდა. მთელი მამულიშვილების სახლ-კარი და ნახევარი საფუტკრისა სასოფლოს შეემატა. საფუტკრის მეორე ნახევარი კი არტემა არზუმანოვმა შემოღობა თავისთვის. მამულაანთ სახლისათითო ადლის სიმაღლე კედლის ნანგრევებიღა იყო დარჩენილი და შიგ დამ-ღამე ზაფხულობით არტემას საკლავი ძროხები და ცხვრები ეყარნენ ხოლმე. მარნის კედლები, თუმცა ისევ ხელუხლებელი იყო, მაგრამ ჰერი კი ზედ აღარ ედგა და ქვევრების გამოზიდვაში კარებიც ჩამოენგრივნათ. მარცხენა კუთხეში შიგნიდამ უკან მიშენებული ჰქონდა პატარა ქოხი, შამბნარით დახურული. ამ ქოხში

სცხოვრობდა არტემას ნათლიმამა ზაქარია მამულაშვილი, რომელიც ერთადერთილა დარჩა თავის ეზო-ყურეში და სხვა თავისის ძმებთან და ბიძაშვილებსავეით არ გადავარდა სხვაგან: იქნება იმისთვის, რომ თავის ნათლიას „სამადლოდ იოლას მიჰყვანდა“ საკლავებს დასდევდა და თვეში იღებდა იმისგან სამ ზეგოჯით. წინანდელ პატარა დუქნის ალაგას არტემამ ააშენა ორი თვალი ქვითყირის დუქანი. ერთ თვალში იყო ფარჩის დუქანი, მეორეში ბაყლისა და საწვრილმანოსი. ორივე დუქანს არტემა თავისას ფულით ამუშავებდა. რადგანაც არტემამ ბევრი ვენახი შეიძინა და დიდზვრებად გადააქცია, ხილობის დროს ცოლ-შვილი მოჰყვანდა ხოლმე მრავლეთში: გაიხარებენ ყურძნით საესე ვენახშიო. ამისათვის საჭიროდ დაინახა არტემამ სახლის აშენება და კიდევ ააშენა თავლაზედ ოროთახიანი ქვითყირის სახლი, ფართო აივნით, და უქანაც ბალი გაუყეთა „საგულაოდ“. ეზოს გარშემო შემოავლო მაღალი ძეძვის ღობე და სახლის წინ დადგა დიდი ალაყაფის კარები.

ერთს კვირა დღეს სასოფლოზე ჩვეულებისამებრ შეყრილიყო ხალხი. ზოგი იდგა ჯგუფ-ჯგუფად დუქან წინ, ზოგნი ისხდნენ, დაფანტულად, იმ ხეხილებს ქვეშ, სადაც როდესღაც ელაგა ფუტყრის გეჯები. ერთს ფურცელზედ, ნასაფუტყრალშივე, გამობმული იყო ლურჯი ულავი ცხენი და ხელს უსვამდა ერთი არტემას მოჯამაგირეთაგანი. თვითონ არტემაც იქავე იდგა და, ქოშებით და ხელში კრიალოსნით, სიამოვნებდა ცხენის კიხვინით და მალლა-მალლა ხტუნვით. ამეჟამად არტემა არ იქნებოდა ორმოცდახუთის წლისაზე მეტი. იგი საზოგადოდ მოხდენილი კაცი იყო. მსუქანი და მრგვალი პირისაზე მოპარსული ჰქონდა, უღვაშები ქერა და პატარა, წარბებიც ქერა, ცხვირი ზომიერი და თვალები ქროლა. თავზედ ეხურა „კარტუხი“, წინ გადმოწეული; მოკლე, თეთრიანი ჩითის ახალუხი ეცვა და ვიწრო შალვარი, კოჭებამდის ჩამომშვებული. წელზედ ერთჯა ოქროს წყალში დაფერილი ვერცხლის ქამარი და გულზედ საათი ჰქონდა გაკეთებული. ტანად წამოსადეგი იყო და ღიბის გადიდებაც შეჰპარვოდა ცოტათი. არტემა ძალიან ჰყვიათი და მოხერხებული კაცი იყო. თუ წინად „რეტიანსა“ და „დაუპტვინეს“ ეძახოდნენ, ეხლა დიდის მოწიწებით მიჰმართავდნენ ხოლმე: „ხაზეინო“ ანუ „ალაო“. მხოლოდ ერთი ცუდი ხასიათი დასჩემდა ბოლოს და ბოლოს დროს: წრეს გადასული გულფიცხი იყო. ერ-

თადერთი მაღალი სიტყვა იყო საკმარისი, რომ ყბები ზედ შემრ-
ემტვრივნი მოქმედისათვის. არტემა არავის არ არჩევდა, ეველ
ერთი იყო იმისთვის; სუღია იქნებოდა, მწერალი, თუ უბრალო კაცი.
მხოლოდ მამასახლისს უთმობდა ყველაფერს. ისიც მშობლებს უწევს
ლისთვის და პურ-მარილის პატივისცემით, ძალიან მშობლებს უწევს
ბოდა ხოლმე, რომ უერთმანეთოდ პური ეკამათ. აი ესლაც არტე-
მასთან იდგა მამასახლისი თავის ამალით, სუღიებით და იღლიაში
დავთარამოჩრილ მწერლით, და ეხუმრებოდა, ელაზდანდარავებო-
და. ხუმრობასა და ცხენის ყურებას მაშინ დაანებეს თავი, როცა
არტემას სახლიდამ გამოვიდნენ და გასწიეს იმათკენ არტემას შეულ-
ლე მაქთალინამ და ერთმა კნეინამ — სამზეურებით ხელში. მაქთა-
ლინას წინ მოუთამაშებდნენ ორი გიმნაზიურ ტანისამოსიანი ვაჟი-
შვილი და ერთი პატარა ბავშვიც უკან ბიჭს მიჰყვანდა. სახლის კა-
რების გასაღები რომ გადასცა მაქთალინამ ქმარს, უთხრა:

— კნეინა მეპატიყება ბაღში და კიდევ „გავიგულავებთ“.

— ცარიელები კი არ მოხვიდეთ, კნეინავ! — მიადახა არტემამ, —
ცოტა მსხალი წამოიღეთ!

— ბატონი ხარ! — სთქვა პასუხად კნეინამ.

ფიჭრი და ვარამი დანარჩენის ხალხისა სულ სხვა იყო. ერთგან
მეველე ედგა მოწინახედეს პირში და ამტყუნებდა; მეორეგან შეს-
ჩიოდნენ ერთმანეთს, რომ წელს სულადი ძალიან იაფად გაკვეთე-
სო, მესამეგან გუთანზე ეთვლებოდნენ. ერთის სიტყვით, რამდენ-
ნიც გროვა იყო ხალხისა, იმდენი სხვადასხვანაირი საგანი იყო საუბ-
რისა. ერთს ადგილს იყო მეტად საინტერესო ბაასი. ამ ადგილს
მოგროვილიყვნენ სულ ისეთი ბიჭები, რომელნიც იყვნენ ერთმა-
ნეთთან შეკავშირებულნი მუშაობის სიყვარულით.

— კაცო, შე ოჯახდასაქცევო, ოთხი-ხუთი წელიწადია, სუ ჩემი
მოდგამი იყო ე ილია, ესლა რისთვინლა გადამიბირე? — ეუბნებო-
და ერთი გუთნისდგა მეორეს.

— კაცო, ან ოჯახ რიპთვინ მიქცევ და ან სხვასა? კაცია და
გუნება! ილიას თითონ აღარ უნდოდა შენთან შათვლა და ჩემ გუ-
თანზე შეეთვალა. შენა გგონია, მე ძალად გამოგიყვანე? აი ჰკითხე,
კარამც აქ არი. ილიავ, მე ძალად გამოგიყვანე, კაცო, ამიღამ?

— ძალად როგო გამამიყვანდი, ჩემი ქეიფი იყო და შევეთვა-
ლე შენ გუთანზე! აბრიას არ ეყო, ოთხი-ხუთი წელიწადი სუ მაგი
გუთანზე ვედექ?

— ბიჭო, არა გრცხვენია, რო მაგდენი ამაგი შენიცა და ჩემიცა გააცრუვე, შე ოჯახაშენებულო? რა დაგიშავე იგეთი, რო ეშაგო/ქვა მაშაგდე?

— რა ვქნა, აბრი, ვინ ამობს, რო დამიშავე რამე? წელიწადი სუ შენთან ვხნამ და ვთესამ, სუ შენ ხო დამიშავე დებოდი? მეცა ვთქვი, ახლა სხვაპთან შევეთვლები, ვნახოთ, რა იქნება-მეთქი. რა ვიცი, იქნება ბედი ახლა სხვანაირად დამიტრი-ალდეს!

— არა, ჩემო ძმაო, რაც უნდა ჰქნა, მე შენ თავს არ დაგანებებ! არ ვიცი ამი გაიძვერა თავის ამბავი, შაგაგულიანა და გავიყენა ჩემი დამ.

— არ დანებებ თავსა-რა, ონობაა?

— ჩემა მზემ, ცოცხალი თავით თავს არ დავანებებ! თუ არადა, წილი უნდა ვყაროთ და ვისაც ერგოს, ერგოს!

— შოდი, მართლა, ერთი ყარეთ წილი! — წამოიძახეს ილასთან მსხდომმა ბიჭებმა, — და რაც გახდეს გახდეს!

— იქნება თითონ არ უნდა წილის ყრა! ილავ, ვყაროთ წილი, ყაბული გაქვ?

— ჰყრიოთ და ყარეთ, მე რა მენალვლება!

— მე გავწყრები! — წამოიძახა ერთმა.

— არა, შენ მიხას დაუჭერ მხარს, აი გიო გაწყრეს!

— გიო კიდე შენ მხარეს დაიჭერს!

— მაშ, აი, ეს ღვთის კაცი გავაწყროთ, — წაავლო აბრიამ ერთ ბიჭს ხელი.

მოქიშვეც დასთანხმდა. ბიჭი გავიდა მობაასეთავან, ორმოც ნაბიჯზედ გადგა იმდენი ზურგშექცეული, ორივე ხელები მაღლა აიშვირა, ერთი მოქუტუნი, მეორე ტაშად გაშლილი. ერთი გუთნისდედა ეუბნება მეორეს ჩუმად:

— თუ მუჭტი ჩამოიღოს, ილა იგრევ მე დამრჩეს, თუ ლავაში, შენ.

— აბა, ჩამოიღე! — დაუძახეს გაბუტულს და იმანაც ჩამოიღო ლავაში ანუ სილა.

— ოპ, მიხას ერგო, მიხას! — შექნეს კიყინი: — მიხავ, ტომბახი, ტომბახი!

— რაპ მაშინებთ, რა? ძლივ ჩავიგდე ხელში ერთგული დამი მეხრე და თავ გავიხრი? ჩემი დღენი დატანჯული ვიყავი დამი

მეხრეებისაგან, ის ოჯახდასაქცევნი, შაპრეკამდნენ ბაკში ხარს და თითონ კარებზე მოუწვებოდნენ. გათენებამდინ შიგ ეყარათ, გათენებისას მოპრეკამდნენ და ხარებს ფერდიფერდს უცემლათ შიშმლისაგან. აბა, მოდი და მშიერი გუთნეულით მოჩიჩქნე მშენ მშენ უღმერთოებს არც თავისი ენანებათ და არც სხვისა. ~~სადაც-მსწვეს მშენ~~ გადამხედა, ეხლა უარს ვიტყვი ტომბახზე, რო ილია ხელში ჩავიგდე! მაიტა, ილაგ, ხელი, რო აღარ გამიმტყუნდები!

— ჩემი სიტყვა სიტყვა! როცა პირობა მოგე, კიდეც შევასრულებ! — უთხრა ილია თვალთაშვილმა და მისცა ხელი.

სიტყვას „ტომბახი“ ყური მოპკრეს სუდიებმა და მწერალმა და მიაშურეს ბაასის ადგილისკენ. როცა გაიგეს, საქმე რაშია იყო, ჩაავლეს მიხას ხელი და მიიყვანეს დახლთან.

— ემათ არაყი დააღვეინე, გეურქ! — უთხრა დახლიდარს მიხამ.

— ფული სტოიკაზე!

— საღამოზე მოდი კალოზე და პური წამოიღე.

— რამითი ტრიცეტკა?

— რა ვიცი, ერთი იყოს თუ ორი.

— ორი ტრიცეტკა რამდენ ერთს?

— ყველას რომ მივყვე, სად წავა? ერთი საპანე არაყი არ მეყოფა.

— ყველას ვინ გეუბნება, აი ეს პატიოსანი კნიაზი ბძანდება აქა, სუდიები, მწერალი, ეს პატიოსანი ხალხი. სირცხვილი არ იქნება, რო ერთმა დალიოს და მეორემ უყუროს?

— ჰა და რა ვიცი, აბა რამდენისა ეყოფათ?

— ეგ ჩემზე მააგდე!

✓ — ჩვენ კი დამალი ჩამოგვივიდა მაგდენ ლაპარაკში-და! — წამოიძახა „კნიაზმა“, რომლის პასუხადაც დახლიდარმა მხართვა ყველაზედ უწინ რუმკით არაყი.

ამ გარემოებამ ილა მეტად აღტაცებაში მოიყვანა: რასა ლაპარაკობდა ანუ რასა შვრებოდა, თვითონაც არ ესმოდა. მხოლოდ იმას კი სცდილობდა, რომ ამხანაგებს არ შეემჩნიათ იმისთვის აღღევება და მოუმატა ლაპარაკს.

— ე გუთნიღედა ხო კარგი ვიშოვნე. — დაიწყო ილა: — და გუშინ ჩ-ში წამოსასხამი იაფინჯიც რომ მეყიდნა, ჩემს ბედს ძალი აღარ დაპყეფდა! ჰეი, თქვენმა გამარჯობამ, რა ვნახე ისა! ვაი, რო ჯიბეში ერთი მანათი არა მქონდა! კაცებო, ერთ კაცს ერთი იაფინჯი ესხა, იგეთი, რო მართლა და თქვენი მოწონებული. მემრე, იცით,

როგო აფასებდა? ორი მანათიო! იაფინჯი იგეთი, რო რატო თორ-
მეტ-ცამეტ მანათად არა ღირდა. ბევრი ვიეც გულში, მაგრამ... არც
იმ ოჯახდაქეულ მამიდაჩემსა ჰქონდა იმ ხელად ფული. ერთი
მანათიც რო მგდებოდა ჯიბეში, ნამდვილად მანათად მოგეტყობოდა!

— რა ღმერთი გასწყრომიო, რო იგრე იაფადა სდომებოდა? —
დღეა? — წამოიძახა ერთმა.

— უთუოდ ნაპარავი იქნებოდა, — წამოიძახა მეორემ.

— რა ვიცი, ნაპარავი იყო თუ რაც იყო, ორ მანათად კი ჰყილ-
და ახალ იაფინჯსა-და!

ამ სიტყვების შემდეგ მივიდა მასთან „კნიაზი“ და უთხრა:

— ილიავ, შენ იცი, რომ მე სახლი გამიტეხეს და „ვეპჩები“
დამპარეს?

— რა ვიცი, ბატონო, მე არაფერი გამიგია.

— ხო იცნობ იმ კაცს, ვისაც იაფინჯი დაჰქონდა გასაყიდად?

— როგო ვერ ვიცნობ.

— მამასახლისო! — მიჰმართა „კნიაზმა“ ჰისკარებიდამ გამო-
სულს მამასახლისს: — შენ ხომ მოგეცი განცხადება, — თან თვალი
უყო, — რომ მე სახლი გამიტეხეს? აი, ეხლა ჩნდება ქურდი, ოქ-
როულას ბიჰს უნახამ. ილიავ, აღარ გადაჰსთქვა, აი! ის იაფინჯი
სწორედ ჩემი იქნებოდა.

— გადავთქვა რა იმისი შემეშინდება რა? დაიცა, ჩემ მეზობელ
გადვუდგები და სხვათა სოფლის კაცს მივუდგები?

— ჰაი, შე დასაქცევო, ილიავ; ჩაიქე, რა სამთხრობლოს აიღებ! —
უთხრეს აქეთ-იქილამ.

— მაგაჰ რა აქვ, რო მე რა მამცეს! — წარმოსთქვა ილიამ ისე,
რომ „კნიაზს“ არ გაეგონა.

— შეშა-ფიჩხს ხო გამოგატანიხებს მუქთად, თუ სხვას ვერას
მოგცემს.

კიდევ ბევრი ილაზღანდარა ილიამ თავის სწორ-ამხანაგებთან
და შემდეგ გახარებულმა ჯერ იმითი, რომ იმაზედ ცილაობა ჰქონ-
დათ გუთნიდებებს საქვეყნოდ და მერეც იმითი, რომ თავის ნაბა-
ტონარს ასიამოვნებდა, გასწია შინისკენ. ხალხიც მალე დაიშალა.
ყველაზე დიდხანს დარჩა სასოფლოზე „კნიაზი“, რომელსაც მიჰმარ-
თა მამასახლისმა.

— „კნიაზო“ შაქრო, დღეს ერთადა ვკამოთ სადილი!

— დაიჯერე. შენ დღეს მაგისტანა კარგი არა ვითქვამ რა.
სადა?

— ან თქვენსა ან ჩვენსა.

— ჩვენსა ხელს ვერ მოგიწერ და თქვენსა კი ძალიან კარგი იქნება.

— საცა იქნება, ერთად კი უნდა ვისადილოთ **ეროვნული ფუნდაციის** რაღა საცა, მოდი და წავიდეთ ისევ ჩვენსა.

— ეგე, ეგ მოგიხდა! — და დაედევნა „კნიაზი“ მამასახლისს.

X

მამასახლისისას

მზე კარგად გადახრილია. მამასახლისი და კნიაზი შაქრო სხედან მამასახლისის სასტუმრო ოთახში და შეექცევიან. თითქმის შუა პურის ჭამაში არიან შესულები, მაგრამ სუფრას კი არა ეტყობა რა. კაცი იფიქრებდა, ჯერ ხელი არაფრისთვის უხლიათო, ისე გულუხვად იყო ყველაფერი სუფრაზე: თეთრი გამტკიცული პური, ბლომად დაჭრილი ყველი, ხიზილალა, დოში, ახალი ლოქოს მუყუყი, ცივად ინდაური, ერთის სიტყვით, რა უნდოდა თვალსა და გულსა, რომ სუფრაზედ არ იყო. კახურს ხომ რაღა თქმა უნდოდა.

მამასახლისმა აიღო ხელში ღვინით სავსე ჭიქა და სთქვა:

— ჰე, ეს ვიღასი დავლიოთ? ესეც ღმერთმა აღდგერძელოს ის კაცი, რომელმა კაცმაც კაცს ხელი მოუშართოს!

— იშვ, ეგ რა კარგი სადღეგრძელო მაიგო... ღმერთმა აღდგერძელოს!

— შენ, როგორც გეტყობა, ძალიან გულში ჩაგქრია ოქროულას რძალი?

— შენ დამეხმარე და ერთი სადღობელივით მაქანებინე ისა.

— ქაჩალი აქიმი იყოს, თავის თავს მაირჩენდა! მე კი არ უკრა-ქუნებ კბილებს, რო ვერას გავხდი. ბევრი პატარძლების გემო გავიღე და ეგ კი ვერ ჩავიგდე ხელში! ჟიკოს ბიჭს, გზირია, ხო იცნობ, ვისაც მიუსევ, ცარიელი აღარ მოვა — ბერს მოლოზანს რო შეადგეს, იმასაც შაიდენს, იმასთან კი მაილალა და პირი ვერ დააკვრევინა იმ... იქნება კიდე მოვიგდებდი ხელში როგორმე, რო დედამთილი არა ჰყავდეს ისეთი ქვა-ძაღლი.

ვაჰ, ის ქოფაკი, ისა! რამდენჯერ დავეღრიჯე, ხან ფული ვაძლიე, ხან დავემუქრე, მაგრამ არა მეშველა რა. ის ძაღლი ასე კი მეუბ-

ნება: თუნდა ეხლავე ლუკმა-ლუკმა ამკუწოვო, მე ჩემს რძალს ჩიქილას არ მოვხდიო და ნამუსს არ გაუტეხამო. ან რა საკადროსია შენგან ეგაო, რო მაგასა ჰკადრულოფო.

— თითონ რძალიც რო შობელძაღლია! ორჯერ ენაზე ეჩივს, გეძს სალაპარაკოდ და ეთქვა: სწორედ იმედი გქონდეთ, რომ შე ან თავი და ან გვარი შევირცხვინოო. მეორედ კიდე გველანძლა კარგა და გემეფგლო: მე მამასახლისისათვის კი არა, თავისთვის მამიყვანა ჩემმა პატრონმაო.

— ..ეხლა ხო ჩემ ხელთ არი. შენ მხარი დამიჭირე, ერთი ის ვაგოროთ მოსათელი ნაბადივით. მემრე საცა წვრილი იყოს, იქ გაწყდეს!

— თუკი შემეძლება რამე, მაგაზე რალა თქმა მინდა!

— ოქროულას ბიჭი ხო ვერ გაპტეხამს იმ კაცს, ვისაც ნაბადი ჰქონია გასასყიდი. შე მაგას ჩავეიღებ ხელს. ჯერ აქ ვატოკოთ: როცა მოვიდეს შენთან, ისეთები ჩააბარე, რომ გული გადმოუბრუნდეს. ეგევ ჯერ ისე მოვახერხოთ. თუ აღარ იქნა და მაშინ „სულში“ უჩივლებ. მაგას დავაბრალებ ჩემი „ვეპშჩეხის“ მოპარვას, მაგას იქ ჩააბამენ და ბურთი და მოედანი ჩვენ დაგვრჩება მაშინ.

— ბატონი ბრძანდები. აბა დალიე ერთი ეგ სტაქანი.

— ღმერთმა აღდეგრძელოს ის კაცი, რომელიც კაცს ხელს გაუმართამს!

რადგანაც თავიანთის თვისისა და ტომის სადღეგრძელოები წინაღვე გაათავეს და ღვინო კი ისევა სწყუროდათ, დაიწყეს სადღეგრძელოების მოგონება და თან შეჰკვეხოდნენ ერთმანეთს: „ვინ ვისი გემო გაიღო“.

— შე შენზე გაცილებით ბევრი ჭაშნიკები მინახამ, — დაასკვნა ბოლოს მამასახლისმა.

რადგანაც მამასახლისის სახლში ფეხი შევდგით, ბარემ გავიცნოთ მამასახლისიცა და იმისი კარ-მიდამოც. ოცის წლის წინად გიგია მოსულიშვილი ერთ სომეხს მოჯამაგირედ ეჭირა. ტყილამ ვირებით შეშას აზიდვინებდა. სომხილამ რო გამოვიდა, ერთ თავადიშვილთან, იმ დროს გავლენიან კაცთან, დადგა მოჯამაგირედ — მედუქნედ. მედუქნეობამ დიდი სარგებლობა მოუტანა გიგიას. გარდა იმისა, რომ ბოლოს დუქანი თავისთვის დაინარჩუნა, ძალზედ გამოიცადა ყოველიფერში. თოთხმეტის წლის წინად შევიდა მამულზე სოფელ მრავლეთში და დაიწყო მეკომური ცხოვრება. შვიდის

წლის წინად გიგია ამორჩიეს მამასახლისად და მას აქეთ მამასახ-
ლისობას არავინ შესცილებია. მაშინ, როდესაც მოგვეცა ჩვენ შემ-
თხვევა მამასახლისის გაცნობისა, იგი მესამე ყავლობაზედ იყო
ამორჩეული. გიგიამ ძრიელი ნიჭი გამოიჩინა მამასახლისობაში. იმისი
იმისი ცხოვრება წარმატებაში კი არ მიდიოდა, მიფრთხილდა. პირველ
პირველ მამასახლისობაში გააკეთა ოროთახიანი ქვითკირის სახლი.
დიდრონის ფანჯრებით, ლამფით და ფილაქნით დაფენილი, და ზე-
მოდამ კრამიტი დაჰხურა. მეორე ყავლობაზედ შეიძინა ერთი დიდი
ზვარი, ეზოს შემოავლო მაღალი ღობე ქის კარებით, დადგა ქვით-
კირის, კრამიტდახურული მარანი და შეაბა საკუთარი გუთანი. მე-
სამე ყავლობაზედ დადგა ბელელი და სათონე, გაიჩინა ცხვარი,
ძროხა და ღორი. იმისი ფიჭვი ახლა საბძელ-კალოზედ იყო მიქცე-
ული. მესამე ყავლობაზედვე მორთო სასტუმრო ოთახი — გააკრა
შპალიერი. მორთულობა აუცილებელ საჭიროებას შეადგენდა ოთა-
ხისათვის. რადგანაც ბევრი მომსვლელ-წამსვლელი ჰყვანდა. გიგიას
პურ-მარილი მთელს მაზრაში განთქმული იყო და გუბერნიის ქა-
ლაქშიაც ჩააღწია იმისმა პურადობის ამბავმა. ერთი სირაჯი არ
მოვიდოდა კახეთში ისე, რომ წინად იმასთან არ ჩამომხდარიყო.
მთელი თავადიშვილობა მაზრისა წელიწადში ორჯელ მაინც ჩაუდ-
გებოდა ხოლმე სახლში და ატარებდნენ სანატრელს დროებას.
მაზრის უფროსიც ეწვეოდა ხოლმე გიგიას ხანდისხან. „ჩინოვნიკე-
ბი“ ხომ იმისი ძალიან ხშირი სტუმრები იყვნენ. მასპინძლობა
განთქმული იცოდა: იმის სუფრაზედ „ჩიტის რძეც“ კი გაჩნდებოდა
ხოლმე. უფრო განთქმული იყო გიგიას „ტომბახები“ მამასახლისად
არჩევის გამო. პირველს ამორჩევაში კი ვერ გააკეთა სანუკარი
ტომბახი და მაშინ ვერც არავის იცნობდა მაგრე რიგად. მაგრამ
მეორე და, ნამეტნავად, მესამე ამორჩევაში კი... ღმერთმა ნუ დაგი-
ლიოთ! მომრიგებელი — შუაყაცი, მაზრის უფროსი თავისის ამა-
ლით, თავადიშვილები, რომელნიც დასდევდნენ უკან მაზრის უფ-
როსს ამორჩევების დროს, და მთელი სოფელი სულ გიგიას
ჩაუდგებოდა ხოლმე სახლში. ჯერ არჩევანი არც კი იყო ხოლმე
დაწყებული, რომ გიგიას მარანში სამი და ოთხი ქვევრი იყო მოხ-
დილი და თანაც ეუბნებოდა გიგია ხალხს: ეს არის უნდა გემეგეთხო-
ვით და ყველას დაგალოცინოთო. ის კი არა თუ, გამოთხოვების
მაგივრად, ისევ მამასახლისობას ულოცავდნენ.

რასაკვირველია, ამისთანა ხარჯისა და სტუმართმოყვარე კაცი-

სათვის კარგი, სუფთა სახლი იყო საჭირო. აი ამისთვის ააშენა წინაპირველადვე სახლი, ერთი ოთახი დანიშნა სასტუმროდ და მე სამე მამასახლისობაში შპალიერიც გააქრა. სასტუმრო ოთახში შემსვლელს პირველადვე თვალბში ბუხარი ეცემოდა, ~~იქვე~~ აქეთ-იქით იყო განჯინები, სადაც ელაგა თევზის კუნძულები და სუფრის მასალა — დანა-ჩანგალი, სალფეტები, თეფშები და სხვა. მარჯვენა მხარეს იყო წალო, ქვეშაგებით სავსე; წალოს წინ — ტახტი, ხალიჩებით დაფენილი; მარცხნივ კედელზედ ეკიდა ერთი თოფი, შევერცხლილი დამბაჩა, ხმალი და სასწრაფე. მეორე ადგილს ეკიდა წყვილი შევერცხლილი და ვერცხლის ჯაჭვითვე გადაბმული ჯიხვი, სხვებს მოშორებით — იუხტის წალები და იმათთანვე ერთი თავი შაქარი. ფანჯარაში იდგა სამოვარი, ფანჯრის წინ სტოლი და კედლის ძირზედ გამწკრივებული იყო ათი-ოდე ბალიშისანი სკამი. მეორე ფანჯარაში, ტახტის ბოლოს, ეყარა მამასახლისის დაფორები სამსახურისა და შინაურის საქმეებისა.

თვითონ გიგიაც კარგი და წამოსადეგი ვაჟკაცი იყო. მალაღის ტანისა, მსხვილ მხარბეჭიანი, მწითურის სახისა, შავი თმა-წვერი ჰქონდა, თუმცა წვერს ყოველთვის იპარსავდა, და შავთვალწარბა იყო. ტანზედ იცვამდა შავს პრუნელის დოშლულიანს ახალუხს, შავის ფობოხის შალის ჩოხა-შალვარს, თავზედ იხურავდა მალაღს, წითელს ქუდს, და, რაც მამასახლისად ამიარჩიეს, სულ იუხტის წალებს იცვამდა. წელზედ ერტყა შევერცხლილი ქამარ-ხანჯალი. თუ გიგიას ყელზედ მამასახლისის ჯაჭვი არ ექნებოდა გაკეთებული, უცნობ კაცს სირაჯი ეგონებოდა. არც იკეთებდა ხშირად ჯაჭვს. მართალია, წინაპირველ ამორჩევაში ყოველთვის ზედა ჰქონდა ჯაჭვი, მაგრამ მეორე და მესამე ყავლობაზედ, როცა ყველა უჭაქვოდაც მამასახლისადა სცნობდა, აღარა კადრულობდა ჯაჭვის გაკეთებას; იკეთებდა მაშინ, როცა საჭირო იყო. სხვა უიმისო დროს კი ჯიბით ატარებდა. ლაპარაკი ხალხში გიგიამ ხშირად არ იცოდა. ყოველთვის იმასა სცდილობდა, რომ თავი მაგრა დაეჭირა. ას კაცს რომ ეჩვილა ერთად, მარტო ისმენდა ისე, თითქო სხვა რას-მეზე ჰფიქრობსო და მომჩივარს ყურადღებას არ აქცევსო. ერთხელ არ დაილაპარაკებდა და, თუ იტყოდა რასმე, უთუოდ იქ მდგომ გზირს დაელაპარაკებოდა. მაგრამ თუ თავის ჰამქარში ჩავარდებოდა, ან თავადიშვილის ყმაწვილებში, იმის ლხინსა და ხუმრობას საზღვარი არა ჰქონდა. ყველაზედ ხშირი სტუმარი გიგიასი „კნიაზი შაქრო“

იყო. წელიწადში იმდენჯერ თავის სახლში არა სჭამდა პურს, შაქროდ,
რამდენჯერაც მამასახლისთან. მამასახლისიც ეფერებოდა შაქრის,
რადგანაც მერქანი, მარგილი, ჭიგო, შეშა-ფიჩხი ბლომად უნდებო-
და ყოველწლივ და შაქროც უფასოდ აძლევდა ნებას. ~~ამის შესახებ~~
ტყილამ ესარგებლნა.

ბიზუნიონიქა

XI

ორიოდე სიტყვა „კნიაზ“ შაქროზედაც

თავადის შაქრო დიდებულობის მამა დიდის ყმისა და მამულის
პატრონი იყო; ამისათვის შაქროს ძალიან კარგი ქარი უქროდა ბა-
ტონყმობის დროს. როგორც სიყრმის შვილი, იგი მალე ჩავარდა იმ
ნეტარს ცხოვრებაში, რომელშიაც ცვივდებოდნენ, საზოგადოდ,
შემძლებელთა თავადთა სიყრმის შვილები ბატონყმობის დროს.
მისდა საუბედუროდ, სწორედ მაშინ მოასწრო შაქროს ბატონყმო-
ბის გაუქმებამ, როცა თავისის ყოფა-ცხოვრების სიტყბო ის იყო
გაუჭდა ძვალსა და რბილში. ორჯელ ძლივს მოასწრო შაქრომ მაყ-
რობა ოთხ-ოთხის ბიჭით და ხავერდის ქულაჯით. თუმცა არც შემ-
დეგში ანებებდა თავს მაყრობას, მაგრამ შემდეგში როგორც ბიჭე-
ბის რიცხვი მცირდებოდა თანდათან, ისე იმისი მორთულობა ჰკარ-
გავდა წინანდელს ეშხს. იმ ხანებში, როცა შაქრო ჩვენ გავიცანით,
უბიჭოდაც დადიოდა მაყრად ნათხოვარის ცხენით, უფრო ხშირად
გლეხის ქორწილებში. ტანისამოსიც ერთი და იგივე ეცვა, რაც შინ,
ის მაყრობაში: უბრალო შალის ჩერქესკა, ყაზახური ქუდი და უქუს-
ლო ხარაზული ჩუსტები. ნეტარი ცხოვრება შაქროსათვის მოისპო
იმას შემდეგ, რაც მან, მამის მინდობილობით, მიიღო ტფილისში
სულ ის ფულები და თავის სწორ-ამხანაგებთან ერთად ცის გახს-
ნას შეასწრო ტფილისის მეფაიტონეები და საზანდარ-მედაფ-მე-
ზურნეები. ბევრჯელ მოუვლიდა ხოლმე ეინი წინანდელის ნეტა-
რის ცხოვრებისა და, ზოგი ბრაზმოსულობით, ზოგიც თავისის სურ-
ვილის დასაკმაყოფილებლად, გაუტევდა ხოლმე ნაყმევეებს „თავი-
სებურად — უწინდებურად“, მაგრამ დროთავითარებამ ყველაფერი
თანდათან მოათმენინა და დაავიწყა კიდევ. მხოლოდ აქომამდე არ
დაპვიწყებოდა თავისი ხავერდის ქულაჯა. ისე ცოცხლად ჰქონდა
წარმოდგენილი, რომ თითქმის ეხლაც ყოველის წუთს ზედ ეცვა და

ყოველთვის იმის ცდაში იყო, რომ ხელი არ ეხლო იმისთანა რაღაც
ვისმე, რასაც კი შეეძლებოდა ქულაჯის გაჩირქიანება. ვაჟა
ბოზბაშისა, ისიც იმისთანა გლეხკაცის ქორწილებში და ქელეხებში,
სადაც კოვზი არ იყო ხოლმე. შაქროს ხელებს სხვა ატყეფებდნენ
კარებია.

ბიზლიჩოთქა

მამაპაპეული ქონებიდამ შაქროს კარგი წილი ერგო, როგორც
მამულეებისა, აგრეთვე ძროხებისა, ცხვრისა და სხვა ოთხფეხის
საქონელისა. ყველამ იცის, რომ სისხლიან საქონელს ყოველთვის
საფრთხე სდევს მრავალგვარი. ეს ყველაზედ უკედ უფრო შაქრომ
იცოდა, რომ უეცარ ჭირს იმისათვის „ცეცხლზედ წყალი არ დაეს-
ხა“. ადგა და სისხლიანი საქონელი სულ ფულად აქცია. სულს ქვეშ
კი უნდა სთქვას კაცმა, რომ ეს აზრი მართო შაქროს არ ეყუთვ-
ნოდა—ამაში იმის მეუღლესაც ჰქონდა მონაწილეობა. განა არ იყო
ეს აზრი საქმები? გული გულის ადგილას დაიდეს. შიში აღარაფრისა
ჰქონდათ და კნეინამაც, როგორც ქეიფსა და სიამოვნებას ჩვეულმა,
დროებაც გაატარა. მართალია, შემდეგში სჭირდებოდათ ზან ცხენი,
და ზან ცხვარი და სხვა, მაგრამ ამ ნაკლულევანებას მალე შეავსებ-
და ხოლმე შაქრო: ჰყიდდა მამულს და ყიდულობდა, რაც საჭირო
იყო. მხოლოდ ის უყო მამა-პაპამ ცუდად, რომ მამულ-დედული
იმდენი არ დაუმყოფა, რომ რამდენიც უნდა გაეყიდნა, თავის სიცო-
ცხლში არ გამოჰლეოდა. მამულეები შეუმცირდა ისე, რომ ერთი
პატარა ვენახი დარჩა და რამდენისამე დღის სახნავ-სათესი მიწა და
იმაზედაც, კერძო ვალებს რომ თავი დაეანებოთ, „პრიკაზის“ ვალი
იყო ბლომად. ერთადერთი წყარო ცხოვრებისა ტყელა ჰქონდა,
თუმცა შაქროს ყველაზე ცოტა მონაწილეობა ჰქონდა ტყისა, მაგრამ
ყველა მოქმედებზე ბევრსა სარგებლობდა ტყიდან თავისის მო-
ხერხებით.

შაქროს ერთი ცუდი ზნე შერჩა ბატონყმობის დღიდან. იგი
დაჩვეული იყო პატარძლებში სიარულს და ბოლოს და ბოლოს
ძალიან ძვირად უჯდებოდა ხოლმე ეს ჩვეულება. თავის ცოლ-
შვილს მიჰრეკამდა ხოლმე თავის სიამართან, რომელსაც ეტყოდა:
ჩვენსას თქვენსა სჯობიაო, და თითონ ნავარდობდა პატარძლებში.
ამ შემთხვევებში მამასახლისი მოკავშირეთა ჰყვანდა. უძვირფასესი
ადგილი შაქროსათვის სოფელში იყო არტემას დუქან წინ; თუ
სადმე სხვაგან არ შეექცეოდა, ყოველთვის აქა პნახავდა კაცი.

შე ჩასასვლელად არის მომზადებული. მშენებელი დაწმენდილს დერეფანში სხედან ილიას დედა და ცოლი. ოქროულას გაუშლია წინ ფეხები, კალთაში ლობიო უყრია და სჩურჩავს. ილიას ცოლს, მალა თავდახურულს, შეუმარყუშებია თავზე მოსახვევის წვერები, წამოუყრია წინ მაჯის სიმსხო კავეები, რომელნიც ამკობენ „ლაღაღივით“ წითელ ლოყებს, მიუყუდებია გულზედ აკვანი და პატარა გიგიას ძუძუს აწოვებს.

— ი ბიკს რა დაჰმართებია, ქა! — წამოიძახა ოქროულამ, როცა დაინახა ილია შინათკენ მომავალი. — რა გულზელი დაუკრფდია! ბიკო, რა დაგმართებია, რატო იგეთი ფერი გაძევ, ავად ხო არა ხარ? — ჰკითხა ილიას, როცა დერეფანში შევიდა.

— ავად კი არა!

— მა რა დაგმართა?

— ღმერთმა რო ამაადღოს შაქროს სახლი და კარი! მაინც ამოვდებულა, სუდიათან უჩივლია, ილიამ ნივთები დამპარაო. წელან პოვექტკა მამცა მწერალმა.

ოქროულამ მარჯვენა ხელი ტუჩებზედ მიიფარა და წამოიძახა:

— იმ წინწალ გამქრალსა და კომლობა ამოფხვნილს, შენ როდის დაჰპარე ნივთები, რო შენ გიჩივლა?

— სახ-კარი რო ამოუწყდეს!

რამდენსამე ხანს სიჩუმე ჩამოვარდა. ოქროულას ტუჩებიდამ ხელი არ მოუშორებია. რაც შეეხება მაროს, იგი ისე გაღირვივა ამ ამბავზედ, რომ არ იცოდა, სად იჭდა და რას აკეთებდა. ისე უგრძნობლად გადააქანა აკვანი, რომ ძირს ტყავა მოსძვრა აკვანს.

— აღამიანო, შენ რაღა დაგმართებია? — უთხრა ილიამ. — რაზე დაჰჩივქვე ბაღლი?

ოქროულამ ტუჩებიდამ ხელი აიღო, ისევ ლობიოს დაუწყო ჩურჩავა და ცოტა ხნის შემდეგ ჰკითხა:

— როდისა ხარ დაბარებული?

— რა ვიცი, ენკენითვეში.

— ენკენითვეს ნულა დახვდეს იმისი თავი და ტანი! იმ ქოქგამქრალს შემეელია საფანელი?

— ის ოხერი, აპტყდა ი თითო ცხვირი და აღარ დემეხსნა და აღარ დემეხსნა, რაკი დავაპირე იმ საოხრო დღეს სოფელში გასვლა მე ვთქვი, ი ჩხუბზე გადავიღოს-მეთქი და კიდევ არ იქნა, არ აპტყდა ხათაბალა! ნეტავი რამწამ კარებზე ფეხები გადავდგი, ფეხები ჩქვნივნივნი ხოდა და მე იმ დღეს სოფელში არ გავსულიყავ.

— რა გულს იხეთქამ, შვილო, ნუ გეშინიან! შენ ხო არაფრის მქნელი არა ხარ და რას გიზამენ? სუდიას უამბე ყველაფერი დაწვრილებით. უთხარი, რა უნახამთ კვლავ იმ ხელში-თქო, რო მაგისი ნივთები დამეპარანა-თქო, შაატყობინე ყველაფერი და მორჩები. სამართალი იმისთვისა პქვიან, რო სიმართლე გაარჩიოს ადამიანისა. ერთი ლაფი დაადე იმას თავზე და პირში ჩალაგამოვლებული გამაისტუმრე.

— ეჰ, დედი, შენ კიდე მოპყვები-ყე ლაპარაკს! მე იმ სუდში წასვლა მეზარება. თავი დღეში ამოტოლა ვარ, და ჯერ არა ვყოფილვარ, თორე, რაკი იქ მივალ, გავატყუნებ კი არა, დღისსაც გავაგდებინებ!

— ჰოდა, თუკი გაამტყუნებ, წადი და გაამტყუნე, მაგაზე რალა გაბოროტებს! გველაშაპები ხო არ არიან სუდში, იქაც ხალხია! — უთხრა მარომ.

— იქაც ხალხია, მაგრამ, ერთი სიტყვით, ოცი თუმნის გადახდა მირჩევნია, იქ წასვლას!

— რახა ე მაგრე გემკვლელება, შვილო, იქ წასვლა, წადი მამასახლისთან და შეეხვეწე! როგორმე მოგარიგოს. მიაგდე რამე თავში და ეგება თავი დაგანებოს იმ წინწალგამქრალმა.

— იგრე უნდა უყო. ეგევ დილაზე ჩავიდე და შეეხვეწო, თორე, რაც უნდა მიყონ, მე სუდში ვერ წავალ.

— მამასახლისსაც უნდა დაპირდე რასმე, რო გულით მეეჭიდოს საქმეს.

ივანშემს ყველამ ძალიან უმადოდ და დაწვნენ დასაძინებლად. ინათლა თუ არა, ადგა ილია, დაიწყო სიარული და წავიდა მამასახლისთან. ჰიშვართან დახვდა გზირი, რომელმაც შეატყობინა ილას, რომ მამასახლისს ჯერ ისევ ეძინა. ილა იჭდა კარებს გარედ და დაუწყო ლოდინი, მანამ გაიღვიძებდა მამასახლისი. კარებთან მოგროვდნენ სხვა გლეხებიც, მამასახლისთან საქმისთვის მოსულნი. იქნებოდა რვა საათი დილისა, ახალუხა, თავშიშველა, ტოლადებჩაშვეებული, ქოშებით გამოვიდა მამასახლისი შინადგან თვალების ფშვნეტით და

გამოსწია პირდაპირ ჭიშკრისაკენ. ყველანი ფეხზე წამოდგნენ და
სალამი მისცეს. მამასახლისი ჩამოჯდა კარებთან ქვაზედ და მოუკი-
და რა ცეცხლი პაპიროზს, ისმენდა გაჩუმებული, რეველივან
საჩივარს, სამმა რო გაათავა საჩივარი. წადგა წინ ილა, ეტყვიანად
— მამასახლისო, ერთი საქმე მაქვ შენთან!

მამასახლისი მიჰხვდა რა საქმეცა ჰქონდა და უთხრა:
— მაიცა, მემრე!

ილა უკანვე დადგა. როცა გაათავეს ყველამ საჩივრები და წავიდ-
წამოვიდნენ, მამასახლისი შევიდა შინ და ილიაც თან შეიყვანა.

ოქროულასა და მაროს ილას გზისაკენ თვალეზი დააწყდათ. იქ-
ნებოდა თორმეტი საათი, რომ მოვიდა ილა შინ, ძალზედ აღელ-
ვებული.

— რა ჰქენი, შვილო? — ჰკითხა ოქროულამ.

— რა ვქენი, მე ვიცი! იგრე დამიხლართა გზები, რო იმან უფრო
ბოლმა შამამახვია! „უგალონი“ საქმეა, მაგას არაფერი ეშველებო.

რადგანაც ილას წინა ღამეს არ სძინებოდა, დაწვა და დაიძინა.

გავიდა ორი კვირა. ერთი კვირალა დარჩა სასამართლოში გამო-
ცხადებამდის. ამ ორი კვირის განმავლობაში ილას ორი გროშის
საქმე არ გაუყეთებია. დადიოდა გულხელდაკრეფილი ოხვრითა და
გმინვით. უსაქმობისა და დარღისაგან თითქმის სულ ეძინა და
ძილშიაც საცოდავით გმინავდა. ჩამოხმა და დაედო სახეზედ ისეთი
ყვითელი ფერი, რომ გეგონებოდა კაცს, ორი და სამი წელიწადი
უცივ-უცხელებოდაო. ვინც შეხვდებოდა, ნამეტნავად თავისი სწორ-
ამხანაგათაგანი, გულს უყეთებდნენ, არაფერი არა იქნება რაო.

— განა კი იქნება რამე, მაგრამ მე თავის მოჭრასა ვჩივი: ვინც
გაიგებს, რას იტყვის, როგოლა უნდა შავხედო ვისმე პირზე!

ორი კვირის განმავლობაში ოქროულას სახლში არც ტყბილი
პურის ჭამა ყოფილა, არც ტყბილი საუბარი, არც ტყბილი ძილი,
სულ ყველასთვის მწარე ნაღვლად გადაიქცა ეს ამბავი.

ერთ საღამოს, როცა ილიას ეძინა და ძილში საცოდავად გმინავ-
და, ოქროულა წავიდა მამასახლისთან, როცა დაინახა მამასახლისმა
ოქროულა, უღვაშებში ჩაიციანა და შეიყვანა სასტუმრო ოთახში.

— შენი ჭირიმე, მამასახლისო, მიშველე რამე, ღამის არი ი ბიჭი
ხელიდამ გამემეცალოს! ივეთი გახდა ბოღმისაგან, როგორც ყვი-
თელი ფათალო. შავის კაბის კალთით ძლივს გამოვზარდე. შენ
კარგად იცი, შენი ჭირიმე, რო ოთხის წლის ბალღი დამრჩა იმ უბე-

დურის დაბნელების შემდეგ. ოცდაექვსი წელიწადია მაგასზე თავი
დავდე, ვთქვი, არ გაუციებ მაშის კერას-მეთქი, სოფლისათვის
გამოსადეგი იქნება-მეთქი, არც სოფელს დაუკარგე ერთი კომლი
კაცი. ეხლა კი ლამის არი, მე თვალდამდგარს ნაღვლიან ნიღბს
დან გამეშვებოდა. ან რა კარგია, შენი კენესამეც ჩვენი ნიღბს
უსაბუთო საბუთით ერთი კომლი კაცი დეედუბოს? შენი ჭირიმე,
აგრემც შენ ცოლ-შვილს უხარნია, მიშუამავლე ი შაქრობთან! სა-
სუდეთ ნუ გაუხდი საქმეს, რა ვიცი, ან მისცემს რასმე, ან გულს
დაუღებს როგორმე, თუ სულში არ ათრევს.

— ისეთ საქმეში გაუბამ შენ შვილს თავი, რო შველა ძალიან
ძნელიდაა. უბრალო საქმე ხო არ არი, „უგალოფნი“ საქმეა. შენი
შვილიც ერთი რაღაცა მოუხეშავი კაცი ყოფილა, იმისათვის კარგაცა
და ავიც ერთი ყოფილა. რამდენი კარგი დარიგება მივეცი, მაგრამ
მე იმას ვერაფერი შევასმინე. იმას ისე ჰგონია, გუთანზე ვარო
და გუთნიდედასთან მაქვ საქმეო.

— რა ქნას, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი, განა შენ არ იცი.
ტყესა და მინდორშია გაპდელი. რა უნახამ და რა გაუგონია, რო
სად როგო უნდა შაიქცეს? ტყის კაცია, შენი ჭირიმე, ძვირ გულს
ნუ ჩაიღებ! როგორც იყოს, საქმე გაუთავე, ი კნიაში შენ სიტყვას
ყოველთვის გაიგონებს, ოღონდ უშველე რამე, აგრემც ჭირს მოგჭამ
და იხარებს შენი კარგი ცოლ-შვილი, და შენი ფეხთა მტვერი
გახდება!

— განა ცოტას ვეხვეწები იმ ოჯახდასაქცევს, მაგრამ ძალიან
უარზე დგა!

— რა ვიცი, იმ გასახარელს რა დაუშავა იგეთი, რომ მაგრე
ცილში ჰწვამს?

— შენ წადი, ერთი ოთხიოდე თუმანი აშოვნინე, ვეცდები, რო-
გორმე დავიყოლიო, უთუოდ მოვარიგებ, თუ ოთხ თუმანს მამიტანს.

— სულში ხო აღარ მოუხდება ი ბიჭს წასვლა?

— სულში რიღასთვინ წავა! არც შაქრო გამოცხადდება, არც
ილია და სულდია ჩაშლის საქმეს.

— ოღონდ ვაისარჯე და მოახერხე ეგ საქმე და მაშ ეს შავები
ილაზე გამოვიცვალო, თუ იმანაც ვერ გადაგიხადოს სიკეთე.

— მე იმისი არაფერი მინდა, ერთი კვირა ვენახის ფურჩნა
მიშველოს.

— ერთი კვირა რა სათქმელია, ქა? ერთი კვირა კი არა, თუნდ
სამი კვირა ამუშავე!

— წადი, წადი, აშოვინე შენ ოთხი თუმანი! დილაზე მომხიტირებს და საქმეს უეჭველად აქვე გაუთავებ.

— იხაროს შენმა ცოლ-შვილმა, როგორც ეხლა მე გახარებულნი მივალ შინ და ი ბიჭსაც გავახარებ.

ილია ახლად გაღვიძებული იყო, როცა ოქროულმა ბოჭქსმა მკამქს და უამბო ყოველი, რაც მამასახლისმა უთხრა. ილიას ცოტათი გულზე მოეშვა. მეორე დღესვე მიუტანა მამასახლისის ოთხი თუმანი და იმავე დღესვე დაადგა საქმეს და ორი კვირა სულ იმის საქმეს აკეთებდა. სანამ სასამართლოში წასვლის ვადა გავიდოდა, ილიას კიდევ შიში ჰქონდა გულში, როცა გაიგო, რომ შაქრო არ გამოცხადებულყო სასამართლოში და მამასახლისმაც დაარწმუნა, რომ საქმე მთლად გათავებული იყო, ილიაც დამშვიდდა.

XIII

ბაახლვაბა დარდისა

ილიას არაფრად მიაჩნდა არც ოთხის თუმნის გადახდა, არც მამასახლისთან ორ კვირას მუქთად მუშაობა, რაკი გადურჩა სასამართლოში გამოცხადებას. მიეცა უწინდებური გული, უწინდებური ფერი და მუშაობის ხალისი. იმისმა სწორ-ამხანაგებმაც, რომელნიც სრულიად თანაუგრძნობდნენ, გადიყარეს დარდები და იმასთან ერთად გააძლიერეს ისევ თავიანთებური ლხინი. მხოლოდ ხანდისხან კი წავიდოდა ხოლმე ილია ფიქრში და წამოიძახებდა უცბად: იმ ოჯახდასაქცევმა, რატო იგრე მიყო ი შაქრომ! კინალამ უსაბამო საბაბით არ დამწვა ალაღ-მართალი კაცი!

გავიდა დრო და ხანი. ილიას დაავიწყდა, რაც რამ მოხდა. შეეცკოდა თავის ამხანაგებთან მაჭრით და თანაც იძახოდა: ჭამა-სმაც მიყვარს და გარჯაცაო. გაჰყვა ორ-სამ ნეფიონს მაყრად და „გაახარა თავისი ჭია“, წავიდა ჩვეულებისამებრ „აღიღოს“ თავისის სწორ-ამხანაგებით. აღებაც მზიარულად გაატარა. აღების დამეს მოგროვილი ძვლებიც თვითონ წაიღო ტყეში ყველიერის ორშაბათს, გადაჰყარა და დაიძახა: აჰათ, ტყის ნადირებო, თქვენი სარჩო და ამ წლის იმ წლობამდე ჩემ საქონელს პირი არ ახლოთო! ყველიერმაც მზიარულად ჩაიარა. წმ. ორშაბათს დილით ოქროულამ გაუკეთა ჩიტებს ფაფა, დაუდგა ნატეხებით ღობეებზე და სთხოვა, რომ „ამ

წლის იმ წლობამდინ“ პირი არ ეხლოთ ილიას მოსაველსათვის
თაგეებს საჩოხე დაურთოთ და სთხოვა, რომ იმის ბარჯ ყურესათვის
პირი არ ეხლოთ. ერთის სიტყვით, ყველანი უწინდებურად არჩე-
ინად იყვნენ. ისეთი უდარდელად და მხიარულად იყო ჩვენი წინა-
კინალამ პატარა ბიჭობა არ მოაგონდა და „თაგო, თაგო“ სიტყვით
გააქცია, მხოლოდ წმ. ორშაბათს ძლიერ მოღრუბლულის სახით
ადგა ქვეშაგებიდან. ოქროულამ, რასაკვირველია, შეატყო ესა და
ჰკითხა მიზეზი:

— ერთი ოხრული სიზმარი ვნახე წუხელ, — ასე მიუგო პასუ-
ხად ილიამ: — და უთუოდ იმ ოხერი ცხვირივით ცუდად გადაივლის
ესეც. უთუოდ კიდევ ხათაბალაში რაშიმე გავებმები.

— რა ჰნახე? — ჰკითხა დედამ გულის ფანცქალით.

— ემაპ ზევით, — შემოიჭარა კეფაზე ხელი, — სუ მეექვრათ
ჩემთვის და კიდევ კი ცოცხალი ვიყავ.

— უთუოდ წუხელ მარჯვენა მხარზე იწვებოდი, — გაუკეთა
დედამ გული, თუმცა კი თვითონ ელდა ეცა, — და იმიტვინ გინა-
ხამ მაგითანა სიზმარი. მარჯვენა მხარზე როდი უნდა დაქწვე. ყველა
ადამიანს ერთი ანგელოზი ჰყავ, ერთი ეშმაკი. ეშმაკი და ანგელოზი
ერთმანეთს ებრძვიან. როცა მარჯვენა მხარზე დაწვება ადამიანი,
ეშმაკი ერევა ანგელოზს და, რაც ცუდი რამ არის, იმას აჩვენებს
სიზმარში ადამიანს. როცა ცაცია მხარზე დაწვება, მაშინ ანგელოზი
ერევა ეშმაკს და სუ კარგ სიზმრებსა ჰშინჯავს ადამიანი. ამას იქით
ნულა დაწვები მარჯვენა მხარზე, თორე კიდევ ცუდ სიზმარს გაჩვენ-
ნებს ეშმაკი.

თუმცა ოქროულა სცდილობდა გაეკეთებინა ილიასათვის გული,
მაგრამ ვერაფერი უშველა-რა, ამ სიზმარმა ძალიან ჩააფიქრა
ილია.

— რას უყურებ, შვილო, რატო არ გახვალ სოფელში, შენ ვინა
და ყვენობა-დღეს ამდენ ხანს შინ ჯდომა? — უთხრა ოქროულამ,
როცა შეატყო, რომ ილია არ აპირებდა სოფელში გასვლას.

— რა ვქნა, წასვლა კი მინდა, მაგრამ იმ ოხერ სიზმრისა ძალიან
მეშინიან. ვაპ, კიდევ ბალაში გავეხვიო!

— წადი, შვილო, პირი მოგქამოს დედამ! რარჩად დაგაშინა
იმ კომლობაგამქრალმა. წადი, უბრალოდ ხმას ნურავის გასცემ,
უბრალოდ ნურაფერს ილაპარაკებ და ვინ რას გიზამს?

ადგა ილია და წავიდა სასოფლოსაკენ. გავიდა თუ არა სასოფ-

ლოზედ, შეეჩება წინ მწერალი და მიაჩეჩა ხელში უწყება. ილიას
ნაცრის ფერმა გადაჰკრა პირისახეზე უწყების დანახვაზე, გულმა
ძვერა დაუწყო და სული შეუგუბდა. როცა მოიბრუნა წინა
კეობა:

ნეჩქიქნული
ბიზლიქოთქა

— ე რა არი?

— ეს გახლავს, შენი ჭირიმე, — უპასუხა მწერალმა, — ისა, რომ
კნიაზი შაქროს საჩივრის გამო კიდე გიბარებენ სულში ამ თვის
ხუთმეტში — დღეის სწორს უნდა გამოცხადდე.

— აქი იმ უღმერთომ აგრე მითხრა, აღარ წავალო. შენც ნუ
წახვალო და საქმეს ჩაატარებს სულიაო?

— რა ვიცი, ჩაატარებს თუ არა, კიდევი გიბარებენ-და. ეხლაც
თუ არ წახვალ, მემრე ჩაფრებით წაგიყვანებენ.

თქვენი მტერი დალონდეს, როგორც ილია დალონდა. დაიწყო
სიარული და მივიდა მამასახლისთან. შესჩივლა თავისი მწუხარება.
მამასახლისმაც უბრძანა:

— რამ შეგაშინა, შე ლაჩარო, შენა? სუდიას უთუოდ არ გაუ-
გია, რო შინაურულად მოკშველდით. ნუ გეშინიან, კიდევი მე გაგი-
კეთებ საქმეს. საცა იქნება და არ იქნება, მოვანახვ შაქროს და
წიგნს მივაწერიებ სუდიასთან, რომ შინაურულად გაგითავა საქმე.

— ძალიან კარგი იქნება! შენი ჭირიმე, ერთი სიტყვით, ოლონდ
ამ ხათბალას მამარჩინე და, რა ვიცი, რა მადლიდა გინდა სხვა.

— აი ხვალვე შავუდგები საქმეს. არ ვიცი კი მალე ვიპოვნი, თუ
არა, ვინ იცის, სად არი გადაქაჯული? უპოვნელს კი არ გაუშვებ,
მაგრამ ერთი ეს არი, მოვცდები, ამ კვირია მუშა უნდა დამეყენებინა
ვენახში.

— აი, აქ არა ვარ! — ოლონდ ეგ საქმე მაახერხე და ამ კვირია
მე შენ არ მოგშორდები. თუ მაშველიებ ვისმე, იგრე ვიმუშაო, რო!..
თუ არავის მამცემ და არც მე ამერევა მარტოს მუშაობა.

— კაცებს მოგცემ მაშ! შენ წადი ეხლა, საცა გინდა, და არხეი-
ნად იყავ — უთუოდ გაგიკეთებ საქმეს. დილაზე კი მოუსვლელი არ
დაჰდგე.

მამასახლისი დამ ილიამ პირდაპირ შინათკენ გამოსწია. როცა
მივიდა შინ, უთხრა დედას:

— აქი ვითხარ რო ოხრული სიზმარია-მეთქი. კიდევი მიბარებენ
იმის თაობაზე სულში!

— უი, ნეტავი გამაქრო! მართლა? მა რა მითხრა ი წინწალ-

ამოწყვეტილმა და კომლგამქრალმა მამასახლისმა, რომელიც მამასახლისთან?

— როგო არ ვიყავ.

— რა გითხრა?

— ავრე მითხრა, რომ, საცა იქნება, ვიპოვნით შაქროს, წიგნს მივაწერინებ სუდიასთანო და ეხლა კი მოჰშლისო.

ამ ამბავზედ ილიას, დედასა და ცოლს დარდი და ბოროტი ისევ გაუახლდათ. ილიამ მიდო იქვე დერეფანში კუნძზე თავი. მიეცა ძილს და საღამომდის განუწყვეტლივ ეძინა.

როგორც დაჰპირდა მამასახლისი, კიდევ შეასრულა: გაანთავისუფლა „სრულებით“, როგორც არწმუნებდა, მაგრამ ილიას გული კი ისევ რალაცას შემოჰკენესოდა.

XIV

მომრიგებელ სასამართლოში

წითელ მაუღგადაფარებულ სტოლს უკან ზის მომრიგებელი მოსამართლე. სტოლის წინ, გძელს სკამზე, სხედან მომჩივარნი, მოპასუხენი და საქმის მამებარნი ვეჭილები. მოსამართლე შესდგომია საქმეს. გაარჩია რამდენიმე საჩივარი და დაიძახა შემდეგ: „თავადი ზაქარია პაატას ძე დიდებულძე, ილია ზურაბის ძე თვალთშევილი“.

გავიდა შაქრო და გაჰყვა გაფითრებული ილიაც, რომელსაც მისძახეს:

— რა იყო, ბიჭო, რაზე მოჰკვდი, განა შეგჰკამენ-რა!

— კნიაზო, თქვენ ქურდს რათა ჰფარავთ? — ჰკითხა მსაჯულმა, — ქურდი კანონიერად უნდა დაისაჯოს!

— მე არა ვფარავ, ბატონო, აი აქ არ გახლავთ? მე ჩემი „ვეპჩების“ ფასი გამოვართვი და თქვენი კიდე თქვენ იცით!

— თქვენ რა მოჰპარეთ ამათ? — ჰკითხა მსაჯულმა ილიას.

— არაფერი, შენი ჰირიმე!

— მაშ რას გიჩივის ეს კნიაზი?

— აი როგორ იყო, შენი ჰირიმე.

— ნუ გეშინიან, ყოჩაღად ილაპარაკე! — წასძახეს უკანიდან.

— მე ჩ-ში გახლდით, შენი ჰირიმე. იქ ერთი იაფინჯწამოსხმული

კაცი იყო და თქვა, რო ვინც ორ მანეთს მამცემს, ამ ჩემ იაფინჯს მიეყიდიო. თურმე, ნუ იტყვიო, იმ კაცს ხუმრობით ეთქვა და მე არ მართალი მეგონა.

— ცოტა მოკლედ თქვი!

ერქონეული

— ჰო, მოკლედ მოგახსენებ, შენი ჭირიმე! თურმე ბაბუკი ჩემი ქალია რომით ეთქვა და მე კი მართალი მეგონა. წამოვედი და მე კიდე ბიჭებში ვთქვი, ერთი კაცი ესე-ესე ახალ იაფინჯს ორ მანეთად ჰყილდა-მეთქი. ეს კნიაზიც იქა ბძანდებოდა. როცა მე ბიჭებს ვუთხარ, ამან მითხრა, მე დავკარგე ნაბადი და კიდეც სხვა ნივთებით, უთუოდ ჩემი იყო ის ნაბადიო, შამიტყე რამეო. მეც ხათრ როგო გაუტეხამდი! წავედი იმ კაცთან და იმან აგრე მითხრა: ვის დაკარგვიხარო, რამ გავაგეცა ვილაცა ხარო, შენთან კაცმა ვერ უნდა გაიხუმროსო? მოვედი და კნიაზს მოვახსენე. აი აგრე იყო, შენი ჭირიმე! რა ვიცი, მართლა დაკარგა, არ დაკარგა, ან იმ კაცმა მაიპარა, მე არა ვიცი-რა, შენი ჭირიმე. აბა მე რას ვაქნევდი, რო მამეპარა, ეს დალოცვილი, რო მე მიჩივის? ერთი საწყალი მარტოხელი კაცი ვარ, ერთი წელიწადია მოვედი და მოვიშრიტე — ბოლმისაგან ველარაფერი მიწამებია.

— შენ შინაურულად მოურიგდი ამ კნიაზს?

— დიად, შენი ჭირიმე, ოთხი თუმანი მივეცი.

— მართლა მოგცათ, ოთხი თუმანი?

— დიად, ბატონო, ოთხი თუმანი მამცა!

— შენ რად მოურიგდი შინაურულად, რად მიეცი ოთხი თუმანი, თუ არაფერი მოგიპარავს ამათი?

— იმიპოვინ გავუსწორდი შინაურულად, შენი ჭირიმე, რო მე არ მინდოდა აქ ხეტება და მინდოდა თავილამ შემეცილებინა.

— მაგათ რო გაუსწორდი, ახლა კანონს უნდა გაუსწორდე! მიბრძანდით, ცოტა ხნის შემდეგ გემეგეცხადებათ.

შაქროც და ილიაც გარედ გამოვიდნენ. ერთი სწორ-ამხანაგთაგანი მოვიდა ილიასთან და უთხრა:

— ილიავ, მე იგრე ვითარგმნე, რო შენ გავამართლებს აი!

— კაცო, რო მართალი ვარ, არ გავამართლებს? მე აქ ამოსვლა მეზარებოდა, თორე! ზოგი რა ხასიათისაა, რო წამდაუწუმ მორბის აქ, არა ჰწყინდებათ, ნეტავი მითხრა? ჩემი ფეხი კი ღმერთმა აქ ნულა დადგას!

შემდეგ მივიდა ილიასთან ერთი გაქნილი ვეჭილი და უთხრა:

— ძმობილო, რატო ატყაზი არა ჰქენ, რად უთხარი სუფიას, შინაურულად გაუსწორდიო!

— ხო მართალი იყო; რაც მართალია, კაცმა სიმართლე უნდა თქვას.

— მაგისტანა სიმართლე აქ არ გამოდგება, ჩემო ძმობილო, რა ვეჭილმა.

ცოტა არ იყოს ამ ვეჭილის სიტყვებმა ჩააფიქრეს ილია, თუმცა კი სრული იმედი ჰქონდა გამართლებისა. შაქროს კი ეჭირა ხელში პაპიროზი და არხეინად ბოლთასა სცემდა.

მსაჯულმა გაათავა საჩივრების გარჩევა და დასასრულს წაიკითხა გადაწყვეტილება: ილიას გამოუცხადა რამდენისამე თვით საპატიმროში დატუსალება, ამასთანავე ისიც გამოუცხადა, რომ იმას შეეძლო გაეტანა გარდაწყვეტილების პირი და საჩივრის გადატანა უმაღლეს სასამართლოში. ამნაირმა გამოცხადებამ ილიას წელი მოსწყვიტა, ცოტას მორჩა, გული არ წაუვიდა. შემოეხვივნენ „ადვკატები“ და ურჩიეს საჩივრის გადატანა უმაღლეს სასამართლოში. ყოველი მათგანი დაჰპირდა ისეთ აპელაციის დაწერას, რომელიც ქვესაც კი გაჰხეტქდა.

წამოვიდა ილია შინ, მაგრამ მუხლები კი ეკეცებოდა გზაზედ. შინ დაჰხვდნენ გაწეწილი ცოლი და თავპირჩამოღადრული დედა, რომელთაც შეეტყოთ ილიას უბედურება იმის მისვლამდე. გადაიტანა ილიამ საჩივარი ოლქის სასამართლოში, თუმცა საჩივრის დამწერი არწმუნებდა ილიას, რომ იგი უეჭველად გამართლდებოდა ოლქის სასამართლოში; მაგრამ იმას აღარაფერი არა სჯეროდა რა დაკარგული ჰქონდა ყოველი იმედი გამართლებისა, ჩამოხმა საცოდავად დარდისაგან, გახდა გულჩათხრობილი და აპყარა საქმეს გულში; მხოლოდ, რადგანაც ყანის მკა უყვარდა ძალიან, ყანის მკას კი შეუდგა და არც უნდოდა, მზად მოსული სარჩო დაეღუპნა. კულანდებურად თავისი ტოლი ბიჭები — მომკვლები აღარ წაუყვანია, რომ „ებულრავნათ“ მკაში. იცოდა, რომ ბიჭები ყბას არ დააყენებდნენ და იმას გასაგონადაც ეჯავრებოდა სიმღერა. მართო თითონ დადიოდა ყანის სამკელად და ისე ჯიბრზედა მკიდა, თითქოს, ვისი ჯავრიცა სჭირდა, ყანაზედ ყრილობსო. დღეში ცხრასა და ათ ათეულს არ აცდენდა, დააბინავა ყველა მოსავალი, მაგრამ გუთანზე კი ფეხი არ გადადგა. თავისი საყვარელი ხარები, რომელთაც მუჭით უგლეჯავდა ბალახს, საცა მოეწონებოდა, და ისე აჭმევდა,

ჩაუგდო სხვას ხელში. სხვა საქმისათვისაც არ უხლია ხელი, ან იწვი და ეძინა და ან მარცხენა ხელის ცერი ქამარში ჰქონდა გაკეთებული, მარჯვენა ხელი უბეში ედო და ისე დადიოდა; თუ „სასტოვლოზე“ გავიდოდა, გამარტოვებული დაჯდებოდა ხოლმე, რაღაცეას ეკარებოდა. ყველა იმის მნახველს გული უკვდებოდა და უკრულვას უგზავნიდა შაქროს...

XV

შისრულება წაფილისა

ახლად შებინდებულია. მამასახლისი ზის თავის სასტუმრო ოთახში და რაღაცა მოუსვენრობა ეტყობა. ხან ადგება, ხან დაჯდება, ხან გარეთ გამოვა და თანაც პაპიროსს ეწევა.

— რა ექნა, რა იქნა აქამდის! — წამოიძახა მამასახლისმა, გამოვიდა გარეთ და დიდხანს უყურა ერთის მხარისაკენ. შაბრუნდა თუ არა შინ, შაქროც შეჰყვა და მიახალა პირში:

— ჩააბეს!

— მართლა? — ჰკითხა მამასახლისმა. — აი, შენ გიშველა ღმერთმა. სწორე გითხრა. მეშინოდა, არ გაანთავისუფლონ და ღმერთი არ გაუწყრეთ-მეთქი. მაშინ ხომ დაიფუშებოდა ჩვენი პლანი!

— თუკი მაგრე გეშინოდა, რად შეუმოწმე სოფლის მოწმობა?

— მე არა შემომოწმებია-რა! მე შინ ვიყავი დამალული, როცა მოდიოდა ჩემთან, და ეუბნებოდნენ, შინ არ არიო. იმის გამოისობით, სხვებსაც არ ვეჩვენებოდი. უთუოდ სუდიები შეუმოწმებდნენ. უშველა რამე იმან?

— კმ! რას ამბობ. გადმოუგდეს, ეს ახლა საჭირო აღარ არისო!

— ეხლა ჩვენ რა ექნათ ჩვენი საქმისა? — ჰკითხა მამასახლისმა ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ.

— დაიცა, ერთი. საქმე არა გაქვს? ლამის არი ქამარი და-მეკარგოს!

— ისეთი ვახშამი გაქამო ამაღამ, რომ ღმერთისა!

— ცოტა ყველი და პური მაატანინე, ვახშობამდინ ვინ გასძლებს!

— ჩაი მზად არი, გოგო, ფეფე? — დაუყვირა მოახლეს: — ჩაი მაიტა!

— ჩაის ხარჯსაც არ ვაგიფუჭებ! შენ რაც ვითხარი, ის გამოატანინე.

— გოგო ფეფე, ყველი და პურიც გამოატანე.

— ჰა, როგორ დავიჭიროთ ეხლა საქმე? — ჰკითხა მისი მამა. როცა მიიჩინებდნენ ჩაის: — თავი და თავი ჰკირი სიმ შოკისადაც.

— ჰაი, დედასა!.. ვის შეუძლიან ჩემ ცოლს უწაწურად ხმა გასცეს, მანამ მე ცოცხალი ვარო! იცოცხლოს და იყუროს რეშოტკილამ, როცა იმის ცოლს... — ამბობდა შაქრო და თან იყმინდებოდა ყველითა და პურით.

— მე რას გკითხამ და შენ რას ამბობ!

— რას ვამბობ! ჯერ ერთი სამიოდ-ოთხი დღე დავაცადოთ, მაიმგლოვონ. შემდეგ დავიწყოთ ერთ ღამეს სიარული, მივიდეთ, შავამტვრიოთ კარები და...

— რას ამბობ? გინდა, აიქ ოქროულამ ცულით დაგვზოცოს! შენ კიდევ ვერ იცნობ იმას! ან ცულით დაგვზოცავს, ან არადა ქვეყანას შავგვიყრის ერთიანად.

— მაშ რა გქნათ?

— იმასაც უნდა მოუხერხოთ რამე, ან უნდა დავიყოლიოთ როგორმე.

— ილა მე დავდუბე, შენ კიდევ ეგ უნდა მაიგდებინო როგომე თავილამ; ეხლა შენი ჯერია, მე ჩემი ვალი მოვიშორე.

— მე ამაზე შეტი ვერ მამიგონია-რა: უნდა გავაძრახო ვინმე, რო წაეკიდოს ოქროულას და იქამდინ მიიყვანოს, რომ ან დაჰკრას, ან გალანძლოს. მაშინ მე დავიბარებ, ან ნებით დავიყოლიებ, ან გომში დავამწყვდევე და მაშინ...

— რაც გინდა, ქენ, უნდა მაისხლტუნო კი თავილამ-და!

ბევრი სხვა საშუალებაც დაასახელეს, მოწამლვაც კი... ივანშემეს და დაიძინეს იქავე. მეორე დღით შაქრო თავის სახლში წავიდა. მამასახლისი კი სასოფლოზედ გამოვიდა. უნდოდა გაეგო ხალხის აზრი ილიას დატუსაღებაზედ. სასოფლოზე ათიოდე კაცის შეტი არ დახვდა მამასახლისის, რადგანაც საქმის დღე იყო.

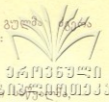
— საწყალ ოქროულას ი რა მოჰსვლია! — წამოიძახა ერთმა. თითქო მამასახლისის უნდა შეატყობინოს ახალი ამბავით.

— რა? — ჰკითხა მეორემ, — ილა რო დაატუსაღეს?

— ილაც ხო დაატუსაღეს და ოქროულასაც ბოღმა შემოჰწოლია გულზე და კვდება. წუხელ ღვდელმა აზიარა. ამბობენ, აღარ გადარჩებაო.

ამ სიტყვაზედ მამასახლისს სიხარულისაგან გულმა იტეკა დაუწყო. მერე ვითომ-და არაფერი იცოდაო, ჰკითხა:

- განა დაუჭერიათ ილია?
- დიახ, გუშინვე დაუტუსაღებიათ.

— ოოვე, საწყალი! ძალად არ გაიფუტა თავისი სტეკა მამასახლისმა.

- ძალად, ძალად, მე და ჩემმა ღმერთმა!
- არა, რა რჯოდა იმ უკეთურს? მშიერ თავადიშვილთან რო იმეებს ლაპარაკობდა, არ იცოდა, რო ისე უზამდა? — წარმოსტეკა ისევ მამასახლისმა.

მამასახლისი დარწმუნდა, რომ იმაზედ ეჭვი არაფრისა არა ჰქონდათ და გულგახალვათებული დაბრუნდა შინ.

ოქროულამ ვერ გაუძლო ელდას და სწორედ იმის სწორზედ, რა დღესაც ილა დაატუსაღეს, გამოასვენეს სახლიდან დასასაფლავებლად. პირველი მოთადარიგე და სარისტის მიმცემი ქელებში მამასახლისი იყო. ყოვლის ღონისძიებითა სცდილობდა, დაემტკიცებინა მაროსათვის თავისი გულშემატკივრობა, მაგრამ მოქმედება მამასახლისისა მხოლოდ უორკეცებდა მაროს მწუხარებასა.

— წამო, შეილო, და შინ წაგიყვან! — უთხრა მაროს მამამ, როცა გაათავეს ქელები, — მანამდის გამოუშვებენ, იქ იყავ და, როცა გამოუშვებენ, ისევ მე მოგიყვან.

— აბა, რა ვქნა, მამილო, როგო დავანებო აქაურობას თავი? მოსავალი კიდე კარზეა მომდგარი, სად წამოვიდე? ან კიდე ვინ რას იტყვის, რო შევიდამდინ მაინც არ მოვიცადო და კარზე გამოვიდე?

— ეს დრო რო არ იყოს, ყოველთვინ მოგხედამდით, მაგრამ ეხლა ჩვენც საქმე გვაქვს, ჩვენ შენთვის ველარ მოვიცლით და მარტო როგო უნდა იყო უკაცო ოჯახში, ან რა უნდა გააწყო? — უთხრა დედამ.

— რა ვქნა, რაც იქნება, იქნება! ჩემი დედამთილი უფრო უწყალოდ დარჩომილა. მაგრამ საქმე საქმეზე მოუყვანია. მე ხო ისე საქმე არა მაქვს ჯერ გამხდარი.

გამოეთხოვნენ დედ-მამა, ნათესაეები და წავიდნენ. დარჩა მარო მარტოდმარტო.

მეოთხე საღამოს შაქრომ გაიარა ერთ თავის ნაყმევის სახლწინ, გამოუძახა ნაყმევს და უთხრა: — შენ გოგოს ოქროულას რძალთან ნუ აწვენ ღამე, თორემ ძალიან ინანებო.

რაკი ესეთი დამუქრება შაქროს მიერ გავრცელდა ხალხში, ვერა
რავენ გაბედა ღამ-ღამე მაროსთან დაწოლა ამხანაგად.

ერთ ღამეს, როცა ყველას ეძინა და მაროს კი შიშვენიერად
ჰქონდა გამფრთხალი, ვიღამაც კარი დაუკაკუნა. მაროს ქვეშე
ყურმა მომატყუაო, მაგრამ შიშისაგან კი სული შეუგუბდა ყელში.
დააკაკუნა მეორედ, მესამედ. მარომ მოიკრიბა, როგორც იყო, ძალი
და ღონე და ხმის კანკალით დაუძახა:

— ვინა ხარ, რას აკაკუნებ მა კარებს?

— კარი გააღე! — მოესმა გარედან.

— რიპთვინ უნდა გავაღო, ამ შუღამისას აქ რა ხელი გაქვ?

— გააღე და ვინცა ვარ გაიგებ!

— გაპწი, წვეთრივე, საიდამაც მოთრეულხარ, შე ასეთ-ისეთო,
თორე მთელს ქვეყანას შენზე შავყრი!

— ბევრს ნუ ლაპარაკობ, კარი გააღე. თუ ჰქვა გაქვ, თორემ
ინანებ!

— აბა, არ გავაღებ, ერთი რასა იქ?...
ამ სიტყვების შემდეგ კარებმა ჰკაკუნებო დაიწყო. მარომ კი

მორთო ყვირილი:

— ვინა ხართ, ქრიპტიანები, მიშველეთ! — ყვირილზედ გამო-
ვარდა ახლო მეზობელი კაცი.

— ჰაი, ჰაი, რა იყო, მარიკო, რა მოგივიდა?

— მამამთილო, მიშველე. ვეღაცანი მოთრეულან და კარებს
ამტვრევენ!

— დათიავ, რატო შენთვინ არ დაძღვები! ეხლა შენ ჰქვა გაქვს,
რო მაგოდენასა ჰყვირი? — კაცმა იცნო ხმა და მაშინვე შებრუნ-
და შინ.

კარები შეამტვრიეს და შევიდნენ არხეინად. საბრალო მაროს
კივილი ცასა სწვდებოდა, მაგრამ მიშველება ვერავენ გაბედა. ეს
კივილი მაროსაგან პირველი და უკანასკნელი იყო. შემდეგში აღა-
რავის გაუგონია იმისაგან კივილი.

XVI

ს ა კ ა ტ ი მ რ ო შ ი

ოლქის სასამართლომ დაამტკიცა გარდაწვევტილება მომრიგე-
ბლის მოსამართლისა და ილია თვალისაშვილი სასამართლოს დარბა-
ზიღამე წაიყვანეს საპატიმროში. როცა მოუტანეს ილიას სატუ-
სალო ტანისამოსი, ილიამ უთხრა მომტანს:

— ეს როგორ უნდა ჩავიცვა, ხო შემჭამა.

პასუხად უთხრეს:

— ნუ გეშინიან, აქ შამოსვლა გიჭირდა, თორე, რაჯე აქ შამოს-
ხველ, ყველაფერს შაგაჩვევთ.

ილიამ გულიანად ამოიოხრა და დაიწყო ტანისამოსის გახსნა-
როცა ტუსალებს თვალი გადაავლო, ილიას ცოტათი გულზე
მოეშვა ბოლმა და სთქვა თავისთვის:

✓ „მადლობა ღმერთს, რო ჩემზე არ ჩამოწყვეტილა მარტო სა-
ლაში და ბევრი სხვაც ყოფილა აქა. მაგრამ ვანა მე რომ უცე-
ცხლოდ დამწვა იმ ცეცხლმოსაკიდებელმა, სხვანიც იქნებიან ჩემს
დღეში?“

დიდხანს არ გასტანა ილიას გულდამშვიდება. იგი მივიდა
პატარა სარკმელთან, რომლიდგანაც დაინახა ალაზნის ველი, და
დაიწყო სლუკ-სლუკი. სლუკ-სლუკი ტირილად გადაექცა მაშინ,
როცა იგრძნო, რომ შემოეხვივნენ უკანიდან პატიმრები და ცდი-
ლობდნენ დაენახათ იმისი პირისახე.

— რა „ნეუნა“ რამა ყოფილა! — წამოიძახა ერთმა პატიმარ-
თავანმა.

— იზედი გადახდება, რო იამან! — დაუმატა მეორემ, თათარმა
და დაჰკრა ხელი ილიას ბეჭებზედ.

— იქნება იგრე გაგიტებეს აქაურობა, რო ძალით გავდებდნენ
და აღარ მიდიოდე! — უთხრა მესამემ.

— შეეცათ, კაცო, რას ჩამეეკიდენით ამ კაცს, რა გინდათ
მაგისაგან? — სთქვა მეოთხემ.

პატიმრები კი მოსცილდნენ, მაგრამ ილია კი არ მოჰშორებია
მთელ დღეს სარკმელს და არც იმისი თვალი გამშრალა ცრემლისა-
გან. ცრემლის ღვრითვე გაატარა ილიამ ღამეც, რადგანაც მთელ
ღამეს თვალზე ძილი არ მოსვლია.

მეორე დღეს, როცა გამოიღვიძეს პატიმრებმა და წამოიშალნენ,
ზოგი ებლანძალავებოდა ერთმანეთს, ზოგი პირის დასაბანად
მირბოდა, ზოგი მღეროდა, ზოგი ყვიროდა: „ჰაჯან, ჰაჯან, სანიახში,
ეინალ!“ (მობაიათე ტუსალი). ილია შეჰყურებდა გაცეცხლებული და
პფიქრობდა თავისთვის: „თუ სულელები შამოუტრეკნიათ აქ, არ
ვიცი; თუ არადა, რა ყოფა აქვთ? თუ ესენი ჰკვიანები იყვნენ,
ეგრე იმზიარულებდნენ ამ ჩასაძვრენ ალაგას?“

მოვიდა სადილის დრო, დაუკრეს სადილისა. ყველა მიეშურება

კერძის მისაღებად, გარდა ილიასი, ის ამ დროს პატარა ფანჯრიდან გადაჰყურებდა მღელავ თავთავდასხმულ ყანებსა და ქოხის ალაზნის ველზედ. მივიდა იმასთან ერთი პატიმართგანი და უთხრა:

— ძმაო, შენ რო ემაგრე ჰქნა, მშვიერი მოჰკვდილია ქვეშე გამართვი შენი „პორცია“ და პური ჰამე! მარტო შენ თავზე არ მამხდარა ეგ ამბავი: აი, გადაჰხედე, როგორი ჯოღლა ვართ. მეც ე მაგრე შესწავითა ვდარდობდი წინდაწინ, მაგრამ მე დარდით ვერა ვუშველე-რა ჩემ თავს.

— რა ვქნა, ეგ მართალია, — უპასუხა ილიამ: — მაგრამ მე ვანა ისა მწყინს, რო აქა ვარ-რა! მე ის მაწუხებს, რო უსაბაბო საბაბით დამიჭირეს.

— წადი, შენ გამართვი შენი „პორცია“! ეგენი მერე ვილაპარაკოთ.

ილიამ მიიღო თავის კერძი და მიიტანა იმ პატიმართან, რომელმაც ურჩია კერძის მიღება და რომელიც იცნო თავის გულშემატკივრად; იმასთან სამიც სხვა იჯდა. ილიამ ამოიღო ერთი კოვზი წვენი, შეხვრიბა თუ არა, მაშინვე გულს დააზიდა, გამოღვარა ისევ პირიდან და სთქვა:

— თუნდა მამკლათ, მე ამას ვერა ვქამ! — არც პურსა და ხორცს ახლო პირი და უთავაზა ყველაფერი ახლად გაცნობილ პატიმრებს. ილიამ დაწვრილებით უამბო თავისი თავგადასავალი. ერთმა მათგანმა უთხრა:

— აი ეხლა კი მოხვედი იგეთ ადგილას, საცა გაიწვრთნები და მაგრე ადვილად ველარ წაგირგავენ თავს დანაშაულობაში.

— ღმერთმა დამიფაროს! ჯერ არას მქნელი ვაყავი, ეგრე მიყვეს, და რო დავაშავო რამე, ხო ციმბირი აქეთ დამრჩება!

— კიდევ ეგ არი, რო რაკი გაიწვრთნები, კბილს ველარავინ ჩაკიდებს, რაც უნდა „რაზბონიკობა“ ჰქნა!

— ღმერთმა დამიფაროს „რაზბონიკობიდან“! მაშ მკლავი მამტყდეს, მკლავი, თუ მე მრუდად ხელი წამეტანებინოს, ან წავატანო რასმე!

— ეჰ, ჩემო ძმაო, ეს იგეთი სკოლაა. რო ბევრი შენითანა ბიჭი გადაუკეთებია!

— ყველას თავისი თაბაუთი აქვ. კაცს რაც შუბლზე აწერია, ვერ აჰცდება — ფეხს ვერ აუქცევს. ალბად ეგრე მეწერა და უნდა

აფიტანო. განა ის დალოცვილი ღმერთი ამას არ მაკმარებს, სულთაც არ დამკარგოს?

— აკი გეუბნები, ეს იგეთი ალაგია რო, ანგელოზი რა არა, ანგელოზი რო შამოვიდეს აქ და ერთ თვეს დარჩეს, გადაიქცევა და აბა ხორციელი კაცი როგო გადაუქცევა?

ილას ზიზლი მოსდიოდა, როცა ეუბნებოდნენ, რო აქ სხვანაირად გადაჰყვითლებიო. რა კაცი უნდა იყოს ის კაცი, ვინც მიჰდევს ამიბთანა საქმეს, რომელსაც გული არა სთხოვს? ის კაცი კი არა, ნადირი უნდა იყოსო, ამბობდა ხოლმე.

ილამ გაიცნო თანდათან პატიმრები. ძალიან აღარ დარდობდა, მაგრამ სასმელ-საჭმელს დიდხანს ვერ ეჩვეოდა.

მეხუთე თუ მეექვსე საღამოს ილა ძალიან გაართეს თავისმა ახალმა მეგობრებმა. ზოგი თავის თავგადასავალს ლაპარაკობდა, ზოგი ლაზღანდარობდა, ილია სიცილს ვეღარ იქერდა ამ საღამოს. იმ ღამესაც ტკბილად დაეძინა, მაგრამ როცა გამოიღვიძა, ძალიან დადარდიანდა. მიზეზი იმისის დადარდიანებისა იყო იმ ღამეს ნახები სიზმარი. იმას ეჩვენა სიზმრად შემდეგი: მივიდა ვითომ შინ კვირა დღით ღამის ზარიდან და ნახა, რომ იმის ეზოში შეყრილიყვნენ მშვენიერად დართულნი ქალი და რძალი. იმათში ვრია იმისი ცოლი მაროც, მაგრამ თავზე ჩიქილა არ ეხურა. გასწია გაჯავრებულმა შინისკენ, რომ ჰკითხოს დედას მიზეზი, და იქ უარესი ელდა ეცა — იმის სახლს კარები აღარ ება. ამის ნახვაზე ერთი შეხტა მძინარე და ძირს ტყაპა მოსძვრა და მაშინვე თვალები აჭყიტა. გათენებამდის თვალზე ძილი აღარ მოსვლია და სულ ამას იძაბოდა:

— ეს ოხერი, ძალიან ცუდი სიზმარია, კიდევ კი არაფერი დამემართოსდა! — თუმცა ამხანაგები უქარწყლებდნენ ამ სიზმარს, მაგრამ მაინც დარდი გაუახლდა ილიას.

ილია შეეჩვია ტუსაღების სასმელ-საჭმელს და აღარც ისე დარდობდა, როგორც წინად. მხოლოდ თავის პატარა, ვიწრო სარკმელს თავს არ ანებებდა. რა წამსაც გამოიღვიძებდა, მაშინვე მივიდოდა სარკმელთან და ადგილს იქერდა, რომ სხვას არავის დაესწრო იმისთვის. იცქირებოდა ხოლმე ალაზნის ველისაკენ, საიდანაც მოჩანდა ნაშრომ-ნაჭირნახულები მიწის მუშათა და სიამოვნებდა იმით, მაგრამ ბევრჯელ სიამოვნების მაგივრად ყელში გული მოჰბჯენია და თვალეში ცრემლები, როცა მოჰგონებია,

რომ უყურებს სხვის ნაჭირნახულევს და არა თავისას ერთს დი-
ლას ილიამ შენიშნა, რომ რამდენიმე მომკალი მოსდებოდა ქერს და
ხალისიანად მკიდა. ამის დანახვავზედ ამოუჭდა გული და მართლად
ხმით დაიწყო ქვითქვითი. მივიდა იმასთან ერთი ვაჟი და თხოვა
და უთხრა:

— კიდევ მოგიარეს? რა იყო, რა მოგეჩვენა, რო პატარა ბალ-
დივითა სლუკ-სლუკუნებ?

— როგო თუ რა მეჩვენება! აგე, გაიხედე, როგო ბუღრაობენ
ჩემი ჰსწორ-ამხანაგები ქერში და მე კი აქა ვგდივარ! — უთხრა
სლუკ-სლუკით ილიამ.

— ეჰ, საქმე გამოგლევია შენც!

— როგორ თუ საქმე გამომლევია? ცოლ-შვილი ყელგადაგდე-
ბული დავყარე, იმოდენა მოსავალი თავგამოუბმელი დარჩა და
საქმე გამამლევია! ვინ იქნება იმათი ყურმგდებელი? ან ვინ მოუ-
მკით, ან ვინ გაულეწავთ, ან ვინ დაუფქვავთ, რა უნდა ჰქნან?
როგო რასმე უნდა გამააბან თავი? ხო წავიდა და დამელუპა იმო-
დენა სარჩო!

— შენ დარდი ნუ გაქვ, დედაშენი არაფერს არას გააფუქებს.
როგორც შენ იმას აქებ, მაგისთანა ფიქრებილა უნდა გქონდეს!

— ეგ მართალია, დედაჩემი არაფერს გააფუქებს, მაგრამ მე
რა ვქნა, რო ყანის მკისათვის ებილები მიკაწაწებს? პური ჰამა არ
მამინდება იგრე, როგორც ეხლა ყანი მკა მამინდა!

ტუსალი მოსცილდა, თითონაც გული შეიმაგრა და უყურებდა
თვალმოუშორებლივ მომკლებს. ხანდისხან, როცა ეშხზედ მოდი-
ოდა, წამოიძახებდა ხოლმე: „დაპ-მოპ, დაპ-მოპ!“ რამდენიმე დღე
იტანჯებოდა ამნაირად ილია, როცა უყურებდა მომკლებს, თუმცა
კი ყოველ დღე უმსუბუქდებოდა იგი ტანჯვა, და ბოლოს იქამ-
დისაც მიადწია, რომ გულგრილად უყურებდა მომკლებს.

რამდენიც დრო გადიოდა, იმდენად ილია ურიგდებოდა თავის
ყოფა-ცხოვრებას. გაეჩივა იგი პატიმრებში, გაიცნო ყველანი და
დაიწყო იმათთან ლაზღანდარობა. რადგანაც კარგი ხმა ჰქონდა,
შეუდგა ბაიათების სწავლას. ისე გაერთო ტუსალებში, რომ, რო-
დესაც გაიგო — ოთხი თვის შემდეგ თავის დატუსალებისა — დე-
დის სიკვდილი, იმდენი არ უტირნია, რამდენიც იტირა მომკლების
პირველ დანახვავზედ. ილია უფრო მომეტებულად ორ ტუსაღს
დაუახლოვდა. განუწყვეტლივ იმათთან იყო და ეს სამნი სულ

რალაცას ჩაელაპარაკებოდნენ ერთმანერთს. სხვათა შორის ერთ-
განვე სწავლობდა თათრულს ლაპარაკს და ბაიათებს. ~~ესე შეეფიცა~~
იმათ ილია, რომ როცა ერთი იმ ორ ტუსაღთაგანი — ქიჩიველი
ციმბირისაკენ გაამგზავრეს და მეორე — თათარი გააგზავრეს ~~საპრობილედან~~
საპრობილედან, ტირილითა და წუხილით გამოემშვიდებინა

XVII

წესალხი

სოფელ მრავლეთში სულ სამგან გამოდიოდა წყარო. ზაფხუ-
ლობით ერთს ამ წყალთაგანს ძლიერ ეტანებოდა ხალხი.
რადგანაც ცივი იყო და ახლომახლო ფურცლებიც ედგა. წყალზედ
მოსულნი სიცხის დროს ფურცლების ჩრდილს ეფარებოდნენ. რა
დროსაც უნდა ყოფილიყო, — ზაფხულობით, — აქ კაცი ყოველ
დღე ნახავდა ოციდან ოცდაათამდე მანდილოსანს და კოცებს ზომ
რიცხვი არა ჰქონდა! წყარო პატარა ჩამოწანწყარებდა და გვიან
მოერგებოდათ ზოლმე ჯერი. ამისათვის მანდილოსანთ ხელსაქმე
მიჰქონდათ წყალზე და მანამ ჯერი მოერგებოდათ, ხელსაქმობდნენ
და თანაც შეექცეოდნენ ლაპარაკით.

ერთ საღამოს მოეყარა თავი რამდენსამე მანდილოსანს, ბებრი-
დან მოკიდებული რვა წლის გოგომდე. ზოგს წინდა ჰქონდა ხელში,
ზოგს — პაჭიჭი, ზოგს დასალიანდაგებელი ახალუხის კალთები.
მომეტებული ნაწილი კი უსაქმოდ იყო.

— გოზალანთ საბედა წმინდა გიორგისაგან ქადაგად დაცემუ-
ლა, — დაიწყო ერთმა, — და სუ აგრე უძახნიებია, რო ქვეყნიე-
რებას დავწვათ; როგო გაბედესო, რო ახალ მელოგინეს ჩემი
კარები გადმაალახვინესო!

— ვილა მელოგინეს, ქა? — იკითხა ერთმა.

— ქა, მთა იმ მთას ეცა და შენ არ გაგიგია! — მიახალა მესა-
მემ: — ჩიჩაყვანთ მელიკოს ნაბიჭვრები ეყოლა და ღვედელმა
ჯვარსა და სახარებას ქვეშ გამოჰკითხა წმინდა გიორგში, ვინ
სტყუის შენთანაო?

— შვილი არ მამიკვდება არაფერი არ გამოგია!

— დიდი ხანია, საბედსა ჰპირდებიან ანგელოზები მკითხაობას
და ლამის არი გაიკრას! — სთქვა მეოთხემ.

— რა ურიგო იქნება! ქა! ნეტავი აგრე იყოს-და? ერთი ბერეა
სამკითხაო რო გვქონდეს რამე, ფანიანში უნდა გავიქცეო! — სთქვა
მეხუთემ.

— უკანა მხარში, — დაიწყო სხვამ, — ერთ დღედაც ერქენული
რებია თავი ნათლიი ძმა...

— უიმე, რალა ვქნა, ქა! — ჩამოართვა მეორემ, — რა ღმერთი
გაქწყრომიათ, რაზე დაუქცევიათ ცა და ქვეყნიერობა თავზე!

— შეუყვარებია, დაორსულეებულა და ორთავიანი ყმაწვილი
გაპჩენია. თითო თავზე თითო თვალი ჰქონია შუბლის ალაგას და
პირის მაგივრად კიდე ოლოლის ნისკარტი ჰქონია.

— ეგ ხო ეშმაკეული ყოფილა, ქა! — სთქვა მესამემ. — მა, განა
ადვილია ნათელ-მირონობის დარღვევა-რა! — სთქვა მეოთხემ.

— მამასახლისი შამძიმდა, ამალამ ველარ შახწევს! — დაიწყო
წყალზედ ახლად მოსულმა მანდილოსანმა.

— ქა, მამასახლისი ავად არი-რა? — იკითხა მეორემ.

— ეს ერთი კვირაა, ლოგინად არი ჩავარდნილი.

— რა გამოჰვარდნია? — იკითხა მესამემ.

— რა გამოჰვარდნია რა, დაითვრებოდა და გაცივდებოდა, —
მისცა პასუხად მეოთხემ.

— დაითვრებოდა კი არა, ქა, — დაიწყო ისევ პირველმა. —
ილას მოუსწვრია თავის ცოლზე და ხანჯლით დაუჭრია. დაჭრი-
ლობას არ აჩენენ.

— უი, მარჯვენა კი შაპჩეს იმას, თუ მართალია! — სთქვა
ერთმა ხანში შესულმა მანდილოსანმა: — მაგ სიყმე შავმა, რამდენს
აპხადა ნამუსი? ადრე და მალე იყო სასიკვდილო და გვიანა კვდება!

— ი ცოლი მეექვლა. რო ჩარბუნანა ება სახლში. რაც დედამ-
თილი მოუკვდა? — სთქვა კიდევ სხვამ.

— ცომი დეეკრას გულზე, კარგი სახელი იმან გამოიტანა! შე-
პილწა და შამურდლა პატიოსანი სახლი და ი თავმომწონე ბიჭს
კიდე თავი მოსჭრა ქვეყანაში...

— აკი კერა მართხვსო? ოჭროულა მაგითანა იყო? ცოდო არ
არე, რო ეგ ოჭროულას რძალია!

— ქა, რა ქნას იმანაც. იმ თვალგახეთქილმა, რო ძალათი
მოჰხადეს ნამუსი!

— ოჰ, მარტო მამასახლისი კი არა, თუ მართალია, ერთი ი
შაჭროც უნდა მიეყოლებინა თანა, რო კარგი მაშინ იყო! მაგათი

შიშით, გეთაყვანეთ, ქა, ვხაზე ველარავის გაუვლია და შინ კედარავინ დამდგარა მარტოკა.

— საწყალი, მე ი ბიჭი მეცოდება! რა თავმომწუნებულებული და ესლა ბოდმისაგან თავს აღარ იცოცხლებს.

— ვინ ჩაახარა, ქა, ესე ჩქარა?

— ყარამანთან შალაპარაკებულა და ყარამანს წაუყვედრებია: შე კახპის ქმაროვო. ამ სიტყვებს ჩაუტებნია და დაუწყია ზვერა. ცოლი მოუტყუებია, რო მოყვრებში მივიღივარ, ამალამ აღარ მოვალო, მაგრამ მობრუნებულა და ზედ მოუსწრია მამასახლისისათვის. მამასახლისისათვის ხანჯალი უქრამ, ცოლი კიდე დაუბეჭნია კარგა და გაუგდია.

— ჰეი, შარჩეს მარჯვენა!

— მას აქეთია, აღარავის უნახამ ილია, არც დღე მოდისო შინა და არც ღამეო.

— თათრები დაუყონადებია და ყაჩაღად აპირებს გავარდნასაო. ამის შემდგე ლაპარაკი სხვა საგანზე ჩამოვარდა.

XVIII

ბ ა ნ კ ი თ ხ ვ ა

სოფელ *-ში ერთი შესანიშნავი ქურდობა მოხდა. ერთს შეძლებულს გლესს დაჰპარეს მინდვრიდან მთელი საქონელი, რამდენიც კი გააჩნდა თავის ბედობაზედ. საქმის გამოსარკვევად მოვიდა სოფელში პოლიციის ბოქაული და ჩამოხდა ერთ თავადიშვილთან. თავადიშვილმა და მამასახლისმა ურჩიეს ბოქაულს, რომ დაიბარე კეკელა (მკითხველი თითონ გაიგებს, ვინ იყო კეკელა) და გამოჰკითხე, იმ ღამეს, რა ღამესაც დაიპარეს საქონელი. „ბნელო“ იმასთან იყო, თუ არაო. ბოქაულმა ეს რჩევა მიიღო და უბრძანა გზირებს, მამგვარეთ კეკელაო. იქ მყოფმა თავადის ქალებმა დიდი ცნობისმოყვარეობა გამოიჩინეს და სთხოვეს ბოქაულს, რომ ჩვენთან გამოჰკითხე კეკელასაო. ბოქაულმაც დიდი სიამოვნება გამოაცხადა იმათი თხოვნის გამო.

ერთი საათის შემდეგ გზირებმა წარმოადგინეს ლოყებდაჰარბლებული კეკელა, რომელმაც დაუკრა ყველას თავი და დადგა ბოქაულის წინ, საკითხველად მომზადებული.

— გუშინწინ ღამ შენტან ვინ იყო? — ჰკითხა ბოქაულმა.

— ვინ უნდა ყოფილიყო? — მიუგო კეკელამ.

— ბნელო გუშინწინ ლამ შენთან იყო?

— აბა, რა ვიცი, ყმაწვილო, ბნელო ვინ არი! მე ვერ ვიცი, ბნელო ვიცი და არც სხვა.

— ჰა, სწორედა სთქვი, თორემ ხომ ჰხედავ ამ მათრახს? ისეთ-ისეთი აგაყვანილო ბეჭებზედ, რომ სულ ცერცვივითა ჰხტოდე!

— რაც არა ვიცი რა, ყმაწვილო, რა მოგახსენო!

— არ მამახსენებ და ეს მათრახი თითონ გათქმევენებს! — ბოქაულმა დაუქნია მათრახი.

— რა ვიცი, ყმაწვილო, მე ბნელოს ვერ ვიცივობ! მართალია, მოდის ჩემთან ხალხი, მაგრამ მე ხო სახელებს არა ვკითხამ, ბნელო, ჰქვიანთ თუ ნათელი.

— აი, გაგიწყდეს სახელი! — წამოიძახეს იქ მყოფმა თავადის ქალებმა.

— რო დავიბარო აქ, ვერ იცნობ?

— რა ვიცი, აბა როგორ ვიცივო? ზოგი ბნელა უკუნეთში მოდის.

— როგორ ვერ იცნობს, ტყუის! — წასჩურჩულა ერთმა თავადიშვილმა ბოქაულს, — დღისითაც მავასთანა ვღია და ღამეც.

— მე მითხრეს, რო ბნელო დღისითაც მოდის შენთან.

— აკი წელანაც მოგახსენე, ყმაწვილო, მე იმათი სახელები არ ვიცი-მეთქი. მოდიან, მართალია, დღისითაც, ან კი რა საძრახია, ყმაწვილო, თუნდა დღისითაც მოვიდნენ, საყვარლობა თქვენგან არ არის მოგონილი?

— ეგ სახელგასაქრობი, რეებსა ლაბარაკობს! — წამოიძახეს ქალებმა სიცილით.

— რას იცინით, ქალო, — მიჰმართა კეკელამ ქალებს. — თითქო თავზე ბუზი არ აგვფრენიაო? არ ვიცი, საცა ყმაწვილს დაინახამთ, გამრიელი თათარიც რო იყოს, გაუყრით კი ზელსა და გაყვებით ტყესა და მინდორში! — ქალებმა დაჰკრეს ტაში და ზარხარით გაიქცნენ.

— შენ ბევრს ნუ ჰყბედობ, თორემ ამ მათრახს ზედ დაგაწყვეტამ.

— ჩემი რად უკვირთ, ყმაწვილო, რო თითონ უარესები არიან?

— ხმა გაკმინდე, კარგი! შავიძლიან ეხლა წახვიდე და, როცა ბნელოს მოიყვანენ, შენც ისევ მოგიყვანენ.

სალამოზედ იმ სახლის წინ, საცა ბოქაულები უმაწვილებიან დროებას ატარებდა, იდგნენ ბნელო და კეკელა, ხალხშემოხვეულნი. ბნელო ძალიან მოხდენილის სახისა და ტანისა ეყვინძვებოდა და მსხვილ მხარბეჭიანი, სახე ჰქონდა ხორბლისფერი მსხვილი წარბი, ზომიერი ცხვირი, მოკლედ გაკეთებული შავი წვერი და შავი უღვაშები; თავზედ ეხურა მაღალი, წითელი ქუდი, ტანზედ ეცვა შავი ბოგოზის შალის ჩოხა-შალვარი და შავი პრუნელის ახალუბი, მაშინით შეეკრილი; ფეხთ ეცვა მაღალყელა, უქუსლო ჩუსტები, წელზედ ერტყა შევერცხილი ქამარ-ხანჯალი. ერთი ფეხი წინ წაედგა, ხანჯლის ბოლო ლაჯებს შუა ჩაეტარებინა და ორივე ხელით ხანჯლის ტარს დაჰბჯენოდა. სახე დამშვიდებული ჰქონდა, ისე რომ ერთი ბეწვა მღელვარება არ ემჩნეოდა.

ბოქაული გავიდა აივანზედ, რომელიც გადააყურებდა შეგროვილს ხალხს, თან გაჰყვნენ უმაწვილებიც ბარბაცითა და უწმინდურის ლაპარაკით.

— აბა, მაიყვანეთ ილია თვალისაშვილი? — დაიყვირა ბოქაულმა გამოსვლის უმაღვრე.

— აქ გახლავართ! — მიუგო ბნელომ. — რას გვიბრძანებთ, ბატონო?

— შენ აი რას გიბრძანებ: შენ უნდა შემატყობინო ნამდვილად, სიმართლე უნდა მითხრა, თორემ ხომ იცი ჩემის მათრახების ამბავი: გიშინწინ ღამ სად იყავი?

— რადა გნებამთ, ბატონო?

— შენ არავინა გკოთხამს, რათაცა მნებავს! მე შენ გიბრძანებ, მითხარ სწორედ, სად იყავი?

— შინ გახლდი, სად უნდა ვყოფილიყავ?

— სწორედა თქვი!

— სწორედ არ მოგახსენებ! მართლისთვის ვინ რას შეძლებს, რო ტყუილი ვილაპარაკო?

— ნუ ჰკიბამ კი, სწორედა თქვი!

— აკი სწორეს მოგახსენებთ: მე არსად არა ვყოფილვარ, შინ ვიყავ.

— მამ შენ ე მაგ დედაკაცთან არა ყოფილხარ გუშინწინ ღამ?

— რასა ბრძანებ, ბატონო, მე ამ დედაკაცს ვერც კი ვიცნობ!

— მამ შენ რა სთქვი. — მიუბრუნდა ბოქაული კეკელას, — ჩემთან იყოვო?

— აბა, დედაკაცო, როდის ვიყავი შენთან? — მიჰკარდა ბნელო, — გიცნობ, მიცნობ, რო ტყუილად გითქვამ!

— რას ამბობ, კაცო, ვის დაჰკარგვინარ? მე როდის უთხარი, ჩემთან იყო-მეთქი? რა ვიცი, ვინა ხარ, საიღამ მოჰსულხარ?

— აი, ბატონო, მე თუ ამასთან ვყოფილვარ! ეს მე და ეს დედაკაცი, მე ამისი ცნობა თავი დღეშიაც არა მქონია.

— მაშ რადა თქვი, ჩემთან იყოვო?

— აბა, ყმაწვილო, როდის მოგახსენე, ჩემთან იყო-მეთქი? მე ავრე მოგახსენე, რა ვიცი, ბევრნი მოდიან. მე იმათ ვერ ვიცნობ, ბნელო ჰქვიანთ თუ ნათელო-მეთქი.

— ეს არა ყოფილა? — ჩასძახეს ყმაწვილებმა და მიუთითეს ბოქაულზე.

— რა ვიცი, ყოფილა თუ არა! იქნება ვეცე იყო და მე ვერ ვიცან.

ამ სიტყვებმა გამოიწვია ხანგრძლივი ხარხარი. დაჩუმების შემდეგ ჰკითხა ერთმა ყმაწვილმა:

— რატო სანთელს არ აანთებ, როცა მოგდიან საყვარლები და ისე არა ჰხადილობ მათთან?

— სანთელი რად გვინდა, უსანთლოდ კი ვერ ვიხადილებთ-რა? სანთელზე ხადილობას თქვენა ხართ დაჩვეულები.

— კარგი, ნუ მოჰყე დილანდელივით მიქარვას! — შეუჰყვილა ბოქაულმა, — შენ რასაც გკითხამენ, ის ილაპარაკე!

— აჰა, აი გავჩუმდები, თუ ძალად არ მალაპარაკებენ!

— ჰა, თქვი, იყო ბნელო თუ არა?

— არა, ყმაწვილო, არა ყოფილა!

— მაშ რად მამატყუე?

— აბა, როგო მოგატყუე, ყმაწვილო, მე ხო დანამდვილებით არ მითქვამ ჩემთან იყო-მეთქი!

— ეგა ტყუის! მაშ აქ რად დაიარება, თუ მავასთან არ დიდის? — სთქვა ერთმა ხნიერმა თავადიშვილმა.

— შენც აქ დაიარები. მაშ შენც ჩემთან დაჰლიხარ? — მიუგო კეკელამ.

ეს სიტყვები კი არ აპატივა ბოქაულმა. იმისის ბრძანებით გადაუჭირეს ოთხიოდ მათრახი და გაისტუმრეს შინისკენ.

ბნელო ისევ იქ დარჩა. ცოტა სიჩუმის შემდეგ ჰკითხა ბოქაულს:

— ბატონო, რისათვის მიბარებდით? მიბძანეთ, უნდა ახლოთ!

— ჰო, დაგიგვიანდება, ველარ მასწრობ, რომ სადმე ლიერო რამე! — უთხრა ბოჭულმა.

— ვანა არა, ათასი რამ წავიროთმევიათ ჩემთვის ხელიდას!

— შენი რაზბონიკობა ყველამ იცის!

— არც არავინ იცის ჩემი რაზბონიკობა და ვერც არავინ დამტკიცებს რასმე! რა ჰნახეთ ჩემ ხელში! რო ეხლა ამ შაყრილ ხალხში აბიდას მაძლევთ?

— გაჩუმდი, თორემ მაგ ენას დაგიდუნებ, შე. საციმბირეც, შენა! ქვეყანა შენ დაჰლუპე და შენ ხელში რა ნახეს?

— ვერც ენას დამიდუნებ და ვერც ხელს მახლებ!

— ამას უყურეთ, კიდევ მიყვირის! შე უბედურო, ვერა ჰხედავ მაგ ჩაფრებს? რომ უბძანო, ხო ზურგზე ტყავი ავიძრეს!

— მე ჩაფრებისა კი არა, ღმერთისაც არ მეშინიან! ჩემი ხანჯალი აბაზს იღებს, საცა ესა მაქვს, იქ ვის შეუძლია თითი დამაწოს!

— შენ ვისი იმედი გაქვს, მაგრე თამამად რო ჰლაპარაკობ?

— ვისი იმედი უნდა მქონდეს? მე მაქვს სიმართლის იმედი და მემრე ჩემი მკლავისა.

— შენი თავის გახეთქამ, მეტად კი დახვალ სიმართლის გზაზედ!

— ყმაწვილო, ან თავს რაზე მიხეთქამ, ან აბიდას რაზე მაქმევ?

— რაზე მოგყევარ სისხლზედ? მიბრძანე, რა საქმეზეც დამიბარე და გამანებე თავი!

— მე შენ დაგიბარე იმაზე, რო ბეკაშვილს რო საქონელი დაჰპარე, უნდა მოჰრეკო!

— ჰმ! მეც არა ვთქვი, რისათვის მიბარებენ-მეთქი!

— აბა ნუ მოჰრეკამ და მე გაჩვენებ შენ!

— მიბრძანეთ, სადა გყავთ და, ბატონი ბრძანდებით, მოვრეკამ!

— როგორ თუ სადა მყავს! მე კი არა მყავს; შენ დაიპარე, უნდა მოჰრეკო!

— ჰოდა მასწავლეთ, სადა მყავს დამალული?

— მე რა ვიცი, ეშმაკმა იცის შენი თავი და ტანი!

— თუკი ის იცით, რო მე მოვიბარე, ის კი არ იცით, სადა მყავ დამალული?

— ახ, ნეტავი ეხლა კი ძირს ვიყო და მე გაჩვენებდი, როგორც უნდა ლაპარაკი!

— ბატონო, ეგ შენი ჯდალია, რო ძირს არ ბრძანდები!
— დახე ამ მ.....ს, როგო არ მეპუება! გამიშვით, ერთი მსხვას ჩემი მათრახები ჯერ არ უნახამ!
ბოქაულმა გაიწია ძირს, მაგრამ არ გაუშვეს. **ერქონული**
— წადი, კარგი, ხომ ჰხედამ გადაკრულშია! — **უჩხუჩუჩუჩუჩუ**
ვილებმა ბნელოს.

— როგორ შეუძლიან წავიდეს! მანამ არ მეტყვის, სად იყო იმ ღამეს, ან არ იკისრებს საქონლის მოპარვას, ეგ აქედამ ფეხს ვერ მაიცივლის. ისეთ გომში უძახო, რომ წუმპეში ყელამდინ იფლებოდეს!

— ბატონო, თქვენ ძალათი უნდა მაკისრებინოთ ქურდობა? გომში კი არა, ანთებულ საკირეშიაც რო ჩამავდოთ, მაინც იმას ვერ მაკისრებინებთ, რისაც მქნელი არა ვარ. კულავ რა გინახავთ ჩემ ხელში, ან თქვენ, ან სხვას, რო ეხლა ბეჟაშვილის საქონელი დემეპარა?

ბოქაულმა ლაპარაკი გააბა.

— ჰა, ყმაწვილო, დამითხოვეთ, საქმე მაქვ! კნიაზთან უნდა წავიდე, — უთხრა ბოქაულს ბნელომ, ცოტა სიჩუმის შემდეგ.

— მითხარ, სად იყავ გუშინწინ ღამ და დაგიბოვო, — უთხრა მორბილებით ბოქაულმა, რადგანაც ბნელომ კნიაზი დაასახელა.

— მე სიმართლე მოგახსენეთ, ბატონო, და თუ არა გჯერათ, წავალ და კნიაზიდან მოგიტანთ მოწმობას, რომ გუშინწინ ღამ კნიაზთან ვიყავი მთელი ღამე.

— მაშ წადი და მე თითონა ვკითხამ კნიაზს, თუ მატყუებ კი, ვაი შენი ტყავის ბრალი!

— რაც უარესია, ის მიყავით, თუ მტყუანი გამოვდგე.

გაბრუნდა ბნელო და წავიდა. ბოქაული და ყმაწვილები მოუსხდნენ ისევ განახლებულ სუფრას.

XIX

ნაყოფი კახიფროზისა

შემოდგომა. კარგა ხნის შებინდებული იყო. პირველი ხარისხი მთვარისა დაშვებულები დასავლეთისაკენ. ალაზნის ველზე, ერთს პატარა ტყის კორომში, რომლის შუაგულშიაც იყო პატარა ყალთალიანი, სძოვდა შეკაზმული ცხენი. ცხენის მოშორებით, ტყის პირ-

მი, ეძინა თოფ-იარაღში ჩამჯდარს ცხენის პატრონს. ძოვნის დროს ცხენმა შეჭფრუტუნა და ამით გამოაღვიძა კურდღლის ძილი. ამათ თავისი პატრონი, რომელიც მძინარევე ფეხზე დადგა. მოიფიქრებდა თვალები და შეჰხედა ცხენს. ცხენი თავისთვის სძოვნდა და მისი მათნაში მიხვდა პატრონი, რომ ცხენმა ჩვეულებისამებრ უფროსი ძილი დაძინა და არა რისამე დანახვაზედაო. მაინც ამის შემდეგ აღარ დაუძინია ცხენის პატრონს, რადგანაც მთელი ძილი კიდევ დაისრულა. მხოლოდ წამოწვა მხარ-თემოზედ და თვალი გაუშტერა მთვარეს, რომელიც ხანდისხან იმალებოდა პატარ-პატარა ღრუბლის ნაწყვეტებში. შეერთებული კრიკინი კალიებისა და ცხენის ხრამ-ხრუმი სმენას უტკობდა. ამ გარემოებამ ასიამოვნა, და ვგონებ, პირველად იგრძნო ასეთი სიამოვნება მას შემდეგ, რაც უწყება მიიღო მომრიგებელ მოსამართლისაგან. ამავე გარემოებამ აუშალა ფიქრი წარსულ ცხოვრებაზედ. თვალწინ წარმოუდგა ის დრონი, როდესაც ჰყარაულობდა თავის პატარა ვენახს და სტკებოდა ამავე კრიკინა-კალიების კრიკინით. თვალწინ წარმოუდგა თავისის ღამის მეხრეობის ის დრონი, როდესაც გუთნის ხარს ამოვებდა კარგს ბალახში და თვითონ, წამოწოლილი ვანზე, სიამოვნებით უგდებდა ყურს ხარების ფშვინვით ბალახის ძოვნას, რომელიც ბევრით განირჩეოდა ცხენის ხრამხრუმისაგან; მოაგონდა ის მთვარიანი ღამეები, როდესაც მისი „ბუფლა“ მარიკო ეალერებოდა აკვანში მწოლიარე პაწაწინა გიგისას; მოაგონდა თავისის ყმაწვილობისა ყოველივე, რასაც კი ესიამოვნებინა იმისთვის. სული შეუგებდა, გული ყელში მთებჯინა და ცრემლები თვალეში მოაწვა. შემდეგ თითქოს მაკრის ქვევრმა ამოჰხეთქა სარქველსაო, ისე ერთბაშად გადმოსცივდა მუშტის ტოლა ცრემლები და მოჰყვა გულამოსკვნილს ქვითინს. ყოველივე, რასაც კი ესიამოვნებინა ეს კაცი, წარმოიდგინა და დაიტირა თვითვეულად და უსიტყვოდ, თითქოს პირველად ეხლა ეთხოვება ყველა ამებესაო. ამნაირმა მისმა მდგომარეობამ საათზე მეტი გასტანა; როცა მოიოხა გული ტირილით. წამოდგა ფეხზედ, ხელის ცერები ქამარში ჩაიწყო და გაიხედ-გამოიხედა. მივიდა ცხენთან, თავი აუხსნა ფეხიდან და დაუწყო თვალეზა, ყურეზა და ფაფარზე ხელის სმა ისე ნებივრად, თითქოს ქვეყანაზედ ამის მეტი აღარაფერი დარჩენოდა საყვარელი და მხოლოდ იმისაგან მოელოდა ნუგეშისცემას. მობრუნდა ისევ თავის ადგილას, წამოწვა, ერთი საშინლად ამოიოხრა და წარმოსთქვა:

— ოჰ, ღმერთო, შე დალოცვილო! რა შეგცოდნე იგეთი, რო ვგრე
დამტანჯე? მე ჩემ ყმაწვილობაში არ მახსოვს, რომ უღუფო რამ
ჩამედინოს და, თუ ჩემმა დედ-მამამ შეგცოდნეს რამე, მე რად მარ
დევიანებ?... რა გინდოდა, შე დალოცვილო, იგრევე ის ილია გყოფი-
ლიყავი!... რაღა ვარ ეხლა, ან რაღა კაცობა მეთქმის? ცოცხალი ვარ
რა მყავ და შვილი; გულშემატკივარი და მოკეთე მე ~~აღიშნული~~
ქვეყანაზე, გარდა მტრებისა! ჩემი სახლ-კარი სახლ-კარს აღარა
ჰგავს და მამული მამულს, სასაფლაოც კი დაკარგულა ჩემთვის!
გზათა უკან წანწალში უნდა ამამივიდეს სული და, საცა ამამივა,
ძაღლივით იქვე უნდა ჩამფლან მიწაში... ოჰ, ღმერთო! განა იქნე-
ბალა სადმე ჩემზე უბედური აღამიანი? განა ექნება კიდეც ვისმე ეგ-
რე არეული ცხოვრების გზა, როგორც მე? განა ეხლა არა მჯობიან
გოგოლანთ კუტო, რომელსაც მქადის ლუკმა ენატრება, მაგრამ ყვე-
ლას კი იმისთვის გული შესტკივა?! სასაფლაო მაინც არ აქვ დაკარ-
გული ჩემსავით... დავანებო ამ ძაღლ-უმადურ ცხოვრებას თავი და
მივყო იგრევე წინანდელ ცხოვრებას ხელი, რის პატრონმა? ვინღა
მაბაღია და რაღა მიქვავია? მუშაობაზე გული აღარა მაქვ, სვინდისი
მე აღარა მაქვ და ცოდო-მადლი... ვინ იცის რომელ ღამი მეხრეს
ავატირებთ ამალამ. რა უნდა მექნა მე, რო ჩემთვის დევტაცნათ
კოტა და შვინდა? თავსღა ვიცოცხლებდი მაშინ?! განა ამისთანა
დღეში არ ჩავარდება, ვისაც ამალამ ჩვენ ხარებს დავტაცებთ? სად
წავიდა წინანდელი ჩემი გული? იგრე როგო გამიქვავდა, რო ამის-
თანა უღმერთო საქმეებს მაქნევიანებს!... ეჰ, დაილოცოს, ღმერთო,
შენი სამართალი! შე დალოცვილო, ამისთანა ბედი და იღბალი რაღა
მე მარგუნე მთელ დუნიაზე? რო აღარც გული მაძლევს ნებას,
დავანებო ამ ძაღლ-უმადურ ცხოვრებას თავი! წელან მეცოდებოდა
ის, ვისაც ამალამ ხარებს დავტაცებთ, ეხლა ეინალაზე მამდის გუ-
ლი, რო ვგრე დაიგვიანა. სად არი ის ოჯახდასაქცივე აქამდინ, რო
ჩქარა არ ავატირებთ ვისმე! ყველანი, მთელი დუნია ურეგია ჩემ
გაუბედურებაში და ყველას ჯავრი უნდა ამოვიყარო!

არ გასულა ორი წუთი ამ სიტყვების შემდეგ, რომ გაიგონა
ცხენის თქარათქური და მაშინვე დაიწყო მომზადება. მინამ ცხენს
დაჰლაგმავდა, თავს წამოადგა ერთი ცხენოსანი, იაფინჯმოსხმული,
და შესძახა: „გედახ!“ ბნელის ხმა არც კი ამოულია, შეჯდა ცხენზე
და ორივემ მოჰყრეს, გაჰქუსლეს ალაზნისაკენ.

აბანოებთან, — ტფილისში, — ერთის სახლის პირად, აქა-იქა იყო ჩამოფარებული ფარდები. აივანზე შეყრილიყვნენ ქალაქის ბიჭები და ატარებდნენ „შარმანკაზე“ დროებას „საზოგადო“ ქალებთან, რომელთაც წაეკრათ თავზე თეთრი მოსახვევი და ძალაზე დაეჭარხლებინათ ლოყები. ერთი ამ უკანასკნელთაგანი მოეყუდა მოაჯირს და ჩამოიძახა ქუჩისაკენ:

— ბნელო, ბნელო. შე მზედასაბნელებელო! აბა, თუ ბიჭი ხარ და მკლავში ღონე გაქვ, აქ ამობრძანდი, როგო გაგისტუმრო! ივრის ხიდზე დამიბრძიევე განა? აბა მობრძანდი. თუ ბიჭი ხარ, და აქაც ხელი მახლე! ოჰ, ნეტავი ეხლა კი შენი თავი ხელში ჩამიგდო ამ გულგაცხარებულზე და თუნდა ჩემი დღე გააქრო! მე ვიცოდე, როგორც უნდა გადახდა.

ამ სიტყვებით მიჰმართა თავისმა „ბუყლა“ მარიკომ ბნელოს, რომელიც ეინალასთან ერთად მოდიოდა ბორჩალოდან, სადაც გაესალდებინათ დაპარული საქონელი.

მარიკო გააგდო ილამ სახლიდან მას შემდეგ, რაც მამასახლისს მიასწრო ზედა. მარიკო სცხოვრობდა დედ-მამასთან, მაგრამ არც ესენი აყრიდნენ კეთილს იმ ყოფაქცევისათვის, რომელიც იმან ძალა-უნებურად გამოიჩინა. რომ განთავისუფლებულიყო დედ-მამის კიცხვისაგან, მარიკო გაჰყვა ერთ მედუქნე სომეხს სიღნაღში და იქილამ გაემგზავრა ტფილისში. სიღნაღელმა ბიჭებმა დიდის ყოფით წაიყვენეს მარიკო ტფილისში, დაიჭირავეს საკუთარი ფურგუნი, მორთეს ცხენები ზიზილ-პიპილებით, მიიწვიეს საუკეთესო მებურნეები და გაუდგნენ გზას. როცა ივრის ხიდის დუქანში შეეჭკეოდნენ დუღუკზე, საიდანღაც გაჩნდა ბნელო, ვეფხვის სისწრაფით მიჰვარდა მარიკოს და წაუშინა მათრახები თავსა და პირში. მანამ შიშისაგან თავზარდაცემულნი გონს მოვიდოდნენ, ზოგიერთ მოქეიფეთაგანსაც მიარტყა მათრახებო. შემდეგ გამოვარდა, შეჯდა ცხენზედ და მოჰკრა ცხენს ქუსლი. აი ეს გარემოება ჩაჰყვა მარიკოს ჯავრად და იმისთვის ჩამოსძახა აივნიდან ზემოხსენებული სიტყვები, რის პასუხადაც ბნელომ ერთი შეჰხედა, მიაფურთხა და გაუდგა კვლავ თავის გზას.

ერთ ღამეს სოფელ მრავლეთში დიდი ალიაქოთი იყო. დადიოდა კარდაკარ და კომლზე კაცს ეძახოდნენ სასოფლოზე, რადგანაც მეორე დღეს უნდა მოსულიყვნენ მაზრის უფროსი და მომრიგებელი-შუამავალი ფრიად საჭირო საქმეზედ.

გათენდა დღე. ხალხმა მოიკრიბა თავი სასოფლოზედ. მობრძანდნენ ისინიც, ვისაც მოელოდნენ. ხალხი შეჯგუფდა.

— ილია თვალთშევილი აქ არის? — დაიძახა მომრიგებელმა-შუამავალმა.

— აქ გახლავართ! — მისცა პასუხად ბნელომ და წარსდგა წინ.

— მთელი მრავლეთის საზოგადოება ითხოვს მთავრობის წინაშე, — დაიწყო მომრიგებელმა-შუამავალმა, — შენს გადასახლებას სოფლიდგან, რადგანაც მთელი სოფელი გააცივე.

— აბა, როგორ გავაცივე, ბატონო, — უპასუხა ბნელომ შეურყეველად, — რა უნახამთ ჩემ ხელში?

— გვაჩვენებ, რო ვნახოთ? — წამოიძახა რამდენიმე გლეხკაცმა.

— უნახავთ რამე თუ არა, საზოგადოებას ასე კსურს და მთავრობაც ვერ იტყვის ამაზედ უარს, — სთქვა მომრიგებელმა-შუამავალმა და მიჰმართა ხალხს, — გსურთ ილია თვალთშევილის გადასახლება?

— გესურს! გესურს! — დაიგრილა ხალხმა ერთხმად.

ამ სიტყვებზედ კი ილიას ფერი წაუვიდა, გულმა ძვერა დაუწყო, თვალეზი დაუწყლიანდა. ამოიოხრა გულიანად და სთქვა:

— ეჰ, თუ აქ ვერ ამოვიყარე ჭავრი, საიქიოს მოვთხოვ პასუხს, ვინც მე ეგრე საქმე გამიხანდა!...

შეადგინეს ეს განაჩენი და იმავე დღეს წაიყვანეს ბნელო საპატიმროში.

P. S. იქნება მკითხველმა ისურვოს პატარა გიგის ხვედრის გაგება? ჩვენც არ ვიცით, უთუოდ თვითონ იჩენს თავს როგორმე.

პრილოსანი

აბაზი

I

ერთ დღიას თავადი ასლან შვენებაძე საშინელი სანახავი იყო. მუღმივი მეცადინეობით დახუჭუჭებული ახლად ქაღარაშერთული თმა სულ ერთიანად აპბურძგნოდა; შუბლი ისე შეეკუმუტნ-ზეენაოქებინა, რომ წარბები ერთმანეთს გადაკბმოდნენ და ყალბზე იდგნენ. ერთგულად და კოკბად ნაგრები უღვაშები ერთმანეთს აღარ უდგებოდნენ და აბრეშუმივით წვერიც აჭაგროდა. თვლები უცნაურადა კქონდა დაჯირჯვლებული და მთელ პირისახეზედ მოსდებოდა აღმული გულში ადგზნებული ცეცხლისა. ამ ცეცხლის სიძლიერეს იმ ზომამდე მიეყვანა ასლანის გულსტქმანი, რომ მთლად შეეპყრო მისი გონებაც, მხედველობაც, სმენაც და თვით მოძრაობაც.

თავადი ასლანი დიდი არშიყი იყო ჩაცმა-დახურვისა და მტკიცედ ადგა წესს — არ გამოედგა ფეხი თავისი საწოლი ოთახიდან ურიგოდ ჩაცმულს. ამისთვის ძნელია გამოსაცნობად, თუ როგორ მოეპყრობოდა იგი თავის თავს, რომ დაენახა სამოსელი თავისი და ამასთანავე უაზროდ ხეტიალი სახლის აივანზედ. უცხოს ვისმე კი რომ შეეხენდა ამ დროს, უთუოდ კვავზედ შემლილობას დასწამებდა ამ დარბაიელ თავადს.

თვით მეუღლე თვისი — კნეინა სალომე გაკვირვებული შეპყურებდა ასლანს და ეუბნებოდა: „ყმაწვილო, რასა შერები! აბა, რა საკადრისია, რომ ფიქრსა და დარდს ეძლევი! ირაკლისა გფიცავ, უთუოდ გაპოვინებ! ისეთ საპოვნელას დავპირდი, რომ თუნდ ქვესკნელშიაც იყოთ შთანქმული, უპოვნელს არ გაუშვებენ“.

მრავალჯერ სცა კნეინამ ამნაირად ნუგეში, მაგრამ ყოველივე

ამო იყო. თავადი გართულიყო რაღაც გამოურკვეველ ბუზღუნში და სრულებით არ ესმოდა მეუღლის სიტყვები. ამ გარემოებამ თავისი გავლენა იქონია კნენიანზე და ისიც დაუსრულებელ ფიქრებს მიეცა, რის გამოც ვერ შენიშნა, როგორ ჩაქრა და მთლად დაიკარგა და სამოვარი, რომელსაც მოსჯდომოდა გვერდით. ბიზ...
...
...

ვინ იცის, როდის მოეღებოდა კნენიანს ფიქრებს ბოლო, რომ ბედზედ ამ დროს უცბად ოთახის კარი არ გაღებულყო და კნენიანს ყურებს არ გაეგონა: „რა ამბავია, მამაჩემი რად არის გაჯავრებული?“ ამ კითხვამა და კარის რახუნმა გამოათხიზლეს კნენიან და მისმა გულმა სიამოვნებით დაიწყო ძგერა, რადგანაც მისი თვალელები უცხო სანახაობას სჭვრეტდნენ: კნენიანს წინ ედგა ერთი თვის წინათ შინიდან გასული და ახლა მოულოდნელად შინვე დაბრუნებული პირმშო ირაკლი; და ისიც თვალშეუჩვეველ და ზედ გამოსრუტულ გიმნაზიურ ტანისამოსში კი არა, არამედ ჩერქეზულ ჩოხასა და ძვირფას იარაღში გამოწყობილი.

შვილის დანახვებზე დაუბატიეებელი და უსიამოვნო ფიქრები მოსცილდნენ კნენიანს და მის გულში მოგუბებულნი მშობლიური გრძობანი ტკბილ ალერსად გადაიქცა, რომელმაც მიაღწივა ირაკლის ყურებამდინ. მაგრამ დაამთავრა თუ არა კნენიანს კოცნით იგი ალერსი, ამოიხვრით წარმოთქვა: „უბედურება გვეწია, შვილო, უბედურება!“

II

მიზეზი „უბედურებისა“ იყო ისა, რომ თავადმა ასლანმა დაპყრობა წინა დღეს „ძვირფასი“ კრალოსანი. მიზეზის მიზეზადაც გახდა ასლანისავე მეთაურობით და მასპინძლობით გამართული მეჯლისი.

საზოგადოდ, თავად ასლანს ძლიერ უყვარდა კეთილი ცხოვრება. ამისთანა წრის ხალხს კი ანდამატივით იზიდავდა ალანის პირზედ გამოკიბული მუხა „მხარე“. უხსოვრის დროდან ეს ხე და მისი უზარმაზარი ტოტებით დაჩრდილული, მწვანით მოსილი ყალთალიანი ზოგისათვის სევდის გამქარვებელ, ზოგისათვის კი სიამოვნების გამაორკეცებელ საგნად და ადგილად გადაქცეულიყო. ძვირად მოიპოვებოდა მთელ მხარეში იმისთანა კაცი, რომელსაც

არ გაეტარებინა რამდენიმე წუთი მაინც მთელ თავის სიცოცხლეში ამ მუხის ქვეშ და არ ეგრძნო მისი გამამხნეველი და მამა-ზებელი ძალა.

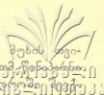
არ ვიცი, თვით მუხასა ჰქონდა ის თვისება, თუ ვინაა ან თუ ვინაა ვანებულ და აღლევებულ ვნებათა ბრალი იყო, ეს კი ვიცი, რომ „მახარე“ სხვადასხვა სახით წარმოუდგებოდა ხოლმე კაცის გონების თვალს.

როდესაც მეზრეებისაგან გაჯავრებული და განრისხებული გუთნისდედა წამოწვებოდა გულალმა ამ ხის ქვეშ და შემოავლებდა თვალს მის ტოტებს, რომელნიც, თითქო განგებ, იწვედნენ განზედ, რომ უფრო მეტი ხალხი დაეტიათ და დაეფარათ თავის ქვეშ სიცხე-პაპანაქებისაგან, მაშინ ეს მუხა ქვეშ მწოლიარეს თვალში გარდაიქცეოდა ხოლმე გამოცდილ გუთნისდედად და თითქო ჩვენ მწოლიარეს აძლევდა დარიგებას, იყავი მეზრეების მფარველი და კეთილის ჩამგონებელი და არა მრისხანე უფროსიო.

მწყემსის თვალში „მახარე“ მოალერსე დედად იხატებოდა და ისევე ტკბილად და მოსვენებით იძინებდნენ იმის ტოტებქვეშ, როგორც პატარაობისას დედის უბე-კალთაში ჩახუტულები.

„შავთა დროთა“ მეფობაში „მახარეს“ ქვეშ იკრიბებოდნენ მამულის სიყვარულით გამსჭვალული გმირნი. მტრის თვალების ასახვევად შეიკრებულებას სარჩულად დროების გატარებას და ქეიფს უღებდნენ, შედეგად კი უთუოდ შეთქმულობა და მტრის წინააღმდეგ გაფიცვა მოჰყვებოდა ხოლმე. „მახარე“ ეხატებოდათ თვალწინ ღრმად მოხუცებულ და პატივცემულ მღვდელმთავრად, რომელიც ისმენდა ყოველი ყანწის შესმის წინ გულმხურვალედ წარმოთქმულ ლოცვას საქართველოს აღდგენისათვის, აღამალებდა ყოველ ამას უზენაეს არსებისადმი, უკურთხებდა მათ მიერ დაწყებულ საქმეს მისი სახელით, ვინც დაგვიდო მცნებად მოყვანისათვის თავის დადება.

როდესაც გამეფდნენ დრონი მშვიდობისა და მყუდროებისა, მაშინ კი ესევე „მახარე“ გარდაიქცა მის ტოტებქვეშ მოქეიფეთათვის პატივცემულ და უძლეველ თამადად, რომელსაც, თითქო, ეჭირა ხელში დიდი ჭიხვი, გადადიოდა ალავერდს უფრო გამოჩენილ მსმენელთან და თანაც შეპთავაზებდა თართის გემრიელ ლუქმას.

ახალი თაობის მისაზიდველად და მისატყუებლად მუხის თვისებას დაერთო, რასაკვირველია, ის გარდმოცემაც, რომელიც მათნი თვით დაუდგრომელსა და დაუწყნარებელ ცეცხლსა ცეცხლად ამ ხის ქვეშ, ამისათვის წინაპართ პატივსადებლად და მოსაგონრად მუხა „მახარეს“ ქვეშ დროების გატარება მყუდროებაში მცხოვრებელმა ახალთაობამ წესად და ჩვეულებად გარდააქცია.

ყოველი წარჩინებული და თვისთ წინაპართა პატივისმცემელი თავადი და აზნაური თავის თავს მოვალედ პრაცხდა, როცა კი შესაძლებელი იქნებოდა, გაეტარებინა აქ დრო.

აქ, ამ მუხის ქვეშ, შემდეგ დროების გატარებისა, შეითქვა და შეიფიცა შახ-აბაზის წინააღმდეგ, სხვა გმირებთან ერთად, შესანიშნავი გმირი ადამ შვენებაძე, რომლის შთამომავალი იყო ასლან და რომლის სახელითაც იგი ყოველთვის ამოცობდა. და აბა ასლანს, ამ უმაგალითო პატივისმცემელს წინაპართა, როგორ არ გაეტარებინა „მახარეს“ ქვეშ დროება და ისიც მაშინ, როცა გარემოება ხელს უწყობდა. გამართა წვეულება და აი ამ წვეულებას მოჰყვა ის „უბედურება“, რომელმაც ესრეთ დიდს საგონებელსა და საფიქრებელში ჩაადგო ასლან და მისი მეუღლე.

მეჭლისი, გამართული „მახარეს“ ქვეშ, დასრულდა დოლით. მით უფრო აღტაცებაში მოიყვანა მონაწილენი ამ დოღმა, რომ იგი უცხად და მოულოდნელად იყო გამოწვეული.

როცა ყმაწვილები შესხდნენ ცხენებზედ, ეს იყო მეჭლისის დაწყების მესამე დღის ნაშუადღევს, და გამოვიდნენ ალაზნის ქალებიდან შინისაკენ წამოსასვლელად, მათ თვალწინ გადიშალა ვრცელი და ტრიალი მინდვრები. ამათ დანახვზედ ერთმა ყმაწვილთაგანმა წამოიძახა: „ყმაწვილებო, მამა არ წამიწყდება, კაი წესები ჰქონიათ უწინ ჩვენ მეფეებს! ვისთვისაც მამულის მიბოძება ჰსურდათ, შესვამდნენ თურმე ცხენზედ და უბრძანებდნენ — გააჭენო. ისიც გააჭენებდა მამულის სიგანეზედ და, სადამდინაც ცხენი იჭენებდა. მთელ მამულს სიგრძე-სიგანით მიუბოძებდნენ“. თითქმის მთელმა ყმაწვილებმა ინატრეს ასეთი წესების დაბრუნება და შემდეგ ასტეხეს ბაასი მახედ, თუ მათში ვინ უფრო მეტ მამულს მიბოძებდა ამისთანა წესების წყალობით. ბაასმა იქამდინ მიადწია, რომ საჭი-

რო ვახდა საქმით დაემტკიცებინა ყველას თვისი სიმართლე და სხვისა სიმტყუნე და დაძრეს ყველამ ერთად ცხენები.

ის ადგილ-მამული, სადაც ცხენებმა პირველად დაათქარუნეს, ოდესმე თავადს ასლანს ეკუთვნოდა, ახლა კი სხვა პფლანდერს ეკუთვნის. მისი მამული მალე გალიეს ყმაწვილებმა და მათი შვილებმა მეორის, მესამის და, ვინ იცის, რამდენ სხვის მონაწილეობაში. ბევრი მათგანი მალე ჩამორჩა უკან და ბოლოს დოლიც გათავდა. როცა შეიკრიბნენ ერთად, ყველამ ერთხმად აღიარა გამარჯვება ასლანისა. მაშასადამე, იგი ყველაზედ მეტ მამულს იბოძებდა, უწინდელი წესები რომ ყოფილიყო ახლა, ანუ თვითონ ყოფილიყო უწინ; როგორც მან, აგრეთვე სხვა ყმაწვილებმაც მხრები ჩამოყარეს და საყვედური დაიწყეს ახლანდელ დროზედ, რადგანაც ამნაირი წესები აღარა ჰსუფევდა.

IV

თავადმა ასლანმა ვერ გაიგო, როგორ ამოუვარდა ჯიბიდან კრიალოსანი დოლის დროს და ვერც მოიკითხა იმავე ღამეს. მხოლოდ შუალამის შემდეგ გამოელვინა და თითქოს გულმა შეუტყუო, გასინჯა ჯიბე. რა ნახა, რომ ჯიბეში აღარა ჰქონდა კრიალოსანი, წამოვარდა მაშინვე ლოგინიდან და მეუღლეცა და სხვებიც ფეხზედ დააყენა.

იქნება ზოგიერთმა ძლიერაც გაიკვირვოს და გაჰკიცხოს კიდევ ასლანი, როცა შეიტყობს, რომ დაკარგული კრიალოსანი გიშრისა იყო და, მაშასადამე, არა ღირდა შეწუხებად. მაგრამ მოდი და აბა გავამტყუნოთ ასლანი მაშინ, როდესაც ამ გიშრის კრიალოსანს ბევრი იმისთანა თვისება და ღირსება ჰქონდა, რომ ძვირად უნდა ჰღირებოდა.

უპირველესი ღირსება კრიალოსნისა იმაში მდგომარეობდა, რომ მარცვლები მისი იყო მეტად შნოიანი და ზომიერი და ისე ხელოვნურად გაკეთებული და შეზავებული ერთმანეთთან, რომ სრულეზით არ ეტყობოდათ სიდიდ-სიპატარავე, როცა ძაფზედ არ იყვნენ ასხმულნი. ხოლო როცა აასხავდნენ ძაფზედ, ერთი ბოლოდან მეორისკენ სიწვრილე დასდევდა. მეორე ღირსება კრიალოსნისა იყო ისა, რომ მარცვლების რიცხვი განსაცვიფრებლად იყო შემდგარი. როცა ასლან ათამაშებდა ხელში კრიალოსანს, ორ-ორ წყვილს

ჩააგდებდა, თუ სამ-სამს, თუ ოთხ-ოთხს, თუ ექვს-ექვსს, პეტ-
ნაკლები არ გამოდიოდა. მაგრამ ყოველი ეს მის გარეგან ღირსებას
შეადგენდა და თითქმის არაფერი იყო იმ სხვა ღირსებასთან, რომე-
ლიც ჭეშმარიტად შესანიშნავად და ძვირფასად ჰქონდა მისი
კრიალოსანი შესანიშნავი და ძვირფასი იყო თავისი სიკეთისა და სიძველისა.

ბევრჯერ გადაქცეულა ასლანის კრიალოსანი ლაპარაკის საგნად
სამეფლისო ყრილობაზე. ისეთი ყრილობა როგორ იქნებოდა, რომ
ყოველ მის წევრს ასლანზედ ნაკლებად სცოდნოდა კრიალოსნის
ისტორია, რასაკვირველია, ასლანისავე წყალობით, მაგრამ, მიუხე-
დავად ამისა, ყოველი ყოველთვის და ყოველგან გულმოდგინედ
უგდებდა ყურს ასლანის ნაამბობს კრიალოსანზედ.

ნაამბობიდან ჩანდა, რომ კრიალოსანი ინდოეთიდან იყო მოტა-
ნილი და ჰქონდა ნაბობები ასლანის პაპის პაპას შარმაზანს თვით
მეფე ერეკლესაგან, რომელსაც თან ახლდა ინდოეთში. თავდაპირ-
ველად კრიალოსანი შესდგებოდა თურმე მარცვლების ისეთი რიცხ-
ვისაგან, რომ ორ-ორი, სამ-სამი, ოთხ-ოთხი, ხუთ-ხუთი და ექვს-
ექვსი წყვილი უმეტ-ნაკლებოდ ჩაიგდებოდა, და ამასთანავე იყო
გრძნეული. ამ უკანასკნელი თვისების დასამტკიცებლად ასლანს
შემდეგი გარემოება მოჰყვანდა: ერთხელ თურმე კრიალოსანის ერ-
თი მარცვალი გატყდა და იმდენს ეცადა მისი პაპა ქაიხოსრო, რომ
იშოვნა მიგვარებული მარცვალი; თვით მარცვალში ორმოცდაათი
ბაჯალლო მისცა, ხოლო ვინც იშოვა და გაურიგა, იმას კარგი საჯ-
ღომი ცხენი აჩუქა.

როგორც გრძნეული კრიალოსანი მფარველი იყო შეენებაძეთ
ოჯახისა, აი ამისათვის ჰყავდათ მის მამა-პაპათ დიდძალი ყმა და მა-
მული. ცხენის ჯოგსა, ცხვრისა, ძროხისა და ღორის ფარებს ხომ
ანგარიში არა ჰქონდა. ახლაც კი ახსოვდა ასლანს სიზმარივით ოჯახ-
ში მოსული ურემი, ურემზედ ყველი და ერბო, და ცოცხლად
წარმოუდგებოდა ხოლმე თვალწინ ბაყებში მოთამაშე იუარებელი
ბატკნობა და ხბორობა ძუძუდან მოშორების შემდეგ.

V

კრიალოსანის ისტორიას ასლან უთუოდ შეუყავშირებდა ხოლმე
მოთხრობას თავის პაპა ქაიხოსროზედ, ამან ჩაუნერგა მას გულში
სიყვარული და თითქმის თაყვანისცემა კრიალოსანისადმი.

მთელ ქვეყანაზედ მარტო სამი ძვირფასი და საყვარელი საგანი არსებობდა ქაიხოსროსათვის — ასლანის სიტყვით. უცნობი იქნებოდა თვით ასლანი, კრიალოსანი და ჩოხატაური ზვარი.

რაკი ასლანმა ტიკტიკი დაიწყო, პაპას გვერდიდნანაქან მსოფლი
შორებია არც დღე და არც ღამე. შინ იყო ქაიხოსროს ბუნდანიქსქსქსქს
გვერდზედ ცელქობდა და თამაშობდა; წავიდოდა ცხვრისა და ძროხის დასათვარიელებლად, მისი საყვარელი შვილიშვილიც საკუთარ ცხენზედ იჯდა და გვერდზედ მისდევდა; ჩოხატაურ ზვარში იქნებოდა ქაიხოსრო, ასლანიც იქა ხტოდა და ნავარდობდა პეპელებისა და სხვა მწერების ქერაში.

როცა სტუმარი მოუვიდოდა ქაიხოსროს, უცხო იქნებოდა თუ ნაცნობი, წარჩინებული თუ უბრალო მოკვდავი, პირველად თავის შვილიშვილს წაუყენებდა და ეტყოდა: აი ჩემი ასიკო, რომელიც თავის დროზედ დაამშვენებს ჩვენ გვარს თავისი სახელით და მთელი საგვარეულოს სასიქადულოდ გარდაიქცევაო; ისეთ ნიშნებსა ვხედავ ამაში, რომ თავისი ვაჟკაცობით ბევრად გადააჭარბებს შერმაზანს და თვით ადამსაცაო. იმეორებდა ასლან სიტყვასიტყვით პაპის ნათქვამს. აი ეს ნიშნები მომავალი ვაჟკაცობისა და სიდიდისა იყო მიზეზი, რომ პაპას ასე გადაჭარბებით უყვარდა, ანებივრებდა და გვერდიდანაც არ იშორებდა ასიკოს. მხოლოდ ამ უკანასკნელ გარემოებას ის მოჰყვა შედეგად, რომ ასლან სრულებით ვერ იცნობდა სიცოცხლეში მშობელ მამას და არც სიკვდილის შემდეგ იგონებდა მის სახელს, თუ ნათქვამის დასამტკიცებლად არ დაიფიცავდა: მამაჩემი არ წამიწყდებო.

ქაიხოსროს ძლიერ გონებაგამჭრიახი, შორსგამჭვრეტელი და მომჭირნე კაცის სახელი ჰქონდა გავარდნილი, როგორც ამტკიცებდა ასლანი. ერთი კი შეენიშნა რაიმე ღირსება ადამიანში და ეთქო; ერთი კი მოენდომებინა რამე, თორემ ყოველი მისი ნათქვამი და სურვილი სისრულეში მოვიდოდა.

თავისი მომჭირნეობით ქაიხოსრომ დიდძალი მამულები შეიძინა. ამ მამულებში ყველაზე ძლიერ ჩოხატაური ზვარი უყვარდა, რადგანაც ყველაზედ მომეტებული შრომა და ჯაფა ამ ზვრის აშენებაზედ დასჭირდა. შრომამაც არ ჩაუარა ტყუილად — მთელ მხარეში ამ ზვარმა თავისი მარნით პირველი ადგილი დაიჭირა. იმდენი დრო და დღენი თავისი სიცოცხლისა სახლში არ გაუტარებია ქაიხოსროს, რამდენიც გაატარა ჩოხატაურ ზვარში. რა გამოუთქმელ

სიამოვნებას ეძლეოდა მაშინ, როცა კრიალოსანით ხელში თავს ადგა თავის შექმნილ ზვარში კალიის ბრბოსავით მოდებულ, ბევრით მოწოდებულ ყმებს და აძლეოდა თადარიგს, ვის რა, ეჭვი არ უნებოდა გაეკეთებინა, ანუ რა სიტყვებს შეეძლოთ გამოხატვა სიამოვნებისა მაშინ, როდესაც ის მოიკეცავდა ხალიჩაზედ, დაებჯინებოდა კალთაში ჩადებულ მუთაქას, ათამაშებდა ხელში კრიალოსანს და უსმენდა ჩუხჩუხს საწნახელიდან მაჯის სიმსხოდ ჩამონადენ ტკბილისას და ამ ჩუხჩუხთან შეწყობილ ამოძახილს ქვევრისას და სიმღერას ყურძნის მწურავებისას. მისი მხედველობა კი ამავე დროს მიეპყროთ თავისკენ ტკბილის შადრევნებს, რომელნიც ამობუყბუყბდნენ დღლილში შესულ სავსე ქვევრებიდან. აბა რა სიტყვები გამოჰხატავდნენ ამ დროს ქაიხოსროს სიამოვნებას, თუ არ ჩიკ-ჩიკი კრიალოსნისა!

ეს თვისება კრიალოსნის მარცვლებისა ძლიერ ადრე და ადვილად შენიშნა ასლანმა და მაშინვე სულით და გულით შეიყვარა კრიალოსანი. ბევრჯერაც გამოსტაცებდა ხოლმე პაპას ხელიდან და მისებურად ათამაშებდა ხელში. მხოლოდ მაშინ ბევრად დიდი იყო და ამისათვისაც აკი ცხოვრებაც დიდი ჰქონდათ.

საკვირველია, რომ ასლან თავის დღეში იმას კი არ ასახელებდა, თუ ვის ხელში ანუ რა გარემოებით შემცირდა რიცხვი კრიალოსნის მარცვლებისა.

VI

ასლანს ყველა პატიოსან და დარბაისელ კაცად იცნობდა. ღვთის წინაშე, ეჭვ გარეშეც იყვნენ ეს ღირსებანი მისნი, ჰაკრაი, ზრდილობით მოსდიოდა, თუ თავმოყვარეობა არ აძლეოდა ნუპას, ბევრს საყურადღებო გარემოებათ სტოვებდა უთქმელს. მაგალითად, თავის დღეში კრინტს არ დასძრავდა ხოლმე მასზედ, თუ როგორ გაამართლა მან მოლოდინი პაპისა; არც მასზედ, თუ როგორ ააშენა ქაიხოსრომ ჩოხატაური ზვარი, ან რად ერქვა ზვარს ასეთი სახელი, ეს უკანასკნელი კი პაპის სიყვარულით და პატრონეცემით მოსდიოდა. ხოლო თქმა არ უნდა, ამ ამბავს ცოტაოდნადაც არის უფრო შუქი მოეფინება, თუ დავასახელებთ იმ გარემოებათაც, რომლებზედაც ასლან გაჩუმდებოდა ხოლმე.

ქაიხოსრო ისეთნაირად იყო გატაცებული მამულების შეძენის ფიქრით და სურვილით, რომ თანამედროვეთაგან „დაუდგრომე-

ლი“ და „გატაცებული“ კაცის სახელი დაიმსახურა. მართლაც და
იჭდა თუ იწვა, ელვიდა თუ ეძინა — სულ იმასა ფიქრობდა და
ცდილობდა, როგორ მოეპოვებინა ბლომა და საუკეთესო მამულ-
ლები. იგი არაფერ საშუალებას არა ჰზოგავდა, რომ მოეპოვებინა
იქნებოდა თუ ძალადობა, სამართალი თუ უსამართლობა, ამისთვის
სულ ერთი იყო, უთუოდ ჩაიგდებდა ხელში იმ მამულს, რომელ-
საც კი თვალსა და ყბას დაადგამდა. ამისთანა თვისებით და ხერ-
ხით დიდძალი მამულები შეიძინა ჭაიხოსრომ — თითქმის მთელი
საგვარეულო „ცარიელზედ“ დასვა. ჩოხატაური ზვარიც ამ წესით
შეიძინა. ჩამოართვა ჯერ თავის ყმას ჩოხატას, — მეტი სახელი
იყო, — ვენახი, შემდეგ ნელ-ნელა შემოუერთა გარშემო მდებარე
ვენახები. სამზღვარი ზვრისა გასწია იქამდინ, სადამდისაც სურვი-
ლი ჰქონდა; შემოავლო გარს მაღალი ძეძვის ღობე და ააშენა შიგ
ისეთივე უზარმაზარი მარანი, როგორი უზარმაზარიც თვით ზვარი
იყო, და დაუძახა სახელად ჩოხატაური.

ბევრი სხვა ზვრებიც შეიძინა ჭაიხოსრომ, მინდვრებიც, ტყეე-
ბიც, მაგრამ ჩოხატაური ზვარი მთელი მისი მამულების თვალი
იყო და ამისათვისაც უყვარდა იქ ყოფნა.

ასლანის შესახებაც სრულიად გამართლდა ჭაიხოსროს წინას-
წარმეტყველება. მართალია, ასლანმა არ მოიხვეჭა დიდება მითი,
რითაც ისახელეს თავი ადამ და შარმაზან შევენებაძეთ და არც
მოითხოვდა მისგან ამას დრო მისი, ხოლო რასაც კი მისი დრო
მოითხოვდა, ყოველიფერში პირველი იყო. გიმნაზიაშივე დაიმსა-
ხურა ასლანმა ლომის სახელი თავისი გმირობით. მთელი მოწაფე-
ნი გიმნაზიისა მის წინაშე ქედს იდრეკდნენ და მისი შიშით თრთო-
დნენ, რადგანაც არავინ გადარჩენოდა მათში ისეთი, რომ ცხვირ-
პირიდან სისხლი არ ედინა. გამოვიდა ცხოვრებაში და ყოველგან
და ყოველიფერში პირველობა დაიჭირა. ცხენზედ ასლანზედ კარ-
გად ვერავინ ჯდებოდა, ტანთ ამისთანად შნოიანად და ძვირფასად
ვერავინ იცვამდა, ქალებს ამაზედ კარგად ვერავინ ვერა ჰკავალ-
რობდა და ათამაშებდა. ღვინის სმაში და სიმღერაში ხომ აბა ვინ
გაბედავდა მასთან შეჯიბრებას. ამის მეტსაც არას ითხოვდა მი-
სი დრო.

თუ ვინმე თავზედი გაჰბედავდა მასთან ფეხის გაწვდენას, საკ-
მარი იყო, დოინჯი შემოეყარნა და მიემართა: „შენ იცი, მე ვინა
ვარ? იქნება შენ ჯერ არ გაგიგონია ადამ, შარმაზან, ჭაიხოსრო

შვენებაძეები? მე იმათი სისხლი მიცემს ძარღვებში, აი!“ ეს სიტყვები საკმარისი იყო, რომ მოკამათეს ხმა ჩაეკმინდა.

საზოგადოდ კი ასლან დიდი პატივისმცემელი იყო თვისი წინაპრებისა და მათი სახელისა. და ყოველთვის, როდესაც უნდა მოეხდინათ რაღაცა, როება მოითხოვდა გვარის გაჩაღებას და გამოჩენას, მაშინვე წინასწარ სახელებდა ადამს და შარმაზანს, როგორც გვარის დამამშვენებელთ გმირობით და მამულის სიყვარულით და ქაიხოსროს, როგორც ოჯახის გამაძლიერებელს ქონების შეძენით.

VII

თავადი ასლანის ერთ საუკეთესო და საქებურ თვისებას ის შეადგენდა, რომ იგი თავგამოდებით ცდილობდა დაეცვა წმინდად ოჯახის ღირსება და პატივი და ის წეს-ჩვეულებანი, რომელნიც იყვნენ მასში დამყარებული წინაპართაგან. ისევ ის სტუპარტოზი-ყვარება და პურადობა; ისევ ის გულგახსნილობა და უხვობა; ისევ ის სიდიადე და სიბრწყინვალე, რომელნიც ამშვენებდნენ და აღამალებდნენ უწინ ოჯახს, ხელუხლებლად და შეუმცირებლად მსუფვედნენ მაშინაც, როცა ოჯახს განაგებდა ასლან. მამასაც კი გადააჭარბა ამ შემთხვევაში ასლანმა. სამართლიანად ამბობდა ხოლმე ხშირად: „რა კაცი უნდა იყოს ის კაცი, რომელსაც ვერ მოუხერხებია ღირსეულად დაცვა თავის წოდებისა! თავადიშვილი ვიყო და თავადიშვილობა კი არ მეტყობოდეს, აბა, რაღა თავადიშვილი უნდა მერქვას! ეხლა სიკოც თავადიშვილია ვითომ! რომ უნდა კიდევ კნიაზობა, საცინელი ის არის-და! ჩაიცივამს, ბატონო, პაპის ნაცვამს ქუსლებდაგრებილს წალებს, წამოისხამს სიცხე-პაპანაქებაში გაქუცულ იაფინჯს, რომ ეგება დაგლეჯილი ახალუხი და წალები დაუფაროს, გაქუცულსავე ქუდს გაღმაიტანს თვალებზედ, თითქო არ უნდა თავისი თავი თვითონვე დაინახოსო და ჩაუვლის ბაზარზედ ქალაქში, — ვითომ და სასყიდელი აქვს რამე, — ჯიბეში კი თავგები უთამაშებენ. ბაზრის ბიჭებმაც იციან ესა და უყვირიან, განებენ: „ყმაწვილო, აქ მობრუნდი, რა გნებავს?“, თუმცა დიდი ხანია იმას ყმაწვილებში წილი აღარ უძევს და სამარისაჲკენ ერთი ფეხი გადადგმული აქვს. აბა, სიკოსავით რომ თავი გავიხადო, ჩემს სიკოცხლეს სიკოცხლედა ერქმევა! მაშინ ღირსილა ვიქნები ვატარო კიდევ შვენებაძის გვარი?!“

სიკოს გარდა სხვებსაც ბევრს გადაკრავდა ხოლმე მათრახებს

და ჰკიცხავდათ მასზედ, რომ გარემოება და შეძლება ნებას აძლევდათ დაეცვათ თავისი თავის და ოჯახის ღირსება, მაგრამ თავისი დაუდევრობით კი ამცირებდნენ და ამდაბლებდნენ გვარსაც და ოჯახსაცა.

როგორც სურვილი და ლტოლვილება ჰქონდა ბატონებისათვის ვისა, ისე გარემოებაც და შეძლებაც ხელს უწყობდნენ ასლანს. ჭაიხოსრომ ხომ დიდძალი მამულები შეჰქმინა ოჯახს, მაგრამ პოეტური მის მიერ შექმნილი მამულები უბრალო რამ წერტილად მოჩანდა იმ მამულებთან, რომელიც ჰქონდათ ნაბოძები მეფეებისაგან ადამას, შარვაზანს და სხვა შესანიშნავ გმირებს შვენებაძის გვარისას ერთგული სამსახურისათვის. თუ სრულიად არა, ნაწილი მამულებისა მაინც ასლანს ერგო. პირდაპირ ჭაიხოსრომ მხოლოდ შემოუერთა, რამდენიმე ნაჭერი, უწინ მოგლეჯილი ამ მამულებიდან გაყოფ-გამოყოფით.

ბატონყმობა ახალი გადავარდნილი იყო, როცა ასლანის მამა, ერთადერთი ძე ჭაიხოსროსი, მის სიკვდილის შემდეგ მფლობელი გახდა ამოდენა მამულ-დედულისა. ბატონყმობის გაუქმებამ, ცოტა არ იყო, ხელი შეუშალა ასლანის მამას მამულების მოვლა-გაკეთებაში. იმოდენი გამჭვრიახობა ვერ გამოიჩინა, რომ სხვა რაიმე საშუალებით წაეყვანა რიგიანად ოჯახისა და მამულის საქმე და ამით აეცილებინა ერთისათვისაც და მეორისათვისაც უკან დაწვევა. რაკი „ბრძანებამ“ დაჰკარგა თავისი ძალა და მიზი ადგილი ფულმა დაიჭირა, მამულების შემუშავება და მოვლა იმდენად გაძნელდა, რამდენადაც ფული ბრძანებაზედ ძნელი გასაღები იყო. ამისათვის თითქო გახეტდა ასლანის მამა და აღარ იცოდა, როგორ გასწვდომოდა ამოდენა მამულს. ვერც ცოტას აკეთებდა ბევრის მომლომე და ბევრიც ისევ გაუკეთებელი რჩებოდა. მამულები აოხრდა, რამდენიმე ზვარი გავერანდა, შემოსავალმა იკლო და ოჯახსაც მოაკლდა უწინდელი სიბრწყინვალე. მხოლოდ ამაზედ უარესობისაგან დაიხსნა მამულიც და ოჯახიც ასლანის მამის ჩქარა სიკვდილმა და თვით ასლანის მფლობელად გარდაქცევამ.

VIII

თავადი ასლან კლასიკურ გიმნაზიაში სწავლობდა, როცა მამა გარდაეცვალა, რომ სამწუხარო გავლენა და შედეგი არა ჰქონოდა მასზედ მამის სიკვდილის შეტყობას, დედამ გამკლავების წერილ-

თან ერთად გაგზავნა კრიალოსანიც: რადგანაც იცოდა, რომ ასლანს იგი ძლიერ უყვარდა. მართალია, ასლანმა მსხვილ-მსხვილი ცრემლები ჩამოჰყარა წერილის წაკითხვაზედ, მაგრამ მალე შეაშრა, როცა კრიალოსანი დაინახა და დარწმუნდა, რომ თავისი დედას ხნის მოლოდინი და სურვილი შეუსრულდა.

ის დღე იყო და ის, ასლან ხელიდან აღარ უშვებდა კრიალოსანს, თუ არ მაშინ, როცა პირთან ან ლუკმა, ან ღვინის სტაქანი მიჰქონდა, და ან როცა ეძინა. სხვა უიმისო დროს კი ეჭირა ხელში და შეეპყვებოდა მისი მარცვლების „ჩიკ-ჩიკით“. უეჭველია ასლან გააგრძელებდა სწავლას გიმნაზიაში და სამაგალითოდაც შეასრულებდა კურსს, რომ გაკვეთილების დროს ნება ეძლიათ მისთვის მასწავლებლებს კრიალოსანის ხელში ჰქერისა და თამაშობისა. რადგანაც არ აძლევდნენ ამის ნებას, ადგა და თავი დაანება გიმნაზიას. — თუმცა დედა ემუდარებოდა: გააგრძელე სწავლაო, — და თავისი ადგილი დაუცალა უმცროს ძმას, რომელიც ჩქარა გიმნაზიაშივე გარდაიცვალა. ასლანს შესმენილი ჰქონდა, რომ ვითომც ამისმა პაპა ქაიხოსრომ თავისი ალალი უფროსი ძმა მოწამლა და მოკლა იმ განზრახვით, რომ კრიალოსანი თვითონ რგებოდა მამისაგან სამკვიდროდ. ხანდახან ასლანს უწამლავდა სიამოვნებას ის ფიქრი და შიში, რომ ვაითუ ძმას მისთვისაც დაეყენებინა ასეთი დღე კრიალოსანის გულისათვის და ამისთვის არაუსიამოვნოდ დარჩა ის გარემოება, რომ ძმამ თავისი სიკვდილით დასტოვა იგი ერთადერთ მფლობელად კრიალოსანისაც და მამულ-დედულისაც.

მართალია, ასლან ყმაწვილი და გამოუცდელი იყო, როცა იმოდენა მამულის მფლობელი გახდა, მაგრამ განსაცვიფრებელი უნარი და ნიჭი გამოიჩინა ცხოვრებაში. როცა დაათვალიერა თავისი სამკვიდრებელი და დაინახა სატირელ მდგომარეობაში არა მცირედი ნაწილი მისი, მოისაზრა, რომ ბევრით უმჯობესი იქნებოდა მამულების გაკეთება მამულებისავე შემწეობით. ამ მოსაზრების განსახორციელებლად ასლანმა გადასწყვიტა გაეყიდნა უხვირო, აობრებული და უსარგებლოდ გადაქცეული მამულები და მათი ფასით დანარჩენი მამულებიც შეემუშავებინა და აღეყვავებინა, და სახლისათვისაც დაებრუნებინა უწინდელი სიბრწყინვალე, რომელიც მას ჩამოაცალა მისმა მამამ თავისი უხერხულობით, თუმცა მთლად სისხლიანი საქონელი ინაცვალა.

გაყიდა ასლანმა ჯერ ერთი სრულიად უსარგებლოდ გადაქცე-

ული ნაჭერი მამულისა. ამ მამულში აღებული ფული სულ სას-
ლის მოწყობაში და „არსებაში“ მოსაყვანად მოუნდა. ასე რომ,
ჩქარა დასჭირდა მამულების დასამუშავებლად მეორე აობრებელი
ნაჭერის გაყიდვა. მხოლოდ აქ კი ერთმა მოულოდნელმა ნაჭერმა
ტყვერენილმა გარემოებამ შეუშალა ხელი. არამცთუ ამ ნაჭერმა
ამ გარემოებამ მეორე მამულში აღებული ფულები, პირიქით, სხვა
მამულების გაყიდვაც მოითხოვა.

თავადმა ასლანმა შემთხვევით ნახა კნაიენა სონა, რომელიც
ძლიერ მოეწონა და მშობლებმაც სიბარულით მიათხოვეს მას,
როგორც შეძლებულ თავადიშვილს. ქორწილის გადახდა ორივე
მხარეს ძლიერ ეშურებოდათ, მხოლოდ ფულზედ იყო დაბრკო-
ლება. ასლანს არა ჰყოფნიდა ის ფული, რომელიც ნაღდად შეესწ-
რო ხელში დანიშნის დროს. ამისთვის იძულებული შეიქმნა ორი
აობრებელი ნაჭერიც დაერთო ზედ უკვე გაყიდულთათვის. მაგ-
რამ რას შეატყობინებდა ეს ოთხი გაყიდული იმოდენა მამულ-
დედულს. იქნება დიდი ყველის კვერეულს კი დაეტყოს ოთხი პა-
ტარა და თხელი ნაჭრის ათლა და ასლანის მამულებს კი ვერაფე-
რი შეატყობინა ოთხი აობრებელი ნაჭერის გაყიდვამ.

IX

თავადმა ასლანმა ცოლის შერთვის შემდეგაც არ უღალატა
თავის განზრახვას და გარდაწყვეტილებას, პირიქით, უფრო ენერ-
გიულად შეუდგა მათ შესრულებას. მართალია, დედა არ ურჩევდა
მამულების გაყიდვას და ხანდისხან კიდევ ეწინააღმდეგებოდა,
მაგრამ მაგიერად მეუღლე უწონებდა ამისთანა ქცევას და ეს უკა-
ნასკნელი უფრო ნაყოფიერად მოქმედებდა მასზედ, ვიდრე წი-
ნაღმდეგობა დედისა.

სადაც კი დაეტყობოდა მამულს ნიშანი აობრებისა, მაშინვე
მოსთლიდა უსარგებლო ნაწილს და გაჰყიდდა. საკვირველი კი
ეს იყო და თვითონ ასლანსაც ძლიერ უკვირდა, რომ ასეთ უვარ-
გის მამულებს კიდევ ვინმე ყიდულობდა. ამ გარემოებას აწერდა
კრიალოსნის ძალას, როგორც გრძნეულისას. მისი მარცვლები შე-
ცოტავდნენ — მაშასადამე, უნდა შემციირებულიყო მამულის რაო-
დენობაც. ღვთისა წინაშე, ხერხსაც კი ხმარობდა ასლან მუშტრე-
ბის შოვნაში. როცა შეატყობდა რომელსამე მამულის ნაწილს

გასაყიდად მომზადებულაო, მაშინვე გამართავდა „მახარე“ მუხას ქვეშ წვეულობას. ყმაწვილებს გარდა, ეპატიებოდა იმთავითვე ვისაც უნდოდა მამულის თავზედ მოხვევა. აქ, რაკი შევიდოდნენ სმაში, ჩამოვარდებოდა ლაპარაკი მამულზედ და ლხინი ქვეშეაქვს ლის გაყიდვის საქმე ერთად გათავდებოდა ხოლმე. **ს ი ზ ლ ი მ ი მ ე ჯ ჯ**
კარგა მამულებს ჰყიდდა თავადი ასლან ყოველ წელს, მაგრამ მათი ფასიდან ზოგს წინაღვე აღებულ ვალში უჭერდნენ მყიდველნი; ხოლო რასაც იღებდა ნაღდად, ისა და საღი მამულების შემოსავალი არც კი ჰყოფნიდა სახლისა, თავის თავისა და ცოლ-შვილის იმ წესზედ და რიგზედ ყოფნისათვის, რისიც ღირსი და ჩვეულნი იყვნენ. ეს იყო მიზეზი, რომ მამულების შესამუშავებლად და აღსაყვავებლად ასლანს ფული აღარ რჩებოდა და თავის სურვილს ვერ ისრულებდა. ერთის მხრივ ამ გარემოებას სარგებლობა მოჰქონდა თავადისათვის: მას არ ელეოდა და, რაც მეტი დრო გადიოდა, უფრო და უფრო უბევრდებოდა გასაყიდი მამულები.

ბევრი უსარგებლო და გამოუსადეგარი ნაწილები ჩამოეთალა ასლანის მამულებს, ვიდრე ჯერი ჩოხატაურ ზვარზედ მიდგებოდა. ბოლოს, ამაზედაც მიდგა ჯერი. კაცმა კი სულ ქვეშ უნდა სთქვას, — და ასლანიც კარგადაც ჰგრძნობდა ამას, — რომ ჯერ ეს ზვარი არ იყო გასაყიდად მომზადებული, მაგრამ აქ სხვა გარემოებამ შეუწყო ხელი. ერთმა მდიდარმა და წარჩინებულმა პირმა იმდენი თუმანი შეაძლივა და დაუთვალა კიდევ ამოგდებულ ზვარში, რამდენი ვაზიც არ იდგა შიგ, როგორც ამტკიცებდა ასლან. ამ ზვრის ბედობალი ძლიერ მალე გადასწყდა: ასე რომ „მახარე“ მუხას ქვეშ წვეულობის გამართვა არც კი დასჭირებია ასლანს. მიიღო ბლომა ფული და ადგილიც მალე გამოუჩინა. მხოლოდ დიდ სინანულში კი ჩაეარდა, რომ ამისთანა მუშტრები მამულისა ადრევე არ გამოუჩნდნენ და უკვე გაყიდულ მამულებშიაც ასეთი კაი ფასი არ აიღო.

X

ასლანს ხმა შემოესმა, ვითომ რუსეთში თუ საფრანგეთში, შემდგარიყო ფულის პატრონების ამხანაგობა საქართველოში მამულების შესაძენად. ამ ხმამ დიდი იმედები გაუღვიძა გულში ასლანსაც და მის მეუღლესაც. მეუღლენი ხშირად ფიქრობდნენ და ბჭობ-

დნენ ერთად მთელი მამულების გაყიდვაზედ, ფულის ბანკში შეტ-
ნასა და მისი სარგებლით უფრო გამოჩენილად ცხოვრებაზედ.

— ჰა, სონიკა, დაეტევა ამ ოთახში ორმოცდაათი ათასი თუ-
მანი? — მიჰმართავდა ხოლმე მეუღლეს ასლან, როცა ცდილობდა
რეზბდა მარტოდმყოფობაში თავის ოცნებათ და კრიკულსაღმსი ჩეფუქს
თამაშით შედიოდა მის ოთახში: — თუკი აბეჩხარ ჩონატაურ ზვარ-
ში იმოდენა ფულები მომაყარეს, რა მამიჩემის სალოცავები გა-
უწყრებათ, რომ მთელს ჩემ მამულებში ორმოცდაათი ათასი თუ-
მანი არ მამცენ?!
J

— ოთახი არ მინდა, ჩემი კამოდი აავსოს შენმა ორმოცდაათი
ათასმა თუმანმა, — მიუტებდა ხოლმე კენიან გულის ფანცქალით,
ვაითუ დამთანხმდესო, რომ მარტო კამოდში ჩავა ორმოცდაათი
ათასი თუმანიო. და ამ სასიამოვნო ლაპარაკის დაწყებიდან გათავე-
ბამდინ კენიანს ხელში შერჩებოდა ხოლმე ნახევარი დასტა სათა-
მაშო ქალაღმსა, რომლის გაშლაც ჯერ ვერ მოესწრო.

— ჰმ, ბანკიდან ერთბაშად გამოტანილ სარგებელს კი დაიტეგს
შენი კამოდი! ორმოცდაათი ათას თუმანს წელიწადში, სულ ცოტა,
ათას ხუთასი თუმანი სარგებელი ექნება. შენ ეხუმრები ათას ხუთას
თუმანს?

— ეგ უკეთესი! არ გვიჭირს თუ?

— ნუ გეშინიან, დუშკა, ყველა საქიროებას დაეკამყოფილებ.
ღმერთი მოწყალეა... დასწყევლოს ღმერთმა, ერთი რაღაცა უცნა-
ური სიზმარი ვნახე წუხელ, — ჩაურთო ასლანმა ერთს დიდს ჩვე-
ულებრივ საუბარს, — ვითომც მოვრჩი მამულების საქმეს, მივიღე
ფასი მთლად და უნაკლულოდ. დასტა-დასტად ეწყო ფულები ქალაქ-
ში დაქირავებული სახლის ზალაში და ის იყო ვაპირობდი ბანკში წა-
ღებას. მივედი პირველ დასტასთან ასაღებად და უცბად ხელიდან
არ გამისხლტა! გაფრინდა კარებისკენ და აპყენენ ამას სხვა დასტე-
ბიც. ხან ერთს ვეცემი, ხან მეორეს, ხან მესამეს, მაგრამ, შენც არ
მომიკვდე, მე ვერაფერს ვავხდი, სულ ერთიანად კარში გამომიფ-
რინდნენ. გამოვეარდი მეც ქუდმოგლეჯილი გარეთ, შევიხედე
მალა და დავინახე, რომ მთელი დასტები მინდვრის ბატებივით
მიჰკროდნენ ცას და მიფრინავდნენ კავკასიონის მთებისაკენ. მე კი
ვყვირი, ერთი ვაი-ვაგლახი გამაქვს, მაგრამ წავიდნენ, გადაფრინ-
დნენ მთებს იქით. ოჰ, რა ტანჯვაში ვიყავი, რომ იცოდე! და რანა-
ირად გამეხარდა, როცა გამომეღვიძა და დავრწმუნდი, რომ სიზ-
მარი იყო!

— ნუ გეფიქრება, ჩემო კარგო, კვირადლის სიზმარიც ვნ წუთი, ან ცრუიო! — სთქვა კნენინამ, თუმცა კი შიშმა მის გულსაც ორთხა დაუწყყო.

— ეპ, რისა უნდა მეფიქრებოდეს! სიზმარსაც დაეჭვებოდა? თუ ერთი ხელში ვიგდო ფულის დასტები და როცა მიფრინდნენ, მაშინ თავიანთი დაიკვებონ!

— ახლავე კი იცოდე, ჩემო სიცოცხლევ, რომ ყველაზედ უწინ კალიასკა უნდა გაყიდვინო.

— შენ სხვა რამე იფიქრე და მოიგონე, სონიჩკა, თორემ კალიასკა არაფერია. მე თვითონ მომივიდა ეგ ფიქრი დიდი ხანია და ცხენებიც ახლავე შევათვალეერე.

— ეგ უპირველესი საქიროება არის, ჩემო ძვირფასო, — ამბობდა სიამოვნებით გამსქვალული სონა, — რაკი ქალაქში ვიცხოვრებთ, უკალიასკობა არ შეიძლება.

— კალიასკას რომ ყველაზედ უწინ ვიყიდი, მაგას თქმა აღარ უნდა. სხვაც არა იყოს რა, ჩასვლა აღარ გვინდა ქალაქში! მაგრამ შენ ეს მითხარ, ჩქარა იქნება თუ არა? ქაღალდი რას ამბობს? ის ოჯახქორები რომ არსად არ გაჩნდნენ. რაღას უყურებენ აქამდინ და არ მოდიან, თუ მოსასვლელები არიან?

— მეც გაკვირვებული ვარ, რომ აქამდინ იგვიანებენ! ისე არ გაგშლი ქაღალდს, რომ ფული არ მოვიდეს და თანაც არ მოჰყვეს გულის წადილის სისწრაფით ასრულება.

თითქო ამ სიტყვების შემდეგ კრილოსონის მარცვლებს სიმძიმე ემატებოდათ, ისე მკაფიოდ და მაგრად ისმოდა მათი „ჩიყ-ჩიყი“. ხოლო ეს უკანასკნელი ჰრევედა სიამოვნების ზარად გადაქცეულ ასლანის გულს, და სიტყვებით გაბრუებული წარმოსთქვამდა ხოლმე:

— დროზედ დავაბოლოვო ერთი ჩემი საქმეები და დავეხწიო ამოდენა ხათაბალას!

— ჩემი ფიქრიც სულ ეგ არის, შენმა სიცოცხლემ, ასიკო! შრომობ, ამდენს იტანჯები და ხელში კი არაფერი გიჭირავს. დედა მოუკვდეს, აქამდის ვერ შეგვისრულებია ირაკლის სურვილი. როგორი შემოდევლია საწყალი ყმაწვილი ცხენისთვის და ორმოცი თუმანი ერთად ვერ მოვიგდეთ ხელში, რომ მიგეცა იმისთვის და თავისი მოწონებული ცხენი ეყიდნა.

— ბევრი მოგვითმენია და ცოტაც მოვითმინოთ, დუშიჩკა! ერთი ვეღირსო ჩემი გულის წადილის შესრულებას და თუ თქვენ

✓ შემდეგში ნირილა მოგაკლთ და დაუყოვნებლივ არ შეგიატყვიან
ხოლმე ყოველი თქვენი სურვილი, ასეო მოგიკედეს!

— რა არის ერთი, შენი ჭირიმე, რომ წამდაუნებრქმენს მკვჩქ
მოგიკედესო, ასეო მოგიკედეს! ხომ იცი არ მიაბეჭდეს შენს ცხენს
ბის ვაგონება! მე მხოლოდ თუ ვაბობ, იმისთვის, რომ მამულების
ქონას ბევრით უმჯობესია მათი ფულად გადაქცევა.

— აბა, მაგას რაღა ლაპარაკი ეჭირება! სწორედ გითხრა და-
სეტყვისა და გვალვის შიშილა მექნება! რამ დამაბერა ასე ადრე, —
უჩვენებდა თავის ქალარაზედ, — თუ არ მამულების ფიქრმა და
დარდმა. გვალვას დაიჭერდა, მე უნდა მეფიქრნა, უმოსავლოდ არ
დავრჩე-მეთქი; მოიღრუბლებოდა, გული მე მიფანცვალებდა: სე-
ტყვა არ მოვიდეს, ცარიელი არ დავრჩე-მეთქი.

ამ სიტყვებს მოჰყვებოდა ხოლმე სონას მხრით რწმუნება და
ფიცელი მასზედ, რომ ასლან სრულებით უსაფუძვლოდ ეძახოდა
თავის თავს ბებერს; რომ მას ისევ ახალგაზრდა ყმაწვილებში ედო
წილი ყოველისფრით. და მოჰყვებოდნენ ლაპარაკს მასზედა, თუ
როგორ შეხვდნენ პირველად ერთმანეთს და როგორ შეირთეს
ერთმანეთი.

XI

ასლანმა გადასწყვიტა უთუოდ გაეყიდნა მთლად თავისი მამუ-
ლები, მხოლოდ ელოდა იმისთანა მდიდარ მუშტრებს, რომლების
მოსვლის ამბავიც მას შემოესმა და რომელთაც შეეძლოთ მისი
მამულების ერთიანად შესყიდვა. რაკი მამულები ვასაყიდად გადას-
დო, მათ შემუშავებაში და გაუმჯობესებაში ფულების დახარჯვა
ასლანის მხრით სულ სისულელე იქნებოდა. ამისთვის განიზრახა
უფრო სასარგებლო საქმისათვის მოეხმარებინა ჩოხატაურ ზვარში
აღებული ფული. ეს სასარგებლო საქმე იყო შემოკლება და შემ-
ცირება დროსი, რომელიც ახანებდა და აშორებდა მისი გულის
წადილის შესრულებას.

ასლანმა კარგად იცოდა, რომ დროს შემოკლება ისე ჩქარა და
ადვილად არაფერს შეეძლო, როგორც ლხინსა და ქეიფობას. ამის-
თვის მოჰყვა და სადაც კი შესანიშნავი დროსგასატარებელი ადგილი
ეგულებოდა, ყველგან წვეულება გაჰმართა. ღეთისა წინაშე, ჩოხატა-
ურ ზვარში აღებული ფულიდან თავის ირაკლისაც ბლომად უწყა-
ლობა: საწყალი ყმაწვილი, მამიკლეს იმ ოჯახქორმა უჩიტლებმა, —
იტყოდა ხოლმე ირაკლიზედ, რომელიც იმ ცოტა ხანში გამოიყვანა

გიმნაზიის მეორე კლასიდან. — მივეცი ხვთიოდ-ექვსა ვამ-ქაბის ფერი და ვუთხარ: წადი და სადაც გინდა, იქეიფე და შეისრულე, რაც გიმნაზიაში დაგაყლდა-მეთქი.

ერქენული
გიმნაზია

თავადი ასლანის მზიარულეებას უფრო ის აძლევდა ვიდრე წინადვე გრძნობდა სიტყვის იმ ნეტარ ცხოვრებისას, რომელიც მას მოელოდა მამულების გაყიდვის შემდეგ. ხოლო რომ თავისი სიხარულისათვის მიეღწევიანებინა უაღრეს ალტაცებამდინ, დროების გატარებანი დააგვირგვინა უმაგალითო მეჯლისით „მახარეს“ ქვეშ. ამ მეჯლისში პირველად გამოამჟღავნა სხვა ძვირფას თვისებასთან ერთად ღირსშესანიშნავი თვისებაც, რომელიც მხოლოდ მარტო მის კუთვნილებას შეადგენდა კაცთა ნათესაობაში. სამი დღის განუწყვეტელ სმაში გულწრფელად, პატიოსნურად, დაუზარებლად და დაუღალავად შეასრულა მოვალეობანი გულუხვი მასპინძლისა, თადარიგიანი თამადისა, მომღერალთ რიხის მიმცემისა და მოთამაშეთა სულის ჩამდგმელისა. ნუთუ ამგვარი მოქმედების ჩადენა შეუძლიან ყოველ მომაცვდავს და იგი არ არის ხვედრი მხოლოდ მარტო დიდბუნებოვან კაცისა? ეკვი არ არის, ბევრი სხვა დაძინებული და დამალული თვისებაც გამოამჟღავნებოდა შემდეგისათვის და მარტოდმარტო აწ უკვე გამოამჟღავნებული თვისება არ დაედებოდა საზღვრად ასლანის ალტაცებულ სიხარულს, რომ ბედს არ ემუხთოდა და მეჯლისის შემდეგ კრიალოსანი არ დაკარგულიყო. ამ გარემოებამ კი სასოწარკვეთილებაში ჩააგდო ასლან და ჩაუშწარა სრულიად რაც რამ სიამოვნება ენახა ან უწინ და ან ახლა.

მოდალეს ქმარმა ცალკე და ცოლმა ცალკე მოსამსახურეები და მწყემსები, — რომელთაც სამწყემსოები დაუდიოდათ იმ მინდვრებში, სადაც ყმაწვილებს დოღი ჰქონდათ, — კრიალოსნის ძებნაში, მაგრამ ვერაფერი ვერაფერი ვერ გაიგო.

სრული ერთი თვე ასლან იმისთანა მდგომარეობაში იყო, რომ კაცი ვერა სცნობდა. შემდეგში კი ცოტათი გადაიგდო გულიდან დარდები. მაგრამ რა! მიეცემოდა თუ არა ტყბილს ოცნებას, როგორ იცხოვრებდა მამულების გაყიდვის შემდეგ, უცბად მოაგონდებოდა კრიალოსანი, შედგებოდა, თუ ბოლთასა სცემდა, და თუ იჭდა, წამოხტებოდა, შემოჰკრავდა ტაშს, წაივლებდა თმაზედ ხელს, დაიქშენდა საშინლად და წამოიძახებდა: „ვაიმე, ჩემო კრიალოსანო!“ კრიალოსანი კი, ვინ იცის, ცხენის ფეხით ჩაიფლა ასლანისაგანვე გაყიდულ მამულში და ისიც სხვა სიმდიდრესთან ერთად ჩაიმარხა გულში მამულმა ახალი მფლობელის ვადასაცემად.

ნ ა ვ ა რ ლ ო ბ ა

I

ქ ო ხ ი

ქობი, რომლის შესახებაც ახლა ვიამბობთ, თავისი აგებულებით არ ეკუთვნოდა ქობების წრეს — არც ქობად უწოდებდა ვინმე, სოფლად რომ ყოფილიყო. იგი წამოსკუბულიყო რამდენსამე ეშხიანად გამოქიმულ ორსართულიან ქვითკირის სახლებს შორის, რომელნიც ამაყად გადაჰყურებდნენ მალღობიდან მთელ ქალაქს, რომელ ქალაქს სახელს არ ვაცხადებ, რადგანაც მნახველი მისი ამბიდანაც გაიგებს და ვისაც არ უნახავს, იმისთვის არც საჭიროა სახელის ცოდნა.

ქობი ქალაქის იმ ნაწილში იმყოფებოდა, რომელიც რამდენისამე ხნის წინათ ცალკე სოფელს შეადგენდა, ახლა კი გადაქცეულიყო ქალაქის ნაწილად და ქალაქის ფერის მიღებას შესდგომოდა: ძველი სოფლური სახლების ადგილზე აღმოცენებულნიყვნენ ახალი, უფრო ხშირად ორსართულიანი ქვითკირის სახლები ისეთ გეგმაზე აშენებულნი, რომლის მზგავსნიც თვით შუაგულ ქალაქშიაც კი ძვირად მოიპოვებოდა. მგონია შეურაცხყოფა იქნებოდა ამ სახლებისა, ბეციაშვილის შენობისათვის რომ სახლი დაგვეძახნა.

ქობი უკანიდან წინ იყო წაქანებული ისე, რომ შიგ შემსვლელს თავი უკვე სახლში ჰქონდა შეყოფილი მაშინ, როდესაც ჯერ ფეხები არ გადაეტანა კარის ღირზე. რასაკვირველია, დიდი ხნის დანგრეული იქნებოდა იგი, თუ წინადან ბოძები არ ჰქონოდა შეყენებული. ჭერი ჭერობას და კედლები კედლობას აღარ უშვრებოდნენ ქობს; ჩალა, რითაც დახურული იყო ჭერი, ისე გასცვეთოდა, რომ მუქნები ნახევრამდის ჩანდნენ და ზოგან ციცნათელებიც ჩადიოდა, კედლებსაც აქა-იქ ქვები გამოხგრეოდა და ზოგან ძონძები და

ზოგან თივა ჰქონდათ დაჩუროთული. დერეფანს ორი წყვილი კავდა შერჩენოდა ჩალით დახურული, თითქმის ადლ-ნახევარი ცარიელი საყვავე და ლაქნები გასწეოდა წინ.

ქობი პატარა იყო, მაგრამ მოზრდილი და ყალთალიანი ეზო კი ჰქონდა წინ. აქა-იქ დარჩენილი ნამარგილაკები ამტყუნებდნენ, რომ ეზო ოდესღაც შემოღობილი იყო და იქნება ხეხილიც. როგორც ეზოები მეზობლად მყოფი სახლებისა, ახლა კი გამხდარიყო დიდყურა და ხმამალა ცხოველთ საძოვრად და სათოხარი-კოდ. ეზოს ნაპირზე ჩაუდიოდა საქალაქო გზა. ყველა მიმავალ-მომავალი ამ გზაზე გაიგონებდა ყოველთვის კარებგამოხურული ქობიდან საფეიქრო ყდის რახარუსს.

11

კოჭლი ანანო

კოჭლი ანანო, იგივე ფეიქარი ანანო, პატრონი იყო ამ ქობისა. ანანო ბუნებით კოჭლი იყო. თავისი მაზინჯი აგებულების შესაფერად და სახერხოდ ეცნო ფეიქრის ხელობა და ისევ ქალობაშივე შეესწავლა იგი ხელობა.

ხელობის ცოდნამ ტყუილად არ ჩაუარა. მოქალაქე მიხა ბეცია-შვილმა, რომელსაც ვირით სოფელ-სოფელ ხამები დაჰქონდა გასასყიდად, ორჯერ-სამჯერ იყიდა ანანოსაგან ხამები და ძლიერადაც მოსწონდა მისი ნაქსოვი ხამები. როცა გადაუშლიდა ხოლმე მუშტარს ანანოსეულ ხამებს, რაღაცა იდუმალი სიამოვნება უმპვალავდა გულს და თვითონაც ვერ გამოერკვია: საქონლის ღირსება იყო ამისი მიზეზი, თუ სხვა რამ უხილავი ძალა. მხოლოდ იმას კი კარგადა გრძნობდა, რომ ანანოსეული ხამები გასაყიდად არ ემეტებოდა, თუმცა კი პირველადვე ამ ხამებს გადაუშლიდა ხოლმე მუშტარს.

ერთხელ, გაზაფხულის პირზე, როდესაც უკანასკნელი ნაჭერი ანანოსეული ხამებისა გაყიდა, მიხა ერთი სოფლიდან მეორე სოფელში მიემგზავრებოდა დანარჩენი ხამების გასასაღებლად. გზის ნაპირები პატარ-პატარა ტყის კორომებით იყო მოცული. სრულიად თავისდა გაუგებრად მივიდა მიხა ერთი კორომის პირში, მოწყვიტა რამდენიმე თხილის ფოთოლი, დაიდო თავზე და ქუდი ზემოდან

დაიხურა, რადგანაც თავში სიცხესა გრძნობდა, თუმცა დღე ერთ-
ლიანი იყო და არა ცხელოდა. მუხლებიც ისე ეკაცებოდა, თითქოს
რამდენიმე დღე და ღამე დაუსვენებლივ უვლიაო. ამც ყუროთ ეს-
მოდა რამე, ვერც თვალითა ჰხედავდა, თუმცა წინამძღვრის წყ-
რებიც და თვალებიც საღი ჰქონდა. რამდენიმე ბიჭ-
წინ. „გამარჯვებას“ ეუბნებოდნენ, მაგრამ თითქოს აქ არაფერი ამბა-
ვიო, ხმაც არავისთვის გაუცია — მოძრაობდა, როგორც მანქანა.
თითქოს მისი სიცოცხლის ძალა ანანოსეულ უკანასკნელ ხამის
ნაჭერს გაჰყვავო.

ის სოფელი, სადაც უნდა გაესაღებინა დანარჩენი ხამები, ისე
გაიარა, რომ სრულებით არ გაუგია: ვერ გამოაფხიზლეს ვერც ძალ-
ლების ყუფამ, ვერც მუშტრების ძახილმა, რომელთაც უნებლიეთ
უპასუხებდა — არა მაქვსო, მაშინ, როდესაც რამდენიმე ნაჭერი
ხამი კიდევ ედო ხურჯინში. სოფელს რომ გასცილდა, ისევ თავისდა
შეუმჩნეველად პირი იმ სოფლისკენა ჰქონდა, სადაც ანანო ეგულე-
ბოდა და მხოლოდ მაშინ გამოფხიზლდა, როცა მიუახლოვდა სო-
ფელს. ძალიან ეამა მიხას, რომ ანანოს სოფელს მიახლოვებოდა
და მაშინვე გადაწყვიტა, მისულიყო და ეყიდნა მისგან ხამები. ახლა
გონზე იყო მოსული და ძლიერ გაუკვირდა, რომ თავზე ქულქვეშ
თბილის ფოთლები ეფარა. იფიქრა: ვინ მიხუმრა, ისე რომ ვერ გა-
ვიგეო, გზაზე არა მძინებია და არაფერიო. ფოთლები გადაყარა და
გულის ფანჯრალით და პირმცინარი სახით უახლოვდებოდა სო-
ფელს. სოფლის მისავალში, გზის პირად, ერთი დიდი კაკლის ხე
იღვა. მიხამ დაინახა: კაკლის ხეზე ორი გვრიტი ზის, ერთი ღულუ-
ნებს, მეორე კი ყელყელაობით გავა ცოტა განზე და ისევ მიუახ-
ლოვდება: ხან ერთ მხარეზე გადაფრინდება, ხან მეორეზე და თა-
ვის ქნევით ხანდისხან იძახის: „და!.. და!..“

ამ გვრიტებმა შეიპყრეს მიხას ყურადღება. წამოწვა კაკალქვეშ
გულალმა და შურით შეჰყურებდა მათ. მანამ გვრიტებმა არ შემოპ-
კრეს ფრთა ფრთას და არ გასრიალდნენ მხოლოდ მათთვის ვრცელ-
სა და შეუზღუდავ სამყაროს სხვა მხარეს, მიხამ კაკლის ქვეშიდან
ფეხი არ მოიცივალა. მაშინ კი ადგა და გაუდგა ისევ თავის გზას,
ოღონდ პირდაპირ ანანოსთან არ მისულა ხამების საყიდლად, რო-
გორც წინათ შვრებოდა. მეზობლისას მივიდა.

მეორე დღეს მთელი სოფლის სალაპარაკო ისღა იყო, რომ მიხამ
მეხამე ანანოს „ხელი დასდოო“.

საქორწილოდ მიხამ მამაბაპეული სახლის მაგივრად ^{ქორწინება} სახლი, რომელსაც ჩვენ „ქოხი“ ვუწოდეთ. მართალია ^{ქალაქის} ახალ ნაწილში მიხას სახლის მხარდამხარ გამოიჭიმა ^{კიდევ} რამდენიმე სახლი ქალაქის გემოვნებაზე აშენებული, მაგრამ მიხამ კი ისევ სოფლური გემოვნების სახლი ააშენა, რადგანაც იმდენი შეძლება არა ჰქონდა, რომ გამკლავებოდა მეზობლებს. არც კი დიდადა ჰქონდა მიდრეკილება ქალაქურ ცხოვრებისადმი. თავისი ხელობის წყალობით მომეტებული ნაწილი სიცოცხლისა სოფლად გაატარა მიხამ, ამისათვის სოფლელი ხალხი უფრო უყვარდა, ვიდრე თავისი მეზობელი ქალაქელები. ქორწილშიაც სულ სოფლელები და თავის მეზობელთაგანაც იმისთანა ხალხი ამოირჩია მაყრებად, რომელნიც მართო სახელით იყვნენ ქალაქელები.

თუ რანაირი ქორწილი გადაიხადა მიხამ, ან როგორი შთაბეჭდილება იქონია ამ ქორწილმა ანანოზე, თვით ანანოსვე დაუუვდოთ ყური. იგი დიდი სიამოვნებით უამბობდა ყველას, სანამ პირში სული ედგა, ქორწილის ამბავს. „შაბათი დღე იყო, — იწყებდა ხოლმე ანანო, — ის იყო მზე ჩადიოდა, შავხედეთ და შემოაჭენა მახარობელმა ეზოში ცხენი და ცხენდაცხენ დაცალა თოფი. მამაჩემმა გამოარბენინა ჯამით ღვინო. მახარობელმა დაცალა ჯამი და მიანარცხა კედელს. აუხვიეს მხარი ბაღდადით, ხელში საგსე ხელადა მისცეს და გაქუსლა ისევ უკან. მე კი მაშინვე ოსტატთან გამაქანეს. ჩვენებისა და ოსტატთან სახლებშუა ერთი მეზობლის სახლი იდგა, ასე რომ, ოსტატთან ეზოდან ჩვენების ეზო მთლად ჩანდა. მთელი უბნის გოგოები ჩემთან მოგროვდნენ: იმ წელიწადს მთელი უბნიდან მართო მე ვიყავ გათხოვილი. მივდექით ღობესთან მთელი გოგოები და დაეიწყეთ ყურება. რომ მოუახლოვდა ნეფემაყრიონი ჩვენების სახლს, მიხამ შაპენა ცხენი ეზოში. ისე შევინოდა, ისე შევინოდა ის ცხონებული, რომ თითქოს კაი სოვდაგარიო!.. გოგოებმა დამიწყეს ხუმრობა: მიხას მაგივრად სხვა ვილაცა მოსულა შენს წასაყვანადო... მეორე დღეს — კვირა დილით, ჯერ ისევ არ მოვერთე ოსტატს, რომ შევხედოთ და გავარდა თოფი და იქვე ოსტატთანათ ეზოში შეჰქმნა ჭყვივილი ქოსმენმა ბურვავმა. დაცადოთ ცოტა და მეჯვარე ექვსი მაყრით შემოვიდა ოსტატთან

დერეფანში და დაიწყეს სიმღერა-თამაშობა. დაფა-ზურნის დაკრებ
ნდომებოდა საწყალს, მაგრამ მაშინ სულ გაფანტულუბი ყოფი-
ლიყვნენ თავადისა და დიდი ვაჭრების ქორწილებში. მომითეს.
შემოვიდა მეჯვარე, მისცა ოსტატს ერთი ბაჯალო ოქტოვს. ||
ყაჯარი შამაყერინა, რომ მართლა საქებელი. მდალიძე მამაშვიტსენქსქს
შინიდან და გაგვიძღვნენ წინ მაყრები სიმღერით. ორ მაყარს კი
მოკლული ბურჯაკი ეჭირა ხელში. შამიყვანეს შინ. სახლის მარ-
ჯვენა მხარეს ჩამომწკრივებულებიყვნენ ნეფე-მაყრიონი ხორავით
სავსე სუფრას. რა? არა ებადა რა მამაჩემს თუ! ძალიან ძალზე შეძ-
ლებული ოჯახის პატრონი იყო... იპ, ქა, სად წავიდა უწინდელი
დრო?! ეხლა ხიზილაღას ცეცხლი ეკიდება, უწინ მამაჩემის ოჯახში
ჯამებით დავიდგამდით ხოლმე. ყოველწლივ სამ ურემს ჰგზავნიდა
სალიანში. მოკვდა მამაჩემი და ყველაფერი თან გაჰყვა... ჰო! იმას
ვაშობდი — შემიყვანეს და მამისვეს გვერდით ყელმოდერებულ
მხას... მართლაცდა ის სულით განათლებული ისე შევნოდა და ისე
გამოცვლილიყო, რომ ვეღარც კი ვიცანი... იპ, ნეტავი იმ დღეს!..
ყველანი იმას იძახდნენ, ნეფე ძალიან შეენის, ვაჟი გაუჩნდებათო...
დავაცადოთ ცოტა ხანს და წამოიშალნენ მაყრები. ავდექით ჩვენც.
ხელსახოცგაბმულები წავედით კარისაკენ. გამოვედით გარეთ. დაყა-
ჯრული ცხენები მზად იყვნენ. შამსვეს სადედოფლო ცხენზე... შაჯდა
მიხატ, დაცალეს თოფი და შამოსძახეს მაყრული. ჯვარის საწერი
იმ დღესვე მოეშორებინათ და მღვდელმა აღარ დააგვიანა: მივედით
თუ არა ეკლესიაში, მაშინვე გადაგვწერა ჯვარი. როცა გაათავა
ჯვარის წერა, სთქვა მღვდელმა: — აბა, ნეფე, მიულოცე დედო-
ფალსაო. მიხამ მოიწია ჩემკენ, მაგრამ მე გაუუსხლტი ხელიდან და
კარისაკენ გავექანე და ის კი საბტად დარჩა. ხალხმა ატეხა ერთი
სიცილი და ალიაქოთი... იპ! ნეტავი იმ დღეს!.. ეხლანდელი გოგოე-
ბიც იზამენ ამას?!. გამოვედით საყდრიდამა, შეგვსვეს თუ არა
ცხენებზე, გავარდა თოფი და შემოსძახეს მაყრული. როცა მივედით
ჩვენ ეზოში, კიდევ დაცალეს თოფი. ჩამამიყვანეს ცხენიდან და შა-
მიყვანეს შინ. მარჯვენა მხარეს გაშლილი და მომზადებული იყო
ჩვენთვის ბალიშები. დაჯდა მიხა ბალიშზე ყელმოდერებული. მი-
ვუჯექი მეც გვერდით, მეც განაყოფი გოგო მამისვეს გვერდით.
მაყრები შეექცეოდნენ, მიხა კი იჯდა გაბუტული, პირის ვასახსნელს
ელოდა. მაყრები უყვიროდნენ მამაჩემს: ნუ მოგვიკალ ნეფე შიმში-
ლითაო! მოვიდა მამაჩემიც, აავსო ღვინით ვერცხლის ბაღია, გვა-

დღეგრძელა, დაგვლოცა ნეფე-დედოფალი, დაცალა ბაღია, დაგვიღ-
გაწინ და გადაგვკოცნა ორივენი. მერე დედაჩემი მოვიდა და დავ-
ლოცა, მე დამკოცნა, მიხას კი გვირგვინის ტოტები დაუკოცნა. მის
შემდეგ მიხამ დაიწყო პურის ჭამა. ერთმა მაყარმა ააგსო, თანვე
ბაღია და დაიწყო: „ნეფე-დედოფალი ილოცება — ღმერთს, ხოლო
დაილოცება — ღმერთო გამიჭრევინე მტერზე მოქნულს — შალსაო,
ნუ გამომიღევ სახლში მეომარსაო და ვაეკაცსაო, მინდორში
მზვნელსა და მთესველსაო, თონეში პურის მცხობელსაო, დაქორწი-
ნებულ ვაჟსა და ვასათხოვარ ქალსაო, ქვეშაგებში....., თონეში
კუტებსაო, გოდორში ფქვილსა და ქვევერში ღვინოსაო, ორმომში
პურსა, ქერსა და ფეტვსაო, გომში, ბოსელში ხარ-კამეჩსა და ფურ-
საო, ფარებში ცხვარსა, საღორეში ღორსაო, საქათმეში ქათამსა,
ბატსა და ინდაურსაო, კერას უკან მარილის ყორესა, ყუნჭულეებში
ყველის გულებსაო, დაულოცე მარჯვენა მუშაკაცსა, ქელი საქონელ-
საო... ეჯიბ-ნეფეს გაუმარჯოს!“ და მიაწოდა მიხას ბაღია.

როცა თვალცრემლიანი მე და დედაჩემი გავვაშორეს ერთმა-
ნეთს, შამსვეს ცხენზე, შაჯდა მიხაც, დაცალეს თოფი და შამოსძა-
ხეს მაყრული. გზაზე, საცა ქათამს, ბატს, ან ინდაურს დაინახა-
დნენ, გაუწვდიდნენ თოფს მაყრები, ხოცავდნენ და მოჭქონდათ
თან. ვინც გზაზე გვხვდებოდნენ, მაღალი ხმით გვიყვიროდნენ: ეჯიბ-
ნეფეს გაუმარჯოს!

კარგა შაბინდებული იყო, როცა შინიდან მობრუნებული მახა-
რობელი მოგვეგება სავსე ხელადით, შამფურზე აგებული მწვადი-
თა და ლავამით, და დაგვძახა: მოვდივარ ნასიბით, თან მამაქვს კაი
ამბავიო! ამასობაში სოსანამაც — ძმამ მითხრა: გოგო, ანანო, ჰხე-
დავ, ავერ მაშხალა აანთესო... ისე ამიძგერდა გული ამ სიტყვების
ვაგონებაზედ, რომ არც ნიშნობაში და არც ჯვარის წერაში არ
მამსვლია ისე. ეზოში რომ მივედი, ჩამოგვახტუნეს ნეფე-დედო-
ფალი ცხენებიდან და მაყრებმა დაუშინეს თოფები მაშხალას. ოცი
თოფი მეტი გავარდა, მინამ მაშხალას ჩამოაგდებდნენ. ვინც მაშხა-
ლა ჩამოაგდო, იმან მეორე დღეს საჩუქრად ხილი მიიღო. ჩამოაგ-
დეს თუ არა მაშხალა, კარზე მოგვეგება დედამამიანი ვაჟი და შარ-
ბათით დაგვაბერა. მერე შემოგვიძღვნენ შინ მაყრები ამოღებული
ხანჭლებით და დაიწყეს სიმღერა: „ჯვარი წინა, ჯვარი უკან, ანგე-
ლოზო, შინ შემოდი“. შემოგვატარეს დედაბოძს და კერას სამჯერ.
აი, ამ დედაბოძზე კაკლით სავსე საღულარი ეკიდა. ერთმა მაყარმა

დაკრა ხანჯალი სადღღარს, კაკალი ძირს გააშალა და დასძახე:
ამდენი ვაჟიშვილიო! აი, ემანდ, — უჩვენებდა ანანო ხელით —
მაემზადებინათ ჩვენთვის ბალიშები. ბალიშებზე გაწოლილიყო
შაქარაანთ ივანე, რადგანაც დედამამიანი იყო. როცა კი დასძახეს
დასაჯლომად და ივანე კი არ ადგა, მეჯვარემ უხალხლოდ დაიწყო
თა ვაშლში და შეაძლია, მაგრამ ივანე კი არ ადგა. მეჯვარემ უხალ-
თუნიაანის მაგიერ აბაზიანი გაუქეთა ვაშლში და შეაძლია, მაგრამ
ივანე არც მაშინ ადგა. თავისი მამა დასძახოდა: არ ადგე, შვილო,
მეჯვარეს ბევრი ფული აქვსო! მაყრები კი იძახოდნენ: ნეფე-დე-
დოფალი ნუ დაგვიბოცეთ ფეხზე დგომითაო! მანამ ორბაზიანი არ
გაუქეთა ვაშლში და არ მისცა, არ ადგა... მოვიკეცე თუ არა ბა-
ლიშზე, მოიყვანეს და ჩარექაანთ მიხაკა კი ჩამისვეს კალთაში და
დამძახეს: ესეთი ბიჭი მოგცეთ ღმერთმაო! ისეთი ფუნთუშა და
თეთრი იყო, რომ სანატრელი, ესლა რო დაშხამულსა ჰგავს.

მეორე დღეს ზოგიერთი მაყრები ადრე შაიკრიბნენ და დაი-
წყეს სიმღერა სამზარეულოში. განგებ ისეთი სამზარეულო გაეკე-
თებინა ცხონებულს, რომ მართლა კარგი. ჩვენთან შამოვიდა
დედამამიანი და გაგვალეობა. მიხამ ჩაიცვა, დაიღვა გვირგვინი თავზე
და გავიდა კარში. მანამ მე მომრთავდნენ, ნეფე-მაყრიონი მოიპა-
ტიყეს მეზობლებმა და განაყოფებმა — შუადღემდის დადიოდნენ
სტუმრად. როცა დაბრუნდნენ, რა არ მოიტანეს თან მაყრებმა! ეს
ბურვაციო, ეს ქოსმენად ნამყოფი თოხლიო; ქათამსა, ბატსა და
ინდაურს ზომ ანგარიში არა ჰქონდა — ესლაც იზამენ ასე?! —
ხილით კიდევ ჩოხის კალთები ჰქონდათ სავსე, უბე-ჯიბეებში რომ
იღარ ეტეოდათ... იპ!.. სად წავიდა, თქვენი ჭირიმეთ, ქა, უწინდე-
ლი დრო და წუთისოფელი?! ჰოდა იმას ვამბობდი, შუადღემდის
სულ სტუმრად დადიოდნენ, ხან ერთთან, ხან მეორესთან... იპ!..
ნეტავი იმ დღეს! შუადღის შემდეგ მობრუნდა ნეფე მსლებლებით
და დაიწყო დაბმა და მალლა ჩამოკიდება იმ მაყრებისა, რომლებმაც
დაიგვიანეს და რომელიც სადილის დროს მეჯვარეს ვაშლსა სტა-
ცებდა ჯვრიდან. მინამდის ჩემ ხელსახოცს არ მიიტანდნენ პატიე-
ბის ნიშნად, არ აპატიებდნენ ხოლმე. სადილობისას დაიწყეს
ზღვნების მორთმევა. ადგებოდა მეჯვარე და დაიძახებდა: „მავანსა
და მავანს მოურთმევიან ერთი საპანე ღვინო, ფეხდაფეხ საკლავი
თავსი ნამცხვრით, ღმერთმა ააშენოს!“ და ყველანი დასძახებდნენ:
„ააშენოს, ააშენოს!“

მწვადი რომ ჩამოარიგეს, დაიწყო გადასალოცის შეგროვება, მეჭვარემ: „მავანსა და მავანს მოურთმევია ერთი ბაჯათლო ოქრო, ღმერთმა ააშენოს!“ და ისე ყველანი დასძახებდნენ „ააშენოს!“ გადასალოცს სათამაშო მოჰყვა. ადგა ჩემ გვერდზე მკლამე გვერდითი თამაშა და დამიკრა თავი. ავდექი მეც და დავიწყე ვაჟი. მეჭვარე ჩადგა შუაში, ეჭირა ხელში ვაშლი და სათამაშოში გადამოლოცვილ უხალთუნებს უკეთებდა შიგ. ორი ვაშლი ისე აავსო, რომ ჰედვა აღარ ჰქონდათ“.

ეს ამბავი ისე არავის ასიამოვნებდა, როგორც თითონ ანანოს. იმისთვის თითქო ისეთივე მნიშვნელობა ჰქონდა ამ ამბავს, — ნამეტნავად მაშინ, როდესაც სხვადასხვა უბედურებათა გამო სასო-წარკვეთილებას ეძლეოდა, — როგორც პურსა და წყალს. ამისათვის დაუხარებლივ და უნაკლოდ უამბობდა იგი ყოველს, ვინც უნდა ყოფილიყო მასთან, როცა საფეიქრო ყდას უჭდა. უგდებდა ვინმე ყურს მის ლაპარაკს თუ არა, ამისი დარდი არა ჰქონდა.

IV

ახალი ყვავილნი

ეხლა ეძახოდა ანანო სახელს თავის გარდაცვალებულ ქმარსა, თორემ წინათ, სიცოცხლის დროს როგორ გაბედავდა ამას. ან ვინ რას იტყოდა, რომ სახელი დაეძახნა? — მთელი ქვეყნის სასაცილო გახდებოდა.

მიხას სიცოცხლის დროს, თუ მასზე უამბობდა ვისმე რამეს, ანანო სახელის მაგიერ რომელსამე ნაცვალსახელსა ხმარობდა, მაგალითად: „ჩვენი ვაეკაცი ხომ არ დაგინახავთ?“ — ჰკითხავდა ხოლმე მეზობელს. როცა თვით მიხას მიმართავდა ხოლმე უცხო პირების ყოფნის დროს, ხმარობდა სიტყვას ბატონო, მაგალითად: „ბატონო, შეშა გაჰყერი“. ხოლო როცა მარტონი იყვნენ „ქას“ ხმარობდა: „სად მიხვალ, ქა?“ შემდეგში კი, ნამეტნავად წყრომისა და გაჯავრების გამოსახატავად ხმარობდა სიტყვას აღამიანოს: „აღამიანო, ერთი ი ბიქს მიჰხედე“.

ქორწილის მესამე დღეს, ესე იგი სამშაბათს, მიხამ ფეხი იბრუნა. ქორწილის ხალხი, იმათ გარდა, ვინც მიხას თან გაჰყვა, წავიდ-წამოვიდა. პატარძალთან მარტო მიხას ერთადერთი დაღა დარჩა თავისი პატარა შვილებით. ეს დღე და ღამე ანანოსათვის

განუქარებელ ტანჯვის წუთებად გადაიქცნენ. მართალია, მტკიც
არ უზიარებდა თავის შავ ფიქრებს და ვერც გაპბედუდა მის
სირცხვილით, მაგრამ მოსვენებას კი არ აძლევდნენ ასეთი ფიქრე-
ბი: „ვაითუ გზაზე ან ცხენიდან ჩამოვარდეს, ან შეემთხვას რამე,
ვაითუ ამაღამ მომეტებული ღვინო დალიოს, საბანი ვადაჩხვინოს
და გაცივდეს. რაღა ვქნა მაშინ?!“ თანაც წყველიდა გულში იმ წვე-
ულებას, რომლის ძალითაც მიზა მოშორდა მას.

იმ დღეს ანანოს ნაწილი არ უნახავს და არც ღამე თვალზე ძი-
ლი მოსვლია. გულის ფანცქალით მოელოდა იგი მეორე დღეს,
რომელიც თითქოს მის გამოსაჯავრებლად არა თენდებოდა. ინათა
ძლივს. ანანო მაშინვე წამოხტა ქვეშაგებიდან, ჩაიცვა ტანთ, და-
გავ-დაწმინდა სახლი და ეზო, მიაღაგ-მოაღაგა ყოველიფერი. კი-
დევე დაეძებდა სხვა რაიმე გასაკეთებელ საქმეს, რომ გართობოდა
და ამასობაში მიხას მოსვლამდე გაეელო დროს ჩქარა და შეუძრ-
ნეველად. მულისა რომ არა რცხვენებოდა, მთელ დღეს, სანამ მიხა
მოვიდოდა, კარში იდგებოდა და იმის გზისაკენ ყურებაში დააღა-
მებდა. მაგრამ არ უნდოდა მულისათვის გაეგებინებინა, რა ჯოჯო-
ხეთი ტრიალებდა მის გულში, ან რა თანაგრძნობას გამოუცხა-
დებდა მული, რომელსაც ახლა სრულიად დავიწყებული ჰქონდა
თვის მიერ გამოვლილი ამგვარივე მდგომარეობა. ამისათვის ანანო
მოიგონებდა ხოლმე რასმე, გამოვიდოდა გარეთ, გაიხედავდა
იქით, საიდანაც მიხა უნდა მოსულიყო, და ისევ შემობრუნდებოდა
შინ.

მიხას გულშიაც არანაკლები ცეცხლი ტრიალებდა, თუმცა ხან-
დისხან იგი ცეცხლი ნელდებოდა წითელი ღვინით. მიუხედავად
ამისა, ნებიერად და მხიარულად გაატარა მიხამ სამშაბათი ღღე
და ღამე სიდედრ-სიმამრთან. მეორე დღეს კი დანაყრებასაც კი
ალარ უცადა, ისე ეშურებოდა შინ წასვლას. მხოლოდ როცა სი-
მამრმა ღიმილით უთხრა: სიძე ბატონო, არ გაგიგონია, დილის
საუზმე ცოლის მზითევსა სჯობიაო? — უარი ვედარ სთქვა საუზ-
მეზე. საუზმის შემდეგ მიხა ღვინით გაქლენთილი თავისი ზღუბ-
ლებით წამოვიდა შინისკენ. გზიდან ყველანი თავის სახლებში
წავიდ-წამოვიდნენ გარდა მეჯვარისა. როცა მიხამ და მეჯვარემ
ცხენები შეაჭენეს ეზოში, ანანო ის იყო შებრუნდა შინ, მათი გზი-
საკენ ყურების შემდეგ. თქმა აღარ უნდა, რომ სიხარულით გული
აუჩქროლდა ანანოს, მაგრამ მაინც ვერ გაბედა შინიდან გამოსვლა

და მიგებება, მით უფრო, რომ მულის გარდა ახლა მეჯვარის
ყოფნაც უშლიდა ხელს.

ანანო გაახარა მიხას შინ მშვიდობით დაბრუნებამ, მაგრამ სა-
მი დღის შემდეგ სიხარულის ადგილი მის გულში ისევ ატანდა
ტანჯვამ დაიჭირა.

შვეიდნენ თუ არა მიხა და მეჯვარე, უკანასკნელი მიესალმა
ანანოს: „გაგახაროს ღმერთმა, ნათლიდედაე!“ რის საპასუხოდაც
ანანომ თავი დაუქრა, ხოლო მიხამ მიჰმართა: „აბა, ერთი გვაქამე
რამე“. ამ უჩვეულო სიტყვების წარმოთქმა, ცოტა არ იყოს, უხერ-
ხულად ეჩვენა მიხას, მაგრამ იმ ფიქრმა, რომ ახლა ჰყავს ისეთი
ვინმე, ვისაც მალიმალ მიმართავს ასე, გული გაუნათლა და დაუ-
ყოვნებლივ გამოეხატა ამისი ნიშანი სახეზე. როცა მიხას დამ
მოუტანა ტაბაკით პური, ხახვი, კაკალი და ხელადით ღვინო, მიხამ
უთხრა მას: „გოგო, შენ უნდა დაიცადო აქ ერთი კვირა მაინც.
თორემ მარტოკა დარჩება, მე ქორწილში ვარ დაპატიებულნი“. ამ
სიტყვების გაგონებაზე, თითქოს ადუღებული წყალი გადაასხეს
თავზედაო, ისე ჩაიფერფლა ანანო, მაგრამ რას გააწყობდა, წესი-
სა და ჩვეულების წინააღმდეგობა არ შეიძლებოდა.

როცა მიხამ ფეხი იბრუნა, მოყვრების განაყოფთ დაპატიყეს
ქორწილში მაყრად როგორც სიძე. უარის თქმა ვერ შესძლო და
სამი დღის შემდეგ ისევ დატოვა ანანო მარტოდ და გაუდგა მოყვ-
რების სოფლის გზას. მაყრად მიხა თავის სიცოცხლეში არსად
ყოფილა და არც არაფერი გაეგებოდა რა მაყრობისა, ხოლო თავის
ქორწილში ცოტაოდნად გამოიცადა და გარდა ამისა, რადგანაც
სანეფო ტანისამოსი ეცვა, სულ გამოცვლილიყო და თითქმის ყვე-
ლა მაყრებს ის ამშვენებდა. ანანო ძალზე სწყყევიდა გულში თავის
სანეფო ბიძაშვილს და იმ ჩვეულებას, რომლის ძალითაც
თვითონ არ შეეძლო დასწრებოდა ქორწილში და დაჰნატროდა თავის
მშობლებსა და ნათესაებს, რომელნიც მიხას უცქეროდნენ
მთელ იმ დროს, სანამ ქორწილი გათავდებოდა.

დაბრუნდა მიხა ქორწილიდანაც მშვიდობით და უვნებლად,
წავიდა ანანოს მულიც, დარჩნენ ცოლ-ქმარი მარტოდმარტო. ახლა
კი მიეცა თავისუფალი დრო და შემთხვევა გამოეხატათ და ეჩვენებინათ
ერთმანეთისათვის ყოველგვარი თვისებანი და ნიშანი
ტკბილი და ჭეშმარიტი სიყვარულისა.

მაყრობის შემდეგ მიხას სრული ოთხი კვირა შინიდან ფეხი
არ გაუდგამს, თუ გავიდოდა ბაზარში რისამე საყიდლად. ერთ

საათსაც არ იგვიანებდა. მაგრამ ეს ოთხი კვირა ბევრად მოკლე და სწრაფად გადასული ეჩვენა ორთავეს, უფრო კი ანანოს, ვიდრე ოთხი დღე, რომელიც გაატარეს უერთიერთმანეთოდ ~~ქვეყნის~~ მობრუნებისა და მაყრობის დროს. ოთხი კვირის შემდეგ იქცეობოდა ლად მიხა ერთი დღით წავიდა მასლობელ სოფელში, სადაც ხამები წაიღო გასასყიდად: სალამოს ისევ დაბრუნდა შინ. ეხლა ანანოს მულის ყოფნა აღარ უშლიდა, რომ მთელი დღე მდგარიყო კარზე, მიხას ვზისაყენ ეყურებინა და მოსულის დროს მიჰკვებებოდა. შემდეგშიც, თუ მიდიოდა სადმე მიხა, ყოველთვის სალამოთი ისევ ბრუნდებოდა შინ.

ნათლილეობის შემდეგ, როცა დედ-მამამ ინახულა ანანო, მიხამ მოუშხადა მას საფეიქრო ყდა, ანანომაც ჩაჰკიდა ორმოში ფეხები და დაუწყო ყდას რახარუხი. ამის შემდეგ მიხამაც დაიწყო ხან ერთი, ხან ორი ღამის გათევება სხვაგან, რადგან ვაჭრობისათვის აუცილებელი იყო ასე ქცევა. ანანოც დღისით განუწყვეტლივ მუშაობდა, ღამე კი შრომის შემდეგ ეძლეოდა ტკბილ ძილს და, თუმცა ყოველთვის ფიქრობდა მიხაზე, მაინც წინანდელ ტანჯვას არა გრძობდა მის განშორების გამო. რაც დრო და ხანი გადიოდა ანანო უფრო ეჩვეოდა მარტოობას.

V

კ ა ლ ო ზ ი

მზე ჯერ არ ჩასულიყო. ორი პატარძალი მისდგომოდა კალოზე დაყენებულ გაღეწილი ყანის დიდ გორებს და დაჯაბრებიან ანიავებდნენ. გორები გავნახევრებინათ, მეტნაკლებობა გორების დანარჩენს არ ეტყობოდა, მაგრამ პატარძლები კი ებაასებოდნენ ერთმანეთს: არა, მე ცოტალა დამჩხა, მე ვაჯობეო, — არა მეო, და თანაც სიცილით ისროდნენ ნიჩბებს შალა.

— აბა, ვინც ქალია და მზის ჩასვლამდე გაათავეებს თავის გორას! — სთქვა სახლის გასათხოვარმა ქალმა, რომელიც პტრის ხევეში იდგა და თან უსურავებდა ხევს, თანაც აცხავებდა.

— გორები ჯერაც არ გავგინახევრებია და მზე კი ერთ შუბის ტარზე ძლივსლა იქნება, აბა როგორ მოვასწრებთ მზის ჩასვლამდე! — წამოიძახა ერთმა იმათგანმა.

— აბა, ქალობაც ის იქნება, რომ მზის ჩასვლამდე მოასწროთ

განიავება, — გამოეპასუხა სიცილითვე მესამე პატარძალი, რომელიც კარაპნის ცოტა მოშორებით, კალოს პირზე დასტრიალულია ცეცხლზე შემოდგმულ საკმლის ქვაბს.

— მაშ ქალი არ ვიქნები, საბედად, თუ მზის ჩასმას ველოვარ, მოვწმინდო ჩემი გორა! — სთქვა მეორემ. — აბა, ცხვრებს ვიწმინდავო, ლოს მოუდექი, ქალო! ბოლო გამოვანიავოთ, თორემ დაგვიმძიმდება. — მიადგნენ ბოლოს გამოვანიავებას.

ამვე დროს რამდენიმე ფეხშიშველა და თავშიშველა პერანგა გოგო-ბიჭები დაბობნენ ხვავის წვერში და ეთამაშებოდნენ შხუილით ჩაბონადენ ხორბალს, ხან წაერეოდნენ ხოლმე ბზეში და ნიავს ზედ მათზე გადაჰქონდა ბზე.

კალოს პირზე — დასავლეთით — წამოჭიმული იყო დიდი, ფრთე მოქცეული ძნისა, რომლის ჩრდილიც პტარავდა კალოს ნახევრამდის. ჩრდილში წამოწოლილიყო მხარ-თემოზე ოჯახის უფროსი, რომელსაც რძლების — შვილების და ძმისწულების ცოლების — დაჯაბრებაზე სიამოვნებით აღსავესეს, თუმცა მათი საუბარი კი არ ესმოდა, განუწყვეტელი ღიმილი გამოჰხატოდა ტუჩებზე და თანაც ხანდისხან უკივოდა გოგო-ბიჭებს: „ბიჭებო, თქვე ანცებო, დადექით, აღარ მაისვენებთ! ე ბზეს ნუ რევთ!“, მაგრამ ისინი თავისას არ იშლიდნენ.

— გამარჯობა შენი, გიორგი! — დასძახა ოჯახის უფროსს თავზე წამომდგარმა სტუმარმა.

— აი გაგიმარჯოს, ნათლიაჩემო!.. სადა ხარ, ნათლი, რომ აღარ ჩანხარ?.. ნისიები მაინც აღარ გაგონდება? დაილოცოს ღვთის მადლი და სამართალი: ისეთი კეთილი თვალთ გადაიხედა წელს ჩვენკენ ღმერთმა, რომ ქვრივი და ობოლი თავის ქვრივ-ობლობას ვერ შაიტყობს. ვაჭრებსაც ხომ მომდურავს არ გამყოფებთ.

— არ იცი, ნათლიმამ, რო ღმერთი ქვრივ-ობლებსაც და ჩვენ — ვაჭარ ხალხსაც თქვენი, მუშა და გამარჯელი ხალხის ხელით გვიგზავნის სარჩოს?!. ობოლი არა ვარ, ჩემო ნათლიმამ, მეც ჩემი შრომითა და გარჯითა ვცხოვრობ, მაგრამ თუ შენი ღვთისაგან დალოცვილი მარჯვენა გუთანს არ ევლება, მე ჩემი ხამები კუქს ვერ გამძღებენ.

— მაგას რათ ამბობ, ნათლი!.. ღმერთს ერთიერთმანეთის წამლად გავუჩენივართ: მე ვხნავ და ვთესავ, რომ მეც მაძლარი ვიყო და სხვაც ვასაზრდოვო, შენ კიდევ ხამებს მაწვდი, რომ ტანთ

მისცა ყველას. მამაკაცთა და დედაკაცთაც შემთხვევა ცოტაოდენად არაქათი ამოეღოთ განუწყვეტელი დღიური შრომის შემდეგ. მანამ ივანშებდნენ, მამაკაცი შემოჰხვეოდნენ მიხას და პეტახვდნენ სხვა სოფლების ავსა და კარგს; დედაკაცები კი გარდა უმცირესობისა, რომელიც საქმლის ქვაბს დასტრიალებდა და ველოდებოდა მზადებაში იყო, ზოგი მოსწოლოდა კალოზევე გაშლილ ქვეშაგებში დასაძინებლად გაწოლილ ბავშვებს. ზოგი კარაპანში მიჰყუდებოდა ჩვილი ყმაწვილის აკვანს და თელემით აწოვებდა ძუძუს. ხოლო ჩვენი ნაცნობი პატარძლები, როგორც ჯერ ისევ უშვილოები, და სახლის გასათხოვარი ქალი გამსხდარიყვნენ განზე — კალოს პირზე და ლაპარაკობდნენ თავიანთის სრულებით სხვა საგანზე და თანაც ხარხარებდნენ გულიანად, ისე კი, რომ არავის უშლიდნენ.

მთვარემ დიდხანს აღარ დაავიანა, „ამოვიდა და განანათლა ქვეყანა ბნელი“. ყველანი კალოზე ჩამომწყრივდნენ, ჩამომწყრივეს ზონჩები და დაიწყეს ვახშმის შექცევა. სამი-ოთხი ლუკმა რომ შექამეს, გიორგიმ აიღო საღვინით ღვინო, მიხას მოტანილი და დაიწყო: „ღმერთო დიდებულო, შენა სწყალობდე აქა მბრძანებულსა, გაგიმარჯოთ, გაგახაროთ“, და გულიანად იწაფა საღვინე. როცა მოიხსნა პირიდან საღვინე, ტუჩები დაიტყბანურა და წამოიძახა: „იშე!.. დაილოცა შენი გამჩენი!.. კაცი ვაზის ძირში უნდა ჩაკედეს!“ და გადასცა საღვინე მიხას, რომელიც გვერდით ეჯდა. ასე, ამნაირად ჩამოირიგა ყველამ საღვინე. ზოგი მამაკაცთაგანი იმეორებდა გიორგისაგან წარმოთქმულ ჩამოლოცვას, ზოგი კი ასე ილოცებოდა: „ღმერთო დიდებულო, გაგიმარჯოთ, გაგახაროთ!“ ხოლო მანდილოსნებთაგანს იმათ მიაწოდეს ღვინო და ისიც ჭიქით, ვინც დედამთილის ხარისხით იყვნენ. ამათ კი დალოცვის მაგიერ პირჯვარა დაიწერეს, თავი დაუქრეს მამაკაცებს, ცოტაოდნად პირი გვერდზე მიიბრუნეს და ისე დალიეს.

ვახშამზე ყველანი ისევ ისხდნენ და შეექცეოდნენ მიხას მოტანილ ღვინოსა და სათალს, როცა ის პატარძლები, რომლებიც გორებს ანიავედნენ, ადგნენ ვახშმიდან, მიუდგნენ პურის ხვავსა და დაიწყეს ვახვავება. სახლის ქალი კი უსურავებდა. მანამ სხვები — უფროსები ადგებოდნენ ვახშმიდან, პატარძლებმა გაათავეს ვახვავება. მათმა ქმრებმა და მახლებმა კიდევ მიუყენეს საცალოები, ტომრები, გაავსეს და შეზიდეს კარაპანებში. ამის შემდეგ ყველა-

ნი მიეცნენ ძილს კალოზედვე. ხოლო მიხა გავიდა კალოს ნაპირზე
ქვის ყორეს ახლო, სადაც მისი ვირი ება და ჯელსა სჭამდა, ვა
იშალა ქვეშ საცალოები, ხურჯინი ყორეზე მიდო და ზელ თავი
დადო, ზემოდან კი საბანი დაახურეს ნათლიდებმა. ბიზლიქსეჲს

VI

ოჯახი ჯილაშვილებისა

ყველას, ვისთანაც კი ჰქონდა მსგელობა თავის აღებ-მიცემო-
ბის წყალობით, მიხა ძლიერ უყვარდა და თითქმის ყველასთან ისე
იყო, როგორც შინაური, მაგრამ ისეთნაირად დაშინაურებული,
როგორც ჯილაშვილების ოჯახში, არსად არ იყო. როგორც ნათელ-
მირონი და ამასთანავე უწყინარი და „პატიოსანი კაცი“, — ასეთი
სახელი ჰქონდა მიხას დამსახურებული, — მთელი ჯილაშვილების
ოჯახში ძლიერ პატივცემული იყო. თვით მიხაც დიდად პატივსა
სცემდა მთელ ოჯახობას და დიდადაც ჰსიამოვნებდა იმ წესით,
რომელიც ერთხელ დამყარებულიყო ოჯახში და სუფევდა ყო-
ველთვის. ჯილაშვილების ოჯახი ისეთი ოჯახი იყო, რომლის მიბაძ-
ვა ყველა სხვა ოჯახებისათვის დიდად სასარგებლო იქნებოდა,
მაგრამ არა რომელიმე ოჯახი არა ჰგავდა, თუმცა კი ყოველი ოჯა-
ხი დაჰხაროდა მას.

მთელ ოჯახს ჯილაშვილებისას შეადგენდა ექვსი ალალი ძმა თა-
ვიანთი ცოლ-შვილით. დიდით პატარამდე კაცით დედაკაცამდე
ოჯახში იქნებოდა არა ნაკლებ ორმოცი სულისა, ხოლო ამოდენა
ხალხი მოქმედებდა ისე, როგორც ერთი კაცი.

ოჯახის უფროსად ყველანი ჰხედავდნენ უფროს ძმას გიორგის,
რომელიც იყო გუთნისდედა. მას ეკითხებოდა სახლში საზოგადოდ
ყოველისფერი და კერძოდ გუთნისა და მიწის მოსავლის საქმე.
მეორე ძმას — მიხას ეკითხებოდა ვენახის საქმე: შემუშავება, ყა-
რაულობა მისი ყურძნის მოწვევის დროს, ქვევრების გამზადება,
დაკრეფა და დაწურვა ყურძნისა, გაყიდვა და შინ მოხმარება ღვი-
ნისა. მესამე ძმა — ივანე მეცხვარე იყო და მასზედ იყო დამოკი-
ნებული ცხვრისა, მატყლისა და ყველის გაყიდვა, თუ შინ მოხმა-
რება. მეოთხე ძმას — სოსიკას მიბარებული ჰქონდა ხარ-ურემი და
მისი საქმე იყო ძნის მოტანა და შეშა-ფიჩხისა, ხორბლის დაფქვა,

მარილზე, ქირაზე და სალიანში თევზზე წასვლა. მეხუთე ძმა სვიმონა მელიორე იყო და ღორის საქმეც ეკითხებოდა. სვიმონა წყალობით ყოველთვის ადებამი ორ-ორი და სამ-სამი დაკლული ღორი ერთად იყო ხოლმე ჩამოკიდებული ჯილაშვილებს. მას შემდეგ მახედდევ იყო ნათქვამი და სიმლერაშიც კი ხმარობდნენ სვიმონასა გუდით ფული მოჰქონდაო. მეექვსე უმცროსი ძმა — ზაქარა მეძროხე იყო. მისი კითხული იყო, როდემდის უნდა ეწვე-
ლათ ფურები და როდის გაეტანებინათ ფურებისათვის თან ხბოე-
ბი, რომ დათამაშებულყვნენ, ან გასაყიდი, ან შინ დასაკლავი იქ-
ნებოდა რამე სიბერის გამო... ძმები ერთმანეთს ხმას ისე არ გას-
ცემდნენ, რომ არ დაემატებინათ: „ბიჭო, შენი ჭირიმე“. მაგალი-
თად: „ბიჭო, შენი ჭირიმე, ერთი ურმის შებმა მიშველე“; „ბიჭო,
შენი ჭირიმე, ერთი ღვინო ამიღე“ და სხვა.

ექვსივე ძმა ცოლშვილიანი იყო და მათი ვაჟიშვილები, შეძლე-
ბისდაგვარად, ვინ რომელი საქმისათვის აღმოჩნდებოდა გამო-
სადეგი და სასარგებლო, ეშველებოდნენ თავიანთ მამა-ბიძათ,
როცა მუშაობის ასაკში მოდიოდნენ. სამი სახლის შვილი დაქორ-
წილებული იყო და მათი ცოლებიც შველოდნენ დედამთილებს,
როცა ეს უკანასკნელნი კვირაში იდგნენ.

ყველა რძლები — ძის ცოლები ჯერჯერობით აკეთებდნენ ოჯა-
ხურ საქმეს მთელი კვირაობით და ამას ერქვა „კვირაში დგომა“. ერთი რძალი მთელ კვირას ცოშა ზელავდა და პურს აცხობდა, მეორე რძალს კი ამავე დროს საჭმელი უნდა ეკეთებინა, წყალი ეზიდა ვირებით და თავის დროზე სადილ-ვახშამი და სამხარ-
საუზზე ემზადებინა. დანარჩენ ოთხ რძალს ამ კვირის განმავლობა-
ში შეეძლოთ თავიანთი კერძო საქმე ეკეთებინათ. თუ რაიმე საჩ-
ქარო საქმე არ იქნებოდა, როდესაც ყველას ხელი და დახმარება იყო საჭირო, როგორც მაგალითად საფქვავის მომზადება, კალო, რთველი, თესლის მომზადება და სხვა რამ ამგვარი. სახლის ქალებ-
ბისა და პატარძლების მოვალეობას კიდევ ის შეადგენდა, რომ უნდა შეშველებოდნენ კვირაში მდგომ ძალებს, თუ დედამთი-
ლებს.

როგორც ძმებში გიორგის ეკუთვნოდა პირველი ხმა და პატი-
ვი, აგრეთვე მის ცოლს სალომეს ეძლეოდა უპირატესობა რძლებ-
ში. როცა იგი კვირაში იდგა, ყველა რძალი ეშველებოდა და უმსუბუქებდა შრომას, მხოლოდ მისი განსაკუთრებული მოვალე-

- ობა იმაში მდგომარეობდა, რომ ვისაც უნდა გაეკეთებინა საჭმელი, იმას უნდა გაერიგებინა.
- ჯილაშვილების მრავალი ხელი და ერთი პირი და მოქმედება თითოთ საჩვენებელ მაგალითად იყო გადაქცეული. ერთი გული, რომელიც ტრიალებდა მთელ მრავალში, იგივე იყო მიზეზი მისი, რომ იგი ოჯახი, რაც დრო გადიოდა, უფრო და უფრო წარმატებაში შედიოდა და ყოველი მისი წარმომადგენელი გრძნობდა თავის თავს ნეტარ ცხოვრებასა და ყოფაში. სიმდიდრისა და ტკბილ ცხოვრების ხმა ჯილაშვილების ოჯახს ბევრ სხვა სოფელშიც ჰქონდა გავარდნილი. ამისი მიზეზი კი უფრო მისა იყო. სადაც კი დარჩებოდა ღამით, ყველასთან და ყოველთვის ჯილაშვილების ოჯახის ამბავს და ქებას ლაპარაკობდა.

VII

უბედურება კიხვილი

შუალამე კარგა ხნის გადასული იყო, როცა მისას გაეღვიძა და ჯერ არ გამორკვეულიყო ძილიდან, რომ მარჯვენა საფეთქელზე ხელი მოისვა. ხელის მოსმა და სიმწვავის გრძნობა ერთი იყო მეორედ რომ მიიტანა ხელი, შეამჩნია, რომ კანი პატარად, კოპიკსავით ამოსჯდომოდა. მისამ ყურადღება არ მიაქცია, იფიქრა, კოლო მიკბენდაო, და ისევ მიდო თავი დასაძინებლად, მაგრამ თვალზე რული აღარ ეკარებოდა, სიმსივნე კი სასწრაფოდ ეზრდებოდა, კანი ძალზე უცხელდებოდა და გრძნობდა საშინელ სიმწვავეს. ბოლოს იქამდისაც მიადწევინა ტკივილმა, რომ გმინვაც კი დააწყებინა.

ჩავარდა თუ არა ცაში ნათელი, გიორგიმ გამოიღვიძა. წამოდგა ფეხზე, დაამთქნარა, ჩაახველა ხმის ამოსაწმენდად და დაიძახა: „აბა, ბიჭებო, ადექით, გათენდა!“ მის ხმაზედ ყველანი, ქალებიც და ბავშვებიც კი წამოიშალნენ და დაიწყეს ტანთ და ფეხთ ჩაცმა.

— რასა ჰგმინავ, ნათლი? — შესძახა მისას, გმინვას რომ მოჰყრა ყური.

- რა ვიცი, კაცო, მიკბინა რამემ, თუ რა? ე საფეთქელი ღამისივდა და მეწვება უდიერად. წუთი წუთს თავიდან ფეხებამდე ისე გამწვავეს, თითქო გახურებულ შანთებს მიტრიალებენ ამ ტანში.

მიხა იმ განზრახვით წავიდა კალოებზე. — კალოები სოფლის
მრშორებით იყო, — რომ აეკრიფა პური და ქერი თავის ნისკებ-
ში, მოეყარა ამაებისათვის თავი ჯილაშვილების კალოზე და აქედან
ერთად წაელო შინ, როგორც მუდამ წელს ჩვეულებრივ ეწვეებოდა.
ამისათვის ისე ჰქონდა ნათქვამი ანანოსათვის, ორი ან სამი კვირა
მოუგვიანდებოდა კალოებზე.

ანანო მიხას წასვლის შემდეგ ერთგულად ჩაუჯდა საფეიქროს,
მაგრამ რაღაცა მოუსვენრობა ეტყობოდა, თითქოს მიხას წასვლა
დაედარდაო, გული შემოკვენესოდა როგორღაც და უწუხებდა
სულს, როცა წარმოუდგებოდა, როგორ გაჭიავყელდებოდა ორი-
სამი კვირა მიხას მოლოდინში. მართალია, ხშირად ხდებოდა, რომ
სამ კვირაზე უფრო მეტ დროსაც რჩებოდა ხოლმე მიხა სოფლებ-
ში, მაგრამ ანანოს არც ერთხელ არ უგრძენია ასეთი შეშფოთებუ-
ლი თავისი მდგომარეობა მიხას მოშორებით, როგორც ეხლა.
მიუხედავად იმისა, რომ მიხა სულ ორი დღის წასული იყო, ანანო
მეორე დღესვე მოუსვენრად ნატრობდა მის დაბრუნებას და ისეც
დაიშვიანდა კიდევ თავისი ნატვრის შესრულებაში, რომ საეჭვოდ
აღარ მიაჩნდა. მალიძალ გამოდიოდა გარეთ და იყურებოდა იქით-
კენ, საიდანაც მიხა უნდა მოსულიყო.

მიხას წასვლის მეორე დღე ღამდებოდა. რაკი საცმოდ დაბ-
ნელდა, ანანომ თავი დაანება საფეიქროს, გავიდა დერეფანში, და-
უძახა თავის სანდროს, რომელიც მეზობლის ბიჭებთან კოჭობას
თამაშობდა, მიიქცია პირი მიხას გზისაკენ და გულბელდაკრეფილი
იყურებოდა. წამოერია ხშირბინდი. ანანო შებრუნდა, შეიყვანა
სანდრო, აანთო ჭრაქი და ის იყო უნდა ისევე ჩაჯდომოდა საფეიქ-
როს, რომ ხმაურობა შემოესმა: „მაამო! მაამო!“ ერეკება ვილაც
ხარებს. ამ ხმაურობაზე გავიდა ანანო გარეთ. დაინახა, რომ ურემი
პირდაპირ მისი სახლისაკენ მოდიოდა. ურემის დანახვაზე ანანოს
გული აუფანცქალდა შიშმორეული სიხარულისაგან. ოღონდ ის
ეოცა, რომ მიხა სულადით დატვირთულ ურემზე წინ არ მოვიდა,
არც ის ეჩვენა უამბოდ, რომ მეურმე ძრიელ ჩუმად და მოდუნე-
ბით, გულჩათხრობით ერეკებოდა ხარებს. რაღაც იდუმალი ხმით
დააყენა ურემი და თავის ამხანაგს დაუძახა: აბა მოდიო! თითონ კი
ისე შეიკრა, თითქოს არ იცოდა, რა ექნა. როცა რამდენიმე წუთის
შემდეგ გამოერკვია, ჩამოხტა ურმიდან, მივიდა ანანოსთან, რო-
მელიც დერეფანში იდგა ისე. თითქოს გაქვავებულაო და უთხრა:

— ნათლი ქალაბო, ნათლია ავად გახდა და მოვითხოვ.

— როგორ თუ ავად გახდა! — შეჰკვივლა ანანომ და ეცა კრემს, სადაც მიხა ქვეშაგებში უგუნოდ მდებარე დაჰხვდა. ერქონეს ანანოს კივილი ცასა სწვდებოდა. კივილზე მეზობლები დაკაცებმა და მამაკაცებმა მოიყარეს თავი, ჩამოიღეს ურმიდან ცოცხალ-მკვდარი ავადმყოფი და შეიტანეს შინ.

მეურმემ უამბო გულშემოყრილ ანანოს, როგორ გახდა მიხა ავად. ანანომ მაშინვე აფრინა ერთი მეზობლის ბიჭი ექიმბამ დედაკაცთან. რომელიც შინაური წამლებით სწამლობდა.

ნახა თუ არა ამ დედაკაცმა შესივებული და წითლად ავარგებელი საფეთქელი ავადმყოფისა, მაშინვე სთქვა, მორიელის ნაკბენიაო, აფრინა სწრაფად იგივე მეზობლის ბიჭი თავის სახლში: „გაიქე, გენაცვალე, ჩვენსა, გოგოს უთხარ, თახჩაში რო პატარა პიჭილა დგა ის გამომიგზავნე-თქო, აბა, მალე!“

წაუსვა ექიმმა მიხას საფეთქელზე ზეთი, რომელშიც მკვდარი მორიელი იდო, მორიელიც დაადო ნაკბენარზე. მაგრამ გვიანლა იყო: მიხამ იმ დამესვე განუტევა სული.

ბევრი ეხვეწა ანანო: სანდროს მამავ, — სახელს არც ტირილში ახსენებდა, — ნუ გვანებებ თავსა, ღვთის ანაბრობაზე ნუ გვტოვებო, მაგრამ მიხამ არ შეისმინა მისი ვედრება.

ჯერ ისევ კალოზე, რა წამს უნახეს მიხას შესივებული და ჩაწითლებული საფეთქელი, დიდით პატარამდე დაფაცურდნენ ჭილაშვილის ოჯახში: დაუწყეს წამლობა. ვისაც რა გაეგონა და მოაგონდა მორიელის და გველის ნაკბენის წინააღმდეგ — ორში ერთსა სწამლობდნენ. მაგრამ ვერაფერი უშველეს. როცა ურემზე დააწვინეს შინ წასაღებად, მაშინვე გამფურჩეველ სიკვებში იყო მიხა და ყველას საექვოდ მიიჩნდა მისი მორჩენა. ამისათვის ჭილაშვილების ოჯახი მოუთმენლად ელოდა სოსიკას დაბრუნებას. დაბრუნდა იგი და მოიტანა მიხას გარდაცვალების ამბავი, რაზედაც გიორგიმ წამოიძახა:

— ოოვაჰ! — და შემოჰკრა ხელი ხელს, — რა გამოუვარდა საწყალს ასე ანაზდეულად!

— ჩვენ მაინც არ გავხდომოდით მიზეხად იმ საცოდავს, — სთქვა მეორე ძმამ.

მანდილოსნებმა მუხლებში წაიშინეს და მოსთქვამდნენ: „უი, საწყალი, რა ანაზდად გამოუვარდა ი სიკვდილი, ქა!“ პატარძლებმა

კი, რომლებიც კალოს უქცევდნენ მხიარულად, წამსვე შესწავლის
სიცილი და მოჰყვენენ ნაღვლიანად მიხას დანანებას.

მეორე დღეს გიორგიმ დაადებინა ურემზე სულადი, რაც მიხას
ერგებოდა ნისიაში, ერთი საცალო ფქვილი და ერთი [ფქვილი] ||
შესაწევად და გაუგზავნა ანანოს. თანაც დაავალა სულადი [ფქვილი] ||
ლაგებამდე იქ დარჩენილიყო, რომ დაჰხმარებოდა გაუბედურებულ
ოჯახს.

VIII

შეზიარება

სრული შვიდი წელიწადი გაატარეს ტბილად მიხამ და ანა-
ნომ, მერვე წლის შესრულება აღარ აცალათ წუთისოფელმა.

მიხა არ იყო მიინცადამაინც დიდი მოგების პატრონი და არც
ციდილობდა ამას. იგი სცვლიდა მხოლოდ თავისა და ანანოს ნაშ-
რომს ხამებს სულადზე: ერთი გადაჭრილი ფასი ჰქონდა, ყველამ
იცოდა ეს ფასი, არც კი ევაჭრებოდნენ ხოლმე. იმისი მოგება მხო-
ლოდ ის იყო, რომ როცა სულადს აძლევდნენ ხოლმე ხამებში.
✓ კოლზე „სააგაშენოს“ დაუყრიდა ხოლმე ზოგი ლიტრას, ზოგი ორ
ლიტრას და ზოგი მომეტებულსაც. ხანდისხან სარგებლობას იმა-
შიაც ხედავდა, რომ ხამებში აღებულ სულადს კაი ფასში ჰყიდა.
საშუალო რიცხვით კი დიდი მოგება არა ჰქონდა. მაგრამ რაცა
ჰქონდა, ტბილად სჰამდა თავის ანანოსთან ერთად და არასდროს
არ უგრძობნათ მათ უგემურობა წუთისოფლისა და არც ერთმანე-
თისა. მხოლოდ ორჯერ კი გამწარდნენ შვილების სიკვდილით.
შვიდი წლის განმავლობაში სულ სამი ვაჟიშვილი ეყოლათ. ორი
მათგანი ყვავილმა იმსხვერპლა, სიყრმის შვილი სანდრო კი ანანოს
ობლად დაუტოვა მიხამ.

ანანოს შეძლებული სამშობლო ჰქონდა, რომელიც ეხმარებოდა
ქვრივ-ობრობის დროს. მაგრამ სამშობლო ისე ვერ უგდებდა ყურს,
როგორც ჯილაშვილების ოჯახი: შეშა უნდოდა, თუ ფქვილი, თუ
სხვა რამ, სულ ჯილაშვილები უგზავნიდნენ და ანანოს ნაქსოვ ხა-
მებსაც ისინი თავის ოჯახში ასაღებდნენ მომეტებულ ფასად, ასე
რომ, თითქმის არც კი გაუგია ანანოს ქვრივ-ობრობიდან წარ-
მომდგარი ნაკლულევანება, თუმცა თავის მიხას ყოველ წუთს იგო-
ნებდა და საფიცრადაც მისი საფლავი და ტბილი სული ჰქონდა.

სანდროს ისე ნებივრად აზრდოდა ანანო, რომ ბევრიხან ენად-
და ყველგან „პრევენსო“, რის პასუხად იტყოდა: „მა რა ექნა,
თქვენი ჭირიმეთ, ქა! მზე მაგაზე ამომდის და ჩამდის და ეგეც არ
გავანებივრო, მა რა შავი ქვა ვქნა!“

რვა წლისა შესრულდა სანდრო და ჯერაც არსად მიხვდა მისი
დად. თუმცა ქალაქში წესად იყო მიღებული სანდროზე ბევრად
პატარების მიცემა შევირდად. როგორ უნდა გასძლოს დედის გულ-
მა, როცა წარმოიდგენს, რომ ჩემ სანდროს პატარა ბექებში ოს-
ტატი ჯოხებს ურტყამდესო.

მხოლოდ მაშინ მიიყვანა ანანომ სანდრო შევირდად ხარაზთან,
როცა თორმეტი წლისა შესრულდა იგი. ანანო ფიქრობდა: ხარაზის
ხელობა სასარგებლო ხელობაც არის და არც ისე გზათა უკან მო-
უხდება ტანტალი, როგორც საწყალმა მიხამ გზათა უკან ტანტალ-
ში მიაბარა უფალს თავისი ტბილი სული. სანდრო, რომელსაც
დიდი კოცებით შეეძლო წყლის ზიდვა ოსტატის სახლში და კიდევ
ეზიდებოდა, იღებდა კვირაში ექვს შაურს „შევირდანას“, იმდენ-
სავე, რამდენსაც მისი რვა წლის ამხანაგი, რომელსაც არ შეეძლო
არც წყლის ზიდვა დიდი კოცებით, არც იმდენი სხვა საქმე გაეკე-
თებინა ოსტატის ოჯახში, რამდენსაც სანდრო აკეთებდა. მართალია,
ეს ამხანაგი სჯობდა სანდროს იმითი, რომ უფრო გაბედვითა და
მკვირცხლად მიჰვარდებოდა ხოლმე მუშტარს, დაუწყებდა ხელზე
კოცნას „შევირდანა გვაჩუქეო“ და მუშტარის წასვლის შემდეგ
ლიმილით ჩაუდებდა ხოლმე ხელში ოსტატს, რომელიც ასე შეგრო-
ვილი ფულიდან კვირის დამლევს — შაბათობით ურიგებდა შე-
ვირდებს „შევირდანას“, ხოლო თუ მეტი რამ დარჩებოდა, თავის-
თვის იღებდა ჯიბეში. ვაი შევირდების ბრალი, თუ მოხდებოდა
ისე, რომ „შევირდანის“ მისაცემი ფული უნდა გაეღო ოსტატს
თავისი ჯიბიდან, მაშინ „შევირდანის“ გაცემას თან ჯოხები და
დედ-მამის შეკურთხება მოჰყვებოდა ხოლმე: იმდენი ვერ იშოვნეთ
მთელ კვირაში, რომ თქვენ „შევირდანას“ ჰყოფნოდაო.

სანდროს არ მოსწონდა თავისი ყოფაცხოვრება ოსტატთან,
არაფრად ექაშნიკებოდა გვერდებსა და ბექებში უსაბაბოდ ჯოხე-
ბის ზამპაზუმპი. ყოველ საღამოს შესჩიოდა დედას: დღეს ოსტატმა
ხუთ-ექვსჯერ გამომარტყა ბექებშიო; კოცა გამიტყდა წყალზე —
ცალკე უღმერთოდა მცემა, ცალკე მთელი კვირის „შევირდანა“
დამიჭირაო. ანანოს ამეების გავონებაზედ გულ-მუცელი ეხრუჟე-

ბოდა, მაგრამ რაც იზამდა, როცა შეგიძლოდა წესრიგით ასეთი
იყო — ოსტატყაცებიდამ ესმოდა: შეგიძლია კარგ ოსტატად ჩემს
მოჰყავსო. ანანო ყოველთვის გულს უკეთებდა, მაგრამ ვინც
სანდრომ ნახევარი წლის მეტი ვერ გაძლო ოსტატთან. ~~კარგ ოსტატთან~~
გადაჭრით განუცხადა დედას: ვინდ მამკლა, ყელი ~~გამეგნებინა~~
იმას ვირჩევ და ოსტატთან კი აღარ წავალო. ანანომ სცადა ჯერ
მოაღერებოდა დაეყოლებინა იგი წასვლაზე. ალერსით რომ ვერას
გახდა, ხევწნა დაუწყო. ამითაც რომ ვერაფერი გააწყო, ახლა თა-
ვი შეაბრალა და წარმოუდგინა თვალწინ მისი უნუგეშო მომავალი,
თუ რაიმე ხელობას არ შეისწავლიდა. სანდრო კი შედგა ცივ
უარზე და ბოლოს ანანომაც თავი დაანება. ის საშუალება, რო-
მელსაც გაჯავრებასა და წყველა-კრულვას ეძახიან და რომელსაც
ზოგიერთი მშობლები ხმარობენ თავისი შვილების მიმართ, ანანოს
ეძნელებოდა და არც უხმარია.

დაანება თავი სანდრომ ხარაზის ხელობას. დარჩა შინ მთელი
ერთი წელიწადი. ერთი წლის შემდეგ ახლა მჭედელთან მიიბარა
დედამ, მაგრამ სანდრომ ვერც მჭედელთან აიტანა შეგიძლობა: რამ-
დენსამე თვის შემდეგ გამოუტყდა დედას: ისევ ხარაზთან მირჩევნია
შეგიძლობა მჭედელთან შეგიძლობასო. მთელი დღე ჩემი ფეხი არ
ჩაიხრება, სულ ფეხზე ვდგავარ და საბერველს ვუბერავ და კვერსა
ვცემო. თუ ცოტა ხანს შეგდექი როგორმე კვერის ცემაში, ან
დავევიანდი, მაშინვე გახურებულ მარწუხს წამომოთქებს ხოლმე
თავშიო. გამგზავნის კიდევ შინ ან წყლის მისატანად, ან სხვა რა-
მისთვის, იქ ოსტატის ცოლი ლანძღვითა და წყევლით მიღებსო.
ვინდა ისევ ხარაზს მიმბარე, ან სხვა ხელობაშიო და მჭედელთან
კი აღარ წავალო. აღარც წავიდა სანდრო არც თავის ოსტატთან და
არც სხვა მჭედელთან.

რამდენიმე ხნის შემდეგ ანანომ დალაქს მიიბარა სანდრო. და-
ლაქთან უფრო მომეტებულ ხანს დარჩა, მაგრამ დალაქობაც ვერ
ისწავლა, რადგანაც გულიანად არ ადევნებდა თვალყურს ოსტატს,
როცა იგი ან თავსა ჰკრეჭდა ვისმეს, ან პირსა ჰპარსავდა, მაჯაში
სისხლის გამოშვებისა ეშინოდა კიდევ, ამისათვის ოსტატმა თვი-
თონვე გააგდო, თუმცა სანდროს, სწორედ უნდა სთქვას კაცმა, არ
უნდოდა გასვლა.

დალაქის შემდეგ ანანოს აღარცად მიუყვანია სანდრო. აღარც
დრო იყო შეგიძლობისა თვრამეტ-ცხრამეტი წლის ვაჟკაცისათვის.

ანანოს გულს ეყრებოდა, რომ ასეთი უცოდინარი და უსიყვარულო
შვილი გამოუვიდა. ეს თავისთვის იყოს. კოჭის თამაშობას მიიხედო
და ხშირად სთხოვდა დედას ოფლით ნაშოვნ ფულებს, რომ კოჭის
თამაშობაში დადებული ვალები გადაეხანდა. ერთხელ კი ნაშენ
მოჰპარა სამი აბაზი. ამის შემდეგ კი ისეთ ადგილას წაიყვანა, სადა
ნო ფულებს, რომ სანდრომ ვერასგზით ვერ მიიღო.

მხოლოდ ერთ საღამოს გაახარა ძლიერ სანდრომ დედა. მოვი-
და შინ თუ არა, მიმართა ანანოს:

— დედიჯან, მე და მეტყაანთ ალალომ ერთმანეთს პირობა
ბივეციტ ხუთ-ხუთი მანეთი გამოვიღოთ, საწვრილმანო ვიყიდოთ
და სოფლებში ვატაროთ. აღდგომა მომავალია. კაი მოგებასა ვნა-
ხამთ, ვირიც თავიანთი მოჰყავს ალალოსა.

— შენ კი გენაცვალოს დედაშენი, შვილო, — უთხრა ამის
გამგონე ანანომ, — აი მაგისტანა ამბებით გამახარე ხოლმე.
ღმერთო, შენ მოუმართე ხელი ჩემ დაობლებულ სანდროს.
დაუმატა ნათქვამს და აღაპყრო ზეცას ხელი.

IX

დიდი ოთხშაბათი

დიდი ოთხშაბათი ღამდებოდა. სოფელ მ...ს ეკლესიის ზარი
იწვევდა დიდ ხუთშაბათის მახიარებელ ხალხს ეკლესიაში. მღვდელ-
ლი, რომელსაც ის იყო გაეთავებინა აღსარების თქმევინება. თავ-
შიშველა. გასპეტაკებული თეთრი თმითა და წვერით, მარტო კაბის
ანაბარა ბოლოსა სცემდა ეზოში და თანაც გადაჰყურებდა ფერ-
დობზე შემოფენილ ჭგუფ-ჭგუფად ეკლესიისაკენ მომავალ საზიარ-
ებელ ხალხს. წინ მოდიოდნენ მამაკაცები, მათ მოშორებით უკან
თეთრ მანდილებში გახვეული დედაკაცები. როგორც მამაკაცთა
ჭგუფში, ისე დედაკაცთა ჭგუფშიც ერივნენ ყმაწვილი ბიჭები და
ვოგოები. ორთავე ჭგუფს ხმამაღალი საუბარი ჰქონდათ, ხოლო
საგანი საუბრისა სხვადასხვა იყო. მამაკაცნი გაჰყურებდნენ გამწ-
ვანებულ მინდვრებს და შესჩიოდნენ ერთმანეთს: დალოცვილი
ღმერთი წვიმას აღარ იმეტებს ჩვენთვისაო, ჩვეილებს ყვითელი
ფერი დასცემთ უწვიმობისაგანო! ბიჭები ერთმანეთს პირობას
აძლევენ, ლოცვის შემდეგ დავანთოთ ჭიაკოკონა და ვიბტუნაო-
თო, თორემ ამოწვა დაგვეკვებება მკათათვეში და მკაში დავვიშ-

ლისო. მანდილოსანთ იმაზე ჰქონდათ ბაასი, თუ რა მიზნით მოსცდა ზიარებას ტასია. ზოგი ამბობდა სიზმარი უნაბავსო, ზოგი — ერთი წყვილი შაბათ-კვირისა სეფისკვერის მეტისა არა ჰქონდა აღებული და იმაზე დაიშალა ზიარებაო. ერქონენუაი

— ჰოდა, ჭა, ჩემი პალიკო არ ეზიარება ხოლმე მეც წყვილს ლი სეფისკვერი მაინც არ აიღო და იმოდენა დედაკაცს უნდა მიეღო წმინდა საიდუმლო ერთი წყვილი სეფისკვერით?! — წარმოსთქვა ერთმა მანდილოსანმა.

ვინ იცის კიდევ რას ასახელებდნენ ამ გარემოების მიზეზად. გოგოები კი ერთმანეთს შეჰკვებოდნენ: მე დედაჩემმა ისეთი საყურეები მიყიდა საადღგომოდ, რომ ბატონიანთ ქალებსაც არ ეჭნებათ ისეთიო. — ამბობდა ერთი. მე კიდევ ისეთი ბეჭდები მიყიდა დედამ. თითქოს ნატურისტოვლები უსხდესო, — იკვებოდა მეორე. ყველა თავისას კვებულობდა და აქებდა. თქვე საწყლებო, თქვენა, თქვენთვის ძვირად მოუყიდნიათ. ესლა გააიაფეს და კარგი საწვრილმანოც გამოაჩინეს... ესლა ჩვენსა არიან მეწვრილმანეები. დედაჩემმა მითხრა, ისეთ საყურეებსა და ბეჭდებს გიყიდო. რომ მთელ სოფელში არავის ჰქონდესო, — იკვებოდა კიდევ ერთი. თუმცა კი გულნატყენობა ეტყობოდა, რომ ჯერჯერობით არაფერი ჰქონდა ნაყიდი.

ზარის რეკვა ჯერ არ შეწყვეტილიყო, როცა ყველა ვენახში თავსა და ბოლოში და შუა წელში აჭიაყელდა ზეცისაკენ თეთრად და სწორე სვეტებად ბოლი, რომელიც რაც უფრო მაღლდებოდა, ტრიალით განივრდებოდა, მერე ქუჩდებოდა ერთ ადგილას, სქელდებოდა და ეძლეოდა შავი ღრუბლის ფერი. შემდეგ ბოლის დასაწყისში უცბად იელვებდა ცეცხლის ალი და ძლიერდებოდა ჭიაკოკონა.

სოფლის წვრილფეხობა, რომელთაც ვერ შეეძლოთ დასწრებოდნენ ვენახებში დანთებულ ჭიაკოკონებს, ზრიამულით უცქერდნენ გაძლიერებულ კოცონს, გულის ფანცქალით მოელოდნენ მზის ჩასვლას, რომ სახლების ეზოებში აენთოთ და თუ თვითონ ვერ იბტუნებდნენ ალზე, დიდრონებისათვის მაინც ეცქირნათ და კარშემო ერბინათ.

როცა სოფლის წვრილფეხობა ასე გულისფანცქალით მოელოდა მზის ჩასვლას, ორი მეწვრილმანე, რომელთაც ჩამოეხადნათ საწვრილმანო ერთი სახლის დერეფანში და რომელთაც შემოჰხვე-

ოდა ბლომა მუშტარი, გულსავე ფანქალით შეჰყუებდნენ უფრო ერთი მათგანი — ჩამავალ მზეს, რომელსაც შეჰვედროდა იგი ერთი: „შე დალოცვილო მზევე, რა მიგარბენინებს ეტერე ქაქაქა... ცოტა მოიცადე, რომ ღვთისაგან დალოცვილ მუშტარებზე გავსე-ლო მთელი საწვრილმანო, რა იქნება, დაგვაცალო“. მერე კი გატაცებით იძახოდა: „აი, გავათავეთ, იაფად საწვრილმანო, იჩქარეთ!..“ და თანაც უჩვენებდა მუშტარ დედაკაცებს ხრიკებს, ღილებს, ნემსებს, კოჭის ძაფებს, საყურეებს, ბეჭდებს, ლილას, საპონს, მძივებს, ინას, გუნდას... ამაზე მეტი სხვა კი არაფერი ჰქონდათ. მუშტარი კი იმოდენა ეხვეოდა, რომ აღარ იცოდა, საით მიეხედნა, როცა ეძახოდნენ და სთხოვდნენ ამა თუ იმ საქონლის ჩვენებას. ის ამხანაგი კი, მზეს რომ აჩქარებას საყვედურობდა, იდგა მუშტარის წრეში ჩუმად; ერთ ხელში კალათა ეჭირა კვერცხებით სავსე, მეორე ხელი ვირის კისერზე ჰქონდა გადადებული. ვაჭრობაში სრულიად არ ერეოდა და უფრო მეზარგულეს ჰგავდა, ვიდრე ამხანაგს.

მისი თხოვნა მაინც არ შეისმინა მზემ და თავის დროზე ჩაესვენა თავის სავარძელში. წამოეწია არემარეს ხშირბინდი და გაძლიერდა ჭიკოკონები სახლის ეზოებშიც. დაიწყეს ალზე ხტომა. კისაც შეეძლო. მალე მეწვრილმანეებიც ჩაერივნენ, რადგან საწვრილმანო აალაგეს და ღამის გასათევად იქვე დარჩნენ, სადაც საწვრილმანო ჰქონდათ გაშლილი.

როცა ჩაქრა ჭიკოკონები, ასტყდა ტაშტების ელარუნი და სახლების შემოფარგვლა, რომ კუდიანები ველარ მიჰკარებოდნენ: ფეხზე ბაწარმობმულ ბიჭს ეჭირა ხელში ტაშტი, რომელსაც ჯოხს ურახუნებდა. ბაწარი ეჭირა ხელში გოგოს, რომელიც ბიჭის კვალს ნაცარს აყრიდა და ასე უვლიდნენ სახლს გარშემო.

X

მოკლე ვინაობა

აღალოს წინაპარნი დიდი ხნის გადმოსულნი იყვნენ ყარაბაღიდან ქალაქ საწინლაში. აღალოს მამას მელიქს ქალაქის ერთ მიყრუებულ უბანში ჰქონდა პატარა მიწური სახლი ორი ნაბიჯი ეზოთი. სხვა არაფერი გააჩნდა თავის ბედობაზე და ვერც ცოლ-შვილის რჩენას შესძლებდა, თუ თავისი მოქმედება და მხნეობა

ქალაქში დაეტრიალებინა და ოსტატური ღონისძიების მოხმარებით სოფელში არ გადაეტანა იგი მოქმედება.

გამონახა მელიქმა ისეთი კეთილისმყოფელი, რომელმაც თავსა ხუთმეტრიოდე მანეთი და ამ თანხით დაიწყო ვაჭრობა ქვეყნის ვაჭრობის მეობებით ცხოვრობდა და აცხოვრებდა მხოლოდ ვერც ერთ სოფელში ვერ მოიკიდა მუდმივი ბინა. თუ ყოველ წელს არა, ორი-სამი წლის შემდეგ უსათუოდ აშლიდა დუქანს ერთ სოფელში და გადაჰქონდა მეორეში იმ მოსაზრებით, რომ მეორე სოფელში უფრო კარგ მოგებას ნახავდა. არც ერთ სოფელს კი არ სტოვებდა ისე, რომ წასვლის შემდეგ ნისიები არ დაენარჩუნებინა.

აღალო შვიდი წლისა იყო, როცა პირველად წაიყვანა მამამ სოფელში — დუქანში თვალის დასაქერად, როდესაც იგი საქმის გამო თავს ანებებდა დუქანს. მაგრამ აღალო ისე მალე მიხვდა მამის ვაჭრობის წესს, რომ სრულიად შეუცდენლად ვაჭრობდა უიმისოდ, არც კი ისეთი რთული და გაძლიერებული ვაჭრობა ჰქონდა მელიქას, რომ მის შვილს გასჭირებოდა შეგნება ვაჭრობის შინაარსისა. სულ ათი-თხუთმეტი თემნით ატრიალებდა მთელ თავის ვაჭრობას. ეს ფული საკმარისი იყო, რომ ყოველწლიურად შეშული, რასაც კი სოფელში ჰკითხულობდნენ, ჰქონოდა ულევლად.

მელიქა რომ გარდაიცვალა, აღალო თორმეტი წლისა დარჩა. ხოლო დახელოვნებული კი იყო ვაჭრობაში და უშიშრად შეეძლო გაეძლიერებინა მამისაგან დაწყებული საქმე. მაგრამ დედამ არ ურჩია და შეიღმაც აალაგა დუქანი. რაც რამ დარჩა დუქანში მელიქას სიკვდილის შემდეგ, ზოგი მაშინვე ფულად აქცია მისმა ჯვრივმა მარმარამ. ზოგი შეინახა — მაგალითად, საწვრილმანო და შეუსრულა თუ არა წესრიგი თავის მიცვალეზულს. მიიამხანაგა ერთი თავისავით ჯვრივი დედაკაცი, ამოიღო ილიაში პატარა ყუთი საწვრილმანოთი და გაუდგა თავის ამხანაგით სოფლებს, სადაც წინათ ქმარი ვაჭრობდა. მარმარა თან საწვრილმანოთი ვაჭრობდა, თანაც ქმრის ნისიებს ჰკრეფავდა. ჯვრივ-ობრის ცოდო და დაბრიყვება არავინ ინდომა: ვისაც რა ემართა, ზოგი აძლევდა, თუ შეეძლო. ზოგიც თამასუქებს უწერდა, ძველი, ქმრის დროის თამასუქებიც გააახლებინა და ის პატარა ყუთი, რომლითაც საწვრილმანო წაიღო სოფლებში, გაავსო თამასუქებით.

აღალო მარმარამ ბაყალთან მიიყვანა. ბაყალმა იგი მალე ჩაა-

ყენა დახლში, მაგრამ ორი წლის შემდეგ რაღაცა ყალბობა და
 ლალატი შეამჩნია და დაითხოვა. ამ გარემოებამ ისე გავლენა
 ხელი, რომ შემდეგში აღარავინ გაიკარა ახლო. უსაქმობის გამო
 ალალომ ყომარის თამაშობას მიჰყო ხელი და ძლიერადად
 კოჭი. ამ თამაშობაში გაიცნო სანდრო, რომელთანაც თამაშობდა
 თამაშობდა და ყოველთვისაც უგებდა ფულს. სანდრომ და ალა-
 ლომ, როგორც მეგობრებმა და კოჭის თამაშობაში ამფსონებმა,
 შეადგინეს ამხანაგობა და გადასწყვეტეს ატარონ სოფელ-სოფელ
 საწვრილმანო და ივაჭრონ. ამისთანა გადაწყვეტილებით ძლიერ
 გაახარეს თავიანთი ქვრივ-ოხერი დედები.

X I

მხალზე დარჩენილი ამხანაგი

დიდ ოთხშაბათს სწორედ ათი დღე შესრულდა, რაც ალალო
 და სანდრო შინიდან გავიდნენ სავაჭროდ. დიდი აღიაქოთი შეუდ-
 ვათ დედებს შვილების შინიდან ვასტუმრების წინ. შეიყარნენ
 ორივენი ერთად ანანოს სახლში, გაფაციცებით კშველოდნენ შვი-
 ლებს საწვრილმანოს ჩალაგებას და თანაც ევედრებოდნენ ღმერთს:
 „ღმერთო, შენ გადასწერე პირვეარი, ღმერთო, შენ მიეცი მშვი-
 დობის მგზავრობა და მოგება, ღმერთო, ორი თბოლი მიეკელა
 ერთმანეთს და შენ მოუმართე ხელი“... და სხვა ამგვარებს შეს-
 თხოვდნენ ღმერთს. უფრო ხშირად ანანო ულოცავდა გზას და
 ევედრებოდა ღმერთს მათ მშვიდობიან და ჩქარა დაბრუნებას, რად-
 განაც სანდროს შინიდან ქალაქგარეთ ვასვლა პირველი შემთხვევა
 იყო. ალალოს დედა კი მაგრე რიგად არა სწუხდა შვილის მოშო-
 რებას. იგი დიდი ხანია შეჩვეული იყო ამას. იმაშიც დარწმუნებუ-
 ლი იყო, რომ ალალო ჭკუას არ წააგებდა, როგორც მეწვრილმა-
 ნეობაში კარგა ხნის გაწვრთნილი.

ყველაფერი ვერ გაასაღეს მეწვრილმანეებმა, დარჩათ კიდევ
 გასასყიდი ცოტ-ცოტა ყოველნაირი შეშუდისა. ამასაც მეორე
 დღეს გაასაღებდნენ, რომ დარჩომილიყვენ სოფელში. რადგანაც
 აღდგომა ახლოვდებოდა, აღარ მოიცადეს და დილა ადრიანად დიდ
 ხუთშაბათს გაუდგნენ გზას. სანდროს მოეწყინა მეწვრილმანობა
 და გულთ მიეშურებოდა შინისაკენ.

გაიარეს მეწვრილმანებმა კარგი გზა. ერთ ადგილას მოეწონათ მშვენიერი მობიძინებული მწვანე ბალახი. ჩამოხადეს ვირს საპალნე, თვითონ ისაუზმეს, ვირი ბალახზე მიაგდეს.

— აბა ერთი ვიანგარიშით, ალალოჯან, რა გვაქვს უთხრა საუზმის შემდეგ სანდრომ.

ფულები, რასაც ვაჭრობდნენ, სულ ალალოსა ჰქონდა შენახული. ამოიღო უბის ჯიბიდან ქალაღისა და თეთრი ფულები, შავი ფული კი ხელსახოცში გამოკრული ჯიბეში ედო. დაიწყო თვლა. დათვალა თექვსმეტი მანეთი და ცნრა შაური კაპეიკ ნაკლებ. დათვალეს კვერცხებიც. თუ გაპყიდდნენ, სამ მანეთს კვერცხში ამოიღებდნენ. სამი აბაზისაც გამომცხვარი პური ჰქონდათ. გაუყიდველი საწვრილმანოს ფასიც გამოიანგარიშეს იმის კვალობაზედ, როგორ პყიდდნენ, და ისიც ოთხი მანეთისა გამოვიდა. რასაც სჭამდნენ ათი დღის განმავლობაში, ის სხვა იყო. ანგარიშის შემდეგ ამხანაგებმა ერთმანეთს სიამოვნებით შეჰხედეს და თქვეს; „ბიჭოს! კაი მოგება ენახეთ!“ და აქავე გადასწყვიტეს დანარჩენ საწვრილმანოსათვის მიემატებინათ კიდევ და აღდგომის შემდეგ წასულიყვნენ ღრებებში სავაჭროდ. გამომცხვარი პურისა და კვერცხების გაყოფა შინ მისვლამდის გადადეს. ფულის გაყოფა კი ეხლავე მოინდომა სანდრომ.

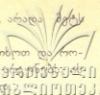
— ცარიელი ჯიბით ხომ ვერ მივალ შინ? რას მეტყვის დედაჩემი! — უთხრა ალალოს, როცა მან ურჩია ფულიც შინ გავიყოთო. აიღეს ჯერ ხუთ-ხუთი მანეთი თავნი. როცა ჯერი მიდგა სარგებლის გაყოფაზე, ალალომ თქვა:

— წესი და რიგია, რომ ვირსაც წილი მივცეთ... რამდენი მივცეთ ვირსა?

— რას ამბობ, კაცო, ვირს რა უნდა მივცეთ! — წამოიძახა სანდრომ მრისხანედ, — შინ რო დაგეგდო ვირი, საჭმელი არ მოუნდებოდა?.. რამდენი აბაზის თივა და ქერი დასჭირდებოდა? თუ არადა რატომ მაშინვე არ მითხარ? რა დიდი საპალნე მგავს ეკიდა, ზურგით ვერ ვატარებდით, რა?!

— ვა, თივის საჭმლის ფასს შეშა-ფიჩხის მოტანით მაინც არ აიღებდა, შინ რომ დამეგდო? ვინ რას იტყოდა, ზურგით რო გვეტარებინა საწვრილმანო? თუ არადა მთელ წილს ხომ არა ვთხოვლობ, ჩემო ძმაო, დღეში ორი შაური მივცეთ...

— რის ორი შაური! — შეჰყვირა სანდრომ, — თუ გინდა, აი

ორი აბაზი და რვა გროში რომ არი ბუჩუღი, ის აიღე, არადა პეტს არ მოგცემ.

— არადა, მივიღეთ შინ... ერთ ღვთის კაცსა ვკითხოთ და როგორც იმან გადაწყვიტოს, ისე მოვიქცეთ. რამდენსაც უნდა მოვიტყუოთ, დანარჩენი მოგებაც შინ ვავეყოთ თანასწორებს. სანდრო უარზე შედგა. უნდოდა უსათუოდ შინ მოგებულ ფულით მისულიყო და მეტი გზა რომ არა ჰქონდა, ვირისათვის დათანხმდა ორი შაურის მიცემასზე დღეში. მოგებული ფულიდამ ალალომ ვირის წილად ერთი მანეთი გადადო. დარჩა ხუთი მანეთი და ორმოცდაოთხი კაპიკი, რომელიც შუაზე გაიყვეს.

— მოდი, კოჭი გავაგოროთ. მანამ ვირი დაისვენებს, — უთხრა ალალომ სანდროს.

სანდრო სიამოვნებით დაჰყვა.

დაიწყეს ყომაჩი. ჯერ სანდრო იგებდა, მერე კი გაუბრუნდა კოჭი და ალალოს მოსდიოდა თამაშობა. სანდრომ წააგო შვიდი მანეთი. როცა შემდეგ ამას მოერგო ჯერი და ყარა კოჭი, ერთი კოჭი ისე დაჯდა, რომ არც ალჩუ იყო, არც თავი. სანდრო ამტკიცებდა ალჩუაო, რადგან ამით იგებდა, ალალო კი ამტკიცებდა თავიანო. აიღო ამ უკანასკნელმა კოჭი, დაარტყა სადაო კოჭს ისე, რომ თავად გადმოტრიალდა. შენ არ დაარტყი კოჭი ისე, როგორც უნდოდაო, — უთხრა სანდრომ. შეჰყვენენ ამაზე. ალალომ გულმოსულზე უთხრა: „ეი, ბიჭო, ჭკვეს მოდი, და!“ სანდროს მაშინვე აემღვრა გული, როცა ალალომ ვირის წილად ერთი მანეთი გადადო, ფულის წაგებამ გულის ამღვრევა უმატა და ახლა, როცა ეს სიტყვებიც მიემატა ყოველ ამას, ველარ შეიმაგრა თავი, ეცა ვეფხვივით ალალოს, ამოიღო ჭკვეშ და წაუშინა თავ-პირში.

ალალო დიდხანს გონს ვერ მოვიდა, რა ხდებოდა იმის თავს.

როცა იგრძნო ცემა-ტყეპა და დაითავხელა, დასწვდა სანდროს მკლავში, უკბინა და ისეთი ყვირილი დააწყებინა, რომ იმის ხმაც ასა სწვდებოდა. სანამ ყელში არ წაუტყირა ხელი, ალალომ არ მოაშორა კბილები მის მკლავს. სანდრომ გაანება თავი ალალოს, იტაცა მეორე ხელი ნაკბენ ადგილზე და გამწვავებულმა დაიწყო ბტუნვა და ხვლაკენა ტანისა. ალალო კი წამოხტა, გადგა განზე და დაუშინა ჭვა. სანდროს აინუნშიაც არ მოსდიოდა ჭვის სროლა. იმას ისევე ნაკბენზე ედო ხელი, ტრიალებდა ხვლაკენით ერთ ადგილას და ყვიროდა: ვაიმე, დედავო! ხოლო, როცა მოხვდა ერთი

ქვა ბეჭებში, მეორე თავში, ხოლო მესამე ქვა ჩაეცა კვერცხებით
სავსე კალათში, მაშინ კი გამოეკიდა ალალოს, რომელიც ხან გა-
ბოდა, ხან უბრუნებდა ქვას და ესროდა, დაიჭირა, ისევ ამოიღო
ქვეშ და შეუბრალეblად წაუშინა მუშტები. ეხლა ვეღარ მოხტენ-
ხა ალალომ კბენა, მხოლოდ პირისახეს ჰღაღრადა და თუბრალოდ
როდა: მიშველეთ, მკლავსო! ვინ იცის, როგორი ბოლო ექნებოდა
ამ ჩხუბს, ალალოს ბედზე ერთ მგზავრს რომ არ გამოევიღო იმ
გზით. ძლივს იხსნა მან მთლად დაბეგვილი ალალო გააფთრებულ
სანდროს ხელიდან.

ჯერ კოჭის თამაშში და მერე ჩხუბში ისე გაეპარათ სანდროსა
და ალალოს დღე, რომ როცა მგზავრმა მოჩხუბრები გაამველა,
მზე ჩასავალზე იყო, გზა კი დიდი ჰქონდათ გასავლელი.

კარგა ღამე იყო გასული, როცა შინ მოვიდნენ. სანდრომ
კვერცხები მიიტანა შინ, რადგანაც კალათას ის ატარებდა, ალალომ
კი დანარჩენი საწვრილმანო და პური წაიღო — ყველა ესენი
ვირს ეკიდა.

როცა ანანომ კრაქის შუქზე დაუნახა სანდროს გასისხლიანე-
ბული და დაკაწრული პირისახე, გულის კანკალით ჰკითხა: რა მო-
გივიდა, შვილო, სისხლი რათა გაქვს თავ-პირზეო. სანდრომ დაწვ-
რილებით უამბო თავისი თავგადასავალი. ანანო ისმენდა და ხა-
მეშ-ხამეშ იშენდა თავ-პირში მუშტებს.

მეორე დღით, წითელ პარასკევს, ალალოს დედას დაეჭირა
ხელში ნახევარი გამომცხვარი პურისა, მოვიდა ანანოსთან და
მიესალმა: „დილა კარგად ყოფნისა“. პასუხად ანანომ მხოლოდ
ცერად შეჰხედა. მარმარამ ამას ყურადღება არ მიაქცია და გააგრ-
ძელა: „აი, ანანო, სანდროს წილი პურები მოვიტანე. კვერცხებიც
გავიყოთ ახლა“.

— რა კვერცხები უნდა გაყო? — შეუტია ანანომ. — იმოდენა
ფულზე ხელი დააბანინა შენმა ბიჭმა, დარჩენილი საწვრილმანო
ჩქა გაქვს და კვერცხებსაც მოსტირი. შე უნამუსო?

— როგორ თუ კვერცხებს მოვტირი! მოვტირი კი არა, ჩემი
შვილის ოფლსა ვთხოვლობ.

— იმოდენა ოფლიდან რო დაცალა ჩემი ბიჭი, ის არაფერიია?

— დაცალა რა, მეტი აიღო წილში, თუ წაართვა? ან იქნება
აჩუქა? კოჭში მოუგო ალალ-მართლად და გამოართვა: მა რად
შეაწვედა! საწვრილმანოს, როგორც შაითქვენენ. გაუყოფს, სხვა
რალა გინდა, რას დავობ?

— ისე ალაღმა ღმერთმა იმას უშველოს, როგორც იმან ალაღად მოუგო!

✓ — დედაკაცო, რამ გაგაგიყა და გაგაცოფა? ღმერთ ქვეშ რად მიგდებ შვილსა, რა დაუშავებია განა?

✓ — დედას რომ მოუყვდეს და თვალებიც იმას დასწავლიყოს, შენ მზედსაბნელებელ ალაღოსა! პირში ჩალა გამოავლო ჩემ სანდროსა იმ პირგასაშავებელმა და რა დაუშავებიაო, ქა!.. დამიხეთ ამასა!..

✓ — დედასაც შენი შვილი მოუყვდეს და თვალებიც იმას დაუდგეს და შენც, თუ კარგია!.. რას ემართლები ჩემ შვილსა. შე ასეთ-ისეთო!.. მე უნდა ვჩიოდე, რო ბიჭი ცემით კინალამ მოკლა და შენვე ხარ დიდი გულითა, შე გაგლეჯილო?! შენი შვილი რო ბედოვლათი იყოს და უბირი, ჩემი ალაღო რა შუაშია? რათ ეთამაშა ეგ შენი დოყლაპია კოჭი, როცა შნო არა აქვს, ჰა?! შე შვილ-მკვდარო და გულმკვდარო!

✓ — შეპყვენენ ამაზე და კარგა გამოლანძღეს ერთმანეთი. მაინც არ დაანება ანანომ კვერცხები. სამაგიეროდ საწვრილმანოდან კუთვნილი წილი დაახუთეს სანდროს.

ამის შემდეგ ანანო დაუსრულებელ ფიქრსა და საგონებელში ჩავარდა. სანდროს მომავალმა გაუცრუვა იმედები, დაუმძიმდა გული. მარმარას სიტყვებმა გული დაულარა. „ბედოვლათია, ბედოვლათი, უსაქმური დოყლაპია! რა ვქნა, რა წყალს მივცე ჩემი უბედური თავი“, — სწუხდა ანანო და ეს წუხილი მით უფრო მწვავედებოდა, რომ უწინ სანდროს მომავალზე რო ფიქრობდა, რო ხედავდა მის უიღბლობას, თავს ინუგეშებდა ხოლმე — ვინიცობაა სანდრო უსაქმოდ დარჩებოდა და ცხოვრების უნარს ვერ გამოიჩენდა, ჯილაშვილების ოჯახით იმედოვნებდა; ის ხომ მუდამ მშობლიურ ზრუნვას არ აკლებდა ანანოს ოჯახს. ახლა კი დაირღვა ის სასიქადულო მამაპაპური ოჯახიც, ვანიავედა უცნაურად, მოულოდნელად.

XII

მიზიზი ოჯახის არავ-ღარავისა

✓ რაკი გეგენამ, მეოთხე ძმის ვაჟიშვილმა, თავზე ხელის მოსმა შესძლო, იგი ჩაადგეს, როგორც ჯილაშვილების ოჯახს ჰქონდა დაწესებული, საქმეში, მაგრამ რასაც კი მიანდობდნენ მას, ყველა

საქმეში გეგენა ცულლუტობას იჩენდა. ბევრი ფიქრისა და რჩევით
შემდეგ მამაკაცებმა ერთხმად დაასკვნეს, რომ თუ სადმე გამო-
გებოდა გეგენა, ისევ ცხვარშიო და მიაჩივრეს მესამე ძმას ივანე-
მეცხვარეს. არც მოტყუვდნენ. რამდენიმე ხნის შემდეგ **პრეჩკინაშვილი**
რას უამბობდა ძმებს: **ბიზუნიოთეჟა**

— გეგენა ღმერთს მეცხვარედ გაუჩენია. როცა ფარა გაშლი-
ლია მინდორზე და სძოვს, არც დაჯდება თავის დღეში, არც ზურგს
შეაქცევს როდისმე ფარას. დაეყუდება კომბალს და ისე შეჰყურებს
ფარას, წუთით არ მოაშორებს თვალსა.

ივანეს ქებამ გაახარა ყველანი, მომეტებულად კი დედ-მამა,
რომელთაც გეგენას ცულლუტობა და ყალბი ბანდობა წინათ გულ-
ში ლახვარივით ესობოდათ. ახლა ის გაუხდათ სამწუხაროდ, რომ
გეგენა დიდ ყურადღებას აქცევდა თავის თავსა და ჩაცმა-და-
ხურვას.

მთელი ოჯახობა, კაცი თუ დედაკაცი, დიდი თუ პატარა, ოჯა-
ხის ხარჯით იცვამ-იხურამდა, ამისათვის მათ ტანსაცმლის ერთ-
გვარობა ეტყობოდა. ბევრჯელ მოხდებოდა ხოლმე ისე, რომ
დაქორწინებულ სახლიშვილს ჩოხა-შალვარი არ ეცვა. ჩოხის მა-
გიერობას ახალ ახალუბზე ჩაცმული ძველი ახალუბი ასრულებდა.
ჩოხა-შალვარი კი მიიჩნდათ მოსართავად რომელისაზე შესანიშნავ
შემთხვევისათვის ან დღესასწაულისათვის.... ჩვეულებრივ გლე-
ხურსა კმარობდნენ. არცთუ ყველას ჰქონდა თავ-თავისი ჩოხა-
შალვარი. ვისაც ჰქონდა, იმისით იოლას მიდიოდნენ უქონლე-
ბაც — ერთმანეთისას იცვამდნენ. მომეტებული ნაწილი სახლიშვი-
ლებიც ბევრჯერ აღდგომასაც კი უჩოხოდ მიჰგებებდნენ, მაგრამ
მაინც ამითი გული არა სტკენიათ. საშაგიეროდ სხვა უსაჭიროესი
სამოსი ყველას უხვი და უკლებელი ჰქონდა. არც არავინ ზრუ-
ნავდა, შეეძინა უსაჭიროეს სამოსზე ზედმეტი და მოხდენილი სამ-
კაული. არც არავინ უკრავდა წიხლს ჯიღაშვილების ოჯახის წევ-
რებს უბრალო ჩაცმა-დახურვისათვის. ერთადერთი გეგენა იყო.
რომელიც არ ემორჩილებოდა ოჯახში მიღებულ ჩაცმა-დახურვის
წესს. იმას უყვარდა ყოველთვის ჩოხა-შალვარში გამოპარანჭვა.
პრელი წინდებითა და საცვეთებით მორთვა და გვერდზე ნაბღის
ქუდის მოგდება. პატარა მეშით გადაკრული საკეცი სარკეც ყოველ-
თვის ჯიბეში ედო და ხშირ-ხშირად იყურებოდა შიგ. ერთგულად
იგრეხდა კიკინებსა და მობუსუსებულ უღვაშებს.

გეგენას არაფერი დამაბრკოლებელი მიზეზი არ ექნებოდა სურვილის ასრულებაში ჩაცმა-დახურვის შესახებ. მეცხვარე ბიძას ძლიერ განებივრებული ჰყავდა და ყოველთვის უსტავოდ უწამდილს. ისე არ ჩაატარებდა თრიალეთიდან თბილისს მისივე ხელისუფლებით გეგენასათვის ახალი ჩოხა-შალვარი, საცვეთები, ან სხვა რამე, რასაც კი მოინდომებდა გეგენა, არ ეყიდნა. ერთხელ თითბრის წვრილი ლილებით მოჭედილი ქაშარი იყიდა, მოურთო ჩანთით, საშლით და ჭვირნის ფეხის ტყავის სამარილეთი, რომელსაც ჩამოკიდებული ჰქონდა მძივებასხმული თასმები.

ივანეს საბუთი ჰქონდა, უარის უთქმელად აესრულებინა გეგენასათვის ყოველი მისი გულის წადილი. „იმისათვის მიყვარს გეგენა, — ამბობდა ხოლმე იგი, — რომ, აბა, ხო რა კოლიზი ბიჭია, მაგრამ დაიძრება თუ არა დოლი, მანამ სულ არ გაიწმინდება, კაცო რო ზედ შააკედეს, პირს არ დაიბანს. ერთ რამეთა ღირს იმის ყურება, როცა ბატკანი დაერევა ხოლმე ცხვარს: აქედან იქ (ანიშნებდა ხელით) ისერის ბატკანს დედასთან. რომელი ბატკანი რომელი ცხვრისა არის, იმან იცის. მთელი ფარის ცხვარს ისე იცნობს, თითქო ერთი ცხვარიაო. დღის სავალზე სცნობს თავის ცხვარს. ბევრჯელ დავგსხლტომია რამდენიმე სული ცხვარი და გარეულა ნამგლად მდგომ ცხვრებში. რაწამს დაუთვალეირებია საღამოთი ფარა, მაშინვე მოუკითხავს მავანი და მავანი ცხვარი მაკლიაო, წასულა და შორიდანვე უჩვენებია, აგერა ჩემი ცხვარი სადა დგასო. როცა სერი გაუსინჯავთ, მართლაც ჩვენი სერისა გამომდგარა“.

✓ ასე მართლულობდა ივანე თავს, როცა ძმები საყვედურს ამღევდნენ გეგენას განებივრებისათვის. მხოლოდ გიორგი კი ეტყობდა ამ თავის გამართლებაზე „ოჰ!.. მაგის კობტაობა მეუპირუღება, თორემა“...

✓ გეგენა საუკეთესო მაყრად ითვლებოდა და არც ერთი ქორწილი არ მოხდებოდა უიმისოდ. მის სოფელში იქნებოდა ქორწილი, თუ სხვა მახლობელ სოფელში, მაყრად ის უსათუოდ უნდა ყოფილიყო. თუ ერთსა და იმავე დროს რამდენიმე ქორწილი მოხდებოდა, მექორწილეებს ცილობა ჰქონდათ ხოლმე გეგენაზე. მომეტებულ ნაწილად უფრო მეჭვარედ იყო ხოლმე, ვიდრე უბრალო მაყრად. მთელი სოფლის პატარძლობა, ისინიც კი, ვის მეჭვარედაც არ ყოფილიყო, გაგვიებული იყო გეგენასაგან დანათლიავენაზე. თუ

შვილს ნატრობდა ვინმე — მარტო შვილის ყოლას კი არ ნატრობდა, გეგენას დანათლიაეების ნატვრასაც დააყოლებდა. ამიტომაც იყო, რომ ბლომად ჰყავდა ნათლიდედები და ყოველ ახალ წელიწადს გრავალი ძღვენი მოსდიოდა. ძღვენზე აუცილებლად წინდებიც უნდა ყოფილიყო. იმდენი წინდები უგროვდებოდა, რომ ჰქონოდათ ჰყავდათ მთელი წლის განმავლობაში და სხვასაც ბევრს ურიგებდა ფეშქაშად. ასეთი გარჩევა ყოველისფერში გეგენასათვის არა ჰშურდათ სხვა სახლის შვილებს. ისინი ფიქრობდნენ, რომ როგორც თვალ-ტანად გეგენა ყველა მათგანსა სჯობდა, ყოველი სიკეთის ღირსიც იყო, ამისათვის ყველანი უყურებდნენ მას სიყვარულისა და არა მეშურნის თვალით. დიდსაც და პატარასაც, კაცსაც, დედაკაცსაც საკვებურად ჰყავდათ და პირზე ეყვართ: „ჩვენი გეგენა და ჩვენი გეგენა“.

არც გასათხოვარი გოგონები უყურებდნენ გეგენას გულგრილად. ისე ქალს არა ჰკითხავდნენ საქანელაზე ქანაობის დროს, როცა ქვეშ გაუძვრებოდნენ, ვინ გინდაო, რომ პასუხად არ ეთქვათ: ჯილანთ გეგენაო. გეგენას ეს არ რჩებოდა გაუგებარი და უფრო და უფრო უმატებდა სარკეში ცქერას და კიკინების და უღვაშების გრეხას. იცვამდა უფრო შნოიანად გამოჭრილს და შეკერილს ჩოხას, წითელ სათავიან შალვარს და ბუზმენტებით მორთულ გულისპირიან შერდინის პერანგს. ხოლო, როცა ჩაიცვა ყარაჩო-ხულად: აქლემის ყელის ჩოხა-შალვარი, შემოირტყა წელზე ვერცხლის მომსგავსებელი ქამარ-ხანჯალი და დაიხურა წითელი ცხვრის ტყავის მაღალი ქუდი, ხომ სრულიად შეიცვალა და ერთი ათად უკეთესი გამოჩნდა. ბევრი ლამაზი გოგო გამოელოდა, უფრო სწორად ნატრობდა, გეგენას თავისად. გულში ყველა ფიქრობდა: ნეტავე რაც ქვეყანაზე გასათხოვარი ქალები არიან, ყველანი, ჩემს მეტი, გასწყდნენო, რომ გეგენა მე დამრჩესო, და თუ ჩემი არ იქნება, ნურც სხვისა ვახდებო. ყველა ნატრობდა გეგენას თავისთვის, მაგრამ ნატვრა მხოლოდ ერთს შეუსრულდა დანაირჩენების სამწუხაროდ და გასაბრაზებლად.

ჯილაშვილების ოჯახში მიღებული წესით ჯერ გეგენას არა ჰქონდა ცოლის შერთვის დრო, იმაზე უფროსი ორი კიდევ სხვა იყო დასაქორწინებელი და როცა დრო მოუვიდოდა, მაშინაც ოჯახს უნდა ამოერჩია მის საცოლოდ ოჯახიშვილის ქალი. მაგრამ, როგორც სხვაფრივ ირჩეოდა იმისი მდგომარეობა ოჯახში, ისე ცოლის შერთვაშიც გაირჩა.

ორი წელიწადი უკლდა გეგენას იმ ჰასაკს, რა ჰასაკშიც მისი მშობლები დაქორწილდნენ. როცა იგი მეჯვარედ იყო ერთ ქორწილში, ჯვარდაწერილი ნეფე-დედოფალი რომ დაბრუნდნენ ნული სიიდან, გეგენამ გააქეთა, როგორც წესი იყო, ხის ქვეშ დაეწვირა. რა ერთ-ერთ ნაზუქში, რომელიც ცალკე ტაბაკზე იყო ხილთან ერთად, სამსავე წვერზე გაუქეთა ვაშლები და დადგა ტაბაკი ნეფე-დედოფლის წინ. მერე გადაავლო თვალი ხალხს და დაინახა, რომ დედოფალთან ერთი ლამაზი და კობტად ჩაცმული გოგონის, ხელები კალთაში დაეწყო ერთმანეთზე და შეჰყურებდა გეგენას თვალმოუშორებლივ. ეს მარტო გეგენამ კი არა, ყველამ შენიშნა. გადაავლო გეგენამ თვალი სხვებსაც და შემდეგ ისევ იმ დედოფალთან მჯდომარე ლამაზ გოგოს გადაჰხედა და თვალი თვალს რომ მოჰხვდა, გოგომ ისე ნაზად და მოხდენილად ჩაღუნა თავი, რომ გეგენას გულს მაშინვე სიყვარულის ნაპერწკალი ეცა და ალი მოსდო, როგორც კარგად მოხარშულ აბედს. მას შემდეგ რამდენსაც შეხედავდა გოგოს, ყოველთვის თვალი თვალს ჰხვდებოდა, რადგანაც გოგო სულ მას უყურებდა, და რაკი მზერას დაიჭერდა, ისევ იმავე სინაზით და მოხდენით ჩაღუნავდა თავს. გეგენას ჩავარდნილ აღს კი ავარვარებდა, ისევ აღმურმოდებულ გეგენას დაუთრებს უბნევდა.

წამოვიდა შინ ნეფიონი. გეგენას არც გული მოსდევდა შინისკენ, არც ფეხები. მაყრები ამჩნევდნენ ამას და ეუბნებოდნენ: გეტყობა, შენ ი დედოფალთან რო გოგო იჯდა, ძალიან დაგკოდაო.

— ახ, იმას კი ვენაცვალე ჯეირანის თვალეში! ერთი იმის ლოყები კი დამაკებჩინა და თუნდ მამკლა! — უპასუხებდა მაყრებს გეგენა.

XIII

რუს კონია

შაშვიანთ კონია მოსული ტანის და ძლიერ ეშხიანი ქალი იყო გლეხის კვალბაზე. ეშხსა და პეწს უფრო იმითი იმატებდა, რომ ყოველთვის სუფთად ჩაცმულ-დაბურული გამოდიოდა ხალხში. მისი ჩაცმა-დაბურვა ძლიერ ირჩეოდა სხვა გლეხი დედაკაცების ჩაცმა-დაბურვისაგან. ამ მხრივ კონია უფრო შუათანა ვაჭრის

ცოლს წააგავდა, ვიდრე ხელთუყარი და მარტოხელი გლეხების
ცოლს, როგორც მისი ქმარი ნოდარი იყო.

თავისა და ახლომახლო სოფლებში ხომ ყველას ენახა და ყველა
ლა იცნობდა კონიას, მაგრამ შორეული სოფლებშიც მისივე თავის
ვის დღეში თვალთ არ ენახა, ისინიც კი იცნობდნენ გავრცელები
ბევრი უნახავთავანი, როცა შეჰხედებოდა სადმე, მაშინვე გაივლებ-
და გულში: შაშვიანთ კონიას რო იტყვიან, ეს უნდა იყოსო და
არც სცდებოდნენ.

კონიასი ყოველ ნაცნობს ერთსა და იმავე დროს კიდევ ეში-
ნოდა, კიდევ ეხატებოდა და თვალის დასაანახავდაც ეჭაგრებოდა.
რომელ ყრილობაშიაც კონია მოჰყვებოდა, იმ ყრილობის თავი ის
იყო. მარტო ის ლაპარაკობდა, როგორც ენაწყლიანი დედაკაცი,
სხვანი კი გაჩუმებულნი ყურს უგდებდნენ, მოსწონდათ თუ არა
მისი ლაპარაკი, ამას არც თითონ დაგიდევდათ და ვერც არავინ
სხვა ვინმე შეჰბედავდა ამის თქმას.

თუ მოხდებოდა ისე, რომ საზოგადოებაში კონიასთან ერთად
სხვა დედაკაცებიც იყვნენ თავიანთი ქმრებით და ისმენდნენ მის
საუბარს, რაც უკადრისი და მანდილოსნისათვის გამოსათქმელად
შეუფერებლად ეჩვენებოდათ, მაშინვე შეჰხედავდნენ ხოლმე
ქმრებს ისე, თითქოს თვალებით ეუბნებოდნენ: ეს სანაცოლე, უნა-
მუსო და ლეჩაქზე ლაფდასხმული რას მიედ-მოედებო.

კონიას პირში ვერავინ ვერაფერს უბედავდა, პირს უკან კი
ძლიერ სწეწდნენ და გაჰქონდ-გამოჰქონდათ, ეს იყო მიზეზი, რომ
ყველა იცნობდა მას. ვინ მოსთვლის, რამდენი საბუთი არ ჰქონ-
დათ მის დასამტკიცებლად. აი როგორი იყო ხალხის აზრით კონია:
კაცებს ეარშიყებოდა და, რომ უფრო მოსწონებოდა ვისმე, ძალზე
იგლისებოდა ფერ-უმარლით. მთელი სანინდანის სომხობა ხელში
ჰყავდა ჩაბღუჯული და თავის ჰკვავზე ათამაშებდა, რასაც მოს-
თხოვდათ, უარის უთქმელად და უფასოდაც კი აძლევდნენ. თუ
უნამუსოდ არ იქცევა ვისმესთან, ან მისი მამიდა-პაპიდაშვილები
არიან, ან დედიდაშვილებიო, დანარჩენებთან კი რას დაგიდევს.
დერციკ კოსტუას, ვისთანაც ვაჟიშვილი ჰყავს შაგირდად, რო-
გორც ცოლი ისე ჰყავსო, ბიჭიცა და გოგოც იმისგან ეყოლაო.
როცა სოფელში რუსები იდგნენ, ძალიან სწყალობდნენ კონიას —
აკი აქედან ეძახდნენ „რუს კონიას“. ნოდარს არ მოსწონდა მისი
ყოფაქცევა, ბევრიც უშალა, სიტყვით რო ვერა უშველა რა და ვერ

დააშლევინა, ცემა დაუწყო, მაგრამ კონიამ მონუსხა იგი და ისე დაადუნა პატიოსანი ახალგაზრდა, რომ წკიპურტი რო ეკრა ვისმე/ მაშინვე გადაიქცეოდა, და ახლა რაც უნდა, იმასა შეტყუებულნი იყო ხალხის საერთო აზრი კონიაზე.

კონიას ქალი კეკე, ანუ, როგორც თითონ კონია ეძახდა, ეკა, ძლიერა ჰგავდა დედას როგორც თვალად ისე ყოფაქცევითაც. თავისი კეკლუცობით და თამამი ქცევით ბევრს დასანიშნ ბიჭს აუძგერა გული ეკამ და ბევრისათვის გახდა სანატრელი და სალაპარაკო საგნად. ბევრი სიმღერებიც გამოუთქვეს მას, რითაც უფრო მოაწონებინეს თავი და მოამატებინეს საარშიყო და საკეკლუცო საშუალებათა ხმარება.

ეს ეკა იყო ის ქალი, რომელმაც გააბა სიყვარულის ბაღეში გეგენა, მაგრამ თვითონაც კი გაება იმავე ბაღეში.

XIV

ბ ა შ რ ა

გულზე დასმული დაღი ეკას ნახვით გეგენას არ უმთელდებოდა; იგი უფრო და უფრო უწყლულდებოდა და იქამდის მიადწევინა ბოლოს, რომ გამოუტყდა თავის საკუთარ ბიძას, როგორც ეძახოდა ივანეს: თუ კონიას გოგოს მითხოვ, ხო რა კარგი, არადა ცოცხალი არ მინდა ჩემი თავი, მოვკვდე შირჩვენია, თავს ჩამოვიხრჩობ, კლდეზე გადავიჩეხებიო. ივანემ რჩევა-დარიგება დაუწყო:

— რამ მოგაფიქრა ეგა?! დაანებე მაგ ფიქრებს, რა შენი საკადრისია კონიას გოგო; ვერა ხედავ ვისი შვილია? არ გავიგონია: დედა ნახე, მამა ნახე, შვილი ისე გამონახეო? ან ავი ხე კეთილ ნაყოფს არ მოისხამსო, დაგლუპავს ეგ დედაკაცი და ჩვენც ხედ მიგვაყოლებს, თორემ...

მაგრამ გეგენას აბა რა დააჯერებდა, პირიქით, ივანე დააჯერა ეკისრა შუამავლობა ოჯახის წინაშე.

როცა ივანემ უამბო ძმებს გეგენას სურვილი — ითხოვოს ეკა, გიორგი შეხტა და შემოტრიალდა:

— როგორ! ჩემ ოჯახს აი იმ უნამუსო დედაკაცს კონიას შემოვალახვინებ?! ქმარი მონუსხა, დაადუნა და დაამონავა, სიძეს რა-

ლა კეთილს დააყრის?! არა, მე ჩემი ცოცხალი თავით კონიას გოგოს სახლში არ შემოვეუშვებ, თუნდა ჯანაბას დაიღუპოს და თავი ქვას ახლოს გეგენამ; მე რაც ჩვეულება და წესი მაქვს ოჯახში, იმას არ გადავალ. ჯერ მანამ იმაზე უფროსად ვერაფერს ქორწინებ და ისიც არ მოიყრება იმ დროთ, რა დროსაც ვინც დაეპოქორწინე, კლდეზედაც რო გადავარდეს, მე იმას ცოლს არ შევერთავ და ისიც თუ კაი ოჯახიშვილის ქალი არ გამოჩნდება. კონიას გოგო კი ჩემ სახლში ფეხს ვერ შემოდგამს...

რაკი გიორგის პირიდან უარის თქმა ამოვიდა და ვერც წინ წაუვიდა ვინმე იმის სიტყვას, გეგენამ სრულიად შეიცვალა ხასიათი და ყოფაქცევა. გახდა საშინელი ამაყი და გულჩათხრობილი. ცხვარს უწინდებულად ერთგულად აღარ უვლიდა, თავის საკუთარ ბიძას ივანეს ხშირად წაეჩხუბებოდა ხოლმე, გაუწყრებოდა და ფარას დასტოვებდა, შინ წავიდოდა, შინ ეტყოდნენ რასმე, იქ დაუწყებდა ყვიტყვიტს, გაუწყრებოდა შინამყოფებს და ისევ ფარეხზე წავიდოდა, მაგრამ ცხვარს მაინც ყურს არ მიუგდებდა.

გეგენას იღბალს მოჰყვა, თუ განგებ თვით გეგენამ მოახერხა, იმ წელიწადს დოლი დახარალდა. ივანემ ეს გარემოება იპით ახსნა, რომ გეგენა ერთგულად აღარ უვლიდა ცხვარს და ღმერთმაც ხელი აიღოო...

მოვიდა დრო. ცხვარი მთაში წასასვლელად გამზადეს. გეგენამ უარი თქვა მთაში გაყოლაზე. ამ გარემოებამ ძლიერ შეაფიქრინა და დააღონა ივანე, რადგან სხვა ბიჭების იმედი მაგრე რიგად არა ჰქონდა. ძმებსაც აუხსნა ყოველი მოსალოდნელი ხიფათ-ზარალი ცხვრისა, თუ გეგენა არ გაჰყვებოდა მას. მეტი გზა არ იყო, დასთანხმდნენ ყველანი, თუმცა გიორგი ძლივძლიობით დაიყოლიეს, და გამოუცხადეს გეგენას, რომ სანამ მთიდან ჩამოვიდოდა, დანიშნავდნენ.

გულდამშვიდებული გაჰყვა გეგენა ცხვარს თრიალეთზე. კარგა იცოდა, რომ რაკი გიორგის პირიდან ერთხელ პოთბა ამოვიდა, ის აღარ გადასთქვამდა თავის სიტყვას. თავისი საკუთარი ბიძა გზაზე არწმუნებდა:

— მანამ შინ ყველს ჩამოვიტანო, დაგნიშნავენ, შენ ხათრიჯანი იყავ, ცხვარს კარგა მივხედოთ.

მართლაც ამობრუნდა თუ არა ივანე შინიდან ყველების ჩატანის შემდეგ, სასიამოვნო ამბავი ახარა გეგენას:

— მანამ ჩავიდოდი, ნიშნობა გაეთავებინათ, აჰა, ნიშანიც და გადასცა საცოლის დაქსოვილი ჩახსაკრავები.

ამავე წელს. შემოდგომაზე ჯილაშვილებმა სამი ~~ქორწილიც~~ დაიხადეს ერთიერთმანეთზე. ჯერ ორი გეგენაზე ~~უტყუარა~~ შვილები დააქორწილეს, მერე გეგენას ქორწილიც გადაიხადეს.

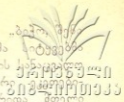
ჯილაშვილების ოჯახიდან გეგენა პირველი იყო, რომელმაც მზითევს გარდა ხუთი თუმანი ფული აიღო ქრთამად. სხვა რძლები გაძლიერებული ოჯახიშვილები იყვნენ და მზითევის მეტი არაფერი მოუტანიათ თან. არც თავიანთ ქალებს აძლევდნენ ჯილაშვილები სხვა რაიმეს გარდა მზითევისა, არც სხვიდან თხოულობდნენ. კონიამ კი მზითევის გარდა ხუთი თუმანი ქრთამი და პირის გასახსნელი ვერცხლის ქამარი მიართვა სასიძოს. ჯილაშვილების ოჯახში დადებული წესით გადასალოცი და სათამაშო დედოფლისა სახლში უნდა დახარჯულიყო საერთოდ, რომ სათავენო არავის გაეჩინა, რადგანაც ჩაცმა-დახურვა და ყოველისფერი ხარჯი სასახლო იყო. ამ წესის ძალით გეგენას ქორწილში აღებული გადასალოცი, სათამაშო და ქრთამიც საერთოდ უნდა დახარჯულიყო, მაგრამ კონიამ თავი გამოიღო და არც ქრთამი, არც სათამაშო არავის დაანება, რადგანაც ორივე თვითონ იგდო ხელში, გადასალოცი კიდევ ხომ სახლისა არისო...

ეს არაფერი. თვითონ პატარძალი — გეგენას ცოლი — არა კადრულობდა მამამთილების წინდა-ქალამნის დახდას, და აედარში იმათი დასველებული ფეხსაცმელის გაშრობას და დაფშვნეტას, როგორც სხვა პატარძლები შერებოდნენ ამას. წყალზე წასვლასაც თავილობდა. არც სხვა შესაფერ ნაქმეს ეტანებოდა მაგრე რიგად. კალოზე ხომ ვერასგზით ვერ გაიყვანეს. ამასაც როდი დასჯერდა. დედას მისწერა: თუ დამიხსნი ამ ჯოჯოხეთიდან, ხომ კარგი, თუ არადა ჩემ თავს ავუტებ რამესო. დედამაც წაიყვანა თავისთან და პირი აღარ აქნევიანა ჯილაშვილების ოჯახისკენ.

როცა ეკა ჯერ ისევ ოჯახში იყო, გეგენა ბევრჯელ დაანებებდა ფარებს თავსა და სიდედრთან მიდიოდა, რაკი ცოლიც იქ დაიგულა, უფრო მოუხშირა სიდედრთან სიარულს. წავიდა ცხვარი მთაზე. ივანეს უნდოდა ყველი გეგენასათვის გამოეტანებინა, როგორც ახლადჯვარდაწერილისათვის. რადგანაც ამან უარი განაცხადა, ისევ ივანემ ჩაიტანა ყველი. მხოლოდ, როცა აბრუნდა მთაში, გეგენამ შესჩივლა: ოთხი სამმოვლილი ჭედილა და რვა თოხლი უგეშოდ

დამეკარგაო. ივანემ დაიჯერა. ჩამოვიდა მთიდან ცხვარო ახლო
ხშირად იკარგებოდა ხან ჭედლია, ხან თოხლი, ხან შპი. ამ და-
ნაკარგებზე გეგენა ხან რას ამბობდა, ხან რას: უგემოდ დაიკარგაო,
მგელმა მომტაცაო, სხვის ფარას თუ შეერია და ვერაფერს
ივანე ყოველთვის იჯერებდა, მაგრამ მალე მოხრობელი გახდა,
რომ მთაზე და ბარშიაც გეგენა ჰყიდდა ცხვრებს და ტყუილად
იძახოდა დამეკარგაო. ეს ივანეზე წინათ გეგენას ერთმა ბიძაშვილ-
თაგანმა გაიგო და აცნობა ყველას. თურმე სხვა მეცხვარე ბიჭების
მორიდებით მოსხლეტავდა გეგენა ცხვრებს, გაუტრევდა მონამგლე-
ების მეზობლად მდგომ ფარას, მერე მეცხვარენი თავიანთ ცხვრებ-
თან ერთად გეგენას შემოპარებულ ცხვარსაც ჰყიდდნენ და ფულს
გეგენას აბარებდნენ. ივანეს ჯერ არა სჯეროდა ეს ამბავი, მაგრამ
შემდეგში დარწმუნდა ძალაუვნებურად.

ჭილაშვილების ოჯახში ჯერ ისევ მაშინ დაიწყო უსიამოვნება
და აყალმაყალი, როცა კონიამ დედოფლის სათამაშო ფული არ
დაანებათ სახლში დასახარჯად. ჩვენ რაღა დასაბრძოლები ვართ?
ჩვენ წაგვართვეს ჩვენი სათამაშო და სახლში დახარჯეს, მაგას კი
ვერ შეჰკადრესო, — ამბობდნენ ეკაზე დანარჩენი პატარალებიც და
დიდი რძლებიც, გარდა ნამდვილი დედამთილისა, რომელსაც პირ-
ში აგონებდნენ და უსაყვედურებდნენ, თუმცა არც ამას მოსწონ-
და არც რძლის ყოფაქცევა და არც შვილისა და მძახალი ხომ
თვალთ დასანახავადაც ეჯავრებოდა. მაგრამ გაჩუმებული იყო და
ხმას არ იღებდა. ნაკლებად არც იმაზე იყვნენ ამღვრეულები, რომ
არაფერს კადრულობდა ეკა და ბოლოს თავიც გაარიდა ოჯახსაც
და ყველაფერი კი მზად მისდიოდა. ესენი კი აქ ოჯახის საქმეში
ჯანს იწყვეტდნენ. გამოძვლავნდა გეგენას ოინები და ახლა უფრო
აღელდა ოჯახი და აყაყანდნენ პატარალები. ახლა ყველა იმასა
ცდილობდა, სსახლო რამე ჩაეჯიბნა და მიეკუჭნა თავისთვის.
საფუძვავს წაიღებდა ვინმე წისქვილში, საცალოებს კუნჭულებს
უცალიერებდა. ჰყიდდა ფქვილს და ფული ცოლთან მიჰქონდა.
ქირაზედ წავიდოდა ვინმე, ქირიდან ჩაჰჯიბავდა ნაწილს თავის-
თვის, მეცხვარე გაჰყიდდა ცხვარს ან მატყლს, არა მცირე ნაწილს
თავისთვის ჰჯიბავდა. აგრევე იქცეოდნენ მელორე და მეძროხენი.
ერთი სიტყვით, ყველას გაკვრა-გამოკვრაზე ექირა თვალი და ხე-
ლი. ორი წლის შემდეგ ყველამ, დიდმაცა და პატარამაც სათავნო
გაიჩინა, ყველა სათავნო საქმეს მისდევდა. საოჯახო საქმე კი უკან

რჩებოდა და უკუღმა მიდიოდა. წრფელი სიტყვები: „ბავშვო, შენა
 კირიმე“ ძმებში აღარ ისმოდა. მათი ადგილი ახალმა სიტყვებმა
 დაიკირეს: „კაცო, მე რა ჩემი ფეხები, ყველას კირის ქანაქვეწულ
 ვარ, რომ ყველაფერი მე ვაკეთო?!“ თუნდაც არაფერი ვქმნიერე
 ნათ. სალამ-სალამობით უწინდებურად აღარ იყრიდა შთელი
 ოჯახი თავს და აღარ შეეჭყეოდა ტკბილ ვახშამს. ახლა აქა-იქა
 უხარმაზარ სახლის კენჭულებში ისხდნენ ცოლ-ქმარნი. ცოლი
 ქმარს შესჩიოდა ძაღლუმადურობას და „სხვათა სამსახურში
 ტანჯვა-წვალებას“ და უმტკიცებდა გაყრის სარგებლობას და სი-
 კეთეს. ზოგი რო პურსა სჭამდა, ზოგი გაყრაზე ლაპარაკობდა.
 ოჯახი შეირყა, ერთობა თავს აღარ იჭერდა, იგი დიდი ხნის გამჭრა-
 ლი იყო. მხოლოდ გიორგი იყო გადახარბებული და ეუბნებოდა
 ყველას: მანამ მე პირში სული მიდგა, ვერ გააყრებით, როცა თავს
 ჩავაფარებ, მაშინ, რაც გინდათ, ისა ქენითო.

ოჯახის არევ-დარევამ ყველაზე ძლიერ გიორგის ჯანმრთელო-
 ბაზე იმოქმედა. დარღისაგან აღარც სჭამდა, აღარც სვამდა; სა-
 შინლად ჩამოყვითლდა, დადიოდა ყოველთვის გულხელდაკრეფი-
 ლი და მწარედ გაიძახოდა: „აკი დამძლიეს და დამიყოლიეს იმ
 ძუძუძაღლის ნაშობ-გაზრდილებმა. კაცო, წმინდა და სათაყვანე-
 ბელი განძი ჩემი სახლისა ოჯახის ნამუსი შემომილახეს, გამოუპა-
 ტიურეს, დამირღვიეს, დამიქციეს!.. ნამუსი იყო ჩემი ოჯახის
 სულისჩამდგმელი, ნამუსი გვატრიალებდა და გვაბოქმედებდა
 ამოდენა ხალხს, როგორც ერთ ადამიანს, ნამუსი იყო ჩემი ოჯახის
 სიმდიდრე და სახელი, განა სხვა რამე!.. აი ეს ნამუსი გაქრა, წა-
 ვიდა და აბა რალა აბოგინებს ახლა ოჯახსა?.. დამერღვა, დამელუ-
 პა ოჯახი!...“ ასე შესჩიოდა ზოლმე გიორგი მათ, ვინც თანაგრძნო-
 ბით და გულმტკიცუნულად ანუგეშებდა და ცდილობდა მის გამხნე-
 ვებას, გულის გამაგრებას, და თან მწარედ ამოიხრებდა, არც კი
 ატყობდა, რომ თვალეებზე ცხარე ცრემლი მორეოდა და ვერც
 მალავდა ამას.

ივანე ხმას ველარ იღებდა, არავის აღარ ელაპარაკებოდა, არც
 სხვები სცემდნენ მას ხმას, რადგანაც ოჯახის უბედურების მიზე-
 ზად მასა სთვლიდნენ.

ოჯახის არევ-დარევის შემდეგ გიორგიმ ოთხი წლის მეტი ვე-
 ლარ იცოცხლა და სიკვდილის წინ დასტოვა თითქმის გაღატაკე-
 ბული ოჯახი. აუხსნეს თუ არა სული, მეორე დღესვე ჯილაშვილები

გაყარნენ შვიდ კომლად. გეგენა დედ-მამასაც გაეყარა და სულ
დედრ-სიმამართან გადასახლდა.

XV

იმაღი იღვიძებას

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

სანდრო თავის ყოფაქცევით გულს უხეთქავდა დედას და სანუგეშოს არაფერს უქადდა მომავალში. აპყვა თავის სწორ-ამხანაგებს, მათთან ქეიფობდა, ყოშარს თამაშობდა; ფსონსა და კოჭში წაგებულ ფულს კი დედას ართმევდა ან ჰპარავდა. ერთრიგად სწორ-ამხანაგები დაჰნატროდნენ კიდევ, რო იგი უშრომოდა შოულობდა ფულებს ღროს გასატარებლად. ისინი კი თავის შრომით ალებულ ფულებსა ხარჯავდნენ.

ანანო დიდი ჩხუბისა და მუხლების გამოთქვეფის შემდეგ იძულებული ხდებოდა. ეძლია სანდროსათვის საჭირო ფული. მაინც ახერხებდა თავისი ნაშრომ-ნაოფლარი ფულების ნაწილი გამოეკრა ძონქებში და გადაემალა საღმე საიმედო კუნჭულში იმ იმედით, რომ სანდრო როდისმე მაინც მოვიდოდა ჭკვაზე და მაშინ ეს ფული კეთილად გამოადგებოდა მას. მაგრამ რაც უფრო გულით მოელოდა საცოდავი დედა ამისთანა ღროს, იმდენად სანდრო მეტ სასოწარკვეთილებაში აგდებდა მას თავისი უგვანო ყოფაქცევით.

ბევრი იმათგანი, ვისაც ანანო შესჩივლებდა ხოლმე თავის დარღს, ეუბნებოდა:

— ჭა, აბა ცოლი შერთე, ეგებ გონზე მოვიდეს. ზოგს ცოლი ეტყვის, ზოგს სიმამრი და გონზე მოვა.

თითონ ანანოც ასე ფიქრობდა და ამისათვის გაჩაღდა მაჭანკლობა. პირველი ორი ოჯახიდან, რომელთაც მიუგზავნა მაჭანკალი, უარი მიიღო, მესამე კი დაჰყვა. ენ ოჯახიც ანანოსავით ქვრივ-ოხერი იყო, ერთადერთი ქალი ჰყავდა და რასაც შოულობდა და პოულობდა, ქრთამ-მზითვად უმზადებდა და უნახავდა მას. მართალია, არა ერთი ცუდი ხმა ჰქონდა შესმენილი სასიძოზე, მაგრამ როცა სასიდედრო შეეკითხა ამის შესახებ მაჭანკალს, ამ უკანასკნელმა იმდენი ქნა, რომ შთლად გაუფანტა ეჭვები.

— რას ამბობ, ჭა! ვის მოუქორებიია ეგეთები? ცოდო არ არის სანდროზე ცუდი რამ ითქვას?.. ორთან თუ სამთან ვაჭრობაში

წილი უძევს. თვალად და ტანად კარგი ნუ დაგილიოს ^{ომკრიმად} როგორი კარგიც ის არის, ხასიათით ხომ რაღა თქმა უნდა... ^{გაქ}რობის უნარი კარგი აქვს და აბა მეტი რაღა უნდა მოეთხოვოს, თქვენი ჭირიმეთ! მერე, როგორი შემომტანია ოჯახში! ^{მეტი უნდა} ის დაგიხვევია ხელზე, რო აი იმ მარმარას ალალომ ^{მეტი უნდა} ცარიელზე დასვა, ვანა მარტო სანდროს უყო მაგისთანა სეირი? სანდრო კი ალალ-მართალი ბიჭია და აბა რა გასაკვირველია, რაც ალალომ უყო სანდროსა, სხვებს უფრო ისეთი სეირები უყო იმ პირქუშმა, რო თმა ყალბზე დაგიდგება, რო გაიგო... ქვეყანა საკვირველებიდან გამოდის, ჯერ მიწას არ ამოჰვლეჯია ის არ-გასაშვები და რაებსა სჩადის!.. უწინ რო დღე გაუქრეს. აბა, როცა დავაეკადება, მაშინ ხომ ქვეყანას ამოაგდებს!.. ქა, დედაკაცო, ხო იცი, ვისი ნაშობია და ვისი ძუძუ უწოვია?! ოინბაზ მარმარას ვანა არ იცნობ?... ისე კარგი ჩემ მოკეთეს და შვილებს მიეცეს, როგორი კარგიც სანდრო არის...

— აბა რა ვიცი, ქა!.. არ ვიცი, საბედნიეროდ თუ საუბედუროდ, ჯერ გოგო თორმეტი წლისაც არა მყავდა, როცა მაქანკალი მომიგზავნეს და მას აქეთია ილაჯი წაიღეს... ისეთი ოჯახიშვილები მოთხოვდნენ, რომ ღირსიც კი არა ვართ არც მე და არც ჩემი გოგო, მაგრამ ზოგს უარს ვეუბნებოდი, ზოგს — არც ჰოსა და არც არას. მეცოდებოდა საცოდავი, ჯერ ბავშვობაში იყო, ხომ...

— ქა, აბა ვაგლახ მე, ოჯახიშვილებს ქალაქელს აღრი?!

— ცარიელმა ქალაქელობამ რა ქნას, ჩემო მაიავ!.. კაცი თავად უნდა იყოს. თორე ქალაქშიაც იცხოვრებს და სოფელშიცა... სახლიც უნდა ჰგავდეს ქალაქელისას, აბა რის ქალაქელია, რომ სახლი იმას არა აქვს და კარი!..

— თუ საწყალი მიხას დასცალეზობოდა აქამდის, შენ ნახავდი, როგორი სახლიც ექნებოდა. მაგრამ რა გაეწყობა, ყისმათი მი-თხარ!.. სიკვდილს წინ რა დაუდგება... მაინც, შენ როგორა გგონია, ვანა ანანოს ფულები არა აქვს? შენ ვერ იცნობ კიდევ კარგად, თუ როგორი დედაკაცია. კარგა ფულები აქვს იმას მიკუჭული, მაგრამ არ უნდა ჯერ სანდროს გამოუჩინოს, მანამ ცოლს არ შეირთავს... დააქორწილებს და მაშინ ფულებსაც გამოუჩენს და სახლსაც აიშენებს. თუ არადა, ხომ იცი, რა ბარაქიანი ეზო აქვს იმის სახლს? რო დათქვას ნახევარ ეზოს გაყიდვა, დღესვე დაუთვლიან ას თუმანსა... რა დაემართება, ასი თუმნით რიგიანი

სახლი რომ ვერ ააშენოს!... არა, ახლა რა უჭირს სახლსა? შენ
ისა თქვი — სახლში იყოს რამე...

— ვინ იცის ახლა, სახლშიაც არის რამე, თუ არა?

— აკი გეუბნები, დედაკაცო, ანანოს კარგა ბლომადაა დაქვეყნებული-მეთქი, მაშ, რას უშვრება, იმოდენა ხამებს რო როგორ არა აქვს! გეუბნები — კარგი მე მომცეს ღმერთმა, კარგ საქმეს მე გირჩევ შენ... თუ არა გჯერა, მშვიდობა მოგცეს, შენ ქალსაც მისცეს და სანდროსაც: ეგ შენ შენი ქალით და აქეთ ჩვენ ჩვენი ვაფით... ის კი მაკვირვებს შენი, რო ქალაქელს ოჯახიშვილს ამჯობინებ... არა, თითონ შენც რო არ აღებ-მიცემობდე (ნართსა ჰყიდდა სასიდედრო) და არ იცნობდე აღებ-მიცემობის გარემოებას, მაშინ კიდევ ჰო, გასამტყუნარი არ იქნებოდი... აბა, ქა! აღებ-მიცემობის კაცის საქმე კარგა იცი, შენ თითონ გიდგა ფეხი შიგ, ისიც იცი კარგა, რო შენმა ქალმა არც კი იცის კალო როგო შეგავოს და ოჯახიშვილზე გათხოვბას უპირებ... რა გულმა უნდა გაგიძლოს, რო დაინახავ შენი შვილი კალოს ანიავებდეს, ან გუთნის ჭერი მიჰქონდეს?.. სად აღებ-მიცემობის კაცის ხელში სუფთად ცხოვრება; სად ჭუჭყიან ოჯახში მაზღებისა და მამამთილის ტალახიან წინდებისა და ქალამნების გაშრობა-ფშვნეტა.

— აბა რა ვიცი, მეც ვერა გამიგია რა თავებდობისა!.. აკი ვამბობ, ქა! მე ჭერ გასათხოვარი არავინა მყავს... რა ხანში შესული ესა მყავს, რო დავეშურო გათხოვებას!.. ერთადერთი ხმის გამცემი ეგა მყავს და გათხოვებას დაუჩქარო, მე რაღა ვქნა, ვილა მყავდეს გვერდით, ვინლა გამცეს ხმა!

— ე მაგრე მეტყოდი, დედაკაცო! ქა! შენ სულ არა გდომები მაგის გათხოვება და ამდენს რაღას მყებედებდი?..

— გათხოვება როგორ არ მინდა, მაიავ, მაგრამ გული მეთანაღრება, ადრეა ჭერ!

— თინავ, დამიჯერე, დედაკაცო, კარზე მომდგარ ბედ-იღბალს ხელს ნუ აუქნევ, ნუ უკარგავ შენ შვილს კარგ ბედს, თორემ მერე ინანებ ბევრსა, მაგრამ გვიანლა იქნება... სანთლით რო ეძებო, სანდროზე უკეთესს საქმროს ვერ უშოვნი შენ ქალსა. მძახლებიც ერთმანეთის შესაფერი ხართ, მიეკედლებით ერთმანეთს: შენ ნართს დაართავ, ანანო ხამს მოქსოვს!.. ვიცი, სანდრო არ დაგაყენებს აქ, თავისთან წაგიყვანს... მაშინ აღარც მარტოობა შეგაწუხებს: სიძესა და ქალის ბედნიერებას თვალით უყურებ და

მეტი რაღა გინდა? სხვა სიძე კი, სანდროს გარდა, აბა ამას ვინ გიზამს?!

— რა ექნა, ჩემო მამა, ბევრიც რო მელაპარაკო, ანდა მე ვერც პოს გეტყვი და ვერც არას. უნდა ვიფიქრო, სანდროს უნდა ვეძებო.

ამ უკანასკნელი სიტყვებით მაჭანკალს იმედი მიეცა.

— აბა ფეხს ვინ გაჭერს, ქა? უნდა იფიქრო, მა რა!.. იფიქრე, გენაცვა, იფიქრე კარგა და ამ დღეებში კიდევ მოგაკითხავ.

გამოეთხოვა მამა თინას და მიაშურა ანანოს:

— საქმე ხერხად მიდის, ანანო. — განუცხადა, როგორც კი შედგა ფეხი ოთახში, — ოღონდ სახლი დაგიწუნეს.

ანანოს გაუხარდა, იმედი მიეცა, მაგრამ სახლის დაწუნებამ კი გული დაუხანჭლა.

— არიქა, გაისაჯე, მამა, ეგების საბოლოოდ მოაგვარო საქმე, — შეეხვეწა ანანო.

ორჯელ კიდევ დასჭირდა მაჭანკალს ქალის პატრონთან მისვლა, ვიდრე საქმეს სასურველ ბოლომდე მიიყვანდა. ანანოს თითქოს შეუსრულდა გულის ნამდომი: ცოლის შერთვამ კეთილად იმოქმედა სანდროზე. მართალია, ხელობა ვერაფერი ისწავლა სანდრომ, ამისათვის ერთ ადგილზე ვერ გამოდგებოდა და არც უნდოდა ყოფნა, მაგრამ ნაკვლად ამისა ჩარჩობას მიჰყო ხელი და კიდევაც ერთგულად და მარჯვედ აღიშ-კელიშობდა, იყიდდა რასმე და ხელდახელე ჰყიდდა ცოტაოდენის მოგებით; ხან დედის მოქსოვილი ხამები დაჰქონდა სოფლად გასაყიდათ, ხან თევზაობდა ალაზხანზე, ცოლსა და ქვრივ-ოხერ დედასა და სიდედრს ხომ ახარებდა თავისი საქმიანობით და თითონაც აღტაცებაში მოდიოდა, როცა ხედავდა თავისი შრომის ნაყოფიერ ბოლოს. ნამეტნავად კარგ მოგებასა ჰხედავდა თევზის ჭერაში და ყიდვაში და კიდევ შეიყვარა გულით ეს ხელობა.

ანანოც თავისი მძახლით და რძლით დაუღალავად მუშაობდა და რაკი დაინახა სასურველი საქმის მსვლელობა, შეუდგა თავისი დიდი ხნის წადილის სისრულეში მოყვანას, სანდროს გაუმკლავნა, რომ მას დიდი ხანია ჰსურდა ისეთი სახლის აშენება, როგორიც ორსა და სამს საწინლანის მოქალაქეს მოეპოვებოდა; გამოუტყდა კიდევ, რომ ამისათვის ჰქონდა მას გადადებული საკმაო ფული. მისივე რჩევით სანდრო შეუდგა ნელ-ნელა მასალის მოპოვება-

შეძენას. იყიდა ჭერჭერობით ერთი ურემი კირი, რამდენიმე ათასი აგური, რამდენიმე ასი კრამიტი და სხვა. თვითონ შენობის დაწყებასაც ახლო მომავალში აპირებდა.

ერკონულნი
ბიზლიქოსეჟა

XVI

გამოფხილვა

ჯილაშვილების ოჯახის დარღვევამ დიდი გულშემატკივრობა გამოიწვია როგორც სამშობლო სოფელში, აგრეთვე იქ, სადაც კი ხმა და სახელი ჰქონდა გავარდნილი ამ ოჯახს. ყველგან აღიჭურვნენ წყევლა-კრულვით გეგენას წინააღმდეგ, რადგანაც ამასა სთვლიდნენ ოჯახის დაღუპვის მიზეზად. მართლაც, ოჯახი ძირიანად დაინგრა და დაიღუპა. ორი წლის შემდეგ არც ერთ განაყოფს ნატისუსალი აღარ უდიოდა. ძმებიდან ერთადერთი ივანელა დარჩა ცოცხალი; ორი წლის განმავლობაში სულ დაიხოცნენ სხვები, მარტო ბიჭბუჭებიღა დარჩნენ და ისინიც უკიდურეს სიღარიბეში ჩაცვივდნენ. ცოცხლად გადარჩენილი ივანეც ყოველ წამს ნატრობდა სიკვდილს, ისეთ გაჭირვებაში იმყოფებოდა. ამასთანავე სვინდისი ჰქენჯნიდა, რომ ოჯახის დარღვევაში ამასაც არა მცირე მონაწილეობა ჰქონდა. თავის ოდესღაც საყვარელი ძმისწული გეგენა თვალთ დასანახავადაც კი სძულდა, თუმცა კი გეგენა ამაზედ დიდად არა სწუნდა, არც ის მოსდიოდა ფიქრად, თუ იგი იყო დამნაშავე ოჯახზე დატეხილ უბედურებისა. არც ხალხის წყევლა-კრულვას აქცევდა ყურადღებას, თუმცა პირში ავინებდნენ, თითქოს აქ არაფერი შემოჰყოლიაო. მოიგდებდა გვერდზე ქუდს, კოხტად ჩაცმულ-დახურული, უშტვენდა განუწყვეტლივ და ასე დაყალბანობდა უღარდელად და თავშეუღებლად ატარებდა დროს გეგენა, მანამ შესწევდა ოჯახიდან გამოყოფილი სარჩო, რომელსაც კონიას მეოხებით კარგა ბოლო გაატანა. მხოლოდ ერთი გარემოება კი ვერ გადაურჩა შეუმჩნეველი — იქნება ესეც ძალაუხნებურად მოხდა — იგი ამჩნევდა, რომ რამდენიც მცირდებოდა მის მიერ მოტანილი სარჩო, ეძენად ცივდებოდა მისდამი ალერსი ცოლისა და სიდედრის მხრივ. ბოლოს იქამდისაც მივიდა საქმე, რომ კონიამ დაიწყო ხმის ამალღება, რაც მოასწავებდა უფროსობის დაჩემებას სახლში. აქ, ცოტა არ იყოს, გეგენა ჩაუფიქრდა

თავის მდგომარეობას და ველარ შეიმაგრა თავი, არ წარმოიქმნა სასოწარკვეთილებით: „ვამ დედიჩემის ღმერთსა! მამ, მე გეგენა არა ვყოფილვარ, რაღა!“ და ასტყდა სიძე-სიდედრს შორის დიდი ბრძოლა, რასაც ჩხუბიც მალე მოჰყვა. თითქოს ამ წყაჩაღებაში გამოაყრევინა გეგენას ყურებიდან ბაშბა და მის მხედველობიდან ლობრი გადაეხადათ. მხოლოდ ამ ჩხუბის შედეგად შემოესმა ის, რასაც წინათ ხალხი აგრძნობინებდა და კი არ ისმენდა, ახლა მოეჩვენა ის, რასაც უყურებდა და კი ვერ ხედავდა. ახლა გაისმა მის ყურებში და აღარ სდუმდებოდა წყევლა-კრულვის ხმა, რომელსაც წინათ ყურადღებას არ აქცევდა; ახლა წარმოუდგა თვალწინ თავისი გასვლელი ბიძაშვილები და ღვიძლი ძმები, აქეთ-იქით რომ იყვნენ მოჯამაგირებდად დაქსაქსულნი: უწინ ამათი სურათები ისევე სწრაფად ჰქრებოდნენ მის მხედველობიდან, თუ შემთხვევა მიეცემოდა მათი ძალუნიებურად დანახვისა, როგორც წყვილიადი ელვის სინათლე. ახლა კი საითაც გაიხედავდა და რასაც უყურებდა, ყველას ეფარებოდა ზედ ყვითლად ჩასივებული სურათი მისი ოდესღაც მოსიყვარულე ბიძა ივანესი, და ამ სურათს მოჰყვებოდა ხოლმე მთელი წყება სურათებისა, რომელნიც დაეკავშირებინა ერთმანეთთან ჯილაშვილების ოჯახზე დატეხილ უბედურებას.

მაინც საბოლოო და სრული გამოფხიზლება გეგენასი გამოაწვია შემდეგმა შემთხვევამ:

ერთხელ იანვარში, საღამო ხანზე გეგენა ცხენით მოდიოდა ცხვირიდან შინისაკენ. რადგანაც სუსხიანი ნიავე მოსისინებდა, გეგენას ნაბადი წინ მოეგდო და ასე ჩათბუნებული მოლიდინებდა. გზაზე წამოეწია ივრის წისქვილებიდან მომავალი საფქვევის ურემი. ურემს რო მიუახლოვდა, შენიშნა, საყვეარზე მჯდომი ათითორმეტი წლის ბიჭი, რომელსაც წამოხმული პატარა ნაბდის ძველა ძლივძლიობით უფარავდა ნიავისკენ მიბრუნებულ ზურგს. პირისახე, წინდის ყელეზსა და ნიფხვის ტოტებ შუა ტიტვლად დარჩომილი წვივები და თითქმის ზიდაყვებამდე გაშიშვლებულა მკლავები სიცივისაგან ძალზე დაპლურჯებოდა და ცხვირზე ცინგლი შეჰყინოდა. თითქოს ყოველი სიმწარე დაივიწყაო ბიჭმა, როცა დაინახა ურემს მოახლოვებული გეგენა, შესცინა მას ისე, რომ ამ სიცილში იხატებოდა სისარულიც, სიყვარულიც და თითქმის რაღაც ტბილი იმედიც. გეგენა ძლიერ გააკვირვა ამნაირმა უცნაურმა

სიცილმა. როცა მეურმეს „გამარჯვება“ უთხრა და ბიჭს დაუმხარა და მხარდა, გაკვირვებით შესძახა:

— ბიჭო, ქიტელავ, შენა ხარ?!

— მე ვარ, — წაიღულულულა სიცივისაგან გათოშილმა ბიჭმა.

— აქ რას აკეთებ, ბიჭო?

— დედაშენმა მოჯამაგირედ დამიყენა, — უპასუხა ქიტელას მაგირ მეურმემ.

— შე უღმერთო, ჩააცვამდი რასმე მაინც, ხო ხედავ იყინება!.. მკვალი რო ეცეს, ხო გადაიტანა საცოდავი!..

— უღმერთო რაში ვიქნები!.. ზოგსავით რა ოჯახი გამიღარდლავს და დედ-მამა და ძმები ღვთის ანაბარაზე დამიყრია, რა? — მიუგო მეურმემ. — თუ არადა ერთი ბეწო ბალღში ხუთ მანეთს ვაძლევ წელიწადში, ჯერ ორი თვეც არ გაუთავებია და ნახევარი ჯამაგირი კი წაღებული აქვს; ნიფხავ-პერანგი კიდევ ცალკე ჩავაცვი... მეტი რაღა უნდა? ჯერ ამისიც არ გამოუთავებია და...

ამ სიტყვებმა ისე დაუშხამეს გეგენას გულ-მუცელი, რომ ხმა ვეღარ ამოიღო. მოჰკრა ცხენს ქუსლი და გაშორდა ურემს, თუმცა მეურმის უკანასკნელი სიტყვები მაინც სრულიად გაიგონა:

— თუ მაგრე გული შეგტყიოდა ან ძმაზე და ან სხვაზე, ყურს რატო არ უგდებდი ან არადა შენ არ დაღუპე ძმაცა და სხვაცა?!

დიდხანს მიდიოდა გეგენა მდუმარედ, ბოლოს ვეღარ შეიკავა თავი და წამოიძახა:

— მე დავღუპე ის იმოდენა ოჯახი, მე, სხვამ არავინ!.. მართალია... მაგრამ... დაღუპვა თუ შევძელი, აშენებას კი ვეღარ შევძლებ?... რა ღმერთი გამიწყრება, რო მართო სიავკაცე შემეძლოს და სიკეთე კი არა!.. მე დავაქციე ოჯახი და მევე უნდა ავაყენო ფეხზე, ავაშენო... — ისეთი იმედითა და რწმენით წამოიძახა ეს სიტყვები, თითქოს ფრჩხილის ტოლა დამაბრკოლებელი სიძნელენიც კი არ ელოდა მას მისი განზრახვის შესრულებაში.

მივიდა შინ გეგენა არცთუ განაწყენებული, არცთუ მზიარული, როცა ცხენი დააბინა და შევიდა ოთახში, მხურვალედ დაკოცნა ხახლის იმედი და გამამზიარლებელი ვაყიშვილო ლევანა, ხელე-ბი გახურებულ ბუხარს მოუფიცხა და როცა ყველანი შემოუსხდნენ ბუხარს, სიდედრს მიჰმართა:

— მე ერთი რამ მოვიფიქრე და არ ვიცი, შენ რას იტყვი.

— რაო? — შეეკითხა კონია უფროსის კილოთი და მკვახედ.

— მინდა დედაჩემი გადმოვიყვანო აქა და ი ბიჭებსაც მჩვენ-
ლო, თორე ქვეყანა ხო მიღუღებს ქვას ქვაზე და ახლა მეც გრძნე
მოვდივარ: მტერი არ უზამდა იმას, რაც მე ჩემსავე ოჯახს და ახიც
როგორ ოჯახს უბედურება დაემართე.

— ეგლა მაკლდა! — შეჰკივლა კონიამ. — სწორედ მისთვის
ნის შენახვისა და ყურების თავი მაქვს.

— შენ ვინ გეხვეწება, შეინახეო!.. იმათი შემნახველიც მე ვარ
და თქვენიც!

— განა არა, შენი ცოლ-შვილი არ არის, რომ ვანცებში გამო-
წობილი დადის! ახლა ისინიც ამკადე ზურგზე და აშენდება ოჯახი!
გაიშართა მწვავე შელაპარაკება ამ კილოზე და რაც უფრო
გრძელდებოდა იგი, მით უფრო ცხარე ხასიათი ეძლეოდა, ნამეტნა-
ვად კონია უფრო და უფრო უმატებდა ხმას. შეჰყვენენ ერთმანეთს
ამნაირად და ძლიერ მაგარი ჩხუბი კი შემოერიათ. ამ ჩხუბიდან
გამომჟღავნდა, რომ ყოველი გაგონილი თუ ნახული გეგენას
გულში, მისდა უნებურად და გაუგებრადაც, ჩაწოლილიყო და და-
გუბებულებოდა დიდ ბოლმის ტბად. ახლა ამ ჩხუბში გადმოხეთქა
გარეთ ბოლმამ. ბევრი რამ წააყვედრა სიღედრს გეგენამ, ბევრი
ცოდო შეაყარა ამ დღემდის რო მიღწევიან მას, მაგრამ კონიას
ვერაფერი შეასმინა. ის სიძის სიტყვებს სრულებით არავითარ
ყურადღებას არ აქცევდა და თავისას გაიძახოდა და ბოლოს ასე
დაამთავრა დავა:

— რას ჩამაცოდდი, კაცო, და? აღარ დამეხსნები? აგე გზა და
აგე შენ, გასწი და წადი საითაც გინდოდეს!.. გინდა დედასთან
იქნოვრე, გინდა სხვაგან, ჩემ სახლ-კარს აღარ დამანებებ?

გაცეცხლდა გეგენა ამ სიტყვებზე, წამოვარდა. დასტაცა ხელი
ჯოხსა და ერთი თუ ორი ხან სიღედრს დასცხო და ხან ცოლსაც
უთაქა, რაკი დედას ესარჩლებოდა. ნოდარი კი შეჰყურებდა ამ
ამბავს, იღიმებოდა და თან გულში აქებებდა კადეც სიძეს: „დედა
ვაცხოწე შენი და მამა!.. დაქა მაგ უნამუსო ძალღსა, დაქა!.. აღრე
უნდა დაგეწყო, შენ კი დაგიგვიანდა, ჩემი ცხოვრება შესანსლა და
ახლა შენ მოგდგა, გაიგე ესა!“

მეორე დღესვე დაჰკრა კონიამ ფეხი და ეკას ოსტატთან გაიქცა,
კონიას გაქცევას გეგენამ არ ათხოვა ყურიც, ახლა გაუჩნდა ერთი
საზრუნავი: ცოლის წვრთნას მიჰყო ხელი, გამოეყვას თავის ჰკვასა
და ნებაზე. რაკი სიღედრი შინ არ ჰყავდა, ეს საქმე ადვილი შესას-

რულებელი იყო მისთვის, მით უფრო, რომ ნოდარმაც მხარი მისცა.
ისიც არიგებდა შეილს, დედის გზას ნუ გაჰყვებიო. გეგენა კი ყო-
ველ ლაპარაკსა და დარიგებას ეკასადმი მუდამ ამოქვეყნებდა.
— მე კაცი ვარ და ქუდი მხურავს. თუ შენი ქცევბა მემსახურებს
ბა შელაზე და შეარცხვინე, მაშინვე ხანჯლის წვერზე აგაგებ, მერე
რაც უნდათ, მიყონ, დარდს აღარ გავწევ, ჩემსას კი უსათუოდ
შევასრულებ.

პირშერცხვენილი კონია ვეღარ ჰბედავდა შინ დაბრუნებას.
სიძეც არაფერს უთვლიდა დაბრუნებაზე. პირიქით, ისე აჩვენებდა
თავს, ვითომ ძლიერ მოხარულიც იყო კონიას გაშორებით. მხო-
ლოდ მაშინ დაბრუნდა შინ, როდესაც გეგენა მთაზე წავიდა, მაგ-
რამ ქალიშვილში დიდი ცვლილება შენიშნა. კონიამ იგრძნო და
სრულიად დარწმუნდა, რომ მის უფროსობას და თავის ნებაზე
ქცევას ნიადაგი გამოეცალა „ფეხთა ქვეშიდან“. მეტი გზა არ
იყო, უნდა დაჰმორჩილებოდა გარემოებათა მსვლელობას, მით
უფრო, რომ ვაქიშვილიც ამტყუნებდა დედას და სიძეს ამართ-
ლებდა.

XVII

ახალი ასაბრეში

გეგენა გაყრის შემდეგ ახლა პირველად გაჰყვა ცხვარს მთაში.
აქამდი სულ შინ იყო უსაქმურად. იშვიათად ავიდოდა ცხვარში
ყველის თუ ბატკანის მოსატან-მოსაყვანად. ამ ხნის განმავლობაში
ყოველიფერი, რაც ოჯახიდან ერგო, ან ქრთამ-მზითვეში აიღო, გა-
მოელა. დარჩა მხოლოდ ერთი ცხენი და ორმოციოდე სული ცხვა-
რი, რომელიც დაზიარებული ჰყავდა სხვასთან. უწინ იქნება ფიქ-
რადაც არ მოჰსვლოდა, რით იცხოვრებდა მის შემდეგ ცხვარიცა და
ცხენიც რო გაეყიდნა, მაგრამ ახლა, როცა გონზე მოვიდა და გა-
მოფხიზლდა, არამტუ შეაფიქრიანა ამ საკითხმა, უწინდელი ჯი-
ლაშვილური ოჯახის აღდგენაც კი განიზრახა. ამ მიზნით მან დაას-
კენა და არჩია შინ უბრალოდ ცუდაობას თავისი ცხვარი მიეყენე-
ბინა ვისთანმე და თითონაც თობლებზე დასდგომოდა. რასაკვირვე-
ლია, ამ საშუალებას იგი საკმარისად არა სთვლიდა თავისი განზ-
რახვის სისრულეში მოსაყვანად და სულ იმის ფიქრში იყო, თუ

რა გზას დასდგომოდა. და ასეთი გზა მოულოდნელად თვითონ გა-
დაეშალა წინ.

მთაში გეგენას შეჰხვდა ძველი ნაცნობი ზოკი. ეს ზოკი ნაწილობრივ
ყიდულობდა ცოტ-ცოტაობით საკლავ ცხვრებს და მათსავე ყიდდათ. ჯილაშვილების ცხვარშიაც ბევრჯელ ეყიდნა, ახლა კი
თვალსაჩინო ჩოდრად გადაქცეულიყო, მსხვილფეხა საქონლით
მოვაჭრედ. ზოკს და გეგენას ძლიერ მოსწონდათ ერთმანეთი —
ერთმანეთს არ ჩამოუვარდებოდნენ თვალ-ტანადობასა და სიყოჩა-
ღეში, თუმცა ზოკი ბევრით უფროსი იქნებოდა გეგენაზედ. ორი-
ვეს ძლიერ ესიამოვნათ შეხვედრა დიდი ხნის უნახავობის შემ-
დეგ.

როცა გეგენამ უამბო დაწერილებით თავისი გარემოება, ზოკმა
დიდი სიამოვნებით მიამხანაგა იგი. გეგენამ გაყიდა ცხვარი და
ფულს ჩავიდა საამხანაგოდ. მართალია, საამხანაგოდ ჩასული მცი-
რე თანხა გეგენას სრული ამხანაგის უფლებას არ აძლევდა, მაგრამ
ზოკმა არ უკითხა და წინაპირველადვე კარგი მოგება აჩვენა, რამაც
ძლიერ წააქეზა გეგენა და სულით და გულით მოეპიდა იგი საქმეს.

ამხანაგები ერთმანეთისათვის ძლიერ სასარგებლონი გამოდ-
გნენ. თუ ზოკმა ფულით მისცა გეგენას შემწეობა, სამაგიეროდ,
გეგენამ გააჩვია ზოკი ისეთ ადგილებში, სადაც მას წინათ ფეხი არ
დაედგა, და ამით გაუფართოვა ვაჭრობის მოედანი. საამხანაგო
ვაჭრობა ერთიორად გაცხოველდა და სულ მოკლე ხანში გეგენაც
ფულის პატრონი გახდა. სამი-ოთხი წლის შემდეგ თვით ამასაც
შეეძლო ზოკის დაუხმარებლად ვაჭრობის წარმოება, მაგრამ გე-
გენა ძვირად აფასებდა მის ამხანაგობას და არც კი გაუვლია გულ-
ში ამხანაგობის დარღვევა: ამხანაგი ნუ გძულსო, საშოვარი ნუ
გშურსო, — მიჰმართა ერთხელ გეგენამ ზოკს, როცა ურჩია მას
ახალი პირის ამხანაგად მიღება.

გეგენას ყველაზე უდივრად ანანო სწყყევლიდა ჯილაშვილების
ოჯახის დაღუპისათვის. მაგრამ როგორც სხვას არაფერს არ აქ-
ცევდა ყურადღებას, გეგენას არც ანანოს წყევლა მოსდიოდა წინათ
იინუნში. თუმცა მის ყურამდის აღწევდა ყოველთვის. ამ წყევლამ
შეაპარა მაინც მის გულს შიში. ახლა, როცა მას გაეღვიძა სურვი-
ლი, თუ უნდოდა უკვე დაქცეული ჯილაშვილების ოჯახის აღდგენა,
მისთან ერთად უნდა აღედგინა მფარველობითი წეს-ჩვეულება
ანანოს მიმართ. ამ განზრახვით მივიდა იგი ანანოსთან, აუწერა

თავისი აწინდელი მდგომარეობა და ის საშუალებანიც, რითაც მან
აღწია ამ მდგომარეობამდის.

— მე შენთანაც, როგორც მამაბაბეულ ოჯახის დაქვევანში,
დიდი დანაშაული მიმიძღვის. ღმერთმა ხომ იცის, რომ მანამდე
თალის გულით ვამბობ. მინდა ეხლა მაინც ჩავერცხნი მშვენიერ
შაული. მე ჩემ ამხანაგს მოველაპარაკე სანდროზე: მინდა ეგვე
ჩავება საქმეში. ჭერჭერობით ვფიქრობ ჩობნად — მოჯამაგირედ მო-
ვიყვანო ჩვენთან, როგორც ჩემი ძმა ქიტელა გეყავს. მაგრამ იმისი
ჯამაგირი რა იარაღს გაგიმთვლებს; დარწმუნებული ვარ, შენ
ფული გაქვს, მოიტა, მანდე ის ფული, მომეცი... გაძლევ თავდებად
მადლა ღმერთსა და ძირს დედამიწას, შენ ფულს ჩემს ხელში საფრ-
თხე არ ექნება და არც დაგეყარება, გარდა იმისა, რომ კაი მოგებას
გაჩვენებ... მე ფულს იმისათვის კი არა ვთხოვ, რომ მითომ ჩვენ-
თვის საჭირო იყოს, მე მინდა შენ გასარგებლო. თუ ეს ასე არ იყოს,
ასე არ მინდოდეს, ცოლ-შვილი ამომიწყვიტოს ღმერთმა, — დაამ-
თავრა გეგენამ თავისი აღსარება ანანოსთან.

ანანოს ძალიან გაეხარდა გეგენას წინადადება სანდროს შესა-
ხებ, მაგრამ ფულის მიცემასზე კი ბევრი იყოყმანა. ბოლოს ძლივ-
ძლივობით გაბედა, ორი თუმანი ხელების კანკალით და გულის
ფანცქალით გადასცა მაინც.

ჰამასმა და ძილიც გაუშწარდა ანანოს, მანამ ჩოდრობის ყავლი
გაუვიდოდა სანდროს. ვინ იცის, რამდენაირ ფიქრებში წავიდოდა
ხოლმე საბრალო, ეღირსებოდალა კიდევ თავისი ფულების ნახვას,
თუ არა? გაერთობოდა ამისთანა მწარე ფიქრებში და მთელი საა-
თობით შეაჩერებდა საფეიქრო ყდას, ვიდრემდის მძახალი არ გა-
მოიყვანდა ფიქრებიდან. მაგრამ სხვა წუთი დაიწყო ანანოსათვის
მას შემდეგ, რაც გათავდა ჩოდრობის ყავლი. მოუბრუნდა შინ
მშვიდობით სანდრო და მოუტანა უკვდავად თავისი ჯამაგირი. გე-
გენამაც ათი თუმნის მაგიერ ხუთმეტი თუმანი ჩააბარა. სიხარუ-
ლით ფეხზე არ იდგა, არც ცხადლივ ეგონა ეს—ეგონა სიზმარში იყო.
ვერც იმაში გამოერკვია, სიზმარში მოელოდა თუ ცხადლივ მომა-
ვალ გაზაფხულს, როდესაც უნდა დაწყებულიყო ჩოდრობის მეო-
რე ყავლი. ხოლო როცა დადგა ეს დრო, მაშინ კი იგრძნო, რომ ცხად-
ლივ გადასცა გეგენას მთელი თავისი ფულიანობა — ოცდახუთი თუ-
მანი და თანაც დიდი ლოცვა-კურთხევა და ნატვრა-სურვილი გაატანა.
ანანო სრულიად დაემყარა გეგენას პატიოსნებას და დაიმედებული

იყო, რომ კიდევ ნახავდა კარგა დიდ მოგებას. არც გაუცხოვრებია იმედი. ამჟამად ანანომ ორმოცი თუმანი ჩადო თავის ძველ სახლურში. როდესაც წარმოიდგენდა, რომ ორი წლის განმავლობაში სანდროს ჯამაგირის გარდა, რომელსაც საჭიროებდა დაგვირგობა ხარჯავდა სახლში, შეიძინა იმდენი, რამდენიც მთელ თავის სიცოცხლეში ძლივს შეაგროვებდა, წამოიძახებდა ხოლმე ცისკენ ხელების აპყრობით: „ვენაცვალე უფელსა, ახლა კი გადმოიხვედა თავისი მოწყალე თვალით!“. მის გულს სიხარულით ძაგაძუვი გაჰქონდა, როცა დაიწყო ოცნება სახლის აშენებაზე:

— ძლივს არ მისრულდება ნატვრა!.. ახლა ფიქრი აღარ არის, სახლის აშენება აღარ გამიჭირდება. ეხ, შე საცოდავო მიხა, ნეტა გეცოცხლა აქამდის, რომ შენც შესწრებოდი ამ დღეს და გაგახარა.

სახლის უწინ გათვალისწინებული გეგმა გათამამებულმა ანანომ შესცვალა. ახლად მოსაზრებული გეგმა სახლისა ბევრად განირჩეოდა იმ გეგმიდან, რომელიც ოცი თუმნის ხარჯს იხილავდა. მაგრამ არც ეს ახალი გეგმა გამოდგა სრული და ვერც განხორციელდა: რამდენადაც იზრდებოდა ანანოს ზანდუკში ფულის რაოდენობა, იმდენად ფართოვდებოდა გეგმაც ასაშენებელი სახლისა. სისრულეში მოყვანას ყველანაირი გეგმისა უშლიდა ყოველ წელს გატაცებული ვაჭრობა, ვაჭრობას კი ახალისებდა საარაკო მოგება.

თუ სადამდის მიადრწია ანანოს ბედმა ფულის შოვნაში, იქიდან ჩანს, რომ ძველ-ძველი, სრულიად დავიწყებული ვალებიც კი უნადდებოდა.

ერთხელ სანდრომ შემოუტანა მას ხუთი მანეთი და უთხრა:

— იცი, დედილო, ეს ხუთი მანეთი ვინ მომცა?

— ვინა, შვილო?

— დილას ბაზარში დავდიოდი. ვნახოთ, ვილაცამ უკანიდან მხარზე ხელი დამკრა, მოვიხედე, უცებ შეგვართი, იმან კი გამილიმა და მითხრა: „გამარჯობა შენი, სანდრო, ველარა მცნობ?“ მე თავი გავაჭნიე. „ბიჭო, ალალო ვარო. ან რაღას მიცნობ, რამდენი ხანია ერთმანეთი აღარ გვინახავსო... ჰაზირ გაჯავრებულიც იყავი ჩემზე და რაღას გეხსომებოდიო!.. უნდა შეგირიგდე, ძმაო, ჰარამ კაცს არაფერი შერჩენია... პალალი სჯობნებია და მეც ამ გზას დავადექი ეწლო... გახსოვს, ჩემთან შენი ხუთი მანეთი დარჩაო—გაუყოფელი საწვრილმანოსიო?.. ძმობას გეფიცები, მოსვენებას არ მაძლევს

ის ხუთი მანეთი... აი, ძმავე, ჩაიბარე შენი ჰალალი ფულიო...
მამაჩეჩა. მე არ ვართმევდი, მაგრამ აღარ მამეშვა...

სანდროსა და ალალოს ამხანაგობა რომ დამთავრდა ჩხუბის...
შემდეგ, ალალო აღარსად ჩანდა: ცამ ჩაყლაბა თუ...
პირი, არავინ იცოდა. სანდროსაც სიზმარივითდა ანსოვდა ჩაფუ-
შული მეწვრილმანობის ამბავი და როცა უცაბედად შეეჩება ალა-
ლოს ბაზარზე, ერთბაშად გაახსენდა მისი ვერაგობა, მაგრამ ალა-
ლო ისეთი სიწრფელით ნანობდა წარსულს, რომ სანდრომ დაუჯე-
რა ალალოს პატიოსნებას, გული გაუხსნა და გამოჰკითხა მისი ამ-
ბავი.

— ეჰ, მახლას; იაღლიში ვქენ მაშინ. ძმაოჯან... რა დაგიმლო,
შენი მემიტობა რო ვიცოდი, განგებ გაგიამხანაგე ვაჭრობაში, ამ-
ფსონი კი არ მინდოდა, უფასო დამხმარე... ვთქვი, შენზე კარგს
სხვას ვი ვიპოვნოდი... გამოგატყდები ყომარშიც მუდამ გატყუი-
ლებდი... ერთის სიტყვით, ძმაო, ჰარმობაზე ვიდექი რაღა... შენ რო
გაგლოტე, მეშინოდა კიდევ არ ჩამიგდოს ხელშიო... შენი ძალა
რო ვიწვნიე, აბა არ შეეშინდებოდი?! ჰოდა, ჰარმად ნაშოვნი ფუ-
ლი ჩავიდე ჭიბეში და თავი ვკარ ქალაქისაკენ... სად არ ვიყავი, რა
არ გადამხდა, რა გზას არ ვადექ, მაგრამ არ იქნა, ხეირი ვერ ვნახე.
ვთქვი, თუ ეს სულ სანდროს ხუთი მანეთის ბრალიაო, წავალ
შინ, დავებრუნებ ვალს... ბედად მექვადიანთ ყრუ თინას გადავე-
ყარე გზაზე... გამოვკითხე აქაურობის ამბავი; შენი მიაშბო, წარმა-
ტებაში წავიდაო, ჰალალი ბიჭია და ჰალალად მუშაობსო... ჰაი დე-
დასა! — ვიფიქრე, ნახე როგორ წარიმართა მისი ბედი, და როგორ
დღეში ვარ მე-მეთქი... არუთინამ ჩემი საქმე რო გაიგო, აღარ
მომეშვა, დამიდექ დუქანზე და აგაშენებო... ვთქვი, მოდი, ამასაც
ვცდი-მეთქი, ჰოდა მას აქეთია იმასთან ვიყავი... მთელი ჰარ-ბელა-
ქანი მომატარა, სული ამომიღო, მერე იყო, რაღაცა ყალთი მომი-
ღო იმ ოჯახდასაქცევმა, ამომკრა ჰიტლასი და ცარიელ-ტარიელი
გამომავდო... ისევ დაკვარგე ტყუილ-უბრალოდ დრო, მე ოხერი
მოვიდოდი შინ, რა მინდოდა, აქამდის ჩამოვირეცხავდი სინდისს,
დაგიბრუნებდი ვალსა და დავადგებოდი შენსავით პატიოსან გზას...
შენმა ხუთმა მანეთმა მიყო ყველა ეს უბედურება, ვიცი; ახლა მინ-
და ბედი ავხსნა, რაც რომ გამოვცადე, ჰკვა ვისწავლე, ვიცი რა
ძნელია კაცს უდანაშაულოდ და უბრალოდ რო იბრიყვებენ... ასე,
ჩემო სანდრო, მამატე ჩემი უხამსობა. დაივიწყე ავარა ალალო...

ახლა სიპარმეს ზურგი შევაქციე და პალალ კაცობაზე დავდექი.
დაათავა თავისი თავგადასავალი ალალომ.

ამის შემდეგ სანდრომ ძალიან ხშირად ხვდებოდა ალალომ. მელიც კარგა ხანს უსაქმოდ დაიარებოდა და მუდამ ზეპირად ლაპარაკობდა. როგორც ვერ ვიცი, რომ ვერსად ვერ უშოვია ადგილი და ვერც სხვა რამ საქმე.. იქამდის მივიღია საქმე, რომ სანდროს შეებრალო ალალო, რამდენ-ჯერმე შინაც კი მიიყვანა სადილად. ანანოს ისე გაეხარა ხუთი მანეთის დაბრუნება, რომ იმანაც კი დაივიწყა ალალოს და მარ-მარას ვერაგობა და გულთბილად მიიღო ალალო. ალალო ხშირად გამოჰკითხავდა ხოლმე სანდროს ჩოდრობის ამბავს და ერთხელ თავის მხრივ დაწვრილებით უამბო თავისი მუშაობის შესახებ ჭარ-ბელაქანში.

— ძალიან ჭეყვანაა ჭარ-ბელაქანი, მდიდარი მხარეა, თქმა არ უნდა... კარგა ხანი მიცხოვრია იქ და ყოველი კუთხე დამივლია ისე, რომ მთელი ჭარ-ბელაქანი ხელისგულივით ვიცი... რა გინდა, ძმარ, რას მოიკეთებ იხეტს, რო იქ არ ეშოვებოდეს და მერე რამდენი და რა იაფი... რასაც ხელს დაადებ, სულ ჩალის ფასად გიფასებენ... კაი ფულებს იგებენ, ვინც იქ გავა სავაჭროდ... ჩაიქცა ფულ-ლით მექვებიანთ არუთინა... მეც კი გავიმართებოდი წელში, მაგ-რამ... უბედურს ქვა აღმართში მოეწევაო... სწორედ მაშინ მიგდო არუთინამ ჩანგალი, როცა ის-ის იყო გავჩარხე საქმე. შენ ყისმათი თქვი და!.. მიკვირს, რატო თქვენ, ჩოდრები არ გახვალთ იქით. აბა იქა აქვთ ჩოდრებს გასავალი, აი! რამოდენა სისხლიანი საქონელია იმ ობერში, ჰამაც ოხრადა ფასობს!.. იქ დაბანდებული ფულ-ლი თავნს ერთისამად და ოთხადაც ამოიღებს ხელად. მახლას!.. თანხა არა მაქვს.

ამ ლაპარაკმა უსარგებლოდ არ ჩაიარა. გეგენასთან პირველ შეხვედრაზედვე სანდრომ უამბო ალალოს ნალაპარაკები. გეგენამ გადაწყვიტა, უთუოდ გაჩვეულიყო იმ საზღაპრო უცხო მხარეს მომავალ ჩოდრობასვე. აქამდის კი საქონელი უფრო ბორჩალოს მხარედან მოსდიოდათ.

დადგა ჩოდრობის დროც. მოვიდა ზოკი მოსესა. გეგენამ გააც-ნო თავისი განზრახვა ჭარ-ბელაქანის შესახებ. ზოკი დიდი სიამოვ-ნებით დაეთანხმა. დაადგინეს მიუმატონ სავაჭრო მოედანს ჭარ-ბელაქანიც და დაიჭირავეთ ალალო გზისა და ადგილების მაჩვენებ-ბელ-გამყოლად.

ალალოს ძებნა დიდხანს არ დასჭირდათ. სანდრომ უმალ მოკ-

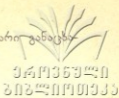
გვართ და რაც შეაძლიეს მას ჯამაგირად, დიდის სიამოვნებით დასთანხმდა. მისვლისთანავე მიიქცია ალალომ თავის ახალ აღების განსაკუთრებული ყურადღება ერთგულებით, გამპრიახლებით, ვეგანობით, ვირცხლით და თავაზიანობით. ისეთი თავგამოდებით ვეგანობით თავის ყონალებს ალალო, ისე იაფად გამოჰქონდა მათგან საქონელი, რომ თვით ზოკმაც კი თითი მოიკაცვა მასთან.

რაც დრო გადიოდა, უფრო მეტ ერთგულებას იჩენდა ალალო და მეტ ნლობასაც იმსახურებდა ალებისას. ბოლოს ისე დარწმუნდნენ მის პატიოსნებაში და ისე მიანდეს გული, რომ თვით იმას აძლევდნენ სავაჭროდ გამგზავრების წინ ას-ას და ორას თუმნობით ფულს, რომ მას ევლო ხან სანდროსთან ერთად, ხან კი მარტოკას იმ ადგილებში, სადაც თვით ზოკი ან გეგენა ვერ მიდიოდნენ. ნავაჭრ საქონელს რამდენსამე სულს ერთად გზავნიდნენ დანიშნულ ადგილას. ალალო ისეთის პატიოსნებით ასრულებდა ამისთანა მონღობილებებს, რომ განცვიფრებაში მოჰყავდა თავისი მრწმუნებელნი.

ერთი გარემოება კი აკვირებდა ზოკსაც და გეგენასაც. ალალომ კარგად იცოდა, რომ სანდრო გარდა ჯამაგირისა იღებდა კარგ მოგებასაც — სარგებელს იმ ფულიდან, რომელიც მიცემული ჰქონდა ანანოს საამხანაგო წესით ზოკისა და გეგენასათვის, თუმცა ესენი არა საჭიროებდნენ ამის ფულში. ალალოსაც მისცეს ასეთი წინადადება, რაკი არ უნდოდათ მისი მოშორება, წახალისებაც და გულმოდგინებაც ჰქონდათ მხედველობაში. მაგრამ მან ცივი უარი განაცხადა. და: დედაჩემი რილათი ვაცხოვრო, ფული რო თქვენთან დავაბანდო, ან რა მრჩება ხელშიო. ამასვე გაიძახოდა მაშინაც, როცა ჯამაგირი გაუდიდეს ისე, რომ სანდროზე სამჯერ მეტს იღებდა. ალალო მუდამ სავსებით იღებდა დანიშნულ ვადაზე თავის ჯამაგირს და მიჰქონდა დედასთან სახარჯოდ, როგორც ამბობდა და არწმუნებდა თავის ალებს, თუმცა ისინი არაფერს ჰკითხავდნენ.

ჩოდრობის მესამე წელიწადი გავიდა, რაც ალალო ზოკსა და გეგენას დაუდგა მოჯამაგირედ. ჩოდრობის გათავებისას ალალომ გამოუცხადა თავის ალებს, რომ იგი მომავალ ჩოდრობაში აღარ აპირებს მათთან დადგომას, რადგან ჰსურს ისეთ საქმეში ჩადგომა, რომ აქეთ-იქით ტანტალი აღარ დასჭირდეს და ბინას მოეკიდოს. ალებს არ ესიამოვნა ალალოს გადაწყვეტილება, დაჰპირდნენ ჯამა-

გირის მომატებას, მაგრამ ალალმ გადაწყვეტილი უარი განაცხადა და სამუდამოდ გამოემშვიდობათ.

X XIII

საქართველოს
მწერთა კავშირი

შედეგი ჩოღრობისა

სანდრო ის აღარ იყო, ვისაც როგორი ენახა ყმაწვილ-ბიჭობაში. ახლა კაცი იყო და ყველა კაცადაც იცნობდა, ყველა პატივსა სცემდა და თანაც უკვირდით, რომ „ჩიტირეკია“ სანდრო დინჯ, დარბაისელ კაცად იქცა. მართლაცდა სანდროს დარბაისლად ეჭირა თავი და ბედნიერადაც გრძნობდა თავს. მხოლოდ ერთი რამ უშწარბდა ხანდისხან აწმყოს გემოს და მომავალზე ტკბილ ოცნებას—შვილი არ უჩნდებოდა და ეს გარემოება გადაეფარებოდა ხოლმე სევდის ღრუბლად მის გულს. მაგრამ ბოლოს ბედმა თითქოს აქაც გაუღიმა: სევდის ღრუბელი შეუცვალა უტყუარი იმედის ცხოველყოფილ სხივად. სიამოვნებით აძგერებულ გულს ველარ იმაგრებდა, რომ რაიმე გარეგანი მოქმედებით არ გამოეხატა მომავალი ბედნიერების გრძნობა, როცა ჰხედავდა, რომ მისი კეთილმორწმუნე მეუღლე თანდათან სისრულეში მოდიოდა და ამით უმოკლებდა ახალ არსებას ფარულად ყოფნის ვადას. ახლა სანდრო აღარ სთვლიდა თავის ცხოვრებას და სიცოცხლეს უსაგნოდ და უმიზნოდ. ამისათვის ერთგულად შეუდგა სახლის საქმეს. რასაკვირველია, უფრო ანანოს რჩევითა და სურვილით დაუწყო მომატება წინათ დამზადებულ სახლის მასალას, რომელიც თითქმის უვარგისად გადაქცეულიყო. იყიდა ისევ კირი, მოიტანა ქვიშა, ქვა და აგური იმდენი, რომ თავს ასდიოდა ანანოს პირველ გეგმის სახლსა, მაგრამ რადგანაც ამ დროისათვის პირვანდელი გეგმა მასალისა რამდენჯერმე იყო შეცვლილი სახლის ზრდის ხაზით, მოპოებული მასალა სახლის მეოთხედსაც ვერ გასწვდებოდა. მაგრამ ეს გარემოება სრულიადაც არ აბრკოლებდა სახლის აშენებას. ახლა შეძლება იყო და დანარჩენი მასალის შეძენა ადვილი საქმე, დამატაკოლებელ მიზეზად მომავალი ჩოღრობის მოახლოება იყო. დედა-შვილს გადაწყვეტილი ჰქონდა, უთუოდ მომავალი ჩოღრობის მოთავეების შემდეგ შესდგომოდნენ სახლის საქმეს და იმავე წელს ერთბაშად გამოეკიმათ სახლი. თუ ახლა მოიპოვა სანდრომ სახლის მასალა, იმეტომ

რომ შემთხვევამ მოიტანა, პირიანად და იაფად შეეძინა. სანდრო
ახლა ყომარის თამაშს აღარ ეტანებოდა ძველებურად თავისუფალ
დროს. მისი დროს ტარება იმაში გამოიხატებოდა, რომ გულდას-
მით ადევნებდა თვალყურს ყოველ მოვლენას და გაჩემობას
ზოგადო ცხოვრებაში, კერძოდ კი ვაჭრობის სარბიელზე, სადა სანდრო
გებლობდა ყოველ ხელშემწყობ შემთხვევით.

ანანო სიხარულით ცათაფრენას ეკიდებოდა ცალკე მითი, რომ
სანდრო კაცად გადაიქცა, ცალკე მითი, რომ დიდი ხნის სურვილი
და ოცნება უსრულდებოდა, ხორციელდებოდა. თუ რა ძლიერი
იყო ეს სიხარული მისი, იქიდან ჩანს, რომ ხანდისხან ანანოს სია-
რულში კოჭლობა აღარ ეტყობოდა, ისე სუმბუქად დახტოდა, რო-
გორც ფესმართალი. ახლა საფეიქრო ყდასაც აღარ უჭდა განუ-
წყვეტლავ. თუ ჩაუჭდებოდა ყდას, მხოლოდ ვართობის მიზნით და
ისიც მაშინ, როცა აწმყოს ბედნიერებით გაბრუებული თვალს გა-
დაავლდებოდა წარსულ ცხოვრებას და მიაღწევდა იმ ნაღვლიან
ფიქრს, რომ მის დიდ ბედნიერებას ვერ ხედავდა და იზიარებდა
მისი აწ განსვენებული „ტკბილი მიხა“. აღარც სანდროს სიღვდრი
ეტანებოდა აგრე რიგად თავის საქმეს—ნართის დართვას. ისიც
თუ აიღებდა საქმეს, მხოლოდ გასართობად და არა საჭიროების
დასაკმაყოფილებლად.

გეგენა ჯიღაშვილი ხომ ქვეყნის სალაპარაკო გახდა და თითოთ
საჩვენებელი. მისთვის გვარი ახლა სულ უმნიშვნელო იყო: ყვე-
ლა მას იცნობდა როგორც „გეგენას“. ეს სახელი მარტო მას ეკუ-
თვნოდა და მარტო იმას იცნობდნენ „გეგენად“. თუმცა ამ სახელს
ბევრი სხვა მამაკაცი ატარებდა.

ამხანაგობა მეტად ბედნიერად ვაჭრობდა. გეგენამ ვერც კი
იგემა, რას ჰქვია ზარალი. პირიქით, საარაკო მოგება ჰხდებოდა
ხოლმე და მისი ქონება სწრაფად და თვალსაჩინოდ იზრდებოდა.
ყველა იმას გაიძახოდა: რა ვარსკვლავზე დაბადებულა, რომ აქ
უცებ ყელამდის აივსო ფულითო. მართლაცდა სულ ექვსი თუ
შვიდი წლის განმავლობაში მოიხვეჭა მდიდარი, ფულიანი კაცის
სახელი. საწინდანში გეგენამ წამოკიმა მშვენიერი სახლი, გაიჩინა
ცხვარი, ძროხა, მიჰყვა ხენა-თესვას; ნაღდაც მცირედი თანხა
მოიტოვა მხოლოდ. მთავარ თანხას კი ვაჭრობაში ატრიალებდა.
სახლში ძლიერ პურადი, სტუმართმოყვარე მასპინძელი იყო, რო-
გორც შინაურთათვის ისე გარეულებისათვისაც. სრული კმაყოფი-

ლი იყო თავისი ცხოვრებისა და, მაშასადამე, ესეც თავის თავს
ბედნიერად სთვლიდა. მხოლოდ სიღედრსა და ცოლს არ ანებებ-
რებდა, რაც მოინდომეს ამათ და მოსთხოვეს მას სარჩოს შეძენის
დაგვარად. გეგენა მათ მომეტებულ ნაწილად შუბლშეკრულს უღიკრუ-
ბოდა, დაახლოვებას ერიდებოდა. მაგრამ დროგამოშვებულად წყვილ-
თად მოხდებოდა, რომ გეგენა, როგორც ბავშვი, ისე ეთამაშებოდა
და ეხუმრებოდა სიღედრსაც, ცოლ-შვილსაც. სიღედრმა და ცოლ-
მა მარტო იმაში გაიმარჯვეს, რომ დედა და ძმები არ მოაყვანინეს
მას თავისთან, თუმცა კი გულითადად ჰსურდა ესა. სხვა რიგად კი
შემწეობას აძლევდა. დედასაც და ძმებსაც, მიუხედავად იმისა,
რომ ძმა ქიტელა თავისთან დაჰყავდა ჩოდრობაში და კარგ ჯამა-
გირსაც აძლევდა.

რასაკვირველია, ამგვარი შემწეობა ძლიერ შორს იყო გეგენას
მიერ განზრახული დახმარებისაგან, ოღონდ გასაკვირველი ის იყო,
რომ რამდენადაც უდიდებოდა გეგენას საშუალებანი ქველმოქ-
მედებისათვის, იმდენად ვიწროვდებოდა ამ ქველმოქმედების ას-
პარეზი. ეს გარემოება უთუოდ იმას უნდა მოეწეროს, რომ გეგენას
ქველობის სურვილს მეტოქე აღმოუჩნდა. რა დასავიწყარია ის გა-
რემოება, რამაც ალუძრა გეგენას ქველმოქმედების სურვილი, რა-
ნაირად დაუწყო ქენჯნა სვინდისმა, როდესაც მის თვალწინ გადაიშა-
ლა შედეგი იმ უბედურებისა, რომლის მიზეზადაც ის გახდა და
ხალხის თვალშიც ითვლებოდა, ხოლო თითონ შეიგრძნო მხოლოდ
მაშინ, როდესაც სიცივისაგან გათოშილ ძმას ქიტელას შეხვდა ივ-
რის გზაზე და მეურმემ გაუბედა პირში მხილება ჯილაშვილების
ოჯახის დაღუპვისა. მაშინ აღიძრა მის წრფელი სურვილი დაღუპუ-
ლი ოჯახის აღდგენისა, მაშინ შეცვალა ვაჟკაცურად გეზი თავისი
ცხოვრებისა და პირნათლადაც შეუდგა გაფუჭებული საქმის გა-
მოსწორებას. მაგრამ საქმის გამოსწორებისათვის საშუალებების
გამოძებნაში დაუპატიებლად, მისდა გაუგებრად, იქნებ უნებლი-
ედაც აღიძრა მის გულში სრულიად სხვა მიმართულების, ქველ-
მოქმედების საწინააღმდეგო სურვილი — სურვილი ფულიანი კა-
ცის სახელის მოხვეჭა.

ეს გრძნობა წინაპირველად მკრთალი იყო გეგენას გულში,
ბუნდოვანი, მაგრამ რანდენი დროც გადიოდა და მისი ჯიბე ივსებო-
და, იმდენადვე იზრდებოდა ბუნდოვანი სურვილი ფულიანი კაცის
სახელისა და იპყრობდა მის არსებას, იმონებდა. ისიც უნდა ითქვას.

პირველ ხანში გეგენა შეებრძოლა ამ უცნაურს გრძნობას, როგორც დასაძრახს, მაგრამ ვერ დათრგუნა იგი, პირიქით ამ გრძნობამ დაჯაბნა ქველმოქმედებს სურვილი და ბოლოს დაპირია კედელზე და თუ სრულიად არ დაჩრდილა კეთილი ღმერთი გეგენის დაჩრდილა და ღონე გამოაცალა მას. დაიწყებოდა გეგენის გეგენაც გააბტობდა: „მომავალი ჩოდრობის მოგებას მთლად გადავდებ ჩემი სახლიკაცების დასახმარებლად, უთუოდ უნდა წამოვაყენო ფეხზე ძველი ოჯახი, თუ ყველას ერთად ვერ მოვუყრი თავს, რომ უწინდელი ხალხთმრავალი ოჯახი ავაყენო, ისე მაინც დავაყენებ იმათ საქმეს, რომ ყველამ თავისთავად იცხოვროს ოჯახიშვილურად და ოჯახის შვილები ერქვათ. თუ ერთი წლის მოგება არ ეყოფათ ამისათვის, მეორე წლის მოგებას გადავდებ, მესამესა და იმათ კი ფეხზე წამოვაყენებ“. — ასე ამბობდა გეგენა, მაგრამ საკმარისი იყო მის ჯიბეში ჩასულიყო „მომავალი წლის“ მოგება, რომ მისი გაღება გარეშე პირზე საქველმოქმედოდ შეუძლებელი ხდებოდა. გარეშე პირად კი ამჟამად დედა-ძმებიც ხდებოდნენ და დანარჩენ ჯიბეში-ლებზე ხომ ფიჭრიც აღარ იყო. ცოლ-შვილისადმი, დედა-ძმებისადმი სიყვარულს ისეთი მტკიცე და მკიდრო კავშირი არ ჰქონდა გეგენას გულთან, როგორსაც პოულობდა მის ჯიბეში ჩასული ფული. უწინდებურად ძვირფასი ტანისამოსის ჩაცმასაც კი თავი დაანება. კრიყანგობით მოსდიოდა ეს თუ იმ ფიჭრით, რომ მას უბრალო ტანისამოსშიაც კარგად სცნობდნენ, ძნელი გამოსაცნობია.

ზოგი მოსესას დაწვრილებითი გარემოება არავინ იცოდა, გარდა იმისა, რომ იგი ყველას დიდი ფულის პატრონად მიაჩნდა. ყველა პატივსა სცემდა და ნატრობდა მასთან დაახლოებას, როგორც გეგენა იყო დაახლოებული, მაგრამ იგი ყველას განზე უვლიდა და გარდა იმ პირებისა, რომელთაც გეგენა სანდო კაცებად დაუსახელებდა, ახლოს არავინ ეკარებოდა.

ამ გარემოებაში იყვნენ ჩოდრები, როცა ისინი, ალალოს მიღების შემდეგ, მეოთხედ გამგზავრენენ პირდაპირ ჭარ-ბელაქანში. როცა მოსესა-ზოკი მოვიდა თავის ქვეყნიდან, ალალო უადგილოდ დადიოდა და ჩოდრები იმდენად შეუჩინდნენ მას, რომ ისეც თავისთან მიიყვანეს. შინავე გაიყვნენ ამხანაგები სამ გუნდად იმ აზრით, რომ როცა მოვიდოდნენ დანიშნულ ადგილს, სხვადასხვა მხარეს წასულ-წამოსულიყვნენ და ევაჭრათ ცალ-ცალკე. მოსესა და გეგენას ძმა ერთ მხარეს უნდა წასულიყვნენ, გეგენა და სანდრო მეორე

მხარეს, ხოლო ალალო მარტო, მესამე მხარეს. სავაჭროდ წასაღებზე
ფულიც, რასაკვირველია, გაინაწილეს, ახსენეს ღმერთი და გაუდგ-
ნენ გზას.

XIX

ეროვნული
გიგლიწითეა

ბაოკამეცხული შაბდურება

იმ დროს, რა დროსაც ამბავი ხდებოდა, კარ-ბელაქანში მიმა-
ვალ მგზავრს, თუ მოისურვებდა დასვენებას, შარავიზიდან უნდა
გადაეხვია ნაპირისაკენ, გაეგლო თოფის სროლის მანძილზე გაკა-
ფულ-გაშიშვლებული ადგილი — აქ ოდესღაც ტყე იყო, ხოლო
ლექიანობის დროს გაიკაფა, რომ გზის პირად ტყეში ჩასაფრებულ
ლევებს არ ეხოცათ გზაზე მიმავალ-მომავალნი. ახლა კი გზიდან ორ-
სავე მხარეს ისე იყო დაშორებული ტყე, რომ როცა ამ მანძილს
გაივლიდა მგზავრი, შევიდოდა ხშირ ტყეში, ხოლო რადგანაც შიგ
ტყეში მოუხერხებელი იყო დასვენება, — იმისათვის კი არა, რომ
მტრისაგან იყო შიში, რადგან ახლა სრულიად დამშვიდებულნი
იყვნენ ლევები და აღარაფრის შიში არ იყო, ხოლო ხშირ ტყეში
სიცხე-პაპანაქების დროს მგზავრი სულს ვერ იბრუნებდა, —
ამისათვის ეჭებდა იგი ყალთალიანს, ცოტა ოდნად მაინც მინდვრიან
ადგილს და კიდევ იყო ისეთი ადგილები, რომელნიც მგზავრს
ანდამატივით იზიდავდნენ თავისკენ. ამისთანა ადგილები ბლომად
იყო და არის. ოღონდ ერთგან ძლიერ დიდი კი არა, მაგრა დღესაც
ქოლგასავით შეკრული მუხა იდგა. ამ მუხას გარშემო შემოფარგ-
ლული ჰქონდა ბარაქიანი მინდორი ბარდებით წრეშემოვლებული
ისეთი გასაოცარი სისწორით, რომ თითქოს განგებ კაცის ხელით
გაუკეთებიაო და არა ბუნებას უმოქმედნიაო.

ერთ მაისის დილას წყნარი ნიავე სასიამოვნოდ აშრილებდა
ჭერ ისევ ნორჩ ფოთლებს გაშლილი ქოლგის მსგავსი მუხისას.
ამ შრილს ხანდისხან უერთებდნენ თავის ტკბილ ღულუნს მუხაზე
შემომჯდარი ქედნები და გვრიტები, რომელნიც ფრთების ტლაშა-
ტლუშით ისევ მალე გასრიალდებოდნენ ხოლმე უფრო უკეთეს
მხარეს. გარშემორტყმულ ბარდებშიც ბულბულებს და ზანდრიგო
ჩიტებს მოერთოთ ქიკვიც-გალობა ღვთისადმი გულწრფელი საცის-
კრო სავედრებლად და ბუნების სიმშვენიერის შესამკობად. მხო-

ლოდ მათ ჰანგზე გალობას არღვევდნენ უშნო ყრანტალით ყო-
ნები, რომელნიც დასტრიალებდნენ მუხას: ხან ზედ სხდებოდნენ,
ჩაპკირკიტებდნენ ქვეშ, მხოლოდ ძირს ჩაფრენას და დასხდომას
რალაც შიშის გამო ვერ პებდავდნენ. ყორნებს მალლა ტრიალებდა
სვავების ხროვა და თანდათან ტრიალით უახლოვდებოდნენ მუხის
წვერს. ამ უკანასკნელთ მიიზიდეს მეძროხე ინგილოს ყურადღება,
რომელსაც წინაღღეს ძროხა დაკარგოდა. იფიქრა: უთუოდ ნა-
ღირმა შექამა და სვავები იმის ლეშს დასტრიალებნო, და გამოსწია
ამ ადგილისაკენ. მუხას რომ მიუახლოვდა ინგილო, ერთ ადგილას
გაშეშდა, პირისახეზე ნაცრისფერი გადაედო და შიშისაგან ენა
ჩაპვარდა. კარგა ხანს იყო ასე გაშეშებული, მერე უცებ მოტრი-
აღდა და ისე მოპკურცხლა, რომ გაქანებული ცხენიც ველარ დაე-
წეოდა. იმავე საღამოს „ზ“-დან მოვიდა პოლიციის ბოქაული ჩაფ-
რებით, რომელთაც წინ მეძროხე ინგილო მოუძლოდა მუხისაკენ,
ოღონდ თვითონ ველარ გაბედა ახლო მისვლა, შორიდან მიუთითა
ადგილზე და თვითონ გაფითრებული გაშეშდა.

მიუახლოვდნენ თუ არა ბოქაული და ჩაფრები მუხას, იხუვლეს
მუხის ქვეშიდან ყვავ-ყორნებმა და აფრინდნენ ზევით. საზარელი
სურათი წარმოუდგათ ბოქაულს და მის მხლებლებს: მუხის ქვეშ
ხუთი მოკლული კაცის გვამი ეყარა. გვამები დედისშობილად გა-
ტიტვლებულნი იყვნენ. სახე მიხდილი და მიქცეული ჰქონდათ და
ძალზე გაბერილიყვნენ, თვალები დაჩიქნილი ყორნების მიერ და
სხეულებიც ნაჯიჯანი. ყოველ სხეულს აჩნდა სხვადასხვა ჭრილო-
ბა თოფის ტყვიით და ზოგიერთს ხანჯალიც ჰქონდა დაკრული. და-
ხოცილთა ცნობა შეუძლებელი იყო თვით მახლობლებისათვისაც
კი, მხოლოდ ბოქაული ეჭვით მიხვდა, რომ ეს დახოცილები იყ-
ვნენ მისი კარგი ნაცნობი ჩოდრები მოსია-ზოკი და გეგენა თავიანთი
ბიჭებით. კანონიერად გასინჯვის შემდეგ სხეულები მიწას მიაბა-
რეს.

მანამ ოფიციალურად მიიწერ-მოიწერებოდნენ აქეთ-იქით და
გამოაცხადებდნენ ამ მკვლელობას, ხმა კიდევ გავარდა ყველგან.
შეიტყვეს და თავში წაიშინეს როგორც ანანომ, სანდროს ცოლმა
და სიდედრმა, აგრეთვე ალალოს დედამ და გეგენას ცოლ-შვილმა,
სიდედრმა და ნამეტნავად დედამ. არავის მათგანს ეჭვი არა ჰქონ-
დათ ამ მწარე ხვედრისა, რადგანაც დახოცილთა რიცხვი ეთანხ-
მებოდა ჩოდრების რიცხვს. მწუხარებას ჰირისუფლებს ის გარე-

მოება უფრო უორკეცებდა, რომ მკვდრებიც კი სამუდამოდ და-
კარგეს და საფლავების ნახვასაც ვერ ეღირსებოდნენ. ანანო სიმ-
წუხარისა და სიაჯაკობისაგან გაკაპასებული მიესია ალალო დე-
დას და, ნება რო მიეცათ, კბილით ლუკმა-ლუკმა დაჭლეს მწიქ-
შვილმა გაადგმევინა, შე გაგლეჯილო, ფეხი ჭარბულად შეჭრეს. რე-
რემ ისინი თავისთავად არ დაიწყებდნენ იჭითენ ვაჭრობასო და
არც ამ უბედურებას გადაეკიდებოდნენო! მარმარა პირიქით ან-
ნოს აყვედრიდა: შენმა შვილმა გამიუბედურა ჩემი ალალო, იმას
რო არ შეადგმევინებინა მათ ამხანაგობაში ფეხი, ან ეხლა არ ჩა-
მოჰკიდებოდა, წამო-წამოდო, ჩემი ბიჭი დღესაც ცოცხალი მეყო-
ლებოდაო! არ მოასვენა იმ არგასაშეებმა, ვით არ გაუწვა ღმერთმა,
ამ გაზაფხულზე, მანამ დაათქმევინა და მიიყვანა თავიანთთანაო!
სწუხდნენ გეგენას სიდდერიც და ცოლიც, მაგრამ იმათი მწუხარე-
ბა ბევრად განირჩეოდა დედის მწუხარებისაგან, რომელმაც ორი
შვილი და მათი საფლავებიც ერთად დაკარგა. რაც შეეხება სან-
დროს ცოლსა და სიდდერს, ესენი ორგვარ სიმწარეს განიცდიდნენ:
ცალკე სანდროს სიკვდილი უნდა აეტანათ, ცალკე ანანოს შხამიანი
სიტყვები. სიმწუხარისაგან თავდავიწყებული ანანო მივარდებოდა
ხოლმე მძახალსა და რძალს, ეჩხუბებოდა უმიზეზოდ და სანდროს
სიკვდილსა და თავის გაუბედურებასაც იმათ აბრალებდა. ორმო-
ცამდინ კი მოითმინეს, ორმოცის შემდეგ კი აუხსნეს თუ არა
სანდროს სული, დაიწყეს დედა-შვილმა სიარული და ისევ თავის
ქოხს შეაფარეს თავი.

ანანოსაც მთელი ორმოცი დღე შინიდან ფეხი არ გამოუდგამს.
იმისათვის აღარც ქამა იყო და აღარც სმა: იჭდა და გამუდმებით
ტიროდა ხან სანდროს, ხან მიხას, რომლის მოგონებაც გაუახლა
შვილის დალუპვამ. მაგრამ დრო თავისას არ იშლიდა: გადიოდა და
ანანოს მწუხარება მიჰქონდა თან. რაკი შეუმსუბუქდა სიმწარე და
ცოტაოდნად გული გაუგრილდა, ანანო ჩაუჭდა ისევ თავის ყდას
კარგამოხურულ ქოხში და დაუწყო რახუნი, მაგრამ სადღა ჰქონდა
უწინდელი გული და ხალისი! ჩაჰკრავდა ორჯელ, სამჯერ საფეიქ-
როს თუ არა, მიეცემოდა დაუსრულებელ ფიქრებს და თანაც ჩა-
მოსდიოდა მწუხარებისაგან მოტეხილ და დანაოკებულ ლოყის
თავებზე მდულარე ცრემლი. გული ეთუთქებოდა, როდესაც დაი-
ყენებდა თვალწინ სანდროს შეგირდობის დროს:

— რათა ვტანჯავდი მე ასეთ-ისეთი სხვისა ხელში? რათ ვამწა-

რებდი და ვაწყევლინებდი ისე უდიერად, როცა დაშავებდა რა მეს? რატომ პირი არ მევესებოდა მიწით და ენა არ მიდუნდებოდა, რომ აღარ ამომმეთქვა მასზე წყევლა! დედის ლოცვით და სო და წყევლა წყევლაო, რად მავიწყდებოდა მე უბედურს! მხოლოდ თუ ჩემმა წყევლამ იმოქმედა და ამისათვის დამეცა მე პირშავს თავზე ცა და ქვეყანა!

უფრო მწარე ფიქრებში და მოთქმაში ატარებდა დროს ყდას-თან მჯდომი ანანო ვიდრე ქსოვდა და ხშირად დაურთავდა ხოლმე: „რალაში და რისთვისღა მიდგა ეს ძაღლის სული!“ მაინც სრულიად არ ვარდებოდა სასოწარკვეთილებაში; მისი ფიქრები თავდებოდა ნუგეშისმცემელი იმედით, რომლის სხივი ათბობდა და აძგერებდა ანანოს დაკოდილ გულს სიცოცხლისათვის. ეს ცხოველმყოფელი იმედი იყო მოლოდინი შვილიშვილისა, რომელიც ჯერ არსად იყო, მაგრამ მის სიცოცხლის და სიყვარულის საგანს კი შეადგენდა. მხოლოდ ხანდისხან ის გარემოება აფიქრებდა, რომ ვაითუ გაუფრთხილებლობის გამო ან მუცელი წაუხდეს, ან ძნელად შობოს და მშობიარობის დროს აუტყდეს რამე ბავშვსაო. მაგრამ ეს ფიქრებიც მალე მოსცილდნენ თავიდან, რადგან მისი რძალი მალე დალოგინდა და ვაჟი ეყოლა.

— ახლა კი მომისვენა ცოტათი გულმა, — ამბობდა ანანო, როცა ეყოლა შვილიშვილი ვაჟი და სახელად მიხა უწოდა.

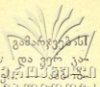
მაინც მწუხარებამ თავისი დალი დაასვა ანანოს, უდროოთ დაეტყო სიბერე და მოუძღურდა. სახე აუნაოჭდა და წელში მოიხარა. ახლა სახლის აშენებისათვის აღარა სცებლოდა და არცა ფიქრობდა იმაზედ. მხოლოდ მისი სახლ-ქოხი, თითქოს იგრძნოო, რა უბედურება დაატყდა თავზე მის პატრონს და თანაუგრძნობსო მას, პატრონსავით წამოიკაკვა წინ და ნელ-ნელა შედიოდა იმ მდგომარეობაში, როგორიც ვნახეთ ამ ამბის პირველ თავის აღწერაში. სანდროს მიერ მომზადებულმა სახლის მასალამ სრულიად უსარგებლოდ ჩაიარა ანანოსათვის: ცოტაოდენი აგური და კრამიტი კი გაყიდა ნახევარ ფასად, დანარჩენი კი ვერაფერი გამოიყენა. დამიწებულ კირსა და ქვიშაში დიდყურა ცხოველებმა დაიწყეს გორაობა და მეზობლის ქათმებმა ფუტნაობა.

ლ ა დ ი კ ო

I

კნეინა ბაბალე ძლიერ ხშირად ეტყოდა ხოლმე ტკბილი ალერსით თავის ცუგრუმელა ლადიკოს: „ნეტა, როდის იქნება, ჩემმა თვალებმა დაინახონ მაგ შენ პაწაწა მხრებზე გადაქიმული აპელატები!“

რამდენჯერ შეუთამაშებია მხრები სიამოვნების ნიშნად ამ სიტყვების გაგონებაზე აწ განსვენებულ თავად ზაქარიას! თანაც გამოუღია პირიდან ჩიბუხი, მიუბჯენია მისი ტარი ნიკაპის მარჯვენა გვერდზე და კნეინის სიტყვებისათვის დაუმატებია: „ეჰ, ეხლა დაქვეითდით, ჩემო კარგო, თორემ ერთ დროს უწარჩინებულესი გვარი ყოფილა ჩვენი გვარი. განსვენებული პაპაჩემი იორამ, შესანიშნავი მხედართმთავარი ყოფილა მეფე ერეკლეს დროს. როგორც მამიჩემისაგან გამიგონია, იმას სიმამაცესა და მოხერხებაში თავის დროზე ვერავინ სჯობდა თურმე; ეხლა რომ იყოს, სწორედ ღენერალ ატინფანტერის ჩინამდის მიაღწევდა... აჰ, დროს რა უთხრა, დროს, რომ ეხლა აღარაფრად გვაგდებენ, აღარც ჩვენ და აღარც ჩვენს გვარსა და გვარიშვილობას! უწინ სულ სხვანი ვყოფილვართ!.. მაგრამ, ფიქრი არ არის, იტყვიან ხოლმე, მამა-პაპის ნიჭი და უნარი, თუ შვილზედ არა, შვილიშვილზე გადავაო. ვინ იცის, ის ქვეყანა ამქვეყნად არ იქცევა; ნათქვამია: წინანი უკან, უკანანი წინაო. იქნება დრო იყოს, რომ ჩვენი ლადიკო ისეთივე შესანიშნავი და წარჩინებული კაცი დადგეს თავის დროზე, როგორიც იყო პაპაჩემი იორამ, და დაამშვენოს ჩვენი გვარი და აღამაღლოს ისევ მისი ღირსება და მნიშვნელობა. ჩამომავლობის სისხლი თავისას არ დაიშლის და არ დაჰკარგავს თავის ძალას: ჩვენ შვილში იქნება თუ შვილიშვილში, პაპიჩემის ვაჟკაცობა ერთხელაც იქნება იფეთქებს, თავს იჩენს!“

— ეს რა ღვთის წყრომა მოგვევლინა, თქვენს გამარჯვებას! კაცს სულითა და გულით შვილის გაზრდა გასურდეს და ვერ გაზარდო, ამაზედ მეტი უბედურებალა გინახავთ სადმე! და ხოლმე თავადი ზაქარია, როდესაც, დიდის შემდეგ უარს ეუბნებოდნენ შვილის მიღებაზედ კორპუსში.

— ოთხი სავსე ფურგუნი ყმაწვილკაცობა გადაგვრეკეს რუსეთში და დაგვარიგეს აქა-იქ კორპუსებში. არც ხარჯო, არც ბორჯო, არც ხვეწნავ, პირიქით, თვითონ ეხვეწებოდნენ ჩვენს პატრონებს: შვილები მოგვეციოთ, დაგიზარდოთო. ეხლა შენ თვითონ ეხვეწები. არც ხარჯსა ჰზოგავ, არც შრომას და სასწავლებლის კარს კი არ უღებენ შენს შვილს! მოდი და ამისთანა დროში ან შვილი გამოზარდე, ან შენ იცხოვრე!

— ახ, სად მქონდა ეს ჰკვა და გამოცდილება უწინ! განა შევცდებოდი და გამოვვარდებოდი კორპუსიდან, რომ ახლანდელი ჰკვა და გამოცდილება მქონოდა! ჩემი ნაამხანაგარები ეხლა სულ პოლკოვნიკები და ლენერლები არიან... ზედაც აღარ მიყურებენ მე!.. მაგრამ ღმერთმა დასწყევლოს ეშმაკი! თუ ერთი შეუჩნდა კაცს, ის შეჩვენებული უთუოდ არ გადაარჩენს უფათერაკოდ! არა, რას ჩამათლიდნენ, ან რა ჩირქი მოეცებოდა ჩემს გვარიშვილობას, მუჟიკის (აფიცრის) შვილები რომ მსხდარიყვენ ჩემთან ერთად. ან რა საწყენი და სათაკილო იყო ჩემთვის ისა, რომ მასწავლებლები ერთნაირად და განურჩევლად გვეპყრობოდნენ თავადის შვილებსაც და მუჟიკის შვილებსაც. ეს ოხერი, მაშინ რატომ არ მომდიოდა თავში ამისთანა ფიქრები!.. გამოვვარდი კორპუსიდან, გამოვიქეცი შინ. ასე მეგონა, როგორც ბატონყმობის დროს, ყოველთვის გულუბვი, უღვეელი სარჩო-საბადებელი მექნებოდა; მეყოლებოდა მრავალი ყმა-მოსამსახურე და კორპუსში შეზღუდულსა და მონურ ცხოვრებას შინ თავისუფალი ცხოვრება და დროების გატარება ვარჩიე. მაგრამ... სახტად არ დავრჩიი!.. სამსახურში რომ ვყოფილიყავ, ეხლა ჩემს შვილსაც უთუოდ მიიღებდნენ კორპუსში.

თავადი ზაქარია იძულებული შეიქმნა თვისი ლადიკო სასწავლებელში მიეზარებინა თავისისავე ხარჯით. ამ გარემოებით მა-

ინც გულს არ იტეხავდა იგი და ამბობდა: „თავი ცოცხალი არ
მინდა, თუ ჩემი ლადიკო კაცად არ გამოვიყვანე! ყოველ ღონის-
ძიებასა და საშუალებას ვიხმარ და ჩემს ლადიკოს კი უთუოდ
კაცად ვაქცევ!“ ამით, რასაკვირველია, იმისი თქმა არ უნდა იქნებოდეს
ვადს, რომ თვით იგი, როგორც უსწავლელი, ვითვალისწინებდა
არ იყო.

მის სიტყვებს ეს აზრი არა ჰქონდა, თორემ აი თვით დამამტკი-
ცებელი საბუთიც.

თავადი ზაქარია ხშირად ესწრებოდა ხოლმე სხვადასხვა წვეუ-
ლებას, სადაც მაღალ საზოგადოებასთან ერთად ბლომად იყვნენ
ეგრეთვე „ჩინოვნიკობა“, ანუ ოფიცრობა არათავადაზნაურიც. თუ
სუფრახედ მიპატიებდა და ადგილების მითავაზება მასპინძლის
მიერ, ანუ სადღეგრძელოების წარმოთქმა წვეულებაში ხდებოდა
სტუმართა პიროვნული ღირსების მიხედვით და არა წოდებრიო-
ბის კვალად, თავადი ზაქარია ძლიერ თავილობდა ამას და ნაწყე-
ნად რჩებოდა.

წყენასა და უკმაყოფილებას პირველში იმით აცხადებდა იგი,
რომ, ვიდრემდის ლაზათიანად არ გადაჰკრავდა ღვინოს, იჭდა გა-
წუმებული და იმის პირიდან „ღმერთმა გადღეგრძელოს“ მეტი
არაფერი ამოდიოდა. ხოლო, რაკი შეუჭდებოდა თავში ღვინო, —
ეს კი ხდებოდა დაახლოებით იმ დროს, როცა მის სადღეგრძელოს
დაღვედნენ ხოლმე, — ერთი აუბამდა სიმღერას და მას ველარა-
ვინ გააჩუმებდა. ანუ, თუ სიმღერის გუნებაზე არ იყო, თვისებრ
შეურაცხყოფილ თავადთაგანს დაუწყებდა იგავით ლაპარაკს:
„კნიაზო, (აქ სახელს დაატანდა მოსაუბრისას), ხომ არაფერი
გაგიგონია ჩვენს თავადობაზე? თავადობის ღირსება ხომ არ აგვეყ-
არეს? როგორღაც აბუჩად გვეკიდებიან და აღარაფრად გვაგდებენ.
იქნება ჩვენ ძარღვებში აღარა სცემს კეთილშობილური სისხლი?!“
ანუ სხვა ამისთანა კითხვებს მისცემდა თავის მოსაუბრეს და თანაც
იღიმებოდა დაცივნის გამოსახატველად.

საზოგადოდ, თავად ზაქარიას ლაპარაკის საგანს ამისთანა
შემთხვევაში შეადგენდა საყვედურის გამოთქმა წოდების შელახ-
ვის გამო. და მსმენელებადა და მოსაუბრედაც ჰყვანდნენ ყოველ-
თვის მარტოდმარტო მისებრ შეურაცხყოფილნი. სხვები კი ყურ-
საც არ ათხოვებდნენ მის ლაპარაკს, რადგანაც იცოდნენ მისი ასე-
თი ზნე-ჩვეულება.

რაც თავი შეესწავლა, თავადი ზაქარია ჯერ არ დასწრებოდა იმისთანა წვეულებას, სადაც მისი თავმოყვარობა, როგორც ბრწყინვალე წოდების წარმომადგენლისა, არ შელახულიყო. მხოლოდ ის კაი ზნეც კი სჭირდა თავადს, რომ მალე აფასებდა მის ასეთი შეურაცხყოფა, და არც ერთხელ არ განუცხადებდა მისთვის რომელსამე საგანგებო წვეულებაში წასვლაზე. თუმცა წინათვე დარწმუნებული ყოფილა ყოველთვის, რომ უთუოდ შეურაცხოფილი დაბრუნდებოდა იქიდან. უკაცრავად გახლავართ, რომ გავაგრძელებთ საუბარი იმაზედ, რის თქმაც სახეში არა გვექონდა, მაგრამ სიტყვამ მოიტანა.

IV

ღიახ, ბატონო, თავადმა ზაქარიამ შვილი სასწავლებელში მისცა.

როგორც ხელმოკლე თავადიშვილს და მცირე მამულ-დედულის პატრონს, ზაქარიას ძლიერ უჭირდებოდა თავისი ლადიკოს შენახვა. მაგრამ ქვეყანას პირზედ ტყავს აძრობდა და შვილის შენახვას კი ნირს არ უცვლიდა. თვით ლადიკოსაც უსრულებდა ყოველგვარ სურვილს და თანაც ეუბნებოდა: „ისწავლე, შვილო, ისწავლე კარგად! ისეთ სასწავლებელში მივაბარე, სადაც სულ თავადისა და ტახტის აზნაურიშვილების ყმაწვილები სწავლობენ. ჩემსავით მუციკის შვილები კი არ მოგისხდებიან გვერდთ, რომ რაიმე შეურაცხყოფა იგრძნო და სასწავლებლის თავის დანებება გაიფიქრო!“

მხოლოდ უღმობელმა სიკვდილმა მოაკლო ადრე და მალე ლადიკოს მამის მზრუნველობა.

ლადიკო დედის ანაბარა დარჩა, მაგრამ კნეინა ბაბალემ არ გადაუხვია მეუღლის მიერ ამორჩეულ შვილის აღზრდის გზას. პირიქით, კნეინა უფრო მეტად იყო მოწადინებული, რათა ლადიკოს კარგად ესწავლა, მიეღო შესაფერი განათლება და უთუოდ „ვოენში“ შესულიყო. ადრეული დაქვრივებაც კი არაფრად ჩააგდო ბაბალემ და არც აგრძნობინა შვილს მამის სიკვდილი, ვიდრემდის მიიღებდნენ საზოგადოების ხარჯზედ. მიიღეს და მაშინ უფრო გაუადვილდა კნეინას დაეკმაყოფილებინა განებობრებული ლადიკოს მრავალგვარი სურვილები. ბევრჯერ დაუღამებია და გაუთე-

ნებია კნინა ბაბალეს მშვიერის მუცლით (უკაცრავად ამ სიტყვებს
ხმარებასათვის), ანუ გადაუვლია ცარიელ პურზედ. ლადიკოსთვის
კი არაფერი მოუკლია იმ ტბილის იმედით, რომ შევიდნენ უნდა
ზღაურებდა ყოველივე გამოვლილ ნაკულევეანებზედ ლადიკოსთვის
ოფიცრის ჩინსა და ხარისხს მიიღებდა.

V

ლადიკო ძრიელ მარილიანი ბავშვი იყო და პატარაობიდანვე
დედ-მამის სიამაყეს შეადგენდა. მაგრამ უფრო ალტაცებაში მო-
იყვანა იმან მშობლები, როცა პირველად დაბრუნდა სასწავლებ-
ლიდან, ცხრა თვის უნახაობის შემდეგ. ახლა იგი დედ-მამის თვალ-
ში სრულიად გამოცვლილი ანუ გარდაკეთებული გამოჩნდა. ამე-
მად ლადიკოში მშობლებმა შენიშნეს ის ღირსებანი და სასიქადუ-
ლო მოვლენანიც, რომელნიც წინათაც იყვნენ მასში, მხოლოდ
შეჩვეული თვალი მშობლებისა ვერა ჰხედავდა მათ; და განა მარ-
ტო პირველ მოსვლანედ? შემდეგშიაც ყოველთვის ნათლად
ეცნეოდა, რომ ლადიკო, რაც დრო გადიოდა, სასწავლებლიდან
„განკარგებული“ ბრუნდებოდა.

პირველსავე დაბრუნებისას სასწავლებლიდან ლადიკომ სა-
მართლიანად დაიმსახურა „პატარა კავალერის“ სახელი, დიდ-
ხანსაც შერჩა მას ეს სახელი. როცა იგი თამაშებდა თავისზედ
ორჯერ და სამჯერ ხნიერ კნიაჟნა კნინებს, თვით თავადი ზაქა-
რიაც ერთი ეს არის დედამიწას ფეხებს არ აშორებდა, თორემ
მთელის ტანით კი ცმუკავდა და თამაშობდა. ახლა ჩაგვხედნათ მის
გულში, რა ხდებოდა! ან დაგვენახათ მის ძარღვებში სისხლი რო-
გორ მოძრაობდა!

მაგრამ თამაშობა ლადიკოსი ვის ეკადრებოდა მისსავე წკრია-
ლა ხმით სიმღერასთან კნიაჟნების წრეში! რა გავლენას ახდენდა
მისი სიმღერა მსმენელებზე, ამის ნიმუშად შეიძლება გამოგვადგეს
ის გარემოება, რომ თვით აწ განსვენებულმა თავადმა ზაქარიამ
დიდის მეცადინეობით შეისწავლა საყმაწვილო სიმღერები და
იგიც გატაცებულის სიამოვნებით დასძახოდა ლადიკოს, როცა იგი
„კნიაჟნებთან“ მღეროდა.

როგორც სიმღერის, აგრეთვე თამაშობის ნიჭი და უნარი ლა-
დიკოს, შთამომავლობის კანონით, გარდაცემული ჰქონდა მამისა-

გან. განსვენებული თავადი ზაქარია ერთი საუკეთესო მომღერალი მოთამაშე და ღვინის მსმელი იყო თავის თანამედროვეთა შორის.

VI

ერქონეში
ზიზღილით

ვიდრე თავადი ზაქარია ცოცხალი იყო, იმისი ხატრით თუ სხვა რამ მიზეზით, ლადიკო კარგად სწავლობდა. ერთხელ კი დარჩა იმავე კლასში, მაგრამ ის უდანაშაულო იყო იმაში: როგორც თავადი ზაქარიაც დაარწმუნა, მასწავლებლები გადაემტერნენ და ცუდ ნიშნებს უსხამდნენ.

მამის სიკვდილის წელს, როდესაც ლადიკომ კარგა შესამჩნევად უკლო სწავლას, მესამეში ახლად იყო იგი გადაყვანილი. სწავლაში ჩამორჩენის მიზეზი ლადიკოს სიზარმაცე კი არ იყო! სულქვეშ უნდა ითქვას, რომ იმას სწავლისათვის დრო არა რჩებოდა, ანუ სრულიად არა ჰქონდა. როდესაც ლადიკოს ამხანაგები კლასში გაკვეთილებს გატაცებით ყურს უგდებდნენ, ის ამ დროს ფიქრითა და გონებით ეთამაშებოდა რომელსამე ყმაწვილ ქალს. გამოიგონებდა სრულიად ახალს მიმოხვრას და ოინს (ფიგურას) თამაშობისას, რითაც მოჰყვანდა მაყურებელი აღტაცებაში და იძენდა მათგან ტაშის კვრასა და ქება-დიდებას, რასაკვირველია, ფიქრითვე.

გათავდებოდა კლასში გაკვეთილები. ისადილებდა ლადიკო, შეჰყრიდა ყმაწვილებს და გამართავდა ევროპიულ ცეკვა-თამაშობას, სადაც თვით მოთავეობდა. თუ საკმარისს მსურველთ ვერ იშოვნოდა, რამდენსამე თანამოაზრეს მაინც უთუოდ იშოვნოდა და გაეჭიბრებოდა მათ ლეკურში: ვინ უფრო დიდხანს ითამაშებდა. ასე ატარებდა ლადიკო გაკვეთილების სასწავლებლად დადებულ დროსაც, და აბა საიდანა გამოეძვრინა კიდევ სხვა დრო გაკვეთილების მოსამზადებლად?!

მხოლოდ კნენა ბაბალე ლადიკოს სწავლაში ჩამორჩენის მიზეზად პირველში ასახელებდა მამის სიკვდილისაგან გამოწვეულ დარდს. როცა ლადიკო იმავე კლასში დარჩა და ვერც მეორე წელსა სწავლობდა, მასწავლებლების გადამტერებას აწერდა.

— როგორ წარმოვიდგინო და ან ვინ დამაჯერებინებს, — ამბობდა კნენა ბაბალე, — რომ ჩემი ლადიკო კარგად არა სწავლობდეს?! სიმღერაში გინდა თუ თამაშობაში, ყველა თავის ტოლსა და თავისზედ უფროსებსაც სჯობნის. ჯერ იმას წინ ვერავინ

გადაუარა, ყველას გადააჭარბა. მოუფიქრებელსა და წარმოუდგენელს ფიგურებს გამოიგონებს ხოლმე თამაშობაში და სწავლაში/ კი ჩამორჩა?! აბა რომ არსადა თქმულა და გაგონილქვეყნებულა არის მიზეზი, თუ უჩიტლები არ ემტერებიან? გიხსენებთ
ამასვე იმეორებდნენ კნეინა ბაბალეს გულშემატკივარნი და ლადიკოს დამები, თვითონაც ხომ კვერს უკრავდა.

VII

ზოგი კნეინა ბაბალეს თხოვნამ, ზოგი მმართველთა და მასწავლებელთა ბაბალესადმი აღძრულმა სიბრაღულმა, ზოგიც ძალდატანებამ გასკრეს: ლადო მეოთხე კლასში გადაცოცდა.

ლადოს უწინდელ ფიქრებსა და საგონებელთ მეოთხეში ახალნი მიემატნენ. თავისუფალ დროს, ე. ი. როდესაც იგი ან არა ტანცაობდა, ან ლეკურს არ უვლიდა, ბევრსა ფიქრობდა და ძლიერა წუხდა მასზედ, რომ მის ცეკვას ნამეტნავად ლეკურს, შეგირდული ტანსაცმელი აუშნობდა. მისი მეცადინეობა და ზრუნვა ახლა, მომეტებულად, იმაზე იყო მიქცეული, თუ როგორ აეცილებინა თავიდან ეს უსიამოვნო ნაკულუევანება. „მე ჩემი თამაშობის შესაფერად, — ფიქრობდა იგი, — უთუოდ უნდა მეცვას რეზოსთანა შეემოხილი ჩოხა-ახალუხი, ქამარ-ხანჯალი კი არ მინდა იმისი; ქამარ-ხანჯალი ნიკოსი მომწონს. სპილოს ძვლით შეჭედილი ქამარ-ხანჯალი ნიკოსი, ხმალი შაქროსი და ჩოხა-ახალუხი რეზოსი ძლიერ მომწონან და ძლიერ კარგადაც დამმშვენდება თამაშობაშიაც და ისეც; რად მინდა თავი ცოცხალი, თუ ამისთანა ტანისამოსში და იარაღში არ გამოვეწყე!.. ჯერ ერთი დავაღწიო თავი ამ ჯოჯოხეთ ადგილს!... ჰო, ერთი ილიკოს ცხენისთანა ცხენიც და აბა ჰაშირღა გადამიაროს ვინმემ წინ! მესტები და რევილვერი კი არავისი მომწონს, არც ფაფახი. მესტები მე ისეთები უნდა შევაკერირო, რომ ჯერ არავისა სემოდეს იმისთანები. ფაფახიც სულ სხვა ყაიდისა უნდა შევაკერირო და სხვა ყაიდაზე უნდა დავიხურო“.

VIII

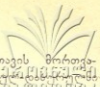
ერთი სურვილთაგანი ლადოს ძლიერ მალე შეუსრულდა. რადგანაც პირველსავე წელს მეოთხეში სრულიად არას სწავლობდა.

ცოტა ამყობასაც იჩენდა, წლის დამლევს გამორიცხეს მოსწავ-
ლეთა სიდიდგან. ამგვარად „დააღწივა ლადომ თავი ჯოჯოხეთ
ადგილს“. დანარჩენი სურვილნი კი უფრო ძნელად შესრულდნენ.
ბოდნენ.

შინ მისვლის უმაღლვე, გამორიცხვის შემდეგ, ლადომ გაიძრო
მოსწავლის ტანისამოსი და სტყორცნა კუთხეში. ხოლო დედას
სასტიკად მოსთხოვა ისეთივე ტანსაცმელი, როგორსაც სხვა ყმაწ-
ვილები ატარებდნენ.

შვილის გამორიცხვამ და ნამეტურად მისმა ქცევამ მოუსპეს
კნენი ბაბალეს ყოველივე იმედი და ოცნებანი მის მომავალზედ და
ჩააგდეს იგი უკიდურეს სასოწარკვეთილებაში. ხშირად ემდურე-
ბოდა, ეჩხუბებოდა შვილს, სიმწუხარისაგან ბევრჯერ კიდევ სტი-
როდა, მაგრამ ვერაფერი გააწყო. ლადო მოიყრუებდა ყურს და,
თუ არ ტანისამოსის შესახებ, სხვანაირად ხმას არა სცემდა დედას.
ლადოსათვის ისე მოექმლებინა თავი მოსწავლის ტანისამოსს, რომ
იგი რჩებოდა შინიდან ფეხი არ გამოედგა სრულიად, ვიდრე ამ
ტანისამოსით გამოსულიყო საზოგადოებაში. ეზოშიაც კი ან მა-
მის ნაცვამი ძველი ჩოხით გამოდიოდა, ან მამისეულივე ია-
ფინჯით.

შვილის მიერ დაქინებულმა მოთხოვნისებამ, ერთის მხრით,
და მშობლიურმა სიყვარულმა, მეორეს მხრით, მაინცდამაინც დას-
ძლიეს ბოლოს კნენი ბაბალეს: იგი შეუდგა ლადოს სურვილთა
განხორციელებას, მხოლოდ ეს არის, ხელმოკლეობა მეტად
უშლიდა დაუყოვნებლივ საქმის სისრულეში მოყვანას. შეუკე-
რინა ახალუხი, როგორც ლადოს უნდოდა, უყიდა უბრალო ქამა-
რი, ღროებით, რასაკვირველია; შეუკვეთა მესტები და ფაფახი
თვით ლადოსაგან გამოგონილი ყაიდისა. ფაფახი შემდეგი ყაიდისა
იყო: თეთრი მათდის წოწლოტინა ცა და ვიწრო შიბი შავი და
გრძელი ბეწვიანი ტყავისა. პირველ ხანებში მხოლოდ ესენი მოუ-
ხერხა ლადოს კნენი ბაბალემ თავისი მცირედი საშუალებით; ჩო-
ხა-ჩერქესკის მოპოვება ვეღარ შესძლო მათთან ერთად. ასე რომ,
სამი-ოთხი თვე ჩოხობას მამისაგან დატოვებული იაფინჯი უწევდა
ლადოს. მიუხედავად ზაფხულის სიცხე-პაპანაქებისა ლადო სია-
მოგნებით წამოისხამდა ხოლმე იაფინჯს და დადიოდა როგორც
სამშობლო სოფელში, აგრეთვე სტუმრად სხვაგანაც. ორჯერ-სამ-
ჯერ ლეკურიც კი ჩამოუარა იაფინჯით დღეობაში.

თითქმის ორი წელიწადი მოანდომა ლადომ თავის მორთვა-
მოკაზმვას იმ წესზედ, რა წესითაც იყვნენ ჩაცმულნი სხვა
სხვა ყმაწვილ-კაცები. მხოლოდ ეს არის, ნიკოსთანაა ქაპარისებამ
ლი ვერ შემოირტყა! ვერც შაქროს ხმლისთანა ხმალი ჩამოიკიდა.
ცხენი ხომ ბევრად უკან ჩამორჩებოდა არამცთუ მარტო ილიკო-
სას, ბევრი სხვა ყმაწვილის ცხენსაც. ეს საგანნი ისევ ოცნებას
შეადგენდნენ ლადოსათვის.

სიმართლე უნდა ითქვას, რომ არც კნეინა ბაბალეს, არც თვით
ლადოს არ დაუშურებიათ გაყიდვა საუკეთესო სახნავი მიწებისა.
რომლებზედაც კი მიუთითეს ფულის პატრონებმა, დიდი სიამოვნებით
დაუთმეს. მხოლოდ მუშტრებმა ძრიელ ყელმოტეხილად
დაიჭირეს: არ მისცეს იმდენი, რამდენიც საჭირო იყო ლადოსა-
თვის, შეესრულებინა სავსებით თვისი სურვილი. მაგრამ ლადო
გულს არ იტეხავდა. იგი დაიმედებული იყო, რომ შემდეგში თავი-
სი გამჭირიანობითა და მოხერხებით იშოვნოდა, როგორც სხვა
ყმაწვილები შერებოდნენ ამას, საშუალებას და სახსარს გულის
წადილის შესასრულებლად. რომ იგი გაიმარჯვებდა ამაში, —
საშუალების მოპოვებაში, — და კიდევაც გადააჭარბებდა დანარჩენ
ყმაწვილებს, მტკიცედ იყო დარწმუნებული და მცირეოდენი
ეჭვიც კი არ გაუვლია გულში; პირიქით თვისი გამარჯვების ნიშნებს
ახლავე ხედავდა. ბევრმა ყმაწვილთაგანმა მიჰბაძა მას: დაიხურა
ბევრმა მისი ფაფახისთანა ფაფახი, ბევრმა მათგანმა ჩაიკვა მისი
მესტებისთანა მესტები, ბევრმაც გადაიღო მისგან ცეკვა-თამა-
შობის მიმოხვრა-მანერები.

ეს გარემოება კნეინა ბაბალესაც კი უკეთებდა გულს. „რა
ვქნათ, რომ ვერ ისწავლა ჩემმა ლადოკომ! — ამბობდა იგი, — თუ
ცხოვრებაში სახელოვანი კაცი იქნება, მეტი რალა მინდა! ყველა
სახელის გულისათვის იბრძვის და ცდილობს. ჯერ ეხლავე სახელი
გაითქვა და თუ ღმერთმა დიდი დღე მისცა, იქნება ბევრი რამ
სხვა კარგიც გამოიგონოს და სახელოვანი და სასარგებლო კაცი
იყოს თავისთვისაც და თვისი მოძმისათვისაც. ყველა ყმაწვილებ-
ზედ უმცროსია და ყველანი კი ეხლავე მაგასა ჰბაძავენ და მაგისა-
განა სწავლობენ“.

ლადოსაგან შემოღებული ორიგინალური ფაფახი წარმოუდგენელის სისწრაფით გავრცელდა ყმაწვილებში. მიუხედავად ამისა, თვით ფაფახის მომგონმა კი ვერასგზით ვერ შედგა განხილვის ფეხი „ყმაწვილთა წრეში“. მიზეზი ამისა ის არ იყო, რომ ლადო ვერ გამოეწყო ჯერ ტანისამოსით, იარაღით და ცხენით, როგორც ჰქონდა ფიქრად, არა. მართალია, იგი ამ მხრივ ბევრ ყმაწვილთაგანს ჩამორჩენოდა, მაგრამ უფრო მომეტებულს კი სკარბობდა ყოველისფრით; და თუ ვერ შედგა ფეხი „ყმაწვილთა წრეში“, ამის მიზეზი სულ სხვა იყო.

ლადოს ჯერ ბევრი საგმირო ზნე-ჩვეულებანი აკლდა კიდევ, რომ ნამდვილი წევრი გამხდარიყო ყმაწვილების „წრისა“. ციკვითამაშობა, რაშიაც უფრო დახელოვნებული იყო ლადო, „წრეში“ შესულ ყმაწვილთათვის უკვე გაცვეთილი, უარყოფილი და, თითქმის, სათაკილო ზნე იყო. ამისათვის ლადოს მთელი ყმაწვილები „კრასნი დევიცას“ ეძახდნენ და მეგობრულად, ანუ კაცურად, იმას ხმას არავინა სცემდა. თამაშობაშიაც მას მხოლოდ „წრეს“ გარეშე მყოფი ყმაწვილები ჰბაძავდნენ.

„ყმაწვილთა წრის“ ყოველ ნამდვილ წევრს ლადო გაბუებული ჰყვანდა. თუ გაერეოდა იგი მათში, ან ყურადღებას არავინ აქცევდა, ან პირში დასციროდნენ. „აი, გამიხრდეს მაგისი დაცლილი ჯიხვი!“ — იტყოდა ხოლმე ლადოს წინ განთქმული ღვინის მსმელი ყმაწვილი ლევან. „მაგისი ნოქნეული ხმლის ჰირიმე!“ — იტყოდა ხოლმე ნიკო, რომელიც სულ ხმალ-ხანჯალზედ იყურებოდა. „არა, შენზედ ნაკლებ დააბღვრიალებს თვალებს და შემოიფანტავს მტრებს თუ!“ — დაუმატებდა ნიკოს სიტყვებს მისი ყოჩალობის მოარზიყე და ცბიერი სოსო. „იცით, ყმაწვილებო, რა გითხრათ? გუშინ აი, ამ შაქროსაგან მიცემული ბილეთებით ხუთმეტი ურემი შეშა-ფიჩხი მოჰქონდათ თურმე საზოგადო ტყიდან. დასცემია ამ ხუთმეტ ურემს ერთი აქ მყოფი ყმაწვილთაგანი, — თანაც თვალი უქნია ლადოსაკენ, — მის დანახვაზედ მეურმეებს გული დაჰხეტიათ და მწყურის ლაპრებივით ტყეში დაფანტულ-დამალულან. ამ ყმაწვილსაც დაურეკნია მთელი ხუთმეტი ურემის ხარი და კამეჩი და მოურეკნია შინ. სანამ თითო სულში თითო მანეთი არ წაურთმევი, არ დაუნებებია საქონელი პატრონები-

სათვის“, — იტყოდა ხოლმე ხუმარა და უდარდლო გოგა და ასტყუებოდა დაუსრულებელი ხარხარი.

ყოველ ამ დაცინვას ლადო გულში იხარშავდა.

ერქონეწლი
ბიზლიქთქა

XI

ყმაწვილების მიერ არად ჩაგდება, დაბრიყვება და სასაცილოდ იგდება ნალეულს უსივებდა ლადოს. მაგრამ გადასწყვიტა ეცნობებინა ყველასათვის თავი; დაემტკიცებინა ყველასათვის, თუ ვინ იყო იგი, ანუ რა შეეძლო, და შეუდგა იმ ზნე-ჩვეულებათა მოპოვებას და შექმნას, ურომლისოდაც იმას აღგილი არა ჰქონდა ყმაწვილთა საზოგადო კრება-წრეში.

უწინარეს ყოვლისა ლადომ ღვინის სმის საქმეს მოსჭიდა ხელი. მხოლოდ თავმოყვარეობა ნებას არ აძლევდა ხელმძღვანელადა და თანამოზიარედ ამ საქმეში ვინმე ყმაწვილთაგანი გაეხადნა. მათ „წრეს“ სრულიად მოჰშორდა დროებით. უნდოდა თავისთავად, სხვისა დაუხმარებლად, მიედღწია მიზნისათვის. მარტოდ იქნებოდა, თუ ხალხში, შინ იქნებოდა, თუ მეჯლისში, სადაც ყმაწვალთა „წრიდგან“ არავინ დაესწრებოდა, ლადო თავდაუზოგველად და შეუბრალებლად სვამდა ღვინოს. ბევრჯერ ეკიდა ხოლმე თავდაღმა და დედის ხსენი ზემოთ ამოსდიოდა. დედაც ხშირად უშლიდა ამისთანა საქციელს, მაგრამ ვერც ტანჯვა, ვერც დედის დაშლა გავლენას ვერ ახდენდნენ, იგი შეურყევლად მიისწრაფებოდა თავისი მიზნისაკენ.

ლადო დარწმუნდა, რომ მიზანს მიაღწია: რიგიანად შეეძლო ღვინის დაღევა. ახლა მხოლოდ საჭირო იყო გამოეცადნა თავისი თავი როგორც ღვინის სმაში, აგრეთვე ღვინის სმასთან შეკავშირებულ ჭირვეულობაში. შემთხვევაც მალე მიეცა. მეზობელ სოფელში დღეობა იყო. დღეობაში შეყრილ ყმაწვილთა გუნდს სრულიად არ მიეკარა ლადო. არც წასულა იგი სტუმრად იქ, სადაც მთელი ყმაწვილობა წავიდა, რასაკვირველია, დაუპატიებლად. ეწვია თავის მამის ნაყმევს, რომელსაც გლეხკაცების მეტი არავინა ჰყავდა სტუმრად.

მასპინძელმა ლადოს სტუმრობა დიდად პატივსადებლად მიიღო და ამისათვის სული და გული წინ გადაუშალა. კაი დროება გაატარა ლადომ. გადაჰკრა ღვინო, როგორც უნდოდა და რამდენიც

უნდოდა. მაგრამ ღვინო ძრიელ მალე მოეკიდა. თვისი მალე დათრობა სხვებს დააბრალა. მეტი შემომპარეთ და დაშთერეთო. დაიწყო ერთი ყვირილი, ლანძღვა, გინება. წამოვარდა სუფრიდგან და დაუძახა მოსამსახურე ბიჭს — ცხენი მომგვარეპაქმისპანტუქსა სადებლად წამოიშალნენ სუფრიდგან სხვა სტუმრებმცქანსკანსკანსკან ვიდნენ გარეთ გასაცილებლად. შეჭდა ძლივძლივობით ცხენზედ და რაღაცას ფიქრობდა. მიუახლოვდა ამ დროს მასპინძელი, დაუჭირა ცხენს სადავე და დაუწყო ლაღოს ხვეწნა: „ბატონო, გთხოვთ, ნუ წაბრძანდებით. ცხენმა არაფერი გაწყინოთ; აქ მოიხვეწეთ, გამოფხიზლდით და ისე წაბრძანდით“. ამის პასუხად ლადომ არტყა და არტყა მათრახები მასპინძელს. ცემა-ტყეპის დანახვაზედ მანდილოსანთ წივილ-კივილი შექნეს. ხოლო ლადომ მასპინძელს თავი მიაწება, შევარდა ცხენდაცხენ მანდილოსნებში და ახლა იმათ დაუშინა მათრახები. ეს კი ველარ მოითმინეს სტუმარ-მასპინძელთ. მისცივდნენ, ჩაპოილეს იგი ცხენიღამ, შეუტრეს ხელფეხი, რადგანაც უძალიანდებოდათ, და დადეს ტახტზედ სახლის დერეფანში. ლადო უღონობისა და სიავკაცისაგან მგელივით ღმუღოდა. ბოლოს, როგორც იყო, დაშოშმინდა. შემდეგ დაიძინა. შუალამისას გამოფხიზლდა და გაიპარა შინ.

ლადო ძრიელ წუხდა და ეშინოდა, არავის ყმაწვილთაგანს არ გაეგო ეს მისი ამბავი.

XII

სხვა ვინმე ყოფილიყო ლადოს ალაგას, სასოწარკვეთილებაში ჩავარდებოდა. ლადომ კი პირველშივე საქმის დაცარვით გულიც არ გაიტეხა.

გამონახა ერთი ღვინო-არაყში გამოსულ-გამოყლენთილი, ყალღანა, ახალგაზრდა კაცი და დაიჭირა იგი მოსამსახურე ბიჭად იმ პირობით, რომ ესწავლებინა ბატონისათვის ღვინის სმა. ბიჭი სწორედ ისეთი გამოადგა, როგორსაც გულით ეძებდა. რასაც შოვობდა და პოვობდა ლადო, სულ ღვინო-არაყზე აჭრობდა. ისხდნენ ბატონი და მოსამსახურე და ჰსვამდნენ განუწყვეტლივ და დაუსვენებლივ.

ახლა კი ნამდვილად გამოიჩეკა ღვინის სმაში და ყმაწვილებსაც მალე დანახვა თავისი უნარი. ახლა იგი აღარ მოერიდა ყმაწ-

ვილებს და უშიშრად დაესწრო წვეულებაში, სადაც ყმაწვილ-
კაცობას თავი მოეყარა. გაიმართა სმა. ყურადღებას ახლავს არა-
ვინ აქცევდა ლადოს. მაგრამ იმას ერთი ცვარიც არ დაუღლია
მიირთმევდა ლენოს ძალდაუტანებლივ ისევე, როგორც სხვანაირ
ძალდატანებით. აი, აივსო ჯიხვი თამადამ — ლევენმა, ცალკე
უსუნთქებლივ და, რომ უფრო ეშხი მიეცა თავისი მოქმედები-
სათვის დამსწრეთა თვალში, ალავერდს გადავიდა ლადოსთან.
ლადომ წარბიც არ შეიხარა. ჩამოართვა ჯიხვი გულადად და ისევე
უსუნთქებლივ დაცალა, როგორც ლევენმა. საზოგადოება —
ყმაწვილკაცობა გულის ფანქვალით მოელოდა ლადოს დამარცხე-
ბას, დამზადებული იყო მასხარად აგდებისა და გულიანი ხარხარისა-
თვის, მაგრამ ჩარხი სხვა მხარეს გადატრიალდა. ნაცვლად დაცი-
ვისა, ტაშის ცემით და ვაშას ძახილით დააჭილდოვეს მისი გამარჯ-
ვება. ხოლო ლევენმა ესეც არ აკმარა: აღტაცებით აღზნებულ
წამოხტა სუფრიდგან და ტკბილად გადაჰკოცნა ლადო.

ეს გარემოება გახდა ლადოსათვის პირველ ნაბიჯად „ყმაწვილ-
თა წრეში“ ფეხის შედგმისა: მეჯლისიდან ყველაზე ფხიზელი
ლადო დაბრუნდა. ძრიელ დიდხანს დარჩა ყმაწვილების სალაპა-
რაკო საგნად ლადო და მისგან გულადად დაცლილი ჯიხვი.

XIII

ლადოს ლენის სმაში გამარჯვებას ზედ მოჰყვა მეორე საგმირო
ზნეც — სმაში ჰირვეულობა და ჩხუბი. ახლა ველარავინ შეჰბე-
დავდა მას ხელ-ფეხის შეკვრას. ლომის გაბედულობით და ვეფხვის
სისწრაფით მიდიოდა იგი მტერზედ. წამოჭარხლებული პირისახით
და სისხლმორეული, ბღვრიალა თვალებით ლადო მამაკურად
ატრიალებდა ხმალ-ხანჯალს. ვისა ჰქონდა სასიკვდილოდ გადად-
ებული თავი, რომ წინ დასდგომოდა! მომეტებულად გაითქვა სახე-
ლი, დაიჭირა პირველი ადგილი „ყმაწვილთა წრეში“ და გახდა
სათაყვანებელ კერპად მაშინ, როდესაც დაამარცხა ხმალ-ხანჯალ-
ზედ მაყურებელი. ამაყი ნიკო.

თვალსაჩინო, ანუ უდიდეს წყაროს მთელი ყმაწვილების ცხოვ-
რებისათვის — დროების გატარებისათვის — შეადგენდა „ბი-
ლეთებში“ აღებული ფული. ყოველი ყმაწვილი აძლევდა, გლეხ-
კაცი იქნებოდა თუ სხვა ვინმე თავისუფალი წოდების კაცი, ანუ

ვაჭარი, ბილეთებს, გამოეტანათ საზოგადო ტყიდან შემაღისი, ანუ რაიმე ხის მასალა. მაგრამ ამითი რა იარა გამრთვლდებოდა? რა პირს მოსწმენდავდა ეს ყმაწვილთა მრავალგვარ საქიროებას, თუ მას ზედ დართული არ ექნებოდა სხვა საშუალებები? დართულ საშუალებად ხმარობდნენ შემდეგს: ერთი ყმაწვილი იქნებოდა აძლევედა ვისმე ბილეთს, ახდევინებდა ღირებულ ფასს; მეორე გადაეღობებოდა ამას წინ ტყეში, არა ყაბულდებოდა სხვისაგან მიცემული ბილეთით და ახდევინებდა თავისთვის უფრო მეტს, როგორც „ქურდულად“ შეპარულს ტყეში. ხშირად ერთი და იგივე მეურმე იძულებული ხდებოდა სამი-ოთხი ყმაწვილისათვის გადაეხადანა ჯარიმა ტყეში „ქურდულად“ შეპარვისათვის. აბა, რა იოლას წავიდოდნენ ყმაწვილები მარტოდ „ბილეთების“ ფასით, თუ ამისთანა ზედდართული საშუალებაც არ ექნებოდათ ფულის მოსაპოვებლად!

მომეტებელი ნაწილი ყმაწვილებისა ყურადღებას არ აქცევდა იმ გარემოებას, რომ მის მიერ მიცემულ ბილეთს სხვა აბათილებდა. ესენი იძახოდნენ: მე რა მენალვლება, თუ სხვაც ისარგებლებს, მე ხომ ჩემი ავიღეო. ზოგი კი თავილობდა ამას და ყრილობდა მოწინააღმდეგის ჯავრს: ან იმითი, რომ თვით იგიც აბათილებდა მეტოქის ბილეთებს, ან კიდევ ჩხუბს აუტეხავდა, როდესაც შემთხვევა მიეცემოდა, და შეურაცხყოფისათვის სამაგიეროს უხდიდა.

XIV

ერთხელ ლადომ მოასწრო საზოგადო ტყეში ცხრა ურემს. ნებართვა მიცემული ჰქონდათ ნიკოსაგან. მისი ბილეთები არ მიიღო ლადომ და მოსთხოვა მეურმეებს დაკმაყოფილება, როგორც „ქურდულად“ ტყეში შემოპარულთ. მეურმეებს ვერაფრით შეეძლოთ დაკმაყოფილება. ლადომაც საქონელი დასტაცა და, მანამ სულზე ათ-ათი შაური არ მიართვეს შინ, არ დაანება საქონელი.

ეს გაიგო ნიკომ; ძლიერ ითაკილა და მეტისმეტად შეურაცხყოფილად ჩასთვალა თავი. ლადოს თვალს აღარ უმართავდა. თუ ლაპარაკის შემთხვევა მიეცემოდა მასთან, ცალკე ელაპარაკებოდა. გულში კი ჰქონდა გადაწყვეტილი, ჯავრი ამოეყარა თავზელი მოქიშპისა. მხოლოდ ხელსაყრელ შემთხვევას ელოდებოდა. შემთხვევამაც დიდხანს არ დააგვიანა. ერთ წვეულებაში, როდ-

საც გვარიანად გადაჰკრეს, ნიკოს აეშალა ბოლო შეურაცხველობა და წაეკინკლა ლადოს ჯერ სიტყვიერად და მერე საქმითაც. ეცნენ ერთმანეთს მოჭიშპენი და დატრიალდა ხმალ-ხანჯალი. შეუდარებელი მამაცობით სცემდნენ ერთმანეთს და წაამარცხებდნენ სისწრაფით იცდენდნენ თავიდან მოქნეულ იარაღს. უნდა სჯიან და, ან ვინ დარჩებოდა დამარცხებული, პირველში ძნელი იყო სათქმელად. ბოლოს ბედმა ნიკოს უმტყუნა. ძრიელ ცუდი დღე დაადგა. უმჯობესად სთვლიდა იგი, დედამიწა გამსქდარიყო და შიგ ჩავარდნილიყო, ვიდრე ცოცხალს ევლო ამქვეყნად. ვანა მარჯვენა მკლავის ღრმა ჭრილობა აწუხებდა და აფიქრებდა ნიკოს? სრულებითაც არა. იგი იმას თაკილობდა, რომ ვიღაცამ, ქვეყანაში ახლად გამოვარდნილმა, ასე დაამარცხა, აქამდის სათაყვანებელი გმირი ყველას თვალში, დაამცირა და დაამდაბლა.

დამარცხება მაშინვე აგრძნობინეს ყმაწვილებმა ნიკოს. შემოეხვივნენ ლადოს. მართალია, სიტყვით ჯერ არაფერს აცხადებდნენ, არ მოინდომეს ნიკოს ერთბაშად გაწბილება, მაგრამ თვლებითა და სახის გამომეტყველებით კი აღიდებდნენ გამარჯვებულის ეჭვს.

ამ გარემოებამ ძრიელ გაათამამა და გააამაყა ლადო და გაჭაბდა იგი მოთავედ, ანუ, უკეთ ვთქვათ, ძარღვად მთელი „წრისა“. ხოლო ნიკო, პირიქით, დამარცხებამ ძრიელ დააქვეითა. იქამდისაც მივიდა საქმე, რომ გამარჯვებული მეტოქის მაჭებართა და მადიდებელთა გუნდში ჩადგა.

XV

რაკი აქამდის მიაღწია უტანი სამოსოდ, ლადო ახლა აღარა ცდილობდა უწინდებურად ჩაცმა-დახურვაზედ; ახლა მას უტანი სამოსოდაც ყველა სცნობდა. პირიქით სცდილობდა, რაც კი შესაძლებელი იყო, უბრალოდ ჩაეცვა და დაეხურა. არც მაგრერიგად ბედურ ცხენზედა ჯდებოდა.

მისი სანაქებო თამაშობა ახლა აღარავის ყურადღებას არ იქცევდა, რადგანაც ფხიზელი, როგორც რაინდი, არა კადრულობდა თამაშობას; სიმთვრალის დროს კი მასხარული მიხვრა-მოხვრით და ფხეების ხლაკენით მართო ახარხარებდა მაყურებელთ. აღარც მისი მშვენიერი ხმითა და კილოთი ნათქვამი სიმღერა გაუ-

გონია ვისმე. ღვინო-არყის უზომოდ სმამ გაუფუჭა, სრულიად წაართვა ხმა. როდესაც ლაპარაკობდა, ყელში ხრინავდა და თუ შექედიანებული ამოიძახებდა „მრავალყამიერს“, ანუ სხვა სიმღერას, მელა-ტურის ხავილს მოაგონებდა კაცს.

სამაგიეროდ ყოველ ამისა იგი მეტისმეტად კმაყოფილი იქნებოდა მითი, რომ პირველობდა იმ „წრეში“, რომელიც მას პირველად კვალში ჰვლავდა და თითქმის არც კი ჰსურდა მიეღო თავის წევრად. ყოველი მოქმედების გეგმის შემდგენი და საქმის დამწყობი მთელ „წრეში“ ლადო იყო. ვინ იქნებოდა ისეთი თავხედი, რომ მის წინააღმდეგ წასულიყო?

მოისურვებდა ლადო, მაგალითად, ცხენის ჭირითს გზატყეცილზედ, ანუ მახლობელი ქალაქის ქუჩებში, სადაც ბლომა ხალხი იარებოდა, ვაი იმის ტყავს, ვინც არ მიჰბამავდა! თუნდაც რომ გაესრისნა ვინმე ამ ჭირითის დროს, არ დაგიდევდათ. ანუ შევარდებოდა კარგად გაზარხოშებული სადმე ბალ-ვეჩერებში, თუნდაც მიწვეული არა ყოფილიყო, ამოიღებდა რევოლვერს და დაუშენდა დარბაზის ჰერს. ვინც იქნებოდა მასთან ყმაწვილთაგანი, იმასაც უთუოდ ესევე უნდა ჩაედინა, თორემ ძვირად დაუსვამდა. ერთი სიტყვით, ყოველი „საგმირო“ საქმის დამწყები და აღმასრულებელი ლადო იყო.

ხანდისხან ისეთ საოცარ რამეს გამოიგონებდა, რომ ყველა მისი თანამოაზრენი განცვიფრებაში მოდიოდნენ. შეჰხაროდნენ და შეჰნატროდნენ მის დიდ ჰკვა-ბუნებას. ხოლო ვინც მას არ თანაუგრძნობდა, არ იყვნენ მისი თანამოაზრენი, ისინი სულითა და გულით ნატროდნენ რაიმე გზით მის თავიდან მოშორებას.

XVI

ერთ დღეს მთელი ყმაწვილკაცობა, ლადოს მეთაურობით, რასაკვირველია, გვარიანად შეზარხოშებული მოდიოდა მეჯლისიდან შარავზაზედ. მოდიოდნენ ყველანი ნელა, ცხენებს არ აჩქარებდნენ, რადგანაც თვით ლადოს ნაბიჯით მოჰყვანდა ცხენი. ყველა მას შეჰყურებდა და ელოდა მის განკარგულებას. დარწმუნებული იყვნენ, რომ ლადო უამბოთ არ იყო გაჩუმებული, ხმაგაკმენდილი: იგი ფიქრობდა რაიმე უცნაური და მოულოდნელის გამოგონებას. ამისთვის, თუმცა ლაზღანდარობდნენ ყმაწვილები, მაინც ცაფა-

ციცებით თვალყურს ადევნებდნენ წინამძღოლს, რომ ერთიერთ-მანეთს არ ჩამორჩენოდნენ.

— ვაი თქვენი პატრონის ბრალი! — წამოიძახა ლადომ დიდი ხნის სიჩუმის შემდეგ. ამ სიტყვების თქმა და ყმაწვილების ნეტად მება და სმენად გარდაქცევა ერთი იყო. ხოლო ლადომ სწავლიდა: — თქვენი მშობლებიც იტყვიან, შეილები დავზარდეთო! აღსუს, რომ დედამიწასა ჰლახავთ! სწორედ ხელოთ სატარებლები ხართ ყველანი. ნეტავი, ერთს ვისმე მაინც გამოეჩინოს თქვენში თავი ან ფიქრით, ან სიტყვით, ან საქმით! ყველაფერი მე მიხდება თავში საცემად, სულ მე და მე! ერთიცა ვნახოთ, მე აღარა გყევართ, რა უნდა ჰქნათ? ან საქმე არ გინდათ, ან ცხოვრება არ გინდათ? რა არ ვიცი, რა ხალხი ხართ! ამა ერთმა ვინმე გამოვიგონეთ ისეთი საქმე, რომ შეუძღვეთ ამ საქმეს და ტყუილ-უბრალოდ დროს არა ვკარგავდეთ!

არასოდეს არ მიუმართავს ლადოს ყმაწვილებისათვის ასეთი გაკიცხვის კილოთი. ამისათვის ვერ გამოერკვიათ, თუ რას მოასწავებდნენ ეს მისი სიტყვები. ლადო გაჩუმდა. ყმაწვილებიც გაჩუმებულნი მისდევდნენ აქეთ-იქიდან და პირში შეკყურებდნენ.

— განა ტყუილად ვამბობ რა, — დაიწყო ისევ ლადომ, — არაფერში ვარგისხართ! კიდევ მე უნდა ვიცი თავეში და საქმე გამოგიჩინოთ! სახელი და დიდება მოგაპოვებინოთ!.. რა გეშველებოდათ. ნეტა, მე რომ არა გყავდეთ, როდისა ყოფილა ასე დაწინაურებული და სახელგანთქმული კეთილშობილი ყმაწვილკაცობა, როგორც ეხლა თქვენ ჩემს ხელში ხართ გამოჩენილნი!.. იცით, ყმაწვილებო, — განაგრძო ეშხში მოსულმა ლადომ, — ისეთი რამ მოვიფიქრე ამ წუთში, რომ გამოჩენილ ფილოსოფოსსაც არ მოუვა თავეში ამისთანა ფიქრი! — ყმაწვილები უფრო სმენად გადაიქცნენ. — იცით, ეხლა ჩვენ სად მივდივართ? ჩვენ მივდივართ სოფელ ორხეში. უნდა მივუხტეთ ასატურას და მოვტაცოთ ქალი. ყველამ კი იცოდეთ, მოსაქრელი თავი არა მაქვს. ჯერ პირველად ეს იცოდეთ თქვენ, რომ, რაკი დავთქვი ასატურას ქალის მოტაცება, უთუოდ კიდევ შევასრულებ ჩემს განზრახვას. მე ზოგიერთ ქალაჩუნა, უთავბოლო და უხასიათო ყმაწვილსავეთ შუა გზიდან ხელცარიელი არ გამოვბრუნდები. მეორე და უმთავრესიც ესა, რომ მე არ ვიკადრებ ქალის მოტაცებას იმ წესით, როგორც ზოგიერთ ყმაწვილს ჩაუდენია. არა, მე ტურასავეთ მიპარვით ან მოტყუებით

ქალის მოტაცებას არ ვიკადრებ. მე ქალის მოტაცება უნდა მოგახდინო იმგვარად, რომ ჯერ არც არავის ჩაედინოს, არც არავის ენახოს, არც არავის გაეგონოს. მე მაგალითი უნდა ვაჩვენო, გველას გზა გაუქვავლო და ვასწავლო ეს საგმირო და სავაჭრო რაღა ბევრი გავაგრძელო: როგორც ამ წუთში ვგრძობ... მოუშნადებლები, პირდაპირ უნდა დავეცეთ! როგორ თუ დავეცეთ! დავეცეთ კი არა, მივიდეთ სიმღერით, ყივინით, სწორედ ისე, როგორც ნეფე-მაყრიონი, და წამოვიყვანოთ ქალი. მივალთ თუ არა ეზოში, ორი ყმაწვილით შევალ სახლში, ავიყვან ქალს უცერემონიოდ ხელში და წამოვიყვან. თუ ხმა ვინმემ ამოიღო და წინააღმდეგობა დამიწყო, იმ ორმა ყმაწვილმა უნდა გასცეს პასუხი: იძრონ ხმალ-ხანჯალი და სულ დაეთრები დაათანტვიონ.

ყმაწვილები თანდათან ეშხზე მოდიოდნენ და თითქმის ყველამ აღტაცებით გამოაცხადა სურვილი, შეპყროლოდა სახლში.

— ქალს, — გააგრძელა ლადომ, — ბატკანივით ცხენს წინ შემოვიდებ და გამოვწიოთ უკანვე არხეინად. ვაი იმის ტყავს, ვინც უკან გამობრუნებისას ცხენს გამოაჩქარებს და აფიქრებინებს ვისმე, რომ ეშინიანთ და გარბიანო! როგორც არხეინად მივალთ, ისევე არხეინად, აუჩქარებლივ უნდა დავბრუნდეთ. იქიდან პირდაპირ შავი ტყისაკენ გავწევთ; ბინდობადის კვირაცხოვლის დანგრეულ საყდარს მივატანთ. ერთ-ერთი ყმაწვილი, თუნდ სოსო, მღვდელთან უნდა წავიდეს. უთხრას კი, რომ ოხერ ფულებს წავაწყდი და ათთუმნიან ბილეთს მივაკრამ და სულ კენტრუმით გამოიქცევა. ამაღამვე ჯვარი უნდა გადავიწერო. ცოტა ხანს იწუხებენ პატრონები და გაჩუმდებიან. ქალს კი რა ძალა აქვს! დავასხდეთ მერე ასატურას ფულებს და ვეწიოთ ქეიფი! მე ფულები მინდა ასატურასი, თორემ... მამა უცხონდა, იმისი გომბიოსათვის მიმღის გული! აი, მე ეს მოვიფიქრე ამ წუთში და კიდევ შევასრულებ. დედა შეერთოს ცოლად, ვინც უკუ დგეს! — დაასკვნა ლადომ.

თანხმობა მის წინადადებაზედ ყმაწვილების მთელმა გუნდმა აღტაცებით „ვაშასა“ და „ურას“ ძახილით და ფიცის წარმოთქმით გამოაცხადა. ხოლო სიმღერის ყოველთვის დამწყობმა რეზომ შემოსძახა: ჩაუხდეთ და ჩაუხდეთ, ასატურას ჩაუხდეთო... მაგრამ ლადომ შემთხვევის შესაფერად უფრო სცნო დაეწყოთ სამგზავრო სიმღერა: სწორედ ის, რომელსაც მათი მამა-პაპანი მღეროდნენ

მტრის წინააღმდეგ ლაშქრად მიმავალნი. თვით ლადო მუჟღულ
ყმაწვილებიდან გადმოვიდა ნაპირზედ, რადგანაც ძრიელ დანულ-
რეული ხმა ჰქონდა და ბანის მიცემითაც კი დაამახინჯებდა ყმაწ-
ვილების მწყობრად და ემზიანად ნათქვამ სიმღერას. სიმღერა

XVII

საგმირო ლექსების მწყობრად სიმღერამ მთლად მოხიბლა მომ-
ღერალნიც და მსმენელნიც, — ყველანი გმირებად გარდააქცია.
ერთ მუჭა ყმაწვილკაცობას შეეძლო ამჟამად პასუხი გაეცა უთვა-
ლავი მტრისათვის. სიმამაცესა და გულადობაში ამ წუთში არც
ლადიკო ჩამორჩებოდა მამის პაპას იორამს, და არც სხვა ყმაწვი-
ლები თავიანთს მამაცსავე წინაპრებს.

გულადად და მზიარულად მიდიოდნენ ყმაწვილები თავის გზა-
ზედ განზრახული საქმისათვის. მაგრამ „ღმერთმა დასწყევლოს
ეშმაკი“ და მისი ფათერაკი, როგორც განსვენებული თავადი ზაქა-
რია იტყოდა ზოლმე. საიღამაც გამოსტყვრა ერთი მგზავრი. მო-
დიოდა ფეხით ლადოს პირდაპირ. მოუხლოვდა თუ არა ყმაწვი-
ლებს, ქუდმოხდილმა სალამი მისცა: ყმაწვილებს გაუმარჯოსო;
ხოლო ლადომ ცხენი ზედ მიაგდო მგზავრსა და შესძახა: ჩამოდექი,
გზა მომეციო. „აბა, ყმაწვილო, საით ჩამოგიდგე, ხევში ხომ ვერ
გადავეარდები? ხომ ჰხედავ, შე დალოცვილო, ხევია. ცოტა იქით
მიაყენე ცხენი“, — მიუთითა ყმაწვილებისაკენ. „ეს ასეთ-ისეთი
პასუხსაც იძლევა!“ — წამოიძახა ლადომ. იძრო ხანჯალი, გად-
მოიწია ცხენიდან, დასცა მკერდში და ზურგამდის გაახედა.
მგზავრმა ერთი კი შეჰკივლა: ვაიმე მომკლესო — და გაკმინდა ხმა.

მოულოდნელმა „ფათერაკმა“ ყმაწვილებს ლხინი და ქეიფი
ჩაუშალათ. სიმღერა შესწყვიტეს; თითქოს, კიდეც შეკრთნენ.
ცხენდაცხენ შემოეხვივნენ გარს და სულგანაბულნი უცქეროდ-
ნენ, როგორ აბარტყუნებდა ხელებსა და ფეხებს მომაკვდავი.
დიდხანს იღგნენ ასე — ვიდრემდის მომაკვდავმა სული არ განუტევა
და ხელ-ფეხის ბარტყუნი არ შესწყვიტა.

სიჩუმე ისევ ლადომ დაარღვია, როცა ხანჯალი ცხენის ფაფარ-
ზე გაწმინდა და ქარქაშში ჩააგო:

— ეს რა გვიყო ამ ასეთ-ისეთმა?! რა საქმე ჩამიშალა! — თქვა
და უსიამოვნოდ გააფურთხა.

არ გასულა სულ ორი წელიწადი მას შემდეგ, ლადოს ამ საკმის
გამო აპყარეს ყოველგვარი ღირსებანი და გაგზავნეს ციხეებში.

ლადო დიდ უსიამოვნებასა და უკანასკნელობას განიცდიდა. იმ
ინა ბაბალეს თავისი შეუფერებელი ქცევითა და მოქმედებით.
მაგრამ დედის გული მაინც ვერ ითმენდა და ძლიერ ბევრი ცრემლი
დაჰღვარა თვისი ლადიკოს გულისათვის. როგორც კნენა ბაბალე,
ისე სხვანიც მრავალნი ძლიერა სწუხდნენ, რომ ლადიკოს შეემთხვა
ეს „ფათერაკი“ ერთი ფეხით წინ, ვიდრემდის გამოვიდოდა ახალი
კანონი.

ერთადერთი იმედილა ასულდგმულებდა მწუხარე დედას. ეს
იმედი მდგომარეობდა იმაში, რომ იგი სთხოვდა თავადაზნაურთა
კრებას; რათა ამას შუამდგომლობა გაეწია წინაშე მთავრობისა და
მისი დასჯილი შვილი დაებრუნებინათ სამშობლოსათვის.

ქედნის ლულუნი

წმინდა თევდორე,
შენ ხარ მოწამე!
ხოხობს უთხარი,
მომცეს ჩემი ფრთე.
(ლეგენდა გაგონილი კახეთში)

I

ისეთი უსარგებლო მდინარე, როგორც ალაზანი, ქვეყნიერობაზედ არ მოიპოვებაო, — ამბობენ კახეთ-ქიზიყში.

მართლაცდა ალაზნის წყლით ერთი თვალი წისქვილი არსადა ბრუნავს, არც ირწყვვის სადმე ერთი ციდა ნახნავ-ნათესობისა. სარგებლობის ნაცვლად დიდი ვნება და ზარალიც კი მოუტანია ალაზანს კახელებისათვის.

ოდესმე მრავალი სოფელი ყოფილა გაშენებული ალაზნის ორსავ ნაპირზედ. ამჟამად კი მოსჩანან მარტო მათი ნაშთები. ნაკლებად არ უნდა ყოფილიყო ამ სოფლებში შესანიშნავი ხუროთმოძღვრების ტაძრები. ამას მოწმობენ ხშირი, ზოგან დიდრონ ყორეებად გადაქცეული, ზოგან კი მთლიანად გადარჩენილი კედლები.

ალაზანმა ძლიერ იცის მოდიდება გაზატხულობით, როცა მთებზედ თოვლი იწყებს დნობას, და წვიმიან ამინდებში. ადიდების დროს წყალი ნაპირებს გადაპლევკავს ხოლმე. სტოვებს ატეხილ ჭალებში, რაც რომ უსუფთაობა მოაქვს თან; იხრწნება ყველა ეს და სწამლავს ჰაერს. ეს კიდევ არაფერი, ალაზანი მეტისმეტად მღორედ მოდის. ზოგან, რაც გინდა ახლო იდგე ნაპირთან, არ გესმის ხმა, ისე მღუმარედ მოდის წყალი. ზოგან კი ისმის ხმაურობა მისი, მხოლოდ ეს ხმაურობა არ გაფხიზლებს, არა გმატებს სიციოტხლის ძალას და გამჭირაბობის უნარს, როგორც ზღვა ანუ

ჩქარი და შხულია მდინარე თვისი მოძრაობითა და მძლავრად ზვირთების ხმაურობით. როგორც მდუმარება, ისე უნდელი ხმაურობა ალაზნისა რაღაცნაირ სიდუნეს ჰფენს კაცის მთელ სხეულში, მოძრაობის ხალისს უკარგავს თვის მაყურებელს და მუცდმყოფე მუცლისავენ იზიდავს. ძილი და სუნთქვა მოშხამილი პაეზეფე უკრძალავს თილს დააყრის კაცს?

შემჩნეულია, რომ ვინც თავის ცხოვრებას მომეტებულ ნაწილად ალაზნის ახლო ატარებენ, როგორც, მაგალითად, მწყემსები, სნეულდებიან გამუდმებული ციებ-ცხელებით და უდროოდ ესალმებიან წუთისოფელს. ეჭვი არ არის ამ ციებ-ცხელებამ გაანადგურა ალაზნის ნაპირებზედ იმოდენა სოფლები.

II

ერთ ნასოფლარში აქამომდე დარჩენილა დაუნგრეველი დიდი ტაძრის კედლები და თალი საკურთხევლისა. მხოლოდ ორგანსამგან, საძირკვლიდამ დაწყობილი თავამდე, შუაზედ გაურღვევიათ კედლები უშველებელ კაკლის ხეებს და გაქედილან შიგ ისე, თითქოს განგებ მიუშენებიათ აქეთიქით კედლებიო. საკურთხევლის თაღზედ ამოსულა ბროწეულისა და ლეღვის ბუჩქები. ნაეკლესიარის შუაგულში კი გამჯდარა ნანგრევების ყორეზედ მსხვილი და ხავსმოკიდებული ფესვებით უზარმაზარი თელის ხე, რომელსაც მალლა წვერამდე შეჭხვევია ვეებერთელა სისქის უსურვაზი. დანარჩენი ადგილი ნაეკლესიარისა დაფარულია გაზაფხულობით და ზაფხულობით ანწლითა და იმერული საფერავით. ამ ნანგრევებს უწოდებენ წმინდა თევდორეს საყდარს.

ნასაყდრალის ყოფილ ეზოში ტოლად და ხშირად დგანან თვალუწვდენელი თელის, მუხის, მურყნისა და ბოკვის ხეები. ეჭვი არ არის, წმინდა თევდორეს მადლს დაუცავს დაუნდობელ გადაჩეხისაგან ეს ტყე, რომ ჭერ ცული არ შეჭხებია.

ამ დაცულ ტყეში ზაფხულობით მრავალი ქედანი იყრის თავს და ლულუნებენ, ანუ, ხალხის გადმოცემით, შესთხოვენ წმინდა თევდორეს ხოხობთან შუამავლობას, რათა დაუბრუნოს მან „ფრთე“.

III

ვინა ყოფილა წმინდა თევდორე? — სპარსეთის რომელსადაც ყაენს ისე შეუმუსრავს ქართველების პოლიტიკური, ზნეობრივი

და ეკონომიური ძლიერება, რომ აღრავისა სწამდა თურმე აღარც
ღმერთი და აღარც სამშობლო. ბლომად იყვნენ თურმე ^{ღვთის}
მსახურნიც და მეომარნიც. განსწავლულნი მღვდელმთავრებაც და
გამოჩენილი მხედართმთავრებიც. მაგრამ ყველა ექნა ^{ქრისტიანები}
ქრისტიანები და ქართველები ყოფილან, საქმით კი ^{გებლობის}
გებლობის მოტრფიალენი და მონანი მაჰმადიანობისა.

გადარჯულებისა და გადაგვარების სენს ერთადერთი კაცი გა-
დარჩენია. ეს კაცი იყო ვინმე თევდორე. ამან დაუწყო მხილება
ყველას უშიშრად და დაუზოგველად. მისი ქცევა და მოქმედება
არავის მოეწონა და პირველადვე მახლობლებმა და ნათესაებმა
დაუწყეს დევნა.

IV

როგორი შკაცრი და დაუფერებელი ყოფილა თევდორე ყვე-
ლასთან, შემდეგიდამ ჩანს: ერთხელ მივიდა თურმე მღვდელმთავარ-
თან. ამ უკანასკნელმა ჰკითხა: საით გიხეტიალია, იობის ეშმაკო.
თევდორემ უპასუხა: შენსა ტანადობასა ვიახელ, შენი უდასტურესი
ვერ ვიახლებიო.

— ჰაი, შე შეჩვენებულო და წყეულო, შენა! — შეჰყვირა
მღვდელმთავარმა, — თვით შენა ხარ სატანაცა და თუღაც! გასწი,
დამეკარგე ახლავე აქედამ და თვალით აღარ გამეცადო როდისმე,
შე მძოვრო და წამწყმედო ქვეყნისავ, თორემ ამაზედ მეტი აღარ
შემიძლიან!

შემდეგ ამ ამბისა სასულიერო მთავრობამ ურწმუნოდ აღიარა
თევდორე, სამოქალაქომ კი სამშობლოს მტრად და მოღალატედ;
ბოლოს ორივემ ერთად დასახეს იგი ფრიად მავნებელ პირად, რო-
გორც სარწმუნოებისა, აგრეთვე სამშობლოს კეთილდღეობისა-
თვის. ამისთვის ყველას აეკრძალა თევდორესთან დაახლოება და რა-
იმე საქმის დაქერა.

V

თევდორე თავისას არ იშლიდა: ამხელდა ყველგან და ყველას
ბიწიერებაში. თვისი ამგვარი მოქმედებით საშინელი მძულვარება
გამოიწვია მთელს ხალხში — თვალის დასანახად შესძაგდა იგი ყვე-

ლას. მაგრამ სიძულვილი და „სულელი თევდორეს“ ძაბილი რიდი აკმარეს, — მოქმედებითაც დაუწყეს შეურაცხყოფა. დასცინოდნენ, სცემდნენ, ჰლანძღავდნენ და, ვინ იცის, რას არა სჩადროდნენ მის დასამცირებლად. იგიც იძულებული გახდა შეეწყობინა სიძულვილი კავშირი ხალხთან, გაშორებოდა „სოფელს“, და სახე შეეცვალა რებინა ტყისათვის და დაახლოებოდა ნადირთა და ფრინველთ.

ალანის ჭალაში ერთი ბარდი ამოიჩინა თავის საცხოვრებელ ადგილად და აქ იწყო მხურვალე ლოცვა, რათა უფალს გამოეფხინებინა მისი მოძმენი მომაკვდინებელი ზნეობრივი ძილისაგან. თევდორე არ იყო ხელდასხმული შსახური ღვთისა, მაგრამ მისი ლოცვა-ვედრება ისეთი მადლიანი და ძლიერი იყო თურმე, რომ ნადირნი და ფრინველნი გულმოდგინებით ისმენდნენ ამ ლოცვა-ვედრებას და თვით უსულდგმულო ხეებიც კენწეროებს იხრიდნენ, როცა იგი ლოცულობდა.

VI

დიდი ხანი გავიდა მას აქეთ, რაც თევდორე განდევნეს „სოფლიდგან“. ფუფუნებასა და მონობაში მყოფთ არაფერი არ აინტერესებდათ სხვა, რაც მათ პირადს სარგებლობას არ შეეხებოდა. მხოლოდ ერთმა საკვირველებამ კი უნებლიეთ მიიქცია ყველას ყურადღება. ბნელს, უმთვარო ღამეში ალანის პირად ერთი და იმავე ადგილიდამ აიშართებოდა ხოლმე სვეტი ნათლისა და ბრწყინავდა, როგორც მზის სხივი.

ბევრი ფიქრისა და ბჭობის შემდეგ გაიგზავნა რამდენიმე გამოცდილი კაცი ამ მოჩვენების ადგილობრივ გამოსაკვლევად. როცა იმ ადგილს მივიდნენ, გაგზავნილ პირთ გადაეშალათ თვალწინ ამნაირი სურათი: სენაკიდ გადაქცეულ ბარდში ასვენია შარავანდელით მოსილი სხეული. ბარდის გარშემო წამოსკუბებულან დათვები, მგლები, ტურები, ჩამოუყრიათ ყურები და ნადვლიანი თვალეები მიუჩერებიათ განსვენებულისაყენ. მათთანვე ახლოს დგანან ირმები და შვლები; დაუცქვევრით ყურები და ყელმოდერებულნი გადაიყურებიან ბარდში გაკვირვებული თვალებით. ხოლო მალა ხეებიდან სხვადასხვა ჰანგზედ დაჰგალობენ, დაჰკიკიკებენ და დაჰლულუნებენ გარდაცვალებულს ფრინველნი.

ამ სანახაობამ ისე არ გააკვირვა მნახველნი, როგორათაც იმ

გარემოებამ, რომ შარავანდედით მოსილი სხეული „სულელი“
თევდორესი გამოდგა და თითქმის ზიზლით წამოიძახეს „ურთ ხმით“
„ვინ სულელი თევდორე და ვინ წმინდანობაო!“

ერქვენული
ზიზლით

VII

თევდორეს გვამის დასაყრდელად მრავალი სამღვდელოება
შეიკრიბა და მოაწყდა ყოველის მხრიდან აუარებელი ხალხი. თვით
მღვდელმთავარმაც ისურვა ეპატებიანა თევდორესათვის მის მიერ
მიყენებული შეურაცყოფა და ამის ნიშნად დაესწრო ანდერძის
აგებაზედ.

ასე იყო დაწყობილება: ანდერძი უნდა აეგოთ იმავე ადგილს,
სადაც გარდაიცვალა თევდორე; მხოლოდ შემდეგ წაესვენებინათ
მახლობელ ეკლესიის ეზოში. მაგრამ დაწყობილების საესებით
შესრულებას ერთმა საკვირველმა გარემოებამ შეუშალა ხელი.

გათავდა ანდერძის აგება. დაწესებულ დროს მღვდელმთავარი
მიუახლოვდა გვამს და მოემზადა ამბორისათვის. აი სწორედ ამ
დროს უცბად გაირღვა დედამიწა, შთანთქა გვამი და ყველასათვის
შეუხებელი და უხილავი შეიქმნა.

VIII

ნათლის სვეტი არა ჰშორდებოდა იმ ადგილს, სადაც თევდორე
ცხოვრობდა, მიიცვალა და შთანთქა მისი გვამი დედამიწაში.

ანდერძის აგების დროს მომხდარმა სასწაულმა გამოაფხიზლა
ყველანი. დაუკვირდნენ თავიანთ თავს, შეიგნეს თვისი სიმდაბლე
სულისა და ზნეობრივი სილატაკე და შეუდგნენ თვის გარდაქმნა-
გადაკეთებას: სულის ამაღლებას და კეთილშობილურ გრძნობათა
მოპოვებასა და შექენას. ამას კი შედეგად მოჰყვა განთავისუფ-
ლება სპარსეთის მონობისაგან.

მალღიერმა შთამომავლობამ იქ, სადაც განისვენებდა გვამი
თევდორესი, ააშენა მშვენიერი ხუროთმოძღვრების ტაძარი. გადი-
ნება გარშემო ტყე და გაშენდა მის ნაცვლად დიდი სოფელი.

IX

ეკლესიას დღისით მზის შუქი ანათებდა, ღამე კი თევდორეს
საფლავზედ მდგომი სვეტი ნათლისა.

წირვა-ლოცვა განუწყვეტლივ სრულდებოდა, მლოცავებიც

ყოველთვის გაქედლი იყო ზოლმე ეკლესია, რადგანაც ყოველი მხრიდან მოეშურებოდა მრავალი სასოებით მავედრებელი.

ქვეყანაც აყვავდა სათნოებით, მყუდროებით და გულუხვობით მაგრამ საბოლოო და დაუსრულებელი არაფერი ყოფილა და არც იქნება როდისმე. გამოაშკარავდა სამშობლოს რამდენსამე, და რაც უფრო განსაკვირველი იყო ყველასათვის, წარჩინებულ პირთაგანს რაღაცა უხილავი ძალა არ უშვებდა ეკლესიაში. ამისთანა პირთ ხალხმა დასწამა სამშობლოს ღალატი და ორგულობა. ამ გარემოებამ ყველანი დააფრთხო: ვისაც არაფერი ხინჯი არა ჰონდა გულში სამშობლოს წინაშე, ისიც კი ვერა ბედავდა ეკლესიაში შესვლას; ვისაც გული წმინდა არა ჰქონდა, ის ხომ შორს გაუბრბოდა ტაძარს. შემციირდა ეკლესიაში მოსიარულეთა რიცხვი, ბოლოს თვით მისი მოსამსახურენიც კი ველარა ბედავდნენ ეკლესიის კარებზედ ფეხის გადაბიჯებას.

მცხოვრებლებმა იწყეს ნელ-ნელა სოფლიდამ სხვა ადგილას გადასახლება; ბოლოს სრულად დაცარიელდა და აოხრდა იგი. ნათლის სვეტი გაჰქრა ეკლესიაში. საქართველოს ისევ მონობის (სპარსეთის) ქარიშხალმა დაჰქროლა.

ტაძარი დაინგრა და ნასოფლარზედ გაშენდა ახლანდელი ტყე.

X

ერთხელ, იმ დროს, როცა წმინდა თევდორე განდევნილად ცხოვრობდა ალაზნის ქალაში, მის თვალწინ ხოხობსა და ქედანს შორის სწარმოებდა ერთგვარი შეთანხმება.

თურმე უწინ ხოხობს არც გრძელი ბოლო აშვენებდა და არც ქოჩორი. ისეთივე კუდრაჭა და გალოკილი თავითა ყოფილა, როგორც ახლა ტყის ქათამი და კაკაბია. ამ უკანასკნელთაგან მხოლოდ იმითი იჩნეოდა, რომ ხეზედ ჯდებოდა. ხოხობს ძლიერ უშნოდ მიაჩნდა თავისი თავი სხვა ხეზედ მცხოვრებელ ფრინველებთან შედარებით. დიდად თავილობდა უშნობას და ბევრს ფრინველს უყურებდა შურის თვალთ.

ნამეტნავად იტაცებდა ხოხობის გონებას და შურს უორკეცებდა ქედნის გრძელი ბოლო და მოხდენილი ქოჩორი. სულითა და გულით ნატრობდა, რომ ერთ წუთს მაინც გამოჰსხმოდა მას ქედნის ბოლო-ქოჩორი.

სილამაზის ტრფალი და შური არ ასვენებდნენ ხოხობს. ბევრი იფიქრა რა საშუალებით დაკპატრონებოდა ქედნის მკაცრებას და ბოლოს შეუდგა საქმეს. დაუახლოვდა ქედანს, მისი მკაცრებისა, ისე მოხიბლა თვისი მოჩვენებული გულწრფელობით, რომ ყოვლის უარის უთქმელად ათხოვა ხოხობს თავისი ბოლო და ქოჩორი დროებით.

ერთიცა და მეორეც ხოხობს უნდა დაებრუნებინა პატრონისათვის მკათათვეში. ქედნის გულის დასამშვიდებლად ხოხობმა იქავე ახლოს მდგომი და ზეცისადმი ხელებაპყრობილი წმინდა თევდორე დაასახელა პირობის თავმდებად. ფრინველთაგან კი მარტო გუგული დაესწრო ამ პირობის მოწმედ.

თევდორეს არაფერი გაუგია მათი პირობისა; გუგული კი ყურს უგდებდა მოლაპარაკებას, გულს უბრაზდებოდა ქედნის უქყობასა და ხოხობის გაიძვერობაზედ, მაგრამ ვერ მოახერხა, გაეფრთხილებინა უბედური ქედანი. როცა ამ უკანასკნელმა გადასცა ხოხობს თვისი საუნჯე და თვითონ გატლეკილი დარჩა, მაშინ კი ველარ მოითმინა გუგულმა: „შამოჰკრა ფრთა ფრთას, გაფრინდა და დაციენის კილოთი დიძახა: „მკათათვე, მკათათვე! ხა, ხა, ხა“!..

XII

ბევრი მკათათვე გავიდა მას აქედ, ხოხობს ფიქრადაც არ მოსდიოდა თვისი პირობის შესრულება. მხოლოდ ძრეელ კი ეშინიან ახლაც, არ ჩაიხელონ სადმე ქედნებმა და არ წაართვან ძალით ის, რაც გაიძვერობითა და მოტყუებით შეიძინა. ამისთვის ზეზედ აღარა ჯდება ხოხობი. ზამთარში, სიცივის დროს თუ შეჯდება ხეზედ, — ჯადგანაც დარწმუნებულია მაშინ, რომ ქედანი თბილ ქვეყნებშია წასული, — თორემ სხვა დროს ბარდებიდგან არ გამოჰყოფს ხოლმე თავს. მინდვრადაც იშვიათად გამოდის, მხოლოდ უთუოდ შამებში იმალება.

თუ როდისმე მეძებარმა ძაღლმა ააფრინა ხოხობი შამებებიდგან და მონადირის თოფს ცოცხალი წაუვიდა, საცა ჩამოეშვება, თავს ან ბუჩქებში, ან ხშირ ბალახებში წაპყოფს, ბოლოს დამალვას კი არა ცდილობს. ყველა მონადირე ქედნისაგან მისეული ჰგონია ბო-

ლოს და ქოჩორის დასაგლეჯად და ფიქრობს: „ქოჩორი მაინც შევირჩინო, თუ ბოლოს წამართმევენო“.

მაგრამ ტყუილად ეშინიან ხოხობსაო: ქედანი ძლიერ მწეფელი გაუბედავი, გულუბრყვილო, უთაური და მინდობილი არამცთუ იმისი დაბრუნების უნარი და შნო არა აქვს, რაც წინადად ხოხობისთვის უთხოვებია, არამედ, პირიქით, ნისკარტიც რომ მოაქამოს ვინმემ, ხოხობი იქნება თუ სხვა ფრინველი, შეიძლება ხმაც არ ამოიღოს. არც იმოდენი გამჭრიახობა და მოხერხება აქვს, რომ სხვა მტერი მიუსიოს ხოხობს, როგორც იმასა ჰგონია და შიშობს. ქედანს თვისი იმედი და სასოება მარტო წმინდა თევდორეს თავდებობაზედ დაუმყარებია და ეხვეწება: „ხოხობს უთხარი, მომცეს ჩემი ფრთეო“. გაივლის დრო და ქამი. ესეც მოსწყინდება ქედანს და აღარც წმინდა თევდორეს შეაწუხებს თავისი თხოვნითაო. გუგული კი ახლაც, როცა დაიღლება გუგუს ძახილითა და მოაგონდება, რანაირად შეაქდინა ხოხობმა ქედანი, გაფრინდება საითმე და თანაც დაჰძახებს: მკათათვე, მკათათვე! ხა, ხა, ხაო!.. — დაამთავრებდა ხოლმე ასე, განსვენებული კნენია, ვისგანაც მაქვს გავონილი ეს ლეგენდა.

კ ა მ ი ლ ა ვ კ ა

(მცირედი რამ ამათში)

— ჩემო ქალო, შინა ხარ? მოდი ერთი ვეამბორო მაგ შენს თურაშაულ ლოყებს!..

— დაიცა, მღვდლო, სირცხვილია!.. რო დაგვინახოს ვინმემ, რას იტყვიან?!

— რა უნდა თქვან! ქმარი ცოლსა ჰკოცნისო, სხვა რა უნდა თქვან? რა უკანონობას მე ჩავდივარ!

— უკანონობას კი არ ჩადიხარ, მაგრამ რაღა დროს ჩვენი კოცნა-ხვევნა არის, დავბერდით, აღარ შეგვშვენის.

— რატომაც არ შეგვშვენის, რაო?.. კიდევაც ვჯობივარ ახლანდელ ჯეელებს, რაშიაც უნდა გამეჯიბრნენ: თუნდ გაქცევაში, თუნდ ქიდაობაში, თუნდ კიდევ შვილების!..

— ტყუილია მაგ დალოცვილი ნუნუასთანა! უენოსაც ენას ამოადგმევიანებს და გაზაფხულის მერცხალივით ააჭიკჭიკებს.

— რატომაც არ ვიჭიკჭიკებ! ღმერთმა ააშენოს იმათი ოჯახი: კარგი გვაჭამეს, კაი გვასვეს, სამი მანეთი წინ გასაძლოლი ჯიბეში ჩამიდეს და გამომისტუმრეს. შენ ხომ არაფერი დაგილევია დღეს და რას დამენაძლევები, შენ ჩემზე უარესად ავაჭიკჭიკო, ისეთი რამ შეგატყობინო

— შე ვერაფრით ვერ ამაჭიკჭიკებ.

— მაშ მართა ხელი!..

— დაიცა, კარგი! მართლადა არავენ დაგვინახოს, სირცხვილია.

— შენ თითონ შენი ნებით მამიშვერ მაგ ფუნთუშა ლოყებს, თუ შეგატყობინებ იმ ამბავს, რამაც ასე აატოკა ჩემი გული სიხარულით და ამაჭიკჭიკა. მაგრამ მანამდის არ დავიღლები შენი კოცნით, არაფერს გეტყვი.

— შენი ნება არის. ნურაფერს მეტყვი, მხოლოდ ერთხელა და

ორჯერ არ დაგვიცდია, რომ მაგისთანა ალტაცებით სინხარულს უთუოდ სამწუხარო რამ მოჰყოლია. არ ვიცი, რა გაქვს სინხარული, მაგრამ მე კი გულში მეშინიან.

— ტუჟილად გეშინიან, ჩემო... ჩემო... აბა როგორ [გინტანს] ჩემო სულის კოლოფო! ხომ იცი, როგორც კოლოფში [სტრუქტურა] ჩასდო ჩასდო და დაპკეტო, სწორედ ისეა შენში ჩემი სული ჩაკეტილ-ჩაბეჭდილი.

— კარგი, მეყოფა მაგოდენა თავის მოქონვა და ალერსი!

— რის თავის მოქონვა! მე ეხლა ისეთ მდგომარეობაში ვიმყოფები, შესაძლებელი რომ იყოს, ხელს მოვკიდებდი, ამოვადრობდი ჩემს სულს და ფეხთა ქვეშ დაგიფენდი...

— ჰო, კარგი, მჭერა ყველაფერი!.. მითხარი ეხლა, რაც სათქმელი გაქვს.

— აბა მოიტა, ჯერ დავიღალო შენი კოცნით.

— კმარა, მღვდელი! სირცხვილია!..

— აი ეხლა გიტყვი! დღეს ბლალოჩინმა გამიმეღაენა, რომ კამილავეჯზე წარგადგენო.

— მართლა?! ოჰ, მადლობა შენთვის, ღმერთო! ძლივს არ ეღირსა ჩემი ყურები ამ სასიამოვნო აჰმის გაგონებას!.. როდის იქნება, ერთი თვალითაც ვნახო!

— ნახვითაც მალე ნახავ... რა გითხარ, სასინხარულო ამბავს გიტყვი-მეთქი! მაშ, მოიტა კიდევ დამატებით!..

— ჰო, ეგ კარგი, ბლალოჩინმა წარგადგინა. მერე იქ? იქიდანაც წარგადგენენ? საქმე იქ არის!

— კიდევ ეგ მიხარია, რომ იქიდანაც წასულა წარდგენა. ეხლა წინ აღარაფერი უდგა — მერმის, ემ დროს კამილავეკიანი მღვდელი გეყოლები.

— თუ ჩემებრივ ეცოდინებოდათ შენს უფროსებს, კამილავეკა კი არა, ეხლა დიდი ხნის დეკანოზიც უნდა იყო.

— სად არის კითხული და სამართალი, ჩემო კოკობო ვარდო!.. ოცდახუთი წელიწადია მღვდლადა ვარ და ამ ხნის განმავლობაში ბედენიკისა და სკუფიის მეტი არაფერი ჯილდო არა მაქვს რა, მაშინ როდესაც ჩემს ნაამხანაგარებს გული ორდენებით აქვთ სავსე. დიდი უსამართლობა და უცოდლო-მადლობა ტრიალებს ჩვენს უწყებაში. მე კიდევ რა მიჭირს! რამდენი არის ჩემზე უფრო დიდი ხნის ნამსახური, რომ ჯერ სკუფიაც არა აქვთ.

— შენ სხვა ხარ! როგორც შენ ასრულებ საღმრთო წესებს, როგორც შენ ერთგულად ლოცულობ ხემწიფისა და ქვეყნისათვის, რომელი მღვდელი ან დეკანოზი მოიმოქმედებს ამას!

— განა ტყუილს ამბობ. რითა მჯობიან ის ჩემი ნაშრომები ან სხვები, ვისაც გული ორდენებით აქვთ საფეხი? და ვერც მთავრობისადმი ერთგულებაში ისინი წინ ვერ წამივლენ. მაგრამ უბედურება იმაში მდგომარეობს, რომ ისინი მთავრობის თვალწინ არიან, თავიანთ მოქმედებას თვალთ აჩვენებენ მთავრობას და კიდევ იღებენ ჯილდოებს. მე კი აბა, როგორ დაეანახვო აქედამ ჩემი ერთგულება!... აქ შუამავლად, ავისა და კარგის გადამცემი მთავრობისადმი ბლალოჩინი უნდა იყოს. მაგრამ ბლალოჩინიც იმასა ცდილობს, რომ იმაზე დაწინაურებული არავინ იყოს მის საბლალოჩინოში, თავის მეტოქედ არავინ გახადოს მთავრობის თვალში. თუ კარგ რამეს ხედავს სხვაში, ან გაჩუმიებულია და არ აცნობებს მთავრობას, ან თეთრს შავად აჩვენებს. ეხლაც მიკვირს, როგორ წარმადგინა. მაგრამ, მგონია, სინდისმა შეაწუხა.

— ეხლა კი მაინც ნამდვილია? როგორღაც მეუბირულება.

— არა, ეხლა წინ აღარაფერი უდგა. ისე შეგულება ეგ საქმე, რომ თითქო თავზე მეხუროს კამილაკვა.

— ღმერთო, შენ გადმოგვხედე კეთილის თვალთ! ხო რა გაჭირვებაში ვართ, როგორ გვემძიმება სამ-სამი შვილის შენახვა ჩვენს ხარჯზე, მაგრამ სამი შვილი რომ ერთად მიეღოთ სახელმწიფო ხარჯზე ისე არ გამიხარდებოდა, როგორც მაგ ამბავმა გამახარა.

— მაშ უამბოდ დაგიკოცნიდი მაგ ფუნთუშა ლოყებს?

— ძლიერ გული მტკიოდა, რომ დაჩაგრული იყავი. გუშინდელ გამოსულ ლაწირაკებს კამილაკები წამოუსკუპებიანთ თავზე და ჩამოუკანტურებიანთ გულზე ოქროს ჯვრები, შენ კი, ამდენი ხნის ერთგულად ნამსახურს, კამილაკაც არა გქონდა.

— ღმერთი მოწყალეა. აქამდის ჭირდა საქმე, თორემ ეხლა, რაკი კამილაკვას მივიღებ და პატივი და ღირსება მომემატება, ადვილად შესაძლებელია მთავრობასთან დაახლოება... უნდა ვეცადო, ვინმე, მთავრობასთან დაახლოებული კაცი, მოვიპოვო, დავიმეგობრო, მაშინ აღარაფერი გაჭირდება, მაშინ პირდაპირ იქიდან უბრძანებენ ბლალოჩინს — წარმადგინოს შემდეგ ჯილდოზე, აბა ნუ იკადრებს და ნუ წარმადგენს მაშინ!

ასე მუსაიფობდნენ მღვდელი მამა იოსები (გვარი დამავიწყდა,

დასწყევლოს... ენაზედ მადგა და ვეღარ კი მომიგონია) და მისი მეუღლე ფოფოღია ნინო.

ტკბილ მუსაიფს მალე ტკბილი ძლივ მოჰყვა. რა დიდად თამოვნებდა ფოფოღია ნინო, რომ შესძლებოდა ეცქირა მძინარე მეუღლისათვის!... წამდაუწუმ მამა იოსებს სიამოვნებებს ღიმილზე ეხატებოდა ტუნებზე; ღიმილს ხანდახან მოსდევდა ზმუჯუნად ვადაქცეული სიცილი. ყველა ეს იყო გამოწვეული სასიამოვნო სიზმრით, რომელსაც სჭვრეტდა მამა იოსები თვალების მოხუჭვის უმაღვე.

სიზმარი ალბათ დიდხანს გაგრძელდა, რადგანაც, რაც ესიზმრა მამა იოსებს, იმის ცხადლივ შესრულებას დიდი დრო უნდოდა. ხოლო ბოლოს და ბოლოს ტუნების ღიმილი წარბებისა და პირისახის ჭმუნვად შეეცვალა, სიცილის ზმუჯუნი — შფოთვად და იმდენი იშფოთა, რომ სულ ოფლში გაიწურა. დასასრულს, როგორც იყო, მოიკრიბა ძალ-ღონე და ისე დაიყვირა: თქვე შეჩვენებულებო, რაზედ დამღუპეთო, რომ ფოფოღია ნინო შიმისაგან ფეხზე წამოვარდა და გააჭყიტა თვალები. მამა იოსები ძალზე ჭმინავდა, ხოლო ფოფოღია დიდხანს უგუნურად იცქირებოდა. ძლივ-ძლივობით მოვიდა გონზე და მიმართა მეუღლეს:

— რა იყო, მღვდლო, რა მოგივიდა?

— ოჰ, ოჰ, ოჰ!... დამაცადე ერთი! ოჰ, გმადლობ შენ, უფალო, რომ სიზმარი იყო და არა სინამდვილე!

— რა ნახე, შენი ჭირიმე, რა იყო?!

— რაღა რა ვნახე!.. თუმცა სიზმარი იყო, მაგრამ მაინც საშინელება რამ ვნახე.

— გული დაიმშვიდე, გენაცვალე, და მიაბზე ერთი, რა ნახე!

— ვითომც მომსვლოდა კამილაკვა, ბლალოჩინმა შემატყობინა მოწერილობით. წავედი ქალაქში, შევაკერინე თერთმეტ მანეთად მშვენიერი, შეინდისფერი ხავერდის კამილაკვა და წარვუდექი ამ კამილაკვით ეგზარქოსს, მისი ლოცვა-კურთხევის მისაღებად. მიმიღო მეტისმეტად წყალობის თვალთ, მეითხა: რატომ დაუგვიანებიათ შენთვის ჯილდოების მოცემაო, მე შემომესმა შენზე, რომ ძლიერ კეთილსაიმედო მოძღვარი ყოფილხარო. შენისთანა კეთილსაიმედო პირები ყოველთვის თავ-თავის დროზედ უნდა იღებდნენ ჯილდოებს, რომ უფრო წახალისდნენ და ერთგულნი იყვნენ მთავრობისა და ეკლესიისაკაო. მიბოძა ლოცვა-კურთხევა და გამო-

მისტუმრა. ჩემზედ კაი აზრები ჩაეგონებინა იმ დაახლოებულ პირს, ვისაც ვითომ მე დავუახლოვდი—გავიხადე მეგობრად, კეთილის მყოფად. მოვედი შინ. დავიხურე კამილაკა და გეგენე მომილოცე და მითხარი: რა ძლიერ გიხდებოა. მილოცე და მითხარი: ბიც — მტრებიც და მოკეთენიც. არ გამოსულა ბევრ დღეშიც ეკლესიაშიც კი არ მხურებია კამილაკა, წამოწოლილი ვარ დერეფანში მუთაქაზედ. ვნაბოთ, ჩვენმა ბავშვებმა მორთეს ყვირილი: ნამაჩვენს რა ლამაზი ჩანახი უყიდნიაო. გამაარბენინეს შინიდან კამილაკა, ეცნენ ეზოში დაგროვილ ქვიშას, დაუწყეს კამილაკით აწყვა. მინდა გავუჯავრდე, დაუუყვირო... ხმა ვერ ამომიღია! ისე გახადეს ის მშვენიერი კამილაკა, რომ სულ გაასაძაგლეს! ესეც როდი აკმარეს, გამოსჭრეს ძირი, რა კარგი გორგოლა არისო და დაუწყეს გორება, უძირო კამილაკა კი მარგილზედ ჩამოაცვეს. მე ვწუხ, ვტოკავ, მინდა ავდგე და ბრაზმორეულმა ყველანი მარგილზე ჩამოვაცვა ისევე, როგორც იმათ კამილაკა, მაგრამ ადგილიდან ვერ დავძრულვარ... იცი, რა ტანჯვაში და ვაი-ვაგლახში ვიყავი? გმადლობ შენ, შემოქმედო, რომ სიზმარი იყო და არა სინამდვილე!

— უიმე!.. ნეტავი გამაქრო! ეგ როდი არის კაი სიზმარი!..

— ე კამილაკას ხომ ველარ გამიბრუნებენ და სხვა, რაც ენებოს ღმერთს, ის იყოს ჩემთვის.

— მეც კამილაკაზე მეშინიან, თორემ სხვა რისა უნდა მეშინოდეს?

— არა, კამილაკა, როცა ბლადოჩინი გამოტყდა და მითხრა, რომ იქიდანაც წავიდა უწმინდეს სინოდშიო, ვითომც ხელში მკერია...

გათენებამდის თვალი აღარ მოუხუჭავთ არც ქმარსა და არც ცოლს. ვააბეს ლაპარაკი სხვადასხვა შინაურ საქმეებზედ, მაგრამ ხშირად ისევე კამილაკა ხდებოდა ლაპარაკის საგნად. მათი ნალაპარაკევი რომ სავსებით აიწეროს, ამბავი ვრცელი და მოსაწყენი გამოვა, ხოლო, რაც კამილაკაზე ჩაურთეს ლაპარაკში, იმას კი მოვახსენებთ საზოგადოდ, ლაპარაკობდნენ იმაზე, თუ სად და რა ფერი ხავერდისა უნდა შეეკრიყო კამილაკა. ერთხმად გადაწყვიტეს, რომ არ შეიკეროს იგი იმ ფერისა, რა ფერისაც მამა იოსებმა ნახა სიზმარში... ჩამოთვალეს ისინიც, ვისაც ეამებოდა ან ეწყინებოდა მამა იოსების კამილაკით დაჯილდოება. მხოლოდ, როგორც იმათი

ანგარიშიდან გამოდიოდა, თითქოს არავის ეამებოდა ასეთი დაწინაურება მისი.

სიზმარში მიღებული შემადრწუნებელი შთაბეჭდილებები სრულიად გაუქარწყლა და დაავიწყა მამა იოსებს ლაპარაკზე დაბრუნებას. ცოლიცა და ქმარიც ძლიერ კაი გუნებაზედ აბრძანდნენ. მამა იოსებს ფიქრადაც არ მოსვლია, რომ ცხადლივაც შესაძლებელი იყო რაიმე უსიამოვნების ნახვა და გამოცდა.

სწორედ ამ მოულოდნელობის ბრალი იყო, რომ უკიდურეს აღშფოთებამდის მიაღწივეს ცოლმაცა და ქმარმაც, როდესაც სინამდვილითაც დაატყდათ თავს უსიამოვნება. სადილს ემზადებოდნენ. საზოგადოდ, მამა იოსებს არ უყვარდა და ძლიერ იშვიათადც სადილ-ვახშმობდა შინ. მომეტებულ ნაწილად რაიმე წესის შესრულების შემდეგ, ანუ უამისოდაც ვისთანმე შეექცეოდა. ამნაირ შექცევას უფრო სასიამოვნოდ და სასარგებლოდ სთვლიდა, ვიდრე შინ პურის მირთმევას. ამ დღეს კი სულით და გულით ნატრობდა, არაფერი გამოვარდნოდა ისეთი — არავის მიეწვია რაიმე წესის შესასრულებლად. დღეს სურდა უსათუოდ შექცეოდა სადილს თავის ნინოსთან მუსაიდში. ნინოც, რასაკვირველია, შეუდგა ნოყიერი სადილის თადარიგს. ემზადებოდნენ სადილის მირთმევას. სწორედ ამ დროს მოვევლინათ, სრულიად მოულოდნელად, თავისი ქალიშვილი ლიზა, მოწაფე ტფილისის საეპარქიო სასწავლებლისა. მისი უდროოდ მოსვლა სახლში როგორღაც ეპირულა მშობლებს. ბილეთის საშუალებით და თვით ლიზას ნალაპარაკევიდან შეიტყვეს, რომ მოსწავლე ქალებმა „ბუნტი“ მოახდინეს და მთავრობამ დაითხოვა ისინი სახლებში წასასვლელად ახალ განკარგულებამდე.

— ვაიმე, კამილაკავ და თავო დაღუპულო! — წამოიძახა მამა იოსებმა ხელების ერთიერთმანეთზე შემოკვრით და სასოწარკვეთილებით, როცა შეიტყო, რაშიც იყო საქმე. — ეხლა ხომ ცუდად შემნიშნა მთავრობამ. შენ გამოისობით, შე ღვთისაგან შეჩვენებულ და წყეულო, ხომ აღარ მომცემენ კამილაკას! რაზე გამაშავე უფროსის თვალში. შე იუდის კერძო, და დამიკარგე კამილაკა!

— მე რა ვიყავი, რა ვქნა?!

— ის მიყავი, რომ კამილაკა დამიკარგე, კამილაკა! გესმის, თუ არა, შე შეჩვენებულო ძლივს გავაბედვინე, წარვადგვინე

თავი, რეები არ ჩავიდინე, რომ ჩემი შემესრულებოდა და შენს ქვეყნის ქვეყნითა და მოქმედებით ცეცხლზედ წყალი დამისხნი.

— შენ ისე ლაპარაკობ, თითქოს მთელი ის მოხდა სასწავლებელში, მარტო მე ჩამედინოს, ვყოფილიყო? მთელი მოსწავლეები იღებდნენ მონაწილეობას საქმეში და მე როგორ ჩამოვრჩენილიყავ სხვასა?!

— რატომაც ვერ ჩამორჩებოდი, შე წყეულო, თუ შენ კეთილი სული გიდგია და ადამიანობის გცხია რამე!.. რომ არსად გამიგონია ამისთანა ღვთის წყრომა და უბედურება საქრისტიანოს შესარცხვენად! ეს პირველი მაგალითი უნდა იყოს ქვეყანაზედ, რომ ლაწირაკმა გომბიობმა მაგისტანა უწესობა და უღმერთო საქმე ჩაიდინონ!

— ჯერ გაიგე მიზეზი, რამ გამოიწვია ჩვენი „უწესობა“ და მერე თუნდ უღმერთო დაუძახე, თუნდ სხვა რამე.

— გავიგო, მე ვიცი, ქეთევან დედოფლისებრ მოწამეობის გვირგვინს დაიმსახურებთ თქვენი ღვაწლით, თქვენ ნუ მომიკვდებით.

— აბა სწორედ ჩვენ გვეკუთვნის იმისთანავე მოწამეობის გვირგვინი და უფრო უდიდესიც: ჩვენ არა ნაკლებ ქეთევანისა ვიტანჯებით, და ვიტანჯებით არა მაჰმადიანთაგან, არამედ მათგან, ვისაც მიაჩნია თავისი თავი ქრისტიანობის უპირველეს და ნამდვილ წარმომადგენლად!

— გაკმინდე ხმა, შე შეჩვენებულო! მომეტებულად ნუ მალელებ, თორემ ამაზედ მეტი აღარ შემიძლიან!

— რისთვის უნდა გავკმინდო ხმა? რასაცა ვგრძნობ, იმის თქმას ვერაფერ დამიშლის! სასწავლებლად კი არა, სატანჯველად მიგყავართ მშობლებს იმისთანა სასწავლებელში, სადაც ჭალათები გვადგანან ყოველ წუთში თავს. გვატანენ ძალას, ვილოცოთ და ვვედროთ ღმერთს უცხო, გაუგებარ ენაზე; სულსა და გულს კი არაფერი ეცხობა ლოცვისა — მხოლოდ ამისთანა მოქმედებით იქამდის მივყევართ, რომ სულითა და გულით გვაძულებენ ღმერთსაცა და სარწმუნოებასაც, სადაც ჩავგჩინებენ ყოველ წუთს, რომ მარხვის ჭამა ცოდვა არისო, თვით ამისი ჩამგონებელნი კი, ჩვენ თვალწინ, იქავე, ჩვენს სუფრაზე შეიქცევიან კატლებს და ბოფშტეკებს; ჩვენ კი ამავე დროს ლობიოთი და ზეთით გვხეთქვენ: სადაც ხმა ვერ ამოგვიღია ჩვენს სამშობლო ენაზე ისე, რომ

პრიბაჰარის მღვდელი

(ამბავი)

I

„მადლობა შენთვის, ღმერთო, თუ სადმე ხარ! რა დრო მოიყვანე, შე დალოცვილო. ოჰ! რამდენს მოუშხამე ტყბილი ცხოვრება და ჩაუგდე კოვზი ნაცარში! ხოლო მათ ნაცვლად რამდენი მოსწივე მოულოდნელად ბედს და გადაუშალე წინ უხვი სუფრა!.. მე დამღვდელი?! სიზმარში კი მომელანდებოდა მღვდლობა? რომ ეს დრო არ დამდგარიყო და უწინდელი მღვდლობა იყოს? ეხლა ანაფორა მაცვია! სიზმარი ხომ არაა — ცხადია! აბა, რო იტყვიან: წინანი უკანაო და უკანანი წინაო, სწორედ ეხლა ხდება ნათლად და სინამდვილით: მეც მღვდელი, ჩათლუაც მღვდელი, ისიდორეც მღვდელი!

„ახლა რამდენი ისწავლა ამ საცოდავმა ისიდორემ? ეს „უჩილიჩაო“, ეს სემინარიო, ეს აკადემიო — ბოლოს ისევ მღვდელი, როგორც მე და ჩათლუა... ახ, ჩათლუავ, შე პირქაღლო, ნეტავი ერთი ამ საათში აქ მომივდო შენი თავი, რომ თავითფეხამდე გადაგლოკო!... შენ გამაბედნიერე, თორემ მე ფიქრად კი მომივიდოდა როდისმე, რომ მღვდლის ანაფორას ჩავიცვამდი? მართალია, ხანდახან ვოცნებობდი მთავარდიაკვნობაზე, მაგრამ მიუწევდომლად ვთვლიდი ამ ოცნებას. კაცი ცხოვრებაში ჩაებას, ღვინოს ტუჩი მოჰკიდოს, სხვისა ჰირშიაც და ლხინშიაც ერთნაირად ეწაფებოდეს ნუნუსს და მხიარულად, სიამოვნებით დროს ატარებდეს და სწავლა-მომზადებისათვისლა მოიცალოს და მოინდომოს?! რაც მთავარდიაკვანი, ის ფსალმუნჩიკიც... რისთვისლა უნდა ავიტვიო აუტვივარი თავი, მაგრამ როცა ჩათლუამ ჩაიკვა ანაფორა მღვდლისა, მაშინ კი ღვთის წყალობა გაქვს, მე სიმშურნემ შემახურა!

„როგორ, ჩათლუამ რომელი სემინარიის ან „უჩილიჩის“^{კაბე} ბი გადალახა? ან რითა მჯობდა მე? პირიქით, მე იმას ყოველთვის ვჯობნიდი. მართალია, ის უფრო ბევრგან არის ნათქვეფი და უფრო მაკებული და საერისკაცოც ყველაფერი ესმის, გეგრაფიკითაც სიოში კი მე ყოველთვის ვცალავდი და დღესაც ვჯობნივარ. თუ კაცია და წინ წამივლის ან კითხვაში, ან გალობაში! მღვდლისათვისაც ესენია საჭირო. თავის დღეში მე იმის ქვეშ არ დავრჩომილვარ და ეხლა ცოცხალის თავით გაფუშებდნი მე იმას ჩემზე წინ? იმის ჯიბრზედ მოვკიდე ხელი მომზადებას. თორემ... მოვკიდე და კიდევ მივალწიე საწადელსა!

„მოდღართ-მოდღართი რომ მკითხავდა ხოლმე, შური და მტრობა ხომ არა გაქვს გულშიო. არა, შური რომ არა მქონოდა, ამ ადგილს მივალწევდი? რათ უნდა იყოს შურიანობა წინააღმდეგი ან ღვთისათვის, ან კაცისათვის, როცა მან გამაყვითა, კაცად მაქცია!

„ეგ არის, ბევრი დამეხარჯა მღვდლობის შოვნაში. მომზადებაში ამადრო ბევრი, მაგრამ, რა ვუყოთ, უიმისობაც რო არ შეიძლება — ფეხი შიგ ედგადა! კიდე ღმერთმა უშველოს ჩვენ ამხანაგებს, თორემ „პრიღვარშიც“ ბევრს ამაგრებდნენ. თუმცა კი, სწორედ რო ვთქვით, არც ისე ბევრია ჩემი დანახარჯი. აბა ისიდორემ იანგარიშოს, რამდენი დაეხარჯათ მის მშობლებს „უჩილიჩაში“, სემინარიაში, აკადემიაში; მის დანახარჯთან ჩემი სათქმელიც არ იქნება. განსხვავება კი მე და ისიდორეში რა არის? — ისიც მღვდელია, მეც მღვდელი... შარცხვეს, ვინც იმაზედ ნაკლებ აუგოს მიცვალებულს ანდერძი! ის ქალაქის მღვდელია და მე სოფლის? მე ბატონი ვიქნები ჩემი მრევლისა და ის კი მონაა თავისი მრევლისა. ეს არაფერი? აბა მიუუროს, როგორ საჩქაროდ ავაყენო ჩემი დანახარჯი მრევლის კისრიდან! ისიდორე ხომ ვერ მოესწრება ამას! მართალია, შეღავათი აუთოქვი მრევლს „პრიღვარის“ შედგენის დროს, მაგრამ ეს არაფერი, ჯერ ჩავდგა ფეხი მრევლში: იმისი ცოცხალთ იციან, მკვდარს საით უზამენ თავს, — ამხანაგები იქ მეყოლებიან, თუნდაც რო შევასრულო აღთქმული, რასა ვკარგავ? მაინც იმაზედ ხო ბევრით მომეტებულს ავიღებ. რასაც პრიჩეტნიკობაში ვიღებდი.

„მერე რაც მეკუთვნოდა, იმასაც ხომ სრულად არ მაძლევდა ჩემი მღვდელი... პო, აბა მიუუროს ეხლა ჩემმა პატიოსანმა მღვდელმა! რაო? რას ვამობ? ჩემმა პატიოსანმა მღვდელმაო?

რის მღვდელია ის ეხლა ჩემი? — მღვდელი კი არა, ნამღვდელა-
რია! ერთი კი დავსტკბები და... საცა წვრილია, იქ გაწყდეს, თუ
ვერ ვასროლინო კუდიტ ქვა და ვერ წამოვსკუპდე მეს კაღვლესი...
მაშ, მე ბიჭი არ ვიქნები!“

ასე ფიქრობდა და ლაპარაკობდა თავისთვის ერთ-ერთ ნათესა-
სიან სასტუმროს ოთახში საღამოს ლოცვიდან დაბრუნებული იმ
დღით ახლად ნაკურთხი მღვდელი მაქსიმე ქერეჭაშვილი.

II

მაქსიმე პირველ ცოლთან დაბადებული ვაჟიშვილი იყო შტატ-
გარეშე პრიეტკინის (შემდეგ გადასახელებულ „პსალმუნჩიკად“)
იოსებ ქერეჭაშვილისა.

ვიდრემლის მაქსიმეს დედა ცოცხალი ჰყავდა, მამაც, მისი
სიყვარულით მოსდიოდა. თუ ცოლის ხათრით ან შიშით, ყურად-
ღებით ექცეოდა მას. რადგანაც საშუალება არ აძლევდა ხელსა და
ღირსს, რომ სასწავლებელში მიეყვანა იგი, თვითონ მამა შეუდგა
მის აღზრდას და გულმოდგინედ ასწავლიდა ჟამნ-დავითნს, ხოლო,
როცა დაქვრივების შემდეგ მეორე ცოლი მოიყვანა და მასთან
ეყოლა სხვა შვილები, მაქსიმეზედ სრულიად გული აიყარა და
მიანება თავი. მაქსიმემაც ჟამნ-დავითნს მიანება თავი და დაიწყო
გარეწარობა.

ჯერ სამშობლო სოფელში დახეტიალობდა უსაქმურად მაქსი-
მე, მერე იქით სოფლებში გაეჩვია, ბოლოს ტფილისისაკენ გამოს-
წია. აქ პირველადვე, რკინიგზის ლიანდაგზედ უბრალო მომუშავე-
თა წრეში მოჰყვა. მაგრამ მუშაობა ლიანდაგზედ, ცოტა არ იყოს,
სამძიმოდ ეჩვენა. მალე დაანება თავი და ერთ საყასბოში მივიდა
ბიჭად. ეს საქმეც ვერ ჰპოვა მაქსიმემ თავისი ბუნების შესაფერად,
ისევ ეკლესიის „სტოროეობა“ ირჩია და იშოვნა კიდევ ისეთი
ადგილი ერთ-ერთ ტფილისის ეკლესიაში. „სტოროეის“ ყოფა-
ცხოვრება უფრო მყუდროდ ეჩვენა მაქსიმეს და აქედან ფეხი
აღარსაით მოიცვალა. აქ ხელი მიჰყო ისევ მამაპაპურ საქმეს —
ჟამნ-დავითნს. შრომამაც არ ჩაუარა უნაყოფოდ. „ფსალმუნჩიკის“
ეგზემენი დაიჭირა და „გამწესებულ იქმნა“ შტატის ფსალმუნჩი-
კად ოსეთის ერთ-ერთ მიყრუებულ „პრიზოდში“, ხოლო მისმა

ბედმა ისე იმუშავა, რომ ექვის თვის შემდეგ დაიკალი ადგილი
სოფელ გვერდულში, სადაც გადაიყვანეს ისევ შტატის ადგილზე.

ახალ მღვდელს ვერ შეეწყო მაქსიმე კარგად — მარტინ მარტინი
დიოდა ჩხუბი. მღვდელი ძლიერ შეეცადა მის მოშორებას. მარტინი
ვერასგზით ვერ მოახერხა. მეტადრე ახალმა მოძრაობამ შეუშალა
ამაში ხელი და ენა მუცელში ჩაუგდო მღვდელს. მაქსიმე კი პირ-
იქით უფრო წააქეზა და გაათამაშა ამ მოძრაობამ მღვდლის წი-
ნააღმდეგ ბრძოლაში. მაქსიმემ თავისი თავი სოციალ-დემოკრატად
გამოაცხადა. მალე ცოლიც შეირთო და ამით უფრო მოიყრბა
ძალ-ღონე მღვდელთან საბრძოლველად. რადგანაც ცოლში ჰპოვა
წრფელი თანამოაზრე და მედგარი მომხრე უკვე ატეხილ ბრძო-
ლაში.

ცოლი მისი მღვდლის დარჩომილი ქალი იყო. როგორც თვითონ
ქალი არწმუნებდა მაქსიმეს, ბევრ სემინარიელს უთხრა მან უარი,
ხოლო ესლა მაქსიმე ქერეკაშვილზედ გათხოვდა იგი მისთვის, რომ
მხოლოდ შენ დააკმაყოფილე ჩემი წარმოდგენა ქმარზედაო, —
ეუბნებოდა ხოლმე ხშირად ცოლი ქმარს.

ერთმანეთი მათ გაიცნეს მიტინგებზედ. ქალმა პირველმა მოიწო-
ნა მაქსიმე და მისი „მიმართულება“ და პირველადაც მან მისცა
წინადადება ცოლ-ქმრობაზედ: შეერთებული ძალით უფრო ნაყო-
ფიერად ვიბრძოლებთ დაჩაგრული ხალხისთვისაო, — ეს დაუმატა
მან, როცა გამოუმკლავნა თავისი გადაწყვეტილება საქმროს.
ჯვრისწერაც აღარ დააგვიანეს, თუმცა სასძლო იმ აზრისა იყო,
რომ ჯვრისწერა სულ მეტი იყო, არაფერს ნიშნავდა, ვერც ვერა-
ფერს მოუმატებდა მათ და ჯვარდაუწერლადაც მტკიცე ცოლქმრუ-
ლი კავშირი ექნებოდათ, მაგრამ თვით მაქსიმეს სამსახურისათვის
შეუძლებელი და კანონიერად შეუწყნარებელი იყო ჯვარდაუწერ-
ლობა.

როგორც მოსალოდნელი იყო, შეუღლების უმაღვე მღვდელ-
ზედ მიიტანეს ძლიერი იერიში, იმისათვის საბუთიანი მიზეზი და
მასალაც ჰქონდათ ხელთ, სამღვდლოთა კრების გადაწყვეტილე-
ბა: მიეცეს პსალმუნჩიკებს მესამედი შემოსავლისა, ნაცვლად მე-
ოთხედისა. ომი საჩივრით დაბოლოვდა, რომელსაც მოჰყვა შედე-
გად მაქსიმეს უადგილოდ დათხოვნა, მაგრამ ზოგი სიმამრის მეცა-
დინეობით, ზოგი ნაცნობების დახმარებით, ზოგიც თვით დათხოვ-

ნილის განუწყვეტელი თხოვნების წყალობით, ორი თვის შემდეგ მიიღეს იგი უკანვე სამსახურში და ისევ ოსეთში გაამწეხეს.

ჯერ სრულიად დათხოვნა აღვილიდან, მერე ისევ დაკარგვა აღვილი ასატანი და მოსანელეზელი არ იყო „დაჩაგრულების მფარველთა და მათი ინტერესების დამცველთათვის“, მაგრამ აუშფოთებლად მიეგებნენ და სულის სიმშვიდით აიტანეს ეს განსაცდელი. მიზეზი ამისა, მგონია, ის უნდა ყოფილიყო, რომ მათ ახალ ყვავილობაში დაატყდათ თავს ეს განსაცდელი და ნეტარება ახალ ყვავილობისა უსიამოვნო გრძნობათ აღარ აღწევდა აღვილს მათ გულში. მართალია, ხანდისხან კი ეწვეოდათ ხოლმე მათ დაუპატიებლად შემადრწუნებელი ფიქრები, მაგრამ ერთიერთმანეთის გამხნეებით მალე გაჰფანტავდნენ ხოლმე ამისთანა ფიქრებს და უმალ აღივსებოდნენ იმედით უკეთეს მომავალზედ.

იმედის განხორციელებამ მოლოდინს უსწრო. აქ, ოსეთში, შეიტყო მაქსიმემ, რომ მისმა „სტოროცობაში“ ნაამხანაგარმა და მეგობარმა ჩათლუმ (გამოცვლილი სახელია) ისარგებლა იმ დიდი წყალობით, რომელიც მოუვლინა სამღვდლო კრებამ თავისი დადგენილებით (მთავრობის მიერ დამტკიცებული) სამრევლოებს — ამ უკანასკნელთა სასარგებლოდ და საბედნიეროდ.

ჯერ დათხოვნილი არ იყო მაქსიმე სამსახურიდან, როცა მას შეხვდა ერთხელ ჩათლუა, და სალამის შემდეგ მიჰმართა:

— ბიჭო, მაქსო, ჩვენთვის რომ ცა გაიხსნა, შენ არ იცი? ამას იქით მრევლმა თვითონ უნდა ამოიჩინოს და მოითხოვოს მღვდელად ვინც უნდა.

— მერე შენ რა მოგეცხობა?

— რას ამბობ, ეი!.. ჩვენ ჩავიქეციტ ძველი ბოგირებივით, მაშ!.. გადავიცვათ ანაფორები და ვიჭეიფოთ!

— სწორედ ოქროს ლავნით მოვართმევენ, აი!.. გასუნებინებენ კი, საწყალო, მღვდლის ანაფორისათვის.

— შენ ნახავ, თუ არ მასუნებინებენ!

— განა არა, ჩააბულბულებ ეგზამენიაში ღვთისმეტყველებას!

— ღვთისმეტყველება რა ეშმაკად მინდა? რაც საჭიროა, ჩაებაბულბულებ კი არა, მეტსაცა ვიქმ. არა, ფეხებს კი არ მომ..... რომ

არ ჩამაბუღბულებინებენ. ე სემინარიელებმა ხომ ბოიკოტი გამოუცხადეს მღვდლობას? დაგვრჩა ბურთი და მოუდანი ჩვენს ჩვენს მეტი გზა რომ აღარა აქვთ, მოდი და ნუ ჩამაბუღბულებინებენ და ნუ მაკურთხებენ!

— ნეტავ თხა იყოს, ტყუპი მაიგოს!..

— ბიჭო, სადა ხარ? თვალს რატომ არ გაახეღ და ყურს არ გამოიბერტყავ? სოფელს ისე გაურბის ყველა ნასწავლი ხალხი, როგორც ჭირს. ჩვენთვის კი, რომ ვთქვათ, ვანა გასამტყუნარნი არიან? რამდენი ხარჯი მოჰსვლიათ, რამოდენა ტანჯვა და ვაი-ვაგლები გამოუვლიათ სწავლის შეძენაში! გიყები უნდა იყვენენ, რო სოფლად გამოვიდნენ. აქ რაიმე საქმესა და სამსახურს შეუდგნენ და გამოვლილ ტანჯვას კიდევ ტანჯვა დაუროთნ. მე რომ მათ ადგილას ვიყო, მე კი გამოვდგამდი სოფლად ფეხსა? შენ არ მომიკვდე! არა, სად სოფელ ტეტებთან ჩიჩინით თავის ქალის ავდებინება და სად განათლებულ საზოგადოებასთან დამოკიდებულება, განათლებულ სწორ-ამხანაგებთან მუსაიფობა და ბაასი კაბინეტში იმავე სოფლის საქმეებზედ? სად მკვდრების მარხვა და სად კაბინეტში ჯდომა და იქილამ სოფლის ყურის გდება და პატრონობა, როგორც დაწესებულია ეს ნასწავლი ხალხისათვის? იმაზედ ადვილი რა არის, რომ იჯდე შენთვის კაბინეტში, თვლით არა ჰხედავდე შავ დღეში ჩავარდნილ სოფელს, ყურით არ ისმენდე მის ტანჯვა-ვაებით კვნესას, მხოლოდ წარმოდგენილი გქონდეს, რომ სოფელსაც და სოფელსაც შავი დღე და ტანჯვა თავს დასტრიალებენ. ეძებდე და მით უფრო სასტიკად და თავგამოდებით ჰკიცხავდე ამ უბედურობათა მიზეზებს, რომ იცი, შენ თავს ამ კიცხვით მცირე ოდენადაც არ შეჰბღალავ, რადგანაც სოფელზედ შორსა ჰდგეხარ და პირადად არაფერი კავშირი და დამოკიდებულება არა გაქვს მის ავკარვიანობასთან.

მეტი რალა ბედნიერება გინდა, რომ ადგენდე შენთვის პლანებს მაზედ, თუ როგორ შეიძლება დახსნა სოფლისა გაჭირვებიდან. მოსპობა მასში ყოველგვარი ბოროტებისა და უწესოებისა და გაბედნიერება მისი. და თანაც დარწმუნებული იყო, რომ უებარი წამალი აღმოუჩინე სოფელს ჭირ-ვარამისაგან განკურნებისათვის.

შენმა გაზრდამ, თუკი ავილებდი კალამს ხელში, ისე ავაყვავებდი სოფელს ყოველგვარი სიკეთით, ისეთ ბედნიერებას ვწევდი მას, რომ იმას იქით ადამიანის სურვილი ვეღარ წასულიყო. რო-

გორა გგონია, ძნელია განა, ავიღო კალამი და გავაჭრელო? მე
ძრეულ მომიხდება და სასარგებლოც იქნება ჩემთვის, რომ მიიხ-
დეს, თუნდაც სადმე მივიარდნილ სოფელში, კაი ორსართულიანი
სახლი, მის გვერდზე გადაჭიმული ბარაქიანი ზვარი ~~ჩანს~~ ~~ქვეშ~~
ფართო, ყალთადიანი და სუფთა ეზო, ეზოში იდგეს ~~მხარე~~ ~~ქვეშ~~ ~~ქვეშ~~
ნე, ვიჯდე მის ქვეშ ჩრდილში და ბატონკაცურად ხელში კრიალო-
სანის თამაშობით ვემუსაიფებოდე და ვესიყვარულებოდე ცოლსა
და შვილებს (თუმცა კი ვიცი, შვილები არ დამიდგებოდნენ
სოფელში, თუ განათლებას მივცემდი). ეს უფრო ადვილი და სა-
სიამოვნო საქმე არ იყო ჩემთვის, ვიდრე დღისა და ღამის გატეხვა,
ეგზამენისათვის მომზადება და თავში ცემა? იქნება სახლიც ავი-
შენო, ზვარიცა და სახნავ-სათესიც ბევრი მოვიპოვო თავის დრო-
ზედ, მაგრამ კიდევ რამდენი შრომა, ტანჯვა და ვაი-ვაგლახია ამი-
სათვის საჭირო ეგზამენის დაჭერის გარდა?

ეპ, ჩემო მაქსო, თვალი მიავლ-მოავლე აქეთ-იქით, რომ კარგა
დაინახო, რაც ჰხდება ქვეყნიერებაზედ და!.. საცა ნაკლები შრომაა
საჭირო, იქ დიდი ჭილდოც არის დაწესებული ამისთანა შრომი-
სათვის და ნასწავლი ხალხიც, როგორც ჰქვიანები ამ მცირე შრო-
მასა და დიდ ჭილდოს ელტვიან ყოველთვის.

— შე დასაქცევო, შენა, შენ რომ სწავლა მიგელო სადმე, რა-
მიშვილს იოლად ჩაჰფლავდი!

— ვისაც შნო და უნარი აქვს, საითაც მიიხედ-მოიხედავს,
ყოველგან სწავლასა და ჰკვას შეიძენს, — არ იყო, ცოტა თავმო-
წონებით წარმოთქვა ეს სიტყვები ჩათლუამ და გააგრძელა: —
ჰო, იმას ვამბობდი, რამდენი მაგალითი ვიცი, რომ თითო სოფლი-
დამ ხუთ-ხუთი, ექვს-ექვსი და ზოგან მეტიც, არიან ზოგი სემინა-
რიაგათავებულები. ზოგი გემნაზიელები, ზოგიც მაღალსასწავლე-
ბელ დასრულებულნი, რომ ჰქვა მიუგდიათ თავისი სამშობლო
სოფლისათვის და ქალაქებში სხედან. კი ნუ გგონია გულის წყრო-
მით ვამბობდე მათზე ამას, არა, პირიქით მაღლიერნი უნდა
ვიყვნეთ მათი, რადგანაც მათ ამისთანა ჰკევას პირდაპირ ჩვენი
ბედნიერება მოსდევს. მართლაც და რა იქნებოდა ჩვენი ყოფა,
რომ ყველა ნასწავლი და განათლებული კაცი სოფლიდან ქალაქში
არ გარბოდეს?!. ხო შიმშილით უნდა ამოწყვეტილიყო ჩვენისთანა
ხელმოკლე და უსწავლელი, უდიპლომო კაცი. ეხლა კი, იცი, ჩვენ
ხელში გადმოიდის სოფელი. სახელითაც და სახრავითაც ჩვენა

გვრჩება ხელმძღვანელობა სოფლისა, ჩვენ ვხდებით დღეს სრული ბატონი და პატრონი მისი... ხუმრობაა? რამდენი ასი და ათასი ადამიანის სულიცა და ხორციც შენ ხელში უნდა ეყოს, მეტი რაღა გინდა? ჩვენი ყოველგვარი მეცადინეობა და ვაჟაყვირებო უნდა გამოვიჩინოთ და მაგრად დავიჭიროთ ჩვენი საქმე, რომ ხელიდამ აღარ გამოგვეცალოს კარხედ მომდგარი ბედ-იღბალი.

✓ — ეგ ყველაფერი კარგია, მაგრამ რომ ამბობენ: ეშმაკებს ღვინო არსად ჰქონდათ და ტიკებს კი ალბობდნენო. შენი საქმე სწორედ ასეა. ჯერ ეგზამენია არ დაგიჭერია, მრევლი არ გიშოვნია, მღვდლად არ უკურთხებხარ და შენ კი ისე ლაპარაკობ, თითქოს ანაფორაში იყო გამოწყობილი და პრიხოდში იჯდე. კარგი, ვთქვათ ეგზამენია დაიჭირე, მრევლი? რომელი მრევლი ამოგიჩინებს ან მოგიტოვებს? ვინ გიცნობს და სად გიცნობენ, რომ ამოგიჩინონ მღვდლად?

— ვაიმე, შენ კიდევ ბავშვი ჰყოფილხარ! ცნობა რა საჭიროა? ეხლა საქმე მართო ფულზე არის დამოკიდებული, ფულის საქმეა ყველაფერი: რომელ მამასახლისსაც კი დავანახებოც ოცდახუთიანს, გაჭირდა, ხუთთუმნიანს, საქმე გაჩარხულია!

— თუნდ ათიც დაგეხარჯოს, რა ზარალი გექნება, თუკი მოახერხებ?

— მოვახერხებ კი არა, სულ იორღით წავიყვან საქმეს, შენ მიყურე! ვაჭრობა ველარ გავმართე, თუ გაჭირდა საქმე? რასაც ეხლა იხდიან მღვდლის სასარგებლოდ, იმის ნახევარსაც რომ დავჯერდე, რა წაგებაში ვიქნები? რომელი მრევლი არ დამყაბულდება ამაზედ? სულ თამაშობით მომიწერენ ხელს პრიგავარზე!

როცა ჩათლუამ სიტყვა საქმედ გადააქცია, მაქსიმე მაშინ კი აღარ იქვენულობდა მღვდლობის მიღებაში და საქმეც სულ სხვა-ნაირად დაიწყო. ჯერ განაჩენი იშოვნა მრევლიდან და მერე ეგზამენიის საქმეს შეუდგა.

IV

მღვდლობის მოულოდნელად შოვნამ ძილისაგან აღადგინა თუ წარმოშობა სრულიად ახლად, მხოლოდ მაქსიმეში იჩინა თავი გრძნობამ თავისი ღირსების განდიდებისამ. ეს იყო მიზეზი, რომ მოსვლის უმაღვე შეეცადა დაეჭირა მრევლთან ისეთი განწყობი-

ლება, რომელიც მოუპოვებდა ნდობას, სიყვარულს და პატივს ხოლო ამ მიზნის მისაღწევად დაიწყო ხშირად სასოფლოზედ გამოსვლა და ამხანაგური საუბრების გამართვა მრევლთან. საუბრების საგანს ყოველთვის შეადგენდა იმ პარტიის მოძღვრება, რომელმაც მელ პარტიასაც მამა მაქსიმე აკუთვნებდა თავის თავს. დამოკიდებულება და დაახლოება მრევლთან იქამდის გულწრფელი იყო, რომ მაქსიმე მღვდელი არ უკადრისობდა სოფლის დუქანშიაც კი პურის გატეხასა და ღვინით ყელის გასველებას სამრევლოს იმ წარმომადგენლებთან, რომელნიც მას თავის უეჭველ თანამოაზრეებად და მომხრეებად მიაჩნდა.

ჯერ ისევ განაჩენის შედგენის დროს ბევრნი, ვისაც არ ენახათ და ვერ იცნობდნენ მაქსიმეს, ასე ლაპარაკობდნენ: „ნეტა ვინ იქნება ი პრიგავარის მღვდელი?“, „კაცო, რატო ისეთი უნდა იყოს პრიგავარისა?“, „პრიგავარით მღვდლის ამორჩევა რატო არსად გამიგონია?“, „მენახირეა თუ მეველე, რო პრიგავარით ვარჩევთ?“, „უთუოდ, კაცებო, ის სხვა ყაიღისა იქნება, რაკი პრიგავარით ვარჩევთ. ალბათ ახლანდელ მღვდლებს არ ეგვანება“. ასეთი და მრავალი ამგვარი სიტყვები ისმოდა შეყრილ ხალხში, როცა განაჩენს ადგენენ მაქსიმეს შესახებ. ამისათვის გასაკვირველი არ უნდა იყოს, რომ ინტერესითა და დაკვირვებით ათვალიერებდა მაქსიმეს ზოგიერთი იმ იმედით, რომ „პრიგავარის“ მღვდელს უთუოდ სხვა რამ განსაკუთრებული ნიშანწყალი უნდა ჰქონოდა.

ხოლო ვინც იცნობდა მაქსიმეს, ისინი ჰკვირობდნენ: როგო გამოცვლილა ხარებაო (გამოცვლილი სახელი მაქსიმესი), არ იყო, თავში ვუფაჩუნებდით ყველანი, ახლა კი სიტყვასაც ვერ შეჰბედავს კაციო.

მართლაც, რასაც ლაპარაკობდა მაქსიმე, ხალხი უსმენდა პირველად ხმის ამოუღებლად, ვერ უბედავდნენ სიტყვის შებრუნებას, ანუ ნათქვამის განხილვას. მაგრამ რამდენიც დრო გადიოდა, იმდენი ეჩვეოდნენ, ხოლო ერთ დღეს, როცა მაქსიმემ დაიწყო თავისებურად საუბარი, აღარც კი აცალეს მას და აქეთ-იქიდან მიიყარეს დიდი ხნის მოგუბებული პასუხები მაზედ, რაზედაც ესაუბრნა მათთან.

— არა, შენ რო ამბობ, ღვდლო, — უთხრა ერთმა, — ყველაფერი საერთო იქნებაო, ეგ როგორღაც ვერ გამიგია... დაიცა, მე

ვიმუშაო, ოფლი ვღვარო და ძეწკიამ კი, რომელიც მუშაობს ისე
გაურბის, როგორც შავ ჭირს, უნდა მოიყვოს მზა სუფრაზე და
შეექცეს? იქნება რაც კაი კერძი იყოს სუფრაზე, თუიზონ ბრწყინვალე
მიირთვას და მე კი მარტო ნახარ-მახალეები გადმოვთქვამო?

— მაშინ ძეწკიასთანა უსაქმური და ყალბანა ხალხი აღარ
იქნება, — მიუგო მაქსიმემ, — მაშინ ყველამ უნდა იმუშაოს.

— მწყემსებიც ხომ უნდა გვეყვანდეს მაშინ, რომ სახრით
მიგვრეკონ ხოლმე, როცა მუშაობის დროა, სამუშაოზე და როცა
ქამის დროა — სუფრაზედ, როგორც მეცხვარეები ცხვრის ფარას
ერეკებიან?

— პირუტყვებად უნდა გადავიქცეთ, მაშ, არ ეტყობა? თუ არც
სახლი გვექნება საკუთარი, არც კარი, მეტი რაღა დაგვრჩენია?
როგორც მშვიერი მგელი დაწანწალებს და საცა მოხდება, იქ
მიეგდება, ჩვენც ისე ვიქნებით, აქ რაღა დიდი გამოცანა უნ-
და?!.

— აბა პირუტყვებსა და ნადირებს სწორედ ეხლა ვგევართ, —
წარმოთქვა მაქსიმემ ცოტა ალღელებისა და გაჭირვების კილო-
ზედ, — რადგანაც არც განათლება გვაქვს და არც თავისუფლება!
მაშინ კი ყველა განვითარებული და თავისუფალი იქნება და ისე
ჰოიქცევა, როგორც უჭობს და უნდა.

— აბა, მეც სწორედ მანდა ვარ, აი! თავისუფალი ვიყო, ძალას
არავეინ მატანდეს მუშაობაზე, ცოლ-შვილი არ მიტიროდეს, მზა-
მზარეულად მოგვდიოდეს ყველაფერი: საჭმელიც, სასმელიც, ტა-
ნისამოსიც, ფეხსაცმელიც მეცა და ჩემს ცოლ-შვილსაც და გიყი
ვიქნები, რო ვიმუშაოდა?

— ესეც რო არ იყოს, მუშაობაც არის და მუშაობაცა! როგორ
გინდა შეუფარდო ეხლა მკათათვის დღეში დილით საღამომდის
წაკუზული მუშაობა მომკლისა და ამავე დროს ჩრდილში მოსვე-
ნებით მუშაობა, თუნდა ხარაზისა ან ღურგლისა? ვიღა გიყი
მოიმდომებს ყანის მკასა და სხვა საქნელო საქმის გაკეთებას?
ყველა ადვილსა და სასიამოვნო საქმეს მიეტანება.

— ჰო, ვთქვათ არც უსაქმური და ყალბანა ხალხი იქნება
მაშინ, არც საქნელო საქმეს დაერიდება ვინმე. ყველანი იმუშავე-
ბენ. ზოგი რო საღი ჯანის პატრონია და ბევრის გაკეთება შეუძ-
ლიან და კიდევაც გააკეთებს, ზოგი კიდევ რო სუსტია და არ
შეუძლიან დიდი საქმის გაკეთება და ქამა-სმით კი ბევრ საღ

ადამიანს აჯობებს, ან ზოგს რო დიდი ცოლ-შვილი ჰყავს და ზოგს კი არავენ — ბრალი არ იქნებიან ასეთი ხალხი?

— მაშინ ცოლ-შვილიც ხომ საერთო იქნება? ვაიმე, თუთო, ჩვენისთანა უსახური და უამი კაცი იქნება მაშინ საბრალოებს ეხლა თუმცა ლამაზი ბიჭი არა ვარ, მაგრამ მკლავში და მუშაობის ხალისიც გულში. ყველა გოგო გამოყვება ეხლა ცოლად. რომელი კი გოგოს მშობლები მეტყვიან უარსა? შანახვა შამიძლიან ცოლისა. მაშინ კი ე გოგოებიც ხო თავისუფლები იქნებიან; ხო აღარც ჯვრისწერა იქნება მაშინ, როგორც ამოხენ, და გიყი ვინ იქნება, რო მე და შენისთანა უმსგავსებსა და ულამაზოებს დაუჯდეს და შეჰყუროს? ისევ ე ოჯახტორი ძეწკიასთანა ხალხი იქნება მაშინაც მოგებაში.

— თქვენ ისე გგონიათ და ლაპარაკობთ, — დაიწყო ისევ მამა მაქსიმემ, — რომ თითქოს ეხლანდელი ხალხი იქნება მაშინაც. მაშინ სულ კულტურულად განვითარებული ხალხი იქნება და იმას, რაზედაც თქვენ ეხლა ჰბაასობთ, სრულიად ალაგი არ ექნება ცხოვრებაში. და თქვენ თუ შეუძლებლად მიგაჩნიათ და ვერ წარმოგიდგენიათ სხვანაირი ცხოვრება, ეს სულ იმისგან ხდება, რომ ეხლა შენ-ჩემობასა ჰყევხართ შებოჭილი, მაშინ კი შენ-ჩემობა აღარ იქნება. კულტურასა და სოციალიზმს სულ სხვა ძალა აქვს: ისინი გაანადგურებენ სრულიად ამ შენ-ჩემობას.

— თუკი ჩვენც აღარ ვიქნებით მაშინ, მაშ ყურებს რალათ გვიქედავს ეს ესე და ეს ასეო?

— არა ი კუტულა არის თუ რალაც ცოციალიზი, ე დედამიწაზე ძლიერი და ძალოვანი ხომ აღარ იქნება? ე დედამიწა ყველა ბალახბულახსა და ხესა და ხეხილსა ზრდის და ლალას აძლევს ერთნაირად. მაგრამ აბა, აი ის მსხალი მოგლიჯე ძირიან-ფესვიანად და იმის ადგილას, საცა იმას ფესვები აქვს, სწორედ იქ, ტყემალი ჩარგე, მსხალს მოისხამს, თუ ისევ ტყემალსა? იმისი არ იყოს, კაცის გულს რა შაკცვლის ისე, რო შენ-ჩემობა არ იყოს, ჩემი შენსას არ მერჩივნოს და აქედამ ჩხუბი და დავიდარაბა არ იბადებოდეს? ცხვარი ხომ პირუტყვია და ყველაზე მშვიდი საქონელი, აბა, დამშეული ფარა პირეკე თივაზე. თუ, რომელიც კი მათში ღონიერია, რქა არ ამოჰკრას უღონოს და არ გააგდოს ის და მისი ადგილი თითონ არ დაიჭიროს. ერთნაირი გუნებისად რამ უნდა გადაქმნას მთელი ღუნია ხალხი ისე, რომ ერთმანეთი არ დაჩაგ-

რონ, ერთმანეთს არ პბრიყვობდნენ, არა სტაცებდნენ. მესმის/
ძმავე, ვგა და რა ვქნა, ვერ ვიჯერებ! პო, ისევე თუნდ იმ ხეს უყუ-
როთ: ერთნაირი მსხალი ასხია? აგე, ზოგი როგორც ვეძინებოდა
ლია წითლად, რა თამამია, ზოგი კი როგორც კეთქნა და მწიქიქი
კებული... ე ხის ღერო ხო ერთია და ყველა თავის ნაყოფს ეგ
ძღვეს ღალასა და საზრდოს და ეგეც კი უსამართლობასა შერება
და ნართაულობას ეწევა! თუკი ხე მაგასა შერება, ადამიანებში
ამოიფხვრება ნართაულობა და შენ-ჩემობა?

— შორს რად მიდიხარ, მახარე? ერთი დედ-მამის შვილები
ვერა ვრიგდებით ერთმანეთში: ერთმანეთს თავ-პირს ვამტვრევთ
უბრალო რამ საქმეზე და იმოდენა მიღეთი ხალხი როგორ უნდა
მორიგდეს ერთმანეთში?

— მართალია, შენი სიტყვა, გლახავ, მაგრამ, რა ვიცი, იქნება
ჩვენ არ გვესმოდეს და მართლა კაი რამე იყოს ი ცოცხალიობა.
ე ცეცხლი ხო ღვთის გაჩენილია და ჩვენთვის ძრიელ საჭირო და
სასარგებლო. ხელები რო დაგაძრება, მიხვალ ცეცხლთან, გაით-
ბობ და ვიამება. მაგრამა, აბა პატარა ძუძუმწოვარა ბავშვს მიანე-
ზე თავი ცეცხლთან. გეექანება პირდაპირ ცეცხლში და თუ სულ
არ დაიბუგა, ხელებს მაინც დაიწვამს. იმისი არ იყოს, იქნება
მართლა კარგი იყოს ი ცოცხალიზა თუ რალაცა და ჩვენ არ ვიცით
იმისი მოხმარება უცოდინარობის გამო. ვინც თავდაპირველად ის
გამოიგონა, ტყუილად არ მოიგონებდა, თუ კარგი არ იყოს...

— ეჰ, რას ამბობ, პეტრე, ე ახალი ხალხია რალაცა ჩვენ აბუ-
ჩად გვეკიდება და გვატყუებს! აქაოდა წიგნი და წერა არ იციანო,
პგონიათ, ყველაფერს, რასაც ვეტყვით, დავაჯერებინებთო. რაც
ქვეყნიერება გაჩენილა, შენ-ჩემობისაგან ხდება, თუ სხვა რისაგან-
მე, უსამართლობა ყოფილა, არის და იქნება და ცოცხალები არიან
ვილაცა, ისინი როგო მოსპობენ უსამართლობას? ან ვინ გამოიგო-
ნებს ისეთ რამეს, რო საწყალი გლები კაცი თავის გაჩენის დღეს
არა სწყევლიდეს?

— ყველა-ყველა, კაცებო, და მართლა ე ქვეყნიერობა რო
გადაბრუნდეს, ყველაფერი შეიცვალოს და ამოიფხვრას, ნეტავი
მითხრა, ე კაჭიტელა ლანძღვა-გინებას მოიშლის თუ არა?

— შე... — შეუჯურთხა კაჭიტელამ მთქმელს, — რათ უნდა და-
გივიწყო ლანძღვა-გინება? შე... ე შენ ყველსა და პურს შეეკაცევი
და ზედაც წითელ ღვინოს მიიერთმევე, გუბნება ვინმე, ნუ ჰამ და

ნუ სვამო, ჭამა-სმა დაივიწყეო? ძეწკია რომ თვეში ათ წყველ ვუ-
საცემელს ჰსცვეთავს ცეკვა-თამაშობაში, ვინ ჰკითხავს და ვინ
უშლის თამაშობას? კუტალა რომ იშოვნის თუ არა ორიოდ
გროშსა და ჭალაქს გარბის, რომ თრიატებში აბნიოს შავი რქა-
შაგროვილი გროშები, ყილთს უღებს ვინმე, მაგას, ~~ნუ უკუნიჭებენ~~
რო?... ჩემი ყველი და პური, ჩემი თამაშობა, ჩემი თრიატები
ლანძღვა-გინება არი; კუტალას გუნება თრიატებს მოითხოვს, ჩემი
გუნება ლანძღვა-გინებას. კუტალა თავისი სიამოვნების გული-
სათვის შავი დღით ნაშოვნ გროშებსა ჰხარჯავს, მე კი არაფერს
მეხარჯება სიამოვნების მისაღწევად... მე რა მენაღვლება, თუ შენ
გეწყინება, რო გაგლანძლო, შენი დედის სულის კლიტის გასა-
ღები... მე ხომ მიამება და ჩემ ჭიას გავახარებ.

კაჭიტელას სიტყვებმა მთლად არივ-დარია ხალხი და ამის
შემდეგ დაიწყეს ლაპარაკი ისეთ რამეებზედ, რის აღნიშვნა აღარა
ღირს...

• • •

ამ საუბრის შემდეგ უცბად შეიცვალა მაქსიმე მრევლის თვალ-
ში. ყველა ის ღირსებანი, რასაც მრევლი აწერდა მაქსიმე მღვდელს
თავის წარმოდგენაში, ჩამოეცალნენ მას და დარჩა იგი იპად, რაც
იყო სინამდვილით. ახლა იგი ყველასათვის მარტოდმარტო „პრი-
გავარის ღვდელიდა“ იყო. მის სიტყვასა და დარიგებას ყურს
არავინ ათხოვებდა, ყველა აბუჩად ეკიდებოდა. ეს კი მაგრერიგად
საწუხარი არ იყო მაქსიმესათვის, რომ შემდეგ ამ გარემოებას
მატერიალური ზარალი არ მოჰყოლოდა. განწესებულებას თავის
ნებით აღარავინ აძლევდა და თითონაც ვერა სთხოვდა, რადგანაც
წინადაც შემოიღო ასეთი დაწყობილება მრევლში. ხოლო სურვი-
ლი შემოსავლის გადიდებისა, რომელიც უნდოდა განგებ მიეძინე-
ბინა თავისში, არ იმონებდა და მოსვენებას არ აძლევდა მას. დიდ
საფიჭრებელს მიეცნენ ცოლ-ქმარი. ხშირად ჰქონდათ ხოლმე
ბჭობა — რჩევა მასზედ, თუ როგორ უშველონ და მოუარონ ამ
საქმეს.

რასაკვირველია, ფოფოდიამ ისარგებლა ამ ხელსაყრელი
შემთხვევით, რომ გამოეთქვა ქმრისათვის თავისი გულის წყრომა
მასზედ, რომ ამ უკანასკნელმა მარტო იყისრა ხელმძღვანელობა

მრევლისა და არა მისი თანამშრომლობით და დახმარებით. რაც უთუოდ ნაყოფიერი იქნებოდა და რასაც არასოდეს არ მოაქვდა და ისეთი არასასურველი შედეგი. მაგრამ მაინც სამაგიეროდ არ გადაუხადა ცოლმა ქმარს: პირიქით, თავისი რჩევა-მარჯობით ძლიერ დაეხმარა გაჭირვებული მდგომარეობიდან განსწავლულ ლებაში.

ბევრი ბჭობისა და ფიქრის შემდეგ გადაწყვიტეს სისრულეში მოეყვანა მაქსიმეს თავისი მუქარა სოფელ გვემულის მღვდლის შესახებ. გარდა ამისა, რომ ამით ამოიყრიდნენ ჯავრს თავისი ერთ დროს მჩაგვრელისას, მრევლშიაც კარგში ჩაჯდებოდა. გადაწყვეტილების სისრულეში მოყვანასაც მალე შეუდგა მამა მაქსიმე. ბევრი აღარ ახანა, დაიწყო სიარული და მივიდა სოფელ გვემულის მმართველებთან. მართვა-გამგეობა სოფელ გვემულისა ამ დროს სამი ახალგაზრდა სოფელელის ხელში იყო.

V

ოსიკო (იოსებ ყაითმაზაშვილი) ორი წლის ბავშვი გაჰყვა თავის დედას, გათხოვილს მეორე ქმარზედ მეზობელ სოფელში. როცა ოსიკო მოიზარდა, მამინაცვალმა სასოფლო სკოლაში მისცა — ჩემი სულის გულისათვის კაცად ვაქცევ ობოლ-თხერსაო. ოსიკომაც შეასრულა სწავლა სკოლაში და იმავე სოფლის მიკიტანთან მივიდა შეგირდად. ხოლო არ გასულა დიდი დრო, რომ მიკიტან-მამინაცვალმა ისევ მიკიტანთან მიიყვანა ახლა სამაზრო ქალაქში. მაგრამ რაკი თავის ხელობას არც აქ უღალატა, იქიდანაც მალე გამოაგდეს.

ამის შემდეგ ოსიკო მამინაცვლის სახლში დატრიალდა როგორც „ნასწავლი“. გარდა ვაჭრობისა, სხვა არაფერ შრომასა და საქმეს არა სთვლიდა იგი თავის შესაფერისად და საკადრისად. ხოლო რაკი ვაჭრობის ასპარეზზედ ორჯელ ფეხი გადაუბრუნდა და აღარსად იღებდნენ, იმყოფებოდა უსაქმოდ. უსაქმობამ კი აიძულა დაახლოებოდა რომანულ ნიადაგზე თავის ახალგაზრდა ძალუას — ბიძის ცოლს (მამინაცვლის ძმის ცოლს).

ოსიკოს ამისთანა საქციელმა დიდი სიმწარე მიაყენა მამინაცვალსაცა და დედასაც და ოჯახიც საშინლად ააღელვა. ააღელვა მთელი სოფელიც, როცა საქვეყნოდ გამომჟღავნდა და გამოაშკა-

რავდა ეს ამბავი: რადგანაც ოსიკოს არავინა სთვლიდა სოფელში
ოჯახის უცხოდ და ყველანი უყურებდნენ როგორც ნამძღვრ
შვილს ოჯახისას.

ამ ამბის შემდეგ ოსიკო გამოსდევნეს ოჯახიდანაც და სოფელში
დანაც. იგი დაბრუნდა თავის სამშობლო სოფელში და სოფლის
მწერლობა ჩაიგდო ხელში. მაგრამ აქაც დაეცარა საქმე: ვერ გა-
მოდგა იგი მცოდნედ თავისი თანამდებობისა და ნაწილის ბოჭაუ-
ლის განკარგულებით იძულებული იყო, სხვისათვის გადაეცა ეს
თანამდებობა. მეტი გზა აღარ დარჩენოდა: ბიძებს — მამის
ძმებს — დაეტაკა და აუშალა დავა თავის მონაწილეობაზედ.
შეყვლთებულმა ბიძებმა შეისყიდეს მისი მონაწილეობა და ჩააბა-
რეს ფულად მისი კუთვნილი.

ერთი კარგად მოიპრანჭა ოსიკო ბიძებისაგან აღებული ფულით
და „გაუსვა ხელი“, როგორც სოფელში ამბობდნენ, გოგოებსა და
პატარძლებს. ისე გაიგეშა და დახელოვნდა ამ საქმეში, რომ იმი-
სათვის არაფერ სიძნელეს არ წარმოადგენდა არც ტყეში და არც
ვენახებში, არც სახლებში, როცა დაიგულებდა სახლს უკაცურად.
პატარძლებისა და ქალწული ქალების ხელში ჩაგდება, ვინც კი
თვალში მოუვიდოდა. თითქოს ბედიც უღიმოდა ამ საქმეში. თავის
დღეში წინააღმდეგობას თუ ართანხმობას ვერა პოვებდა ვერა-
ვისში და არც არავის გამოუცხადებია, რომ ძალადობა იხმარა
მაზედ. მიზეზი ამისა უთუოდ ის იყო, რომ, თუმცა ოსიკო არ იყო
ბუნებით ლამაზი, მაგრამ რადგანაც გამოიპრანჭა კარგ ტანისამოს-
ში და განგებ თავსაც ილამაზებდა, მაინც „ლამაზ ბიჭად“ ითვლე-
ბოდა გოგოებისა და პატარძლების თვალში. ბევრი სხვა ყმაწვილი
ბიჭიც გაგეშა ამ ხელობაში. ზოგი პირდაპირი ხელმძღვანელობით.
ზოგიც მიხედულობით და წამბაძობით გაუხდა მიმდევარი. ისე
მიეჩვია და გაუადვილდა პატარძლების გულისათვის სახლებში
შეჭრა და შევარდნა, რომ შემდეგში უპატარძლო და უქალწულო
ქალის სახლებსაც ესტუმრებოდა ხოლმე. თუმცა კი ესეც აუცი-
ლებელ საჭიროებას შეადგენდა მისთვის. მას უნდოდა დროების
გატარება თავის სწორ ამხანაგებთან და ამფსონებთან, რომელთა
რიცხვიც, რაც დრო გადიოდა, მით იზრდებოდა. ჩაცმა-დანურვა-
საც ხომ ვერ უღალატებდა, ყოველ ამისათვის კი საჭირო იყო
საშუალება და აი სწორედ საშუალებათა მოსაპოვებელ წყაროდ
ოსიკომ გაიზადა სახლების, მარნებისა და საქათმეების ტებვა-

გაქურდვა. შემდეგში ეს წყარო საშუალებათა მოპოვებისა გაათავისუფლებს და გააღიდა მით, რომ თვისი მოქმედება გადაიტანა მეზობელ სოფლებშიაც. ერთი სიტყვით, ოსიკომ სულ ცოტა ხნის განმავლობაში სოფელს გააგონა და დაანახვა ის, რაც თავისი კვლევის არც ყურით გაეგონა და არც თვალთ დაენახა.

თუ ზოგიერთი ახალგაზრდა და ყალბადანა ჭაბუკი თანაუგრძნობდა ოსიკოს და იდეალად ჰყავდათ დასახული იგი და მისი ქცევაც, ძველი ხალხი და მომეტებული ნაწილი ახალგაზრდობისა (რომლებიც უფრო ტყესა და მინდვრებში აღამებდნენ) გულამღვრეულნი უყურებდნენ ოსიკოს და ბრაზი მოსდიოდათ, რომ იგი დაუსჯელად აუპატიურებდა პატარძლებსა და გაუთხოვარ ქალებს და რყვნიდა ახალგაზრდობას. ბევრჯერ სასოფლოდაც ყოფილა ლაპარაკი და რჩევა მასზედ, თუ რანაირად ეშველათ საქმისათვის, მაგრამ ლაპარაკი და რჩევა ხალხისა ოსიკოს ბედზე ყოველთვის უშედეგოდ თავდებოდა.

ხოლო ბოლო დროს სოფელს აევსო მოთმინების ფიალა, მოახდინა სასოფლო კრება და დაადგინა განაჩენი, რომლითაც სთხოვდნენ სოფლის მცხოვრებლები მთავრობას, ოსიკოს გადასახლებას სადმე შორ ქვეყანაში. მაგრამ ოსიკოს ბედმა აქაც იმუშავა: და განაჩენი არც კი იყო ხელმოწერილი სოფლისაგან, რომ უცბად დაჰბერა ახალი მოძრაობის ქარიშხალმა და ამ ქარიშხალმა კი სულ სხვანაირად დაატრიალა ჩარხი ცხოვრებისა საზოგადოდ და ოსიკოსი კერძოდ.

VI

- ✓ ყასუმა (ყარამან ბაქრაძე) მეცხვარე მამამ პატარაობიდანვე წაიყვანა ცხვარში. მინდა ახლაც შევაჩვიო მწყემსობასაო, — ეუბნებოდა იგი ცოლს, — ისევე მწყემს კაცს თუ უღვია ეხლა სული, თორემ აბა რა ყრია ხენა-თესვაში. ჩაპკირკიტებს კაცი შავ მიწას, ებრძვის, ჯანსა და ღონეს იგდებინებს და ხელში კი არაფერი უჭირავს. აი თუნდ ჩემი სახლიკაცები ავიღოთ ამის მაგალითად. მართალია, სამწყემსოსაც კი სდევს ხანდისხან ზარალი, მაგრამ თავის დღეში ისე არ დაზარალდება მწყემსი, რომ ჯოხი
- ✓ გარეცხოს და მაინცა და მაინც შავი მიწის მომუშავეებს არ აჯობოსო. ჯანისა და ღონის დაზოგვა და შენახვა კიდევ სხვა არისო;

მწყემსი მუდამ ყალბად დადის ჯან-ლონედასვენებულოო. მეტ-
რეც ესა, მწყემსი მთაზედ რომ მიდი-მოდის, ბევრ ავსა და კარგსა
ჰხედავს, ბევრი ავი და კარგი ესმის, თვალს ახელს, გულს აკო-
ლებს. იღვიძებს, იფხიტებაო, ვაჰრობას ეჩვევა და გამუყდრდება...
იძენსო...

ათი წლის ყარამანი მამამ მთაზე აიყვანა. იგი ძლიერ ანარბ-
და მამას და აღტაცებაში მოჰყავდა თავისი ცქვიტი და მოხერხე-
ბული ქცევით სამწყემსოს მოვლაში. „ეს წუწკის შვილი უთუოდ
ყოჩალი ვინმე გამოვა! აბა შეხედეთ, თავისზედ უფროსსა და გა-
მოცდილ მწყემსებს არაფერში ჩამოუვარდება“, — ამობდა
ხოლმე მისი მამა მეტისმეტი სიამოვნებისაგან გამოწვეული ღიმი-
ლით. მხოლოდ ხანმოკლე იყო მისთვის ეს სიამოვნებინი ღიმილი.

ერთ ზაფხულს, როცა მამამ ყველი წამოიღო მთიდან, ყარამანი
რამდენიმე თოხლი გაყიდა, მხოლოდ მამას, როცა იგი დაბრუნდა
მთაში, დაუმალა — უთხრა, ნადირმა მომსხლიტაო. მამამ მაინც
შეიტყო ოინი და კარგადაც მიამყავა. ჯერ ლაწირაკია, მიწას არ
ამოჰგლეჯია, ეს ჩაიღინა, როცა წამოიზრდება, ხო სულ ხელი და-
მაბანინა სამწყემსოზედაო, — შეჰსჩიოდა თავის ამხანაგ მეცხვა-
რეებს. ყარამანი კი ისეთ შეურაცხყოფად მიიღო მამისაგან ცემა,
რომ მეორე დღესვე, როცა სხვა მეცხვარეებთან ერთად ცხვარი გა-
რეკა ბინიდან საძოვარზე, ჰკრა ქუსლი და გადავიდა თუშ მეცხვა-
რეების ბინებში. მთიდან ბარში თუშების ცხვარსვე ჩამოჰყვა, მემ-
ცხვარეობას თავი ანება; სახლშიაც აღარ მისულა, წავიდა და ერთ
თავადიშვილს მეძროხედ დაუდგა.

თავადს მეძროხეებად მომეტებულ ნაწილად თარაქამა თათრე-
ბი ჰყვანდა. ამათ დაუახლოვდა და დაუმეგობრდა სულითა და
გულით ყარამანი, რომელიც „ყასუმად“ მონათლეს. ამხანაგების
შემწეობით ყარამანამ ისე შეისწავლა თათრული ლაპარაკი, რომ
თათრებში ვერ არჩევდნენ. მათივე საშუალებით გაეცნო ბევრ სხვა
თათრებაც ყაზახ-ბორჩალოში. ამ გაცნობას კი მოჰყვა შედეგად
გამუდმებული ქურდობა ცხენებისა და სხვა ოთხფეხი საქონლისა,
როგორც სოფელ გვემულში, აგრეთვე მის მეზობელ სოფლებ-
შიაც. ყასუმამ ყველა ამ სოფლებში გაიჩინა აგენტები. აგენტების
მოვალეობას შეადგენდა მოპარვა სოფლად ოთხფეხისა და გადა-
ცემა ხელში ყასუმასათვის; ეს უკანასკნელიც მოაქცევდა ხოლმე
მოპარულ საქონელს ყაზახ-ბორჩალოში. დიდძალი ცხენი და სხვა

რამ სტუმარი მაინც არ იყო კმაყოფილი მასპინძლებისა და ნათესავად მათი „ცხოვრებისა“ მით უმეტეს, რომ ვერაფერ უშრობენ ამფსონად დროების გატარებაში.

სარჩო გაბაღიათ და მოხმარების შნო კი არა გაქვართქვენებოდა ხოლმე იგი სიძესა და დას, — თუ თქვენ თქვენი ქონების მოხმარებისა, შვილები მაინც ისე უნდა გაზარდოთ, რომ იმათ მაინც მოიხმარონ ჰკვიანურად თქვენი სარჩოსაბადებელი და განათლებულად იცხოვრონო. ამისათვის შაქრუა (უფროსი ვაჟიშვილი მიხასი) მე უნდა წავიყვანო ჩემთან და ჩემებურად, ქალაქის ყაიდაზედ და გემოვნებაზედ უნდა გავზარდოვო.

დაი მისი თანხმობას აცხადებდა ამაზედ, ხოლო სიძე დიდ უარზე იდგა და ეუბნებოდა:

— რას ამბობ, კაცო? ერთი-ორი წელიწადიც და ბიჭი მეხრეობას შესძლებს. მხარში ამოშიდგება და როგორც ძმა, ხელს დამხმარებს და შენ დაგანებებ? ან ეხლა რო ეგ ქალაქს გამოვგზავნო, ე ხბორები და ცხვრები ვილას მივაბარო? სხვა კაცი დავიჭირო მათ მოსავლელად? აბა, რა ჰკვია. აქ ჩემთვის დამხმარებელი ხელი საჭირო იყოს და მე კი ის სხვას დავუთმო — ნემსზე ძაფის აგება ასწავლეთ-მეთქი?..

— აბა რო არ გესმის, რასაც ლაპარაკობ, — უთხრა ერთხელ ძლიერი წყენის კილოზედ ცოლისძმამ, — დიდი რამ გგონია შენი პური და ღვინო და ორიოდე ჯანდაგი საქონელი! განა ცხოვრება მარტო იმაში მდგომარეობს, რომ თავზედ საყრელი პური და ღვინო გქონდეს, გაძლე, მიწვე და მიიძინო? ეგრე ხო პირუტყვებიც ცხოვრობენ! და აბა რითი გაირჩევა თქვენი ცხოვრება პირუტყვეებისაგან? კაცმა სანთელზედ პური არა ჰამოს, თვეში ერთხელ მაინც სწორ-ამხანაგთან დროება არ გაატაროს, მთელი წლობით ცარიელი პურით იყოსო მუცელი, ან მარტო ნივრითა და ხახვით იყროლოს პირი, მთელ თავის სიცოცხლეში დაფა-ზურნის ხმა ვერ გაიგონოს, ამისთანა ცხოვრებას ცხოვრებას ვეტყვი? ნემსზედ ძაფის აგებას რომ სასაცილოდ იგდებ, მე სწორედ ამ ნემსს შავყურებ... კვირის კვირობამდის ვმუშაობ, ხანდისხან იქნება დრო შემხვდება პურის ფულიც ვერ ავიღო! მაგრამ რასაც მე სწორ-ამხანაგებთან ერთ დროებას გავატარებ შარმანკით ან დაფა-ზურნით, მთელ შენ სარჩო-საბადებელზედ არ გავცვლი ამას!.. აბა ჩამოდი ქალაქში, როგორი ბამბასავით თეთრი და ბუმბულავით რბი-

ლი პური გაჭამო და ლალივით წითელი ღვინო გავა! თანაც რაღაც
გემრიელი საჭმელები მოგიტანო, რომ მარტო იმათმა სუნმა გაგა-
ძლოს!

— მე ი შენ ნაყიდ თეთრსა და რბილ პურს, გემრიელ ნაჭებს
ლებს და ლალივით ღვინოს ჩემი მოყვანილი გულმტრის მსაკ
გამხმარი პური, ჩემი დედაკაცის დათესილი მწარე ნიორი და ჩემი-
ვე მოყვანილი ჭყაპურტა ღვინო მირჩევნია.

— ჰოდა, აბა, რო არ გესმის ცხოვრების გემოვნება, მეტს რას
იტყვი?

ბევრჯერ ჩამოვარდებოდა ხოლმე სიძე-ცოლისძმამში ამგვარი
ლაპარაკი და მიხაც თანდათან მარცხდებოდა, ბოლოს კიდევაც
დათანხმდა და შაქრუა წაიყვანა ბიძამ ქალაქში, რათა ესწავლებინა
ხელობაცა და „განათლებული ცხოვრებაც“.

შაქრო ბიძამ მიიყვანა შეგირდად იმ სამკერვალოში, სადაც
თვითონ ქარგლად იყო, ხოლო საცხოვრებლად თავისთანა ჰყვანდა.
შაქროს ძლიერ ედარდებოდა პირველ ხანებში. მისი სული და
გული ყოველ წამს მიფრინავდნენ სოფლისაკენ. მხოლოდ სხეუ-
ლი არ მისდევდა მათ.

შეუდგნენ მის წრთენას (ბეჭებში ჯოხების ტყაპუნს) და უფრო
გაუტკბილდა და გაუძვირდა ის ადგილი, სადაც აქამდის უდარდე-
ლადა და უტანჯველად რბოდა. ფიქრითა და გონებით იგი სულ
თავის ხბორებთან იყო. თუ დაინახავდა სადმე მწვანე ბალახს,
მიიპარებოდა უჩუმრად, გამოჰგლეჯდა და იტყოდა: ეს ჩემ ნიშა
ხბოს უნდა შევეუნახო. ამისთანა სიზმრებს ხომ ხშირად ჰხედავდა:
ვითომც მოსულიყო ისევ სოფელში, გაერეკა ხბორები საძოვარ-
ზედ. აი დაერივათ ხბორებს ბუტული, აიშვირეს კუდები და ეცნენ
ზოგი აქეთ, ზოგი იქით. გამოუდგა შაქრო მათ მოსაგროვებლად,
მაგრამ ვერც კი მოასწრო შეგროვება მათი, რომ შახტა, გამოედ-
ვიძა და შეაქციტა თვალეზი ნესტიან სარდაფის კედლებს.

ხშირად დაუღვრია შაქროს ცხარე ცრემლი და გათენებამდის
თვალი არ მოუხუჭავს, როცა შეუდარებია სოფლად განვლილი
ცხოვრება აწინდელ ცხოვრებისათვის—თვისი ჯოხების სიმწვავით.
ერთხელ გაქცევაც კი დააპირა სოფელში. ნახა შემთხვევით ნაც-
ნობი სოფლელები, რომელთაც ურმები ჩამოეტანათ ქირაზედ. არც
კი იყოყმანა შაქრომ, პირდაპირ დაედევნა სოფლელებს და გამოჰ-
ყვა შინ. მაგრამ ბიძამ დროზედ შეიტყო, გამოედევნა და დიდის

ტირილითა და მწუხარებით დააბრუნა შუა გზიდან უკინვე ამის შემდეგ ბიძა უფრო სასტიკად ეპყრობოდა, თვალს აღარ აშორებდა, რომ სოფელში არ გაჰქცეოდა.

შაქროს ანუ შაქრუას „წრთენას“ ერთგულად შექცდნენ მისი ლანი — როგორც ბიძა და ოსტატი, აგრეთვე სხვა წარმადეებიც მაგრამ ხელობის შესწავლაში წარმატება არ ეტყობოდა. ამის მიზეზად, რასაკვირველია, ასახელებდნენ მის სოფლურ ტექნიკას. მართალია, შაქრუა მოსამსახურეობას კარგად ეწეოდა, მაგრამ ოსტატი მაინც უკმაყოფილო იყო ხოლმე მასზედ, იგი ხელობითაც არ ასარგებლებდა შაქრუას და ყოველთვის საყვედურით ცხვირს უჭვრეტავდა მის ბიძას — ეს რა გაუთლელი, თვანი ვირი მომიგდე დუქანშიო. საყვედურის ასაცილებლად შაქრუა გამოიყვანა ბიძამ სამკერვალოდამ და ალაფთან მიიყვანა — იქნებ აქ უფრო ივარგოსო.

გაიგო თუ არა მამამ შაქროს გამოყვანა სამკერვალოდან, ისევ სოფელში დაიბარა. მაგრამ ბიძამ ასე უთხრა შაქროს: „ჩემი ცოცხალის თავით არ გაგიშვებ მამაშენთან: ძლივს დაგახწივე მამაშენსაცა და სოფელსაც, რომ ქვეყნიერობისა გაგეგო რამე და ეხლა ისევ სოფელში გაგიშვებ?“

ალაფთან, თითქოს, უფრო ფხიტი გამოიჩინა შაქრომ, მხოლოდ ბოლო ვერ გაატანა — ალაფიდანაც გამოვიდა. ახლაც დაიბარა მამამ სოფელში, მაგრამ ახლა თვით შაქრუამ არ მოინდომა სოფელში დაბრუნება, რადგანაც ქალაქი უკვე გაუტკბა. რამდენადაც უხეირობა და უგულისყურობა გამოიჩინა შაქრუამ ხელობის შესწავლაში, იმდენად შეუსაბამო ნიჭითა და უნარით შემკობილი აღმოჩნდა იგი ბიძის ზნე-ჩვეულებათა შეთვისებაში: შარმანკაზედ ქუჩებში ფაიტონით სეირნობაში, ძმა-ბიჭებთან დროების ტარებაში, დუქან-პადვლებში თუ საროსკიპო სახლებში და სხვა ამგვარ სასიქადულო მოქმედებაში. შაქრუამ თუ არ გადააჭარბა ბიძას, უკან არ ჩამორჩა. სწორედ ძმა-ბიჭების რჩევა-დარიგებით დაანება თავი ალაფს და შეუდგა დამოუკიდებელ ვაჭრობა-მოქმედებას: დაიდგა თავზე თაბახი, ხოლო რომ შესაძლებელი ყოფილიყო მისთვის, დროების გატარებაში გაფლანგული თანხის ყოველთვის შევსება ანუ ერთბაშად მოპოვება, იგი შეუდგა ეგრეთ წოდებულ „ხელსაყრელ“ საშუალებათა შესწავლა-შეთვისებასაც: შეისწავლა ჯიბგირობა და ყომარბაზობა.

შაქრუას ქალაქის გამოჩენილ ბიჭებში უკვე საპატიო აღიარება
ეჭირა, როცა პირველად ესტუმრა დედ-მამას სოფელში. ძლიერი
გაეხარდათ დიდი ხნის უნახავი შვილის დანახვა, მაგრამ სულითა
და გულით კი ვეღარ იცნეს ერთმანეთი შვილმა და მამამ. მამამ
ერთ კვირაში სრულიად მოპებურდა შაქრუას სოფელში უკეთესი
წაჩხუბა მამას, სცემა კიდევ ფულისთვის, წაართვა იგი და გა-
უღდა გზას ისევ ტფილისისაკენ. ამის შემდეგ კი მოდიოდა ხოლმე
შაქრო სოფელში, მხოლოდ ყოველთვის ცემა-ტყეპით იძულებუ-
ლი მამა აძლევდა ფულს და ისტუმრებდა ისევ ტფილისში.

ბოლო დროს შაქრომ მოუხშირა სოფელში სიარულს „თანხის“
მოსაპოვებლად, ალბათ იმ მიზეზით, რომ უკანასკნელ ხანებში ვერ
მისდიოდა საქმე სასურველად: ლილახანა გაუცვდაო — ამბობდნენ
მისი ძმა-ბიჭები. ვერც ერთი იმათგანი, ვინც ამ გულსაკლავ სიტყ-
ვებს მოურიდებლად პირში აგონებდნენ, ვერ წაუვიდოდა შაქრუას
წინ დროს გატარებაში ან სხვა საქმეში. მხოლოდ უბედობა მისი
იმაში მდგომარეობდა, რომ აღარც ერთი ხელობიდან აღარა ჰქონ-
და წინანდელი სარგებლობა. ვინ იცის, როგორ დატრიალდებოდა
მისი ცხოვრების ჩარხი, რომ მის ბედზე ახალი მოძრაობა არ
დაწყებულყო.

როცა ტფილისში აქა-იქ დაიწყო „ზაბასტოვკები“, შაქრუას
გაუელვა თავში ფიქრმა: „მოდის, წავალ სოფელში და მუშა ხალხს
„ზაბასტოვკობას“ ვასწავლი. ჰამ საწყალი ხალხი მადლობელს
დამრჩება, ჰამაც მამიჩემის ჯაერს ამოვიყრიო. ის მა..... მამაჩემი
რო ამუშავებს მუქთად ხალხს და ჩემთვის კი გროშს არ იმეტებს,
თუ არ მივაპყავე ლაზათიანად, მითომ რაო? მივეუსიო ერთი ძალ-
ღებვიით მუშა ხალხი! მაშინ წავიდეს და ირიკავოს“. ფიქრი და
შესრულება ერთი იყო.

გაიგეს სოფელში შაქრო მოსულაო და გაიძახოდნენ: მიხას
ზურგი აქავებია და შვილიც მოჰსვლიაო. ხოლო შაქრო ორი-სამი
დღის შემდეგ გამოვიდა სასოფლოზედ და დაუწყო ზოგიერთ ახალ-
გაზრდა ბიჭს „ზაბასტოვკაზე“ და „ბოიკოტზე“ ლაპარაკი. ზოგს
ქყუაში მოსდიოდა მისი ახალი სწავლა, ზოგი კი არ ეთანხმებოდა.
„არა, თუ მე ოთხი აბაზისა და მანეთის ნაცვლად რვა აბაზაა და
ორ მანეთს მოვიტხოვ სამუშაოს პატრონისაგან, ისიც ხომ ჩვენგან
ორი მანეთის მაგივრად კოდში ოთხ მანეთს მოითხოვსო და იქავე
არ წავა? გიყი ხომ არ იქნება ჭირნახულის პატრონი, რომ ძვირად

დაუჯდეს კოდი და იმან კი ერთი ორად იაფად გაყიდოს? მართო
სიაჯვაცელა შეგვრჩება, სხვა კი არაფერი!“. „არა, თუ ჩემი თავი
უჭირს ვისმე და არ დავეხმარები, მეც რომ გამიჭირდება, ანც მე
დამეხმარება სხვა. მაშინ რალა აღამიანობა და ცხოვრება ჩვენი?“. ასეთ პასუხებს აძლევდნენ შაქრუს მის მსადას სწავლა
დარიგებაზედ. მომეტებული ნაწილი სოფლელებისა კი დასცილო-
და: თავზე წნელი მოუჭირეთ, ჰკუა არ დაეფახტოსო. ორიოდეჯერ ✓
კიდევ გატყინეს. ამის შემდეგ კი ხელი აიღო სოფლელების სწავ-
ლა-დარიგებაზედ და ისევ ტბილისში დააპირა დაბრუნება, მაგრამ
ამ დროს სოფელ გვემულში გაჩნდნენ ახალი მოძრაობის აგიტატო-
რები, რომელთაც ხელი შეუშალეს შაქრუს განზრახვის შესრუ-
ლებაში.

VIII

არამცთუ მართო სოფელ გვემულში, მთელ მაზრაშიაც კი
ყასუმა, შაქრუა და ოსიკო „ყველაზე გამოფხიზლებულად“ სცნეს
აგიტატორებმა, უფრო მეტიც: ალტაცებაში მოდიოდნენ მათი
„მახვილი“ და „გამჭრიახი“ მოსაზრებით ახალი სწავლის შეთვისე-
ბაში, უკვირდათ, რომ სადღაც, მიყრუებულ სოფელში, ამისთანა
განვითარებული და მომზადებული ახალგაზრდანი აღმოჩნდნენ და
მათ სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდათ, რადგანაც ასეთი ძვირფასი
თანამშრომელნი მოიპოვეს ახალი სწავლა-მოძღვრების გასავრცე-
ლებლად. რასაკვირველია, ყველაზე მომეტებულ წარმატებას უწი-
ნასწარმეტყველებდნენ სოფელ გვემულს, როგორც პირდაპირ სა-
მოქმედო ასპარეზს ახლად შექმნილი მოძღვრებისას.

ეს სამი პირი წინათ ვერც კი იცნობდნენ ერთმანეთს. მხოლოდ
გაგონილი თუ ჰქონდათ რამე ერთმანეთზედ, თორემ სხვა კი არა.
რამე გარემოებას არ მიუცია მათთვის შემთხვევა პირადად გაც-
ნობისა და დაახლოებისათვის — მით უმეტეს, რომ სრულიად სხვა-
დასხვა მიმართულებისა და მისწრაფებისანი იყვნენ. ხოლო საზო-
გადო „ერთობის“ საქმის სამსახურმა და „დაჩაგრულთაღმი გულ-
შემატკივრობამ“ დაუახლოვა ისინი ერთმანეთს. მართალია, აგი-
ტატორებმა მოსთხოვეს სამთავეს მტკიცედ დაახლოება ერთმანეთ-
თან და შეერთებული ძალით მოქმედება, მაგრამ თუ თვითონაც
არ შეეგნოთ აქედამ წარმომდგარი სიკეთე და სარგებლობა, ისე

მკიდროდ და გულმოდგინედ არ დაუახლოვდებოდნენ ერთმანეთს, როგორც ეს ნამდვილად და საესეებით მოხდა მათ შორის.

აგიტატორებმა მისცეს მათ ინსტრუქცია მოქმედებისათვის და მოშორდნენ სოფელ გვემულს სრულიად დამშვიდებულნი დაიძებულნი მასზედ, რომ უიმათოდაც იქ საქმე სასურველად წავიდოდა. ინსტრუქციის უპირველეს და უმთავრეს მოთხოვნილებას (მუხლს) შეადგენდა შემდეგი: „რომ დაეიმორჩილოთ მთელი სოფელი და რომ იაროს ჩვენ სიტყვასა და ნებაზედ, ყოვლის უწინარეს საჭიროა შიში მივცეთ სოფელს. თუ შიში არ ექნებათ დიდიდან პატარამდე და კაციდან დედაკაცამდე ჩვენ ვერაფერს ვერ გავაკეთებთ. შიშისათვის კი ძლიერ ნაყოფიერი ნიადაგია იქ, სადაც უვიცობა ჰსუფევს. მაშასადამე, თქვენთვის არ შეადგენს მაგრე რიგად სიძნელეს დაპნერგოთ და დაამყაროთ სოფელში შიში. უვიცობა ხალხისა და მასთან შიში. აი რანი და ვინ არიან ჩვენი ძლიერი მოკავშირენი ჩვენს მოქმედებაში. თუ თვით თქვენ ვერ ითავებთ, მისცეთ ხალხს შიში და ამისათვის თქვენ არ შეგწევთ ძალი და ღონე და გაბედულება, შეგვატყობინეთ და მაშინ ჩვენ გვეცოდინება. ისეთ ტერორისტებს გამოგვგზავნით, რომ მთელ სოფელს ძილი დაუფრთხონ, მხოლოდ თქვენი მოვალეობა მაშინ იმაში გამოიხატება, რომ აჩვენოთ მათ ყველა თქვენი წინააღმდეგი და საშიში, მანე პირები“.

ახლად დაახლოებულ და დაკავშირებულ მოღვაწეთა შორის ყასუმამ, როგორც უფრო ბუნებით ჰკვიანმა, პირველობა იგლო ხელში, რაზედაც ამხანაგებიც თანახმანი იყვნენ და არ ეწინააღმდეგებოდნენ. იგი საგუბერნიო ამომრჩეველების რიცხვშიაც მოჰყვა, როდესაც პირველ სახელმწიფო სათათბიროს დეპუტატებს ირჩევენ.

სოფლის მცხოვრებლებმა პირველად აბუჩად და სასაცილოდ აიგდეს თავისი „გულშემატკივარნი“ და მოკეთენი, თუმცა კი აგიტატორებმა მთელ შეყრილ ხალხს გამოუცხადეს, რომ ჩვენ ბაღლად ამათ ვტოვებთო სოფელში და ამათ გაუგონეთ და დაემორჩილეთ ყველანი და ყველაფერშიო. გამოჩნდნენ ორიოდ-სამი იმისთანა თავზედ ხელაღებულნიც, რომელთაც არც დაირცხვინეს, არც მოერიდნენ და პირში გააგონეს ხმამალა და გულის წყრომით მიმართული მთელი შეყრილი სოფლისადმი ამნაირი სიტყვები: ჭურდმა, ბოზმა და ჯიბვირმა რა ხელმძღვანელობა უნდა გავვიწიოსო.

და რა სიკეთეს უნდა მოგვაწიონო, რომ ჩვენი გზის მაჩვენებლებად და დამრიგებლებად გამოდიანო. მაგრამ როცა ამ სიტყვების მოქმედნიც და ოთხიოდე სხვა პირადი თავისი მტრებიც ეჭვქვეშ დატოვებულნი ტერორისტებს გაასტუმრებინეს საიქიოს, მაშინ კი გვედგა ჩვენი ხაუვარდა მუცელში. მათი შიშით ძრწოდა მთელი სოფელი და ყურმოჭრილ ყმად გაუხდა.

აი ამ სოფლის მმართველთ მიჰმართა მღვდელმა მაქსიმემ.

IX

ღამეა. ფეხის ხმა მისწყდა. სოფელ გვემულის დუქანში, ცალკე ოთახში სხედან ყასუმა, ოსიკო, შაქრუა და მღვდელი მაქსიმე. „დრო მოვკლათ ხელათა და ვატიროთ სავსე ხელად“ — იძახდა შაქრუა, როცა მედუქნე დასდგამდა ხოლმე სუფრაზე ახლად მოტანილ ღვინით სავსე ხელდას. აქ შეიკრიბნენ ეს მოღვაწენი უკვე დაწყობილი სასოფლო საქმის დასაბოლოოვებლად, ღვინით ყელგასველებულნი უფრო კარგად მოვილაპარაკებთ საქმეზედაო.

ყველანი კარგად იყვნენ შეზარბოშებულნი. სადღეგრძელოები გამოელიათ, ღვინის სმა კი ჯერ არ გაეთავებინათ.

— ერთი მითხარ, თუ ი შენი ღმერთი გიყვარს, მამაო ხარებ, — მიუბრუნდა შაქრუა მაქსიმე მღვდელს, — მართლა გაკურთხეს, თუ მკვდარი მღვდელი გაცარცვე სადმე და იმისი ანაფორა ჩაიცივი და ატყუებ ხალხს?

— ატყუებს კი არა, ჭორია! — დაუმატა ოსიკომ, — ნაკურთხი იყოს, არ იყოს! შენ ის გასინჯე, თავში უყრია რამე თუ არა?

— განა არა, შენ კი გამძიმებს დიდი ჭკვისაგან თავი! — მიუგო ხარება მღვდელმა.

— არც გამძიმებს და არც მღვდლობას ვჩემობ.

— სოციალ-დემოკრატიობას ხომ ჩემობ? ხალხს უქადაგებ!

— უქადაგებს, მე ვიცი, რამიშვილობა არ გასწიოს! — ჩამოართვა სიტყვა შაქრუამ.

— რა ჩემი ფეხები გინდა, რომ რამიშვილობა გაეწიო, თუნდაც შემეძლოს რამიშვილობა? მე ფეხებზე მკიდია პროლეტარია და ბურჟუაზია! ჩემი პროლეტარია და ბურჟუაზია ჩემი სურვილი და ქეიფია. თუ სოციალ-დემოკრატიობას ვჩემულობ, მხოლოდ ჩემი ქიის გასახარებლად და სასიამოვნებლად. დღეს სოციალ-

დემოკრატია არის ჩემთვის უფრო სასარგებლო, ხელ შედეგა
ლისტი გავხდები, თუ ჩემთვის ის უფრო სასარგებლო იქნება. მე
დროისა და ვარემოების ბატონი ვარ და თქვენ რაც უნდათ უნდა
დამიძახეთ, შენ, ეი, მამაო ხარებ, ყურები გამოიბრუნე, ჩემი
ეს დრო რომ არ შეგვესწრებოდა, ჩვენ ეს სამნი და შენ მეოთხე
ეხლა აქ ვისხდებოდით? ან ციმბირში უნდა გვეთხარა თავგები-
ვით სოროები, ან ტყეა და ღრეში უნდა გვეხეტიალნა ნადირები-
ვით. ხისა და კლდის ამოფარებას არა სჯობდა, რომ სოციალ-
დემოკრატის ამოფარებოდით? და ეხლა როგორ დაგვეფარა იმ
დალოცვილმა! სოფლის ბატონ-პატრონებად, ხელმწიფეებად გვაქ-
ცია და აბა, თუ არა შენსავით გიეი და სულელი არა, ჭკვიანი კაცი
გაუშვებდა ხელიდან ამისთანა შემთხვევას?

— თქვენ კი პო, მაგრამ მე რა მჭირდა საციმბირო ან ტყე-
ღრეში სახეტიალო?

— პაი გიდი პა!.. შენა გგონია, ვერავინ გიცნობს. ი ოსებს რო
სულზე თვრამეტ-თვრამეტი შაური დაჰტყუე, სახელმწიფო მიწებს
მივაკემინებ თქვენთვისაო, შენა გგონია, ისე ჩაივლიდა, ეს დრო
რომ არ იყოს?!

— მაშ, კარგი და შენც სუ და მეც სუ!

— ყველა ყველა, მაგრამ იმ მა... მღვდლობა როგორ მოგ-
ცეს? — მიჰმართა ისევ შაქრუამ, — მე სწორედ გითხრა, ორ და-
ვარდნილ ვირსაც არ მოგანდობდი! მათ კი მთელი სოფელი მოგა-
ბარეს!

— ჩემი შენ გითხარი, გული მოგიკალო, — შეუბრუნა მაქსი-
მემ.

— კარგია, ამხანაგებო, დანებეთ თავი აყალმაყალს, რა დროს
მაგისტანების ლაპარაკია! — ჩაერია საუბარში ყასუმა, რომელიც
აქამდის გაჩუმებული ყურს უგდებდა სხვების ბაასს, — პაპირ
საქმეზედ ვილაპარაკოთ? ეს კაცი საჩხუბრად და გასაბიანრუებ-
ლად კი არ მოსულა, — საქმისათვის მოვიდა! გაეგება რამე თავის
თანამდებობისა, თუ არა, ეგ თვითონ იცის და იმათ, ვინც მღვდლო-
ბა მისცა. ეგ ჩვენი საქმე არ არის. ჩვენი საქმეა, მოუხერხოთ რო-
გორმე ამ კაცს ჩვენ სოფელში გადმოსვლა.

— ფულების საქმე არ არის?! — წამოიძახა შაქრუამ, — არ
დაჰხარჯავს და ისევ იქა ბრძანდებოდეს, საიდანაც მოსულა.

— დახარჯვა რომ არ მინდოდეს, არც ხმას ამოვიღებდი, ვინ არ

იცის, რომ ეხლა უფულოდ აღარაფერი კეთდება და მერე ამისთანა საქმე.

— ერთი მითხარი, იქილამ რად გაგდებენ? — ჰკითხა ოსიკომ.

— არ მაგდებენ კია, მე თვითონ მინდა წამოსვლა. ეგრეც უნდა.

— არა, მე გავიგე, პატარძლებზედ მიატანესო, ეტყუე, უნდა დაეყვანეს და იმისათვის გამორბის პრიზოდიდანაო.

— შენ კიდევ სულ პატარძლების მკვალი გადგა!.. ვერ დაივიწყე ე პატარძლები?

— გემო იმათშია და კაცმა რო ისინი დაივიწყოს, რაღა უნდა ახსოვდეს?

— კარგია, კაცო, დაანებეთ თავი მაგ უბრალო ლაპარაკს, ჯერ საქმეზედ ვილაპარაკოთ და ვიფიქროთ და მერე რაზედაც გინდათ, ილაპარაკეთ, — თქვა ისევ ყასუმამ, — ეს კაცი ათ თუმანს იძლევა ჩვენ გასამრჯელოს, რას იტყვით?

— მე იმას ვიტყვი, — წარმოთქვა შაქრუამ, — რომ ათი თუმანი ძლიერ ცოტაა. კაცის თავზე ხუთ-ხუთი თუმანი მაინც აღარ უნდა მოგვეცეს? ამაზედ ცოტა როგორღა იქნება...

— ხუთმეტი თუმანი იმისათვის არ მიმიცია, ვინც მღვდლობა მოაქვს ჩემთვის და ღმერთი არ არის, რომ თქვენ ეხლა მეტო გამომართვათ?

— შენ ღმერთს ტყუილად ეჭიდები, ის შენ ვერაფერს გიშველის, ისევ ხუთმეტი თუმანი დათვალე, მღვდელი, ხუთმეტი თუმანი! ხუთმეტი თუმანი ცოტაც არის ამ საქმისათვის, თუ არადა ვერ იკენებ აქ გადმოსვლას.

— შენა გგონია ძრიელ სახარბიელოა ე თქვენი გვემულის სამრევლო? მე ჯიბრის კაცი ვარ, მინდა, რომ მაგ მღვდელს კული ამოვაძუებინო აქედამ, რადგანაც ჯავრი მჭირს მაგისი და სამაგიეროს გადახდა მინდა, თორემ ეხლა უკეთესი პრიზოდი მიჭირავს.

— ჰოდა აბა კიდევ ეგ არის ძნელი საქმე!.. თუ ცოტას დაჯერდნენ ისინი, ვინც პირველად მოაქვს შენთვის მღვდლობა, იმათ გასაკეთებელიც ცოტა ჰქონდათ. იმათ მოითხოვეს ცარიელად გილზედ, რაც ადვილად გასაკეთებელი და მოსახერხებელი საქმე იყო, ჩვენ კი ორნაირი ჯაფა გვიძევს წინ: ჯერ უნდა დავაცარიელოთ ადგილი, ახლანდელი მღვდელი უნდა ავბარგოთ აქედან, — ეს ერთი საქმე, მერე უნდა მოგიტხოვოთ შენ — ესეც მეორე. ორთ განაჩენი უნდა შევადგენინოთ სოფელს. მომეტებული ჯაფაა ესა

თუ არა? თუ ჯაფაა, უნდა დაკმაყოფილება ამ ჯაფას, თუ არა? იქ
სადაც წინათ მოგიტხოვეს მღვდლად, მარტო ერთხელ დასკოლათ
განაჩენის შედგენა... იქ თუ ათი თუმანი დაგაძრეს, აქ ოცე თუმანი
უნდა გადაიხადო, მაგრამ ხუთ თუმანს გხატრობთ, შენე, შენე, შენე
იყოს ხუთი თუმანი, მხოლოდ ხუთმეტ თუმანსა ვთხოვთ იცის
მაგიერ. რას იტყვი?

— რას ამბობ, კაცო, მაგოდენა ფული ვინ მომცა?

— მაშ, რა უყავი ოსებიდამ აღებული ფული? ასი თუმანი და-
აძრე ოსებს და ფული ვინ მოგცა?

— ასი თუმანი კი არა, ათასი! სულ ოცდათექვსმეტი თუმანი
მოვაგროვე და ისიც მღვდლობის შოვნაში დამეხარჯა. შენი მტერი,
რომ არ მომეხერხებინა ამ ფულების შოვნა! საიდან და რით ჩაეიგ-
დებდი ხელში მღვდლობას, თუ ეს ფული არ შემსწრებოდა!

— ეხლა კიდე სხვა რამ მოახერხე და ჩვენთვის იშოვნე!

— აბა, ხუთმეტი თუმანი ძვირია... ახლანდელ პრიხოდში გან-
წესებულებას სრულად და უნაკლულად ვიღებ, როგორც უწინ ყო-
ფილა. აქ კი, როგორც ყასუმა მიღებს პირობას, უნდა ნაკლებს დაე-
ჯერდე მრევლს ყოველისფერში და აბა საიდან და ან როდისღა
აეინახლაურებ ამ ხუთმეტ თუმანსა?

— ეპ, შენც ქათამივით ორი ფეხი გბმია! პირობის დადება სხვა
არის და ასრულება მისი კიდევ სხვაა. შენი პირობა ახლა არის
საჭირო, რომ სოფელს თვალეზი აეუბათ და აეუხვიოთ, დეარ-
წმუნოთ ყველანი, რომ შენი გადმოსვლით სოფელს შელავათი ექ-
ნება და ვაკისრებინოთ ახლანდელი მღვდლის გაძევება. აი რისთვის
არის საჭირო შენი პირობა... რაკი გადმოხვალ და ფეხს ჩაპდგამ
პრიხოდში. შენი ნება და ჩვენი ნება არ არის? საითაც გვინდა,
თავს იქით ვუზამთ სოფელს.

— თუ მაგ პირობას მომცემთ, რომ ერთი წელიწადი კი ჰო,
საცა უნდა იყოს, მეორე წლიდან შემეძლება აღება ყოველგვარი
განწესებულებისა სრულიად. უნაკლულად, ბატონი ბრძანდებით,
ხუთმეტ თუმანზე თანახმა ვარ.

— აბა. მაშ მოიტა ხელი და ხელადა სველი!

— დახეთ ამ დასაქცევს. როგორ ამტკრევეს ლექსებსა! ვნახოთ
თუ შენ მელექსეთ არ გამოპდგე!.. — უთხრა შაქრუას ოსიკომ.

— იქნება ლედახტორადაც გავხდე! შენ რა გგონია? დამაცა,
ჯერ დავბრუნდე ისევ ქალაქში!

— განა აპირობ ისევ ქალაქში? — ჰკითხა მაქსიმემ.

— საქმე არა გაქვს?.. რა წაიყვანს ქალაქში? გული ქორწილში წავიდა, ჩემ სახლს ესა სჯობიაო... თუ წავიდა და ლედასტორობა დაიწყო, მე ვიცი, ისეთ რამეს კი დასწერავს, რომ ~~ქვეყნის წინააღმდეგ~~ ვეცს, — მიუგო ოსიკომ.

— ქვასაც გავარღვევ და ამ ხარებასაც ტყავს გავაძრობ, თუ ჩვენი ყურმოჭრილი მონა არ გახდება.

— მართლად, მამაო ხარებ, შაქრუა არა ტყუის, რომ ხუთმეტრი თუმანიც ცოტა არისო, — უთხრა ყასუმამ, — ხომ იცი, რომ მამა-სახლისსაც გული უნდა დაუდოთ, თორემ უიმისოდ მხარს არ მოგვაბამს.

— კაცო, აქ არ ვიქნები, ხომ არსად გავიქცევი?.. განა სხვანაირად ვერ გადავიხდით კიდევ რა? მხოლოდ ერთი ჩემი წადილი შემასრულებინეთ.

ასე გაათავეს სასოფლო საქმეზედ მოლაპარაკება.

მამა პრისტავორა

(აბაპი)

I

— ეჰ, ნეტავი შენ, დედაჩემო, საქმე არა გაქვს!.. გააბამ დაუსრულებელ ქადაგებას და გაჩუმება აღარ იცი.

— შენ ბევრი რამ გენაღვლება, შვილო!. უნდა იცოდე, რა ტანჯვა და ვაი-ვაგლახი გამომივლია; ან ესლა რა ცეცხლი ტრიალებს ჩემს გულში. მაშინ აღარ იტყოდი მაგას. შენ ასე გგონია, პოლიმპრიანები მელაგოს ზანდუკში და შენსავით ყოველთვის მაძლარი ვიყვნეთ! აბა, ნუ მიეღეთ სახელმწიფო ხარჯზედ და ჩვენი დღე გდგომოდა შენცა! მაშინ ვნახავდი, როგორც არ იქადაგებდი ჩემსავით.

— შენზედ გაჭირვებული, დედაჩემო, ათასობითა და ათიათასობით მოიპოვება ქვეყანაზედ! მე მინდა ყოველ გაჭირვებულს დავეხმარო; შენ კი მარტო შენსკენ მეწევი.

— შვილო! ის ათასობით და ათიათასობით გაჭირვებულები როდი უვლიდნენ და ასუქებდნენ იმ ინდაურს, ბლალოჩინს რო მივართვი! მანამ ყოჩივით ინდაურმა თვალეები არ დაუბრმავა, სიღარიბის მოწმობა ვერ დავაღწივე, რომ სახელმწიფოდ მიეღეთ. რა შავი ქვით მომეცა გზა ან შენთვის, ან იმ ბიჭებისათვის, თუ ასე არ მოვქცეულიყავ? ჯერ საცოდავი მამიშენის სიცოცხლეშივე გვიჭირდებოდა მარტოდმარტო შენი შენახვა; ის მოკვდა, შამომტანი სახლში აღარავინ იყო, რა თვალწყალი უნდა გამეძინა? ის როგორ უნდა დავიწყო, უბედური დღისა მხარზე შავისვამდა ხოლმე და ისე მიპყავდი სასწავლებელში, ცხენის ქირაობის ილაჯი რო არა ჰქონდა.

— მერე, შენა გგონია დავივიწყე, ან შემდეგში დამავიწყდება იმისი ამაგი?

— ჯერ დავიწყებული მგონია და! კაცმა დღეს-ხვალ კურსს უნდა დაასრულო; კვება და ფიქრი ეხლა შენშია—შენზე დიდი აღზრდა და შენზე პატარა. შენ კი გაიძახი: თქვენ არა, სხვას, თათარსა და ლეკს უნდა ვუშველო და დავეხმაროვო. ამაზე მეტი ფაქტი უნდა გაგონილა!.. მე ჯანი და სული გამვარდეს, იმ ბიჭებზე ღმერთმა გზა მისცათ, ამ ცოდვიშვილის რა ვუყო? გოგო გასათხოვარია და ჯერ ამის ბედობაზედ ძონძი არ არის გადახვეული!

— დედაჩემო, მოთმინება იქონივე ცოტაოდენი! დამაცადე, ერთი ველირსო სემინარიის კედლებს თავი დავაღწიო და მაშინ შევიცი: შენც მოგხედავ და გიპატრონებ, ევასაც გზას გამოვუჩინებ და ბიჭებსაც ყურს მივუგდებ.

— გზის გამოჩენასაც თავისი თაბაუთი აქვს. განა ეხლა კი დავერიდება ვინმე ე გოგოსა? ოღონდ კი დავთქვა და როგორც თავლს ბუზი, ისე დაეხვევიან სულ კარგი და კარგი ოჯახის შვილები. რამდენმა მამიგზავენა კაცი, მაგრამ უწინ დღე გაუქრეს, თუ თავის განის კაცს არ ჩაუვარდება ხელში!.. გულსაც სწორედ ეგ მიკლავს, რომ ყველას შველა შეგიძლიან და საქმით კი არ გინდა უშველო. იმოდენა შენი ამხანაგები ასრულებენ კურსსა; იცნობ, გიცნობენ,— აიღე და ერთ-ერთს მიათხოვე შენი და, თუ ამისათვის გზის გამოჩენა გასურს.

— დედავ, შენ არ ჩამჩინებ ყოველ დღე: სამას-ოთხასი თუმნის მზითევი თუ არ მოგცეს, არაეისი შერთვა არ გაპბედოვო? ვინ ოხერი და სულელი იქნება, რომ შენი ქალი კი ცარიელ-ტარიელი წაიყვანოს?! რითა ვარ ან მე ჩემს ამხანაგებზე მეტი, რომ მარტო მე ვიყო ღირსი კაი ქრთამ-მზითვიანი ქალისა, და ან რა ღირსება აქვს შენს ქალს ისეთი, რომ ეს კი ცარიელი წაიყვანოს ვინმემ?

— აბა, სწორედ მაგისთვისა ვდომობ შენთვის სამას-ოთხას თუმნიან ქალს. აიღე კაი ქრთამი და მზითევი; თუ სულ არა, ნახევარი მაინც დაუთმე შენ დას. ვნახოთ, წაიყვანს ვინმე თუ არა!.. ვინლა დაერიდება მაშინ? თუ ამისათვის გზის გამოჩენა გასურს, აი ასე შეგიძლიან მოიქცე. მარამ... კარგა პირი მომარიდე! გენიშნა?

II

— ერთი მითხარი, სოსიკო, შენთვისაც განკითხვის დღედ გარდაიქცა საზაფხულოდ სოფელში ყოფნა? მაგრამ შენ რა გიჭირს,

ჩემი აზრების წინააღმდეგია? რა ვიცი, იქნება შენ ჯერ არა გინდობს შედგენილი ცხოვრების იდეალი და გეგმა საზოგადოებრივზედ მოქმედებისა. თუმცა, გამოტეხილს გეუბნები, მე შენზე სულ სხვა აზრი მქონდა შედგენილი. ახლაც კი მწამს, რომ ერთმანეთს დაგვაახლოვა და დაგვაშეგობრა არა რამდენიმე წუთისა, არამედ შემთხვევითი გარემოებამ, არამედ კეთილშობილურმა სურვილებმა და მისწრაფებამ. მე ყოველთვის ის იმედი მანუგეშებდა, რომ სამოქმედო სარბიელზედ მარტო არ მომიხდებოდა გამოსვლა, რომ შენც მხარს მომცემდი და რაღას შეეძლო შეფერხებინა ჩვენი, ორის, ერთი ფიქრებითა და აზრებით გამსჭვალული მუშაის მოქმედება!.. მე კი ისევ მტკიცედ ვადგევარ ჩემს განზრახვას; სიკვდილის მეტი ვერაფერი შემომლის ხელს მის განხორციელებაში. მოძმეს მტლად უნდა დავედო და თავი გავსწირო მის კეთილდღეობისათვის — აი, ჩემი ალტჟმა, დევები ჩემი მოქმედებისა.

— ალტჟმა, ეჭვი არ არის, ძრიელ მოსაწონია და ჩემთვისაც სანატრელი, მხოლოდ ძრიელ მეძნელება მისი განხორციელება.

— შენ, ჩემო სოსიკო, წინათაც განა არა გაცნევედი სექპტიკობას? ახლა კი სრულიად დამარწმუნე ამაში. შენ ეჭვის თვალთ უყურებ ჩემს გადაწყვეტილებას. მაგრამ, მაშ, ბიჭი არ ვიყო, თუ შენცა და სხვასაც არ დაგანახვით და საქმით არ დაგიმტკიცოთ, რის გაკეთება შესძლებია თავგანწირულ მამულის შვილსა და მოყვარის მოტრფიალეს.

III

სწორედ განგებამ მომივლინა ამისთანა სამსახური; სოფელში მასწავლებლობა, ტრიალი იმ ხალხში, რომელიც უმეტესად საჭიროებს შენს დახმარებასა და შევლას. თვითონ ეს გარემოებანი გიწლიან თვალწინ სამოქმედოდ ფართო ასპარეზს.

ბედნიერადა ვთვლი ჩემს თავს. მე კი ჰოო!.. მაგრამ რარიგად შეხტება და შემოტრიალდება დედაჩემი, როდესაც გაიგებს ამ ამბავს. წვითა და დაგვით გამოგზარდეთ. მე იმისაგან მოველოდი: გაათავებს კურსს, შეირთავს ორას-სამას თუმნიან ქალს, ეკუთრება მღვდლად, იქნება მის ბლადოჩინობასაც შემასწრობდა ღმერთით. ე, გოგოსაც გზას გამოუჩენდაო. იმან კი გამიცრუა ყველა იმედებით... გააბამს და დასასრული აღარ ექნება მის ამისთანა

წუწუნს. მაგრამ მე საქმე არა მაქვს იმის წუწუნთან. ჩემს სმენას ატკობს მხოლოდ იდეალური ხმა მოქმისადმი მოვალეობისა და მთელი ჩემი არსება ემორჩილება მის ძახილს. თვალწინ მდგა შარავანდელით მოსილი იდეალური მოღვაწეობისა, მისი სწრაფი გუნჯი მითბობს. გზას უკვე შედგომილი ვარ; ერთი ბიჯის გადასვლა უნდა კი ამ გზიდან შეუღობელი შეცდომა და მომაკვლინებელი ცოდვა იქნება ჩემთვის. ჩემს იდეალს ერთ წუთსაც არ მოვაშორებ თვალს. იგი, როგორც მოგვთ ბეთლემის-ვარსკვლავი, წინ გამიძღვება და მეც მივყვები მის კვალს.

ამაზე უკეთესი ასპარეზი ჩემის აზრების განსახორციელებლად ფიქრადაც კი წარმოუდგენელი იყო ჩემთვის; სად არის ისეთი აუცილებელი მოთხოვნილება ინტელიგენტთა შრომისა, თუ არა სოფელში? ჩემი ფიქრით, ყოველი გულშემმატკივარი თვისი ქვეყნისა და მსურველი მისი სასიკადაულო მომავლისა სოფლად უნდა მიისწრაფოდეს. იქ არის საჭირო ცოცხალი სიტყვა, ნაყოფიერი მოქმედება. ამისათვის მე ყოველთვის სოფელში მიმიწევდა გული, მაგრამ იმ ფიქრს, რომ მღვდლად წავსულიყავი, ვერ ურიგდებოდა და არც რაღისმე შეურიგდება ჩემი აზრები. ან რის გაკეთება შემეძლო მღვდლის ხარისხით? გარდა მკვდრების მარხვისა და ტაბლეტის მირთმევისა? ახლა კი უტყუარი ნიადაგი მაქვს გონებით ბნელსა და უვიც ხალხში მოვფინო სხივი სწავლა-განათლებისა, — ასე ესაუბრებოდა თავის თავს ქრისტეფორე, როცა იგი კურსის დამთავრების შემდეგ სოფელში სამინისტროს სკოლის მასწავლებლად დანიშნეს.

IV

— მამაო, ღვდელი, „უჩიტელი სულელი ხო არ არი?“ გოგობიჭებზედ ის უფრო გადარეული ჩანს. ამ დღეთ სულ ბავშვებთან ფუნდრუკობს და ეთამაშება. ბურთაობასა და ჩილიკობას მე კი ვერ ვასწავლიდი, ეგ რო არ ჩამოეთესლებინათ აქა და მაგდენა ჯამაგირს არ ვაძლევდეთ?

— ეგ რომ სულელი არ იყოს, ჩემო გაბრიელ, ანაფორას ან მღვდლობას წიხლსა ჰკრავდა? მღვდლობას უჩიტლობა და მასთან შეუღლებული შიმშილ-სიმწყურვალე ამჯობინა. ამას ჭკვიანი კაცი ჩაიდენს, თუ არ სულელი? აბა, ჭკვიანი და პატიოსანი კაცი, ჩემო გაბრიელ, სოფელში გამოიქცევა, და ისიც უჩიტლად? მღვდლობა

კიდევ სხვა არის; მღვდლობას სულ სხვა პატივი სდევს. ყველგან ქალაქშიაც და სოფელშიაც... ახ, სადა ხარ, შე ოხერო, ქვევ? ვის იმტაი აქვს და ვის ფლავი უდგია? მე უნდა მქონდეს, მკაცრად უფლება, რომ მომეხმარებინა ქვეიანურად. მაშინ გაცხივებ უფრო. თვის, თუ როგორ გადავიგდებდი მხარზედ საუკეთესო მრევლს. ამ ვაცივებულსა და გაწყალებულ სოფელს კი აღარ ჩამოვაბერდებოდი, პირდაპირ ქალაქში ამოვყოფდი თავს.

— ეი!.. განა ისეთი ვინმეა ი უჩიტელი?

— როგორ თუ ვინმეა? ჯურსშესრულებული პირველი რაზრიადისა. მაგისთანებსა არჩიელი ფონდოსით მიართმევს ხოლმე საუკეთესო მრევლს. ეგ კი ჭკუასა პნაყავს. გამაიქცა სოფელში მასწავლებლად და ცხრა მკადაანთ საბას მეგობრათა და ამხანაგათ გაუხნდა!

— ქვეყანა ემაგრე ლაპარაკობს, სწავლულიაო და აბა, რაღაში ეტყობა ი სწავლა?

— არ ეტყობა იმისათვის, რომ სულელურად უჭირავს თავი.

— ეგ თუ ქვეიანი იყოს, იმეებს ჩაიდენდა, რასაც შვრება?

— აქ თითონა კვდება მშვიერი, იქ, როგორც გამიგონია, დედა და დაი ეხოცებიან შიმშილით და სხვას კი წყალობას ურიგებს; ი ბიჭებს ზოგს პერანგი უყიდა თავისი ფულით, ზოგს ქალამანი, ზოგს რა და ზოგს რაო. როგორცდა არი ნათქვამი, შინ რომ ბალღებსა პშიოდეთ, ტაბლას გარეთ რა ხელი აქვსო.

— მაგას, ჩემო. გაბრიელ, უჭკუობასთან უღმერთობაცა სჭირს. თუ მაგას ღმერთზედ სასოება ჰქონდეს, ღვთის სამსახურს გაეჭეოდა და კაცის სამსახურს შეუდგებოდა?.. რამდენი ხანია აქ არის და ჯერ ეკლესიაში ფეხი არ შემოუღვამს, არც ხომ ჩემთან მოსულა! თუმცა მოვალე იყო გამომცხადებოდა, როგორც სულის მოძღვარს. იქნება დაპატივებას ელის? მამა უცხონდა, კაცებს ვაახლებ, მობრძანდი-მეთქი!

— შე დალოცვილო, შენა, შენ ის კი არ ვაგიგია, რანაირათა გლანძღავთ და გასარიელებთ ე ღვდლებსა? მუქთა ჭამიები და ქვეყნის დამღუპველები არიანო. ეგ რო აქ დიდხანს დარჩეს და ემაგრე ილაპარაკოს, მთელი ქვეყანა უღმერთოდ გადაიქცევა.

— კაი ვითხარ!.. თუ იგი უღმერთო არ იყოს და ღმერთი სწამდეს, მღვდლებზედ, რომელთა ზედაც მადლი უფლისა გარდამავალ არს, ცუდი რამ უნდა ილაპარაკოს? მე ბევრმა სხვადაც ვითხრა ევა

და არა მჯეროდა. შენი სიტყვა კი როგორც ქეშმარიტი მორწმუნე-
სი, აბა, როგორ არ დავიჯერო? მე უთუოდ ბლალოჩინს მოვასწე-
ნებ ამას.

ერქონეწი
ბიზლიწთქქ

V

— აბა, შვილო, დაგიჯდა თუ არა ჩემი ჰკვა! განა მე შენთვის
ცუდი მინდოდა და მტრობით ჩაგჩიჩინებდი მღვდლად წასულიყ-
ვი? რამოდენა დრო დაჰქარგე ტყუილებრალოდ! ვისა და რისთვის
შეალივე შენი ჯანი და ღონე? ეს გოგოც ესე დარჩა თავგამოუბმე-
ლი, ან კი რა შავი ქვით გამოვაბამდი თავს? მე არაფერი მებადა და
შენი ჯამაგირი კიდევ მარტო შენც ვერა გყოფნიდა. შენ კი ასე
მარწმუნებდი, რომ რასაც მასწავლებლობაში ჯამაგირს აიღებდი
წელიწადში, არა რომელ დიდ მრევლში არ იქნებოდა იმოდენა
შემოსავალი.

მე მაშინაც გეუბნებოდი და ახლაც გაგიმეორებ, რომ თვიურ
შენს ჯამაგირს, ოცდახუთ მანეთს, არ შეეძლო იმოდენა ბარაქა გა-
მოელო, რაც ორს აბრამის ტაბლას შეუძლიან. აი, როგორი ბარა-
ქიანი და დერიტვიანია მღვდლის შემოსავალი! გაგონილსა და მო-
გონილს ხომ არ ვამბობ, მღვდლის ქალი ვარ და დიაკვნის ცოლი
ვიყავი. აი რისთვის ვიკლავდი თავსა და ვიწყალავდი გულს! შენ
კი დაგეჟინა და გაიძახოდი: არ მინდა მღვდლობაო, მე მდაბიო
ხალხს უნდა შეეწირო თავიო. იმ მდაბიო ხალხმა კი არ ინდომა
არც შენი გატაცებული სიყვარული, არც შენი სამსახური. გიჭირა
ბანლური და შეურაცყოფით გამოგისტუმრა. განა ცოტა დარდი და
ვარამი მაჭამა შენმა დაღვრემილმა, ჩაფიქრიანებულმა სახემ? დანა
პირს არ გაგიხსნიდა, ისეთი გაბოროტებული იყავი. შენა გგონია
მე ვერა ვგრძნობდი იმ ტანჯვა-ვაებას, რაც შენ გულში ტრიალებ-
და მაშინ? მაგრამ ღმერთს მადლობასა ვწირავ ჩემი ცოდვილის
პირით, რომ ასე მოჰხდა. ღმერთმა აგინილა თვალები და დაგანახ-
ვა ცხოვრების სინამდვილე, ახლა მგონია შეიგენი, რომ საჭირო
იყო გეტნო შენი თავი და შენიანები.

რაკი ღმერთმა გადმოგვხედა თავისი მოწყალის თვალით და
წაღმა დატრიალდა ჩვენი ბედის ჩარხი, ახლა აღარაფერი მიშავს,
ვითომც ერთ დღე შავი არ მინახავს. მართალია, აქამდის ტყუილ-
უბრალოდ იმრომე, მაგრამ არც ახლა არის წასული დრო; ახლაც

შეგიძლიან კეთილად მოაწყო შენი საქმეც და ჩვენიც... ი დეკანოზს
კიდევ შემოუთვლია: ჩემი ქალი შეირთოსო და ყველაფერში და-
ვეხმარებო. მე მასმენინებდნენ: ძლიერ არის დაბეჭდული და
მღვდლობას კი არა, დიაკვნობასაც აღარ მისცემენ. ელფიკა
გული მისკდებოდა, სანამ პრიხოდს მოგვემდნენ. რა ვიცი, როგორ
იქნება კიდევ საქმე! მეშინიან არაფერი გიმტროს ვინმემ კიდევ...
დეკანოზი გავლენიანი კაცია; დიდად საჭიროა შენთვის იმისთანა
კაცის დახმარება. სხვაც არა იყოს რა, სასახელოა იმისთანა კაცის
სიამამობა. მართალია, დარჩომილი ქალია, მაგრამ ხნირი არა ყო-
ფილა. არც თვალად-ტანად უჭირს რამე თურმე. ქრთამი კი სამასი
თუმანი ნაღდი აქვს მზითევს გარდა. მე ეს კარგად ვიცი, სამასი
თუმანი, შვილო, ხუმრობა არ არის. ამ ფულით ე ცოდვიშვილსაც
მოიშორებ და ღმერთი მაღლად მოგწევს, შენ საქმესაც რიგიანად
მოაწყობ. ქრთამი ჯოჯოხეთს ანათებსო, ნათქვამია. ფული რაკი
გექნება, ყველაფერს ადვილად შეისრულებ. უკეთეს პრიხოდში
გადასვლას, ანუ, ღმერთო, კეთილის ყურით გაიგონე, ბლალოჩინო-
ბის შოვნას ძრიელ ადვილად მოახერხებ ფულების საშუალებით.
ქრისტეფორე ახლა აღარ ეწინააღმდეგებოდა დედას, ხოლო თავ-
ჩაქინდრული და გაბუებული უსმენდა.

VI

— დასწყევლოს ღმერთმა, კიდევ არ მეწვიენენ მტანჯველი
ფიქრები!.. როგორ დავაღწივო თავი ამ მრავალრიცხოვან ჯალა-
თებს? როგორ ჩავაჩუმო, ნეტა, ქეჯნა სვინდისისა?.. იმ ორ-სამ
დღეს თითქოს დავიწყებას მივეცი ყოველივე; აღარაფერი მომსე-
ლია ფიქრად. მაგრამ, რა, გონება კი აღარა მქონდა, რაღა ფიქრი
და მსჯელობა შემეძლო? თუ ის სადილი, ის გამუდმებული ლო-
თობა არა, უთუოდ ტყვიას ვიკრავდი საფეთქელში. ჩემს ერთად-
ერთ მხსნელად გამოუთქმელი ტანჯვისაგან ტყვილა მიმაჩნდა.
მხოლოდ იმ ლოთობამ რაღაცა სასწაულებრივი გავლენა მოახდინ-
ა ჩემზედ, ჩემს აზრებზედ: გასწყვიტა ის ძაფი, რომლითაც ჩემი
მტანჯველი და უსიამოვნო ფიქრები იყვნენ გადაკინძულნი...

ოჰ, რა სისაძაგლეა დაკარგვა ყოველი ადამიანური ღირსებისა
და თვისებისა, რაც სიმთვრალეში მოსდის კაცს, და დამზგავსება
პირუტყვისა!.. მაგრამ რას იზამ, როცა ჩაგითრევენ ბახუსის თა-

ყვანისმცემელი თავის წრეში, მეტი გზა აღარა გაქვს, უნდა უთუოდ დაემორჩილო ბედს... ვაი, ჩემო კეთილშობილურობა, მისწრაფებანო! უნდა დაგთმოთ, გამოგეთხოვოთ სამუდამოდ?.. ეს მომავალი დამიმზადა ბედმა? მეც იუღიან განსჯისმარტოვანი უნდა წარმოვსთქვა სასოწარკვეთილებით: შენ დამამარტოვებ, სოფელო, ცხოვრებავ, დღიური ლუკმის საჭიროებავ?..

ოჰ, რა ტარტაროზული დაცინვა გამოიხატა თამაღის სიტყვებში! „ვითარცა ცათა შინა ანგელოსნი ჰხარობენ მოქცევისა ერთისა ცოდვილისასა, ეგრეცა ჩვენ დღეს ქვეყანასა ზედა ვიხარნით მოქცევისა შენსასა ჩვენდა. და ვითარცა უძლები იგი შვილი მოეგო გონსა თვისსა და მოიქცა მამისადმი თვისისა, ეგრეთცა შენ, მომავლო ქრისტეს მიერ ძმარ ჩვენო, მოეგე გონსა და მოიქეცი მაღალ-ღირსს მამისა ჩვენისა დეკანოზისადმი, რომელი არს ბურჯი და სიმტკიცე მართლ-მადიდებელი ეკლესიისა, ამისთვისცა ვიხარვით ჩვენ ყოველნი უმცროსნი ძმანი და მორჩილნი მისნი“. ამისთანა დაცინვასა და დამცირებას შესძლებს და მოიგონებს მხოლოდ ანგელოზი და მსახურნი ბელზეულისა.

საზიზღარია, საზიზღარი ის წრე, რომელსაც შეადგენენ იმისთანა პირნი. მაგრამ რა გაეწყობა? გარემოებამ ძალაუნებურად უნდა ჩაგტყორცნოს ამისთანა წრეში. ნუთუ ადამიანის ბუნება ისეთი ცვალებადია, რომ ყველაფერს რაც კი მოიპოვება შენში კეთილი, დასთმობ, დაჰკარგავ და გახდები თანამგზავრი თუნდ იმ „პატიოსან“ მამა თამაღისა, რომელიც იჯდა გაუნძრევლად მთელი ორი დღე და შეუსვენებლივ ისხამდა მუცელში ღვინოს? და რაც უფრო გასაკვირველი და ჩემის შეხედულებით საზიზღარია, აქებენ, თითქმის თაყვანსა სცემენ ამისთანა პირს. ჯერ არც ერთი გამოჩენილი მამულის შვილისათვის არ შეუსხავთ ისეთი ქება-დიდება, როგორითაც ყოველთვის ავიღლოვებენ ღვინის სმავნი განთქმულ პირს. (თუმცა კი არ შეიძლება მართლაცა და კაცმა არ უწოდოს გმირობა იმ გარემოებას, რომ მთელი კვირა იჯდე ერთ ადგილს გაუნძრევლად და ჯერზედ თითო ჩაფ ღვინოს ჰსვამდე).

ვნახოთ, დღევანდელი დათრობა როგორღა იმოქმედებს ჩემზედ. აშკარა არის, დღესაც ძრიელ ძალას დამატანენ და დამალევენებენ. ღვინო ახარებს გულსა კაცისასაო, წამიკითხავს ხოლმე ფილო მღვდელი, როცა მომაწვდის თეფშზედ დადგმულ ოთხს ღვინით სავსე სტაქანს.

ლამის არის გასქრას ფიდო მღვდლის „წამალმა“ თუ გინდა, რომ სრულიად მოიგდებინო თავიდან კაეშანი, რაჭაში სულთა მოგონებათა წყალობით დაუდგია გულსა მუხისა მისა ბინა, ერთგულად და ერთ სულად შეუდგეი თაყვანისცემასა წმინდისა ამისა ზედაშიშასა: ვინაიდგან ესე არს წამალი უებარი, გამკურნებელი ყოველთა სენთა, ვითარცა ეგრეთცა სულიერთაო. მართლაცდა თითქოს, ლოთობის შემდეგ, ისე ზშირად აღარ მეწვევიან ზოლმე შემადრწუნებელი ფიქრები. ცვლილებას დიდსა ვხედავ ჩემში, დღეს, ნამეტნავად, უფრო თავისუფლად და მოსვენებითა ვგრძნობ ჩემს თავს; სჩანს, მართლა, ვიკურნები.

მაგრამ დახე სოფლის გაუტანლობას! მის უკუღმართობას! რაც წინად მიმაჩნდა გონებრივი და ზნეობრივი სისაღის, სიმრთელის ნიშნად და საფუძვლად, რის შექენასაც შევალევე ჩემი ჯანი და ღონე, ესლა იგივე მიმაჩნია სნედ, რომლისაგანც ვცდილობთ განკურნებას. ნუთუ ჩემს ცხოვრებაშიაც უნდა დადგეს ისეთი ხანა, როდესაც ვსჯიდე თუნდა ისე, როგორც ჩემი სიმამრი — ყველასაგან პატივცემული დეკანოზი. ყოველი ეგ, რასაც შენ კეთილშობილურ აზრებსა და მისწრაფებათ უწოდებ, არის მხოლოდ უნაყოფო ოცნება, — შედეგი ჭაბუკის სისხლის მღელვარებისაო, — მიმტკიცებს იგი ყოველთვის წარბშეუხრებლად, — და ნუთუ სიძნელეს უნდა შეადგენდეს შენთვის ოცნებათა დათმობა, რომელთაც სინამდვილესთან არა რაიმე კავშირი არა აქვთო. როგორც ღვთისმეტყველების მცოდნეს, მამა აბრაამის მაგალითი ყოველთვის თვალწინ უნდა გედგეს და გამხნეებდეს ამ შემთხვევაშიო. უბრალო მღელვარებაც კი არ დასტყობია მას, როდესაც ღვთის ბრძანებით მსხვერპლად სწირავდა თავისს ერთადერთ ძესაო. აბა, შეადარე, რა დიდი განსხვავება არის მის მიერ ჩადენილ სინამდვილესა და შენს ოცნებათა შორისო. თუ მკითხავ, ვის ან რას უნდა მიუტანო შენ შენი ოცნებანი მსხვერპლად, გეტყვი, — ღვთის სამსახურსაო.

საითკენ მითითებენ მამანი? — რაც დიდის მეცადინეობითა და შრომით შევიძინე ნეტარს ჩემს ყმაწვილკაცობაში, და რაც შეადგენდა ჩემს გონებითსა და ზნეობითს საუნჯეს, ყოველი ეს ახლა, ორთავე მამათა რჩევა-დარიგების თანახმად, დათრობის საშუა-

ლებით უნდა გამოვფხიკო, გამოვგავო ჩემი არსებიდან და როცა
 გორც უსუფთაო რამ გადმოვყარო გარეთ; საგველათი უნდა ჩე-
 მოვბერტყო ჩემი არსების ყოველი კუნჭულიდან. ~~ჩემი ჩეტქული~~
 ლიც კი აღარ დარჩეს მათი მთელ ჩემს არსებაში. ~~ჩემი ჩეტქული~~
 ვთქვათ, ამისათვის კიდევაც უებარია ფილო მღვდლის „წამალი“
 ვგრძნობ მის „გამაკურნებელ“ ძალას. მხოლოდ სრულიად გან-
 კურნებისათვის, ესე იგი, მანამ სვინდისი ჩემი მთლად არ ჩაქდება
 სისაძაგლისა და სიბილწის აბლაბუდეში, როგორც აბრეშუმის ჭია
 თავის პარკში, მაინც დიდი დროა საჭირო. ვიდრემდის უკანასკნე-
 ლი ფერფლი აბლაბუდისა არ გადაეფარება და არ ჩააქრობს სრუ-
 ლიად მისუსტებულ ბეუტვას სინდისისას, არა მგონია მე დავკარ-
 გო ნიჭი გრძნობისა. ნეტა, რა ყოფაში ჩავევარდები, როცა პირის-
 პირ შევხვდები ჩემს ამხანაგებს?.. სიტყვით, ვიცი ისინი ვერაფერს
 გამიბედავენ, მხოლოდ სახითა და მისი გამომეტყველებით კი,
 ბევრს რასმე მაგრე მაგრძნობინებენ. ახლავე თვალწინ მიდგა იმათი
 ირონიული ღიმილი. კიდევ ეს ღიმილი იქნება სწორედ უსაშინე-
 ლესი სატანჯველი ჩემთვის; იგი სრულიად გაანადგურებს და
 დასთრგუნავს ჩემში თავმოყვარეობასა და ყოველგვარ ადამიანურ
 ღირსების ნიშან-წყალს... განა მე კი ასე არ მოვიქცეოდი სხვისა
 ადგილს რომ ვიყო? ეხლა ხომ, თითქმის, ნახევარი ადამიანილა
 ვარ. მაგრამ, რომ განაწილდებოდეს ჩემი არსება ორად: ერთში ის
 მოთავსდეს, რადაც უნდა ვიყო მამათა მოთხოვნილებითა და სურ-
 ვილით, ხოლო მეორეში დავრჩე ამ დაძაბუნებული, ძირფესვიან-
 ნად შერყეული თვისებებით, — თვითონ მეც ვავკიცხავდი მომა-
 ვალ ჩემს თავს... წმ. მამებმა შეაგინეს, გაქლეს ჩემში ყოველი
 ადამიანური ღირსება; ნუთუ ამის შემდეგ, ჩემი ამხანაგებისათვის
 უფრო უპრიანი და სამართლიანი არ იქნება დაჰგმონ ჩემში, რაც
 დასაგმობელია?

ასე, ყველასაგან ნიშანდებული და დაჯილდოებული ვიქნები
 მომავალნი თანამშრომელნი ჩემნი დიდის მეცადინეობით და ყო-
 ველი ღონისძიებით ანადგურებენ ჩემში ადამიანურ ღირსებებს;
 ჩემი ნაამხანაგარნი თვისი ღიმილით ჩააყურჭუმელავენ ჩემს და-
 ძაბუნებულ არსებას შხამის მორევში. ჯერი ახლა ჩემზედ მოდგება,
 მეც რალა დამრჩომია ამის მეტი; დავახშო ჩემში ყოველი სინდისით
 შემკულ-შეზავებული ადამიანური გრძნობანი, ანუ პირველი
 ანდერძი ავუგო ჩემს სინდისს. მხოლოდ მაშინ შემეძლება წარბ-

შეუხრელად მოუდგე თავს ყოველი გარდაცვალებულის ცხედარს და მკაფიოდ დაეძახო: „სულთა თანა აღსრულებულთა“...

VIII

— მამაო ღვდელო, უნდა შეგეძალებინო შენი ჰირიმე...
ნი შვილები ვართ; ცოცხლებიცა და მკვდრებიც თქვენი ვართ. თუ თქვენ, ჩვენი მოძღვარი და სულის მამა არ შეგეძალებინებთ, არ შეგვიბრალებთ, სხვა ვინ წაგვიყვანს იოლას?.. გვიკუთხებ ე მარხილი შენს მადლს!.. მა, შინ ხომ ვერ ავაძყროლებ ი მიცვალებულს! იმას არ გამოუდგე, ოღონდ ეხლა ნუ დამაღონებ, ე მარხილი მიკუთხებ და, მივაბარებ თუ არა მიწას, ან აქეთ ვეცემი, ან იქით; თავში ქვას ვიხლი, საცა იქნება, ვიშოვნი და მოგართმევ. აი ე წინგასაძლოლი კი ეხლავე მიირთვი.

— მე წინგასაძლოლს კი არ გთხოვ, მე გთხოვ მამიშენის საწირავს! არ ედროვება მოცემა? შენი ყმა ვიყავ, თუ მამიშენისა, რომ ვულოცე. ვუწირე და, ეს მეოთხე წელიწადი მიდის, ჯერაც გროში კაპეიკი არ ვიცი? აი მე ამასა გთხოვ და კიდევ მოგათხრევენებ ამ საათში! წინგასაძლოლი სად წამივა... ჰო, იმედი ხომ არა გაქვს, რომ ან ის დაეკარგო, რაც ზედა გმართებს?

— აბა რასა ბრძანებ, ბატონო? იმედი რათ მექნება! ღმერთმა დამიფაროს, მე მკვდრის ვალი შავირჩინო!.. რა ვქნა, აქამდისაც არ დავაგდებდი მოუცემელს, მაგრამ ი დალოცვილმა ღმერთმა რო აღარ ამახედა მალა! ცალკე სიკვდილმა, ცალკე მოუსაველობამ სული ამომხუთეს. ეხლაც მხარი მომტეხა ი დალოცვილმა, შემომტანი მომიკლა და მისი ქვრივ-ობლები შესანახი გამიხადა, აბა რა წყალში ჩავვარდე?

— რად შემომიკვეთე მთელი წირვა, თუ საწირავის მოცემის ილაჯი არა გქონდა?

— მამ რა მექნა, შენი ჰირიმე, უსულადოდ ხომ ვერ გადავაგდებდი? მშობელი მამა იყო!.. ქვეყანა ასე ტრიალებს, შენი ჰირიმე. როგორ გამოერჩიოს ქვეყანაში კაცი! შენმა მადლმა, გეფიცები მაღალ ღმერთს, ვიშოვნი საცა იქნება; სწორედ დავტყვევებდი და შენ კი მომღურავს არ გამყოფებ, ხო მოგეხსენება, შე დალოცვილო, გლეხი კაცის საქმე?.. დიხაც კარგი იყო ჩვენთვისაც, რო შეძლება გვქონდეს: შენც მოგართვათ შენი საწესო, ხელმწიფესაც, ბატონსაც და ჩვენც კუჭი მაძლარი გვქონდეს. მაგრამ რო არ ვვაძლევს მაგდენს ი დალოცვილი ღმერთი!

— მე კი ჩემი უნდა ჩამბაროთ და თუნდა მიწაში მოთხარეთ, მე რა მენადვლება!.. შენ შიმშილსაც აიტან, სიტუტელსაც, ზღბ-შიშველობასაც; მე და ჩემს ცოლ-შვილს კი არ შეგვიძლიან გვეები და არც შეგვფერის. ფეხშიშველი და მშიერის მუცელი ჩვენაზე რით? სადაური სამართალია! ერთი შვილის შენახვა უნდა შეგეძლოს ბელში თვეში სამი თუმანი მიჯდება! ოთხ-ოთხი კიდეც სხვა მეზრდება. რითი შევიწახო და გამოვზარდო ისინი, თუ შენზედ სამკვდრო დარჩება, მეორეზე სანათლობო, მესამეზე დრამა?

— განა მე თითონ არა ვწუხვარ, ბატონო! მეკდრის ვალი ყველა ვალზე მძიმეა... ნულა მალონებ, შენი ჭირიმე, მიკურთხე ე მარილი, ტყვია ჩამესხას პირში, თუ ტყუილს მოგახსენებდე: ვეცდები, ვიშოვნი საცა იქნება და მამიჩემის სამკვდროსაც და ი ბიქისასაც ერთად მოგართმევ, ი დალოცვილმა ღმერთმა გამამიგდო ამოდენა ძალა, შენ მაინც ნუ დამალონებ ამაზე მეტად.

— მეტად კარგია ერთი, ნუ წაილე ძალა-და! გეუბნები, რომ არ ვიკურთხებ მარილს და არც დაგიმარხავ ძმას, სანამ არ დამითვლი ჩემსას! შენ თუ გგონიან, მოტყუებისა მეშინიან! როგორ შეუძლიან ვისმე მომატყუოს? შენც კი მიხტოდი აქამდის განზე, მოტყუება გინდოდა ჩემი განა? ვერ მოგართვი! ღმერთი დიდია, იგი არასოდეს არ დაივიწყებს თავისთა მოსაფთა: აი ჩამიგდო შენი თავი ხელში და აქამდის თუ განზე მიხტოდი, ახლა ჩემ ხელში იხტუნე, სანამ მოგეწყინებოდეს! ყველასაც ეგ დღე მოელის; მე ვერავინ წამივა ხელიდან!.. მოტყუებისა კი არ მეშინიან! მე იმასა ვწუხვარ, რომ მრევლი ვერა მყავს წესიერად დაყენებულ! ჯერ ჩემს წინა მოადგილეს გაურყვინხართ, მეც წინა პირველადვე ვერ ამოვდეთ პირში ლაგამი და თავს გახვედით. მაგრამ კმარა! მე არ მომწონს ესა და ველარც მოვითმენ ამას შემდეგისათვის! მრევლი ჩემს ჭკუაზედ უნდა მოვიდეს და არა მე მათამაშოს მრევლმა თავის ჭკუაზედ. ვასრულებ რაიმე წესს, საწესო მზად უნდა იყოს, ან არა-და წინაღვე უნდა ჩამბარდეს!.. საკმარისია, რაც აქამდის გითმინეთ!

IX

— თქვენი სადღეგრძელო იყოს, მამაო ბლადოჩინო! იშვ, რა კარგად მოგიხდათ სიტყვა „ბლადოჩინო“! ყოვლად მოწყალე ღმერთმა ნუ მოგაკლოთ წარმატება და გამარჯვება ყოველთვის,

ყოველგან და ყოველსაზედა. ღმერთმა თქვენი დეკანოზობაც მხოლოდ გვაჩვენოს!.. გავიგე თუ არა ეს სასიამოვნო ამბავი, გული არაღ დამიდგა შინ, მოვაჯექე ქურონას და გამოვექუსლე!.. არა მარტო მე, ყველანი ცათა ფრინვას მოვეკიდებით სიხარულით, ~~მსაქმეებნიცა~~ არა თქვენი ბლადოჩინად დანიშვნა. თუ საზოგადოებრივად გატაკებამ არა, მაშ რამ მოგვიყვანა, ესლა ეს ხუთ-ხუთი მღვდელი ერთად მოსალოცად, თითქოს პირობა შეუკრავთო? მაგრამ კი ტომბახი კი გმართებს. ღღევანდელი დროების გატარება მხოლოდ შესავალი იქნება მომავლისათვის; ისეთი ქეიფი უნდა გავგაწევი-ნო მთელ საბლადოჩინოს სამღვდელოებას, რომ ქული ჰქერსა ვკრათ და შალვარი ცეცხლს...

— არა, დეკანოზობა სად წამივა? მე არ მეჩქარება დეკანოზობის მიღება! რაც სულითა და გულით გსურთ, აი თუ ჩემთვის სიკეთე და სიამოვნება გინდათ ვისმე, იმის მოპოვებაში შემიწყეთ ხელი. ისეთი ღონისძიება მომიპოვეთ, რომ ღვინის სმაში პირველობა დავიჭირო. მაგრამ რა ბიჭები მოინდომებთ ამას!.. ფიჭრი არ არის, როგორც სხვა ყოველი მოვაგვარე, მაგ მიზანსაც მივალწევ. აბა მაშინ მაგილოცე გულიანად, როცა შენზედაც გავიმარჯვებ ღვინის სმაში! აი ბიჭობა მაშინ იქნება! თორემ ესლა რა გეხარჯება შენ?.. მეტოქეებად ორნილა მყევხართ. ოსტატს ხომ ვაჯობე, ახლა თქვენზედ მოვიტან იერიშს და, იმედია, ძღვეამოსილიც გამოვალ ომიდგან. ამისი თავდები არის ჩემი გამარჯვება ოსტატზედ, იმ ოსტატზედ, რომლის წინაშე ვგრძნობდი ერთ დროს ჩემს არარაობას და კრძალვა-მოწიწებით შევყურებდი. ახლაც კი დიდ პატივსა ვცემ მას, თუმცა თითოოკაცულია ჩემთან. ახ, სადა მყავს ესლა ფილო, ჩემი ოსტატი ფილო! იმან დამაყენა ჰეშმარიტ გზაზედ, იმან მაგემა ნეტარება ამა ქვეყნისა, რომელსა შინა ვიყავი და რომლისა ცნობად თვალთა ხედვა დახშული მქონდა. მხოლოდ ფილომ ამიხილა თვალი ხედვად. რა დამაფიწყებს მე იმის სიკეთესა და ამაგს? ფილომ მიხსნა ორისავე ქვეყნის სატანჯველისაგან. თუ ის არ შემსწრებოდა, მე ახლა ვიქნებოდი განსვენებული წილთა შინა ტარტაროზისათა; რადგანაც ერთ დროს ამეკვიატა სულელური აზრი — ტყვია მეკრა შუბლში! ამითი მინდოდა, ვითომ, გამომეცხადებინა დაუნდობელი წუთისოფლისათვის საყვედური და თანაც დამეღწია თავი ამქვეყნიური ტანჯვისაგან, მაგრამ მაშ

სპირიდონმა სულ უბრალო და მასთან უებარი სამუალება მასწავ-
ლა და, ორისავე ჯოჯოხეთიდან დამიხსნა.

მართალია, მომავალი ღმერთმან უწყის, ხოლო ჯერჯერობით
ისიც საკმარისია, რომ ამქვეყნიური ჯოჯოხეთი შემიცვალა
რებად. მოდი და ნუ შეიყვარებ ფილოსა და მისგან და
ღვინის სმას ყოვლითა გულითა შენითა, და ყოვლითა სულითა
შენითა, და ყოვლითა გონებითა შენითა! მოდი და ნუ ივარჯიშებ,
ნუ დაჰხელოვნდები და ნუ მიაღწევ უმაღლეს წერტილამდე ღვი-
ნის სმაში, როდესაც იგი გავიწყებიანებს ყოველსავე მსოფლიო
ზრუნვას და გაგრძნობინებს მხოლოდ და მხოლოდ ნეტარებას!
ჩვენ სასუფეველს სადღაც ვეძებთ და სასუფეველი კი ჩვენს
ახლო იმყოფება — ღვინით სავსე ქვევრებში! ჰეშმარიტად ნეტარ
არს ქართველი ერი, რომელმაც დაჰბადა ქვეყანაზედ სასიქადულო
გმირნი! უფრო სინამდვილით კი რომ ითქვას, იყო ნეტარი, თორემ
სად არიან ახლა ის შეილნი მისნი, რომელნიც პირში ძაბრს იდ-
გამდნენ და ისე ისხამდნენ ჩაფით ღვინოს? გაჰქრნენ, ვითარცა
კვამლი, ეს დევგმირნი, ეს დიდებულნი ქართველნი! აღარც თა-
ვადში, აღარც გლეხში აღარ მოიპოვებიან ამისთანა მანათობელნი
და მოციქულნი ნეტარებისა! მხოლოდ ერთადერთი წარმომადგე-
ნელი მათი და დამცველი ქართველი ერის ძვირფასი საუნჯისა
არის ამ უამად სამღვდელოება. მაშასადამე, ვაშა სამღვდელოებას
ვითარცა დამცველს ძვირფასი საუნჯისას!.. მაშ, განაძლიეროს
ღმერთმა ჩვენი სამღვდელოება... აბა, მამაო სვიმონ, ერთი დაიძა-
ხე: დღე... ეს საღმრთო... მან მადლმა...

X

— მამაო ბლადოჩინო, თითქმის ყველას, ვისაც ჩემზე გაცი-
ლებით საუკეთესო მრევლი ჰყავს, მოუტანიინე ჯამაგირები — მე
რაღა დავაშავე? რა არის მიზეზი? რატომ ჩემთვისაც არ ანიშვ-
ნინებ?

— როგორ, მე რა ვისიმე ჯამაგირის დამნიშვნელი ან მომტანი
ვარ? ვისაც ჯამაგირი ჰსურს, ცდილობს და კიდევ იღებს!

— ვინ იქნება ისეთი სულელი და რეგვენი, რომ ჯამაგირის
მიღება არ უნდოდეს?

— აბა რა ვიცი! ალბათ მოიპოვებიან ისეთი პირნი ჩემს საბლა-
ლოჩინოში!

— თქვენა ხუმრობთ, მამაო ბლალოჩინო, მე კი მართლა მოგახსენებთ.

— მეც მართალს მოგახსენებთ!

— თქვენ რაღაზედაც მიწყრებით, ბატონო! რაიმე სიცრუვეს ჩაგახარებდნენ ჩემს შესახებ, დიაკვანმა ისახელა თავი.

— არავისაც არ უსახელებია შენს შესახებ თავი! ერთადერთი გარემოება, რომელიც ჩემს უკმაყოფილებას იწვევს შენზედ, არის ისა, რომ ღვინის სმაში კიდეცა მჯობნი და ჯერჯერობით ვერ დავრჩევ ხელი, მაგრამ ეს გარემოება შენი ჯამაგირის მიღებაშიაც უკან დაუყენე. შენი უკან დაუყენება სრულიად ჩემი ბრალი არ არის. ჰკითხე იმათ, ვინც ჯამაგირები მიიღეს, როგორ მოიქცენენ? რატომ შენც არ მიჰბაძე მათ?

— მე მგონია, თუ ითაკილებდით ჩემგნით ქრთამის აღებას, რაკი მეგობრული განწყობილება გვაქვს ერთმანეთში.

— ფულებს ისეთი ძალა აქვთ, ჩემო ბესარიონ-ბეგ, რომ მეგობრობასაცა და ნათესაობასაც გვერდზედ გადაადებინებენ კაცს! რომ არ გებადოს და თვითონ შენ გიჭირდეს, კიდეცა პო, მაგრამ, რომ გაქვს! ერთი ხმელი კაცი ხარ და შენსავით ხმელი ცოლი გყავს: ვისთვის, ან რისთვის გინდა ის ოხერი ფულები? მე კი გუშინ ჩემი სულიკოს წერილი მომივიდა; მწერს, საჩქაროდ ექვსი თუმანი გამომიგზავნეო... შენ რომ ჰკვა გქონოდა, აქამდის გული ორდენებით უნდა გქონდეს აჭრელებული და კამილაგვაც კი არა გაქვს ჯერ! იცი, როგორ ატიტაციას აცხობენ ფულები?

— ემაგრე მაცოდინებდი, შე დალოცვილო! მაშ, დავდოთ ახალი პირობა: ფულები ჩემი, ჯილდოები შენი, — ჯერ კი ჯამაგირი მამიტანინე; მეგობრობა შენი, ქვრივები ჩემი. მაგრამ მეტისმეტად ნაყოფიერი კაცი ხარ და მეშინიან ქვრივებიც არ გამინაყოფიერო და მეც წიხლი არა მკრან. ჩემი კი სრულიად არ ეშინიანთ, თავისას ვერაფერს უშვრება, ჩვენ რაღას დაგვაკლებსო. შენ ქმრიანები, მე ქვრივები! მაგრამ მგონია ფოფოღია დანას მიღესავს!

— შენ ფოფოღიას ან სხვას რას დასდევ? ფოფოღიას თუ დავუჯექი და შეგყურე, მე ვიცი სიამოვნებით ამიძგერებს გულს მისი სიმშვენიერე! როცა ჩემზედ თხოვდებოდა, მაშინვე უნდა ეგრძნო ის, რასაც ახლა ჰხედავს და ესმის!

ძმარ და მამარ ონისიმე! მივიღე შენი წერილი და ვეცადე ყოველი
 ლავე.

რად გიკვირს, ჩემო ძმარ, ჩემი ესრედ გარდაცემის ცხოვრების
 ტალღების წყალობით? ნუთუ ერთადერთი მე შევადგენ თითო
 საჩვენებელ მაგალითს? განა მარტომმარტო ჩემი „რწმენანი“ და
 „მისწრაფებანი“ დაუთრგუნია, გაუნადგურებია წუთისოფლის ვი-
 თარებას? მიიხედ-მოიხედე, შე კაი ადამიანო, მარჯვნივ და მარცხ-
 ნივ: ყოველგან დაინახავ არა ასსა და ათასს მაგალითს, არამედ
 ლეგიონს!..

შენი წერილის აზრს მე კარგად მივხვდი. შენ მე ნიშნს მიგებ,
 რომ სემინარიაში ყოფნის დროს ყოველთვის მიმდევარი და მქა-
 დაგებელი ვიყავი მაღალზნეობრივი პრინციპებისა. რომლითაც
 უნდა აღჭურვილიყო ყოველი ჩვენგანი საზოგადო ასპარეზზე
 მოღვაწეობისათვის; მხოლოდ ცხოვრებაში ვმოქმედობ მათ წი-
 ნაღმდეგ; რასაც სემინარიაში ვეიცხავდი, ცხოვრებაში მისი მიმ-
 დევარი ვარ, — ეს არ არის შენი წერილის აზრი? უარს ვერ იტყვი
 ამაზე! მაშ, ამის პასუხად მეც ერთს რასმე გკითხავ: ვინ არ გადაქ-
 ცეულა ცხოვრებაში ნამდვილ მატლად ხალხის იმ ჭრილობისა,
 რომლის გასამრთულეებლად თვის სიჭაბუკეში გატაცებული ეძებდა
 მაღამოს? თუ კაცი ხარ, დამისახელებ თუნდა ერთს მაგალითს!

ეკ, ჩემო ოსიკო! რაც სემინარიის კედლებს მოსწავლეთა პირი-
 დან ამოსული სიკეთე ჰსმენიათ, მისი მეთავედიც რომ გაეგონა იმ
 ხალხს, ვისი სამსახურისათვისაც ეშვადება ეს ახალთაობა და მხო-
 ლოდ გაგონილის მეთათვედი შეეგნო და შეეთვისებინა, მერწმუნე,
 როგორც ზნეობრივ, ისე გონებით განვითარებაში დღეს ვერც
 ერთი კუთხე ქვეყნიერობისა საქართველოს ვერ წაუვლიდა წინ!..

ჩვენ სემინარიაში მაღალი ფრაზებით ვსჯიდი, ლოლიკურის
 სიმტკიცით ვადგენდით გუგმას ჩვენისავე ფანტაზიით შექმნილი
 ხალხის სამსახურისათვის; თავებსა ვსწირავდით მის კეთილდღეო-
 ბისათვის; მხოლოდ ამ დროს ერთი რამ გვაფიწყებოდა ჩვენ —
 უბადრუკთ. აი რა: მოღვაწეობის დროსაც იქნებოდა ჩვენი კუჭი
 უზრუნველყოფილი, როგორც სემინარიაში ყვირილის დროს? აი
 აქა მარხია ძალის თავი.

ცამეტ-თოთხმეტი წელიწადი სხვისა ხარჯით იკვებები. იცვამ,

იხურავ — ძვალსა და რბილში გიჯდება მუქთა ქამიაობა. რადღაც
ძილს ეძლევი: გგონია, თუ სულ ასე იქნება შენ სიცოცხლეში
საზრდო-საცხოვრებელისათვის აღარ დაგჭირდება შრომა და ტანჯ-
ვა, ფიქრობ: მაშ რა უყო, თუ ჩემ ძალ-ღონეს მოყვასი კამსხული
რისათვის, მისი კეთილდღეობისათვის არ მოვიხმარებუ
შვობიდან არ შეეჩვიე გაჭირვებას, შენისავე შრომით მუცლის
გამოკვებას, ყოველივე თვითმოქმედება, გამჭირაზობა, ენერგია
გიჩლუნგდება და ამ დაჩლუნგებული იარაღით გამოძღობხარ საომ-
რად წუთისოფლის უკუღმართობასთან. რასაკვირველია, ძლიერ
ადვილად დაჰმარცხდები! აი რა შეგვმატა ჩვენ სემინარიამი სა-
ეკლესიო ხარჯზედ აღზრდამ! აბა ბავშვობიდანვე შევიგვეულოყავით
გონივრულსა და ნაყოფიერ შრომას; გამოვჭედელიყავით გაჭირ-
ვებაში, გვესწავლა მოთმინებით ატანა ყოველნაირი (ფიზიოლო-
გიური) ნაკლულოვანებისა: თუ პირველივე ნაბიჯის გადადგმა
ცხოვრებაში სასოწარკვეთილებას მოგვეგვირდია? მე დარწმუნებუ-
ლი ვარ, არ დაგვემართებოდა ასე, თუ რომ სასწავლებელშივე
შავიგნებდით ცხოვრებას თვისი სინამდვილით. ამ შეუგნებლობის
მიზეზით ხდება, რომ ფეხის გადადგმის უმაღვე ცხოვრებაში იგი
გვეჩვენება დაუსრულებელ უფსკრულად, რომელიც ყოველ წამს
შთანთქმას გვიქადის. ან რატომაც არ უნდა გვეჩვენოს უფსკრუ-
ლად? აბა წარმოიდგინე, რა დაემართება ძუძუთა ბავშვს, რომლის
სტომაქს გარდა დედის რძისა არაფერი მიჰკარებია, უცბად რომ
ააღებინოს ძუძუზედ ხელი და მოაკლონ ყოველი მზრუნველობა
დედისა? სწორედ ამისთანა უსუსურ ბავშვებს წარმოვიდგენთ
ჩვენ — 24-26 წლის კაცები სასწავლებლიდან ცხოვრებაში გა-
მოვლის დროს. ეს ერთი.

მეორე, უფრო თვალსაჩინო, მიზეზი საზოგადოდ ჩვენი გათახ-
სირებისა არის გაუცნობლობა ხალხისა, რომლის სამსახურისათვი-
საც შენ ემზადები. მოქმედების პირველსავე ნაბიჯზედ შენს კე-
თილ სურვილთა და განზრახვათ წინ ეღობებიან ამ ხალხის გულ-
გრილობა, მიუხდობლობა და დაუნდობლობა და, როგორც აზვირ-
თებული მდინარისაგან კლდეზედ მინარცხებით დამსხვრეული ნავი
ფონს ველარ გავა, ისე ამ დაბრკოლებათაგან შებღალული შენი კე-
თილი სურვილნი ნაყოფს ველარ გამოიღებენ. რა დიდი ბედნიერე-
ბა იქნებოდა, რომ იმ ხალხთან გვეკონდეს საქმე, რომელსაც
ვიცნობდით სასწავლებელში და არა იმასთან, რომელიც ნამდვი-

ლად ქვეყანაზედ ცხოვრობს! მაშინ მშვიერი კუჭითაც კი დიდად
სიამოვნებით ვიმოქმედებდი მისი კეთილდღეობისათვის! მაგრამ
რა დიდი ზღვარი ძევს ჩვენ მიერ სასწავლებლის კედლებს შუა
შექმნილ ხალხსა და ქვეყანაზედ ნამდვილად მცხოვრებელ
შორის!... ბიზუნი

სულ სხვანაირად დატრიალდებოდა საქმე, ჩემო ოსიკო, თუ
რომ სასწავლებელი განავითარებდა ჩვენში თვითმოქმედებას და
ჩაგვინერგავდა უნარს სხვაზედ დამოუკიდებლად მოგვეპოვებინა
ცხოვრების სახსარი; და თუ სასწავლებელშივე შევისწავლიდით
ქვეყანაზედ ნამდვილად მცხოვრებელ ხალხს თავისი ყოველგვარი
ღირსებითა და ნაკლულევანებით, მერწმუნე, მაშინ იშვიათი იქნე-
ბოდა ისეთი მოვლენა, რომ ვისმე ეძებნა განგებ თბილი ბინა.
იმისთანა მაგალითებს, როგორსაც შენ მე მიეციეხებ, ხომ არასო-
დეს არ ექნებოდათ ადგილი. ახლა კი ერთიცა და მეორეც ჩვეუ-
ლებრივი მოვლენანი არიან, ამაში შენც დამეთანხმები. ან რატომ
არ ჩავიდენ მეც იმას, რასაც სხვები სჩადიან?! ნურავინ დაიკვირ-
ნის, რომ შეუძლიან გამკლავება წუთისოფლის უკულმართობას-
თან! საქმე შორიდან ყვირილი და სხვისი მოქმედების გაკიცხვა არ
არის: საქმე ის არის, სოფლად მობრძანდენ და ჩაებან აქ ცხოვ-
რების ფერხულში, ვისაც მოყვასისათვის გული შესტკივა! ვნახოთ
ერთი, როგორ გადაურჩება ვინმე ჩემს ხვედრს, თუ წინაღვე
საფუძვლიანად არ შეუსწავლია სოფელი და მისი ვარამი? ხოლო
კაბინეთში ჩამწყვდევა და იქიდან ყვირილი და გულშემატკევერობა
ტვირთმძიმეთადმი შემდეგ ამბავს მაგონებს: ერთი ქალაქის ბიჭი
საღდათობის დროს მივიდა საავადმყოფოში სამხედრო ექიმთან და
უთხრა: ფეხის თითი (ცერი) მტკივაო. ექიმმა არც აცივა, არც
აცხელა, აილო და ხინა დააღვეინა. გადაჰკრა თუ არა საღდათმა
ხინა, მაშინვე მიიტანა სალოკი თითი პირთან, პირიდან დაწყობი-
ლი მთელ სხეულზე ჩამოისვა თითი და მიიტანა ნამტკივენ ცერთან.
ეგ რა ჰქენიო, ჰკითხა ექიმმა. წამალს გზა ვუჩვენე, რომ ნამტკივან
თითამდის მიადწიოსო...

ჩემზედ რაც შემოგსმენია, სულ მართალია. ავუგე მე მართლა
ცოცხალ კაცს ანდერძი, არ დაგიმალავ ამას; ან რა დასამალია?
სწორედ გითხრა. არც დასაძრახისად მიმაჩნია ეს! იმ კაცისათვის,
რომელმაც თავის სინდისს აუგო ანდერძი, რა გასაკვირველი და
დასაძრახისია ცოცხალი თუ მკვდარი კაცის ანდერძის აგება? მე

კი სწორედ მაშინ ავუგე ჩემს სინდისს ანდერძი, როცა ძალიან ბურად იძულებული გავხდი ანაფორა ვადამეცვა. მხოლოდ ვერ შემოგსმენია საქმის გარემოება კარგად. თვითონ მე ვიამბობ, როგორც იყო საქმე: იყო ვინმე კაცი ძრიელ ღვთისმონათმსახურად სიყვარულე, მხოლოდ ცოტათი ჰკვავებდ მსუბუქი. ყრუ და დაზარალებული და ზრუნვა თავის სულზედ ჰქონდა მიპყრობილი — ყოველთვის სულზედ და მის ცხოვრებაზედ ლაპარაკობდა. შეაგროვებინა ფულები. თვისი და ტომი არავინა ჰყვანდა. უცხო მხრიდან იყო გადმოვარდნილი. შეაგულეს ფულები, ერთი ესეხება, მეორე, მესამე, ვხედავ, რომ, თუ გაბრწყინდება და ჩაუგდება ვისმე ხელში ამ ფულებს, უნდა სრულიად გამოესალმოს მათ. აი აქ გამიელვა თავში ფიქრმა. მოუფუოდე, ველაპარაკე, იგი თანახმა გახდა ჩემს წინადადებაზე და როგორ ახლა? — ცათაფრინვას მოეკიდა სიზარულით! ავუგე ანდერძი ცოცხალ კაცს, როგორც გარდაცვალებულს. იქნება ის კაცი დღესაც ცოცხალია. მაგრამ სრულიად დარწმუნებული კი არის, რომ ყოველი ეკლესიური წესი გარდაცვალებისა შესრულებული აქვს; და თუნდაც სადმე გზათათუკან ამოუვიდეს სული და იქავ ჩაფლან მიწაში, მაინც იგი არ ინალვლის ამისათვის. აი ასე იყო საქმე.

მე ამ ჩემ მოქმედებაში არაფერს ვხედავ ვასაკიცხს. პირიქით ამ ჩემის მოქმედებით კაცს მივანიჭე სიმშვიდე სულისა, სწყუროდა ცხოვრება და წესის შესრულების შემდეგ დარწმუნდა კიდევ სრულიად, რომ უთუოდ ცხოვრებდა, თუ საიქიოს ვერ მოეწევა ცხოვრებას, სააქაოს ხომ იმედით ცხოვრობდა! აღებული ფულებიც ძრიელ სასარგებლოდ გამოვიყენე. სხვა ვისმეს რომ ეგდო ხელში ეს ფულები, ან უბრალოდ გაფლანგავდა, ან ქალაქის თამაშობაში წააგებდა.

არ გეგონოს კი, რომ ეს ჩემი გულწრფელი აღსარება და ამ წერილის მოწერა რაღაც ზეგარდმო მონაბერმა გარემოებამ გამოიწვია, შენი მონაწერის წაკითხვის შემდეგ, და, მაშასადამე, გამობრწყინავს იმედი ჩემი წაღმა გამობრუნებისა! არა, ჩემო ოსტო, როგორც შენ ვერა ჰყოფ უარს და ვერ გადაუხვევ ერთხელვე ამორჩეულ გზას, თუნდაც რომ ჰხედავდე ცხადად ამ გზის უვარგისობას, აგრეთვე მეც. არც უნდა გავიკვირდეს ის, რაც ჩემზედ გსმენია. მტრედისებური უმანკოება სასწავლებელშია, საკმარისი იყო ჩემთვის. ცხოვრებისათვის საჭირო ყოფილა შეიარაღება

გველური სიბრძნით. ეს სიბრძნე თქვენ ყველამ უფრო ადრე გინი-
გენით. რამდენ ცოცხალ კაცსაც უნდა აუფგო ანდერძი, რამდენი
უნდა „რაღაცები“ ჩავიდინო, მაინც მე ვერ მოგეწევით თქვენ —
ჩემს ამხანაგებს, ისეთ დიდ მანძილზედ დამტოვეთ. ჩუქურჭუჭელი
ლიფერი, საუკეთესო მრევლის ხელში ჩაგდება, სამსახურით ვინაურება,
წინაურება, ჯილდოების მიღება და სხვა „რაღაცებით“ მოაწერ-
ხეთ?! ვის ატყუებთ, ჩემო ძმაო?.. თუ არადა აბა პირველი რო-
მელი მესვრის თქვენგანი ლოდს?

შენი ქრისტეფორე.

XII

— ეგ ოჯახდასაქცევი, ე ღვდელი ემაგრე რამ გაამგელა, თქვენი ქირიმეთ, კაცებო? სუ ხელში შეჰყურებს ადამიანს. აცა, ვინ რას მამცემსო. თითონ კი, ატოცის გლახაც რომ შახვდეს, არ გაიკითხავს თავის ღღეში, მღვდელმა მართო თითონ უნდა აილოს. სხვაზედ გაცემა დავთარში არ უწერიაო.

ერთ ღღეს იმ სოფელში, საცა მამა ქრისტეფორე მღვდლობდა, სასოფლოზე შეგროვილიყო კარგა ბლომა ხალხი სალაზღანდაროდ, სხვათა შორის, თვით მოძღვარსაც შეეხნენ და გააბეს მასზედ ლაპარაკი.

— არ დაიჭერბთ, კაცებო, მართლაც-და მიცემ-მოცემას დაჩვევა ეცოდინება უთუოდ! ეგ ხო არც ხელმწიფეს აძლევს ხარჯს, არც ბატონს მახტას, არც ღვდელს საწესოს! პირიქით. ხელმწიფეც მაგას აძლევს, თავადიც და ე ჩვენ ხომ საპარსი ცხვრებივითა ვყევართ! ყოველთვის სხვიდან იღებს და ეგ კი არ იხდის არაფერს.

— ეჰ, არა, ჩემო ძმავე, თვითონ ღვდლობასა ჰდევსო თარ სიხარბე. ვის უნახავს, რო ღვდელი ხარბი არ იყოს? აი წრუწუნას ბიჰს ხო ბედოვლათს ვეძახით ყველანი: იმას ხო ფულეები ქირივით ეჯავრება, აბა ღვდლის ანაფორა ჩააცვი, ორჯერ-სამჯერ ტაბლეტზე ნიატრიალ-მოატრიალე, თუ ჩვენ ღვდელზედ უარესი არ გახდეს!

— დაჰწყევლოს ღმერთმა, კაცებო, ი როგორი ოინი გამოიგონა მაგ ოჯახდასაქცევა მუშტრის გასაჩაღებლად? მაშინ მედუქნე ისაკა არ შეაქო დასაფლავების დროს! გაუგიათ ყველგან და სადაც კი შეძლებული ვინმე მოკვდება, იქ ეპატივებიან, მახლო-

ბელ ღვდლებსა სტოვებენ და მაგასთან გამორბიან დღის საგან-
ზედ. ეგეც თურმე შეაქებს, ვინც უნდა იყოს, ისე, რომ იმ ქერის
შემდეგ ცხონებაც კი აღარ არის მკვდრისათვის საჭირო. სხვას
რომ ერთი მანათი მისცენ, მაგას სამსა და ოთხს აძლევდნენ უკვე

— რა ქნა, მართლა, კაცო, მაშინ, ი ისაკას სიკვდილზედ იქნებოდა
როგორ გაიწყვიტა ნამუსი მაგ სახლ-კარდალუპილმა მაგან? ხო
კარვად იცოდა, რამდენი ცრემლის გუბე იდგა იმ აძაღლებულის
მამულეში და რა ცოდვის მორევში ცურავდა იმისი ფულის ზან-
დუკი? არ იცოდა, ვითომ, რანაირად სწოვდა სისხლს შინაურსაც
და გარეულსაც? ამეების ჩამდენი ცამდის აიყვანა: თავისი ხერხი-
თა და გამჭრიახობით არაფრის მქონე უთვალავი სარჩოს პატრონი
გახდაო. ისიცა თქვი. შე ავო კაცო, რა გზით მოიპოვა ეს სარჩო
და?.. მაგრამ... ეჰ!..

— შენა გგონია, დემეტრე, ისაკას ქებით იყო გატაცებული?
იმას ფულები ალაპარაკებდნენ. უნდოდა ჭირისუფლების გული
მოეგო და ბლომა გროშები ჩაეჩხრიალებინა ჯიბეში. განა ოსიკომ
ტყუილადა თქვა, რო ოინი გამაიგონაო რა? რატო იმ დღეს ჩვე-
ნებიანთ საბაზედ არაფერი თქვა? იმ საცოდავისთანა ღვთისნიერი
ვინ იყო? ჭიანჭველას ფეხს არ დაადგამდა! დამარხვასაც კი არ
აპირებდა, სანამ წინ გასაძლოლი არ ჩაუთვალეთ წინადვე. არამც-
თუ ქება რამ ეთქვა! ვინ იცის, ან ის კი შეუსრულა, რაც დაწესე-
ბულია?..

— აკი აჩოჩოლდა ხალხი ი ისაკას დასაფლავებაზე!.. ნეტა
ვინ წამაიძახა მაშინ იმ მამაცხონებულმა: „ღვდელი კი არა შენ
იუდის კერძი ჰყოფილხარო“? ე ანდრიამ ხო ველარ მოუთმინა
და პირში მისწვდა.

— პირში თუ მივწვდი. ნამუსი შაუშვა და სირცხვილით პირი
დაეწვა! შე დალოცვილო. რა ღირსი იყო ე ცოდვის მკამელი, რო
ემარე შეაქე-მეთქი; ქვეყანა ამოაგდო, პირში სული აღარავის
შეგვარჩინა და შენ კი ცამდის აიყვანე ქებითა-მეთქი. რას მეუბ-
ნება ახლა ის ნამუსგაწყვეტილი: „ნეტავი შენ, მოგიცლია და ლა-
პარაკობო. შენ ფულები კი მამეცი და თუნდაც ყირაზე დავდგე-
ბიო“, აი რა პასუხი მამცა!

— ე გზა კი გაიკაფა, ძმავე, და რაც გინდა უთხარი! ჰხედავთ,
საიდან სად ეპატიებებიან და მიჰყავთ?

— ეჰ. რა ჩვენი ღვდელი და რა სხვა! ყველანი ერთ ყალიბზედ

არაბნ ჩამოსხმულნი და ერთ ყაიდაზე იქცევიან. ხო ვაგონიერად
ვარაუდი, მუქთა სუფრაზედ როგორ ხურხურს მიიღებენ ხოლმე
მშვერი მგლებივით, როცა ერთად შეიყრებიან **ერაყის მღვდელი**
ლვდელი.

— აი, გასწყდა მაგათი განაგისი. აკი იმისთვის იტყვიან ხოლ-
მე, „მტრის კარსაო“, როცა სამ-ოთხ ლვდელს დაინახავენ ერთად
შეკრფილს.

— მართლა და მტერი მტერს არ უზამს იმას, რასაც ეგ სახლ-
კარდასაქცევენი სჩადიან ქელუხში. ერთი თუ მოჰკიდეს ღვინოს
პირი, აღარ იციან, კაცებო, გაძლომა!

— ეი, რა ვნახე, თქვენმა გამარჯვებამ, კაცებო! ამას წინათ
სოფელ სამკარიანში ჩვენი მოკეთე გარდაიცვალა. კაი შეძლებული
ოჯახია. ათი-თორმეტი მღვდელი იყო მოწვეული. მოჰკიდეს, რო
უყურო, პირი ამ ახალპირულ ღვინოს და ისე დაეწაფნენ, როგორც
უკვდავების წყაროს. ჩვენი ლვდელი ბლალოჩინი ყოფილა, ყველა
ლვდლების უფროსი და ღვინის სმაშიაც ყველას სჯობნის თურმე.

— აბა კიდევ მაგისათვის მიუციათ, შვილოსან, უფროსობა.
რომ ღვინის სმაში პირველი ყოფილა!

— მაგრამ ერთი სხვა ლვდელი ერივა, ჩვენ ლვდელზე უფრო
ახალგაზრდა; ხმელ-ხმელი, მაღალი ტანისა. კაცებო, თქვენმა გა-
მარჯვებამ, ისე ჰყლაპავდა ი ღვინოს, როგორც მარწყვი. მე ის
მაკვირვებდა, კაცო, სად ჩაჰდიოდა იმოდენა ღვინო იმ ოჯახქორს?
თურმე ისა და ჩვენი მღვდელი, დიდი ხანია, ერთმანეთს ეჯიბრე-
ბიან ღვინის სმაში. ეს ოხერი ღვინო ეს ბურთი და მოედანი:
გამოვიდნენ საბრძოლველად მღევი და ამირანი.

— რა ჰირისუფლების დარდი ექნებოდათ და მათი ნუგეშის-
ცემით შეწუხდებოდნენ თუ! მაგათთვის ქელუხი და ქორწილი
სულ ერთია! ერთი არის მრავალყამიერის შემოძახილი უკლიათ
ხოლმე.

— იქნება დრო იყოს, რომ მრავალყამიერსაც მღეროდნენ! მა-
გათ ხო ადამიანის ცოდო-მაღლი და შენანება არა აქვთ.

— იმას ვამბობდი, უყაყუნეს, კაცებო, ერთმანეთს, რაც ძალი
და ღონე ჰქონდათ. ბოლოს აკი ამირანმა დაჰძლივა ჩვენი მღევი!
მაგრამ ბევრი კი აცინეს ქელუხის იმოდენა ხალხი. ისე დაითვრნენ
ყველა მღვდლები, რომ ცხენებზე შეჯდომის ილაჯი აღარა ჰქონ-
დათ. როგორც ნახშირის ტომრები, ისე შევალაგეთ ცხენებზე, ის

ოჯახდასაქცევი ი ხმელ-ხმელი მღვდელი კი სხვისა დაუხმარებულად
მოაბტა ცხენს! ჩვენ მღვდელს გული მოუვიდა: იმანაც მოინდომა
თავისთავად შემჯდარიყო. ნება არავის მოგვცა გვეშველა, ბევრი
ეწვალა, მანამ უზანგოში ფეხს შესდგამდა. შესდგა ფეხი მანგა
მაგრამ ვერ აიტანა წელი; აიწივა მეორედ, კიდევ ვერ აიტანა
სამედაც რომ ვერ შესძლო, წამოიძახა: ვაი დედიჩემის ღმერთსა,
განა ისეც დავბერებულვარ, რომ ცხენზე ველარ შევმჯდარვარო!
მოიკრიფა რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, აიწივა ისე ძალუმაღ, რომ
უნაგირზე ველარ შეიმაგრა თავი და მეორე მხარეს ტყავა კი
მოსძვრა. კინალამ უზანგის დამჭერი ქვეშ არ გაიტანა. საღლა იყო
ტირილი! ჰირისუფლებს ტირილი დაავიწყდათ და გულიანად
ხარხარებდნენ.

— ჩვენ საცინლად არ გვეოფნის მაგის ოინები და მე ვიცი
სატირლად კი გადაგვექცევა შემდეგში! ეს დღე ნიშანი იყოს და
აი ეს ჰალარა უღვაში მამპარსეთ, თუ მაგან სხვანაირადაც არ
ვაიკვალიოს გზა! აბა თქვენ ერთი ვარაუდი გასწიეთ. ი გეხელქო-
რივით რო გადაპხედავს ხოლმე დედაკაცებს, თქვენ უანბო გგო-
ნიათ?

— ვაი პატარძლების ბრალი, თორემ ჩემ დედაკაცს ერთი
კბილიც აღარ უდგია პირში, რას დააკლებს?

— აბა სწორედ ი უკბილოებს გაუსვამს წინათ ხელს, აი! კბე-
ნისა შეეშინდება რა?

— მე კი ჩემ დედაკაცს არ გავგზავნი მაგასთან საახსარებოდ
და! დეე ისევ ცოდვებში იყოს გახვეული; ისევ ეშმაკებმა წაიღონ
იმისი სული, თუ მაგან ხელში უწერია სიკვდილი, მაგასთან კი არ
გავგზავნი საახსარებოდ.

— მაგისი ნაცხონები კაცი კი შამირცხვა! მაგან კაცი როგორ
უნდა აცხონოს? დიდმარხვაში ისე უსირცხვილოდ და გემრიელად
შეექცევა თურმე ხორცს, როგორც ჩვენი მურიკა!

— ჯანი და ღონე გაპვარდეს, თუნდა მარხვა ჰამოს, თუნდ
ილოთოს, თუნდ ფულები ჰკინცლოს ხალხს, ოღონდ ე ჩვენი დე-
დაკაცები დაგვანებოს ჩვენვე! ე სვიმონა რო შიშობს, თქვენ
ხუმრობა გგონიათ? მოუყვია ხელი დედაკაცებისათვის, გუშინლამ
ტურაანთ მიხას მოუტანებია თავის ცოლზედ, დაუღვია, კარგა
ლაზათიანად დაუბეჭია. ანაფორაც ზედ შემოუფხრეწია და თავ-
პირდასისხლიანებული გაუსტუმრებია... ცოლიც გამოუგდია გარეთ

და ძალღვივით უწყავწკავებია. მას აქეთია საწყალ კაცს სირცხვი-
ლით შინიდან გარეთ თავი ვერ გამოუყვია.

— აი დაილოცოს მისი მარჯვენა! მაგრამ ი ცოლი, ეს ქალი
ძალდი, ცოცხალი როგორღა გაუშვა ი კაი კაცმა? *გინტორცის ქალი*

— ვაიმე, ვაიმე! გეტყობათ, ქვეყნიერებისა არაფერს გაგკვე-
ბათ! თქვენა გგონიათ მიხას ცოლი პირველია? რაცა ხანია ეგ
კაცი აჯილდასავით დაძრწის და აღარ გააჩნია აღარც ქალწული,
აღარც ქმრიანი და აღარც ქერივი? თქვენ კი ახალი ამბავი
გგონიათ!

— მა რა ი ცოლის სიმშვენიერე მიიტაცებს რა? აი, დასწყევლა
ღმერთმა, რატო იგეთია, კაცებო? სწორედ მაიმუნის ჯიშისაა! ის
რამ შეართვევინა, თქვენი ქირიმეთ! საქალეთი რო დამკვეთოდა,
აი მასზედ გული არ მიმივიდოდა და არ შევირთავდი ცოლად! მო-
ღი და ნუ გაფოთლებდა და ნუ გააჯილდავებდა!

— თავისას კი აკლებს რა? მე შენ გითხრა, ბიჭებს ვერ აყრევი-
ნებს!

— თავისას ჩანაბამდის გზა ჰქონდეს. რაც უნდა უყოს! ე სოფე-
ლი რო მთლად გადაბილწა, ჩვენთვის თავზედ ლაფის დასხმა არის.
სხვა კი არაფერი!

— კაცებო, აი ე თითქმის მთელი სოფელი ვართ შაყრილი, მო-
უაროთ რამე ჩვენ თავს! ლეჩაქები დავიხურეთ სწორეთ თავზედ.
ხმა კი ველარ ამოგვიღია და!..

— იმ ოჯახდასაქცევმა, ი მიხამ, რატო არაფერი ჰდრუხა თავში
და სული არ გააფრთხობინა! ცოცხალი როგორღა გაუშვა? ჩავა-
ძალღვებდი და მოვასვენებდი სოფელსაცა და სოფლის დედაკაცო-
ბასაც!

— ჩააძალღვებდი, შენ ასე გგონია, ღვდლის მოკვლა ადვილი
საქმე იყოს! ღვდლის მოკვლისთანა მიძიმე დანაშაული არაფერი
ყოფილა: პირდაპირ დაახრჩობენო ღვდლის მკვლელს.

— საიჭიოს კიდევ ცხრა საყდარს ააშენებინებენო.

— ეგ ხო კატის მკვლელზე არის ნათქვამი!..

— დაახრჩობენო და ეგე იცოცხლოს და ეწიოს ქეიფი!..

XIII

— მამაო ბლალოჩინო, ეს სურათი ახლა გადაადებინე? რანაი-
რადა ჰგეგხართ მაცხოვარს!.. შეჭხედეთ ერთი, მამანო წმინდანო,
თუ ნამღვილი მაცხოვრის სახე არ იყოს!

— მე თვითონ შემომხედეთ! განა ისე კი არა ვგეგვარ მაგბორ-
ვარს, რომ სურათს არ უყუროთ!

— ჭეშმარიტებას ბრძანებთ, მამაო ბლალოჩინო, ისედაც, რი-
ელა ჰგეგხართ!

— მამაო ბლალოჩინო, ახლა აგვიხილნე თვალნო, სურათს
თლა და ნამდვილი მაცხოვრის სახე გავქეთ.

— ყოველ ეჭვ გარეშეა თქვენსა და მაცხოვარს შორის მსგავ-
სება!..

— მე სურათში უფრო მეტ მსგავსებასა ვხედავ.

— სურათი ჩემი არ არის?

— სურათი, მართალია, თქვენია, მამაო ბლალოჩინო, მაგრამ
სურათში ანაფორითა და ორდენებით ხართ გადაღებული; ამკამად
კი კაბითა და მარტო ჯვრითა ბრძანდებით. ჩემის ფიქრით, ეს გარე-
შობეა ჰხადებს თქვენსა და თვით სურათ შორის ცოტაოდენ განს-
ხვავებას.

მამა ქრისტეფორეს სახლში საბლალოჩინო კრება იყო. კრების
კათავებისას, ვიდრემდის სუფრა გაიშლებოდა, „მამანი წმინდა-
ნი“ — ოფიციალურად კრებებზედ ასე მიმართავდნენ ხოლმე ერ-
თმანეთს სასულიერო პირნი — საუბრობდნენ ჩვეულებრივი გულ-
ახდილობით, ანუ, სინამდვილით რომ ითქვას, ზუმრობდნენ.

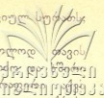
— რას დამენაძლიებთ, ეს სურათი გავადიდო, როგორც წესია,
წავაწერო ზედ „მოვედი ჩემდა მაშვრალნო...“ და დავასვენო ეკ-
ლესიაში. თუ ვინმე ეჭვს შეიტანს, რომ იგი მაცხოვრის ხატი არ
არის?!

— მაგისი შენ იცი, მამაო ბესარიონ, მხოლოდ მე კი ამას გეტ-
ყვით, რომ ეამი არ არს მსახურებად მუცლისა!.. სუფრა მზად არის!

— ოჰ, ეგ ყველასა სჯობია!..

ზუმრობა მეტისმეტად მარილიანი და საინტერესო იყო: რადვა-
ნაც მამანი ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ ოხუნჯობაში და არაკების
თქმაში. მხოლოდ ეს არის, ზოგჯერ ძრიელ ამლაშებდნენ. უცხო
წრის კაცს ძრიელ განაცვიფრებდა სავანი მამათა საუბრისა; ვინაი-
დან საზოგადოებაში ის აზრი ტრიალებს, რომ სათაყილო რამ და
სამრახისი სათქმელად და საქმნელადაც მარტოდმარტო სასულიერ-
ო პირთათვის არის აკრძალული და გასაკიცხი. საბედნაეროდ
არავინ ერივა მათ შორის უცხო წრისა. გაცხარებული სიცილ-
ხარხარის დროს ერთმა მოძღვართაგანმა უცაბედად თვალი მოჰკრა

ახლად გადაღებულს მამა ქრისტეფორეს ფოტოგრაფიულ სურათს
აი ამ გარემოებამ შესცვალა საგანი მათი საუბრისა.

მამა ქრისტეფორე არ არის ულამაზო კაცი. მხოლოდ თავის
მოწონება უფრო ტანადობით და წაბლისფერი მოგრძელ, წყნარ
თმით შეუძლიან. დანარჩენ ბუნებრივ ნიჭთაგან ჯერჯერობით
ღირსშესანიშნავი. ბევრს მის ამხანაგთაგანს არა სჯეროდა, თუ ქრის-
ტეფორე მღვდლობაში დამშვენდებოდა. მამა ქრისტეფორეს გა-
რეგნულ შვენებას, ეკვი არ არის, ხელს უწყობს მისივე განუწყვე-
ტელი მეცადინეობა; იგი სულ პირისახის და ხელების ფარეზობაში
არის; ამასთანავე გატაცებით უყვარს სუფთად და მდიდრულად
ჩაცმა-დახურვა. მომეტებულ ნაწილად ფარჩის ანაფორაში არის
ხოლმე გამოწყობილი. თვის უპირატესობას ამ მხრივ გრძნობს მამა
ქრისტეფორე და ხშირად იკვებხის: აბა რაში ვგვევარ მე სოფლის
მღვდელსაო.

მომეტებული შნო და ლაზათი მამა ქრისტეფორეს გარეგნობას
უფრო მაშინ დაეტყო, როცა გულზედ სატარებელ ჯვარსა და მის
მარცხნივ ფირფიტაზე ჩამოკიდებულ წყვილ მენდალს სისპლის
ჯვარიც (ანას ორდენი) მიემატა. „წმინდა მამათა“ სალაპარაკო
საგნის შემცვლელი სურათი ამ ორდენის მიღების ნიშნად იყო გა-
დაღებული. თვით ფირფიტა, რაზედაც ჩამომწყრივებული აქვს
მენდლები და ორდენი, მეტისმეტი ხელოვნურად არის გაკეთე-
ბული. ისე პტყლად, მოხდენილად და მოხერხებით აქვს ფირფიტას
გადაჭიმული სამი სხვადასხვა ფერის ლენტი, რომ შორიდგან ქრის-
ტეფორეს გული ორდენებით სავსე მოჩანს. ჯილდოების ფირფიტა
განუშორებელ კუთვნილებას შეადგენს მამა ქრისტეფორეს ანა-
ფორისას — უფირფიტოდ ანაფორის ჩაცმა მამა ქრისტეფორესა-
თვის წარმოუდგენელი არის, ჯვარს ხომ სრულიად არ იშორებს
გულიდგან. როდესაც შეემთხვევა ნაცნობ საზოგადოებაში კაბით
ყოფნა, ჯვარს მაინც არ იხსნის, კაბაზედ აქვს ხოლმე გაკეთებული.

დეკანოზის ჯვარი ჯერ არა აქვს მიღებული მამა ქრისტეფორეს.
ეკვი არ არის, ჩქარა მიიღებს; ახლა ატარებს თავის გემოვნებაზედ
განგებ შეკვეთილი ჯაჭვით, 1896 წელს უმაღლესად ნებადართულ
ვერცხლის (მკვიდრს) ჯვარს, რომელსაც ქვეშიდგან ამოჭრილი აქვს
პავლე მოციქულის სიტყვები: სახე ექმნენ (მორწმუნეთა მათ) სი-
ტყვითა, სკლითა, სიყვარულითა, სულითა, სარწმუნოებითა, სიწ-
მინდითა. (1-ქობა 4,12)

ს ი კ ი თ ე

I

— ალაა... ჯან, გა...მარ...ჯობა!

— ღმერთმა გამარჯვებული გატაროს, ჩემო ძმაო!

— დამარცხებული და დაჩაგრული კაცისათვის გამარჯვება დიდი წყალობაა ღვთისა, ალაჯან!

— ჰოდა, მოგცეს ღმერთმა ეგ თვისი წყალობა, თუ მტერი გაგრავეს, შენ ჩვენებურს არა ჰგაეხარ, ჩემო ძამიავ, სადაური ხარ?

— ეჰ, ნუ მკითხავ, ალაჯან, სადაური ვარ. მეც არ ვიცი, სადაური ვარ ეხლა.

— მაინც?... ან რას იტყვი კარგს?

— აბა რა კარგის თქმა შემიძლიან! ხომ ხედავ, ცხრად მოკაყული ვარ. შენსავით წელვაშლილს ჩიბუხით ხელში და პირმომღმარეს რომ მხედავდე, მაშინ გამოელოდე ჩემგან კაი ამბის გაგებას, ახლა კი რა კარგის თქმა შემიძლიან?

— ვხედავ, ძამიავ, წუთისოფელს არ გაუნებივრებიხარ, მაგრამ როდი უნდა შეშინდე და გაუტყდე გაჭირვებას! გულადად უნდა დაუხედე კარზედ მომდგარ ყოველგვარ უბედურებას! როცა კაცს გული მაგარი აქვს, მთელი ჯოჯოხეთის ძალნიც რომ ამხედრდნენ მასზედ, ვერაფერს დააკლებენ.

— კაი თქმა არის, ალაჯან, ეგ შენი თქმა, შენი ენით თვით სიბრძნე ლაპარაკობს, მაგრამ გულიც ხომ არ არის თავისი თავის პატრონი და მბრძანებელი, თვით გულიც გარემოებათ ემორჩილება და ემონება და ხან ქვაბივითა დულს იგი, ხან ზღვასავითა დელავს, ხან წალკოტივითა ჰყვავის. ისეც მოხდება ხოლმე, რომ ქვათაც გადაიქცევა. აი ეხლა შენი გული, ალაჯან, წალკოტია და ამისთვის შენს ტუჩებზედ შეუწყვეტელი ღიმილია, ჩემი გული კი ქვაბსავით დულს — ეს სულ გარემოებათა წყალობით.

— გამაგებინე, შე კაი კაცო, შენი ჭირი და ვარამი. კაცი კაცი წამლიაო, იქნებ შევძლო, რომ გულში აღუღებული ქვაბი გაეხრელო და შენი გულიც ჩვენ ორივემ ერთიერთმანეთის დახმარებით წალკოტად გადავაქციოთ.

— ჩემთვის, ალაჯან, ისიც დიდი სიკეთე იქნება, თუ შენ მტერი აღუღებულ ქვაბს გამინელე. მე ამასაც საკმარისად ჩავთვლი.

— შენი სახელი?

— აღარც სახელი შემარჩინა მტერმა და აღარც სახრავი: ყველაფერი დაკარგე, ყველაფერი მტერმა მიისაკუთრა. დავრჩი ბეგანად და ჩემი სახელიც ბეგანია.

— ნურაფერი გეფიქრება, ჩემო ძმავო, ღმერთი მოწყალეა, არასოდეს არ გასწირავს იგი თავის გაჩენილ სულდგმულს. აქ მობრძანდეს ის შენი მტერი, თუ ძალი შესწევს, და მე ვაჩვენებ როგორ მიჭრის ხმალი!

— ბიჭო, აბა ღვთის კაცს პური აქამეთ. კარგა გაუმასპინძლდით. ღვთისგან მოვლენილი სტუმარია. ღმერთს გამოსაცდელად ამისათვის ურგუნებია სამშობლოს დაკარგვა. ხოლო ჩვენ უნდა გამოგვცადოს მითი, თუ როგორ შევიფარებთ, ვუპატრონებთ და შევითვისებთ ამ მისაგან გამოგზავნილ სამშობლო დაკარგულ ადამიანს.

II

— აბა, ჩემო ბეგან, როგორა გრძნობ ეხლა თავსა? განა რომ მართალს გეუბნებოდი, ყველაფერს ბოლო მოეღება-მეთქი! ხედავ, როგორ იშლები თანდათან წელში?

— ისე როგორ გავიშლები წელში, ალაჯან, რომ შენ სწორად მოვიყარო.

— ეხლა, შე დალოცვილის შვილო, უთუოდ ჩემ სწორად უნდა მოხვიდე!

— არა, ისე სიტყვამ მოიტანა, თორემ შენ სწორად მოყრას რა მაფიქრებინებს, ან რა მომყრის შენ სწორად შენთან შემოხიზნულ კაცს. თუ წელში გავიშალე, გული ისევ აღუღებული ქვაბია. ვერ დამივიწყებია სამშობლო, რომლიდანაც გამოვიდევნე; ვერ მომიწინებებია ის შეუტრაცყოფა, რაც მე სამშობლოში თვალთ განვიცადე. ყურით ვისმინე და გულით ვიგრძენ.

— არა უშავს რა, დრო თითონ განკურნავს მაგ შენს წყლულებს

— დრო არა კმარა ამისათვის, ალაჯან, ვარემოებამაც ხელი უნდა შემიწყოს, რომ ჩემი გულის დუღილი დადუმდეს. დღემო მშვიდობა მოგცეს, შენ შემიფარე, ბინა მომეცი, საზრდო-საკლავო-რებელი არ მაკლდა შენგან; ან რად უნდა მაკლდეს, მტრის მტრისთვის მოუტია შენთვის სარჩო-საბადებელი, რომ ჩემთვის უნდა ნაო და ვაჭირვებულ კაცს ულუფა გაუჩინო. მაგრამ რა, ყველა ამას მადლს კი უკარგამენ შენიანები და შენი კერძობანი და! საქმით, რომ სთქვას კაცმა, კიდევაც მეხმარებიან, არაფერი ჰშურთ ჩემთვის, მაგრამ სიტყვა აქვთ მწარე. შეტად აწყლულებენ ისედაც დაწყლულებულ ჩემი გულის იარებს: მტერს გამკლავება უნდოდა და არა გამოქცევაო; თუ შენ ვაქცავი იყავი, სამშობლოსათვის თავი არ უნდა დაგენებებინაო; იქ უნდა ჩაგელვარა სისხლი და იქვე ჩაგეყარა ძვლებიო. ბევრჯერ შევყელთებულვარ და მიფიქრია: მოდი და წავალ ისევ საიდანაც მოვსულვარ-მეთქი, მაგრამ...

— ვინც დამარცხებას არ არის ჩვეული, მაგრე ფიქრობს. ხოლო შენ, ჩემო ბეგან, რა ყურადღებას აქცევ მათ ლაპარაკს! ილაპარაკონ და დადგნენ. შენ რა დაგაკლდება მათი ლაპარაკით?

— შენ არ გამოგიცდია, ალაჯან, გალალებული მტრისაგან უღონოს დაჩაგვრა და ამისათვის ვერც იმას იგრძნობ, თუ რანაირი მწვავეა ჩემთვის დაცინვა და აბუჩად აგდება.

— ფიქრი ნუ გაქვს, ჩემო ბეგან! რაკი შეგიფარე და ჩემ სახლში ბინა მოგეცი, შენი დაჩაგვრის ნებასაც არავის მივცემ. ამის შემდეგ ვერავინ ვერაფერს გაგიბედავს.

— ალაჯან, თუ ბინა ყველას ერთად გვექნება, ჩემ შეურაცხყოფას ბოლო არ მოელება.

— მაშ, ვინდა სხვებს გაგაშორო?

— ოჰ, რა დიდ სიკეთეს მიზამ, ალაჯან! მარტოდ რომ ვიქნები და ცუდ სიტყვას აღარ გავიგონებ, უფრო მუყაითად მოვეკადები ჩემ საქმეს, რასაც მაშიჩემებთ.

— მე შენი გაცეთებული საქმე არ მინდა. საქმის გამკეთებლები ისეც ბევრი მყვანან. საქმის გასაკეთებლად კი არ მიგიღე ჩემ სახლში — მიგიღე იმისთვის, რომ მინდა მტრისაგან დაჩაგვრულ კაცს პატრონობა გაგიწიო და ყოვლისფრით უზრუნველი გყო. რა ვქნა, რა მოგიხერხო? მარანთან რომ დარბაზია, მოდი, იმას მოგიჩემებ. იცხოვრე იქ შენთვის, თუ მარტოდ ცხოვრება გირჩევნია.

— რომ უფრო მოშორებით ვიყო, ალაჯან, უმჯობესი იქნება ჩემთვის.

— აბა იმაზედ მოშორებით სად რა გინაღვლო, რა ვქნა?

— თუ საწყენად არ მიიღებ, ალაჯან, და შესაძლებელი იქნება, ძველი ნასახლარი რომ გაქვს, ის მომიჩემე თავისი ნასახლარით. ხომ თავმინებებულა და უპატრონო გლია. ქვას ქვაზედ მივაღებ, პატარა ხულას გავაკეთებ და ვიქნები ჩემთვის. თანაც იჭაურობას ვუპატრონებ გავამშვენებ.

— ფეშქაშო! დიდი სიამოვნებით. პირიქით, თვითონ მეც დაგეხმარები და ჩაგიდგამ კაი დარბაზს.

III

— დაიდულა შენმა გულმა, ჩემო ბეგან, თუ კიდევ ვერა? სურვილი ხომ შეგისრულე და დაგასახლე საკუთრად!

— დადუღებით კი დაიდულა, ალაჯან, ჩემმა გულმა, მაგრამ ეხლა ზღვასავით აღელდა. ააღელვა ჩემი გული შენმა სიტყვამ ფეშქაშო. ჯერ არ ვიცი დანამდვილებით — მართლა მიფეშქაშე საკუთრებად შენი ძველი ნასახლარი, თუ უმნიშვნელოდ, ლაპარაკის მასალად იხმარე ეს სიტყვა. ხომ კარგად მოგეხსენება, ალაჯან, კაცი ფრინველი არ არის, რომ დღეს აქა ჰქონდეს ბუდე, ხვალ იქ, ზეგ კიდე სხვაგან. და თუ ის შენი სიტყვა მასალად იხმარე მხოლოდ და არა ნამდვილი მნიშვნელობით, სწორედ ფრინველის მდგობარეობაში ვიქნები ჩავარდნილი და მღელვარების მეტი ჩემს გულს რალა დარჩენია!

— ხომ არავინ გაგდებს შენი ბუდიდან? ვერც ვინმე შემდეგში გამოგადებს და რალამ უნდა აგიღელვოს გული, რისალა გეფიქრება?

— თუ არ მეფიქრებოდეს, ალაჯან, ჩემ ტუჩებზედაც ისეთივე განუწყვეტელი ღიმილი იქნებოდა, როგორც შენზედ.

— ოღონდ შენც გაღიმებული დაგინახო და მიფეშქაშებია შენს საკუთრებად. აჰა, არც ეხლა გაიღიმებ?

— სიტყვას საბუთიც თან უნდა სდევდეს, ალაჯან, თორემ ცარიელი სიტყვით რა იქნება!

— საბუთიც თან მოჰყვება. ეხლა?

— ეხლა ისაა, ალაჯან, რომ ვიცი კეთილი კაცი ხარ და არ

გეწყინება, თუ სიმართლეს გეტყვი. ხომ ნახე, რამოდენი შრომა დაშვირდა, შენი ნასახლარის გაწმენდასა და გასუფთავებაზე. შენი კეთილი თვალი კარგადა ხედავს, რამოდენა ყორეები დაჯანსაღებულან ნანგრევებისა. ამ ყორეებმა დაიჭირეს მთელი სსახლარის ნანგრევები ჩემი ხულაც იმათშია დამალული. მეც ამ ყორეებში ვიხილავ მთელი მილავო ხელივით. თუ მარტო ეს ნასახლარი მიფეშქაშე და თავისი გასადღევაი არ გაატანე თან.

— აბა მაგაზე რა ჩიჩინი მინდა! თუ მადლსა ვშვრები, მარისსაც ზედ მოვაყრი.

— მართალია, ალაჯან, ბევრი არ არის, რომ ვერ გაიმეტო, მაგრამ რაც მე შემოფარგლული მაქვს ნასახლართან, ის ადგილი რომ სულ დაატანო ნაფეშქაშებს, ძლიერ კარგი იქნება. სულ ერთია შენ ტყუილად გიგდია იმოდენა ადგილი და ვერაფერსა რჩები, მე კი ან დავრგავ რასმე, ან დავთესავ და მეც ვირგებ და შენ მამულსაც გავამშვენებ.

— ჩემი მამული საიდანლა იქნება, თუ შენ გიფეშქაშებ?

— ჭერ ისევ შენსას დაუძახებენ და შენი სახელი იქნება.

— ადვილია, ადვილი, ჩემო ბეგან! ოლონდ შენ დაკმაყოფილდი და ადგილი რამდენიც გინდა, შენი ჭირის სანაცვლო იყოს!

— ჭერჭერობით ეგ შეყოფა და მერე როგორც ღმერთი გვაგონებს.

— ჰო, აი ეხლა მასიამოვნე, ჩემო ბეგან! პირველად ეხლა ვხედავ შენს პირზედ ღიმილს, თორემ სულ გულჩათხრობილს გხედავდი აქამდის. ეს ოხერი, როცა შენ გული ხალვათი გაქვს და თვალწინ კი სახემოღუშული ვინმე გიდგა, შენი მხიარულებაც ნაძალადევად და უადგილოდ გამოდის.

— შენც ეხლა გიხდება, ალაჯან, ღიმილი. რაკი კეთილი კაცობით იმდენს ეცადე, რომ ჩემ პირისახეზედაც გამაიწვიე ღიმილი, ეხლა შენც ჩემზე მოაგდე, როგორ გადაგიხადო: ისე უნდა გავამშვენოთ ეს შენი მამული, რომ ამბობდე, რატომ უფრო მეტი არ ვუფეშქაშე, თუ ასე ააყვავებდა აქაურობასაო.

IV

— ჰა ჰაი, ბეგან, განა ესე მალე დაივიწყე ჩემი ამავი?

— როგორ, ალაჯან?

— სხვა ყველას რომ თავი დავანებოთ, იმოდენა ადგილი გი-
ფეშქაშე და ჩემეულ ადგილში მოყვანილ მწვანეშია? კი ფასს
იღებ ჩემგან! განა საკადრისია ესა?

— რა არის აქ, ალაჯან, უკადრისობა! რაც შენგან გინდა, გინდა
მიფეშქაშე, ან რაც ეხლა მამულ-დედული გიპირავს, შენს წინააღმდეგ
დაგყოლია დედის მუცლიდან. ვინ იცის, წინათ ვის ეკუთვნოდა, ან
შემდეგში ვისი საკუთრება გახდება, ეს სულ ღვთის საქმეა. მცირე
რედი ნაწილი შენგან დაჭერილი მამულისა ეხლა ჩემზედ გად-
მოვიდა. უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს ღვთის ნებით მოხდა — ასე რომ
ვთქვათ, ალბათ ღმერთს არა ნებავდა, რომ კიდევ მუქთად გდებუ-
ლიყო ეს მამული, როგორც შენ ხელში იყო და არაფერ სარგებლო-
ბას არ გაძლევდა. რაც ჩემ ხელში ჩააგდო ღმერთმა, ჩემი ოფლით
იმდენ სარგებლობას იძლევა, რომ მოგშორდა იმ ჰულუფის ძლე-
ვა, რასაც შენ მე მაძლევდი ღვთიდან მოცემულ სარჩოდან. ამა-
ზედ, პირიქით, მაღლობასაც გამოველოდი შენგან და საყვედური
კი მესმის. ეხლა რა არის აქ წინააღმდეგი, რაც მე მეტად მიმაჩნია
ჩემთვის და შენ კი გესაჭიროება, ჩემი ოფლით მამულში მოყვანი-
ლი და მიღებული საფასურით დაგითმო, ფულად გადავაქციო. მეც
ხო. შენსავით ღმერთი მუქთად და უშრომოდ არ მაძლევს სარჩო-
საბადებელს.

— რომ არც შენა გაქვს, ჩემო ბეგან, დაბებრებული ხელები
მეტისმეტი მუშაობით! ისევ იმ ჩემ ხალხს არ ამუშავებ და მათი
შრომით არ გაიჩინე ყველაფერი?

— ეხლა, ალაჯან, მე ხომ თვითონ არ დავბარავ და დავთოხნი.
ჩემი საქმეც ვიცი რაც არის და კიდევაც ერთგულად ვასრულებ.
კაცი ერთ წუთს არა ვშორდები მომუშავეთ გვერდიდან. რა არის,
არ იცულლუტონ-მეთქი. ვაძხვებ, რომ საქმე დროზედ და რიგი-
ანად გააკეთონ. მაშ, რა არის ეს? შრომა არ არის? მე მათზე ნაკ-
ლებ ოფლს ვღვრი? რამდენი ჩიჩინი და ვაი-ვაგლახი უნდათ. მე
რომ ასე არ ვცდილიყავი, ხომ დღესაც უნდა გეძლია ჩემთვის
ჰულუფა. ხომ ვერ გადახვიდოდი შენ სიტყვას, სიტყვის კაცი ხარ,
შეგიფარებ და შეგითვისებ, როგორც ძმასაო. მე კი, გარდა იმისა,
რომ მოგაშორე მეტი ხარჯი, შენგან აღებული ფულებით შენთვისვე
სასარგებლო საქმე უნდა მომეწყო. მინდოდა ცოტა-ცოტაობით
შემედგინა თანხა, რომ ვაჭრობა დამეწყო. გამეხსნა ერთი კაი
დუქანი, გამეჩინა ყველანაირი შეშუდი, რომ ჰამ გული აგესრულე-

ბინა, რაც გესიამოვნებოდა, ჰამაც შორს არ მოგხდომოდა სირობილი
საჭირო რამეების შესაძენად. ამით მინდოდა გადამეხადნა შენთვის,
თუ რამ გული გევალებოდა ჩემზედ. შენ კარგად იცოდი, რომ
მე შენთვის ჩემ შრომას თავის დღეში არ დავზოგავდი. ჩემი
ჩემი შრომის ნაყოფი ეხლაც და, თუ ვინიცობაა გარდა ჩემისა
შემეწია და ღუქანს გავხსნი, მაშინაც უფასოდ რომ მოითხოვო
ჩემგან — აქაოდა, რამდენსამე წელს ულუფას მაძლევდი და ცოტა-
ოდენი მამული მიფეშქაშე — სად წავა? მაშინ აღარც თავნი შემრ-
ჩება ხელში და აღარც მოგება დამრჩება, რაც საჭიროა ალებ-მიცე-
მობისა და ვაჭრობისათვის.

— ეგ რა კაი საქმე ვიფიქრია, ჩემო ბეგან! დიდ ამავს დამდებ,
თუ მაგ ფიქრს განახორციელებ. მე მარტო ის არ მახარებს, რომ
ყველაფერი საშოვარი ახლო მექნება. მე მახარებს მომეტებულად
ის ფიქრი, და იმედიცა მაქვს, რომ ჩემი ხალხიც ისწავლის შენგან
ვაჭრობა-ალებ-მიცემობას და, თუ ვინიცობა არის და შენ აღარ
ისურვე ჩვენ ქვეყანაში ცხოვრება, საქმე აღარ გაგვიჭირდება, რად-
განაც ვაჭრობაში გამოცდილი ხალხი მეყოლება.

— ეგ, რასაკვირველია, მაგრე იქნება. მე დამავიწყდა და მაგაზე
ვერაფერი გითხარი. კიდევ კარგი შენ თითონ მაიგონე და აფასებ
იმას, თუ რა საქმე განმიძრახავს მხოლოდ მისთვის, რომ შენ
გასიამოვნო.

— როგორც შენგნით განზრახული საქმე მასიამოვნებს, ისე
ეგ შენი ღიმილიც, ჩემო ბეგან. აბა, ნულა დაავიანებ მაგ საქმეს.
ჩემ საყვედურსაც საწყენად ნუ მიიღებ, მეც ვხედავ ეხლა, რომ
შენ მართალი ხარ. შრომა გაგიწევია, ოფლი დაგიღვრია, უფლებაცა
გაქვს შრომის ფასი მოითხოვო და აიღო. გთხოვ, როგორც კაი მე-
გობარს, ჩქარა შეადგინო თანხა და უთუოდ დააარსო ღუქანი.

— ღუქანს კი დავაარსებ, მაგრამ დაბრკოლება დიდი მეღობება
წინ — საღუქნე ალაგი არა მაქვს. ისეც ვიწროობასა ვგრძნობ ჩემს
ადგილზედ და საღუქნე ალაგიც რომ მოვაჭრა, რაღა დამრჩება? ან
სად მოვაჭრა? ყოველი ფეხის დადგმა დაჭერილია: აქ ეზოა, იქ
ბოსტანია, იქ ვენახი. აფსუსი არ არის შეუცვალო ის ნირი და
ეშხი, რაც ეხლა ჩემ სახლ-კარსა და მამულსა აქვს!

— შე კაი კაცო, თუ იმოდენა მამული გიფეშქაშე, ერთ საღუ-
ქნე ალაგს კი/ველარ გაჩუქებ? შენ რომ შეახო ხელი შენს მამულს

და ის ეშხი შეუშალო, რაც ეხლა აქვს, მე თვითონ არ მოგცემ ამის ნებას.

— მართალია, გულკეთილი კაცი ხარ და ეჭვიც არა მქონდა, რომ სადუქნე ალაგს დამითმობდი, მაგრამ ჯერ ერთი მსწრაფად გორც მოფიქრებული და განზრახული მაქვს, პატარას დადგინება და მჭირდება სადუქნედ და ამასთანავე ყოველი ალაგიც ხომ არ გამოდგება საიმისოდ, დუქანი უნდა იყოს თვალში საცემ ადგილას.

— კაცო, შენ თითონ ამოირჩიე, სადაც გინდა და რა დენიც გნებავდეს, ოღონდ ეგ საქმე აღარ ჩაშალო და სისრულეში მოიყვანე.

V

— ბარაქალა, ჩემო ბეგან, ჩემს მოლოდინს გადააჭარბე. რა მშვენიერად მოაწყე ეს დუქანი და!..

— მე სახელად გეურქა მქვიან, კნიაზ!

— და, შე კაი კაცო, მაშ აქამდის რაღად მიმაღვდი შენ სახელს?

— ისე, რაღა. სახელი კაცს უნდა ერქვას და მე კი მაშინ კაცი არ ვიყავ, როცა პირველად მნახე. კაცს თუ არაფერი აბადია, არც სახელის ღირსია იგი.

— მართალს ამბობ, ჩემო გეურქ! კაცი სახელით იცნობება. სახელს კი დამსახურება სჭირია ან ქონებით, ან გონებით, ან მამაცობით და ან გულადობით. აკი შენც დაიმსახურე სახელი ასე რივიანად და ოსტატურად დუქნის გახსნითა და მოწყობით.

— ჩიტის რძე მოითხოვე, გიორგიჯან, როცა კი გინდა — მზად იქნება.

— მაგაზედაც გერწმუნები, ისიცა მწამს, რომ შენ გულშიაც ეხლა წალკოტი ყვავის და ამის იქით შენს პირისახეზედაც განუწყვეტელი ღიმილი იქნება გამოხატული.

— ეჰ, ჯერ სადა სცალიან ჩემ გულს საწალკოტედ! ეხლა უფრო ძრიელ იწყო ზღვასავით დღევა ჩემმა გულმა: ხუმრობა ხომ არ არის — შავი დღით თანხა შეეკარი, სულ აქ ჩავყარე ვაჭრობაში. ეხლა რომ ვიზარალო, ხომ დავიღუპე სულიან-ხორციანად!

— შენც ისე მოიქეცი, რომ არ იზარალო.

— აბა, როგორ მოვიქეცე, გიორგიჯან, ძვირად მოგყიდო სავაჭ-

რო? რომ ვერ ვიზამ მაგას! მაშ, რილას მეგობრები ვართ, თუ მეტს გამოგართმევ სავაჭროებში? იმდენი დღეგარძელობა გქონდეს და მეც, რაც მე შენთვის ნასყიდობაზე საქონელი მომიცია. ან ნისიით ნურაფერს დაგახარჯვინებ? რომ ვერც შეგასწავლია დენ! იქნება არც კი იცოდე, ღვთისა წინაშე მეც არ შენთვის — თუ რა ჯამი შედგა აქამომდე შენი ნისიებისა. ვაჭრობა კი ისეთი რამ არის, რომ ნაღდი უნდა ტრიალებდეს ყოველთვის, რომ მოგება გადიდდეს და ამით თვით ვაჭრობაც გაჩაღდეს, გაფართოვდეს.

— სწორედ გითხრა, მე შენზედ არა ნაკლებ მეწყინება, რომ იზარალო, და ეს შენგნით დაწყობილი სასარგებლო საქმე ჩაიშალოს. რითაც კი შესაძლებელია, უნდა ვეცადნეთ, რომ არაფერი ევნოს მაგ საქმეს და პირიქით წარმატებაში წავიდეს, როგორც ფრიად სასარგებლო საქმე.

— მაშ, სასარგებლო საქმე რომ არ ყოფილიყო, ხელს მოვკიდებდი? მე შენთვის ვცდილობ, კნიაზო, რომ სარგებლობა რამ მოგიტანო, თორემ სხვა კი არაფერი მაქვს სახეში. თუ მე ჩემი კერძო სარგებლობა მქონოდა სახეში, განა ასეთ სულელურ საქმეს ჩავიდენდი, როგორც ეს მე ჩავიდინე სადუქნე ადგილის ამორჩევაში? საზოგადო მეგობრული სარგებლობის სურვილმა ისე გამოიტაცა და დამაბრმავა, რომ აი სად ამოვირჩიე სადუქნე ადგილი და არა ჩემი კეთილშეძინებულის გვერდითვე. აბა, რასა ჰგავს: აქ ეს სადუქნე ჩემი ადგილი, იქ სახლ-კარი და მოწყობილობა, მათ შუაში შენი ამოდენა ადგილ-მამული, აბა რასა ჰგავს? რომ მოინდომო ერთ დროს ფეხებს შემომამტვრევ და აღარ გამატარებ შენს მამულზედ. ფრთები კიდე მე არა მაქვს, რომ დუქნიდამ შინ გადავფრინდე ხოლმე და შინიდან დუქანში.

— აბა, გეურქ, შე კაი კაცო, თუ გულში გქონდა ეგ, როგორა სთქვი! ვის შეუძლიან შენ ხმა გაგცეს, ან ფეხები შემოგამტვრიოს! მაშ, რის მეგობრობა და მეზობლობა არის ჩვენში?

— შენ, ვიცი, არ გამცემ ხმას, კნიაზჩან, მაგრამ შენი შვილები გამცემენ ხმასაც და ფეხებსაც შემომამტვრევენ. მე და შენ თუ მეგობრულადა და მეზობლურად ვცხოვრობთ, შეიძლება ჩვენი შვილები ვერ მორიგდნენ ერთმანეთში; ამისათვის ეხლავე უნდა მოვუაროთ საქმეს ისე, რომ ჩვენ შვილებს არაფერი საბუთი უსიამოვნებისა არ დავუტოვოთ. მეტად უხერხულად არის გაჩხირული

შენი მამული ჩემს კეთილშენაძენში. მე, რასაკვირველია, შენთან უფასოდ (ფეშქაშად, როგორც შენ ჩვეულებად გაქვს) აღარ ვისურვებ მამულის მიღებას, ეხლა მეც შემიძლიან, ღვთით, პასუხი გაცე, და ან ამოდენა მამულს, რომელიც ჩემს კეთილშენაძენშია. შუა არის გაქიმული და გაჩხირული, ვინ მიფეშქაშებდა? შენ იქნები შენი დანარჩენი მამულით, მეორე მხარეზე მე — ჩემი კეთილშენაძენულით და ვიცხოვროთ ასე ტკბილად, ძმურად და მეზობლურად. რას იტყვი ამაზედ?

— კარგი და პატიოსანი, მე სრულიად თანახმა ვარ ამაზედ.

VI

— გიორგიჯან, რა კაი კაცი ხარ და რანაირად მებრალები, რომ შვილები არ გივარგანან — შენ არა გგვანან.

— მე რაღასა ვჩივი, ჩემო გეურქ! მართლდა განა საბრალისი არა ვარ და სამწუხარო არ უნდა იყოს ჩემთვის, რომ ცხოვრების წყარო — მამულ-დედული ხელიდამ გამომეცალა და ერთი ჩემი შვილებთაგანი, გონებით დაბრმავებული, ცათაფრინვას ეკიდება!

— შენ, გიორგიჯან, მესამე შვილს ემღურო, როგორც ვატყობ მაშ, ვერ გაგიგია ჩემი ჰაზრი. პირიქით, ის მესამე შვილი არის შენ შვილებში საუკეთესო. იმან შენც გადავაქარბა კაი კაცობაში. შენ ზოგი მამული თუ მიფეშქაშე, მომეტებული ნაწილის დათმობა იძულებით მოგიხდა და გენანებოდა და ეხლაც გეწუხება მისი დაკარგვა, მაგრამ თუ შენი ეგ უმცროსი შვილი იქნებოდა შენს ალაგას, სრულიად უფასოდ, დაუნანებლივ და გონივრულის მოსაზრებებით მე გადმომცემდა საკუთრებად მთელს მამულებს. მაგას ესმის, რაშია არის საქმე. როგორც განათლებული და შესმენილი კაცი სახელს, დიდებას ეძებს და მისათვის მამულს არა სთვლის საჭიროდ, ღმერთიც მიანიჭებს, რასაც ეძებს. ხომ გახსოვს, რანაირად შეგებრძოლათ შენცა და შენს უფროს შვილებსაც, როცა თქვენ უარზედ იდგეით და უკმაყოფილებას აცხადებდით ტყისა და მონღვრების ჩემ სახელზედ დამტკიცების დროს? მაშ, საფუძვლიანად

ვერ გიმტყიცებდათ, რომ „მამული მხოლოდ გიშლიდათ და ავერ-
ხებდა თქვენს წარმატებით სვლას განვითარებისა და გათვითცნობა-
ერების გზაზედ?“ ყოჩაღია, ყოჩაღი და! ღმერთმა დიდხ დღე მისცეს,
თავის მიზანს უთუოდ მიაღწევს.

— შენი ღიმილი ძრიელ კარგათა ჰხატავს, რა შიხისაა შენ
აღწევს.

— ვა, გიორგიჯან, რა ჩემი ბრალია, რომ ეხლა მე ვიღიმები და
შენ კი აღარ. ეხლა ჩემ გულში ჰყვავის წალკოტი და იმიათვის ვი-
ღიმები, ერთიც მინდა შენ გასიამოვნო. ხომ სულ იმასა ჰნატრობდა,
რომ ჩემ პირისახეზედაც დაგენახა ღიმილი და აი ეხლა ესეც დაგა-
ნახვე. ხომ მალლობელი ხარ ეხლა?

— ეჰ, რა გაეწყობა!

— ის გაეწყობა, რომ შენი უფროსი შვილები თავხედობენ,
იცოდე შეგარცხვენენ და უბედურებასაც შეგამთხვევენ.

— მითი თავხედობენ, რომ უსამართლობაზედ ხმას იღებენ?

— ვა, როგორ თუ უსამართლობაზედ! მაშ, ვალს მოშორება არ
უნდოდა?

— ვალს კი უნდოდა მოშორება, ჩემო გეურქ, მაგრამ განა
სხვანაირად არ მოევლებოდა საქმეს? თუ მოულოდნელად წრეს არ
შემოავლებდი და შეღავათიანად მომექცეოდი, განა ვერ შევძლებ-
დი შენი ვალის გადახდას ისე, რომ სრულიად არ დამლუპვოდა
მთელი მამულ-დედული? რას მოვიფიქრებდი, რომ დაივიწყებდი
შენს იმ გარემოებაში ყოფნას, რა გარემოებაშიაც პირველად შეგი-
ხიზნე და შეგიფარე, და იმ ჩემს ამაგასაც, რაც მე შენზედ
დავთესე.

— ეჰ, შე დალოცვილი შვილო, მოჰყოლიხარ და იგონებ შენც
წარსულს. თუ რამ სიკეთე გიქნია ჩემთვის ან სხვისთვის, ღმერთი
გადაგიხდის. უნდა გაიგო და შეიტყო, რომ ცხოვრება კაცისა
ცვალებადია: ხან ერთი დგას მაღლა, ხან მეორე. მხოლოდ უნარი
და გამჭირახობა კაცისა იმაში გამოიხატება, რომ სამუდამოდ შეი-
ნარჩუნოს კაცმა მაღლა დგომა.

— ვერ არის კარგი გადახდა, თორემ შენ იცი.

— ვა, რა ვქნა, რომ ჩემთვის ღმერთს სულ სხვანაირი სული
და გული მოუცია და რაც უნდა ბევრი მიკითხო, თუ რა სიკეთე
გიქნია ჩემთვის და რაც უნდა ბევრი იყბედონ შენმა პატიოსანმა
შვილებმა ვითომდა უსამართლობაზედ, ველარაფერს ვერ მოე-

წევით. მე თქვენი წყრომა და თუნდაც რისხვა ძილს ვერ გამიფრთხილებს. ყველამ კარგად იცით, რომ ავაზაკობა და ყაჩაღობა არ ჩამიდენია, ვის დავეცი შარავნაზე, ან ტყეში ვინ მუცელზე მჯდომი ვიყავი? რაც კი მომიპოვებია ჩემთვის, შემოქმედებული ჩემივე ხელითა და ყაირათობით, გამჭირახობით, ხერხით, კეთილის მრომით და პატიოსნებით. და როგორ არა რცხვენიათ იმ შენს პატიოსან შვილებს, რომ ვერ შეუგნიათ ეს? უსაფუძვლოდ ყვირიან და დაუმსახურებელ ბრალსა მდებენ და შეურაცხყოფას მაყენებენ უდანაშაულო კაცს! რა სწადიანთ ამით? სიმძულვარე და შფოთი უნდა ჩამოაგდონ ჩვენში და მოშალონ, მოსპონ ჩვენი კეთილი მეზობლობა?

— აბა, რა გიპასუხო მაგაზე, გეურქ!..

— გეურქ სიმონიჩ-თქო...

— ჰო, გეურქ სიმონიჩ, რა გიპასუხოთ-მეთქი ყველა მაგაზედ? არაკი კი არ გეგონოს, ნამდვილ ამბავს მოგახსენებ. ერთ ორთავე თვალთ ბრმა ახალგაზრდას ტყეში სასირცხვილო საქმეზედ მოასწრო თავისმა მეზობელმა და დაუძახა: სვიმონ, ეგ რასა ჰშვრებიო. ბრმამ ხმაზე იცნო მეზობელი და მიაძახა: ტეტიავე, არა გრცხვენიან, რომ მომასწარი ამისთანა საქმეზედაო. ფუო. შენ კაცობას კი რა უთხრაო. შე კაი კაცო, თვალს ვერ ამარიდებდი, თუ დამინახე და ისე ვერ წახვიდოდი შენს გზაზედაო. სწორედ ეს ამბავი მაგონდება ეხლა შენს ჩივილზედ.

— მაშ, შენც ადასტურებ შენი შვილების საქციელს რაღა? კარგი, ასე იყო!

VII

— ერთადერთი სახლიდა დამრჩა თავისი ეზოთი: ყველაფერი, ტყე იყო თუ შინდორი, თუ ვენახები — სულ გამომაცალე ხელიდან. რა იყო, რომ ეს სახლი მაინც არ შემარჩინე და ისიც გინდა ჩამომართვა და სრულიად ცარიელზედ დამსვა. რა მტრობა მოგაგონდება ჩემგნით, გარდა სიკეთისა, რომ ასე შეუბრალებლად მეპყრობი?

— კაცო, ნუთუ შენ ვერ წარმოგიდგენია, რომ ის შენი სახლის შენობა თავისი ეზოთი მთლიანობას უკარგავდა, როგორც ლამაზი ქალის ლოყაზე ამოსული მუწუჯი, ისე ამახინჯებდა ჩემს კეთილ-

შეძინებულ მამულს. შენა გგონია, შენი სახლის შენობა ბოტანიკური
თავისი სიძვირფასით — ეგ შენობა ხვალვე მოიწმინდება თანა
ადგილიდან, რადგანაც ჩემთვის საჭირო და სასურველი ადგილი
იყო მხოლოდ და არა შენობა.

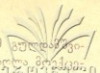
— ესე ჩქარა როგორ უნდა დაივიწყოს კაცმა, *სამსოგონი*
დაივიწყე ჩემი ამავი, ჩემი მეგობრობა?

— ეჰ, შე მამაცხონებულო, იგონებ კიდევ წარსულს! რა ამავი
და რისი მეგობრობა? მეგობრობა გამიგონია თანასწორი პირების.
ჩვენში კი თანასწორობა შეიძლებოდა ან უწინ ან ეხლა.
უწინ შენ არ იკადრებდი ჩემს მეგობრობას და ეხლა კიდევ მე არ
ვიკადრებ შენს მეგობრობას. თუ მოგონება არის წარსულისა, ის
მაიგონო, თუ როგორ მარიგებდი: გულმაგრად უნდა დაუხვდე
კარზედ მომდგარ უბედურებასაო. აი, ეს დარიგება ეხლა თითონ
შენ გარგებს და გამოგადგება. ისიც მაიგონე, რომ მაშინ, როცა
პირველად ერთმანეთს შეგვეყარა ღმერთმა, შენ გულში წალკოტი
ჰყვოდა, და ჩემ გულში ქვაბი დუღდა. ეხლა შენი გული დუღს
ქვაბსავით, ჩემ გულში წალკოტი ჰყვავის. მაგრამ ზოგჯერ გული
ქვათაც გადაიქცევა ხოლმე და იცოდე, როგორც ქვა აღუღებულ
ქვაბში ვერ მოღებება და ვერ მოიხარშება, ისე ჩემი გულიც არ
მოღებება, რაც უნდა ძველებური ზღაპრები და არაკები გააბა.

— ჰო, კარგი, გაჯავრებული ხარ ჩემ უფროს შვილზედ, უმც-
როსმა ხომ არაფერი დაგიშავა, რომ იმასაც თან ატან, იმისი ხომ
ყოველთვის მადლიერი იყავ და აქებდი. ერთ დროს სიძედაც კი
გინდოდა გაგეხადნა.

— ხა, ხა, ხა!.. სიძედ გამეხადნა!.. მე, სიძედ გამეხადნა. ხა, ხა,
ხა!.. და შენც გჯეროდა ეს გულუბრყვილოდ? მე ის შენი უმცროსი
შვილი მამწონდა იმდენად, რამდენადაც ჩემს სასარგებლოდ ლაპა-
რაკობდა და მოქმედებდა. ეხლა კი ის ჩემთვის საჭირო აღარ
არის. ერიპაა!.. სად წავა, თუ რამდენი კაციც ჩემს ნებაზედ ვათა-
მაშო ჩემი სარგებლობის გულისათვის, ყველა სიძედ გავიხადო!
კაცი თავის თავის ღირსებას არ აფასებს, არ ესმის თავის სარგებ-
ლობა — და ესეთი კაცი სიძედ გავიხადო. რა ჰკუთას მასწავლიან
არა, ჩემო პატიოსანო გიორგი, ისევ ის დარიგება მოიგონე, რომელ-
საც მე მაძლევდი ოდესღაც და მოიხმარე ეხლანდელ შენს მდგო-
მარეობაში, თორემ სხვა სახსარი და წამალი შენ არა გაქვს.

— მეტი რა გაეწყობა. მაგრამ სოფელი ისევ ცვალებადია.
დღეს ერთი დგას მალა, ხვალ სხვა.

— პო, ეგრე ეგ მოვიხდა! მაგას რა სჯობია, რომ გულდაშვით-
 დებით ელოდო, როდის მოვა ის დრო, როცა შენ მალე მოგვინახე-
 ვი ცხოვრების ჩარხის ტრიალს. რა საჭიროა ეხლა ტყუილად ვაჩქარო
 პარაკი და გულის ხეთქა. გულსწრაფობით მალე დაბრუნდები.
 მხოლოდ მოლოდინი და კიდევ მოლოდინი იქნება შენი მხსნელი-
 ვაჭირებული მდგომარეობიდან.

სახელოანი

(მცირედი რამ ანბანი)

I

ასე იცნობდა თავის თავს აპალონ გვარაძე. ასევე სცნობდნენ მას მეზობლებიც და შორეულნიც, სადამდისაც კი ხმა მიუწვდებოდა. ისე მოგაქვს თავი, თითქოს აპალონსავით მკერდი ჯვარ-მენდლებითა გქონდეს სავსეო, — ისმობდა არაიშვიათად მის პატივისმცემელთა შორის.

— ჯვარ-მენდლებმა და „პრაპუნჩიკის“ ჩინმა გამხადა სახელოანი, თორემ რა კაცი ვიქნებოდი მე უამათოდ, — ადასტურებდა ხშირად თავის ღირსებას თვით აპოლონიც.

მართლაცდა თუ ჯვარ-მენდლები და „პრაპუნჩიკის“ აპელატები (პაგონები) არ ესხა ზედ, ეს კი მოჰხდებოდა ხოლმე მარტოდ-მარტო ძილის დროს, აპოლონი თავისთავად მაგდენს არაფერს წარმოადგენდა, კატასაც კი ვერ დააფრთხობდა თვისი შეხედულებითა და წარმოსადგობით. მაგრამ როცა აისხავდა ჯვარ-მენდლებს აპელატებიან ჩოხაზედ, ჩამოიკიდებდა ზედ შვერცხლილ ხმალს. დააბჯენდა მარჯვენა ხელს შვერცხლისავე ხანჯლის ტარს, ხოლო მარცხენას — ხანჯლის ბოლოს და ასე გამოვიდოდა სახლიდგან მდიდურად და ამაყად, მაშინ მას აფრიკის ქალებიდან გამოვარდნილი ლომიც კი ვერ გაუბედავდა წინ გადასდგომოდა.

— აპოლონი მობრძანდებო! — საკმარისი იყო ამისი გაგონება, რომ თუნდაც არ დაენახა იგი გამგონს, ფეხზედ წამომდგარიყო, რათა შორიდგანვე მიეცა მისთვის სალაპი.

სად იქნებოდა ისეთი ან ლხინი ან ჭირი, რომ აპოლონი სასურველი, სანატრელი და საპატიო სტუმარი არა ყოფილიყო. ლხინი

ლხინად არ ითვლებოდა და ჰირიც უფრო საგრძნობელი ხდებოდა იქ, სადაც აპოლონი რაიმე მიზეზით არ დაესწრებოდა.

იგი ყოველთვის და ყოველგან ითვლებოდა სუფრის დამაწვე-
ნებლად, სუფრის ლაზათად. სუფრაზედ ყველა მსხვერპელი
ველობაც, სმენაც, გულისყურიც და პატივიც მხოლოდ მისთვის
მიქცეული და მისგან შეპყრობილი და იგიც ატკობდა დამსწრეთა
სმენას მომხიბლავი საუბრებით.

— ყველაზედ ძვირფასი კაცისთვის სახელიაო, — ეტყოდა
ხოლმე აპოლონი სმენად გადაქცეულ დამსწრეთ, — თუ კაცი
სახელოანი არ არის, სულ ფუჭია მისი ყოფნა და ცხოვრება ქვეყა-
ნაზედ. — და აქ მოუყვებოდა მოთხრობას მასზედ, თუ რომელი
მენდალი და ჯვარი სად, რა საგმირო საქმის ჩადენისათვის მიეღო.

როგორც ამტკიცებდა იგი, თითო მენდალი დასჯდომოდა მას
არა ნაკლებ ხუთი მტრის მოკვლისა თვისი ხმლითა და საკუთრის
ხელით ოსმალებთან ომის დროს; წმ. გიორგის ჯვარი მიეღო მის-
თვის, რომ იგი გადაცმული გარეულიყო ოსმალთა ჯარში და დაეზ-
ვერა მტრის მომზადება და მოქმედება; „პრაპუნჩიკობა“ — მის-
თვის, რომ მტრის სამ სოფელს მიპარვით ცეცხლი წაუქიდა და
გადაბუგა; სისხლის ჯვარი მისთვის, რომ იგი წინ უძღვოდა რუსის
ჯარს აჭარა-ქობულეთში და გზას უჩვენებდა, როგორც ნავალი
წინათ ამ მხარეში.

II

ჯვარ-მენდლების გარდა ნაოხრად დარჩენილი მამულიც ეჩუქა
აპოლონს ახლად დაპყრობილ ადგილებში, მაგრამ ამას არც ახსენე-
ბდა როდისმე და არც ყურადღებას აქცევდა.

— მე უკვე კაცობა და სახელი ვიშოვნე და მამული რაღა სა-
ჭიროა ჩემთვისო, — უპასუხებდა იგი ყოველს, ვინც კი ჰკითხავდა
მამულის შესახებ, — ყველაფერი ამოა და წამავალია კაცისთვის
გარდა სახელისა: მხოლოდ სახელისათვის უნდა იღწვოდეს და
ზრუნავდეს კაცი მთელ თავის სიცოცხლეში, რადგანაც მარტო
იგია საბოლოო და საუკუნო; ყველაფერი წავა-წამოვა და სახელი
კი შერჩება კაცსაო.

აკი სთვლიდა კიდევ აპოლონი თავის თავს უბედნიერესად,
რომ „სახელოანი“ იყო იგი და თაყვანსაცა სცემდა თვის გამაბედ-

ნიერებელ ჯილდოთ. ყოველი შაბათი დღე სადღესასწაულოდ დღეს
გარდაიქცეოდა ხოლმე აბალონისათვის. საღმრთო მოქმედება
ემსგავსებოდა მის მიერ მოწიწებით გაწმენდ-გასუფთავება ჯვარ-
მენდლებისა და მათი ლენტებისა. საკმარისი იყო რომელმაც შენდ-
ლის ანუ ჯვრის ლენტს ან ლაქი დასტყობოდა, ან ატყუებდა, ან
სადმე, რომ მაშინვე შეეცვალა იგი ახალი ლენტით. უქმელ-უსმე-
ლობას ირჩევდა, ცოლ-შვილსაც მოათმენინებდა ამას, ხოლო
ლენტს კი უთუოდ იყიდდა, როცა საჭირო იყო, საქმელ-სასამელისა-
თვის გადადებული ფულით, რათა ჯვარ-მენდლებისათვის ნირი არ
შეშალა.

ტყუილებრალოდ შეიწუხებდა ვინმე თავს მისულიყო
აბალონთან რაიმე საჩქარო ანუ საჭირო საქმისათვის, როცა იგი
ჯვარ-მენდლებს ასუფთავებდა. ამ დროს მას ქვეყნიერობისა არც
არაფერი ესმოდა და არც აგონდებოდა და ვერაფერს ჰხედავდა,
გარდა ჯვარ-მენდლებისა. მხოლოდ ჯვარ-მენდლებს დასტრიალებ-
დნენ მისი მხედველობაც, სმენაც და გონებაც. ეს ზნე აბალონისა
ყველამ კარგად იცოდა და არც არავინ ბედავდა გამოეყვანა იგი
უდროოდ თავისი აღზნებული მდგომარეობიდან.

ერთადერთი „პაწაწა აფრასიონი“ იყო, რომ არა ჰშორდებო-
და ამ დროს გვერდიდგან მამას, მაგრამ გრძნობდა ეს უკანასკნელი
შვილის მახლობლად ყოფნას თუ ვერა — ამისი თქმა ძლიერ ძნე-
ლია. მხოლოდ არც ის არის ადვილი, თვალი ავარიდოთ და გვერდი
ავუქციოთ მას, თუ რა ნიჰს ანვითარებდა შვილში მამა თავისი
მოქმედებით. როცა აბალონი გასუფთავების დროს ეალერებოდა
და ეთაყვანებოდა ჯვარ-მენდლებს, „პაწაწა აფრასიონი“ ისეთის
მოწიწებით და ცნობისმოყვარეობით ადევნებდა თვალყურს ყოველ
ამას, რომ აშკარად იხატებოდა მისი თანხმობა და თანაგრძნობა
მამის მოქმედებისადმი. ეს გარემოება კი უტყუარი ნიშანი იყო
მისი, რომ „პაწაწა აფრასიონის“ ძარღვებშიც (ალბათ შთამომავ-
ლობის წესით) უკვე სჩქედდა სისხლი „სახელოანობის“ სურ-
ვილით გაჟღენთილი. ერთხელ ასეთ საუბარსაც კი მოჰკრეს თურმე
ყური აბალონსა და მის მეუღლეს შორის:

— ვენაცვალე, ჩვენი პაწაწინა აფრასიონი მამასავით სახელო-
ანი იქნება, წუხელის, უთუოდ ეგონა, რომ ჩვენ გვძინავს, წამოდგა

ქვეშაგებიდან, მიიპარა ჩუმად შენ ჯვარ-მენდლებთან და სათითოდ გადაკოცნა ყველა. ეს უთუოდ წინათაც ჩაუდენია მას.

— რატომაც არ უნდა იყოს იგი სახელოანი! ^{პაპა ჰყვანდა} სახელოანი და მამა უკეთესი. მე თუ დღეს „პრაპონიკი“ ^{წერდა} ჯვარ-მენდლები მაქვს, იგი ღენერალი უნდა იყოს და ^{შვერდი ვარს-}კვლავებით ჰქონდეს სავსე. ასეა წესი და კანონი.

III

იმეორებდა ჩუმ-ჩუმად „პაწაწა აფრასიონი“ მამის ჯვარ-მენდლებისადმი თაყვანისცემას ან შენიშნა კიდევ როდისმე დედამ, თუ არა, აღარავის გაუგონია. მაგრამ უიმისოდაც ამჩნევდნენ მშობელნიც და ვარეშენიც, რომ, რაც დრო გადიოდა, მით უმეტეს ძლიერდებოდა მის გულში ტრფიალების ალი „სახელოანობისადმი“.

ვიდრე აფრასიონი „პაწაწა“ იყო, მის ტრფიალებას „სახელოანობისადმი“ ასაზრდოვებდა მამისავე „სახელოანობა“. რა მედიდურად და ამაყად იკვებოდა იგი თავის სწორ ამხანაგებში, რომ ქვეყანაზედ ცნობილი და „სახელოანი“ აპალონ გვარაძე მისი მშობელი მამა იყო. ხოლო როცა დავაქვაცდა აფრასიონი, მოულოდნელი და საოცარი ცვლილება მოჰხდა მასში. ჯილდოებმა დაჰკარგეს მის თვალში წინანდელი მნიშვნელობა და მამის თვით „სახელოანობაშიაც“ შეეპარა ეჭვი.

პირველად ეჭვი თანდათანობითა და ყრუდ ვითარდებოდა და თითქოს გრძნობათა რაღაცა ჩუმი ბრძოლაც სწარმოებდა აფრასიონში ბოლოს კი თვალსაჩინო და მკაცრი მიმართულება მიიღო მისმა ცვლილებამ. ასე გამოამყლავნა ერთხელ აფრას-ონმა თვისი გულის ნადები, რამაც მის დედას გულში ძრიელ ჩაჰკბინა: „მამიჩემის ჯვარ-მენდლები ხომ იმას მოწმობენ, რომ ხალხი უჭლეტნია და მაშასადამე იგი „სახელოანი“ კი არა — საზიზღარი და ყველასაგან გასაკიცხი უნდა იყოს“.

ამის შემდეგ ბევრჯერ შელაპარაკებულან მამა-შვილი ჯილდოების მნიშვნელობაზედ და ლაპარაკსაც მიუღია ცხარე მიმართულება. წარბშეუხრელად უმტკიცებდა აფრასიონი მამას:

— აღამიანების სისხლის ღვრისა და მათი ხოცვის გულისათვის მიღებული ჯვარ-მენდლებით კაცის ღირსება ვერ დაფასდება და გაიზომება და, მაშასადამე, ტყუილად გაქვს დაჩემებული სახელო-

ლებამ უფრო ბრაზი მოჰგვარა მას, რადგანაც ამხანაგთა წინაშე გამოძვინდა, რომ მასში კიდევ მოიპოვებოდა ნატამალი სიბრცვილისა, რომელიც ახალ ხანაში მხოლოდ უკულტუროთა კულტურისთვის შეადგენდა და შესაძლებელი იყო, ამაზედვე, ~~კულტურის~~ მიეღო ამხანაგებისაგან.

რალა ჩიჩინი უნდოდა, სასტიკი ომი გამოეცხადა ამის შემდეგ მამას. ახლა პირდაპირ ძალას ატანდა მოეხსნა სამუდამოდ მკერდიდან ჯვარ-მენდლები. მამა კი უპასუხებდა ყოველ მოთხოვნაზედ: ცოცხალის თავით მე ვერავინ გამყრის ჩემს ჯვარ-მენდლებსაო.

IV

მამინ, როდესაც ასე გაცხარებული ებრძოდა აფრასიონი მამას ჯილდოების შესახებ, თვით იგი მამაზედ არა ნაკლებ, თუ არ მომეტებულად, იყო გატაცებული „სახელოანობის“ წყურვილით. ეს წყურვილი თითქმის არ ასვენებდა მას და გაფაციცებით დაეძებდა სხვა გზას, ასე ვთქვათ, კულტურულ საშუალებას „სახელოანობის“ მოსაპოვებლად.

ბევრი ფიქრისა და ბჭობის შემდეგ გადაწყვიტა აფრასიონმა შეუდგეს არტისტობას.

როცა გაკვირვებულმა ამხანაგებმა ჰკითხეს, თუ რამ მიიყვანა იგი ამისთანა გადაწყვეტილებამდის, მან ასე უპასუხა:

— ყველაზედ სასარგებლო და ნაყოფიერი კაცისათვის არტისტობა არის. ისე ადრე და ადვილად არაფრით შეუძლიან კაცს მოიპოვოს სახელი, როგორც არტისტობით. წარმოიდგინე, რომ შენ მწერალი ხარ და ამასთანავე მსახიობი კი არა ხარ; რაც უნდა შესანიშნავი დრამატიული ანუ სხვა დარგის ნაწარმოები შექმნა, მაინც ყოველთვის კუთხეში იქნები მიგდებული, ცნობით ფართო საზოგადოება, ერთი ორის მეტი, შენ ვერ გიცნობს. მით უფრო არავის მოაგონდები იუბილეს გადახდისათვის, თუნდაც ორმოცდაათი წელიწადი იშრომო ნაყოფიერად. მაგრამ თუ შენ მსახიობი ხარ და სხვა არაფერი, სხვისა ნაწარმოებს საზოგადოებას ხელოვნურად წარმოუდგენ, ყველა შენ გაგიცნობს, ყველას შენ ეხსოვები, ყველა ვაშას შენ გეძახის და ტაშს შენ გიკრავს და ხუთი წლის თუ არა — ათის, ხუთმეტის, ოცის და მასთან მიყოლებულ

იუბილეს შენ ვიხდიან დიდის ზარითა და ზემით, ბუნეფისებს
ხომ რაღა თქმა უნდა. შენი სახელით გაზეთებიც აჭრელდება. აი რა
ძვირფასია კაცისათვის არტისტობა.

ხოლო აღმოჩნდა, რომ სახელისა და სარგებლის ^{სარგებლის} სარგებლობის
გარდა, თურმე განსაკუთრებული ნიჭიც იყო საჭირო ^{საჭირო} საჭირო ნაწარ-
მოების ხელოვნურად წარმოდგენისათვის და ამის მიზეზით აფრა-
სიონმა „ნომერი ვერ გაიყვანა“, როგორც მისივე გულითადი ამხა-
ნაგ-მეგობრები მოწმობდნენ. კი არაფერ იფიქროს, რომ ამხანაგებს
უხაროდათ აფრასიონის მარცხა. რა ბრძანებაა? მხოლოდ თვისდა
სასიამოვნოდ ამბობდნენ ამას.

მაინც ბედმა არ უღალატა სამუდამოდ აფრასიონს და გული-
ანად გაუღიმა: დაჰბადა ერთი მცირედი რამ გარემოება, რომელ-
მაც წარმოშო თავის მხრით დიადი სამოღვაწეო ასპარეზი, ამ ასპა-
რეზმა თავისთავად მრავალი ყმაწვილი, რომელთაგანაც ბევრს არც
კი ჰქონია გარკვეული გზა და მიზანი ცხოვრებისა, გადაჰქმნა და
შესძინა სამშობლოს არა მცირედი რიცხოვანი დასები თვალსაჩინო
მოღვაწეებისა. ეს კია, რომ აფრასიონმა სათანადოდ ვერ მიაღწია
თვის დიდი ხნის გარკვეულ მიზანს ამ ასპარეზის საშუალებით,
თუმცა არც უსარგებლოდ ჩაუვლია მისთვის.

მცირედი რამ გარემოება, რომელმაც წარმოშო თავის მხრით
დიადი სამოღვაწეო ასპარეზი, ასეთი იყო:

ერთ გაზეთში ვინმე კორესპონდენტმა მოათავსა სოფლის მო-
ძღვარსა და გლეხ ივანეს შორის გაგონილი საუბარი. მოგვყავს
სიტყვასიტყვით ეს საუბარი:

— მორთმევით კი მოგართმევ, მამაო ღვდელიო, შენ საწესოს,
მეტი რა ჩარა მაქვს, — ეუბნებოდა ივანე თავის მოძღვარს, როცა ეს
უკანასკნელი პირველის კალოზედ პურს აწყვევინებდა. — მაგრამ
ე ჩემ გოგო-ბიჭობას რაღა ვუყო? რით ვაცხოვრო ცოლ-შვილი,
რო აღარაფერი მჩებება?

— ღმერთი მოგცემს, ჩემო ივანე, ღმერთი! — უპასუხებდა
მოძღვარი. — ნუ გეშინიან, თავის მოწყალებას არ მოგაკლებს ყო-
ვლად მოწყალე.

— ღმერთი მაძლევს, მამაო ღვდელიო! განა არ მაძლევს რა?
და არც მომდურავი ვარ ღვთისა, მაგრამ კაცი რომ არ მარჩენს
ღვთის მოცემულს! განა თავზე საყრელად არ ეყოფოდა ჩემ ცოლ-

შვილს, რაც წელს მე სარჩო მომცა ღმერთმა, რო მეფე მარტო
დეს? გაგიხარია, ჩემი ცოლ-შვილი გაიხარებდა! მაგრამ, აი შენ/
უნდა მოგართვა შენი საწესო, ცალკე ათასნაირი გადასახადი
გავისტუმრო, რაც ამას გადარჩება, ის კიდევ არსებობს
უვა ვალში. აბა, რა ვქნა, რა წყალში ჩავვარდე? რითილა უნდა
ვასაზრდოვო ცოლ-შვილი მთელი წლის განმავლობაში? ნეტა
ვიცოდე, ამოგვივა როდისმე მზე გლენჯაკობას, თუ ასე შავ ღღეში
უნდა დავლიოთ წუთისოფელი? ერთი ისეთი მისანი არაეინ
გამოჩნდა, რომ ეს გაგვიგონ ჩვენ ბედშავეებს და თუ არაფერი
გვეშველება როდისმე, იმედი მაინც ნულა გვექნება ჩვენი
მასკვლავისა.

— აბა კიდევ ევა გლუპავთ, ჩემო ივანე, გლენჯაკობას და გი-
ლევთ ბარაქას, რომ მკითხავენბსა და მისნებს დაეძებთ, მათთან
დარბიხართ და იმათგან მოელით შველას.

— მა რა ვქნათ, შე დალოცვილო, რომ სხვა მშველელი და
გულშემატიკივარი არაეინა გეყავს?

— რა ვქნათ და ღმერთს უნდა ვევედრნეთ, — იგი არს მხოლოდ
მშველელი ჩვენი!

— აჰი ვევედრებით იმ დალოცვილს!

— ვევედრებით, მაგრამ მკითხავ-მისნებთან რომ დარბიხართ, ეს
დიდი ცოდვა არის და ღმერთი როდი მოგიწონებთ და გაატო-
ვებთ ამას.

V

ეს ამბავი იყო, რომ კალმით აუწერელი შთაბეჭდილება მოახ-
დინა მთელ შეგნებულ ახალგაზრდობაზედ მიუხედავად წრისა,
ჯგუფისა, წოდებისა და მიმართულებისა. მართალია, მთელი ეს
შეგნებული ახალგაზრდობა სხვადასხვა ქალაქებში ბინადრობდა
სამუდამოდ თუ დროებით; ზოგნი დიდის მანძილითაც იყვნენ
ერთმანეთს დაშორებულნი. მაგრამ ვერც მანძილმა და ვერც სხვა
რაიმე გარემოებამ ვერ შეასუსტა სიძლიერე შთაბეჭდილებისა,
რომელიც გამოიწვია ივანეს ამბავმა.

რალაც თილისმური გავლენა მოახდინა ამ ამბავმა ყველაზედ-
განურჩევლად ყველაში იფეთქა ერთმა თანაგრძნობამ ივანესადმი,

ყველა გაიმსჯვალა ერთის აზრით — თავგანწირვით შეებრძოლოს ბოროტებას და უსამართლობას, რის მსხვერპლადაც ივანე გამბ-
დარიყო, ყველა შეიპყრო ერთმა ფიქრმა ივანეს დასახმარებლად და საშველად მიმართულმა და ყველას გულის სიღრმეში იმეორებდა და ერთი და იგივე ამონაქვენი: „როგორ, ღვლელს, როგორც შენც“
ყველა ესენი ჰყვლდნენ ივანეს, ათეცად ტყავს აძრობენ, იგი ეძებს მშველელს, მხსნელს ამისთანა გაჭირებულ მდგომარეობიდან და მხსნელი კი ვერსად უპოვნია! და ეს მაშინ, როდესაც ჩვენ, მთელი ახალგაზრდობა, სწორედ მის მხსნელად ვართ მოვლენილნი, მოწოდებულნი და მომზადებულნი! რაღას ვუყურობთ, როცა სამკალი ჩვენთვის მომზადებულა?“ და ყველანი დაუყოვნებლივ და გამოუკლებლივ, თითქოს წინასწარ შეთანხმებულიყვნენ, მოეშურნენ დედაქალაქს, რათა შეერთებულის ძალებით შესდგომოდნენ ივანესადმი თვისი მოვალეობის განხორციელებას.

ასე უსაფუძვლო გამოდგა ივანეს ჩივილი ბედზედ, რომ ვითომც მას და მასთან ერთად მთელ გლეხკაცობას გულშემატკივარი და მშველელი არავინა ჰყვანდა. რანაირად გაეხარდებოდა ბეჩავ ივანეს, და თვითონაც გაიგებდა, რომ ამდენი კეთილი მზრუნველი ჰყვანდა მას და მერე სულ ისეთი, რომელთაც ვერც თვითონ იცნობდა და ვერც ისინი იცნობდნენ მას და მის ცხოვრებას.

ხოლო ამისთანა უცნობობამაც კი ვერ შეუშალა ხელი ზოგიერთ სულით აღზნებულთ და გულით ღმობიერთ ჯადოსნურ-მომხიბლავი ლექსებით დაესურათხატებინათ მისი დუხჭირი ცხოვრება და სიცოცხლე.

რასაკვირველია, მეტია იმისი თქმა, რომ აფრასიონიც თავისი თანამოაზრეთა და ამხანაგებით თვალსაჩინო ნაწილს წარმოადგენდა ერთსულოვანობით და კეთილშობილური მისწრაფებით შებოქვილ ახალთაობის შეკრებულებისას.

სივრცით განთქმული დარბაზი ველარ იტევდა ივანეს მზრუნველთ.

პირველად, როგორც წესია, შეუდგნენ კრების ხელმძღვანელის ანუ თავმჯდომარის არჩევას. მაგრამ რადგანაც მთელი დრო პირველი კრებისა მოუხდა მარტოდმარტო წინასწარი სიტყვების თქმას, თავმჯდომარის არჩევა ვერ მოასწრეს ამხანად — არც კი დაუსახელებიათ ვინმე ამ თანამდებობაზედ მაშინ, როდესაც მრავალ დიდად

შინაარსიან და მკვერმეტყველურად წარმოთქმულ სიტყვებში სურათდებოდა მხოლოდ სახე და მოვალეობა თავმჯდომარისა.

VI

ერქონესუნი
ბიზუნიქოთეკა

მეორე კრება უფრო მრავალრიცხოვანი გამოდგა. ახლა კი მართლაცდა ველარ იტევდა ფართო დარბაზი მოზღვავებულ ხალხს, ბევრი უადგილობისა გამო იძულებული გახდა შინ დაბრუნებულიყო.

სიტყვებს მეორე კრებაზედ წინა კრების სიღინჯე და სიმშვიდე თანდათან ეკარგებოდა და აღლევების და აჩქარების ელფერი ეძლეოდა, თვით კრების ერთიანობასაც ორ ბანაკად გაბზარვა ეპარებოდა. ბოლოს გაჩაღებული აგიტაციაც გაიმართა კანდიდატების დასახელებაზედ. დასასრულ დაასახელეს ორი, მათგან ერთი აფრასიონი. ხოლო ამორჩეული იქმნა ერთადერთი კენჭის უმრავლესობით აფრასიონის მეტოქე.

ახლად არჩეულმა თავმჯდომარემ, რასაკვირველია, წარმოსთქვა საპროგრამო სიტყვა, რომელიც იქავე გაუკრიტიკეს მოწინააღმდეგეებმა აფრასიონის მეთაურობით და დემონსტრატიულად დასტოვეს დარბაზი და კრებაც ამჟამად ამითი დასრულდა.

თუ გამარჯვებულნი განცხრომობდნენ და სტკებობდნენ თვისი ძლიერების ნაყოფით, სულ წინააღმდეგ სულისკვეთებასა და მწარე წუთებს განიცდიდნენ დამარცხებულნი, მომეტებულად კი აფრასიონი. მთელ ღამეს არა სძინებია აფრასიონს. სულ ბუტბუტებდა. ჯავრობდა, მუშტების მოღერებით და თავის ქნევით ვიღაცას ემუქრებოდა: „მაცადე შენ, რა ღღეს დაგმართებ!.. არა, იმან რათა თქვა ის, რასაც მე ვფიქრობდი და რაც მე უნდა მეთქვა! ვინ მისცა იმას ნება ამოეშვა პირიდან ის, რაც პირველად ჩემი პირიდან უნდა ამოსულიყო? რად ჰხვდა იმას ტაშის კვრა და ვაშას ძახილი, რომელიც ჩემი კუთვნილება იყო და უნდა კიდევ ყოფილიყო? მე იმან უსვინდისოდ მომტაცა აზრიცა და პატივიც. განა მე ყოველ ამას მოუთმენ და ვაპატივებ! მაშ, მე აფრასიონი არ ვიქნები, თუ ის დიდხანს იპარაბაშებს! აბა, მიყუროს, როგორ გავუცრუო და გავუბათილო ყველა ნათქვამი და გავაშავო მათ თვალში, ვინც ტაშს უკრავდა და ვაშას ეძახოდა“.

იმ დროს, როდესაც აფრასიონსა და მის თანამოაზრეთ შეუბღალე-
 ლებლივ უღრღნიდათ გულს შურისძიება გამარჯვებულნი და უკანასკნელთა ბანაკში სიცოცხლე სდუღდა და ბეჭდობდნენ.

აღზნებული და აღფრთოვანებული შინაარსის ლექსების კითხვა და გარჩევა, ლექციები, კრიტიკული მიმოხილვები ერთიერთ-მანეთსა სცვლიდნენ. სწორე მნიშვნელობით რომ ვიხმაროთ, დარბაზი, სადაც კრებები იმართებოდა, გარდაიქცა ნამდვილ გრდემლად, ვინაიდან აქ იქედებოდნენ ახალ-ახალი და ამასთანავე შესანიშნავი საზოგადო მოღვაწენი. ხალხური ანდაზისა არ იყოს, როგორც ჩეჩქი, ისე ისროდა დარბაზი ქუჩაში საზოგადო მოღვაწეებს. დარბაზში შესვლის მეტი კი არაფერი სჭირდებოდა ადამიანს, რომ საზოგადო მოღვაწის სახელი გამოეტანა.

შევიდოდა დარბაზში ვინმე, მხოლოდ ცნობისმოყვარეობით გატაცებული, რომელსაც თავის დღეში არ მოუსურვებია და არ უფიქრია საზოგადო მოღვაწის სახელისათვის. ჩაითრევადა მას მიმართულება და მიმდინარეობა სჯა-ბაასისა, წარმოთქვამდა სიტყვას და ქუჩაში გამოვიდოდა უკვე საზოგადო მოღვაწის სახელით. თუ სხვა არ უწოდებდა მას ამ სახელს, თვითონ არ ეზარებოდა მიეკუთვნებინა თვისთვის ეს სახელი.

ეს იყო და ეს. იგი დარბაზში ფეხს აღარ შესდგამდა, თუ რაიმე საგანზედ სჯა-ბაასს ზედ დივერტისმენტი და ვახშამი არ მოჰყვებოდა. ან კი რა უნდოდა იქ სხვა დროს, როდესაც იგი, როგორც საზოგადო მოღვაწე, თავის ფართო ასპარეზზედ — ქუჩაში სხვა მრავალთა უკვე დიდი ხნის დამსახურებულ მოღვაწეებთან ერთად წმინდად ასრულებდა თავის მოვალეობას: სხვასაც ავარჯიშებდა და თვითონაც ვარჯიშობდა, რათა ენის ბორძიკი ქართულად ლაპარაკის დროს, თუ ქართულად წარმოთქვა სიტყვა დარბაზში, არ დაჰჩემებოდა. ამასთანავე გაფაციცებით ადევნებდა თვალ-ყურს, ვის გადაუბრუნდებოდა ფეხი თანამოღვაწეთა შორის, რომ მისდგომოდა და ზურგზე ბოლი აედინა და ქვეყანა შეეხედებინა ფეხგადაბრუნებულზედ.

დარბაზი დიდ მნიშვნელობას არც ახლა არის მოკლებული და ისევ პირნათლად ემსახურება თვის მიზანს. ხოლო აქ სახელის

მოპოვება მომეტებულ ნაწილად შემთხვევითი იყო და არც და რაც ითქვა დარბაზის შესახებ — ისიც ითქვა სხვათა შორის. ახლა კი საუკეთესო იქნება სრულიად თავი დავანებოთ დარბაზსაც და რაც მასში ჰხდება იმასაც, და მივუბრუნდეთ და მივყუწეთ კვალ, — არა, ეს ძრიელ შორს წაგვიყვანს, — მივყუწეთ ხანდაწან მას, ვისაც შემთხვევითი კი არა ჰხვდა, არამედ ბავშვობიდანვე მოკიდებული სწყუროდა, ეძებდა და კიდევაც იპოვა ნამდვილი სახელი, ანუ როგორც თვითონ უწოდებდა „სახელოანობა“.

ეს გახლავთ უკვე ნაცნობი აფრასიონი.

VIII

აფრასიონი ისეთ გარემოებაში იმყოფებოდა, რომ უთუოდ უნდა დასდგომოდა იმ გზას, რომელსაც დაადგება ხოლმე ყოველი სახელის მძებნელი ახლანდელ დროში — ყოველნაირი საშუალებით მეტოქისა და მოწინააღმდეგის დამცირებას. მეტისმეტად ცხარე წერილი დასწერა აფრასიონმა. წერილში დაწვრილებით არკვევდა და კრიტიკის ქარ-ცეცხლში ატარებდა მეტოქის ყოველ ნიშანწყალს, ღირსებასა და მოქმედებას. მაგრამ არც ერთმა თანამედროვე გაზეთმა არ მოათავსა ეს მისი წერილი თავის ფურცლებზედ.

ერთი გაზეთის რედაქციაში უთხრეს: — ჩვენი რედაქციის კორპორაცია ერთადერთი წარმომადგენელია მთელი „საზოგადოებისა“ და გამომხატველი მისი აზროვნებისა და მისწრაფება-მიმართულებისა. ის პიროვნებაც, ვის წინააღმდეგაც არის მიმართული წერილის შინაარსი, კორპორაციის თანამოაზრე და წევრია, და მამასა-დამე, წერილი მიმართულია მთელი „საზოგადოების“ წინააღმდეგ, რომლის ინტერესების დამცველობა და ხელმძღვანელობა ჩვენა გვაქვს ნაკისრი და „საზოგადოებაც“ ანგარიშს უვიწევს. ამისთვის წერილის მოთავსება ჩვენს ორგანოში შეუძლებელიაო.

მეორე გაზეთის რედაქციაში უპასუხეს: — ერთადერთი ჩვენი გაზეთი ემსახურება მთელი „საზოგადოების“ ნამდვილ ინტერესებს და „საზოგადოებაც“ აფასებს მის სამსახურს და სავსებით ენდობა მას. ამისთვის „საზოგადოების“ ნდობას ბოროტად ვერ მოვიხმართ და არ მივაწვდით იმას, რაც არ ეთანხმება ჩვენს აზრსა და მიმართულებას, როგორიც თქვენი წერილის შინაარსიაო.

მესამეგან: — ჩვენს გაზეთს ვიწრო წოდებრივი ანუ ჯგუფობ-

როვი დანიშნულება არა აქვს. ერთადერთი ჩვენი გაზეთია, რომელიც პირნათლად ემსახურება ფართო „საზოგადოებას“ და მტკიცედ აქვს გათვალისწინებული თვისი მოვალეობები. „საზოგადოების“ წინაშე. „საზოგადოებასაც“ მხოლოდ ჩვენს გაზეთზედ თვისი ინტერესების დაცვა. რედაქციისა და თვისი დევიზი და ლოზუნგები აქვს — მიაწოდოს „საზოგადოებას“ მხოლოდ საღის და გაწვრთნილის ჰკვა-გონების ნაშრომი. ამისთვის თქვენს წერილს, როგორც ჩვენთვის უცნობისას, ვერ მოვათავსებთ ჩვენის გაზეთის ფურცლებზედაო.

მეტი აღარაფერი დარჩომოდა აფრასიონს, — იძულებული შეიქმნა საკუთარი გაზეთი გამოეცა და არც დააყოვნა.

ახლად გამოცემული გაზეთის მოწინავე წერილში სხვათა შორის იყო ნათქვამი: „მთელი „საზოგადოება“ საღათას ძილით არის შეპყრობილი. ამით სარგებლობენ ბნელი ძალები. მაგრად ჩაუჭიდნიათ „საზოგადოებისათვის“ ბრჭყალები და აფათურებენ თვის ჭუჭყიან ხელებს მის სულსა და გულში. ეს გარემოება გვაიძულებს გავილაშქროთ მათ წინააღმდეგ, მედგრად შევებრძოლოთ მათ და გაბედულად შემოვუძახოთ: შორს, ბნელო ძალებო! თქვენ არა გაქვთ არარაიმე უფლება, ილაპარაკოთ და იმოქმედოთ „საზოგადოების“ სახელით! აქა ვართ ჩვენ, ნამდვილი გულშემატკივარნი, და ჭირისუფალნი თქვენგან აბუჩად აგდებული „საზოგადოებისა“ და ნებას არავის მოგცემთ იპარპაშოთ მასზედ შემდეგშიაც, რათა დაიკმაყოფილოთ თქვენი ქვენა ზრახვანი და სურვილები. დღეის იქით ჩვენ ვღებულობთ ჩვენს თავზედ „ფართო საზოგადოების“ ხელმძღვანელობას და მისი ინტერესების დაცვას და მხოლოდ ჩვენ ვიქნებით მისი წარმომადგენელნი, მის უფლებათა დამცველნი და სურვილების გამომხატველნი“.

რასაკვირველია, გაზეთის ამ პირველ ნომერშივე იყო დასტამბული ყველგან უართქმული აფრასიონის წერილიც. და ამით ჩაეყარა საძირკველი კრებაზედ დაბადებულ „სადავო საგნის“ გამორკვევას, ანუ, ეგრეთ წოდებულ, პოლემიკას, რომელმაც ცოტადროს კი არ გასტანა.

პოლემიკა პირველად აფრასიონსა და მის გამარჯვებულ მეტოქეს შორის სწარმოებდა. ხოლო თანდათანობით კერძო პირადულ მიმართულებას ჰკარგავდა და იღებდა საზოგადოებრივ

ხასიათს. ბოლოს „სადავო საგნის“ გამორკვევა გადაიქცა კიდევ
სავალდებულოდ იმ ჯგუფთათვის, რომელთაც აფრასიონი და მისი
მოწინააღმდეგე ეკუთვნოდა თვისი მსოფლმხედველობით. რიგვე
მოწინააღმდეგე ჯგუფის სასიქადულოდ უნდა ითქვას, რომ მათ
რებლივ და შეუდარებელი კეთილსენიანობით უნდა ემყარებინათ
თვის მოვლემბას. ჯგუფების არც ერთი წევრთაგანი არ ჩამორჩე-
ნია თვის ამხანაგებს საზოგადო საქმეში. ყოველი მათგანი რაიმე
საშუალებით იღებდა მონაწილეობას „სადავო საგნის“ გამორკვე-
ვაში. ვისაც წერილობით არ შეეძლო შეეტანა თავისი წვლილი
საჯგუფო საქმეში, ის სიტყვიერად ამხნევებდა მწერლობაში დახე-
ლოვნებულ ამხანაგს: ოღონდ იმისი ჯავრი ამომყარე, ოღონდ ის
გაატრიზავე და მის ჯავრს ნუ შემპქმევ, და რაც გინდა ის გადაამხ-
დევინეო.

ეჭვი არ არის, რომ ამისთანა მუდარა ერთისა ფხასა და ხანდა-
ხან შხამსაც კმატებდა კალმის წვერს მეორისას.

მრავალჯერ მიტრიალ-მოტრიალებით ორ მოწინააღმდეგეთ
ჯგუფთა შორის სრულის სიგრძე-სიგანით გამოირკვა „სადავო
საგანი“, მაინცადამაინც საბოლოო დასკვნა ჰხვდათ ისევე აფრასი-
ონსა და მის მოპირდაპირეს, მიუხედავად იმისა, რომ ბევრს აღარც
კი ახსოვდა ის დრო, როდესაც ეს უკანასკნელი ერთ კრებაზედ
თავმჯდომარეობდა.

პასუხის პასუხის პასუხის პასუხის პასუხის პასუხში აფრასიონმა
თვისი დასკვნა მოპირდაპირის შესახებ ასე დაამთავრა: თავი
ფილთაქვას მიუგავს, ცხვირი ზურნასაო; ერთი თვალი ალთას
მიურბის, მეორე ბალთასაო; კბილები გარეულ ტახის ეშვებივით
გამოშვერია, ტუჩები გადმობრუნებული აქვსო; ხელები დაკოკნი-
ლი აქვს, ფეხები ტაბოცს უგავსო; ტანით დაბალი და სქელია,
ქვეით კი მოკლეო და მისი მსჯელობაც მარტოდმარტო ლანძღვა-
გინებაში გამოიხატებაო. ამისთანა არსება რა თავმჯდომარეობას
გაუწევდა კრებასაო.

მოპირდაპირის დასკვნა აფრასიონის შესახებ: თავი ბუს
მიუგავს, თვალები ჯოჯოსაო; კისერი ჭიკეულას უგავს, ცხვირი
ქათმის ნისკარტსაო; კანჭები გველიყლაპიასავით დაპკრძელებია
და ძილის დროს მისი ხვრინვა დღის სავალზედ ისმისო. ტანით
აყლაყულაა და ქვეით კი ლილიპუტით. და რა მსჯელობა შეუძლიან
მას, თუ თავისებურ ხერხს — ლანძღვა-გინებას არ მიჰმართაო.

სხვას კი უკეიფინებს ლანძღვასაო. ყველა ამის პატრონი თავმჯდომარეობას ეპოტინებოდა მრავალრიცხოვან კრებაზედაო... მაგრამ რად ვაწუხებ ტყუილუბრალოდ მკითხველთ ამ ნიმუშების გამეორებით, როდესაც დარწმუნებული ვარ, რომ ყველას წინაშე და გაცნობილი ექნება თავიდან ბოლომდის მთელ მოწინააღმდეგე ბანაკთა შორის ატეხილი.

IX

კერძოდ თვით აფრასიონს დიდი შრომა და მეცადინეობა დასჭირდა აღძრული საკითხის გამოკვლევასა და შემუშავებაში. ვინ მოსთვლის, რამდენი მწარე წუთები და ტანჯვა გამოიარა ვიდრემდის სასურველად დააბოლოვებდა ნაქმის საქმეს. ეს კია, რომ დაულალავმა შრომამ საკმაოდ გამოჯეკა იგი და თვალსაჩინოდ ამოატივტივა თანამოაზრეთა წრიდან. ძრეულ შორს გაისმა მისი სახელი. მისმა „სახელოანობამ“ ათჯერ და ასჯერ გადააჭარბა მამისას. თუ აპალონს იცნობდნენ იქ, სადამდისაც მას ხმა მიუწვდებოდა, აფრასიონი გაიცნეს იქ, სადამდისაც საბოლემიკო გაზეთები ჰსწვდებოდა. მაგრამ განა ეს საკმარისი იყო აფრასიონისათვის იმ დროის მოთხოვნილებით, როდესაც იგი გამოვიდა სამოქმედო ასპარეზზედ? არა და ათასჯერაც არა! იგი მიისწრაფოდა არაჩვეულებრივი „სახელოანობისაქნ“.

— ეხლა როგორღა მოვიქცე? — ეკითხებოდა ერთხელ აფრასიონი თავის-თავს — „სახელოანობა“ ჩემი მხოლოდ დაიბადა. მას ამის შემდეგ ესაჭიროება ხელის შეწყობა, ზრდა, დავაყვაცება, თორემ უამისოდ რას ეგვანება იგი. გაჩერება იმ წერტილზედ, რომელზედაც ეხლა ჩემი სახელოანობა სდგას, ყოვლად შეუძლებელია. ამისთვის საგანგებო რამ საშუალება უნდა გამოინახოს, ეს კი ძნელდება და თანაც გვიანდება. ჯერჯერობით ერთადერთი გზა მიჩანს — მამაჩემი გავტეხო და ჯვარ-მენდლების ტარება მოვაშლევინო. ეს თუ მოვახერხებ, მგონია, არ იქნება მცირედი ღვაწლი ჩემის მხრით საპროგრესო ასპარეზზედ და ამან დიდად უნდა ასწიოს ღირებულება ჩემი „სახელოანობისა“. რამდენადაც საძნელოა გადაბრძნილი, გაფანატიკოსებული მოხუცის გარდაქმნა, პროგრესის გზაზედ დაყენება, იმდენად მეტად უნდა ამაღლდეს სახელი ამის მოქმედისა. ეს ასე იყოს დროებით მაინც. შემდეგისათვის კი თვითონ

გარემოებანი მიკარნახებენ, როგორ უნდა მოვიქცე, რომ უმადლეს წერტილამდე აღემალოს ჩემი სახელი. ყველა ამასაც რომ თავი დავანებოთ, მეთაილება, რომ ამისთანა პროგრესს ნამორჩენილი პირი მამაჩემია და თუ ვერ მოვაშლევინე ჯვარ-მენდლების ტარება, შეიძლება თავისი ჯიუტობითა და ქცევით ჩემს აწინდელ „სახელს“ ანობასაც კი მოსცხოს ჩირქი. მეტი გზა არ არის, ~~უნდა შევქმნი~~ უკიდურეს საშუალებას მასთან საბრძოლველად და მგონია კიდევ გასჭრას. პირდაპირ მოვთხოვ მას რომ, როგორც ყოფილ ლაქიას, არ აქვს ნება და უფლება ჰქონდეს და ატაროს ჯილდოები.

ბოლო ხანებში აფრასიონს აქეთ-იქიდან ჩააწვეთეს ყურში, რომ მისი მამა ომში წასვლამდის ლაქიობდა. მართლაც სანაქებო ლაქია იყო აპალონი თავის დროზედ და ლაქიათაც გააყვა ომში ერთ წარჩინებულ პირს, ხოლო იქ მისმა ბედმა იმუშავა და ლაქიანობიდან იგი „სახელოანობის“ სამეფოში გადაახტუნა. ახლაც კი არ უშლიდა მას „სახელოანობა“ თვისი უწინდელი ხელობა მოეგონა ძალითა და უფლებით აღჭურვილ პირთა წინაშე. ამას აფრასიონიც ხშირად ამჩნევდა.

აფრასიონის საბედნიეროდ გარემოებამ წინ უსწრო მას, ვიდრე იგი მოელოდა და უკარნახა მას ისეთი რამ საშუალება, რომელმაც პირდაპირ „სახელოანობის“ კოშკის მწვერვალზე შეასკუპა იგი და სრულიადაც აღარ დასჭირდა შრომა მამის გარდაქმნა-გაპროგრესიონობაში.

ხშირად დიდი საქმის წარმომშობი პატარა რამ გარემოება შეიქმნება ხოლმე. აფრასიონის მომავლის გაბრწყინებისათვისაც ასეთმა პატარა გარემოებამ იმუშავა.

თავის თავთან საუბრის შემდეგ ჯერ კრინტიც კი არ დაეძრა აფრასიონს მამის წინაშე, რომ ერთმა თანამოაზრეთაგანმა შეხვედრის დროს მიჰპართა მას: მამაშენი რომ მამაჩემი იყოს, უარს ვიტყვოდი მის მამობაზეო, ისე მეზიზღება. იგი თავისი ჯვარ-მენდლებითაო.

გულში ისარივით დაესო აფრასიონს ეს სიტყვები და დიდად შეურაცხყოფილად იგრძნო თავი. ხოლო შეურაცხყოფელად ჩასთვალა არა თანამოაზრე, არამედ თვისი მშობელი მამა და იმავე წუთში გადასწყვიტა, დაუყოვნებლივ გაყროდა მშობლებს. პირველსავე ლამეს შეკრა თავისივე ბარგი და ისე მიატოვა დედ-მამა,

რომ არც დამშვიდობებია მათ. ეს ამბავი გაზეთებში ქვეყანას მოჰყენეს.

მისი სახელი უფრო შორს განხდა და განხდა არა როგორც უბრალო პოლემისტი, არამედ როგორც მტარვალთაგან ქვეყნიერების მხსნელისა. „დიადი იდეა დიდსა და განსაკუთრებულ მსხვერპლს მოითხოვს თვისი განხორციელებისათვის. რა ფასი სდევს თუნდაც მშობელთა სიცოცხლეს იქ, სადაც კითხვა დასმულია დაჩაგრულთა ხსნაზედ? ეს საკითხი დიდის ცოდნითა და მოფიქრებით დასვა და ძრიელ ადვილადაც გადასჭრა ქვეყნიერების საბედნიეროდ მხოლოდ აფრასიონ გვარაძემ“.

ასეთია გამოძახილი აფრასიონის შეურყეველი რწმენისა, რომ თვისი დედ-მამისაგან განდგომით მან იხსნა ქვეყნიერება მტარვალთაგან. ხოლო თვით აფრასიონს ისე კი არ ესმოდა ეს გამოძახილი, როგორც მისი გულიდანვე ამონავალი, არამედ როგორც გამოძახილი ყოველი მხრიდან, სადამდისაც მიეღწივა მის სახელს. აი კიდევ ეს გამოძახილი იყო, რომ საამოდ აელერებდა მისი გულის გრძნობათა სიმებს.

X

სხვა უიმისო იქნება კიდევ დაკმაყოფილებულიყო იმ ნაყოფით, რაც აფრასიონმა უკვე მოიმკო და მისცემოდა შვებასა და განცხრომასა, მაგრამ აფრასიონმა ეს ნაადრევად ჩასთვალა და მორჩილებითა და გატაცებით მისდევდა იდუმალ ძახილთ თვისი გულისას, რომელიც მისი ახლობელი ამხანაგობის მოწმობით სურვილთა ზღვას წარმოადგენდა. ხოლო თუ აფრასიონის თავის თავთან საუბარს ჩაუკვირდებით, დავრწმუნდებით, რომ აბობოქრებულ ტალღას ამ ზღვის ზედაპირზე იგივე „სახელოანობის“ სურვილი მიაგორებდა.

საზოგადოდ თავის თავთან ბაასი ყოველი განზრახული მოქმედების წინ აფრასიონის არსებით თვისებას შეადგენდა, და აი ახლაც, როგორ ბაასობდა თავის თავთან: „სახელი მოვიხვეჭე, მართალია, მე ველარავინ წამართმევს ამ სახელს, მაგრამ ნუთუ ამით უნდა დავკმაყოფილდე? ეს საკმარისი არ არის ჩემთვის. და ვერც მოვითმენ, რომ შეჩერდეს „სახელოანობა“ ჩემი ერთ წერტილზედ. უნდა იზარდოს იგი განუსაზღვრელად და მტკიცედ დამყარდეს ყოველგან“. ამისათვის „გამოძახილს ყოველი მხრიდან“ მან უპასუხა მით, რომ

თვითონაც გამოაცხადა თავი თვისი ჩაგრულთა მფარველად და უპატრონოთა პატრონად, ხოლო, რადგანაც იმ ქვეყანაში, რომელსაც აფრასიონი ეკუთვნოდა თვისი დაბადებით, მტარვალთა მოსაპოვით ყველანი ბედნიერ ჰყო და ყველაფერი მოაგვარა სულსა და სხეულსა მან გადაიტანა და მომეტებულადაც გააძლიერა თვისი მარტოველნი სხვა ქვეყნებში, სადაც მტარვალნიცა და ჩაგრულ-უპატრონონიც ბლომად მოიპოვებოდნენ.

ქვეყნიერების რომელ კუთხეშიაც უნდა ყოფილიყო დაჩაგრული ადამიანი: ბედისაგან იქნებოდა იგი დაჩაგრული, ძალმომრეობით თუ უსამართლობით — სულ ერთი იყო აფრასიონისათვის; თუკი გაიგებდა ამას, დაუზარებლივ და დაუყოვნებლივ გაექანებოდა იგი იქითკენ.

თუ ვინმე ამ დროს მიმართავდა მას კითხვით: „ნუთუ იმ ქვეყანაში, სადაც შენ შობილხარ და გაზრდილხარ, არ მოიპოვებიათ გაჭირვებულნი და არ საჭიროებენ შენს შველასა და დახმარებას, რომ სხვა მხარეს მიეშურები სხვის საშველად?“ ამისთანა კითხვის გაგონებაზედ აფრასიონი გაიღიმებოდა, რაშიაც იხატებოდა მისი სიბრალული მკითხველის შეუგნებლობასა და თავხედობაზედ და უპასუხებდა: „იქ უკვე მიცნობენ, ხოლო ეს ცნობა შემოზღუდულია ძრიელ მცირედი ქვეყნისა და ხალხის წრითა და ეს კი არ არის ჩემთვის საკმარისი“.

XI

თუ აფრასიონი ბედისაგან დაჩაგრულის წინაშე კრავის სიმშვიდით და მწირის სიმდაბლით იმოსებოდა, სამაგიეროდ ძალმომრეობის და უსამართლობის წინაშე ლომის გამბედაობას და ვეფხვის სიმკაცრეს იჩენდა. სადაც უნდა გაჩენილიყო უსამართლოებისა და ძალმომრეობის მსხვერპლი, აფრასიონი მყისვე იქ იბადებოდა და სიტყვით, წერით თუ მოქმედებით იცავდა განურჩევლად ვინც უნდა ყოფილიყო ეს მსხვერპლი.

იცავდა აფრასიონი იმათაც კი, ვინც სრულიად არა საჭიროებდნენ მის დახმარებას და თვითონაც უკეთესად შეეძლოთ თვისი დაცვა. მხოლოდ ამ უკანასკნელთ აკვირვებდათ აფრასიონის უცნაურობამდის მიღწეული ენერჯია და გულმტკიცუნელობით წამოიძახებდნენ ხოლმე: საწყალო, ეტყობა რაღაცა სწადიან გულში და იქნე-

ბა ბევრი კარგის გაკეთებაც შესძლებოდა თვისი ენერჯის წყალობით, რომ სრულ ჭკვაზედ იყოსო.

რომ მართლაც დაუშრეტელი ენერჯის პატრონი იყო აფრასიონი, ამას ერთხმად ადასტურებდნენ მისი მოსიხსლე მტერნი და მგონია ექვსაც ვერავინ შეიტანს აფრასიონის მტერნი ლეში, ვინაიდან რაც უფრო „სახელოანია“ კაცი, მით უფრო მომეტებული მტერი ჰყავს მას. ეს არის, სმენა ჰქონდა აფრასიონს სულ სხვანაირი თვისებისა. მაგალითად მისგან ნაძალადევად დავალებულთაგან გულმტკივნეულობით წარმოთქმული სიტყვები სრულიად უკულმა გადმოტრიალებით ესმოდა ასე: რა დიდი ჭკვისა, გამოცდილებისა და ენერჯის პატრონი და დაუზარებელი მფარველი გყავსო.

მარტო სმენა არა ჰქონდა აფრასიონს განსაკუთრებული თვისებისა. სმენაზედ უფრო შესანიშნავად მხედველობა ჰქონდა განვითარებული. ნიჭი მხედველობისა ისეთი ძლიერი ჰქონდა, რომ ჰხედავდა არა მარტო იმას, რაც მას თვალწინ ედო, არამედ იმასაც, რაც მის ზურგს უკან ხდებოდა.

აი გამაიქროლა აფრასიონმა ქუჩაში. როგორც ჩვეულებადა ჰქონდა. ყურადღებას არც კი აქცევს ვისმე, ვინაიდან მისი ფიქრი და გონება ყოველთვის შეაპრობილია უზენაესი საგნებითა და აზრებით, ჩვეულებრივი ქვეყნიური არა სწამს რა. ხოლო თუ იგი არ აქცევს არავის და არაფერს ყურადღებას, სამაგიეროდ სხვანი მას აქცევენ დიდ ყურადღებას. აფრასიონი მიჰქრის თავის გზაზედ, მაგრამ ამავე დროს ნათლად ხედავს, რაც მის ზურგს უკან ჰხდება. ჰხედავს: როგორ იკრიბება ჯგუფ-ჯგუფად ხალხი მის გავლის შემდეგ; როგორ უთითებენ ერთი-ერთმანეთს მასზედ — ეგ არის დედამამის მკვლელო. და ამ სიტყვებს და ბევრს სხვა მათ ნალაპარაკებს მისი ჩქარი ჩიარულით ამდგარი ნიავე მიაქროლებს მისკენ და მის სმენამდის აღწევს ისევე გადატრიალებით: „ეგ არის მფარველი ჩაგრულთა, პატრონი უპატრონთა, მკვლელი მშობელთა“. — მიუხედავად იმისა, რომ გარდა დაცინვისა და უკანასკნელი სიტყვებისა არაფერი არავის ამოსდიოდა პირიდან აფრასიონის შესახებ, ხოლო სმენას პირდაპირა ჰხედებოდა და არა გადატრიალებით, რადგანაც ესენი ყველაზედ მეტ სიამოვნებას ჰგვრიდნენ. და, ჰაი, ჰაი, რომ არა ყოფილიყვნენ სასიამოვნონი: მშობლების მკვლელობამ არ გაუკაფა და გაუკვალა აფრასიონს გზა „სახელოანობისაკენ?!“

სინამდვილით ასრულდა აპალონის იმედი და ბრძენა, რომ
 შვილი მასზე „სახელოანი“ გამოუვიდოდა. მართლაც, ~~ჯერჯერობით~~
 სახელოვანობამ დიდად გადააჭარბა მამის „სახელოვნობის“
 აპალონს იცნობდნენ იქ, სადაც ხმა მიუწვდებოდა, აფრასიონს იც-
 ნობდნენ მთელ ქვეყანაზედ, სადამდისაც აღწევდა ბეჭდვითი
 სიტყვა. ბეჭდვითი სიტყვა კი თითქმის მთლად აფრასიონის სახელს
 ემსახურებოდა. ყველა გაზეთი პირაღებით სავსე იყო ხოლმე მისი
 სიტყვა-მოქმედების აღწერით. როცა ბინაზედ ბრუნდებოდა აფრა-
 სიონი დასასვენებლად, იღლია სავსე ჰქონდა ხოლმე სხვადასხვა
 გაზეთებით. ყოველ გაზეთში უთუოდ ეგულვებოდა რამე თვის
 შესახებ დასტამბული და ამისთვის არა ზოგავდა ერთიორადა და
 ბევრჯელ ერთიათადაც ღირებულ ფასზედ მეტი მიეცა თვითუღ
 გაზეთის ნომერში.

დიდი ზღვარი იყო აფრასიონის ახლანდელ სულიერ განწყო-
 ბილებასა და მას შუა, რაც გამოსცადა დამარცხების დამეს. თუ
 მაშინ ტიროდა, ახლა, როცა კითხულობდა გაზეთებში თავის შესა-
 ხებ რამეს, სიამოვნებით იცინოდა; თუ მაშინ ხელებს იქნევდა
 გაჯავრებული, ახლა სიხარულისაგან მალა-მალა ხტოდა; თუ
 მაშინ ბურტყუნებდა და ვილაყას ემუჭრებოდა მუშტებმოღერებუ-
 ლი, ახლა ნიშნისგებით ეუბნებოდა იმავე ვილაყის აჩრდილს: „პი,
 ოლოლო შენ! შენა ხარ „სახელოანი“, თუ მე? შენ გხდიან ჩაგ-
 რულთა მფარველად და უპატრონოთა პატრონად, თუ მე?“ ის კი არ
 იცოდა აფრასიონმა, რომ მისი მეტოქე, ვის აჩრდილსაც უთუოდ
 ახლა ელაპარაკებოდა, ალბათ შრომისგან საკმაოდ დაღლილი, დიდი
 ხანია სამოქმედო ასპარეზს ჩამოჰშორდა და დროს განსვენებასა
 და განცხრომაში ატარებდა.

მართალია „ღერენლობის“ შესახებ გაცრუვდა აპალონის წინას-
 წარმეტყველება და იმედიც, მაგრამ თუ ცოცხალი იქნებოდა იგი
 და თავისი თვალთ დაინახავდა ასე ბრწყინვალედ დაგვირგვინებულ
 მომავალს შვილისას, თვით იგივე დაამოწმებდა, რომ ვერა ღერენ-
 ლის სახელი ვერ შეედრებოდა აფრასიონის მიერ მოხვეჭილ „სა-
 ხელოვანობას“. რა ვიცი, თუ ცოტათი არ დაჩრდილა ეს „სახელო-
 ანობა“ იმ გარემოებამ, რომ აფრასიონში ხელმეორედ თავი იჩინა
 ცვლილებამ.

ერთადერთმა ღმერთმან უწყის, თუ რა იყო ნამდვილი მიზეზი: გულჩვილობა ანუ სიბრალოლი მჩაგვრელთადმი, რადგანაც მეტას-მეტად მკაცრად ებრძოდა მათ აფრასიონი დაჩაგრულთა სასარგებლოდ, თუ სხვა რამ გულის ნადები საიდუმლოება მისი, მხოლოდ ეს კი ყველასათვის ცხადი იყო, რომ მასში კიდევ დიდი ცვლილება მოჰხდა.

ყური ვათხოვოთ აფრასიონის თავის თავთან საუბარს, თუ რა შიში შეჰპარვოდა გულში: „შველით კი ვშველი დაჩაგრულთ, მაგრამ ვაითუ მათ შური იძიონ თავის მჩაგვრელთაგან და ეს უკანასკნელნი არამც დასჩაგრონ — უფრო მომეტებულცი დაჰმართონ. მაშინ ხომ გადაბრუნდა და მთლად დაინგრა ქვეყნიერება? მეც ხომ წილი მეღება ქვეყნიერების ამ დანგრევაში, ვინაიდან ხელი შევეუწყე დაჩაგრულთა მიერ შვეების მოპოვებას? ჩემი გულითადი მისწრაფება კი მარტოდმარტო იმაში მდგომარეობს, რომ არ დავანგრიო კი, არამედ ავაშენო და ავაყვავო მთელი ქვეყნიერობა და მხოლოდ ამისათვის ვიღწვი თავგანწირულად. მაშასადამე, ამიერიდან მე უნდა ვიტვირთო მფარველობა დაჩაგრულთაგან დაჩაგრული მჩაგვრელებისა“.

როცა სახალხოდაც გამოაცხადა აფრასიონმა თავის თავთან საუბარი და ბევრნი გაკვირვებით შეეკითხნენ, თუ რა გზით და საშუალებით შეეძლოთ დაეჩაგრათ უძლურთ ძლიერნი, არანაკლების გაკვირვებით წარმოთქვა მან: „ამას ხომ მე თვითონ ვამბობ და ვამტკიცებ და ნუთუ ეჭვი ვისმე აქვს ჩემს ნათქვამში“. ეს საბუთი კი სრულიად საკმარისი იყო, რომ თუ ყველას არა, მის თანამოაზრეთ მაინც შეურყეველ ჰეშმარიტებად მიეღოთ და მიიღეს კიდევ მისი ნათქვამი. მხოლოდ ისღა იყო ახლა საჭირო, რომ აფრასიონის მიერ ნაკისრების ახალი ტვირთისა თუ მოვალეობის დაგვარად შეცვლილიყო მისი წინანდელი წოდებაც „ჩაგრულთა მფარველობა“.

მიეღო მარტო წოდება „მჩაგვრელთა მფარველი“ — ეს არ იქნებოდა ნამდვილი და სრული გამომხატველი მისი ღვაწლისა და არცთუ სასახლო რამ იქნებოდა. მისთვის მარტო ასეთი წოდების მითვისება. მიეთვისებინა პირდაპირ წოდება: „დაჩაგრულთაგან დაჩაგრულ დამჩაგვრელების მფარველი“ — ეს კიდევ როგორღაც მოუხეშავად და უხერხულად გამოდიოდა. ამ გაჭირვებიდან ისევ თავის თავთან შეეკითხვა იხსნა აფრასიონი: „განა უფრო ფართოთ მნიშვნელოვანი და მისაღებიც არ იქნება, — შეეკითხა იგი თავის

თავს, — რომ ვიწოდებოდე „ქვეყნიერების მხსნელად“ — და თითქმის ჯერ არც კი დაემთავრებინა ეს შეკითხვა. რომ იფეთქა მთელი მსოფლიოზედ და აფრასიონის სმენასაც ტბილად შემოეჭრა მკვდრის მხსნელი აფრასიონ გვარაძე“.

არც თვისი ცვლილებანი, არც წინანდელი წოდების ახლად შეცვლა და გარდაქმნა ისე არ გასძნელებია აფრასიონს, როგორც ერთი რამ გაუძნელდა და გაუჭირდა. საქმე იმაში მდგომარეობდა, რომ აფრასიონის „სახელოანობა“ კიდით კიდემდის სწვდებოდა და ჰყვოდა, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ბევრნი შეხვედრის დროს ვერა სცნობდნენ მას. ეს გარემოება კი, აფრასიონის აზრით, არღვევდა წესიერებას საერთოდ ქვეყანაზედ, რომლის აშენებასა, გამშვენებასა და აყვავებაზედ იგი დღედაღამ ფიქრობდა. ქვეყნის ამ ნაკლულევანების შესავსებად იგი შეეცადა გამოეგონა რამე ნიშანი, რომელიც საჩენ ადგილას ექნებოდა მას გაკეთებული, რომ ყველას ეცნო იგი.

რაიმე ჩვეულებრივი ნიშანის გამოგონება არცთუ ისე ძნელია და რასაკვირველია, აფრასიონისათვისაც არ შეადგენდა სიძნელეს. მხოლოდ ისეთი განსაკუთრებული თვისების ნიშნის მოგონება კი, რომლის ერთი თვალის მოკვრით უნდა გავეო ადამიანს, როგორც აფრასიონს ჰსურდა, ვინაობა და მთელი შინაარსი მისი მატარებელისა, მართლაც რომ დიდი თავსატეხი საქმე იყო. იტეხდა კიდეც თავს აფრასიონი, მაგრამ ვერაფერი ვერა გაეწყო რა.

XIII

იქნება ცნობისმოყვარეთ ისტრჯონ შეტყობა მისი, თუ რა წამალი დასდო ვინმე ივანეს, ან თუ რა ყოფაშია ამჟამად იგი.

ივანემ დიდი ხანია თქვენი ჭირი წაიღო. და აღარც მოჰგონებია ვისმე იგი შემდგეში, რაც პირველ კრებაზედ არ ახსენეს მისი სახელი ორჯერ-სამჯერ. ხოლო რა დაემართათ იმის ქვრივ-ობლებს, დღესაც არავინ იცის. ან კი რა საჭიროა ყველა ეს? იმისთვის ხომ არ გამოვიდა ივანე მოედანზედ, რომ მას ან მის ცოლ-შვილს ჰშველებოდა რამე! მან თვისი დანიშნულება პირნათლად შეასრულა. ივანეს უნდა ვუმადლოდეთ, რომ რამდენიმე წყება გამოჩენილი მოღვაწეებისა შეემატა სამშობლოს და, რაც უფრო თვალსაჩინოა, აფრასიონმა მოიხვეჭა სახელი და დიდება — „სახელოანი“ გახდა.

მართალია, აფრასიონის „გასახელოანობაში“ სხვა გარემოებით შეუწყეს ხელი, მაგრამ მაინც იმასაც იმავე ივანემ შეადგმევინა პირველი ნაბიჯი „სახელოანობის“ კოშკის დირეზედ, ხომ მაშინდა-
თაც მოექცა ამ კოშკს ზედ წვეროზედ.

ერქუნუნი

გზნუნიქუნუნი

ხოლო გაუქითხავად მტყიცება მისი, რომ ივანესა და მისი ცოლ-შვილისათვის არავითარი მნიშვნელობა და საკეთილო შედეგი არ მოჰყოლია მოწინააღმდეგეთა ბანაკების ერთიერთმანეთთან შეხლას, სრულ უსამართლობას მოასწავებდა. ისეთი ხანგრძლივი და ნაყოფიერი პოლემიკის მიმდინარეობაში, როგორსაც აწარმოებდნენ მოწინააღმდეგენი, სხვათა შორის, ორი დებულებაც გამოირკვა. ერთი — რომ ივანეს მამული, უფრო კი ამ მამულისადმი სიყვარული, და საზოგადოდ გრძნობა მამულიშვილობისა სულიან-ხორციანად სწამლავდა და ამისთვის საჭირო იყო შეტოვებინა იგი მამული, როგორც მიზეზი მისი აუწერელი და აუტანელი უბედურებისა. ამ დებულების მომხრედ სრულიად და ადვილად გაიმარჯვეს ჯერ ისევ მაშინ, როცა არც კი დაესკვნათ საბოლოოდ ეს დებულება, ვინაიდან ივანე, როგორც იყო ნათქვამი, გარდაიცვალა და მისი ქვრივობლები, თუ ჯერ არ შესდგომიან მის გზას, ამოჰყოფენ თავს სადმე შორს სრულიად განთავისუფლებულნი მამულისაგან და ბედნიერნი და უზრუნველყოფილნი მამულიშვილობის შესამით მოწამვლისაგან.

მეორე დებულება — რომ ივანესათვის ძრიელ ხელსაყრელი და სასარგებლო იქნება, თუ მისი ნაჰერი მამული, რომელზედაც ახლაც ვაგ-ყორანი ბუდობს, თანასწორი უფლებობით შეუკავშირდება და შევა უცხო მშობელთა წრეში. იქნება გვიან, მაგრამ აშკარაა ამ დებულების წამომყენებელნიც უთუოდ გაიმარჯვებენ.

ასე რომ ორივე მოწინააღმდეგე მხარე ქეშმარიტებას ჰღაღადებდა და შრომობდა, ცდილობდა ივანეს კეთილდღეობისათვის. მაშასადამე, ორივე მოწინააღმდეგე ბანაკის ჩხუბი და დავიდარაბა ივანეს სასარგებლოდ სწარმოებდა და მისსავე სასარგებლოდ დაბოლავდა.

XIV

ბევრმა შავმა ღრუბლებმა გადაიარა ცაზედ და უთვალავი თეთრი ღრუბელიც თან გადაიტანა. დედამიწის ზურგზედაც ბევრმა წყალმა ჩაიარა. აფრასიონმაც გამაიგონა სასურველი ნიშანი, გაიკეთა ზედ

და დაუღალავად განაგრძობდა კაცობრიობისათვის ზრუნვას. დიდად სარგებლობდა თვის მოღვაწეობის ასპარეზზედ, რომელიც გულუხვად გადაუშალა მას უცხო და ვრცელმა მხარემ. მაგრამ... მაგარიც ის არის, რომ ერთმა მისთვის აქამდის უცნობმა გრძნობმა გრძნობა უცბად ამოჰყო მასში თავი — ამის შესახებ თვითუნაგრძნობა ვერ მისცემდა თავის თავს ანგარიშს, ხოლო მის არსებობას, ბევრიც რომ ცდილიყო, ვერ ჰყოფდა უარს.

ეს უცნაური გრძნობა იყო, რომ აუტანელ მოუსვენრობაში ჩააგდო აფრასიონი. სჯამდა, სვამდა უწინდებურად; თვის სარბიელზედაც საქმე უფრო წარმატებით მიჰყვანდა. მაგრამ მაინც ვერ კმაყოფილდებოდა ამით, როგორც წინათ, თითქოს რაღაცა არსებითი რამ აკლდა მას. ტკბილი ძილი ხომ დიდი ხანია დაკარგული ჰქონდა. და ამ უძილობამ უფრო გაუტყირა საქმე. ხანდისხან თუ ჩაეძინებოდა, უთუოდ ესიზმრებოდა ან თეთრი დიდი ქვა, რომელიც მისი მამის, განსვენებული აპალონის ეზოში ეგდო და რომელზედაც იგი ბავშვობაში აბობლდებოდა ხოლმე და მერე ძირსა ხტებოდა. ან იმავე ეზოში მდგომიარე მსხლის ხე. შევიდოდა თუ არა თვალი ხის ნაყოფში, აფრასიონი განუშორებელი სტუმარი იყო ამ ხისა. სულ კენწერ-კენწერ დაივლიდა ხოლმე მთელ ხეს. ბევრჯერ დედაც შეუღებოდა ქვეშ და შესძახოდა: „შვილო, აბა ჩამომიგდე კალთაში მსხლები“. რასაც აფრასიონი სიამოვნებით ასრულებდა. აი, მხოლოდ ამისთანა სიზმრების შემდეგ თუ ეძლეოდა აფრასიონს ცოტაოდენი შეება და მოსვენება. თორემ სხვა დროს აუტანელ მოუსვენრობას განიცდიდა.

მოუსვენრობამ და უძილობამ, ნამეტნავად, დაასუსტეს აფრასიონი და ბოლოს კედეც დაავადმყოფდა. წამლობით გულმოდგინედ წამლობდა, ხოლო არაფერი წამალი ეკარებოდა მის ავადმყოფობას და თუ არ უარესობა, უკეთესობა არ ეტყობოდა.

რაკი ავადმყოფობამ მოუსპო აფრასიონს საშუალება საზოგადო სარბიელზედ მოქმედებისა, ახლა იგი ოცნებითა და მოგონებითა სულდგმულობდა. წინათ თუ სიზმრად ჰხედავდა თეთრ, დიდ ქვასა და მსხლის ხეს, ახლა ცხადათაც იგონებდა მათ და თავის ბავშვობასაც, როდესაც იგი ფეხშიშველა და თავშიშველა რბოდა ხან ხის ქვეშ, ხან ქვის გარშემო და თანაც მზის ცხოველი სხივები ხან სასიამოვნოდ ეალერსებოდნენ, ხან უწყალოდ სწვავდნენ და აი სწორედ ამისთანა მოგონების დროს იგი გრძნობდა, რომ თითქოს

შორიდამაც კი სასიამოვნოდ ათბობდნენ მის გულს ეს ცხოველმყოფელი სხივები მზისა. გრძნობდა იგი ამავე დროს იმასაც, რომ რაღაცა უხილავი ძალა ეწევა მას ამ სხივებისაყენ და მასთან ერთად ესმოდა თავისი გულის თბრობაც: „იქ, იქ არის შენაღამა! შენაღამა! შენაღამა! შენაღამა!“

განა კი არ მოუვლიდა ზოლმე აფრასიონს ხანდისხან ქინი მოპხვევროდა ქვასაც და მსხლის ხესაც და გულიანად დაეკოცნა, ისე კი, რომ არავის დაენახა, მაგრამ ვინ მისცემდა ნებას დაბრუნებულოყო იმ მხარეში, სადაც იმყოფებოდნენ მისი ბავშვობის მეგობარნი? არ კი ეგონოს ვისმე, რომ აფრასიონი გაძევებული იყო სამშობლოდგან ისევე, როგორც უხსოვარ დროს ბერძნები აძევებდნენ სამშობლოს მოღალატეს. არა, განა რა ჩაიდინა ამისათანა აფრასიონმა! იგი სულ სხვა საქმეზედ და სხვისგან იყო განდევნილი.

დიდის მეცადინეობის შემდეგ მაინც მოიპოვა აფრასიონმა ნეზართვა და გამოეშურა მზის ცხოველმყოფელი სხივებისაყენ და ამ სხივებშიც მალე იჩინეს მასზედ თავისი განმეურნავი ძალა. თითქმის სრულიად განეკურნებულ იყო, როცა უახლოვდებოდა იმ არემარეს, სადაც გაატარა ნეტარი დრო ბავშვობისა.

აფრასიონს მკერდიდან გული ჰვარდებოდა და მის წინ მიისწრაფოდა და იგიც გაფაციცებით მისდევდა თავის გულს. აი, შევიდა ნაცნობ არემარეში. ათვალიერებს თვის საყვარელ ქვას, მაგრამ იგი აღარსადა ჩანს, ახალ პატრონს არემარისას ქვა მიეყიდა მესაკირეებისათვის; ეძებს სატრფო მსხლის ხესაც, აღარც მსხლის ხეა, მის ადგილზედ სადუქნე შენობა არის გამოჭიმული.

ერთადერთი ნაცნობი აფრასიონისა მხოლოდ არემარის პატრონიდა აღმოჩნდა. დაინახა თუ არა ამ უკანასკნელმა ეზოში მოხეტიალე აფრასიონი, საეჭვო პირად ჩათვალა იგი, გამოვიდა შინიდან ყურებამდის ულვაშებ გადაგრეხილი და შეუყვირა მას:

— ვინა ხარ, რას ეძებ?

ზოლო აფრასიონს დიდად იამა, რომ ბედმა შეახვედრა იგი თვის ძველ ნაცნობს და ამასთანავე მისგან დავალებულს და ტკბილად მიესალმა: ოსეფას გაუმარჯოსო!

— ვინა ხარ?

— აფრასიონ გვარაძე ვარ.

— ვინ აფრასიონ გვარაძე?

— განა ველარ მიცნობ?

— აბა რა ვიცი საიღამ უნდა გიცნობდე?!

— მე ისა ვარ, სამზღვარზედ რომ მოგვეგებე, როცა ამ მხარეში მოდიოდით.

— როდის მოვდიოდი ან როდის მომეგებე? რას ამბობ?

— მაშ, აღარ გახსოვს?! ამ ნიშნით პატარა აბგა-ხურჯინიც რომ ვეკიდა მხარზედ.

— მე შენი ვერაფერი გამიგია! ვხედავ ზღაპრების თქმის გუნება-ზედა ხარ, მე კი არ მეზღაპრება. მითხარ, რა გინდა?

— არაფერი! ამ ეზო-ყურეში ვარ დაბადებული და გაზრდილი, მიყვარს და მინდა, რომ როგორც დავიბადე აქ, აქავე დავიმარხო სიკვდილის შემდეგ.

— კარგი არაფერია, თქვენმა მშემო!.. როგორ თუ აქ დაიმარხო? მერე ვინ გაძლევს მაგის ნებას და უფლებას, მე, პატრონს, აღარა მკითხავ? კაცს საყდარივითა მაქვს აქაურობა დაცული და შენახული და ვილაცა ოხერის ლეშით ავაყროლო?! ჭკვას დაულაგდი, ძმავე! შენ, ჩემო მეგობარო, აი რა გითხრა: ნელ-ნელა დაიწყე სიარული და გაუდგე გზას იქითკენვე, საიდანაც მოჰსულხარ. ამაზე უკეთესი და სასარგებლო შენთვის სხვა არაფერი იქნება.

ოსეფას ამისთანა გადაჭრილი პასუხის შემდეგ აფრასიონი იძულებული შეიქმნა მოენახა თვისი ამხანაგები და თანამოაზრეები. რათა მოელაპარაკნა მათთან მასზედ, თუ რა გზას დასდგმოდა იგი. მაგრამ რადგანაც თანამოაზრეთაც მისდამი შიბაძვეთ თვითონაც მიეტოვებინათ საკუთარი საცხოვრებელი ადგილები და ბინაშლილ ქათამსავით აქა-იქ მოღებოდნენ, ძრიელ დიდი ძებნა დასჭირდა მათი.

რამდენსამე მაინც მოუყარა თავი და გამართეს დიდი ბჭობა და თათბირი ამ საჭირობოროტო საგანზე.

რა გადაწყვეტილებას გამოიტანენ ბჭობა-თათბირზედ — ამას რალა თქმა უნდა, ქვეყნიერობას ამცნობენ.

აქმით-იქმით გამარჯვება

(ძველი აზიანი)

I

— ვინც კაცია და ყოყონიანთ ლაზარეს „გამარჯვებას“ დაასწ-✓
რებს, — იძახოდნენ ლაზარეს მეზობლები.

— როგორ, მე ლაზარე ვიქნები, რომ „გამარჯვება“ დამასწროს
ვინმემ! — იკეხოდა სამართლიანად ლაზარეც.

ან როგორ და ვინ დაასწრებდა მას გამარჯვების თქმას, როცა
არც კი აცლიდა კაცს ექვს ნაბიჯზედ მიახლოვებოდა. რომ სტყორც-
ნიდა რიხიანად: გამარჯობა შენო.

ბევრჯელ დანაძლევებულან ერთმანეთში ლაზარეს სოფლის
ბიჭები, რომ დაასწრებდნენ მას გამარჯვების თქმას და გაატრიზა-✓
ვებდნენ, მაგრამ სანაძლეო ყოველთვის წაუგიათ, თითქოს რალაცა
აღლოთი ატყობდა ამისთანა ხალხს ეშმაკობას და თუ სხვას ექვს
ნაბიჯზედ, მათ ათი ნაბიჯის მანძილიდან შეუყვირებდა გამარჯობაო.

მხოლოდ ერთადერთი კაცი იყო და ისიც მისივე სოფელში,
რომელსაც არ ეტყოდა ხოლმე ლაზარე გამარჯობას, მაგრამ არც
თითონ ესმოდა მისგან ეს სიტყვა, რადგანაც ერთმანეთთან უმძრა-
ხად იყვნენ — ეს კაცი იყო მისი უფროსი ღვიძლი ძმა.

— მე ლაზარე მქვიან. თავს ისე არ დავიმცირებ, რომ იმას
გამარჯობა ვუთხრა. არა და არა, — უპასუხებდა ხოლმე ლაზარე თა-
ვის ცოლს და მათ, ვინც ურჩევდა მას, როგორც უმცროსს, თავი ✓
მოეხარა და პირველად მას გადაედგა ნაბიჯი შერიგებისაკენ.

II

ლაზარეს ძლიერ ერეოდა გული თავის ძმაზედ მას შემდეგ, ✓
რაც ისინი გაიყარნენ. მას ექვი შეეპარა მედიატორების სამართლი-
ანობაში ვენახის გაყოფის დროს. იშვიათად იქნებოდა ისეთი დღე,
რომ ლაზარეს არ აეღო ხელში სარი და არ გადაეზომა ჯერ ძმის

ვენახი და მერე თავისი და ყოველთვის იმ დასკვნამდის მიდრეკილია, რომ მედიკატორებმა ჩააპრეს მის ხვედრ ვენახს მთელ სივრცეზედ სრული ერთი ადლი და მიჰკერძეს მის ძმას. ლაზარეს ვერ მოეწონებინა ეს უსამართლობა. ედავებოდა ძმას ამ მეტყველებას და თითქმის ყოველდღე ეჩხუბებოდა მას. ყოველდღე უფრო ხსუნი კი ბოლოს თავ-პირის მტკრევით დასრულდა.

ერთ დღეს ლაზარეს ძმა მიჯნაზედ, სწორედ იმ ადგილზედ, რომელსაც ლაზარე თავის საკუთვნოდ სთვლიდა, ვაზებს აწვევდა — ჰქინდავდა. ლაზარეც გაჩნდა თავის ვენახში და დაუწყო ყასიდად ბარვა. ჩაჰკრავდა ორ-სამ ბარის პირს, შედგებოდა და მაღალი ხმით, ისე, რომ გაეგონა, უთვლიდა ძმას წყევლა-კრულვას და ლანძღვა-გინებას.

ძმამ ბევრი უთმინა, მაგრამ ბოლოს გამოელია მოთმინება და გაეხმაურა. ამის პასუხად ლაზარემ მოგლიჯა ჰიგო და გაემართა ლანძღვა-გინებითვე ძმისაკენ, ხოლო ვიდრემდის მიუახლოვდებოდა, ამტკრევდა უკვე დაწვენილ ვაზების რქებს და იძახდა: ეს საოხრო და სატილო ჩემია და ცოცხალის თავით მე შენ არ დაგანებებო. მიუახლოვდა და დაუშინეს ერთმანეთს მოგლეჯილი სარები და, ვიდრემდის მიეშველებოდნენ აქეთ-იქიდან მეზობლები, თავ-პირი დაუსისხლიანეს ერთმანეთს.

სასოფლო სასამართლომ დავა ლაზარეს მხრივ უსაფუძვლოდ სცნო და გაამტყუნა იგი, მაგრამ ის არა სცხრებოდა და არ ანებებდა თავს ძმასთან დავას.

აი ეს გარემოება იყო მიზეზი, რომ ლაზარე არ ეუბნებოდა თავის ძმას გამარჯობას და არც უთქვამს, ვიდრემდის პირში სული ეღვა.

III

— აღამიანო, რას გაჩუმებულხარ და ხმას არ იღებ... იმ წინაწალამოწყვეტილმა რო წაგვართვა ი ვენახი, არაფერი უნდა ილონო? რითილა ვირჩინოთ ამას იქით ან თავი ან შვილები.

— რამ გაგაგოქა, დედაკაცო, რა ხმა უნდა ამოვილო, ან რა უნდა ვილონო. კაცს სამართალმა არგუნა და მე რაღა მეტქმის.

— ისე სამართლიანად იმას მოახმაროს ღმერთმა, როგორ სამართლიანობითაც იმან ჩაიგდო ხელში მთელი ჩვენი სარჩო-საბადებელი და ჩვენ კი უწყალოდ დაგვყარა!

— სამართალმა აკუთვნა-მეთქი, დედაკაცო, სამართალმა გოგო
თუ არა?

— ნეტაი ვიცოდე, ე მაგას წმინდის გულით ამბობ? მაშ,
დავიჯერო ვერა ხედავ და ვერ ჰგონობ ჯერ ყურით არსა და
და თვალთ არსად ნახულ უსამართლობასა?... გიგ...
სამართალმა

— ახლა, რო ვხედავ და ვგონობ, იმისთვის თავ-პირი უნდა
ჩამოვამტვრიო?

— თუკი შენი ღვიძლი ძმა არ დაინდე და ჩამოამტვრიე თავ-
პირი, აქაოდა ერთი ადლი მამული მეტი მიიკუთვნაო, რატო იმა
კი ვერ ჩამოამტვრევ, ვინც მთელი შენი სარჩო-საბადებელი წაიღო?

— ძმა სხვა არის და მეზობელი სხვა.

— მაშ, ხვალ პერანგიც რო გაგხადოს და წაიღოს, ხმა არ უნდა
ამოიღო, აქაოდა მეზობელიაო?!

— არც ამოვიღებ ხმას. თუკი ჩემი ხმის ამოდებით მისი მეზობ-
ლობა მომეშლება.

— კიდე კარგი, ი ჩემ მაზლს მაინც შერჩა ი ერთი ადლი ვენა-
ხი, თორე იმასაც ხო ის წინწალამოსაწყვეტი წაიღებდა.

— რათ უნდა შერჩეს იმას! დეე, ისევ სხვას წაეღო ისიც. იმას
რათ შერჩეს! ან შევარჩენ?! ცეცხლს მოვუღებ იმ შენ სანაქებო
და საყვარელ მაზლსა და ჩემ პატიოსან ძმას. აი, ძმარს ვადენ მე
იმაი ცხვირიდამა, შენ დამაცადე!

— ღმერთო დამითარე! კაცო, გარჩევა არ უნდა გქონდეს შენი
ვინ არის, სხვა ვინა?

— დედაკაცო, ნუ ხარ უჯიათი! რა ხანია ჩემ ძმასთან ჩხუბი და
დავიდარაბა მაქვს და აბა თუ გავუმტყუნებიავარ ან დაუძრახიავარ
ვისმეს? ვერც არავინ დამძრახავს და გამამტყუნებს, რადგანაც ძმა
ძმას უნდა ეჩხუბოს, ასეთია ადათი და წესი. ამისათვის არც არავის
გამარჯობაზე გავიმარჯოს თქმა დაუტყერია ჩემთვის დღეის აქამომდე.
მეზობელთან კი რო ჩავიდინო სიაგაკაცე, უველა დამძრახავს მაშინ
და გამამტყუნებს — მეზობლის გატანა არ იცისო და გამარჯობაზე
რო გავიმარჯოსო არ მითხრას ვინმემ, როგორღა გამოვყო მაშინ
სოფელში თავი!

— შენ რო მაგრე ძვირად აფასებ მეზობლობას და თავგამოდე-
ბული ხარ, ისა გმეზობლობს?... რატო ამას არ ჰკითხულობ?

— ყველა კაცს თავისი ჰკვა და მართებულობა აქვს. მე ლაზა-
რე ყოყოჩაშვილს მეძახიან და ჩემი მართებულობა მე თითონ ვიცი

და ასე მოვიქცევი მანამდინ ცოცხალი ვარ. გაიგე თუ არა? ^{ახლა} თითონ იცის თავისი საქმისა.

— გაგონილა, გეთაყვა, თქვენი ჭირიმეთ, ამისთანა ნაკილი/ ცეცხლი?!. კაცმა სულის აქეთი აღარაფერი შეგვარჩინა ^{საქმისა} რაღაც მმართველობაზე ლაპარაკობს და ხვალვე ^{საქმისა} გობას ეტყვის იმ იუდის კერძსა!

სიტყვა გამარჯობა თვითონ ლაზარემ რამდენჯერმე გაიმეორა. მაგრამ ამ სიტყვას არავითარი მოგონება თუ მოქმედება არ გამო- უწვევია მასში. ხოლო როცა მისმა ცოლმა წარმოსთქვა ეს სიტყვა. ამის გაგონებაზე კი იგი ისარნაკრავივით გავარდა სახლიდან და მოკურცხლა სოფლისაკენ, თანაც ბუტბუტებდა: „რათ დამავიწყდა! კიდევ კარგია ი დედაკაცმა წამოაყრანტალა და მომაგონა, თორემ შეიძლება მთლად ვადამევიწყებოდა და ფიქრად აღარ მომსვლოდა... ვაი, შენ ჩემო თავო, რას იტყოდა ი კაცი? იქნება ფიქრობს, რომ იმასაც უმძრახად დაუდექი“.

IV

სასოფლოზე ხალხი იყო შეყრილი და ყაყანობდა, რო მიუახ- ლოვდა ამ ყრილობას, ფეხი არ შეუყენებია ლაზარეს, ისევე გაჩქა- რებით გაეყარა ყრილობას გვერდით, თითქოს უსუნთქებლოვ და- აყარა ზედიზედ, ვიდრე გასცილდებოდა ხალხს: „გამარჯობა!“ „გამარჯობა!“, „გამარჯობა!“ და გააგრძელა თავისი გზა.

პირველ ხანს მხოლოდ ზოგიერთმა მიაქცია მას ყურადღება, მაგ- რამ მალე საყაყანო საგნად ლაზარე გაუხდათ.

— ერთი მოიხედეთ, კაცებო, ლაზარე რანაირად მიძღუტუგებს.

— არ დაიჯერებთ, ხალხო, მე და ჩემმა ღმერთმა, მიხაკოსთან მირბის უთუოდ, რომ გამარჯობა უთხრას.

— ჰეი, კაცო, ძრიელ ოსტატურად არ გამოავლო პირში ჩალა!

— იმ სახლკარამოწყვეტილმა, რა ოინი უყო საწყალსა!

— დაიკარგოს! საწყალი კი არა, დასახრჩობია მაგისთანა კაცი, ვერ გაურჩევია თითონ მაგ სახლკარდასაქცევს, მტერი ვინაა და მოყვარე ვინა. სულ ბარაქალობაზე უჭირავს თვალი და აბა ვინ ეტყვის ბარაქალას მაგის საქმეების ჩამდენ კაცსა თუ არა მტერი!

— მაგაზე უცნაური კაცი მე ჩემ დღეში არ მინახავს!

— ეე, მე თუ მკითხავ, ლაზარე უცნაური კი არაა, მხოლოდ ოსტატო და გამოცდილი კაცია. აბა, რომელი ჩვენგანი უნდა შევხვეთ თვალში, ან რომელმა მოიგო იმის გული? ლაზარემ კი ვერაფერი მოიგო. ვი იმას და ცდილობს, ყველაფრით ხელი შეუწყოს მისი მხარეს. არ აწყენინოს და ყოველთვის ასიამოვნოს. აკი იმითვეს მთელ სოფელში მიხაკასათვის ერთადერთი ლაზარეა კაცური კაცი.

— აბა, მართლა და უცნაური კაცი სწორედ მიხაკაა, აი! კაცო, მაგ ოჯახდაქცეულს სულ სხვანაირად ესმის მეზობლობა: თუ შენ იმასთან რაიმე საციქვლისათვის მიხვედი, თავის დღეში ხელს არ გაგიმართავს, თუნდაც თვალით ხედავდე იმ საგანს, რისთვისაც მიხვედი. მაინც დაგიმალავს და დაგიფიცავს. შენთან რო მოვა, ძალით წაგართმევს და წაიღებს, რაც უნდა.

— აბა, სოსიავ, ერთი როგორ იყო, შენ რო ცული გამოგტაცა ხელიდანა?

— რა როგორა და, მე ფიჩხსა ვკუწავდი თონეში ჩასაკიდებლად, უცბად მოიჭრა მიხაკო, გამოგტაცა ხელიდამა, — შენ დაიცადეო, ჯერ მე მჭირდება შენი ცულიო... ვეუბნები: კაცო, ხო ხედავ თონეს უნდა ჩაუფეთო-მეთქი, ცომი დაგვიმეკვდება და იცი რას მეუბნება?.. მა რის მეზობლები ვართ, ბიჭო, რას მიედ-მოედები, მადლიერი არ ხარ შენა, რო შენთან მოვდივარ საციქვლისათვისო და მით გიმტკიცებ კეთილ მეზობლობასო. რატო მადლობას არ მეტყვიო. რო შენი ცული მიმაქვს სახმარებლად და არა სხვისიო. მე მეზობლობა მინდა გაგიწიო და შენ კი ხელსა მკრავ. სადაური რამეაო ესა? ცული იმან წაიღო, მე კი ხელით ძლივ დავამტკრიე ი ფიჩხი.

— რატო იგეთი კაცია ეგ ოჯახდასაქცევი. ეგ კიდევ რა? იმ დღეს ჩვენებიანთ ზაქარას ნათლობა ჰქონდა. დავაპირეთ თუ არა სუფრაზე დასხდომა, პუბლუც! შენმა მიხამ კი შემოყო დაუპატიკებლად თავი სახლში. მერე განა აცალაღა ვისმე, კაცებო. ზემო თაროს ის წამოსკუბდა, თამადათაც დაუკითხავად და უთხოვნელად თითონ დადგა, კაი კერძებიც იმან გაისაკუთრა, ვიღას ერქვა ან ნათლია, ან მიპატივებული სტუმრები? ასე ეგონებოდა კაცს, მასპინძელი ეგ არისო. ახლა როგორ აირია ზაქარა, მაგრამ სუფრის გაურიგეობა არ მოინდომა და ვერაფერი უთხრა, თორემა...

— რა ზაქარა, რა სხვა! ეგ ყველას დაუპატივებელი სტუმარია, მაგრამ მაგას ჯანი გავარდეს. ე თითონ რო დაიწყებს ხოლმე სხვი-

სა სახლში უფროსობასა და თადარიგის მიცემასა, ეგ არის მეტის-
მეტად გულმოსასვლელი და გასაბრაზებელი. ახლა, როგორი გუ-
ლუხვი მასპინძელია სხვის სუფრაზე, და! მაგის სახლს კი საით
აბია კარი, დღესაც არავინ იცის.

— თქვენ რა გგონიათ? იქნება იქამდის მივიდეს, შვილნოს, მაგი-
სი გაბედულება, რო უდროო უდროს შემოგეჭრას სახლში და გითხ-
რას: შენ ადექ, გამეცალე, ახლა მე მოვისვენო შენ დედაკაცთანო.
შენც მეტი რაღა გზა გაქვს? უნდა ადგე, მადლობა გადაუხადო შენი
დედაკაცის პატივისცემისათვის და გახვიდე გარეთა.

— თქვენ ემაგრე იხუმრეთ და იხარხარეთ და აწყინოს მიხაკას.

V

ლაზარეს ფიქრადაც არ მოსვლია, რომ სასოფლოზე ილაპარა-
კებდნენ მისა და მიხაკოს შესახებ და არც რაიმე ყურადღებას
მიაქცევდა ნალაპარაკებს, თუნდაც გაეგონა. მას დასახული ჰქონდა
სულ სხვა მიზანი, რომლის კვალსაც მედგრად შეუდგა და მიაღწია
კიდეც.

გაუარა ლაზარემ წინ მიხაკოს ეზოს ერთხელ, არავინ ჩანდა
ეზოში; გაუარა მეორედ, კიდეც ვერავინ დაინახა, მესამედ რომ
გაუარა, აკი გამოჰყო იმ დროს შინიდან თავი მიხაკომ და ლაზარემ
მიაძახა:

— გამარჯობა შენი, მიხაკ!

— აი, გავიმარჯოს, ჩემო ლაზარე! ცოტა ხანს შედექი, ლაზა-
რე, სათქმელი მაქვს რამე შენთან.

— მიბრძანე, შენი ჭირიმე.

— რა კაი კაცი ხარ, ლაზარე. განა შენზე კეთილი კაცი მოიპოვებ-
და სადმე ქვეყანაზე. შენ კაცი კი არა, ანგელოზი ხარ. არა, უფრო
მეტეცა! შენ ღვთის ნათლული ხარ! მე ასე მეგონა, ჩასაქვავებ-
ლად არ დამინდობდი, არამცთუ გამარჯობის თქმა გამეგონა შენგ-
ნით. ეს ფიქრი კი ძლიერ მიჩაგრავდა გულსა. მეტად დაჩაგრულად
ვგრძნობდი თავს იმ წუთამდე, მანამ შენ გამარჯვებას დამიძახებ-
დი. ზომ მქონდა აქამდის შენი ხათრი და პატივისცემა, მაგრამ ამას
იქითა, ნახე, როგორი პატივისცემელი მოკეთე ვიყო შენი.

— აბა, რას ბრძანებ! აი, ღმერთმა კი დაჩაგროს შენი დამ-
ჩაგვრელი! განა რა დავიშავებია ჩემთვის, რო გამარჯვება არ გითხ-

რა! აი, ი მამული რო ჩამომართვი... შე კაი ადამიანო, განა ერთი და ორი თავი გამოუხრავ მამულსა?.. მამულის გულისათვის კაცმა კაცი უნდა მოიმღუროს და ისიც მეზობელი?

— ჭეშმარიტებას ამბობ, ჩემო ლაზარე, განა თუ დიდ რაშელ ღირს შენეული ვენახი, სულ შვიდი-რვა თუმნის საქმეა, მაგრამ შენ, როგორც ჭკვიანსა და მართებულ კაცს, გეუბნები, რადგანაც მარტო შენ გაიგებ ჩემ ნათქვამს, თორემ სხვას აბა რას ვეტყვოდი. წარმოიდგინე, ჩემო კარგო ლაზარე, ძვირფასო ნათლიმამ, რომ შენ, მაგ საწყალ კაცს, საკუთარი ვენახი გქონდა და მე კი დღეს კაცად ვითქმი, ოჯახი, ღვთით, ყოვლისფრით საესე მაქვს და დღემდის მე, ამ ქონების პატრონს, საკუთარი ვენახი არ მქონდა. განა ცოდო არ ვიყავი. აბა, სადაურიდა ცოდო-მადლიანობა იყო ესა! ესა მწყინდა და მაჯავრებდა, თორემ განა ბევრ რამეს წარმოადგენს ჩემთვის ეგ შენეული ვენახი!

— ვაი შენ, ჩემო თავო! განა ემაგრე იყო საქმე! მერე, რატო აქამდის არ გამაგებინე, შე დალოცვილის შვილო, თუ აგრე გულნაკლულად იყავი! მაშ, ლაზარე მოგიცვდეს და ფეხს ნულა დაადგამს მიწაზე, თუ ყველას თავი არ შესწიროს და მტლედ არ დაედოს და შენი გულისათვის ხომ სულსაც არ დავიშურებ! მითხარ, შენი ჰირიმე, თუ შენი სიამოვნება იქნება და ამ წუთსავე გავიხდი ამ უკანასკნელ პერანგსა და შენი სანაცვლო იყოს, გინდა სხვასაც კი მივცემ, ვისაც შენ მეტყვი, თუ შენი საკადრისი არ გამოდგა ჩემი პერანგი, რო იხმარო.

— დარწმუნებული ვარ, ჩემო ლაზარე, რომ ყველაფერს ჩაიდენ ჩემი გულისათვის, არაფერს დაიშურებ. ხუმრობა ხომ არ არის — ერთი ურემი ნათელ-მირონი შემომიტანია შენ ოჯახში. განა მირონის მადლი ტყუილ-უბრალოდ ჩაივლიდა, რომ ჩემ ერთგულ მოკეთედ არ გადაეჭციე?!

— კვებნა რა საჭიროა, ნათლიაჩემო. ისეთი სულელი და თავზე ხელაღებული კაცი ხომ აბა სად მოიპოვება ქვეყანაზედ, რომ თითონ შიმშილით კუჭი უხმებოდეს, წინ ჯამით კერძი ედგას და მშვირივე საყვარელი ცოლ-შვილი გარშემო ესხდეს, ამოიღოს პირველი ლუკმა-ჯამიდან და თითონ კი არ შეჭამოს, ცოლსა თუ შვილს ჩაუდოს პირში — ხომ არსად მოიპოვება ასეთი კაცი, განა?! მაგრამ მენდე, ნათლიაჩემო, ღმერთსაც ენდე, რომ მე ამას წრფელი გულით

ვეუბნები. მე რო ვიყო იმ მშვიერი კაცის ალაგას და მამარჯობა
იმავე დროს შენ სრულიად მაძლარი, არამცთუ პირველ ღუკმას,
ვინ ოხერი, მთელ კერძს შენ გადმოგიდგამდი, თუნდა რომ პირველ
არ ახლო კერძსა!.. სულ ხელს ავიღებ მასზე.

მამარჯობა
გამარჯობა
გამარჯობა

— მამ რათ მიყვარხარ, ნათლიმამ, ან რათ მეზობლებში და ვაფასებ ასე ძვირად შენ მეზობლობას, თუ არ ვი-
ყო დარწმუნებული შენ კეთილ კაცობაში? ახ, რატომ დანარჩენი
ჩემი მეზობლებიც არ გგვანან შენა! კეთილ მეზობლური განწყო-
ბილება რო არ იყოს, იცი, როგორი იქნებოდა მაშინ მთელ სოფელ-
ში ჩვენი ცხოვრება? კეთილმეზობლური ცხოვრება ღვთის
მოსაწონი ცხოვრებაა.

— ჰოდა აბა რათ შეგეპარა ექვი, რო მე გამარჯობას აღარ გე-
ტყოდი? — თქვა ეს ლაზარემ და ყელი მოიღერა, — ჩემ ძმას რო
არ ვეუბნები გამარჯობას, მე ამისი საბუთიცა მაქვს, შენ კი აბა რას
გერჩი, რა დაგიშავებია ჩემთვის!

— რას ამბობ, ლაზარე, სად ძმა და სად კეთილი მეზობელი.
რაც შენმა ძმამ საქმე დაგმართა და იმოდენა ზარალი მოგაყენა,
უსამართლოდ შენი ვეებერთელა მამული მიითვისა, რომელი მეზო-
ბელი ვიზამდა ამას? არა, ძმა რო კარგი იყოს, ღმერთს არ ეყოლე-
ბოდა? აბა რა შედარებაა ძმასა და მეზობელ შორის!

— ოჰ, ეგ რა კარგი მასწავლე, ნათლიაჩემო! ის დედაკაცი რო
გადაფაფხულია ი ჩემ ძმაზედა, ერთი ენა ჩავაგდებინო მუცელში!..
ის სუ იმას ჩამჩიჩინებს და გაიძახის, ძმა უნდა გერჩივნოს მეზო-
ბელსაო, უნდა შერიგდეთ... კლდეზე გადასაჩეხი და ჩამოსახრჩობი
არ უნდა გავხდე, რომ ჩემ ძმას გამარჯობა ვუთხრა!

— აი ყოჩად და ბაშხალალუმ, ლაზარეჯან, კაცი კაცური უნდა
იყო, მაშა. აი ეგ მიყვარს შენი.

— ა! აქამდის მიყვევარ სისხლზე იმ დედაკაცსა, განა!

— შენ რას აპყოლიხარ და ყურს უგდებ მაგ დედაკაცსა... დე-
დაკაცს რო ჰქვა ჰქონდეს, გრძელი თმა არ ექნებოდა, ხო გავიგია,
შენ გული დაიმშვიდე. მაშ, მე მიხა აღარ ვიქნები, თუ როგორც
შენა ხარ კეთილი, ისე მეც კეთილი მეზობლობა არ გავიწიო!

— რა ვიცი! ზოგიერთი კაცი ეშმაკის ცხენზე შეჯდება ხოლმე.

— ოჰ, აი ეგ ნამდვილი სიტყვაა. სწორედ ეშმაკის ცხენებზედა
სხედან ყველანი, შენს გარდა!

„კი არა? შენ, ხმა გაიკმინდე, თორემ! იქნებ კარგებიც ავაყვანი-
ნო! ჰოდე!

VII

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ერთხელ, შეხვედრისას მიხაკომ მიმართა ლაზარეს:

— ლაზარე, ხვალ ქალაქში უნდა წახვიდე!

— ბატონი ბრძანდები. რა, დაგზარდები, თუ?

მეორე დღეს, ჯერ არც კი ერიყრაყენა კარგად, რომ ლაზარემ მოიკიდა ზურგზედ თავისი განუშორებელი ამხანაგი — წითელ-ბალნიანი ხბოსტყავის გუდა და გაუდგა ქალაქის გზას.

ვიდრე ქალაქში შევიდოდა, გული იოხა გამარჯობის თქმით და კეთილშობილური სიამაყით აღსავსემ და გაბრუებულმა უღვაშებში ჩაიცინა: „ერთმაც ვერაფერ დამასწრო გამარჯობის თქმა“. შევიდა ქალაქში და თითქმის ყოველ ნაბიჯის გადადგმაზე დასკირდა თქმა გამარჯობისა. ლაზარე კი იქნებოდა, რომ გაეშვა ვინმე გამარჯვების უთქმელად, მაგრამ განგებ მოახდინა ეს, თუ უნებლიეთ მოუხდა, — გზა დახურულ ბაზარზე ამოიჩინა და აი სწორედ აქ ჩავარდა ლაზარე დიდ განსაცდელში. ლაზარე პირდაპირ ქუჩის შუაგულს გაჰყვა, ხოლო ქუჩის ორთავ მხარეს გამწყრივებულ დუქნებს ისე ახლო უვლიდა, რომ მისი შეგნება „მართებულობისა“ ნებას არ აძლევდა მას, რომელიმე დუქნის პატრონი ან მასთან სავაჭროდ მისულნი უჯურადღებოდ დაეტოვებინა და გამარჯობა არ ეთქვა. მეორეს მხრივ სიმრავლე გამარჯობის მომსმენთა თითქოს შეუძლებლად ხდიდა ლაზარესათვის, დაეცვა ეს „მართებულობა“ სავსებით უნაკლოდ, მაგრამ ჩემი ყისმათი ყოველთვის თან დამდევსო, — ამბობდა ხოლმე ლაზარე და ამჟამადაც თურმე თან ახლდა: ამ ყისმათის ჩაგონებით კი გაბედულად დასძახა: „აქეთ-იქით გამარჯობა! აქეთ-იქით გამარჯობა! აქეთ-იქით გამარჯობა!“ აი ასე იხსნა თავი გაჭირვებისაგან და უფრო განსაცდელისაგან.

ვინც მოკლილი იყო და მუშტრის გზას გაჰყურებდა, მას ესმოდა ლაზარეს სალამი და იღიმებოდა, ხოლო ჯერ ბაზრის ნახევარიც კი არ გაეგლო მას, რომ შეხვდა სოფლის ნაცნობი ბიჭი, რომელმაც მიამახა: ოჰ! ლაზარე, აქ რა გინდა, კაცო?

გაიგონეს თუ არა მოკლილმა ბაზრის ბიჭებმა მისი სახელი, ერთი დაჰსცეს ყიყინა: ლაზარე! ლაზარე! ლაზარე!

ლაზარე ჯერ უცბად გახეტდა ამ ყიეინაზედ, ხოლო როცა გონს მოვიდა, ძლიერ ეამა, რომ „ამოდენა მართებულ ხალხს“ უცნობია იგი და ხან ერთს შეეკითხა: საიდან მცნობთ, რომ ლაზარე მკვდარია? ხან მეორეს: რას მიბრძანებ, შენი ჭირიმეო!

— შენმა ცოლა რა საკაბე ჩითი დაგაბარა, მოდი შრევიდი, რალა.

— საკაბეს კი არა, შავ ქვას ვუყიდი! ისიც კი არამი არ არის მისთვისა, რაც ზედ აცვია.

— რათ უწყრები ეგრე. ხომ არ მიბეგვამს ხოლმე?

— მიბეგვაზე ნუ მიდგება საქმე, თორემ, შენ ხათრიჯანი იყავი, მე იმას კარგებს ავაყვანიებ ხოლმე ბეჭებში, გრძელი ენა აქვს და ვერ იქნა, ვერაფერი ეშველა, ვერ დაეუმოკლე.

— ლაზარე! ლაზარე! აქ მო, აქ მოდი, კაცო!

— აბა რა გინდა, შენი ჭირიმე?

— იმასთან რო ვაჭრობდი, არ იცი, რო მოგატყუებს ისა! აი, მოდი აქეთ ჩემთან, ჩემო ძმაო, ყველაფერია რაც გინდა, პირნათლად მოგცე. აი, კაი სტამბოლის ჩითები. გასათხოვარი გოგო ხომ გყავს! უყიდე, კაი საქონელია. თუ გინდა, ბაშმაკებიცა მაქვს.

— ეჰ, გასათხოვარი გოგო კი მყავს, მაგრამ თავის დედასავით გრძელ ენიანია.

— კაცო, სხვა შვილებიც ხო გყავს! ან ბიჭები, ან გოგოები! იმათ უყიდე რამე, საპერანგე, საახალოზე, სახალათე. ჰა, ნუ ძვირობ.

— ჰაი, შვირო კი ედინოთ იმათა, კაი შვილები მე მყვანან! ლუკმას რომ ვაჭმევ, ისიც არამია იმათვინა!..

— მაშ, მოდი შენთვის იყიდე რამე, რალა, სიფთა ვნახო!

— მე სავაჭროდ არ ჩამოვსულვარ, შენი ჭირიმე, მიხაკომ გამომგზავნა თავის ძმასთან და იქ მივდივარ.

— მაშ, გასწი, გაიარე, ოხერო, ტყუილად რალად გვაცდენ ამოდენა ხალხსა, დროს გვაკარგინებ რალა!

— აკი მე ჩემ გზაზე მივდიოდი, თითონ თქვენ არ მომამბრუნეთ!

იწყინა ლაზარემ და გაუდგა თავის გზას „აქეთ-იქით გამარჯვების“ ძახილით, ვიდრემდის გასცილდებოდა დახურულ ბაზარს. ხოლო ბაზრის ბიჭებმა ისევ მიაყოლეს ყიეინა: ლაზარე! ლაზარე! ლაზარეო! ვიდრე ეს უკანასკნელი მიეფარებოდა თვალს.

მიხა უსაზღვროდ სარგებლობდა ლაზარეს მეზობელებთან განწყობილებით: რა დროსაც კი რისთვისაც უნდა ელაზარეს, ლაზარე, ყოველთვის მზად იყო იგი და არც ერთხელ, განგებ რა არის, განგებაც კი არ მიუღია მისგან უარი. უფრო კი ხშირად ქალაქში სიარული უხდებოდა ლაზარეს, მიხას ძმასთან, მიჰქონდა სოფლიდან ნობათები, ქალაქიდან სასყიდლები. ალბათ ახლაც უნდა გაეტანებინა ლაზარესათვის ჩვეულებრივი ნობათი. ან წერილი, მაგრამ როცა მოიკითხა მიხამ ლაზარე ამეების ჩასაბარებლად, ლაზარე უკვე შუა ვზას იყო გასული.

— ამბავი, ლაზარე? — ჰკითხა თათომ — მიხაკოს ძმამ — ლაზარეს, როცა ლაზარეს გამარჯვებაზე პასუხი მისცა.

— მშვიდობა, შენი ჭირიმე.

— მშვიდობას რა სჭირია! მინც, რამე თუ გამოგატანა ჩემთან. ან რისთვის გამოგზავნა?

— არაფერი გამოუტანებია, შენი ჭირიმე, გუშინ შემხვდა და მითხრა: ხვალ ქალაქში უნდა წახვიდეო და აი მეც წამოვედი, რას დაეზარებდი! ჯერ არ გათენებულყო, უთენია გამოვუდექი ვზაა. მიხაკას არაფერი უთქვამს, თუ უნდა გაგატანო რამეო, არც არაფერი დაუბარებია ჩემთვისა.

— ჰო, ახლა მივხვდი, რისთვისაც გამოგზავნიდა, — უთხრა თათომ ცოტა დაფიქრების შემდეგ, — მე იმან ამ წინაზეთ მითხრა ერთი ქვამარილი გამომიგზავნეო და ალბათ ამისათვის გამოგზავნიდა, ხომ წაუღებ, რო გაგატანო? ერთი კაი მოზრდილი ქვამარილი ვიყიდუ.

— რატომაც არ წავიღებ, თათოჯანი! ქვამარილი კი არა, მთელი ქალაქიც რო ამკიდო ზურგზედ და გამატანო. მიხაკოსთან, იმასაც კი მთლიანად და უკლებლივ მივუტან და როგო! ქვამარილის წაღებას დაგზარდები!

— კარგი და პატიოსანი.

მეორე დღეს ლაზარემ მოიხადა თავისი ტყავის ქუდი, დაიფინა მარცხენა მხარეზე და შემოიღო ზედ ქვამარილი, ხოლო რომ სიმძიმე მთელი ტვირთისა მარტოდმარტო მარცხენა მხარეს არ დასწოლოდა, მარჯვენა მხარეზედაც დაიდო თავის ხელში საჭერი კომბალი, რომლის წვერი ამოსდო უკანიდან მარილის ქვას და ამ

მოხერხებით უქარვებდა მარცხენა მხარეს ტვირთის სიმძიმეს და
გადმოჰქონდა ნაწილი სიმძიმისა მარჯვენა მხარეზედაც — საზოგადო-
დოდ ლაზარე, როგორც ხშირად თითონაც იკვებოდა, საზრიანი კი-
ცი იყო და მოხერხებაშიაც მას ცალი არ ჰყავდა.

მარილის ქვით დატვირთული ლაზარე ჩქარის ნაბიჯით მიდიდა სოფლისაკენა, თავ-პირიდან წურწურით ჩამონადენი ოფლი მის კვალს აღბეჭდავდა გზაზე. რასაკვირველია, ამავე დროს ლაზარე არ ივიწყებდა თავის „მართებულობას“ და ისე მოიტანა სოფელში და ჩააბარა პატრონს ქვამარილი, რომ არც ეხლა დაუსწვრია მისთვის გამარჯობის თქმა.

IX

ოფლში გაწურულმა ლაზარემ ხენეშით შეიტანა მიხაკას სახლში ქვამარილი. მიხაკამ ეშმაკურად გაიღიმა და ჰკითხა:

— კაცო, ლაზარე, უჩემოდ რად წახვედი! წიგნი და ნობათი რამე მინდოდა გამეტანებინა შენთვის ძმასთან. კიდე კარგი, რომ ვარაუდით მიხვდა და გამოუტანებია შენთვის, რაც მე მინდოდა დამებარებინა. ერთიკ ვნახოთ, ვერ მიმხვდარიყო, რისთვის გგზავნიდი და ცარიელი დაებრუნებინე!

— ცარიელი რა. ველარ წავიდოდი მეორედ, თუ? შენ ხათრიჯანი იყავი, მიხაკოჯან, ლაზარე შენ არასოდეს დაგზარდეს ქალაქში წასვლაზე კი არა, თუნდაც აი, რო იტყვიან, დაუთვალავშიო...
იქაც კი.

— მე შენ საიქაოდ გაგიმეტებ?

— ჰო, ვიცი, არ გამიმეტებ! მაგრამ არ კი დაგზარდები და არც უარს გეტყვოდი, იქაც რომ გაგეგზავნე.

— აბა, მოდი და კაცმა არ დააფასოს შენი მეზობლობა!

— აბა, რა ვქნათ, ნათლიჯან, თუ ერთმანეთს იოლად არ წავიყვანთ, — წარმოსთქვა ლაზარემ ისეთი სიამის კილოთი, თითქოს რაიმე ძვირფასი განძი შეემატათ.

— ახ, რა კარგი ლაზარე იქნებოდი და ან როდისღა არ იყავი კარგი, რომ უჩემოდ არ წასულიყავი და წიგნი წაგეღო. მართალია, ქვა გამოუგზავენია, მაგრამ ერთი სხვა რამეც უნდა გამოეტანებინა, ის უფრო საჭირო იყო ამქამად ჩემთვისა.

— საჭირო იყო და რას მზოგავ! დაწერე წიგნი და დილაზევე

ქალაქში გავჩნდები. ეხლა კი აღარ წავალ უშენოდ. რა ვქნა, ჰქვი-
ანი კაცი კია ი შენი ძმა და რატომ ის მეორე საგანი კი ველარ
გაიგო, რო ისიც გამოეტანებინა!

ერქონეული
გინჯილიქთქა

X

მარილის ჭვით უკან დაბრუნებისას დახურულ ბაზარზე აღარ
გამოუვლია ლაზარეს. მიუხედავად ამისა, მისი სახელი იქ როგორც
პირველ, ისე მეორე, მესამე და სხვა დღეებშიაც გაისმოდა:
„ლაზარე!“ „ლაზარე!“ „აქეთ-იქით გამარჯობა!“ „ლაზარე!“

თუ ვინმე სოფლელი კაცი შესდგამდა ფეხს დახურულ ბაზარ-
ში ისე, რომ სავაჭროდ კი არავისთან მისულიყო, მხოლოდ მარტო
გზად გაეარა. ან თუ სავაჭროდ მისული ერთ ვაჭარს ვერ მოური-
გდებოდა და მეორესთან გადავიდოდა, მოცილილი ბაზრის ბიჭები
უთუოდ დასძახებდნენ: „ლაზარე!“ „ლაზარე!“ „ზანზარე!“

დახურული ბაზრის ბიჭებისაგან სხვა ბიჭებმაც გადაიღეს
„ლაზარეს“ ყვირილი და ძლიერ მალე ქალაქსაც მოედო.

დედაქალაქს სხვა ქალაქებმაც, დაბებმაც და სოფლებმაც კი მიჰ-
ბაძეს და სახელი „ლაზარე“ გაისმოდა ყველგან, ხან დამახინჯე-
ბული სახით „ზანზარე“, ხანაც დამატებით „აქეთ-იქით გამარ-
ჯება, ლაზარე!“

როგორც მოედანი გაიფართოვა ამ მოდამ, ისე ყიყინის საგნად
თვალში ამოსაღები ხალხის რაოდენობაც გაიმრავლა: თუ წინათ
მარტო გაბეჩავებულ სოფლელებს დაჰყიყინებდნენ ამ სახელს,
შემდეგ აღარ არჩევდნენ, არავისღა ინდობდნენ. საკმარისი იყო
გაველო ვისმე უცხოს, ვინც უნდა ყოფილიყო იგი და მიექცია
თავისზედ მოდისმოყვარულ და მიმყოლთა ყურადღება. ან ჩაცმა-
დახურვით, ან სიარულის იერით, ან სხვა რაიმეთი, რომ დაეცათ
ყიყინა: „ლაზარე! ლაზარე! აქეთ-იქით გამარჯობა, ლაზარე!
ზანზარე!“

თვით ნამდვილი ლაზარე კი სტკებებოდა და სიხარულით ცათა-
ფრენას ეკიდებოდა, როცა მის სახელსა ჰყვიროდნენ და როგორ
გაორკეცდებოდა მისი სიხარული და აღმაფრენა, თუ წინათგრძნო-
ბას გამოიჩენდა და სიცოცხლეშივე გაითვალისწინებდა იმ გარე-
მოებას, რომ მისი სახელი დიდხანს გაისმოდა კიდევ მაშინაც,
როცა იგი მიწას აღარ ჰლახავდა.

მაგრამ დროთა ვითარება გაუტანელია და ლაზარეს სახელსაც
 ვერ ასცდა ეს მუხანათობა ბედისა: გავიდა დრო, მოდამ თავისი
 დრო და უამი მოჭამა და გადაფარდა — მიეცა დავისუცებასა და ზნეობას
 სახელიც, ხოლო მარილის ქვის ამბავი კი დღესაც და დღემაც
 ხალხში და ხშირად მოიგონებენ ხოლმე მას.

ზურაბ მოსხლეთილიძე

(ბასართოი)

I

გასართობად მოგახსენებთ ამ ჩემ თავგადასავალს, თორემ სხვა მიზანი კი არაფერი მაქვს.

მე ვახლავართ ზურაბ თადეოზის ძე მოსხლეთილიძე, სხვები კი „შოვინისტი“ მეძახიან.

ჩემთვის, სწორე მოგახსენოთ, ახალი ხილი იყო ეს რაღაც „შოვინისტი“ და დიდხანაც არ ვიცოდი, დამნაშავეთა ბოძზე მაკრავდა ამ სიტყვის მცნება, თუ სასიქადულო რამ თვისებას აღნიშნავდა ჩემში? ხლო მე ვფიქრობდი ჩემთვის: თუ ჩემზე ხმას იღებენ და ასეა თუ ისე ყველას თვალეზში ვეჩხირები, ალბათ რამე ვყოფილვარ-მეთქი და ამიტომ მოვიხდომე ჩამეხედნა ჩემს ვინაობაში, რომ გამეგო — მართლა ვიყავ რამე, თუ არა.

ჩავიხედე, მე ჯერ ჩემი გვარეულობის ისტორიაში. თურმე წინათ ეხლანდელი ჩემი გვარი „ქართველიშვილად“ იწერებოდა და მხოლოდ ასიოდე წლის წინ გადაუკეთებიათ „მოსხლეთილიძედ“.

მივყევი კვალდაკვალ საგვარეულოს ისტორიას და მან ნათლად დამანახვა, რომ მე ეხლა ჩემი წინაპრების აჩრდილის აჩრდილსაც არ წარმოვადგენ. ასე რომ, ის ჩემი წინაპრები ეხლა რო სასწაულებრივ აღსდგნენ, აღზევდნენ, არა მგონია საკმარისი ყოფილიყო სიტყვა „შოვინისტი“ მათი ღირსებისა თუ უღირსობის გამო-სახატავად...

შორს, ძალიან შორს მიმიყვანა ჩემი წინაპრების ისტორიის კვალმა. თავმომწონედ ვაღიარებ, რომ არ შეუტრცხვენიათ (თუმცა შეიძლება ეს თავმომწონეობა სხვის თვალში გასაკიცხი იყოს) მათ არც გვარი და არც მკლავი ლეკ-ოსმალ-სპარსელებთან ბრძოლაში სამშობლოს დასაცავად. ასეთი სამსახურისათვის სამშობლოსადმი

შესაფერისი ჯილდოც მიუღიათ. ჩემი წინაპრების ერთგულთა მათავარს თურმე თვალები დასთხარეს მისმა მოძმეებმა იმის გულსათვის, რომ იგი მათ პირში ედგა, ამხელდა სამშობლოს დასაცემად. ლალატი კი იმაში იხატებოდა, რომ თავისი მოქმედებების ბას უწევდნენ გარეშე მტრებს. მეორე ჩემი გვარის წარმომადგენელი ამავე მოძმეებმა შეიპყრეს და ლეკებში გაყიდეს. მესამედ თურმე უნდოდათ სრულიად მოესპოთ მათთვის დაუმოწმებელი, ლალატში მტერმხილებელი ქართველიშვილების განაგისი. შეკრეს შეთქმულება და კიდევაც ამოწყვიტეს მთლად საგვარეულო, ალბათ როგორც მაშინდელი „მოვინისტები“, მაგრამ ჩემდა საბედნიეროდ და მაშინდელი ჩემი საგვარეულოს მტერთა სავალალოდ ჩემი პაპის-პაპის-პაპის და კიდევ პაპის პაპა აკვანში მწოლარე გადაურჩენია ძიძას და ასე დაეხსნა მას სრული ამოწყვეტისა და მოსპობისაგან მაშინდელი ქართველიშვილების, ხოლო ახლანდელი მოსხლეთილიძეთა საგვარეულო.

II

ეს, ბატონო ჩემო, მოვიხილე ისტორიიდან. ეხლა დავაკვირდი ნამდვილ ჩემს ცხოვრებას. დროთა ვითარებამ, თქვენც მოგეხსენებათ, შესცვალა ბედი და ყოფა საქართველოსი. დამყარდა მშვიდობიანობა. არსადგან შიში გარეშე მტრებისა არ მოელოდა სამშობლოს და აბა, რაღა საქირო იყო ან მკლავი ან ვაჟკაცობა, რომელიც ჩამომავლობით ჩვენ გვარს ამშვენებდა. მართალია, მამულ-დედული შეძენილი მამა-პაპათგანვე, ღვთით, უხვად გადმომეცა, მოსხლეთილიძეთა მკლავი მამა-პაპათგანვე ჩამოყალიბებული იყო მხოლოდ ხმლის მოსაქნევად მოსეულ მტრებზედ და უთუოდ ეს იყო მიზეზი, რომ ჩემი მკლავი არ ეგუებოდა სხვანაირ საქმეს თვინიერ ხმლის, ხოლო ამისი მოთხოვნილება კი აღარ იყო. მამული კიდე ხმალი არ იყო, რომ ხელი მომეკიდნა და მეკეთებინა. ამ გარემოებას კი შედეგად ის მოჰყვა, რომ იმოდენა მამულ-დედული მოუვლელი და შეუმუშავებელი მრჩებოდა და ცხოვრების სახსარიც თვალსაჩინოდ კლებულობდა, ნამეტნავად მას შემდეგ, რაც მოგვეშალა უზრუნველად ყოფნა ყმების ხელში. დაარსდა ბანკი და, ცოტა არ იყოს, მამულმა ფასში აიწია.

დავაგირავე მამულის ერთი ნაკვეთი იმ მიზნით, რა მიზნითაც

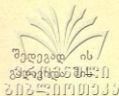
არის დაარსებული ბანკი და აძლევს დამგირავებელს ფული, ე. ო.
უნდა მომეხმარებინა ბანკიდან გამოტანილი ფული დაგირავებული
მამულის გასაუმჯობესებლად. ასე ამიხსნეს ბანკში: უნდა გავაუმჯობესო
მამული ისე კარგად, რომ შემოსავალმა უნდა აღემატებოდეს
იმატოსო, სარგებელიც დაუბრკოლებლივ შემოიტანოს დროზე და
შენც გაცხოვროსო. სწორედ მოგახსენოთ, ძლიერ მომეწონა ეს
აზრი დაწესებულებისა და თითქმის სიზმარშიც კი ვხედავდი
ჩემს მამულებს თავთუხით დათესილი ხოდებუნებით გადაჭიმულს,
მხოლოდ თქვენი რძალი და ჩემი მეგვირგვინე ელისაბედი დაცინ-
ვით მეუბნებოდა: მშიერს ძილში კვერი ეზმანებოდაო.

მე მაინც არ ვაძლევდი მაგრე რიგად დიდ ფასს მანდილოსნის
ქუთა-მოსაზრებას და დიდი გულის ფანქალობით მოველოდი ბანკი-
დან პირველად ფულის მიღებას.

მოვესწარი ბევრი ლოდინის შემდეგ სასურველ წუთს — მივიღე
ბანკიდან ფული, მაგრამ... აი, დასწყევლოს ღმერთმა მაცდური.
იქნებ არ დაიჯეროთ! მამაჩემი თადეოზი არ წამიწყდეს, ქალაქიდან
რო დავბრუნდი შინ და ჯიბეები ამოვიქოთე, მეათედიც აღარ მომ-
ყოლოდა შინ. აბა, მამულების გაუმჯობესებისათვის ვიღას სცხე-
ლოდა, როცა იმისი სამყოფიც აღარ დამრჩენოდა, რომ სახლისა
და ცოლ-შვილის უსაჭიროესი მოთხოვნილებანი დამეკმაყოფილე-
ბინა.

იძულებული გავხდი მეორე თვესვე შევდგომოდი მამულების
მეორე ნაჭრის დაგირავებას, რომ თან სარგებელი შემეტანა ბანკში
უკვე გამოტანილი ფულისა, თან მამულებიც შემემუშავებინა. მეო-
რე ნაჭერს მესამეც თან მიჰყვა, მესამეს — მეოთხე და იქამდის
მივალწიე, რომ მთელი ჩემი მამულები ბანკში მოექცა, მაგრამ... არ
იქნა, ვერ მოვახერხე ვადამენარჩუნებინა მამულის გასაკეთებელი
ფული.

მე ვიცო, ახლანდელივით ვექაილ-ბარათების წერით შევიწუხებ-
დი თავსა. ვეტყვოდი: აბრამ, დანიშნე-მეთქი და ის იყო და ის.
მშვიდობიანადაც ვრიგდებოდი ერთმანეთში და ყოველთვის ტკბი-
ლი მეზობლებიც ვიყავით. მე მაინც, შენ ხარ ჩემი ბატონი,
ვცდილობდი ასეთი ვყოფილიყავ აბრამთან და თუ რა ედო მას
გულში, აბა რა ვიცოდი და, მართალი მოგახსენოთ, არც ვცდილობ-
დი ჩამეხედნა მის გულში, არ მიფიქრია...

მე და აბრამის მეზობლურ დამოკიდებულებას შედეგად ის შოპყვა, რომ ორი მესამედი ჩემი მამულ-დედული გმრჩნდნ მსწინ მფლობელობაში. გიზღნიქთეჲს

ეს გარემოება მაინც არ იწვევდა ჩემში რაიმე უკმაყოფილებას აბრამისადმი; პირიქით, მე ყოველთვის პატივსა ვცემდი, როგორც კი მეზობელს, მხოლოდ ერთმა შემთხვევამ ჩაშალა ჩვენში კეთილ-მეზობლური განწყობილება, — განა არა, ბოლო დროს ვატყობდი აბრამს რაღაც ცვლილებას: ხან თითქოს უკმაყოფილებას იჩენდა ჩემადმი, ხან მედიდურობდა, რის ნიშანს სულ პირველად ვერ ვამჩნევდი. ჩვეულებისამებრ დამჭირდა ფული ბანკში შესატანად და მივმართე, ბატონო ჩემო, ჩემს ხაზინადარს და მეზობელს — აბრამს: აბა, ჩემო აბრამა, ფული მჭირდება და გამონახე-მეთქი. ჯერ ერთი ეს — მე შენი აბრამა არა ვარ, მე აბრამ მოსევიჩი ვარ. (აშკარაა ძლიერ ეწყინა ჩემი ამნაირი მიმართვა, რომ თითონ ჩვეულებისამებრ აღარ გამხადა ღირსი არც სახელისა და არც ჩემი წოდებისა და ამით გადამიხადა) და მეორეც — საშენო ფუ-ლები აღარ მაქვს; რაცა გმართებს, იმაშიაც ვერ ამომივა დანარჩენი შენი დედულ-მამული. ეცადე ვადაზე ჩამაბარო, რაცა გმართებს, თორე მე... კვერ დაგოკრავ ყოველიფერზე და ცარიელი დამრჩებიო. V ასე მიპასუხა: აბრამ მოსევიჩმა.

სწორედ მოგახსენოთ, ძლიერ გამიკვირდა, უფრო მომეტებუ-ლად კი გამაბრაზა ამისთანა თავხედმა პასუხმა. მართალია, თავა-დობას ახლა აღარაფერი ფასი სდევს, მაგრამ რაც უნდა იყოს, წარჩინებული გვარის კაცი ვიყავი და ვარ და ატანა ამისთანა შეურაცხყოფის მეტისმეტად ძნელი იყო ჩემთვის. მაგრამ რას იზამ, როცა ყელზე საბელი გაბია და საბლის წვერი კი აბრამ მოსევიჩს უჭირავს ხელში. გარდა ამისა, როგორც დაბალი წრიდამ გამო-სულს და უზრდელ კაცს, როგორც აბრამ მოსევიჩი იყო, ბევრი არა მოეკითხება რა და შესაძლებელი იყო უფრო დიდი შეურაცხ-ყოფა მოეყენებინა ჩემთვის, თუ მეც ავხირდებოდი და საკად-რის პასუხს ვაცემდი.

მე ისევ გაჩუმება ვარჩიე იმ ფიქრით, რომ შემეჩივლა მისი შვილისათვის, როგორც უმალეს სასწავლებელში აღზრდილის კაცისათვის, რომ თვით მას დაედო მსჯავრი თავისი მამის ქცევისათვის.

მე და აბრამას ტყბილი მეზობლობა და მეგობრობა დაწერო
სოფელში. შემდეგში აბრამამ მშვენიერი სახლები წამოიკიდა
ტფილისში, მიაწება სოფელს თავი და თითონაც გადმოსახლდა
ქალაქში. მას შემდეგ დიდმა ხანმა აღარ გაიარა, რომ მსჯელობდა
სოფელს თავი და დავბინავდი ქალაქშივე. ასე მოქცევა აქტიური
ბელი იყო ჩემთვის: ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ეს ჩემთვის იყო
სასარგებლო, რომ დავუახლოვდი ბანკს და შემეძლო დამეჩქა-
რებინა მამულების დაგირავება და ფულის გამოტანა, მეორეც
იმიტომ, რომ ჩემი ხაზინადარი აბრამაც ისევე გვერდით მყვანდა
და ჩვენი ტყბილი მეზობლობა და მეგობრობა დაურღვეველი
დარჩებოდა.

IV

დადგა სასიხარულო დღეც. მოგვივიდა უმაღლეს სწავლადამთა-
ვრებელი შვილი და თუ რამ უსიამოვნება, დარდი, ვარამი და ნაკ-
ლოვანება ან შეურაცხყოფა გვექონდა გავლილი ჩვენ, მის მშობ-
ლებს, ყველაფერი ტაგავიწყდა. ეხლა ჩვენი ნუგეში და იმედი
ეს ჩვენი შვილი იყო. გაგიხარიან, სიხარულს თან მოჰყვება უხვი
მასპინძლობაც, რომელიც ჩვენ, მშობლებმა, გამოვიჩინეთ შვილის
დახვედრაში. ელისაბედმა უბრძანა მოსამსახურეებს, ინდაური
დაკალითო. სადილობას რომ შევეუდექით, ეუბრძანე, სუფრაზე
დაუჭრელი ინდაური მოერთმიათ, რომ მე თითონ დამეჭრა იგი
შვილის თვალწინ. მინდოდა მოჰგონებოდა მამაპაპური ქართული
სუფრა, რომელსაც, ეჭვი არ არის, გადაჩვეული იყო, მაგრამ
სუფრაზედ ჩვენ მშობლებს მარტოდმარტო საყვარელი შვილის
ლაპარაკი გვაპურებდა და გვალვინებდა — ვუსმენდით მას თავდა-
ვიწყებით, გატაცებით.

აი, მოიტანეს სინით მთელი ინდაური. მეც და ელისაბედმაც
შევატყეთ, რომ მთელი ინდაურის დანახვა ზალიკოს ეამა და
ამან უფრო გაგვახარა. დამიდგა ბიჭმა ინდაური წინ. ზალიკომ
მიმითითა ინდაურზე და მომმართა ღიმილით:

— მამაჩემო, მაგ სინზე ერთი ინდაურია, არა? გინდა დავიმ-
ტყიო, რომ მანდ ერთი ინდაური კი არ არის, ორია.

— აბა, შვილო, ეგ სადაური ხუმრობაა, — მიუუგე მე.

— ხუმრობა კი არა, ნამდვილად გელაპარაკები, — ცოტა არ
იყოს წყენის კილოთი სთქვა მან.

— ჰმ, მე ერთი ინდაურის მეტს ვერა ვხედავ და... არ ვიცი
შენ რათ გეჩვენება ორი. იქნებ ერთი ინდაური გეცოტავება, — მიკუნ-
ვლი მე.

— არა, მამაჩემო, რის მეცოტავება, რა მეცოტავება! მამაჩემო
გიმტკიცებ, რომ მანდ სინზე შენ წინ ერთი ინდაურია, — მამაჩემო
ორია და არა ერთი. მართლაც, აბა დაუკვირდი და დაუფიქრდი!
ეგ ინდაური ხომ ინდაურია, არა? ეგ ერთი; ეხლა წარმოიდგინე,
გონების თვალით დაინახე, სხვა ინდაური. მაგ ინდაურის გამოსახ-
ვა. პოდა აი, ისიც მეორე ინდაური, ასე რომ, მანდ, შენ წინ ორი
ინდაურია სინზე და არა ერთი.

გაკვირვებული ელისაბედი ტუჩზე თითებშიდებული ხან მე
შემომხედავდა შეძრწუნებული სახით, ხან შვილს უყურებდა
რალაც შიშის მეტყველებით. მე ჯერ კიდევ არ მჯეროდა, რომ ზალი-
კო არ ხუმრობდა, და ვთქვი, მოდი, მეც ავყვები ამ ხუმრობას-მეთქი.

— ჰო, შვილო, მეც მართალი ვარ და შენც მართალი იყავ.
ასე ვთქვით მე შენი ამხანაგთაგანი ვარ: მსჯელობაში მეჯიბრები
და დამჯაბნე.

— როგორ თუ მართალი იყავ! — წამოიძახა ახლა კი აშკარა
წყენით, — მაშ მართალი არა ვარ, რომ აქ მაგ სინზე ორი ინდაუ-
რია? ეს ხომ ისევეა ცხადი, როგორც ის, რომ ეხლა დღეა და
არა ღამე.

ახლა მეც დავრწმუნდი, რომ აღარა ხუმრობს ჩემი შვილი,
და ცოტა არ იყოს ჯავრზე მოვედი და გავიფიქრე: აცა, ერთი ჰკვა
ვასწავლო-მეთქი.

— რა ხან ასეა, შვილო, რომ აქ ორი ინდაურია, მაშ, ეს ინ-
დაური მე და დედაშენს და ის — მეორე ინდაური კი, შენ რო
ხედავ, ის შენ მიირთვი საკუთრად და მთლიანად-მეთქი, და მოვი-
ზიდე უკანვე სინი, რომელიც ის-ის იყო გადავაწოდე შვილს.

ცოტა არ იყოს, სახტად დარჩა ჩემი ზალიკო ამის გაგონება-
დანახვაზე: ერთ წამს დაიბნა, მერე უცბად წამოვარდა სუფრიდან
და ხელების გასაგსავეებით მომაძახა წყრომით:

— მამაჩემო, შენ წმინდა წყლის „შოვინისტი“ ყოფილხარო, —
და გავარდა ოთახიდან.

სადილი რალას ერქვა ამის შემდეგ! გამწარდა სუფრა თავის-
თავად და ჩვენც გაგვამწარა, მერე რა მოუთმენლად ველოდით
ამ პირველ სადილს უმაღლეს სწავლადამთავრებულ, შინ დაბრუ-

ნებულ შვილთან, როგორ ცათაფრენას მოვეკიდენით, როცა გავვი-
თენდა ეს სანატრელი დღე, რა სამზადისს შევეუდებოთ, რომ
გვესიამოვნებინა ჩვენი ამაყისათვის. ვთქვით, თუ შვილის დაბრუნ-
ების პირველ დღეს — ჩვენი გამოუთქმელი სიხარულს განსწავლ-
ის დღეს — მარტომარტო ჩვენ მშობლებს დაგვეტყუროს, რომ
მისი მზერით და მოგვეოხებინა გული მასთან ბაასით, მეორე,
მესამე დღეს კი გავგეშართა წვეულებანი ნაცნობ-ნათესავ-მეგობ-
რებისათვის, რომ მოკეთისათვის გავგეზიარებინა სიხარული, მტრი-
სათვის თვალი მოგვეჭრა, გული მოგვეკლა ასეთი შვილის დაბ-
რუნებით. ჰოდა, აი, როგორ უღმობელად მოგვიშხამა იმედი და
მოლოდინი. საწყალ ელისაბედს ხომ ნახევარი სიცოცხლე დააკლ-
და, გული ჩემზედ მოიხსა:

— რა უბედური ხარ, ვეყო! ეს რა საქმე მოახდინე?! რად
მიიყვანე იქამდის, რად აწყენინე ჩემი თვალის ჩინს, გულის სი-
ამაყეს, ჩემ ზალიკოს?! როგორ არ უნდა იცოდე, რომ ბავშვი უცხო
ცოცქვეყნებში ნამყოფი, დღე-ღამ სწავლაში დაღლილ-დაქანცული,
ღედა ენაცვალოს იმას, ვინ იცის თვალი არ მოუხუჭია დამეობით,
ძარღვები აშლილი ექნება, ვერ გაუძლებს, ვერ აიტანს მაგისთანა
უხეშ ხუმრობას და უადგილო წინააღმდეგობას!

განა მე თითონ კი ელისაბედზე ნაკლებ ვიყავი გულჩათხრო-
ბილი და ნაკლებ ვწუხდი, მაგრამ ნირს არ ვიტეხდი, მასთან
გამოჩენა არ მინდოდა ჩემი დარდისა, ზედმეტად სხვა რამ კიდევ
მიორკეცებდა წუხილს; რომ არ მომეწონა ზალიკოს უსაფუძვლო,
გაუგებბარი მსჯელობა ინდაურზე, მაგრამ ის „შოვინისტი“ რომ
მთხლიშა, ის სიტყვა ტყვიასავით მომხვდა გულში, ის დამაწვა
ლოდივით.

გულის ფანცქალით მოუთმენლად ველოდი კაცი, როცა მომივა
ნასწავლი შვილი, ამიხსნის, გამაგებინებს რას ნიშნავს ეს „შოვი-
ნისტი“ და ის კი არა, არ მაცალა და მტყორცნა ეს სიტყვა. ეჰ,
რალა გამაბედვინებს ამის შემდეგ, რომ ვკითხო „შოვინისტის“ მნი-
შვნელობა! მეტი რალა დამრჩომოდა, დავიწყე ისევ ჩემი ჰკუ-
გონებით გამოცვლევა, თუ რას ნიშნავს ის.

ბევრი ვატრიალე ეს სიტყვა, ბევრი ვიფიქრე, საიდან არ მი-
ვუდებო, რამდენი თავის ხეთქვა და ჭირის ოფლი მოვიხადე და
ბოლოს ასე დავასკენე: ალბათ იმისათვის თუ ვარ „შოვინისტი“,
რომ მთელი ინდაური ჩემსკენ და ჩემი ელისაბედისაკენ მივიზიდე.

მივითვისე, ის კერძიცა, რომელიც ჩემი შვილისთვის უნდა მი-
მერთმია.

V

ერქონეული

გავიდა დრო და ხანი. ჩემმა შვილმა ზალიკომ შეისვენა და დაიწყო
საგან, რაც სწავლის დროს გამოველო მას, ასე რომ, დრო იყო
ეზრუნა რამე თავის მომავლისათვის. იმან კარგად იცოდა უკვე, რომ
დღეს თუ ხვალ ჩემი მამულ-დედულის დანარჩენი ნაკვეთებიც
აბრამ მოსევიჩის თუ არა, სხვის ხელში მაინც გადავიდოდა, თუ არ
მივიღებდით რაიმე ღონეს. მშობლებიც და შვილიც უსახლკაროდ,
ულუკმაპუროდ დავრჩებოდით. ერთადერთი იმედი იმაზედ იყო
დამყარებული, რომ ზალიკო სამსახურში შევიდოდა, ან სხვა რამ
კერძო საქმეს მოჰკიდებდა ხელს, საშოვარს გაიჩენდა და დაეხმარებოდა
მამულის დახსნაში, მაგრამ თქვენ არ მომიკვდეთ, რომ
არაფერი არ ეტყობოდა მას საამისო, სამსახურისადმი მიდრეკილუ-
ბას სრულიად არ იჩენდა, არც სხვა რამ საქმეს ეტრფიალებოდა.

სწორედ მოგახსენოთ, ძლიერ მტკიოდა გული ზალიკოს ქცევით:
ჯანი გაჰვარდეს ყველა იმას, რაც მან მაკადრა და გამიბედა სიტყვი-
ერად, მაგრამ ისედაც რომ არაფრად მაგდებდა სრულიად, ეს
მტანჯავდა ნამეტნავად. ნეტავი ერთხელ მაინც ეკითხნა ჩემთვის
რამე რჩევა-დარიგება, როგორც ცხოვრებაში გამოცდილი კაცის-
თვის. ან ეთქვა თავის საქმისა რამე! არც ის ვიცოდი, იყო სადმე
საქმეში, თუ არა. ხან ორ-სამ დღეს არ გვეჩვენებოდა შინ, ხან
გათენებისას მოდიოდა, სადილობამდის ლოგინში იწვა, ეძინა, შენ
ხარ ჩემი ბატონი, აღგებოდა ნაშუადღევს, ისადილებდა და ისევ
გავიდოდა სახლიდან და დაიკარგებოდა რამდენიმე დღით. სად იყო,
რას აკეთებდა?!

მე კი ამასობაში მთავარი მცნება მეღეოდა. თუმცა ვერაფრის
თქმას ვერ ვებედავდი, მეშინოდა, ისევ უსიამოვნება რამ არ აშლი-
ლიყო ჩემ ოჯახში, ჩვენს შორის.

ეს კია, ყოველი მხრიდან ერთსა და იმავეს მელაპარაკებოდნენ
ყველა ნაცნობები — კარგი შვილი გყავსო და აბა, მშობლის გულს
რა უნდა იმაზედ მეტი სიამოვნება, თუ კარგი სიტყვა ესმის შვილის
შესახებ. მაგრამ, ხომ იცით ადამიანის სურვილსა და წადალს არა
აქვს დასასრული, და მეც მინდოდა უფრო სახელოვანი და გამო-
ჩენილი ყოფილიყო ჩემი შვილი. სურვილი კი მქონდა გულში,

მაგრამ აბა რას გავუმხელი ზალიკოს ამ სურვილს: მით უმეტეს, რა გამაბედინებდა მეჩვენებინა გზა და საშუალება დიდი სახელის მოხვეჭისა.

— სახელის მოხვეჭა კი ჩვენი ქართველების და ნამეტნავად ჩემ გვარეულობისა ხომ უპირველეს მისწრაფებდას ჩემს გულს და შეადგენს.

თუმცა პირადად მე ჩამოვრჩი ყოველნაირ სახელის მოპოვებას, რადგანაც, როგორც მოგახსენეთ, ჩემ დროს ხმალი აღარ ჰქონდა, რომ ჩემი წინაპრების კვალს მივყოლოდი, მაგრამ იმათი წარსული სახელი და დიდება კი დღესაც მაცხოველებს. სიამოვნების ქრუსანტელი დამივლის ხოლმე ტანში მათი სახელის ხსენებაზედ, ისე აცაყად მომაქვს ხოლმე თავი, თითქოს მე ჩამედინოს მათი საქმენი საგმირონი. სწავლა-განათლებითაც შევეცდი — რა იყო მიზეზი, არა ღირს სათქმელად, სიტყვაც გამიგრძელდება და შორსაც წავეყვანს, ოღონდ არცთუ ისე სასიქადულო იქნებოდა, ამით რომ გამომეჩინა თავი და მომეხვეჭა სახელი.

სამაგიეროდ ზალიკოსათვის არაფერს ვზოგავდი, განათლება კი მიელო და რას დავიშურებდი. ვყიდდი მამულებს, რომ არ მომეკლო მისთვის საშუალება და ისეთი განათლება მიელო, რომ თავისი სახელით მეც ვესახელებინე. აი, ამისათვის მიცემდა ხოლმე სიამოვნებით გული, როცა აქეთ-იქიდან მიქებდნენ შვილს. რასაკვირველია, ზალიკოს მისივე ამხანაგები მიქებდნენ, ვისაც უფრო ნათლად ესმოდათ განათლების საფუძვლიანობა და სარგებლობა.

ერთხელ მივედივარ ქუჩაში, ვხედავ ჩემი ზალიკო გაცხარებით ელაპარაკება ვიღაცას, სწორედ გითხრათ, შიშმა ამიტანა. ვაითუ რაზედმე ჩხუბობენ-მეთქი. თან ტკბილი ეჭვი შემეპარა: ზალიკო მამულზე თუ დავობს-მეთქი, მივედი, მივესალმე და მოვიკითხე:

— რაზედ ჩხუბობთ, ყმაწვილებო?

— ჩვენ საჩხუბი რა გვაქვს? — მიპასუხეს ღიმილით.

ღავრჩი ხახამშრალი და შერცხვენილი შუა ქუჩაში. რა ძალა მქონდა, ჩაქვინდრე თავი და წამოვედი შინისაკენ გაწბილებული. სამი დღე სახლში აღარ შემოუდგამს ფეხი ზალიკოს ამის შემდეგ.

იპრიანა ღმერთმა და ორიოდ კვირის შემდეგ კარგ გუნებაზე შევიყარენით მამა-შვილი. ის საწყალი ელისაბედი ხომ ყოველთვის კარგ გუნებაზე იყო ხოლმე, როცა თვალით უყურებდა ზალიკოს. ცოტა რამ ვიმასლაათეთ, აქეთური ვთქვით, იქითური ვთქვით, გავი-

ობუნჯეთ. ვხედავ: უკეთეს გუნებაზედ ნუ ინატრებ ჩემ ზალიკოს.
ეთქვი თუ, ჯანი გამვარდეს, რაც იქნება, იქნება!.. მოდი გავუშინო
ჩემი გულის ნადებს, მწარე ფიქრებს-მეთქი.

— შვილო, რას აპირებ, რასა ფიქრობ? როგორ გარდავიტყვი? —
შენი ბედი? ასე უსაქმოდ ხომ ვერ დარჩები? რატომ არ მოსტყვი
რომ სადმე სამსახურში ჩადგე? კარგადა ხარ ჩახედებული ჩვენს
ვითარებაში, ჩვენს ავსა და კარგში. ჩვენი ავლადიდება, შვილო, ჩვე-
ნი იმოდენა მამულ-დედული სულ სხვის ხელში გადავიდა, დღეს არა,
ხვალ დანარჩენ მამულსაც გაგვიყიდიან საჯაროდ და ამ სახლზედაც
ავგალებინებენ ხელს. იზრუნე რამ, შვილო, ან სამსახურში შედი,
ან ისეთ კერძო რამ საქმეს მოსჭიდე ხელი, რო ვინძლო ის გადა-
ვარჩინოთ, რაც აქამდის შეგვრჩენია ხელში.

— როგორ, მამაჩემო, შენ გინდა მეც შოვინისტი გავხდე?! —
ხელების გასავსავეებით წამოიჭრა ზალიკო გველნაკბენივით, თუმცა
მე ჯერ არ გამეთავებინა ჩემი სიტყვა.

„დალახვრა ღმერთმა, — ვიფიქრე, — ისევ არ წამოყო თავი იმ
სიტყვამ „შოვინისტმა!“ რა გახდა, რა არის ეს ღვთისაგან წყეული?!“

— არა, მამაჩემო, — დაიწყო ოდნავ დაშოშმინებულის კილოთი
ზალიკომ, — ტუყილი იმედი გაქვს, რომ მე საქმეს მივყო ხელი,
ფულები ვიშოვო, შენ ამ ფულებით მამული შეინარჩუნო, იქნება
კიდევ გამოისყიდო და მერე მე გადმომცე მემკვიდრეობით. მართ-
ლაც რომ შოვინისტად ჩამთვლიან მაშინ. და განა რისთვის მივიღე
უმაღლესი განათლება. ნუთუ იმისათვის, რომ შოვინისტი ვიყო.
მერე უსწავლელი კი უფრო ნამდვილი შოვინისტი არ ვიქნებოდი
შენსავითა. არა, არა, მამაჩემო, მე მაგას ვერ ვიკისრებ, გესმის!
ისიც კმარა ჩემთვის, რომ ყურებამდის ავწითლდები ხოლმე სირ-
ცხვილით, როცა მეუბნებიან: მამაშენი დიდი შოვინისტიყო.

თუნდაც მომკალით, არ მესმოდა ეს ტიალი „შოვინისტი“ და რა
ვქნა! მაგრამ მოდი და გაუძელი აბილპილებულ შვილს და ჰკითხე,
თუ რას ნიშნავს ეგ წყეული სიტყვა. ერთს კი მივხვდი, ღვთის
წყალობა თქვენა გქონდეთ, რომ სალანძღავია და სამარცხვინო ეს
„შოვინისტი“. ამაში ველარ გამტეხავდით, მაგრამ რათ არის საზარ-
ცხვინო, როგორ? მეტი რა ძალაა, ისევ დროსა და გარემოებას
მივანდე მისი მნიშვნელობის გამორკვევა.

ნათქვამია, ნაგუბარში წყალი კიდევ ჩადგებო და ლამის არის გამართლდეს ეს ანდაზა ჩემ ოჯახზედ. ქართველთან დაკავშირებით ქმული ყოფილა ძველად სიცოცხლით სავსე ოჯახით, რომელიც გადმოცემით შემიტყვია, აქ და შემდეგ მოსხლეტილია იმანთ ოჯახში, რომელსაც მე ცოტაოდნად მოვსწრებივარ, ხმაურობა და მოძრაობა არ გამოლეულა. იკრიბებოდნენ სამშობლოს სიყვარულით გამსჭვალული მამულიშვილინი ჳირსა და ლხინში. აქ ჳქონიათ ბჭობა და თათბირი საზოგადო საქმეებზედ და ხშირად თურმე მთელი კვირაობით არ ალაგებულა სუფრა. ჳირში ჳირისუფლობდნენ და ლხინში ლხინობდნენ გაშლილ სუფრაზედ. რასაკვირველია, ყოველივე ეს დროთა ვითარების ბრალი იყო. გამოიცვალნენ გარემოებანი და ჩვენ ოჯახსაც დაეკარგა ეს მნიშვნელობა. თვით ოჯახიც უმნიშვნელო მივიწყებულ კერად იქცა. ეხლა კი ლამის არის ჩემმა ზალიკომ ისევ დაუბრუნოს ოჯახს უწინდელი შარავანდედი.

ჩვენმა ახალგაზრდობამ განსაკუთრებული ყურადღება მიაპყრო საზოგადოებრივ საქმეებს და გატაცებით დაიწყო მათზე ზრუნვა. თითქოს ვატყობდი, რომ ეს წამოწყება ზალიკოს თაოსნობით დაიწყო. მალე მის ირგვლივ საკმაოდ ბევრი განათლებული ახალგაზრდობა შეიკრიბა და, როგორც მეთაურის ზალიკოს ბინა, ანუ ჩემი ოჯახი თავის ყოველდღიურ ყრილობის ადგილად იქცა. გაჩაღდა ჩვენ ოჯახში ჩვეულებრივი მიმოსვლა, მხოლოდ აულაგებელი სუფრით გამასპინძლებას კი, რაღა თქმა უნდა, ვეღარ იტანდა ოჯახი. მართალია, ქართველების ჩვეულებასა და ადათს უწინ ის შეადგენდა, რომ ყოველი საზოგადო საქმე უნდა დაწყებულიყო სუფრით და სუფრითვე გათავებულიყო. ჩვენ ახლობასაც მამაპაპისაგან მხოლოდ ეს ერთადერთი თვისება აქვს მტკიცედ დაცული და ყოველ საქმეს სუფრაზედ აკეთებენ, ან რატომ უნდა დაივიწყონ ეს საუცხოო ადათი. უსუფროდ დაწყებულსა და გაკეთებულ საქმეს რა ეშხი და სიცოცხლე აქვს, ერთი მიბრძანეთ, თქვენი ჳირიმეთ! ჳერ მარტო ის რაღა ლირს, რომ ჳებათა ჳებას შეასხავ დაწყებულ საქმეს და დამწყებთ და ჳედავე მის სადღეგრძელოს დააყოლებ მრავალკამიერით და ვარპარალოთ! სხვა ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, თუნდა დაწყებულ საქმეს არც კი ეღირსოს განხორციელება, ეს ხომ შეგრჩება! არა, სულ სხვა ეშხი აქვს ასე დაწყე-

ბულ საზოგადო საქმეს და მით უმეტეს დიდ მნიშვნელობას, ხოლო, რო დიდმნიშვნელოვან საქმეში ჩაერთო ჩვენი ახალგაზრდობა, ეს იქიდან ჩანდა, რომ დღე-ღამ ისეთი ხმაურობა იდგა ჩემს ქველმოქმედებაში, რომ უვიც კაცს უბრალო ორომტრიალი ეგონებოდა და ვინაობის საქმეზედ და ამასთან დიდმნიშვნელოვან საქმეზედ.

დიდად ვულნატკენი ვიყავი საზოგადოდ ზალიკოსაგან, მაგრამ ეხლა კი უნდა გამოვიტყდეთ, თავი მომწონდა და ვფიქრობდი: „ალბათ, ზალიკოს ძალა შესწევს, როგორც ზნეობრივი, ისე გონებრივი, რომ ასე ემორჩილებიან მას ყველანი და თავს დასტრიალებენ-მეთქი, ოღონდ პირი მერცხვინებოდა და დიდად ვწუხდი, რომ ვერ ვუმასპინძლდებოდი ამ შესანიშნავ ყრილობებს ღირსეული სუფრით, მაგრამ ეს ვარემოება ჩვენს ახალგაზრდობას სრულიადაც არ აფერხებდა; სუფრა თუ არ იყო, თქვენ არ მომიკვდეთ, ოღნავადაც არ შეუწუხებიათ თავის საქმიანობა და უსუფროდაც მშვენივრად უძღვებოდნენ მას. კაცმა სულქვეშ უნდა სთქვას, დიდ მუყაითობას იჩენდნენ: დილიდან რო დაიწყებდნენ, შუალამემდის და შუალამიდან გათენებამდის დაულალავად ლაპარაკობდნენ. უკაცრაოდ, ბატონო, ეს ჩემებურად მომივიდა, — საქმობდნენ უნდა მეთქვა, ე. ი. მსჯელობდნენ, ბაასობდნენ და მარტოდ სამშობლოზედ ხომ არა, მთელი ქვეყნიერების სიკეთეზედაც კი. ჩვენ წინაპართ სად შეეძლოთ ამოდენა ლაპარაკი! ოჰ, უკაცრაოდ, კიდევ ჩემებურად მომივიდა. ან მთელი ქვეყნიერობის გამოქომაგებისათვის სად ეცალათ ჩვენ წინაპრებს, როცა ხედავდნენ, რომ მათ სამშობლოს ყველა სთელავდა და ამ გამოთლავებისაგან დახსნისათვის ზრუნავდნენ.

დიდი გამოცოცხლება დაეტყო ჩვენ ოჯახს. ასე გასინჯეთ, მათ ხმაურობაზედ მე სულმთლად დავკარგე უწინდელი ალუშფოთველი და ტკბილი ძილი, არამტოუ ნასადილევეს, თვით ვანშმის შემდეგაც ღამის ძილი. ტყუილუბრალოდ რომ არ დამეკარგა დრო, ვიჯექი გულხელდაკრეფილი სავარძელში, ან კრიალოსანით ხელში და ვუგდებდი ყურს მათ კამათს, მაგრამ ჩემს ცუდკაცობას და სიმხდალეს მოგახსენებთ, ბევრჯელ ამშლია თმა თავზე, როცა მოპირდაპირენი მუშტებ მოდერებით ცხარე სიტყვებს ისროდნენ ერთი ერთმანეთისაკენ. ერთხელ კიდევაც აამუშავეს მუშტები და ცხვირპირი ამტკრიეს ერთმანეთს. მე შიშით ვიპარებოდი და ღმერთს ვეხვეწებოდი პოლიცია არ წამოგვადგეს თავზე და მეც ხათაბალაში

არ გამხვიონ-მეთქი. რა გულისხმას მოვიდოდი, რომ პოლიცია თურ-
მე კარგა ხანია თვალყურს ადევნებდა მათ კრებებს და მეც მათთან
ერთად მომელოდა უსიამოვნება, — მე, თორემ ახალგაზრდა ხალხს
რა უშავს, იმათ არ ეშინიანთ, არც სირცხვილად მიიჩნევენ. ცემა-
ტყევა, როგორც ჩვენ მოხუცებულებს, პირიქით უნდა მოგვცეს კი-
მოსწონთ და ამტკიცებენ, რომ ერთმანეთის ცემა-ტყევა და კრივი
ბაასობის დროს განვითარების ნიშანიაო. მთელ ქვეყნიერებაზედ
საფრანგეთზე განათლებული ქვეყანა არ არისო, მაგრამ იქ თვით
პარლამენტში ყოველდღე ცემა-ტყევა ხდება მოკამათეთა შორისო.

აბა სიტყვა „შოვინისტი“ აქ იყო ხმარებაში აი! ვინც ვისმე
ეკამათებოდა, ათ სიტყვაში ერთხელ მაინც უსათუოდ ახსენებდა
„შოვინისტს“. აქ ხომ ნამდვილად დავრწმუნდი, რომ ლანძღვა იყო
ეს სიტყვა და ეხლა როგორი! ისე ვერაფრით მოუკლავდა მოკამათე
თავის მოპირდაპირეს გულს, ვერ გაამტყუნებდა ისე ხელდახელ,
როგორც ამ სიტყვით: შოვინისტი ხარო, შეუტევდა და მორჩა. გა-
მტყუნდა, გაბითურდა...

ჰო, კინალამ ის კი დამავიწყდა, თუ რა საზოგადო საქმეზედ
ბაასობდნენ მაშინ, როდესაც ერთმანეთს ცხვირ-პირი ამტკრიეს.
თუ გნებავთ და ნებას მომცემთ, ამასაც გიამბობთ.

VII

იმ დროს ქალაქის ხმოსნების არჩევნები იყო მოახლოებული.
ახალგაზრდობამ დიდი ყურადღება მიაქცია ამას. არჩევნები დიდ-
მნიშვნელოვან საკითხად აღიარეს და თავისებური მუყაითობით
შეუდგნენ საქმეს: ეხლანდელი ბურჟუაზიული საბჭო უსათუოდ
უნდა გავაშავოთ. კენჭი დემოკრატიულ ხმოსნებს მივცეთ და ისეთი
საბჭო ავირჩიოთ, რომ ყველა მცხოვრებელთა საკეთილდღეოდ
იზრუნონო.

ეხლა მთელმა ახალგაზრდობამ მოიყარა თავი ჩვენ სახლში,
არამცთუ ქართველობამ, სხვა ტომისამაც.

აბა, ეხლა გაჩაღდა და გახურდა სიტყვის თქმანი და მუშტის
ქნევა. რამოდენიმე კვირა მარტო იმას მოანდომეს, თუ რა ტაქტი-
კას დაადგნენ არჩევნებში და ვის მისცენ კენჭი. ბოლოს გადა-
წყვიტეს, გაიყვანონ საბჭოში სულ ცოტა არანაკლებ ოცდაათი
ქართველი ხმოსანი, რადგანაც ქალაქის მცხოვრებთა მიხედვით ეს

რიცხვი ხმოსნებისა კანონიერად ცნეს. ახლა ტაქტიკაზე მიდვა
საქმე, ბევრი იდავეს, ბევრი იჩხუბეს, მაგრამ ვერ იქნა, ვერ მოგ-
დნენ. ამას კი განხეთქილება მოჰყვა და ჩვენი მებრძოლნი, ვერ-
ბანაკად გაიყვნენ. სწორედ მაშინ დატრიალდა მუშტები და შევიდა
წასქდა ცხვირთა სისხლი.

მალე ორთავ ბანაკს შორის ატყდა ნამდვილი დაუნდობელი ომი.
ბრძოლის ველად, როგორც მოგვხსენებათ, გაზეთები გადააქციეს
და აქ აშკარა იყო მათი საბრძოლველი იარაღი და ხერხი, მაგრამ
ჩუმი და გაზეთებში გაუტანელი ომიც გაჩაღდა ამ ორ დაუძინებელ
პტერთა შორის და რა იარაღსა და ხერხს ხმარობდნენ ამ ომში, ეს
დამალული დარჩა ბევრისათვის. ძნელია ითქვას, რით დამთავრ-
დებოდა ომი, მებრძოლნი რომ პირდაპირ შეხვედროდნენ სადმე
ერთმანეთს ან დიდხანს გაგრძელებულიყო ეს ბრძოლა. მართალია,
ნამდვილად არ ვიცი, თუ რა ხდებოდა ჩემი ზალიკოს მოწინააღ-
მდეგე ბანაკში, რადგან იმათ კრებებს ვერ ვესწრებოდი, მაგრამ
ზალიკოს ბანაკში კი მუდამ ვესწრებოდი კრებებს და კარგად
ვხედავდი რა ხდებოდა აქ.

ხშირად მესმოდა, რომ მოწინააღმდეგე ბანაკში მთლად შოვი-
ნისტები არიან, არ შეუძლიანთ საქმის ბჭობა სერიოზულად და
ამიტომ რალაც საიდუმლო არასაკადრის საშუალებას ხმარობენ
მიზნის მისაღწევად.

ძლიერ მოხარული ვიყავი, რომ ეს მოქიშპენი ერთმანეთს არ
ხედავდნენ, თორემ უსათუოდ ფათერაკს რამეს გადაეკიდებოდნენ,
ამიტომ იყო, რომ ვულდამშვიდებული ვესწრებოდი ჩემი შვილის
მომხრეთა ყრილობებს, აქ ხომ არხეინად ვიყავი, იმიტომ რომ აქ
ყველანი ერთი აზროვნებისანი იყვნენ და თუმცა დიდის ალესვით
და ვულმოსულობით ბაასობდნენ და კიდევ ლანძღავდნენ ერთმა-
ნეთს, მაგრამ მუშტებამდე მაინც არ მიდიოდნენ.

კვვრობდი ჩვენი ახალგაზრდობის დაულალავ „შრომას“, ზოგი
მათგანი ერთ კრებაზედ ბარემ ხუთ-ექვს სიტყვას ასწრებდა, მერე
როგორ! საათი ან საათნახევარი, ხან ორი საათიც კი უნდებოდა ერთ
სიტყვას! თვით სიტყვა!.. როგორი მჭევრმეტყველობა, როგორი
სიმდიდრე ენისა! შერცხვენილი ვიყო, თუ ყოველნაირი „იზმები“
უფრო ხშირად არ ისმოდა, ვიდრე ქართული სიტყვები. აბა, აქ იყო
„შოვინისტის“ სიუხვე! რა შედარებაა წინანდელ სიხშირესთან.
მაგრამ, რა გინდა, ძმაო, ნახევარი თქმულისა არ მესმოდა. თუ რას

ნიშნავდა, სმენა გაბრუებული მქონდა „იზმებით“, თითქმის განუწყვეტლივ „მიიზმებდა“ ყურებში ძილში თუ სიფხიზლეში. დაეხლოვინდი და ვიცოდი, რომ თუ „იზმებს“ უზმოირეს, სიტყვაც ცხარე იყო და მქუხარე.

დაულალავად შრომობდნენ, იბრძოდნენ ჩვენ ბრძოლისთვის ბის ამორჩევის დღემდე. ღმერთმა უშველოს, მალე გათავდა არჩევნები, თორემ თქვენს მტერს, რაც იმათ საქმე დაემართებოდათ: აღარც ხმა შერჩებოდა ვისმე, აღარც პარაქათი. მორჩა არჩევნები და როგორც წისქვილს გადაუგდო წყალი, ისე გადაუვარდათ მათ ბრძოლის სურვილი და უნარი.

დროც კი იყო, დასვენება სჭირდებოდათ მათ არა მარტო თავისთვის, თვით საშობლოსათვის—მამულისათვის, რომ განახლებული ძალებით ახლა ახალი საქმისათვის მოეკიდათ ხელი.

VIII

ყველაზედ ღირსშესანიშნავი ყრილობა ხმოსნების არჩევნების გათავების შემდეგ მოხდა. ღმერთო ჩემო, რა აღტაცება და აღფრთოვანება სუფევდა მთელ კრებაზედ!

თურმე უებარი წამალი ყოფილა მჭევრმეტყველობისათვის სიამოვნებით გამსჭვალვა. ამას ამტკიცებდა სიმრავლე და სილალე წარმოთქმული სიტყვებისა. თუ წინათ ხუთ-ხუთ სიტყვას ამბობდა ვინმე, ეხლა ათსაც აღარ სჯერდებოდა. ისეთი სიადვილით, ისე მოხდენილად ლაპარაკობდნენ, რომ ხელეები თავისთავად, უნებლიედ იწვევდნენ ტაშის დასაკერულად. მოდი და ნუ დაუკრავ ტაშს, როცა კარგად და ლამაზად ნალაპარაკევი სიტყვა ვიტკობს სმენას. მისი შინაარსი კი გზიბლავს და გიტაცებს პირდაპირ აღთქმის ქვეყნისკენ. უტყუარი გამომხატველი სიამოვნებისა და განცხრომით ყოფნისა ზომ კრიალოსანი გახლავთ, როგორც მოგეხსენებათ. და ფიცსა ვდებ, არ მახსოვს, როგორ ამოვიღე ჯიბიდან კრიალოსანი და რამდენ-რამდენ მარცვალს ვაგდებდი სიტყვების მოსმენის დროს.

ოჰ, მე და ჩემმა ღმერთმა, დიდად ვისიამოვნე ამ უკანასკნელ კრებაზედ! კრიალოსანი რა მოსატანია! სულ პირღია შევეყურებდი ყოველ მოლაპარაკეს, როცა ის ქებათა ქებით და გუნდრუჟის კმევით მიმართავდა ზოლმე მთელ კრებას თუ რომელსამე წევრს. ვფიქრობდი, რომ თუ ვინიცობაა ჩემ ყურს გამოეპარებოდა რამე სიტყვა, პირში მაინც ზომ ჩამივარდებოდა.

არ ივიწყებდნენ მოსაუბრენი, რასაკვირველია, მოწინააღმდეგე-
თა ბანაკსაც და, რა თქმა უნდა, ბევრი გულის წყრომა და დამსახუ-
რებული გაიცხვაც მიუძღვნეს მას.

„თუ თვალს გადავაგვლებთ საქმის გარემოებას, — **ქანკლე ჩქმქმქმქმქმქმ**
ზალიკომ, — უნდა ვაღიაროთ, რომ ჩვენ გავიმარჯვეთ ორი მხრივ.
ჯერ ერთი, სრულიად გავიმარჯვეთ ჩვენს მოწინააღმდეგეებზედ —
ჩვენს მოსისხლე მტრებზედ და რაც უფრო სასიხარულოა, გავიმარჯ-
ვეთ მათზე მათივე იარაღით: ე. ი. ისინი დამარცხდნენ თავისივე საქ-
ციელის წყალობით: მეორეც—სოლოლაკელებზედაც გავიმარჯვეთ,
თუმცა კი აქ სრული გამარჯვება არ გვხვდა წილად. მართალია, ერ-
თი ორად ნაკლები ხმოსანი გავიყვანეთ, ვიდრე დასახელებული
გვყავდა, მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავს ჩვენს დამარცხებას,
პირიქით, ამაში მე ჩვენ გამარჯვებას ვხედავ. ოღონდ, როგორცა
ვთქვი, ეს გამარჯვება სრული არ არის. ჩვენ სრულ გამარჯვებას
სოლოლაკელებზე ხელი შეუშალეს ჩვენმა „შოვინისტებმა“. იმათ
რომ საზოგადო საქმე პირად ანგარიშებისათვის არ შეეწირათ და
ისეთ საშუალებისათვის არ მიემართათ, რომლის წყალობითაც
ხმოსნების სავარძელში წამოსკუბდნენ, თუნდა ერთი ქართველიც არ
გასულიყო ხმოსნად. მაშინ ჩვენი გამარჯვება სოლოლაკელებზედ
მაინც სრული იქნებოდა. უდავოა, ეს, თუმცა პირველი შეხედულე-
ბით მეტად უცნაური სჩანს. ჩვენ მაშინ ზნეობრივად გავიმარჯვებ-
დით და სოლოლაკი კი სასტიკად დამარცხდებოდა, ვინაიდან ჩვენ
ვალღარეთ პრინციპი და მხოლოდ და მხოლოდ ამ პრინციპისათვის
ვიბრძოდით, (ეს პრინციპი ალბათ სამართლიანობას თუ ნიშნავს,
ვიფიქრე მე), მაგრამ რას იზამ, როცა „შოვინიზმით“ დაბრმავე-
ბულნი გეღობებიან წინ, ხელს გიშლიან და ამით მთელი ეროვნე-
ბის განვითარებას, წინსვლას აფერხებენ. ჩვენ ძლიერ მოხარული
ვიქნებით, თუ ტფილისის ქართველობამ იმდენი პოლიტიკური
სიმწიფე გამოიჩინა, რომ შემდეგში მაინც უბრუნა ზურგი იმისთანა
ელემენტებს და გამოასწორა საქმე.

ჩვენ არ გვიანტერესებს და არ გვიზიდავს არც წარსული და არც
აწმყო, ჩვენ ვეტრფით მხოლოდ მომავალს, იმ მომავალს, როდესაც
ხალხთა შორის დამყარდება სრული სოლიდარობა (თანხმობას თუ
ნიშნავს, მივხვდი მე), როდესაც ყოველი ეროვნება სავსებით შეიგ-
ნებს სამართლიანობას, რომ მისი მოთხოვნებიანი დაუბრკოლებ-
ლად განახორციელონ. როგორც კი იტყვი: ეს ასე უნდა იყოს, ამას

მოითხოვს სამართლიანობაო. მაგრამ ვიდრე ამ ნეტარ დროს მე ვალწევთ, ყოველნაირი საშუალების ხმარება მეზობელ ერთა შორის კეთილმეზობლურ განწყობილების აღდგენის და განწყობილების საწინააღმდეგოდ არაკულტურული შოვინისტური ნატივების დასაგმობი თუოდ დასაგმობი.

სულ სხვა არის, როდესაც საქმე გაქვს შენივე მოძმე ქართველთან: აქ ეროვნებათა შორის დამოკიდებულების საკითხი არ არსებობს, აქ, რა საშუალებაც გნებავს, იხმარე: დაჰკა, ცხვირ-პირი ამტვრიე, გაკიცხე, გალანძლე, უმტრე, უღალატე, შეეცილე საქმეში, ნუ მოუსვენებ შენ მტერ-მოწინააღმდეგეს, ვიდრე მიწასთან არ გაასწორებ — ეს ჩვენი პრინციპის ეთიკას არ დაარღვევს, რადგანაც ჩვენი პრინციპი არ არის ვიწრო შოვინისტური — ნაციონალური. არა, მას პირიქით მსოფლიო მნიშვნელობა აქვს (აქ მე უცბად უკვდავი კულახარი წარმომიდგა, სხვას რომ ბუზებს ურეკავდა, და პირზე ღიმილი მომივიდა, მაგრამ ეს ჩემი ღიმილი რომ არ შეენიშნათ ან სიცილად არ გადამქცეოდა და ხათაბალაში არ გავეხვიე, ისე მაგრად ვიკბინე ენაზე, რომ სიმწრისაგან თვალთ ცრემლები გადმომცვივდა). ნუ მივიღებთ სახეში იმას, თუ სად დაიბადა ეს პრინციპი: ჩვენ იმას მივაპყროთ ყურადღება, თუ სად იბუმბლება იგი, სად ისხამს ფრთებს, რომ მოიფრინოს ქორის სიმსუბუქით მთელი ქვეყნიერება და გაბატონდეს ყოველ ადგილს ხალხთა შორის.

დღეს არა, ხვალ თანდათან გამოიფხიზლებს მთელი ქართველობა და დაადგება ამ პრინციპის გზას. ქართველებიდან მიიღებენ მეზობლები: სომხები, თათრები, შემდეგ გადააბიჯებს კავკასიონის მთებს და გამეფდება რუსეთში, რუსეთიდან გადავა გერმანიაში, აქედან საფრანგეთში, ინგლისში და ასე მოედება მთელ ევროპას, გადავა ამერიკაში, აფრიკაში, დამყარდება მთელ მსოფლიოში. ასე, ბატონებო! პატარა ერის პატარა, მაგრამ უაღრესად შეგნებული ჩგუფი შექმნის მთელი მსოფლიოსათვის დიად პრინციპს და მსოფლიო ისტორიაც ოქროს ასოებით აღბეჭდავს თავის წარუხოცველ ფურცლებზედ ამ ჩგუფის ღვაწლს“.

თითქმის მთელი საათი არ შეწყვეტილა მქუხარე ტაშის გრგვინვა, ისე ინძრეოდა სახლი, როგორც მიწის ძვრის დროს, ამ ტაშისაგან. ვანა მარტო მაშინ დაპკრეს ტაში, როცა სიტყვა დაამთავრა ზალიკომ. არა, ბევრჯელ გააწყვეტინეს სიტყვა. ბევრჯელ იკიჟინეს

ვაში, მაგრამ მე აღარ აღვნიშნე, მეშინოდა წარამარა გადახვევას ან
შეესუსტებინა სიტყვის სიმძაფრე და მოხდენილობა, ან არ
დაჩრდილულიყო.

მქუხარე ტაში იყო პასუხი ამ სიტყვისა, მე ^{ერკინული} ^{ვმღერებო}
გავხლი ყურებზე ხელები ამეფარებინა.

IX

როგორც ზევითაც მოგახსენეთ, რა დღესაც მოთავდა არჩევნები,
ჩვენი ახალგაზრდების ჩხუბიც იმ დღესვე შესწყდა, თითქოს მის
დღეში არაფერი მომხდარაო, ისე მიივიწყეს ის დაუსრულებელი
დავა და ჩხუბი, მუდამ დღე რომ იმართებოდა ჩვენ სახლში, მაგრამ
მე რა დამავიწყებდა, ბატონებო, იმას, რაც მოვიხილე საკუთარის
თვალეზით და მოვისმინე ამ ჩემი ყურებით. მით უმეტეს, რომ სწო-
რედ იმ დროიდან დამჩემდა ეს საზარელი შიში, რომელიც დღესაც
კი ამიტანს ხოლმე, როგორც კი სიტყვა „შოვინისტები“ ესმინება
ჩემს ყურებს ან თუნდაც უცაბედად წამომავიწყდება ჰკუაში.

განა ისეთი რა არის ამ სიტყვაში! უნდა გამოგეტყუდეთ, რომ ბევ-
რი თავსამტვრევი ფიქრისა და ჩვენი ახალგაზრდობის პაექრობის
დროს, კანტიკუნტად გამოსროლილი სიტყვის წყალობით ახში მი-
ვხვდი ამ სიტყვის მნიშვნელობას ცოტაოდნად. ბოლოს ხომ ერთმა ✓
მართლაცდა ღვთისნიერმა ადამიანმა საბოლოოდ ამიხსნა იგი. თურ-
მე ნუ იტყვი, „შოვინისტი“ ის ადამიანი ყოფილა, რომელსაც
მართო თავისი ეროვნება მოსწონს და უყვარს, რაც უნდა უზნეო,
დაცემული და ჩამოქვევითებული იყოს იგი. თუ ზრუნავს რამეს,
მხოლოდ თავის თავისთვის და სხვა ერი მას არც სწამს და არც
თითს გაიქნევს მის სასარგებლოდ. პირიქით, ცდილობს, შენ ხარ
ჩემი ბატონი, რომ რაც შეიძლება წაპვლიჯოს უცხო ერს და თავი-
სას მიჰკერძოს.

ღვთის წინაშე, მწარედ გავაქნიე თავი, როცა გავიგე ეს და
ვიფიქრე: „თურმე დაუცინიათ ჩემთვის, თორემ მე რომელი შოვი-
ნისტი მნახეს-მეთქი. ან იქნება ჩემ გვარს მიათვის ეს სახელი,
როგორც რამე წყალობა და გადაავიწყდათ, ან ვერ ამჩნევენ, რომ
მე ჩემ წინაპართა აჩრდილსაც კი აღარ ვგავარ“.

ასეა თუ ისე, თუმცა გავიგე სიტყვა „შოვინისტის“ მნიშვნელო-
ბა და დავრწმუნდი, რომ მე ის არასგზით არ მომეკუთვნება. მაინც

ისეთი შიშის ზარი დამცა, ვიდრე არ ვიცოდი მისი მანქანით
რომ დღესაც ჩემ ზალიკოზედ გაცილებით მეტად მეშინიან მისი.

ასე გასინჯეთ: ერთხელ მე და ელისაბედი ვისხედით, ~~ქვემოთ~~ ელისაბედი ტანტზედ მოკალათებული ქალაქისა შიშითა და ხაობდა, რა ბედი მოელოდა ზალიკოს: დიდხანს ივლიდა უსაქმოდ, თუ იშოვნდა რაიმე სამსახურს, ან ფულიანი საცოლუ თუ აღმოუჩნდებოდა სადმე, მე კიდევ კრიალოსანს ვმარცვლავდი ხელში და ტბილად ვოცნებობდი, თუ რა კარგი იქნებოდა ის ჩემი მამულდელული ეხლა ისევ ჩემ ხელში ყოფილიყო. მამულმა მეტად აიწია ფასში, ვეყო, მეტად ხელსაყრელ პირობებშიაც იყიდებოდა.

საფასურის ჯამს ვთვლიდი: ვინიცობაა ეხლა გაყვილდი, რამდენს ამოვიღებდი? და რაც უფრო შევდიოდი ანგარიშში, თმაც მით უფრო მალლა მიდგებოდა ყალყზე. ან რა გასაკვირველია? ჯერ ყველა მამული არ ჩამომეთვალა თითებზე და კიდევ ნახევარ მილიონზე ავედი, მალე მილიონსაც მივალწიე და აქ კი შევდექი. შევწყვიტე ანგარიში: მილიონზე მეტი აღარ ვინდომე, თორემ ჯერ ამანაც შემიხუთა სუნთქვა და თავბრუ დამახვია... და მეტი რაღას მიზამდა? ეხუმრებით მილიონს?! რათ მინდოდა მეტი? ამ ფულსაც კი დახარჯვა უნდა, მერე, უნდა იცოდეთ, რა ადვილად და შეუწყუხებლივ ავიღებდი ამ მილიონს, არც ვაჭრობა-ჩარჩობა, არც მყიდველის ძებნა, არც ხეყნა, არც მუდარა, — უთქმელად მომცემდა ყველა ამ თანხას იმ ჩემ მამულეებში.

V ის-ის იყო ვინატრე: ახ!.. რატომ ისევ ჩემ ხელში არ არის ის მამულეები, რომ ხელად ერთი მილიონი არ ვაქურცავებინე-მეთქი, და ზედ ამაზედ ელისაბედმა ერთი ცხვირი დააცემინა.

მოგეხსენებათ, ერთი ცხვირი ამისთანა ნატვრაში ხეირია, ნუგეშა ნიშნავსო და ამისათვის სიხარულით მივაძახე: „ღვთის წყალობა“. მაგრამ... ღვთის წყალობა თქვენა გაქვთ, მაშინვე ენაზე ვიკბინე და ფეთიანივით წამოვვარდი ზეზედ. აქეთ მოვიხედე, იქით მივიხედე შიშით და, რომ დავრწმუნდი, რო ოთახში ჩემსა და ელისაბედის მეტი არავინ იყო, გულს მომეშვა მეტად, პირჯვარიც კი გადავიწერე: უპპ! მადლობა ჩემს გამჩენს, ვერავინ ვერ გაიგონა-მეთქი!

ელისაბედი გაკვირვებით მეკითხება: რა იყო, ყმაწვილო, რა დაგემართა, რა მოგეჩვენაო? — არაფერი, — ვუპასუხე, მაგრამ რის არაფერი, რა არაფერი! იმ მილიონს რო ვნატრობდი და ცხვირზე

რიხიანი „ღუთის წყალობა“ დავაძახე. ერთიც ვნახოთ, ჩვენ გაღ-
გაზრდებს გაეგონათ.

ასე ვიყავი დაშინებული ამ „შოვინისტით“, თუმცა კი უკვე
მოგახსენებთ, რომ ვიცოდი მისი მნიშვნელობა და ~~მასწავლებელი~~ ^{მასწავლებელი} ~~მასწავლებელი~~ ^{მასწავლებელი} ~~მასწავლებელი~~ ^{მასწავლებელი}
რომ მე მაინცადამაინც არ მქონდა წილი შოვინისტობაში. ~~მასწავლებელი~~ ^{მასწავლებელი} ~~მასწავლებელი~~ ^{მასწავლებელი}
უნდა გამოგიტყდეთ გულახდილად, აქამდის ვერ გადავჩვეულვარ ამ
შიშს, ახალგაზრდობის იმ პაექრობიდან რო დამყვა... და განა მარ-
ტო ეს დამყვა!

ხომ მოგეხსენებათ, რამდენი თავსამტვრევი ფიქრი ავიტანე ამ
„შოვინისტის“ მნიშვნელობის ამოსაცნობად. ჰოდა, მეორე ფიქრიც
ამეკვიატა იმ თავიდან და ვერ იქნა, ვერ დავახწიე მას თავი. იქნებ
არ დავავიწყდათ ჩემი ზალიკოს ნალაპარაკევი — ზემოთ რომ მო-
გახსენეთ! ჰო, და ამ „სოლიდარობას“ სიტყვა „შოვინისტის“ შემდეგ
პირველი ადგილი ეჭირა ახალგაზრდების ლაპარაკში. ყველას პირ-
ზე ეკერა ის და პანტასავით სცვიოდა წარამარა მათ ბაგეთაგან.
რასაკვირველია, რომ ძალაუნებურად ეს „სოლიდარობაც“ ჩამიჯდა
თავში და აღარ მასვენებდა. დავიწყე დაკვირვება, თუ სად და რაში
გამოიხატება ეს სოლიდარობა: ბევრს ვაცეცებდი აქეთ-იქით თვა-
ლებს, ეგები სადმე შეენიშნო-მეთქი, მაგრამ თქვენც არ მომი-
კვდეთ.

ბევრს ვფიქრობ ამაზედ, მინდა გავიგო, რაში გამოიხატება სო-
ლიდარობა, მაგრამ, ამაოა ჩემი ცდა, ასე რომ, ეხლა გადავწყვიტე
ჩემი „მოკლე ჭკუით“ — ასე მონათლეს ჩემი ჭკუა ჩვენმა ახალ-
გაზრდებმა, როცა ერთხელ გავბედე და ჩავერიე მათ ლაპარაკში —
შენ შენი მოკლე ჭკუით სჯი მაგრეო... ჰოდა ასე გადავწყვიტე ჩემი
„მოკლე ჭკუით“: ალბათ სოლიდარობა, რომელსაც ასე ხშირად
იხსენიებენ ახალგაზრდები, იგივე თვისებისა უნდა იყოს, როგორც
ის მეორე ინდაური, რომლის არსებობასაც მიმტკიცებდა ჩემი
შვილი, ახლად რომ დაბრუნდა უმაღლესი სასწავლებლის დამთავ-
რების შემდეგ, და რომელიც საკუთრად მას დარჩა იმ დაუვიწყარ
პირველ სადილზედ.

თქვენ რაღას ბრძანებთ?

ორი საკლავი

(აზბაზი)

I

— მამასახლისო, როგო? ვინც შინა ვრჩებით და ვისაც ცხვრის ფარასავით არ გვერეკებიან ომში საელეტად — ჩვენ ცხოვრება აღარ გვინდა? თითო-ოროლა ბოჩოლადა დაგვრჩა, ამასაც რომ ხელიდან გვაცლით, ღმერთი აღარა გაქვთ?! ჩვენ რალამ უნდა გვაცხოვროს?!

— ვის დაქარგვიხარ, ნეტა შითხრა, კაცო, მე რა, ჩემ სახლში მივერეკები თუ? მიზრძანებენ და მეც ვასრულებ ხემწიფის ბრძანებასა.

— ერთხელ კეთილი ებრძანოს რამე ჩვენთვისა ი ხემწიფესა, თორემა სულ გამოიტა, გამოიყვა, გამოდიო!.. აღარ უნდა ამოგვასუნთქოთ?

— ხალხნო, მუქათათ ხომ არაფერს გართმევენ ი ხემწიფე თუ სხვა, საფასურს გაძლევთ და ეხლა როგორ საფასურსა! ვის ვინაზავთ და გაგიგონიათ ცოცხალი საქონლის წონით ყიდვა, რომელ ყასაბს უყიდნია თქვენგან მიწონით საკლავი და ან ვის მოუცია ფასი, რასაც ხემწიფე იძლევა? ბალახითა და წყლით გაგუდულ საქონელს იღებენ თქვენგან წონით და კალთით ფულს ვითვლიან. დავიჯერო კიდევ გეტქმით რამე ამაზედა?

— ეჰ, ძმავ, თუ დაგვეხსნებიან, არც იმათი კალთით მოთვლილი ფული მინდა და არც სხვა რამე. ოღონდ დაგვეხსნან, ცოტა გვაქვს თუ ბევრი, ის შეგვარჩინონ და ჩვენსას ხელს ნულა ახლებენ.

— კაცებო, წინათ ჩვენ ნებაყოფლობაზე მიაგდეს: ვისაც მოქარბებული და გამოუსადეგარი საქონელი გყვანდეთ, ის მოიმხეთ და მოგყიდეთო, ეხლა კი ჩვენ აღარა გვკითხავენ. პირდაპირ შემოგვაწერეს, როგორც ხარაჯა და ძალით ერეკებიან გამოუსა-

დეგარს კი არა, ჩვენ მაცხოვრებელ მუშასაცა და მოცალე საქონელსაცა. იქნებ ერთ ჩლიქსაც არ მივეცემდი ჩემი ნიშა ფურისას ერთ კალთა ოქროდაც კი, რატო არა მკითხეს, რო გაიგდეს და წაიყვანეს!

— ეი, კაცებო, ეხლა ი მიმინოანთ ირმა-ხარს ყველაზე უფრო ბა?... რა მარჯვენამ უნდა ამართოს დანა იმის ყელის გამოსაჭრელადა?!

— დაიჯერე, დათიავ, რო მართალს ამბობ.

— ეი, ის დალოცვილი მთელ ნახირში ისე ერჩეოდა ხოლმე, როგორც მთვარე მასკვლავებში!

— გუთანში და ურუმში რალა მოგახსენოთ? იქნება ჩამოუვარდებოდა მეუღლეს? ი, ქედმადლიანსა ყოველთვის ტოლი ედო ხოლმე უღელში და მიინც მთელ სოფელში ჯერ იმისი დამკვრელი ხარი არ გამოსულა.

— საწყალი მიხა დარდისაგან ლოგინად ჩავარდნილა.

— რაოდა განა ადვილია, კაცო?!. უფროსი ბიჭი იყო და ომში მოუკლეს, ი, ლექსა ბიჭიც ერთი კვირა არც კია, რაც წაიყვანეს სალდათში. ე შეილის სადარი ხარიც ხელიდამ გამააცალეს და თვალი გამოსთხარეს იმის სისხლიან საქონელსაცა და მთელი სოფლის ნახირსაცა. ღმერთმა კი დაიფაროს და ი ლექსა ბიქსაც რო აუტყდეს რამე — ხო დაიღუპა მთლად ოჯახი! თითქმის სამსამი ბურჯი გამოეცალა ოჯახსა და ერთი წელშიგატეხილი ბერიკაცი უძლებს მთელი ოჯახის სიმძიმესა!

— კაცებო, მე ის მაკვირვებს — თუ მანდ მტრობითა და სიმშურნით არ იყო საქმე, რალა იმ ირმა-ხარს წააველეს ხელი და გაიგდეს წინა?

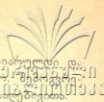
— მიხას მთელი საქონლიდამა, არა?... მაგრამ, არა, ძმავ, აქ სხვანაირადაა საქმე, მე და ჩემმა ღმერთმა!

— ეე!.. რა მიხა და რა სხვა — ყველანი მაგ დღეში არა ვართ?

— ჰოდა მაგ დღეში რო ვართ, როდემდინ, კაცებო? ბარემ, მოგვისვან ფიჩხი დიდ-პატარაიანათა, კაციან-დედაკაციანათა და გვიძახონ ანთებულ საკირეშია, ჰა!

— შენ ეი, საბრალო! ენა დაიმოკლე, ნუ წაგიგრძელებია, თორემა!

— თორემა რაო?... — და ასტყდა სასოფლოზე შეყრილი მთელი ხალხის არეული გაუგებარი ყატყატი.

— აბა, ლექსავ, ერთი შენებური მოიგონე, გამხიარულდი და ჩვენც გაგვამხიარულე, თორემა გული ბოლმით აივსოს. შენც გეგონე, კეს ამ დასანგრევ ყაზარმაში და დაგვამწყვდიეს ტუთსაღმრთვეით.

— რაღას გვალოდინებენ, ოჯახდასაქცევნი და არა ვგვზავნიან სადაც გასაგზავნები ვართ?

— აი, სახლ-კარი რომ ამოუწყდეთ!.. განა შეიძლება ამ დროს კაცი ჭერქვეშ იმყოფებოდეს და ისიც ამისთანა ტიალ ადგილას? კაცს სული ვერ მომიბრუნებია.

— ახ, ერთი კიდე დამაძინა გადაეღლართულ მინდორზე და თუნდა ჩემი დღე გააქრო. ი, დალოცვილი რა ტკბილია იქ ძილი!

— მგონია, მოვესწრებით, ლექსავ, კიდეც ყოფნასაცა და ძილსაც მინდორ-ტყეში, ოღონდ ერთი ჩქარა გაგვისტუმრონ აქედამა ამ სახლ-კარამოწყვეტილებმა. შინ მობრუნებული ბიჭები იძახიან. რომ იქ, პოზიციებზე ზამთარ-ზაფხულ სულ ცის ქვეშ ვიმყოფებითო.

— რას ამბობ, გიო, მე ყინვა-ყიამათში სიკვდილი მიჩვენია სულის მხუთავ ყაზარმაში სიცოცხლეს. მაგრამ იცი, მე უფრო რათ მეჩქარება აქედამ გასვლა? რაღაც იმედი მაქვს, იქნებ კიდეც დაეკრა როგორმე თვალი იმ ჩემ ირმა მოზვერსა. ოხ, რა ღმერთი გამიწყრა, რო გუშინ არ წამოვედი თქვენთან ერთად ბაზარში. ხომ შავხვდებოდი იმ ქედდალოცვილსა! რატო ძალა არ დამატანე. შე კაი კაცო, და არ წამიყვანე? ეს ოხერი, სიხარული და სიმხიარულე ქუცებ ჩამიხტება ხოლმე გულში და ამათამაშებს, ისე ბოლმაც მალე ჩამიწვება ხოლმე ჯანღივითა და თითქო სიცოცხლესაცა და თავსაც მაიძულებს. გუშინწინ გავიგე პირველად, რომ ი ჩემი ირმაც ჩემთვის გამოუყენებიათ უკან და ამ ამბავმა სულ ერთიანად მომადუნა და მომაჩალფოტა... აბა, რა ეშმაკი ვიყავი, გამეგო, რო გუშინ და ისიც აქ, ქალაქზე გამოატარებდნენ, თორე წამოუსვლელს რა დამაყენებდა!..

— რო არ შემრცხვეს, ათასი სული საქონელი მეტი იყო, მაგრამა იმოდენა ნახირში ისე მალე ვიცანით შენი ირმა, რო ჩვენ თითონ გავვიკვირდა. ან რას არ ვიცნობდით, კაცო! ის დალოცვილი, როგორც სოფლის ნახირში, გუშინაც ის იჩეოდა მთელ იმოდენა საკლავ საქონელშია. ყველა საქონელს ყურები ჩამოეყარა. თითქო გრძნობენო თავიანთ მუხთალ ბედსა, დაღონებული, ზღაზვ-

შნავდა ყველა წოდების, სქესის და ხნოვანების ხალხს ერთმანეთში
V არეულსა და აკინკულულს.

აი, დაბჯენია მაგრად ყავარჯენს თეთრ თმა-წვერ-ულვაშით შე-
მოსილი მოხუცი, მის მახლობლად ახალგაზრდა მანდილოსანი მსტრე-
კეცია მიწაზედ და, ბავშვმა რომ თვისი ტირილით გაქვავდა მისი
მწარე ფიქრები, ძუძუ ჩაუდგია მისთვის პირში. მეორე ადგილას
შუახნის კაცს ზურგზე წამოკიდებული ხურჯინის ცარიელი თვალი
ჯობთან ერთად ამოუდგია მარცხენა ილიაში და გულხელდაკრე-
ფილი დგას შეუნძრევლად. მესამე ადგილას მიწაზედ მოკეცილ
დედაბერს დაუბჯენია ჩაქინდრული თავი ნიდაყვებით მუხლებზე
დაყრდნობილ ორთავ ხელზედ და წასულა ღრმა ფიქრებში. აგერ,
ჩოხოსან თავადს თუ აზნაურს ქუდი გადმოუფარებია შუბლზე თვა-
ლებამდის, ქამრისათვის ჩაუჭიღია ორივე ხელს ცერები და ვაი-
ყურება საითლაც უმიზნოდ. კიდევ სხვაგან ფიქრს წაურთმევია
თავი ღამენამწარებ შვილთან გამოსათხოვებლად წამოსულ მამი-
სათვის და კურდღლის ძილით ელის შვილის ნახვას. ერთგან პაწაწა
ბავშვები გაჰირვეულებიან დედას და ისიც ცდილობს დააჩუმოს
ბავშვები დაპირებით, რომ მამას მალე ნახავენ. აი, კიდევ, მობუ-
ზულან ერთ ალგას ვასათხოვარი გოგოები და შეპყრებენ გო-
ცებით ხალხს. იქვე მოჩანს თავისი გახუნებული და საკერებლიანი
ანაფორით სოფლის მოძღვარი, რომელიც შესწივის ხან ერთს და
ხან მეორეს, რომ ვერც იმან უშველა რამე თავისი შვილის დახსნისა
საღდათობისაგან, როგორც ეს ბევრმა შეძლებულმა მოახერხა და
ვერც მფარველი და მშველელი იშოვა საამისოდ.

მხოლოდ ამ ხალხშივე დაძვრებოდა სამი-ოთხი პირი, აღმათ
ისეთივე გაცვეთილი ნამუსის პატრონნი, როგორი გაცვეთილიც
იყო მათი ნაჩინოვნიკარი ანუ ევროპიულ ყაიდაზე შეკერილი ტა-
ნისამოსი. და ხან ერთს მიუახლოვდებოდნენ, ხან მეორეს, რალაცა
ქალადებით ხელში და საიდუმლოდ ეჩურჩულდებოდნენ.

ამ უკანასკნელ პირთა გარდა, ყველა აქ მყოფ ხალხს გამოუთქ-
მელი დარდისა და მღელვარების ბეჭედი აჯდათ სახეზე და თითქოს
რალაც შიშის ზარით შეპყრობილნი მისჩერებოდნენ დიდ რკინის
კარს.

ბევრი ლოდინის შემდეგ გაიჭრიალა კარებმა და ყურებამდე
გაიღო. გაისმა ხმა-შეძახილი და კიდევ გამოჩნდნენ სამხედრო მუ-
სიკის საკრავებით საღდათები. მათ უკან მოპყვებოდნენ ახლად

მოკრეფილი სასაღდათონი, ზოგი უკვე გადაცმული ხალხის ტანსამოსში, ზოგი კი, უფრო მომეტებული, თავისვე ტანსამოსით.

მზიარულად და ყიყინით გამოეთხოვა ახალგაზრდობას და ადვილს, რომელთა ორი თუ სამი კვირის ბავშვობის თითქოს სამ წელიწადით ეჩვენებოდათ.

ახალგაზრდათა გამოჩენაზე ქუჩაში თავმოყრილი ხალხიც შეთონთქოლდა. ვინც იხსდნენ და იწვნენ, წამოიშალნენ ფეხზე და გაეხმაურნენ თავიანთ შვილებს, ქმრებს, ძმებს.

მუსიკის მოსაკრავეთა წინამძღოლობით ახალგაზრდანი გაამგზავრეს ქუჩებით შუა ქალაქზე ერთ-ერთ სათადარიგო რაზმში გასასტუმრებლად და მთელ ქუჩაში მყოფი სოფლელებიც დაედევნენ მათ უკან. ხოლო გარშემორტყმული საღდათები რომ არ აღეგნენ ნებას დაახლოვებოდნენ, იძულებული ხდებოდნენ, შორიდან გადაესროლ-გადმოესროლათ სიტყვები.

თუ ერთის მხრივ გულაჩუყებულთა ლაპარაკს ერთოდა ზედ უხვი ცრემლი, მეორეს მხრით საპასუხოდ ახალგაზრდათა თამაშობა, მზიარული ყიყინა და სიმღერა ისმოდა — უფრო კი მათგან, ვისაც არავინ მოჰსვლოდა გასაცილებლად, მაგრამ ყველა ამკარად შეატყობდა, რომ ეს სიმზიარულე ახალგაზრდათა როგორიღაც ნაძალადევი იყო და არა გულწრფელი.

მზარულთა შორის ლექსაც ერია, რადგანაც არც ემას მოჰსვლოდა ვინმე გასაცილებლად და გამოსათხოვებლად.

— აი, ლექსავ, სწორედ ამ ადგილას ენახეთ საკლავ საქონლის ნახირი, ჯარისავით რო მოუდიოდათ, საცა შენი ირმავერია, — მიჰმართა მას გიომ.

— აბა, გიო, შენ ვარაუდი გასწიე, თუ ჩვენც სწორედ ისე არ მიგვერეკებიან დასახოცად, როგორც ის საკლავი საქონელი მიუდიოდათ? — ჩაქრია მათ ლაპარაკში გვერდით მიმავალი.

— შენ რა გგონია, ლექსავ, ჩემმა მზემ, როგორც იმ ნახირიდან აღარ დაბრუნდება არც ერთი სული საქონელი, არ დაბრუნდება ჩვენგანაც არც ერთი ცოცხალი შინ. გამიგონია, უწინ თურმე ყველა თავის ნებითა და სურვილით მიდიოდა ომში და როგორც ქორწილში ისე მიუხაროდა და სახელითა და დიდებითაც ბრუნდებოდა. ბევრი დაბრუნებულა შინ მტერზე გამარჯვებული, ეხლა კი მართ-

ლაც პირდაპირ დასახოცათ მიველალებით, როგორც სკვლევი საქონელი.

— ეჰ! არა უშავს. რა! სადაც ჩემი ირმა იყოს, მეც იქ ვიყავი. რად მინდა მე ირმას შემდეგ ცოცხალი თავი.

— ეგ შენი საქმეა, თუ არ დაბრუნდები ცოცხალი შინ, მაგრამ მე ხელს ვერ მოვიწერ მაგაზე და კიდევაც დავბრუნდები შინ ცოცხალი.

✓ — მერე რა თაბაუთი აქვს იქიდან დაბრუნებას ცოცხლად? ჯაფარაანთ ანდროც კი დაბრუნდა შინ, მაგრამ მართლად უღევს კიდევ იმას ცოცხლებში წილი?! უხელფეხოა, ნახევარ კაციც კი აღარ არის. რას ვაქნევ მე იმისთანა სიცოცხლეს! სიკვდილი ათასწილად მიჩვენია ისეთ სიცოცხლეს.

— მართალს ამოვ, იობავ, მე და ჩემმა ღმერთმა! მეც სწორედ მაგ აზრზედა ვდგევარ: თუ ხარ ცოცხალი, ბარემ საღ-სალამათი იყავ კაცი, თორემ მახინჯი, სხვისა ბარგად და დასაციანად გადაქცეული კაცი რა სასიცოცხლოა?

— ვაიმე, ვაიმე, თქვენ ჯერ კიდევ ბალღები ჰყოფილხართ, ბიჭებო! როგო? საქმე იქამდის მივიტანო, რომ ან მომკლან და ან დამასახიჩრონ ისე, რო ცოცხლებში წილი აღარ მედოს?!

— ყველა, ყველა და შენ როგორღა ჩაგიგდეს ხელში, ლევან, და ჩვენთან ერთად საკლავად გაგხადეს?

— აკი გითხარით, ბიჭებო, თქვენ ბალღები ყოფილხართ-მეთქი! ხელში ვინ ჩამიგდებდა, თითონ ჩავუვარდი მე...

✓ — ებეი!.. მითამ იმას ამბობ, შენი სურვილით მიდიხარ, არა? იმისი არ იყოს, ძველ მამა-პაპასავით სიხარულით მიდიხარ ომში, ჰა? გამარჯვებით გინდა დაბრუნდე განა შინ, იმათა ბაძავ, ჰა, ლევან?

— შენ ეგ დაცინევა, იობი, ჯიბეში შაინახე შენთვინა, გამოგადგება სადმე, მე კი, გარბოდას ბიჭმა, კარგა ვიცი, რასა ვშვრები და რათა. გეუბნებით, ძალად ჩავუვარდი მე თითონ ხელში. მინდა ისიცა ვცადო და ვნახო, რაც ჯერ არ მინახავს, რო უფრო გამოვიცადო და სადაც და როგორც შეიძლება ყველაფერი ჩემ ქეიფზე გავაწყო. ჯერ მივიღეთ ადგილზე და მივიხედ-მოვიხედო: თუ იმისმა ცოცხლებმა იციან, მკვდარს საით უყონ თავი, გარბოდას ბიჭმაც იცის, საით მოექცეს, თუ ჰქევაში არ დაუჭდა იქ ყოფნა. ისეთ ჩინჩილებს ვეცე, რო მზის სინათლემაც კი ვერ ჩამოატანოს, არამცთუ კაცის თვალბმა დამკრას.

ახალგაზრდათა რაზმს სათადარიგო რაზმიდან მუსიკალური
მოეგებნენ მომავალი ამხანაგები და ისე მიიღეს დიდის ყოფითა და
ზეიმითა.

— ჰაი, შე დასაქცეო ლევან, უთუოდ გაიგეს, რა რაზმისაა
გამოჩენილი კაცი ხარ და ეგე, კიდევ იმისათვის მოდისა და მოდისა
ვე შენ მოსაგებებლათ.

— ვაი, მაგით თუ უნდათ მომატყუონ და მომიგონ გული!

IV

— კაცებო, რა დომხალივით აგვრივ-დაგვრივეს, — შეჰჩივოდნენ
ერთმანეთს ახალგაზრდები, როცა ჩაებნენ საქმეში. — მარტო
ჩვენიანები მაინც ვყოფილიყავით ერთად, მაშინ კიდევ არაფერი
უშავდა რა. ეხლა კი ამოდენა არეულ ხალხში თავბედისა არაფერი
გაგვივია.

მართლაცდა რაზმში რამდენიმე ხალხოსნების წარმომადგენელ-
ნი იყვნენ სხვადასხვა ენაზე მოუბარნი.

ერთი და იგივე ხალხოსნობის შვილნი, სხვადასხვა მხრიდან მო-
სულნი, ძლიერ მალე დაუახლოვდნენ და მიეკედლნენ ერთმანეთს.
მხოლოდ ქართველები შეადგენდნენ პირველად გამონაკლისს. ამათ
ჭერ ცალკ-ცალკე ჯგუფები შეადგინეს და ერთმანეთს თვალით
სინჯავდნენ და ზომავდნენ; ჯგუფ-ჯგუფად ლხინობდნენ და მუსაი-
ფობდნენ თავისუფალ დროს. სიმღერასა და ცეკვა-თამაშში ერთმა-
ნეთს ეჯიბრებოდნენ. ხოლო თანდათან უახლოვდებოდნენ ერთმა-
ნეთს, უამბობდნენ თავგადასავალსა და შინაურ გარემოებებს, სა-
დაურობას. ამრიგად ეცნობოდნენ ერთმანეთს, ბოლოს მჭიდროდაც
შეკავშირდა ყველა ჯგუფი: ეხლა ერთად ლხინობდნენ, თამაშობდ-
ნენ, და თუ ექნებოდა ვისმე რამე, უერთმანეთოდ არა სჭამდნენ
და არა სვამდნენ. ამისთანა შეკავშირებაზე ყველაზე მეტად ლექსა
გაისარჯა და იმეცადინა. იგივე გახდა ლხინისა და თამაშობის მო-
თავედ. ლხინი და თამაშობა, მისივე მეცადინეობით, სრულიადაც
არ უშლიდათ მათ სამხედრო სწავლა-ვარჯიშში, პირიქით ახალ-
გაზრდანი ძლიერ დააინტერესა და გაიტაცა მოძრავ-მოუსვენარ
ყოფა-ცხოვრებამ. როგორც სიმღერა და თამაში არ ეზარებოდათ,
ისე სწავლა-ვარჯიშობაც და აქაც ალექსა მოექცა ყველას თავში.
იმან თითქოს დაივიწყა, დროებით, რასაკვირველია, სოფელიცა და

ვენა, ძმავ! გამოტეხილს გეუბნები, მეც ვერ მოვითმენდი უფროსების ადგილზე.

— გალახულების ადგილზე რო იყო, მოითმენდი?

— ვერც იმას მოვითმენდი და არც იქამდის მივიყვანე საქმეს, რომ ჩემთვის ტალამაშები ეჭმევინათ. ხო გაგიგონიათ, ^{საქმის} ~~საქმის~~ სახრეს არ დაირტყამსო.

— ესლა კარგი ხარი რო არ ვიყო, იმისათვის უნდა მამდგე და მიზაპუნო?

— მაშ, რა ვენა, თუ უამისოდ ფეხს ვერ გადაგადგმევივინებ? შე კაი კაცო, რატო შენ არა გცემენ, ან მე, ან იმას უსაბუთოდ? განა რო ჩვენ არ ვიკისრებთ, საქმე იქამდი მივიყვანოთ; მაგათ კი ისე დაკარგვიათ თავმოყვარეობა, რომ ერთი ჯოხი რო ქვეშ ეგოთ და მეორე ზედ ედოთ, აინუნშიაც არ ჩაიგდებენ.

— არა, ლექსავ, შენ რაც გინდა თქვი და მე კი ვერ მომინელებია ეს. რატო ეგენი უნდა გვცემდნენ და ჩვენ არა? ახ ნეტავი ერთი ჩემი დღე გააქრო და რამდენიმე ხნით მაგათი უფროსი გამხადა და მე ვაჩვენებდი მაგათ, თუ ცემა როგორი უნდა.

— მეც ვეთანხმები, ლექსავ, ნეტა რით არიან მაგათზე კარგები ი უფროსები?

— ჰოდე და რა იცი შენა, რო ის ხებრე და გაუთლელი იმათ არა ჯობია?

— ეი!.. შენ კი შეპტოპე, ძამიავ, მორევში! თავად აპალატებსაც ჩამოართმევ და შენ დაიკრავ. თორე სხვას ხო წინ არაფერი დაუდგება.

— კაცებო, მე კიდენა ის მაკვირვებს ძალზედა, რო თავის გახაგებ ენაზე ელაპარაკებიან და კიდევ ვერაფერი გაუგიათ, ჩვენსავით უცხო ენაზე რო ელაპარაკებოდნენ, ნეტა მაშინ რაღას იზამდნენ?

— აბა, შენ ეგა თქვი! მაშინ გენახათ კიდევ მაგათი ჭაპანწყვეტა, უბედურება.

— ჭაპანი, მე ვიცი, „ბორჩს“ ველარ შეეჭეოლდნენ!..

— აი, მართლა და „ბორჩის“ ჭამაში კი ყოჩაღები არიან!.. კაცო, ეგ ოჯახდაქეთულები რამოდენა წვენსა ყლუბავენ — გაძლომა აღარ იციან, კაცო! რა ვიცი მაგ ოხერსა მე კი აქამდის ვერ შევჩვეულვარ, ეგენი კი ასე მუსრს ავლებენ. სამი-ოთხი კოვზი რო შევვხრიპო, მუცელი დაცალა გოჭივით გამებერება ხოლმე. ღმეროს

დაულოცია ისევ ჩვენი ლობიო, ის დალოცვილი, კარგადაც გაძ-
ლობს, არც მუცელს გბერავს და ყუათსაც გაძლევს.

— სწორედ შენი გულსათვის აკეთებენ, გიო, ლობიოს, რო-
ემანგრე გყვარებია! შე კი შენს აქაურ ლობიოს იყავს მხოლოდ
დეკეულის სუკებს ვარჩევდი.

ბიჭილიქოთქაქა

— ჰაი თუ შენც კი მოგაკლდა, ლევან, ქორივით თავისუფალი
ნავარდობა და მცვარიანი წვალები და მსუქანი ყაურმა! მაგრამ
რამდენი ცხვარი და ძროხა გადაურჩა შენ ხანჯალსა და მათი პატ-
რონები შწარე ცრემლებსა!

— მე ისევ გარბოდას ბიჭი ვარ. თუ გამაჯავრებენ, იქნება მო-
ვუსვა ფეხი და ამოვსკუბდე ჩემსავე ადგილას და დავაშიშინო ჩე-
მებურად მწვადები. შენ კი, გიო, გირჩევ სადმე ერთი ბადე იშოვო,
რომ როცა ლობიოს შეჭამანდს გაგიკეთებენ, ესროლო, ვეგებ ლო-
ბიოს ერთი მარცვალი მაინც დაიჭირო!

— არა, შე დასაქცევო ლევან, არ შეგეცოდებოდა ხოლმე ი
უშობელა დეკეულებსა და გამოსაქნელ მოზვრებს ყელს რო
სტრიდი?

— მეცოდებოდა რასა ჰქვიან, კაცო, როცა გინდა შენი ქეიფი
და სურვილი შეისრულო! უშობელა დეკეულს კი არა, თუ მომექე-
ფიანება, კაცსაც არ დავინდობ.

— კაცი შემოგვედომია ჯერა?

— ჯერ არა, არც მქონია შემთხვევა ისეთი, რომ საჭირო ყოფი-
ლიყო, თორემ უკან არ დავდგებოდი.

— მაშ, ერთი ამ ოსმალოებს გაუსვი, შე დასაქცევო, ხელი და
ყაფლანი გაივლე!

— მაგ პირობას კი ვერ მოგცემ. მე თითონაც კარგა ვიცი, სად
უნდა გავუსვა ხელი და სად შევაყენო.

— მართლა კი არ დაძვრილო, კაცო, აქედანა! პატა მასვენე
ი ხალხი და ცოტა მაინც შაუშრე თვალზე ცრემლი.

— ვინ ატანთ ძალას — იტირეო?

— რას ამობ, კაცო, ზოგს ერთი ტანა ძლივს გაუზრდია, ან
ვაცი-ვაგლახით ქოსმენი გაუჩენია, მათ ნაამაგარს კი შენ შეექცევი,
მაშ, რა ქნან, რო ცრემლი არ დაღვარონ!

— ჰაი, ლექსავ, შენი ირმაც კი გადაამირჩა ცოტას!

— კიტრის ქურდი იანვარში იკვებხისო, არა? შე ოჯახქორო.
განა იმის ყელის გამოსაჭრელად მარჯვენა უნდა აგემაართან? და-

ვიჯერო, არ აგიკანკალდებოდა მარჯვენა და მავ ზელიდან ხანჯალს
არ გაგივარდებოდა?!

— ხელი ამიკანკალდებოდა რა, ხამი ვიყავი თუ? პირიქით, უფ-
რო გაბედულად გამოვესვამდი ხანჯალს ყელში, რადგან სიკვდილის
გულისთვის კი არ მინდოდა მისი დაკვლა, მინდოდა სიკვდილზე უკეთესი
ჩამედინა. მთელი სოფლის აგანგაშება მინდოდა. ხო მთელი სოფ-
ლის საქები და სალაპარაკო იყო ი შენი ირმა და აი სწორედ ამით
მინდოდა გამომეცადა მთელი სოფელი, თუ რას იტყოდა და რას
იქმოდა.

— მაშინ კი უთუოდ ხელსა გტაცებდნენ.

— როგორ არა!.. ყურში უჩურჩულე გარბოდას ბიჭს! ბევრჯერ ✓
მოინდომეს ჩემი ხელის ტაცება, მაგრამ ვერაფერს გახდნენ და
ვერც მაშინ გახდებოდნენ და ვერც როდისმე გახდებიან.

— აბა, აგე სავარჯიშოთ გვეძახიან, ლევან.

— მე მუცელი მტკივა, ვერ წამოვალ.

და ყველანი, გარდა ლევანისა, გაეშურნენ ვარჯიშობაზე.

V

— ვინ იცის, კაცებო, ესლა ი ჩვენი ნაამხანაგრები სად არიან?..
ან ცოცხლები თულა არიან ისევ! რა კაი ბიჭები იყვნენ სოსა, მიხა,
ტიმოთე, ბასილა, გეგენა. ჩვენ კი ღვთის მადლით ჯერჯერობით
ყველანი გადავურჩით სიკვდილსა.

— ამ სახლ-კარამოწყვეტილებმა რაზე დაგვაშორეს ერთმა-
ნეთსა და დაგვსაქსეს აქეთ-იქითა? ერთად გვაშაღებდნენ საბრ-
ძოლველად, ერთად ვლხინობდით, შავეჩვიეთ ერთმანეთს. ბარემ
გაჭირვებასა და ბრძოლაშიაც ერთად ვყოფილიყავით, უფრო არ
გავიტანდით ერთმანეთს საფრთხეში?

— ოჯახი რომ ამოუწყდეთ!

— ჰაი დედასა, ბიჭებო. ნეტაი იმ დღესა! შარშან ამ დროს
გულგაღვლილი მესვეურად ვუდექი მომკელ ბიჭებსა და გამქონდა ✓
სვე სვეზე!.. ეს, რა კარგია, ე ოხერი!.. მთელი დღე სულის მხუთავ
სიცხე-პაპანაჭებაში ოფლად რო გამოიწურები და სადამოს ხანს
რო დაუბერავს სასიამოვნო გრილი ნიავი და შენც შეუღლები ში-
ნათკენ გზასა, „მუშლი და მუხასაოს“ შემოძახილთა... განა შეედ-
რებალა კიდევ რამე ამას ქვეყნიერობაში?!

— ეგ ხომ კარგია, ლექსავ, მაგრამ შენ ეს მითხარ — ის კი არ

ვარგა დღე ღამეს რო გავყრება, ვალეწვა-განიავებაში დაღლილ-
დაქანცული წამოპწევი ცოტა ხანს თვალის მოსატყუებლად, ამო-
ყოფს ყურს დავახშებულ ბადრი მთვარე და თან ამოყოლილი
ნიავი ჩაგისინებს ყურში — გეყოფა ძილიო. შენცა! შენცა!
მთელი დღის ნალეწ დაგროვილ ხორბალს და დაღლილ-დაქანცულს
და თანაც შენ სმენას ატკობს, ახარებს ნიჩბის მალა შესროლილი
და ძირს ბარაქიან შხუილით ჩამონადენი მარგალიტივით ხორბა-
ლი!.. ეკე! მორჩი საქმესა, წამოუწევი ხვავს იქვე დაგვილ კალოზე,
მკერდი ნიავს მიგიშვებია, თვალეზი — ბადრ მთვარესა. ნიავი რო
მკერდს გიგრილებს გარედამა, მთვარე რაღაც ჯადოსნურად თით-
ქო გულში გიძვრება, გითბობს გულსა და გივსებს კეთილი იმედი-
თა და შენც ეძლევი ტკბილ ძილსა.

— ოჰ, მთვარის ამბავს ნულა იტყვი, ძილი რას მიქვია, როცა
ბადრი მთვარე დაგყურებს! ეგ დალოცვილი რა დიდი მანუგეშებე-
ლია და გულის მოპასუხე ჩვენი გლუხკაცობისა. დღის მუშაობი-
საგან დაღლილ-დაქანცული ღამე რო მიაჭრიალებ ჟრემსა, განა
შენ თვალს ძილიდა მიეკარება, თუ ამ დროს მალლიდამ მთვარე
დაგყურებს და ურმულს დასძახი! განა მარტო დაგყურებს რა?!..
ის დალოცვილი თავისი მომხიბლავი სინათლით თითქო, კაცო,
ყურში ჩაგჩურჩულებდეს: ამოთქვი, ამოთქვი შენი ბოღმა და
ვარამი გულის სიღრმიდანო და მეც გამიზიარე, რო მიეცეს შვება
გულსა და იგემოს ლხენა-სიამოვნებო... შენც თავბრუ გესხმის
სიამოვნებისაგან და ყოყმანში ხარ: მართლა მთვარე გიყურებს
მარტო და ჩამოგძახის ამას, თუ ივანეს გოგო თავისი თურაშაული
ლოყებითა, მაყვალა თვალებითა და ტკბილი ტუჩებით? ვენაცვალე
მე იმას!.. შენ ღიღინებ და შენი ირმა ვისმენს ამ ღიღინს მწუხარე
ხმაზედ, ნაღვლიან ხმაზედ. იმსაც ვენაცვალე — ჩემ ირმას ქედში,
მოავორებს დინჯად სავსე ურემსა, — აქ ლექსამ მოიწმინდა უხვად
ჩამონადენი ცრემლი.

— მართლა, კაცო, და რათ არის ისე, რო, როცა მთვარეს უყუ-
რებ, უთუოდ საყვარელი გოგოც უნდა მოგავონდეს და წამოგიდ-
გეს თვალწინა?!

— ბიჭოს, ვიო, განა შენც გიყვარს ვინმე? მე ასე მეგონა, მარ-
ტო ძილი და ლობიოს შეჭამანდი გიყვარსო.

— მა რა, ყველა შენსავით გულცივი გგონია? მარტო სუკების
მეტზე აღარაფერზე რო არ ფიქრობ.

— აბა, მოდი და ამის შემდეგ დაანებე თავი სოფელსა და ქალაქში ჩადი და ამოიჩიე ი შენი ბიძაშვილი რო გვიჩვენებს ყველას რამე ხელსაქმობა.

— აჲ ამიტომ არ ვუჯერებ და არ მივიმტვრევ ფენქს ქაქსი საკენ! სიტყვით რომ ვერ მომხიბლა და ვერ დამიყვანა დაცინვითა და გამოჯავრებით უნდა შემაცდინოს: ხან მეუბნება ბურჯუა ხარო და იმისათვის შენ ყურში არ შედის ჩემი ნალაპარაკვიო, ხან — ტეტია ხარო და როგო მისწვდება შენი ჭკუა და გონება იმ ჭეშმარიტებას, რომელსაც მე შენ აშკარად გიყენებ თვალწინაო. მაგრამ ვერ მივართვი, მე იმან ვერ დამცალა და პოობა ვერ მათქმევინა, თუმცა დამეჭადდა, რო იმედს არ ვიტეხავ, ჩემსას უთუოდ გავიტანო. მართალია, ბიჭებო, გაიგეთ იმ დღეს რა ილაპარაკა? იობავ, შენ უფრო კარგა აპკრეფავ ხოლმე სხვისა ნალაპარაკევს, გაიგე რამე?

— ვერაფერიც ვერა გავიგე რა. ან როგო გაიგებს ყე ჩვენი სოფლის კაცი იმას, რაც იმან ილაპარაკა, თუ ქალაქში გაეშმაკებული კაცი არაა. წინათ უფრო გასაგებად ლაპარაკობდა, მაგრამ ძლიერ კარგი კი ილაპარაკა იმ დღეს.

— ეგ არის, ქვეყნიერებისა მაგათ უფრო ყველაფერი კარგა ესმით. ჩვენ სოფლელ ქართველს არაფერი გაგვეგება ქვეყნიერობის საქმისა, თუმცა აქ ეხლა მაგათ ბევრ ჩვენებს გამოუფხიტეს ყურები და ვინც კი შინ მშვიდობით დაბრუნდება, სულ სხვა იქნება — გამოფხიზლებული მიეა შინ. ტყუილა კი არ არის ნათქვამი — ზოგი ჭირი მარგებელიაო.

— ის მეორეც კარგა ლაპარაკობს აი, მაგრამ შენი ბიძაშვილი კი ბევრად დაპკრავს იმასა.

— რა თქმა უნდა. რომ კარგა ლაპარაკობენ ორნივე, მაგრამ ოჯახქორები მეტისმეტად ჩასტირიან ამ კუჭსა. აბა, მე კი რას გავხედები მაგათთან, მაგრამ ერთი გული მეუბნება — გამოუპასუხეო.

— ე დასაქცევი ლევანას კი ძალიან მოსწონს მაგათი ლაპარაკი და სულითა და გულით ემხრობა მათ.

— რატომაც არ მივემხრობი რო მართალსა და ხალხისათვის სასარგებლოს ლაპარაკობენ.

— შენა, ჩემო ძმაო, ემხრობი მაგათ იმისათვის, რო სწორედ შენსა და შენისთანა ხალხის სასარგებლოს ლაპარაკობენ. შენ შინ კატა არაფერს შეგიჭამს და გარეთ ძაღლი; სეტყვა მოვა — არაფე-

✓ რი დაგესეტყვება და საქონლის ჭირი გაჩნდება — ერთი ბლგანაც არ მოგიკვდება და აბა რას წაგართმევენ შენ, ქვეყნის სარჩოს დადებლის გაყოფ-განაწილებაზე რო მიდგეს საქმე? შენ პირაქით, გარგუნებენ და არაფერს არ წაგართმევენ კი და რასაკვირველია, მხარს დაუჭერ და მიემხრობი მაგათა. მაგრამ შენ ~~ქვეყნის სარჩოს~~ რი, რასაც გარგუნებენ, დიდხანს გაგყვება ყე ის ~~ქვეყნის სარჩოს~~ შრომით არ მოუპოვებია, ძმავო, და არ დაუზოგნია სარჩო, იმას

✓ ქვეყნის დოვლათიც რო მიაყარო, მაინც, მე ვფიქრობ, უყამურად მოეპყრობა ამ სარჩოს, საჩქაროდ გააქრობს და ისევ უქონელი დარჩება და სხვას დაუწყებს ხელში შეყურებასა ან წართმევასა — აგერ აზნაურებს — მუქთახორებს ვერ ხელავ?!

— ეჰ, რაც შევქამე, ის შემჩაო, რაც არა, ოხრად დამჩაო. მე იმაზე ვდგევარ და ვიღებე კიდევაცა მანამ ცოცხალი ვარ.

— ეე, ჩემო ლევან, ეგ რო გაგიგონია, განა სხვისა ნაშრომი უნდა ჭამო რა — შენი მონაგარი.

✓ — მე, ლექსავ, მეტისმეტად მეუპირულება და არ მომწონს მაგათი ერთი რამ: მამულები ყველას უნდა ჩამოერთვასო და საყოველთაო, საზოგადო უნდა გახდესო. ბატონიანთ ლელოს რო ჩამოართვან მთლად მამული და იმისი ჭავრი ამამყარონ, გაგიხარიან, რო მე სულ ცალ ფეხზე ვიხტუნო მეტისმეტი სიამოვნებისაგან, მაგრამ მეც რო ჩამამართვან, კაცო, ი ჩემი მაჩვის მიწა ან ვენახი

✓ და ვისაც არა მგონია, იმას გაუბოძონ, ხო ჭავრით მოკვდი, კაცო. რაცა მაქვ, იმას მართმევ და რაც არა მაქვ იმაის მამცემ? თუ ჩემი სარფა და სარგებლობა უნდა ვისმე, რაცა მაქვ, იმას თავი დაანებონ. ის მევე დამიტოვონ. ოღონდ თუ რამ სხვა ემეტებათ ჩემთვისა, ის მამცენ იმდენი, რამდენიც საჭიროა ჩემთვისა, იმ პირობით კი, რო მოცემული საჩუქრად იქნება მოცემული თუ საფასურითა, სამუდამოდ ჩემი იყოს, საკუთრებად დამჩრეს და არავინ მყავდეს სხვა მოცილე და მოდავე, თორემა ჩემ აშენებულს და ნამაგარს, ვენახსა ან ნაფუძარს სხვა დაეპატრონოს? ან მაშიჩინონ სადმე ცარიელი ადგილი, ყამირი, ავაშენო ვენახი ან ხეხილი გავაშენო და სუტრძენი კი სხვამ მოიროთველოს და ხილიც სხვამ დაკრიფოს — სადაური რა იქნება?! მე ეს ვერ გამიგია. ან, ერთიცა ვთქვათ, ოჯახში — ჩემი იქნება თუ სხვისა — მთელი საკაცეთი, მუშახელი, რაიმე ჭირმა გაწყვიტა და დარჩნენ მარტოდ ყელგამოყრილი ქვრივ-ოხრობა და ობლობა, რამ უნდა აცხოვროთ ისინი, თუკი

შვილი, ისიც ნასწავლი — და, ლაპარაკობენ, თურმე ყველაზე არ-
გა ის ქადაგობსო ძმობა-ერთობაზე და გაჭირვებულების გამოარ-
ჩლებაზეო — თავის ღვიძლ მშობლებს იფიქრებს და არა მშველის
და სხვას მიჰხედავს და დაეხმარება?! რა ვიცი, ძმავეს, ვერაფერს
ხალხი თუ ჩამოყალიბდება ესლანდელი ხალხისაგან, უფროვე უფრო
ჩვენებური შენ-ჩემობა, შურიანობა, მტრობა, არა მე ვიყო და შენ
კი ნუო — თუ ყველა ესენი ისევ იქნება ცხოვრების საწყაფ-საზო-
მდა იმ მომავალი ხალხისა და იმათ ცხოვრებაში, რომელსაც გვიპირ-
დებიან, თქვენც არ მომიკვდეთ, რო ქვრივ-ობლობასა და უპატრო-
ნოებს ცრემლს ვერავენ შეუშრობს...

— იობავ, დღეგრძელი ხარ, სიტყვა შინახე... მეც ეგა მაქვს
თავის სატეხათა... იმისთანა ბედნიერ ცხოვრებასა და ფუფუნებას
რო გვიპირდებიან და თანაც ამობენ, რო სამუშაო დღეც უნდა შე-
ცოტავდესო, მუშაობა უნდა შემცირდესო, საიღამლა უნდა გაჩნდეს
ი სარჩო-საბადებელი, რაც ხალხს მოუნდება კეთილი ცხოვრები-
სათვის — ვერ გამიგია ესა... კაცო, თქვენმა გამარჯვებამ, დილით
სალამომდე თავქვე ვკიდევართ, მალლა ვერ აგვიხედია და კიდევ
შემშლით და სიცივით ამოგვდის სული, ვიხოცებით და ცოტა რო
ვიმუშაოთ ყველამა ან არ ვიმუშაოთ, რადგან თავისუფლება იქნება
ყველაფერში, ზოგი ყალადანა ხო არც იმუშავენს, საიღამლა რა
უნდა მოვიდეს, რო ყველას გასწვდებ? აი, ესეც არ მესმის, ვერ
გამიგია და რა ვქნა!

ეტყობოდა ქიტას უნდოდა გაეგრძელებინა სიტყვა, მაგრამ
უფროსმა უბრძანათ სროლისათვის მოშზადებულოყვენს.

— რას ამოვ, კაცო, ეგენი თავისებურადა ჰქრიან და ჰკერა-
ვენ.

— ძალიან არ ააშენებს კაცი ოჯახს, თუ მავათებურად რვა-რვა
საათს იმუშავენს დღეში, როცა ჰხედავს, რო ყანა შიგ იწვის.

— ცის ქვეშ მყოფ კაცის ჰირნახულს ბევრი საფრთხე სდევს
ციდანვე და იქ მუშაობაც ვერ დაემორჩილება მავათ კანონსა.

— ეგ მოკლე დრო მუშაობისა თავის ქარხნებისათვის დაი-
ნარჩუნონ, ჩვენ ეგ არ გამოგვადგება, ძმა!

მილაპარაკობენ თოფებისაკენ ზანტად მიმავალი სალდათები.

VI

იმ რაზმში, სადაც უკვე ბრძოლის ველზე მოჰყვა ლექსა, მსახუ-
რობდა ქალაქის მუშა ჩილინგარიც — ლექსას მოგვარე. მამამისი,

რომელსაც თავი მიენებებინა სოფლისათვის და ქალაქში დაბრუნ-
 ვებულებო, ლექსას მამას ბიძაშვილად მოჰხვდებოდა:

აი, ეს ორი მოგვარე შეჰხვდნენ ერთხელ ერთმანეთს, კინისკენ
 კითხვით გამოირკვიეს და აღმოაჩინეს ერთმანეთის წინაშე

ნათესაუფრმა წრფელმა გრძობამ ერთის მხრივ, ხოლო თანა-
 მოაზრეთა მოპოვების სურვილმა მეორეს მხრივ, ეს ორი მოგვარე
 და შორეული ნათესავი ძლიერ დაუახლოვა და დაუკავშირა ერთ-
 მანეთს, მიუხედავად იმისა, რომ იშვიათად ჰხვდებოდნენ ერთმა-
 ნეთს. ლექსას სამყოფელო ადგილი რაზმში მოწინავე სანგრები
 იყო, მისი ნათესავი კი ხელობის წყალობით რაზმის ზურგში იყო
 მოქცეული. ხოლო როცა კი მიეცემოდა ხოლმე ლექსას შემთხვევა
 ნათესავის ნახვისა, თავისი მთავარი მცნებით სამშობლო სოფელში
 გადაფრინდებოდა და იმისთანა სიტყბოებასა გრძობდა იმეამად,
 როგორსაც მშობლებ-ნათესავებით გარშემოხვეული. ამ სიტყბოე-
 ბას მას უორკეცებდა ნათესავის საუბარი ისეთ საგნებზე, რის
 მაგვარიც ჭერ არაფერი სმენოდა.

როგორც თვით ლექსა, ისე ყველა მისი სანგრების განუყრელი
 ამხანაგები ალტაცებაში მოდიოდნენ ლექსას ნათესავისა და მისი
 ამხანაგის — ხანდახან ამხანაგიც მოჰყავდა სანგრებში — ნალა-
 პარაკევიდან და პირველად სიტყვაშეუბრუნებლად უსმენდნენ მათ
 საუბარს, მხოლოდ ერთხელ გადავიდა ლექსა თავის წრესა და შე-
 ეკამათა ნათესავს.

— ლექსავ, ცოცხალი თავით არ მოგეშვები და უთუოდ კვერს
 აგალებინებ ხელში, — უთხრა ნათესავმა.

— შენ არ მომიკვდე, ლექსამ ეგ სისულელე არ ჩაიდინოს.

— როგორ? მე სულელი ვარ განა, რო კვერი მიჭირავს ხელ-
 ში? — ჰკითხა ნათესავმა წყენით და დაცინვის კილოთი დაუმა-
 ტა: — იქნება გეშინიან ხელები გამიჭუჭყიანდებაო?

— ვინ ამობს სულელი ხარო?! ან ხელების გაჭუჭყიანება რა
 შუაშია აქ? კაცია და გუნება. არ მამწონს ეგ ხელობა და რაც ჩემ
 გულს არ ეცხობა, იმას როგო მოგვიღო ხელი? განა ჩემი ნამგალი
 კი ნაკლებია შენ კვერზე? ✓

— რას ამობ! ნამგალი რა მოსატანია უროსთან? სად ურო და
 მისი ბარაქა და სად ნამგალი თავისი ბარაქით! ნამგალმა, ასე
 ვთქვათ, სულ ბევრი-ბევრი ერთი თვე იმუშავა და აბა რა უნდა

იყოს ერთი თვის მუშაობა და ნამუშევარი? ურო-კვერო კი მიიღო წელიწადი განუწყვეტელი მუშაობის და აკურთხავს ფულებს.

— კაცო, და მარტო ნამგალზე ხო არ ჰკიდია ჩვენი წესები ნამგალის გარდა რამდენი სხვადასხვანაირი საქმეა მსგავსი იყოს, განა მარტო ფულების შოვნა უნდა ახალისებდეს მუშაობაში კაცსა? ჩემმა მზემ, მე ვერც კი წარმომიდგენია მთელი წელიწადი დილიდამ საღამომდე როგო უნდა უქაქუნოს კაცმა გრდემლსა, რომ არ მოჰსწყინდეს! ნამგალი კი, სავსე ყანაში რო დავენოლავ, მე მაშინ არც ფულები მაგონდება, არც იმაზე ვფიქრობ, რომ ზამთრის სარჩოს ვაგროვებ. მარტო ჩემ გულს ვალაღებ, ვასიამოვნებ მაშინ — იმიტომ რო თითონ გული მთხოვს ამას.

— მარტო გულის აყოლა კაცს ვერ ააშენებს, ჩემო ლექსავ.

— ეე! აშენებულაც ბევრი გამიგონია, რო ოხრად დაპრჩომია ქონება.

— არა, მე სიმდიდრეზე როდი გელაპარაკები, პირიქით, მე სიმდიდრეცა და მდიდრებიც მძულან და კიდევაც ვებრძვი მათ. მე იმას ვამობ, რო კაცს უზრუნველი ლუკმა ჰქონდეს — აი ეს არის მისი აშენება. ამისათვის კაცს მარჯვენა აქვს მინიჭებული და ეს მარჯვენა ისე უნდა მოიხმარო, რო ცოტა ძალა და ღონე დახარჯო და ნაყოფი კი ბლომა გამოაღებინო ამ ცოტა ძალ-ღონეს. ამისათვის კი საჭიროა ხელობის შესწავლა და ჯან-ღონის დაზოგვით მოხმარება, რომ საბოლოოდ შეჰყვეს და მალე არ გადატაკდეს კაცი ჯან-ღონისაგან. სოფელში კი ამას არ დაგიდევენ და ჯანის დაუზოგველად მუშაობენ, მალე სტყდებიან ჯანზე და არც იმ ნაყოფს იღებენ მუშაობისას, რასაც ქალაქის მუშა იღებს.

— რათ მინდა ისეთი ლუკმა, ან ჯანის დაზოგვა, თუკი სიამოვნებას მოვაკლდები და ჩემ ჭიას ვერ ვაგებარებ! სოფელშიაც, შე კიი კაცო, ჰამ ლუკმაც რო მაქვს ცოტა თუ ბევრი, ჰამ საკუთარი კერაც და ჩემ ჭიასაც ვაგებარებ, ამას რა სჯობია! ქალაქს რას დავეძებ?

— რაო, მე რო ჩემი საკუთარი კერა არა მაქვს და არც მინდა რო მქონდეს, იმისათვის შენზე ცუდ სახლში ვცხოვრობ? საცა ფულია, სახლიც იქ არის და, თუ გინდა, სიამოვნების ნახვა და ჭიის გაგებარება, სწორედ სოფელს უნდა დაიანებო თავი და ქალაქს მიაშურო. იქ ნახავ ნამდვილ სიამოვნებას.

— აი, ისეც გაატილებს ღმერთი, რაც იქ სიამოვნება ვერა
ვნახე და ნურც მაჩვენოს კიდე ღმერთმა!

— ეგ იმისთვის მოგჩვენებია მაგრე, რო ყაზარმაში წყვედული და არსად გიშვებდნენ. როცა შენ შენ ნებუნე ღმერთს
აი, მაშინ ყველაფერსა ჰნახავ და კიდეც იგემებ სიტყობიანს.

— თავისუფლადაც ვიარე, მაგრამ მაინც მე იქ ვერაფერი ვნა-
ხე საზარბიელო.

— ნეტავი სოფელში რაღას ჰხედავ ისეთს, რომ ქალაქში არ
იშოვებოდეს და არ იპოვებოდეს?

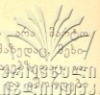
— რას ამოვ, კაცო, სოფელს რა შედრება? ჯერ ერთი ის
რათა ღირს, მე რომ იქ ჩემი კერა მაქვს! ეხლა ი შემოდგომაზე
მსხმოიარე ვენახის საყარაულოდ რო ჰზიხარ ქოხში ცეცხლა პირას
და ამ დროს წყნარი წვიმა უშლაპუნებს ვაზის ფოთოლსა და აყე-
ნებს რაღაც ტბილსა და სასიამოვნო შრიალსა და საიდუმლო ხმა-
ურობასა, იცი, რა ძვირფასია ესა? განა შენი კვერის კაკუნი შედ-
რება იმას?

— რა გამოვიდა ახლა ფოთლების ცარიელი შრიალითა და
უენო ბუნების ხმაურიითა? ჩემი კვერის კაკუნი კი ფულებსა ჰკვე-
რავს.

— როგორ თუ უენო?! შენ ის შრიალი ვაზის ფოთლებისა
ლაპარაკი არა გგონია? ოჰ, რა ბევრ რამეს ჩაგელაპარაკება ადამიანს,
თუ მისი ენა იცი და დიღბანდი! თუ არაფერს ჩამელაპარაკებოდა
ის შრიალი ვაზის ფოთლებისა, მაშ, რად მიცემდა სიამოვნებით
გული? ან მაშინ, ან ეხლა რათა მაქვს გამჯდარი სიყვარული ჩემი
ვაზისა და ვენახისა? ალბათ ბევრი რამე ჩაულაპარაკებია ჩემთვის
მაშინ იმ ვაზის ფოთლებს, რო ეხლაც ყურებში მიდგა მათი შრია-
ლი და თვალწინ მეხატება, როგორ ღვიოდნენ მეორე დღეს მზის
ამოსვლისას დამკვრახული მტევნები.

— არა მგონია და ვერც წარმომიდგენია, რომ ვაზის ფოთლე-
ბის შრიალმა კაცი გადარიოს.

— გადარევა რასა ჰქვია, კაცო! არ გადამრიეს კია, პირიქით
გამომათხიზლეს. სწორედ იმ ფოთლების შრიალის მადლიერი უნდა
ვიყო, რო ახლა შევიგენი, რა უსამართლოდ დავცინოდი მამაჩემს,
როცა ის ვასხვლა-შეყვლევაში ეჭურკურებოდა და ესაყვარლე-
ბოდა ვაზებს, თითქო დედისერთა შეილიაო. მე კი გულში მეღიმე-
ბოდა და დავცინოდი კიდევაცა... ეხლა მე თითონა ვგრძნობ, რომ

ჩემი ძარღვები და ნაწლავებიც იმ ჩემ ვაზებზე და არა მარტო ვაზებზე, ი დიდი თელა, რო დგა ჩვენ სოფელში, იმაზედაც, შენი საგან ტოტჩამოხლუჩილ კაკალზედაც და წვრილ ჯავებზედაც დაბმულია და რაც უფრო წინ მივდივარ უცხოეთში და დამოკიდებულია ჩემ სოფელს, იმდენად უფრო იჭიმება და იხაგრება ძარღვებიცა და ნაწლავებიც და უკანვე მეწევია.

— შენ, ჩემო ბიძაშვილო, ნუკი გამიწყრები და სიმართლე უნდა გითხრა, რო შოვინისტური სული გდგომია და იმისათვის ეკო-
წიწები სამშობლოს. ვისაც ცხოვრება უნდა, ის სამშობლოს არ დაგიდევს. რას გარგებს შენ შენი სამშობლო სოფელი, გინდა ქვეყანა, თუკი შიმშილით კუჭი გამოგიცხვება?

— როგო, კაცო? მაშ, აქედამა და კუჭს ვერ მიძღებს სამშობლო, იმისათვის წიხლი უნდა ვკრა და გადავზვავდე სხვაგანა.

— აკი გეუბნები, შენ შოვინისტური სული გდგომია-მეთქი... ვინც თავის მკლავზე არის დამყარებული და სარჩოს შოვნა უნდა, ის იქით უნდა გაეშუროს და გადაზღვავდეს კიდეცა, საცა უჭობს. მუშას სამშობლო არა აქვს. სამშობლო მუშას ფეხებზე არა ჰკიდია, ჯიბეში უდევს და ის ამოიღებს ჯიბიდან, თუ მოისურვა და გადაშლის სადაც თავის სარფას და სარგებლობას ნახავს. სომხებს ერთი კარგი და ჰქვიანური ანდაზა აქვთ, მგონია ასეა სომხურად; „ურ ჰაც, ენდელ კაც“ — საცა პურია, იქ მოიკეცეო. აი რას უნდა მისდევდეს მუშა.

— რა ექნა, ძმაგ, მე ვერ გამიგია, თუ რათა ყოფილა შენთვის მამულიშვილობით გაქლენთილი ან საქარახისი, ან სათაკილო, მე არ მესმის ეგ შენი შოვინისტური სულია თუ რაღაცა, მაგრამ რასაც არ უნდა ნიშნავდეს, გამოტეხილს გეუბნები, მე ჩემ სამშობლოში შიმშილი მირჩევნია სხვა ქვეყნის პურთან მოკეცვასა და ფუფუნებაში ყოფნასაც, ჩემმა მზემ და თავიც არ მომიკედება, ბევრჯელ ისე დამღამებია დღე სოფელში, რო პირში ნაწილიც არ ზამიღვია, არც მომგონებია, ისე ვყოფილვარ გართული, ან მოგაცლის შენ გული, რო კუჭზედაც იფიქრო, როცა გაშლილი გაქვს თვალწინ მინდორზე მწვანედ მობიბინებული ჯეჯილები და სხვადასხვა ფერის და სუნის ყვავილებით აჭრელებული ხასხასა ბალახი, თეთრად, წითლად, ყვითლად გადაპენტილი ხე, ხეხილები ტყესა და ბალ-ვენახებში რო მშვენდებიან ან წყნარ ნიავეზე რო ირხევიან და დელავენ ჯერ ისევ მწვანე და თავსხმული ყანები! როცა ყველა

ამასა ჰხედავ, შენც, თითქო მათთან შედუღებული იყოს შერი
სიცოცხლე და არსებაც, შენც იმათი სიცოცხლით ცოცხლობდე და
მათივე საზრდოთი ჰსაზრდოებდე — მაშინ ყველაფერი გავიწყდე-
ბა: შიმშილიც, წყურვილიც, სიცივეც და სიცხეცა და შეწუხებ-
ბა და ნაკლულებაც, რაც უნდა ძნელ სამუშაოს კი ერთგულად აკეთებ.

— მეც არა ვარ ხამი, მეც მინახავს სოფელი და ვიცი რაცა
ყრია შიგ. მე იქ არაფერი მინახავს ისეთი, რომ ჩემთვის გული
აეტოკებინოს.

— ვინც სოფელში არ დაბადებულა და არ გაზრდილა, ვისაც
სოფელში არ მოუჭრია ჭიბი, ის ვერც იგემებს, ვერ დააფასებს
სოფლის სიტკბობას და არც მისი სიყვარული ეჭნება. მარტო
ნახვით კი კაცი სოფლისას ვერას გაიგებს. თუ შენ სოფელში გექ-
ნებოდა ჭიბი მოჭრილი და ჩემსავით ძვალ-რბილში გაგიჭდებოდა
მისი სიტკბოება და სიყვარული, მაგრე გულცივად აღარ ილაპარა-
კებდი სოფელზე.

— შენ რო სოფელში ქოხი არა გქონდეს და ის ერთი ბოხჩა
საკუთარი მიწა, მაშინ სოფელსაც აღარ მოებლაუჭებოდი და სულ
სხვა იქნებოდნ და სხვანაირადაც ილაპარაკებდი. ეხლა კი მაგ სა-
კუთრებას თოკებითა ჰყევხარ სოფელში დაბმული და არსაით არ
გიშვებს.

— კაცო, მამ როგო? ნადირი ხო არა ვარ, რო ყოველ დღე-
დამე ვიწანწალო საშოვარზე და სადაც მომიხდეს, იქ დავიბუნავო?

— განა მე ნადირი ვარ, რო საკუთრება არა მაქვს და ყოველ-
დღე ვმუშაობ და საზრდოსა ვშოულობ? ნუკი გეწყინება და, რო-
გორც წელან გითხარი, მე შენზე კაი სახლშიაც ვცხოვრობ და შენ-
ზე კარგადაც ვჭამ და ვსვამ.

— იქნება მართლაც აგრე იყოს, მაგრამა ისიც მართალია, რო
შენ ჩემსავით გემოს ვერ ჩაატან ვერც საქმელსა და ვერც სასმელ-
სა. როცა ვჭამ და ვსვამ, დარწმუნებულიცა ვარ, რო ყველაფერი შინა
მაქვს და თავზედაც საკუთარი ჭერი მადგია.

— სადაც და ვისაც ფულს მივცემ, იქ ჭერიც მედგმება თავზე
და სასმელ-საქმელიც მეჭნება.

— მერე, რო გაიძახი, კაცს საკუთრება არ უნდა ჰქონდესო,
ფული კო საკუთრება არ არი? შენ ხო ადასტურებ მაგასა?

— საკუთრება რო არის — ეს საკუთრება მე თანა მღვეს, სიკვ
წვალ — ფული ჩემი მკლავია.

— მაშ, მინამ მკლავი გიჭრის, ფულიც გეჭენება, მაგრამ
ერთიც ვნახოთ, მოგიდუნდა მკლავი, მაშინ რაღას
მოგცემს ან თავშესაფარს, ან საქმელ-სასმელს?

— ერიპა, მაგრე რო გამოვეკიდოთ საქმესა, სადამდის წაგვი-
ყვანს?

— იქამდის წაგვიყვანს, რო მე თუ მოვუძღურდები, თავშესა-
ფარი მაინც მექნება უფასო და უსაყვედურო, შენ კი ცის ქვეშ
უნდა დარჩე.

— შენ ვერ წარმოგიდგენია ჯერ სოციალიზმის შინაარსი და
მნიშვნელობა, თორემა მაგრე შორს ვერ შეტოპავდი გაუგებრო-
ბისა და უეციობის მორეეში.

— რა ვიცი, იქნება მართლა კარგიც იყოს ეგ შენი სოცია-
ლიზმი და დიდი ბედნიერებაც მოუტანოს ხალხს, მაგრამ რაც მე
გავიგე შენი ნალაპარაკევიდან, იმაში კი მაინც ვერაფერ სანუგე-
შოსა და საიმედოს ვხედავ და ვერც შევწვდი ჩემი ჰკუით მის სარ-
გებლობას და მნიშვნელობას.

— ჯერ კიდევ ადრეა შენთვის, ჯერ არ მომწიფებულხარ.
როცა მომწიფდები, მაშინ წარმოიდგენ ნათლად ესლა შენთვის
წარმოუდგენელს. როცა გაახელ თვალებს, მიიხედ-მოიხედავ, დაი-
ნახავ, რო შენ სოფელზე სხვა უკეთესი ქვეყნებია. მაშინ ის ჯაჭვი
რომლითაც ბრმა ბედმა სოფელზე მიგაჯაჭვა თავისთავად დაიმსხვ-
რევა და შენც ქალაქს მოაშურებ.

— მელოდე, დიახ!

— აი, გნახავ, თუ არ მეხვეწებოდე ადგილი მიშოვეო.

✓ — ჰოდა მელოდე იქამდისინა.

VII

✓ უკვე საკმაოდ გაძღენთილიყო „სისხლის ოშხივართ“, რო-
გორც თითონ ამობდა თავის თავზე ლექსა, რო ზურგიდან მაშვე-
ლი ჯარი მოვიდა, რათა შევსებულყო მტრის ტყვია-ყუმბარებით
შეუბრალებლად შეთხელებული რაზმები.

ნესტიანი და ზოგან წუმპეებიანი თბრილები არაფრად ექაშნი-
კათ ახლად მოსულთ და თითქოს უკმაყოფილონი სანგრების ძველ
მცხოვრებლებზე, კარგა ხანს ხმას არ სცემდნენ მათ, მხოლოდ არც

ეს უკანასკნელნი ესმაურებოდნენ. თუმცა მიზეზი მათი ურთიერთთან ხმის გაუცემლობისა და გაუცნობებისა ისიც იყო, რომ გარემოებამ ახლად მოსულნი იძულებულპყო სანგრებში ჩასხდომის უმაღვე სროლას მიეყოთ ხელი.

ბოლოს ერთ მზიან დღეს, როცა სროლა არსაიდან შალენენ საფრებიდან მზეზედ ძველი შეომრები და ერთმა მათგანმა საფარში დარჩომილ ახლებს მიჰმართა:

— ბიჭებო, გამოდით მზეზე თქვენცა, რას უსხედხართ მანდა! ჩვენ აქ, ძმავო, ხვლიკებივით ვიხანხლებით მზეზე. როცა სროლა არსაიდაძ ისმის, ხვლიკების ადათს მივდევთ. გავარდება სადმე თოფი და ხვლიკებივით ვეცემით ჩვენ სოროებსა. თქვენც უნდა შეურიგდეთ და შეეჩვიოთ ჩვენ ცხოვრებას, თორემ შუბლის შექმუხვნიით და ცხვირის ჩამოშეებით ვერაფერს გაჰხდებით. იქნება თქვენ გეგონათ, როცა მოგერეკებოდნენ აქეთ, რო დოშაქ-ბალიშებზე მოისვენებდით!

— არაფერიც არა გეგონა რა და ნურც თქვენ გეგონებათ, რო ხამი იყოს ვინმე ამისთანა ყოფა-ცხოვრებისა, — გამოეპასუხა ერთი ახალმოსულთაგანი, — იქნება შენ არც კი გქონდა მოგონილი ომში წასვლა, როცა მე უკვე დაჭრილი ვიყავი ბრძოლაში და ახლა როგორ ბრძოლაში!.. რა ბრძოლაშიაც მე დავიჭერი, იმისი ნასახი სიზმარშიც კი არ მოვლანდებიათ თქვენა. აქ რა ბრძოლაა? ეს ბრძოლა კი არა, ქორწილია, მაყრიონთა ჭახაჭუხი. ვისაც ბრძოლის ნამდვილი გემოს გაგება გინდათ, მიბრძანდით გერმანიის ღრონტზე და იქ იგემებთ ბრძოლის ნამდვილ გემოს. აქ კი გამომსხდარხართ მზეზე და ლაზღანდარობთ. იქ ამისთანები ვერ მოგართვით. იქ ყოველ წუთას უნდა ელოდო და არც იცი, საიდაძ და ან როდის გაგიგმირავს ტყვია გულს, ანდა დაგფლეთავს ნაკუწ-ნაკუწ ყუმბარა. იქ ორი ნაცნობი თუ შეჰხვდა შემთხვევით, ერთი მეორეს პირველად ეკითხება გაკვირვებით — კაცო, როგორ გადარჩი აქამდის ცოცხალიო? და მერე: დღეს ვისი ჭერია, შენი თუ ჩემიო? და თუ არ მოუსწრაფეს წუთები ამ კითხვა-პასუხის დროს, მხოლოდ მაშინ გაუზიარებენ ერთმანეთს ორიოდ სიტყვას შინაურ საქმეებზე.

— ახ! რა საჩემო ადგილი ყოფილა! იმ ოჯახდაქცეულებმა რატო იქით არ გამგზავნეს. კაცი თუ სულ ძარღვებდაქიშული და მოძრაობაში არ არის, რა შნო და ლაზათი აქვს? რა ყრია იმაში,

როცა მოდუნებულად და ზანტად ატარებს კაცი თავის სიცოცხლეს... შენი სახელი, გეთაყვა?

— შაქრო.

— ჰო, შაქრო, ერთი მითხარი, გეთაყვა, ჩვენ ^{შაქროს ნაწილი} არიან იქითკენ?

— ჩემ დროს ბევრნი ვიყავით, ეხლა კი აღარ ვიცი დარჩა ვინმელა თუ არა.

ქიტესა და ლექსას გარდა სხვებიც ჩაებნენ ლაპარაკში და კითხვებს აძლევდნენ შაქროს:

— ძლიერ ხომ არ ზიანდებოდნენ ჩვენებურები?

— ზიანდებოდნენ რასა ჰქვია! ზიანდებოდნენ კი არა, როგორც მთიბავე სცელავს ბალახსა, სწორედ ისე სცელავდნენ ჩვენებურებსაცა და სხვებსაცა. მოდის აუარებელი ტყვია, ყუმბარა, შენც არ იცი საიღამა და პირდაპირ ცეცხლის ალში ეხვევი, თუ ამასთანავე ის ოხერი მოშხამული ჯანდიც გამოუშვეს ხო, რა ვიცი, ი ჯოჯოხეთს რო ამობენ, ისიც არ უნდა იყოს იმაზედ საშინელი. საცა სამართალია, ვინც იქ ცოცხალი გადარჩება, ყველა უნდა დაჯილდოვდეს, რადგანაც ამაზე მეტი გმირობისა და ყოჩაღობის გამოჩენა იქ მეტად ძნელი და შეუძლებელიც კია.

— შენ რაში ხარ დაჭრილი? — ჰკითხა ლექსამ.

— მარჯვენა ძუძუში მომხვდა ტყვია და უკან გაიარა. როგო გადავურჩი ცოცხალი, მეც არ ვიცი. როცა მე დამჭრეს, ჩვენი რაზმი თითქმის მთლად მოსპეს, ორას სამოცი კაცი თულა გადარჩა მთლად.

— კაცო, ე მაგრე მძიმედ ყოფილხარ დაჭრილი და რა მალე მორჩენილხარ.

— მალე იმითვინ მოვრჩი, რო აქეთ მაქნევიანეს პირი, თორე თუ რუსეთში დამარჩენდნენ, იქნება ეხლაც საავადმყოფოში ვწოლილიყავ. ან იქნებ ცოცხალიც აღარ ვიქნებოდი. მანამ რუსეთში ვიყავი, რჩენაში ვერ შევდიოდი. მომიყვანეს თუ არა ამ დალოცვილ საქართველოში და ჩავეყლაპე თუ არა აქაური ჰაერი, ერთ თვეზე სრულიად მოვრჩი.

— მაგისტანა მძიმე ჭრილობა გქონია და მიკვირს, შინ რატო არ დაუთხოვნინხარ.

— განა არ დამითხოვეს! ორი თვით გამიშვეს სახლში და გვიდა თუ არა ორი თვე, ისევ გამიძახეს ჯარში.

— ორი თვე კი არა, სრულად უნდა გაენთავისუფლებინეთ მე რო მიკითხონ.

— განა არ გაანთავისუფლეს? ბევრი და ისეთები, რომელთაც ჩემზე უფრო სუმბუქი ჭრილობა ჰქონდათ, მაგრამა უკვე უფრო მეტად მყავდა შემწე და დამხმარე. კიდევ კარგი, რომ ნამუსე უფრო მეტად მის თხოვნა მაინც შემისრულეს, რომ ამ ფრონტზე გამომგზავნეს, თორემ ისევ იქითკენ მიპირებდნენ გაგზავნას.

— ახ, ნეტაი, ღვთის მადლით, ერთი კი დავიჭრა და! მაშ ლექსა აღარ ვიყო, თუ როცა მოვრჩები, გერმანიის ფრონტზე არ წავიდე. საჩემო ადგილი იქ ყოფილა. ხომ გამიშვებენ იქით?

— შე კაი კაცო, კი არ შეგეხვეწებიათ! აი, თუ მოსაფარებელ ან ხელის მოსათბობ ადგილს მოინდომებ, იქ დაბინავება ძნელია, თუ შემწე არა გყავს დამხმარებელი, ვინმე იმათგანი, ვისაც იქ ფეხი უდგა. თუკი ისეთი მოკეთე გეყოლება, მაშინ დაჭრილიც რომ არ იყო, შენზე საღსალამათი და მარჯვე მეომარი მთელ დუნიაზე რომ არ იყოს, ისეთ ადგილას ამოგაფარებენ, რომ თოფის წამლის სუნიც არ მოგედინება, ზარბაზნის გაძლიერებულ გრილსაც კი ვერ გაიგონებ. კაცმა თავისი თვალთ უნდა ნახოს და თავისი ყურით გაიგონოს, რაცა ხდება რაზმის ზურგს უკან, რომ დაიჭეროს. თორე უიმისოდ ზღაპარი და ცილისწამება ეგონება ადამიანს ნაღაპარაკევი. დიდკაცების თაღლითობაზე ხო პატრონი და დამხმარებელი არავინა მყავდა, მაგრამა ჩემმა ყისმათმა ისე იმუშავა, რომ მომქმედ ჯარის მაგიერ ბარგმზიდავ ალაღში გამომგზავნეს. გარდა იმისა, რომ ჩემი წუთისოფელი ურემზე და გუთანზე გამიტარებია და ამ საქმეს ადვილად გავუძღვებოდი, ის მახარებდა, რომ ზურგში მაინც უშიშრად ვიქნებოდი და ჩემი წვრილშვილიც ობლობას გადარჩებოდა-მეთქი. მთელი ექვსი თვე გავატარე ალაღში... სწორე გითხრათ, სიამოვნებაში ვიყავი. ერთი ჩვენებურ ურმის კოფოზე არ ვიჯექი, თორე სხვაფრივ სოფლურ ცხოვრებაში ვიყავ ჩაბმული, ნამეტნავად როცა დიდ ქარაევანში ვერიე და ვეზიდებოდი სხვებთან ერთად სურსათსა. მერე ისეთი დალოცვილი უღელა ხარი მყვანდა „პოვოსკაში“ შებმული, რომ თითო ხარი თითო ოჯახათა ღირდა და აი, ის ადგილიცა და ის ხარებიც დამათმობანეს და აქეთ მიკრეს თავი. ახლა პოზიციაზე ყოფნა შეგიძლიანო და ჩემს მაგიერ ჩააყენეს ახლად გაწვეული ჯარში სრულიად საღსალამათი კაცი, რადგან ის უფროსის ნათესავი თუ ნაცნობი იყო, მე კი არავინა მყავდა ქომაგი.

— აბა, მოდი და მაგისთანა უსამართლობა აიტანე! — ეტარ შოთიშინა, რომ არ წამოეყვირა, იობამ.

— ა, სიკვდილი ხომ მართალია, ყველასათვის ერთნაირი შიშ-
მეა, მაგრამ იმაზე როდი ვინმე ფიქრობს, თუ ზოგჯერ უნდა
კვდება ბრძოლის ველზე, იმათთან ერთად სხვაც რამდენაა? — შეუძლია კი,
მაგრამ ვინ აიტყვივებს თავს ამაზე! ყველა თავის და თავისიანების
ტყავს უფროთხილდება.

— აბა, ლექსავ, ი შენი ბიძაშვილი რატო მაგისთანებზე კი არ
გველაპარაკება? დავიჯერო, ის კი ვერა ჰხედავს ამისთანა უსა-
მართლობას? იცის რო ზურგში არის მოქცეული, დამდგარა და
მარტო იმას გაიძახის, თუ სოფელს თავი დაანებეთ და ქალაქში
გაიქეცით, ხელში კვერი აიღეთო.

— აბა, მაგას რათ ამოვ, ლევანავ? განა ის ცოტას ჩაგველაპა-
რაკება თავადების, ღვდლების, მდიდარ მოვაჭრე და მექარხნეებზე
და საზოგადოდ ყველანაირ უფროსების თავგასულობასა და უსა-
მართლობაზე და არ გვიჩვენებს და გვამხნევებს, რომ მედგარად შე-
ვებრძოლოთ მათ და ჩამოვართვათ ქონება და უფლება?

— მართალია, გველაპარაკება, ლექსავ, და მეც სწორედ მისი
ამისთანა ლაპარაკი მაჩერებს აქამდინ ამ ოხერ ადგილას, თორე რა
ეშმაკი და ქაჯი დამაყენებდა აქა, თუ არა ეგა? ვინ იცის უმაგისოდ
აქამდის საით კუთხეს მოვექცეოდი! მართალია, ლაპარაკობს კი,
მაგრამა უნდისლად ლაპარაკობს, მართალს გაიძახის — უნდა ვიბრ-
ძოლოთო, მაგრამ ვებრძოლოთ რასა ჰქვია, პირდაპირ გვითხრას
ვებრძოლოთ კი არა — მიპყავით ხელი და ყველანი გაჟლი-
ტეთ-თქო.

— მერე, თუ შენ მოგანდეს მარტო ეგ საქმე, ლევან, პირნათ-
ლად შეასრულებ? მგონია, იმათაც ისე გაავლო ყაფლანი, რო-
გორც ოსმალების რაზმებს ანადგურებდი, არა?

— სწორედ! მნახე შენც სულელი კაცი, დიახ! ი, პეტოც და
იმისი ამხანაგები სულ იმას არ გაიძახიან, რომ მთელი დუნია ხალ-
ხი მუშა და გლეხიც ჩვენი ამხანაგები და მოკეთენი არიანო. მხო-
ლოდ ჩვენი შინაური მტრები გვდევნიანო, ჰოდა, თუ შინაუ-
რებზე მიდგება ჯერი, გაგიხარო, მაშინ გარბოდას ბიჭი გა-
აფრდეს. მაშინა მნახეთ, რა ბიჭიც ვარ!

— შე დასაქცეო, თვალში არ გისხედან ე დიდკაცობა და უფროსები!

— ჰოი, მაგათი! რამდენჯერ მინატრია და ეხლაცა ვნატრობ, ნეტაი ჩემი დღე გააქრო, შუაზე გაიყოს და ერთი ორი-სამი ვერცა მაგათ უფროსადა და ბატონად გამხადა. აბა, მაშინ ვაუფრადობით მე იმათ სერისა! როგორც ი დეკეულებსა და მოხვრებს გამოვჭრიდი ხოლმე ყელს, სწორედ იმათაც დავჭრიდი ასევე ყელებს, ხელიც კი არ ამიკანკალდებოდა. აბა, როგო უნდა მოითმინოს კაცმა, ვისაც გული გულის ადგილასა აქვს, რომ თითონ დასხდებიან სუფრაზე და შეექცევიან ნაირ-ნაირ საკმელებსა და სასმელებს, გამოიბრუებებიან ღვინით და თავის გასართობად ამავე ღროს მშიერ ჯარისკაცებს „ჭურას“ აძახინებენ, ამღერებენ, ათამაშებენ, როცა არც ემღერებათ და არც ეცეკვებათ. მე, ძმავ, არ მეჭაშნიკება, რო ჩემზე მეტი და უმჯობესი იყოს ვინმე. მიბრძანებდეს ან ღარიგებას მაძლევდეს და ვერც მომინელებია, როცა ხელს მიშლის ვინმე ჩემი სურვილის შესრულებაში. მე ჩემი ქეიფის კაცი ვარ და კიდევაც მინდა ვიყო სამულდამოდ ამისთანა.

— ე რა ცხარე ვინმე ყოფილა, თქვენი ჭირიმეთ!

— ძმაო შაქრო, დაიცა ერთი, ე ლევანას ყურს ნულა ათხოვებ, ეგ სულ ე მაგისთანა არის. შენ შენი სთქვი. მე ისევ შენ ხარებთანა ვარ. მიაშბე რამე, თუ ღმერთი გწამს, იქნება ერთ-ერთი იმათში ჩემი ირმაც იყო. მაგრამ ეჰ! მგონია იმისი ძვლებიც აღარსად არის!

— რა ვიცი, ძმაო, იქნება შენი ირმაც ერია იმ ჩემ ხარებში, ამას კი გეტყვი, რო ორთავენი ირმა ხარები იყვნენ და ორთავენი ქედდალოცვილები. მხოლოდ ერთი კი სჯობნიდა მეორეს. ნეტა რა იყო ის ქედმადლიანი! აბა, ხო სრული ექვსი თვე იყო ჩემ ხელში და არ მახსოვს, რო მე იმისათვის შოლტი არამცთუ დამეკრა. გამეტყლაშუნებინოს, ისე დაუზარებლად ეწეოდა უღელს.

— გეტყავა, ერთი მითხარ, ნიშანი ხო არა ჰქონდა რა?

— აბა ეხლა, ძმავ, დაწვრილებით ვერ გეტყვი, რაც მახსოვს კი, ბატონი ხარ. ჩერქეზის ჯიშის ხარი არ იყო, მაგრამა ჩვენებური ჯიშის საქონელზე კი მოდიოდა. იყო ტანად და მკვრიად ჩასხმული, შუათანა, მოჭოტაო რქები ჰქონდა, გრძელი კლდი, უკანა მარჯვენა ფეხის ჩლიქები თეთრი და ჩლიქებს ზემოდაშ შავი ხალი ჰქონდა ცერად გავლებული.

— ვაი, იმას კი ვენაცვალე ქედში! სწორედ ჩემი ირმა ყოფილა. ისევ ცოცხალი ყოფილა, ბიჭებო, ის ქედდალოცვილი! ახ,

ერთი კიდევ მაჩვენა, რომ გადავეხვიო და გადავკლდნო! მე კი მეგონა, რომ იმის ძვლებიც კი აღარსად იქნებოდა. ერთი მხითხაო, როგო ჩავივარდა ხელში?

— როცა მივედი, მეც ისე გადმომცეს ის ხარბე, ~~როგორც~~ ^{გადავკლდნო!} გადავეცი სხვასა.

— იქნება შეიძლებოდეს როგორმე იმისი ხელში ჩავდებო და შინ დაბრუნება, თუ ცოცხალი ვაღარჩა, მანამ რომ გათავდება?

— ძნელია, ძმავ, აბა ვის რას დაანებებენ, ან თუ ერთი გაუჭირდათ, იმას არ დაგიდევენ, რომ საჭიროა სურსათის გადატან-გადმოტანა, ან საჭურველისა, მაშინვე ეცემიან, როგორც მშვიერი მგლები და წამოაქცევენ, რაც გინდა კაი მუშა საქონელი იყოს. რამდენჯერ გადამირჩენია ჩემი ხარბე ამისთანა საფრთხიდან სხვადასხვა ხრიკებითა.

— ეჰ! განა შერგებათ და შხამად არ ამოედინებათ, ვინც ჩემი ირმას ხორცს შესჭამს!

— განა მართო იმათი ხორცი უნდა ამოუვიდეთ შხამად? იმათი ტყუილა ტანჯვა-წვალება არ უნდა მოეკითხოთ? კაცო, მე აი, ერთი სოფელელი, უცოდინარი ტეტია ვარ და მეც არ ჩავიდენ იმისთანა საფათურაკო და უთავბოლო საქმეს, როგორც ისინი ჩაღიან: გვაზიდინებენ, გვაზიდინებენ სურსათს ერთი ადგილიდან მეორეზე ერთი უფროსის ბრძანებით. რა დავაგროვებთ ნაჩვენებ ადგილზე, მოვა ეხლა სხვა უფროსი, მოუვათ ჩხუბი და ეხლა სხვა ადგილას გადაგვატანინებენ. ნეტა რისთვისა? ან ვისთვისა? აი, აქ მგონია თქვენ ღრძილები გაგიცვდათ შავი და გაქვავებული ხმელნაცხობის ღრღნით და ვინ იცის, ხანდახან ეგეც არ გექნებათ. იქ კი აგროვია ამოდენა სურსათი მისთვის, რომ მერე გადაასხან ნაეთი და ცეცხლი მისცენ, როგორც ამ ორი თვის წინ დაგვაწვევინეს ზღვა სურსათი, რომ მტერს არ ჩავარდნოდა ხელში.

— აბა, ხელიკებო, თავები სოროს, თორემ ავე ბოლი ავარდა. დაეცნენ საფრებს.

VIII

— ოჰ, ლექსავ, აქვე ხარ, კაცო. მე ვთქვი, წახვიდოდი სოფელში. ზამთარია და ეხლა სოფელში ბევრი რამ იქნება სამხიარულო და გასართობი, არაჲ!

— მაშ არადა, ქალაქში იქნება.

— ჰოდა მე რაღას გეუბნები! წახვიდოდი რაღა, რას ელოდები აქამდინ!

— თუ ძმა ხარ, პეტო, სოფელს მაგრე აბუჩად ნუ იტყვი. პატრის ნუ ჰყრი სოფელს! შე კაი კაცო, განა ზამთარში იტყვი კარგვია სოფელს ეშხი და სილამაზე? შენა ნახე სოფელი მაშინ ი ჩიტის ტოლა ბურჭულ-ბურჭულ თოვლს რო ისერის და შენ კი ასე გეჩვენება, თითქო ღმერთი მალლიდამ ქადა-პურსა ჰყრისო, რადგან დარწმუნებული ხარ, რო თოვლი შენ მობიბინებულ ჯეჯილს დაჰფარავს, გაახასხასებს და მერე, როგორც კრუხი გამოჩეკავს წიწილებს კვერცხებიდან, დაათბობს და გააძღობს; შენც გიცენს გული სიხარულითა და სიამოვნებ მაშინაც კი, როცა კისერში გიცვივა თოვლი და თანაც გიბარდნის თმას. გადიღებს თოვას და შენც გადაგეშლება თვალწინ თეთრად გადაპენტილი მინდორი და ტყე, ჯერ ერთი ეს რაღა ღირს! მიდიხარ გაღლებულ თოვლზე, ტყეში სათარზე და გააქვს შენსა და ხარების ფეხქვეშ თოვლის ფიფქებს ხრამაზრუში... შედიხარ თოვლით დაბარდნილ, თითქოს თეთრ სუდარაში გამოუხვევიათო, ტყეში, რომელიც მოუცავს ისეთ სამარისებურ და რაღაცა ჯადოსნურ სიჩუმეს, რო შიშის ზარსა გცემს, და, თუ შემოგესმა რამ, ისიც მარტოდმარტო სამოც-ოთხმოც გუთნის ვაშლაზე საღმე ღიჯის ბარდებში ან შაშვმა შეჰფართხალა და ან ზანდრიკო ჩიტმა დაიჩიჩიკია. მიდიხარ ამ დაბარდნილ ტყეში და თანაც შეუპყრიხარ შიშს, რო აი ან ეზლა და ან ეზლა დაარღვევენ ხეები ჩასაფრებულ შემზარავ სიჩუმეს, მორთავენ ხმამალა ყვირილს — გაღვენეთ აქედან ეგ ჩენი დაუძინებელი და მოსისხლე მტერიო. რაც შე იქ შიში მიჰამია, აქ ბრძოლის ველზე იმის შეასედიც კი არ გამომიცდია. მიაგენ ცოტაოდენი ღებნის შემდეგ სათრს, მოუბი ჯამბარა, გამოაწევიან ხარებს და შეანძრიე მახლობელი ხეები, ესენიც დაიბერტყებიან და გაგვესება უბე და კისერი თოვლით. გაყინულ-გათოშილი, მაგრამ მაინც სიამაყით თითქო ვილაცაზე გაიმარჯვეო, მოათრევ სათრებს, წამოუდებ ახლად მოტანილ სათარას კერაზედ, დაგუზგუზებ ბარაქიან ცეცხლს, მიუშვერ და მიუტებუნებ დასველებულსა და გაყინულ გულ-მკერდს. მერე თუ ამასთან ღორის მწვადებიც დააშინებინე! ყველა ამის გამოცდა, ახ, რა ტკბილია, რო იცოდე! ამას, ჩემო ძმაო, მთელ ქვეყნიერობაზე ვერაფერი შეადრება.

— აი, ჩემო ძამიავ და ბიძაშვილო, როგორც შენ ზამთარში

გაყინულ-გათოშის ვითობდა გულ-მკერდს ავთგვიზებული
ცეცხლი, ისე არამცთუ მარტო ზამთარში, ზაფხულშიაც კვერის
კაკუნით დაღლილ-დაწყვეტილს მითობდა და მითობს ეხლაც
გულს წიგნის კითხვა.

— ჰო, ეგ იქნება მაგრე იყოს, მაგრამ მე რაც გამომეცინა, იქნას
ვამობ.

— მეც იმას გეუბნები, რაც გამომეცინა და ვერა ავუზგუზე-
ბული ცეცხლი ვერ გაუთობს ადამიანს ვერც მკერდსა და მით
უმეტეს ვერც გულს ისე სასიამოვნოდ და საგრძნობლად, როგორც
მადლიანი აზრებითა და მომხიბლავი ენით დაწერილი წიგნის
კითხვა. ამ სიტყბოებას კი მოკლებულნი ხართ თქვენ — სოფლის
ხალხი. აი, ქალაქი რისთვის არის კარგი სოფელზე და უმჯობესი.

— რა, განა სოფელში კი არ შეიძლება, შე კაი კაცო, წიგნის
კითხვა?

— შესაძლებელი რო ყოფილიყო, შენც გექნებოდა წაკითხუ-
ლი ის, რაც მე წამკითხავს, ან ჩემ ამხანაგებს და ეხლა ამდენი
მტკიცება და დავიდარაბა არ დაგვჭირდებოდა და ადვილად და-
გარწმუნებდი სოციალიზმის სიკეთესა და სარგებლობაში.

— ეჰ, აი, ეხლა ხო ვისწავლე წიგნის კითხვა, როცა დავბრუნ-
დები სოფელში, მაშინ მეც წავიკითხავ.

— თქვენ ისე ხართ მიჯაჭვული და მიკოწიწებული სახლ-
კარზე და მამულ-დედულზე, ისე გაგვდომიათ ძვალსა და რბილში
მათი რაღაცა სიყვარული, რომ სულ მათ ეტრფიალებით და წიგ-
ნის კითხვისათვის იქ ვერ მოიცილით და თუნდაც მოიცალოთ და
მარქსის მთელი თხზულება გადაიკითხოთ, მაინც ვერაფერს ისარ-
გებლბთ. სულ სხვა იქნება, თუ სოფელს თავს დაანებებ და ქა-
ლაქში გადმობვალ.

— მაგის პირობას ვერ მოგცემ, ვერა, პეტო, რაც გინდა ბევრი
მეჩიჩინო.

— ერთი სიტყვით, აუტანელი ბოროტებაა და დიდად მავნებე-
ლი და შემფერხებელი ადამიანის განვითარებისათვის საკუთრება.
შენ რო საკუთრება არა გქონდეს, მაგას არ იტყოდი. საკუთრება
ულობავს ადამიანს ვხას განვითარებისაკენ, საკუთრებავე უსპობს
ადამიანს ყოველგვარ ბედნიერებას და თავისუფლად ცხოვრების
სახსარს. როცა საკუთრება მოისპობა, როცა ტყე, მინდორი, წყალი
აღარ იქნება შეზღუდულ-შეზოპვილი კერძო პირების ხელში, რო-

ცა ყველა ეს საერთო და საზოგადო გახდება ყველასათვის, როცა თავისუფლად და შეუზღუდველად იმუშავენ და ავარჯიშებენ მარჯვენას, სადაც გინდა, როგორც გინდა — აი, მხოლოდ მაშინ დამყარდება ქვეყნიერებაზე ბედნიერი და კეთილი ცხოვრება. — როგორ? ჩემ ბედნიერებას განა დაუშლის ისა, ~~ტომ მარტინი~~ საკუთარი ქოხი, თუნდ ბოხჩისოდენა ვენახი ორიოდ-სამი დღის მიწა და მყავდეს რამდენიმე ბლავანა ოთხფეხი? შე კაი კაცო, პირიქით, მე ვფიქრობ, რო, თუ ქოხის მაგიერ მექნება სასახლეები, ბოხჩა ვენახის მაგიერ ზვრები, ორიოდ-სამი დღიურის მაგიერ გადაჭიმული ხოდაბუნები, სწორედ მაშინ ვიქნებოდი ბედნიერი. არა მგონია და ძნელად დასაჯერებელიც არის, რო ვისაც საკუთარი ბინა და მამულ-დედული არა აქვს, იმან სიცოცხლეს გემო ჩაატანოს, შენებურად თითქო ისე გამოდის, რო ყარაჩები და ყველა მათხოვრად მოხეტიალე ხალხი ძლიერ ბედნიერები ყოფილან. მე ვარ თუ სხვა, უმამულო რო ვიყოთ, როგორც ეს ბედნიერი ყარაჩები, მაშინ ხომ იძულებული ვიქნები, შენ მამულში ვიმუშავო. გავაკეთო შენი მამული და ჩემი შრომის ნაყოფი შენ უნდა დაგრჩეს.

— რას ამბობ, ლექსავ! საკუთრება, გარდა იმისა, რო თავისუფლებას უზღუდავს ადამიანს — თითონ პატრონს, დიდ უსამართლობასაცა კბადებს ხალხში. როცა შენა გაქვს საკუთარი სახლკარი და მამულ-დედული და მე კი, მაგალითად, არა, მაშინ შენ ყველასათვის მაძლარი იქნები, მე კი მშვიერი.

— მაშ რაღას იკვები, რო კარგადა ვცხოვრობო?

— არა, მე საზოგადოდ ვამბობ, განა ჩემზედა რა? როცა შენ გაქვს საკუთრება და შენ მეზობელს კი არა აქვს, შენ მისი მჩაგვრელი ხარ ან იქნები, ის კი დაჩაგრული. ამით კი ერთობა და თანასწორობა ირღვევა, რაც არ უნდა იყოს.

— მაშ გინდა, რომ მეც მშვიერი ვიყო? შე კაი კაცო, ის არ ემჯობინება, რო სხვასაც ამეცადინო, რომ მოიპოვოს ის, რაც მე მაქვს, ისიც მაძლარი იყოს! მე რად უნდა მეწეოდეთ შიმშილისაგენ, ბარემ ის გამოსწიოთ სიმამლისაგენ!

— შიმშილისაგენ კი არ გეწევით, პირიქით ჩვენ იმას ვცდილობთ, რომ სრულიად მოვსპოთ ქვეყნიერებაზედ შიმშილობა და ყოველნაირი ნივთიერი ნაკლულოვანება ხალხში საერთოდ ყველასათვის და არა ერთი და ორი წარჩინებულ პირთათვის და ეს კი

მოხდება, როცა საკუთრება მოისპობა. შიმშილსა და უოველური დახაკლის ჩვენ აგვაშორებს თავისუფალი მიწა და ამ თავისუფალ მიწაზე თავისუფალი შრომა. ეხლა, რადგანაც საკუთრება არის აღიარებული, ზოგს, ვისაც უფრო მეტი გაიძევრობა, მისი საკუთარი მამულიც აქვს და სხვა ქონებაც, ზოგს კი მხოლოდ სრულიად არაფერი და ეს გარემოება ჰბადებს ხალხში უსამართლობასა და უთანასწორობას მიწის ნაყოფით სარგებლობაში. მაგალითად თავადიშვილებსა და აზნაურებს იპოედენა მამულ-დედული აქვთ და ზოგი გლეხკაცი სულ უმამულდედულოა, ან აქვს იმდენი, რომ არა ჰყოფნის და მიდის, მუშაობს თავადიშვილთან ან აზნაურთან და ან ვისაც დიდი მამული აქვს. მამულს აკეთებს და მისი ნამუშევრის ნაყოფი თავადიშვილს ან აზნაურს, ან მამულის პატრონსა რჩება, თვით კი მომუშავე ისევ მშვიერ-მწყურვალაია. ეს უსამართლობა არ არის?

— ჰოდა, თუ მიწა ჩამოერთვათ ამ კაცებს და მშრომელ ხალხს და პირებს გადაეცემა, ვისაც უჭირს, ეს სამართლიანობა იქნება?

— ჩამოერთვას კი არა, უნდა მიჰყოს ხელი და სულ დედაბუდიანად ამოწყვიტოს თავად-აზნაურობა და ყველა გლეხკაციც, ვისაც ბევრი მამული და ქონება აქვს!

— აი, ლევანამ სამართლიანად გადაჭრა, სწორედ ასე უნდა მოხდეს, რომ მიწაცა და ხალხიც ერთბაშად მალე განთავისუფლდნენ მცარცველებისაგან.

— ლევანამ სწორედ გადაჭრა, მეც არ ვეჭომაგები თავად-აზნაურობას, მაგრამა მქონიარე გლეხკაცმა რაღა დაუშავა. ლევანა ასე ადვილად რო ჰქრის სამართალსა, მაგას რა ენალვლება, აი პირში ვეუბნები, რას დაჰკარგავს, რაც არაფერი აბადია?! ვისაც გაკვრა-გამოკვრაზე უჭირავს თვალი, იმათთვის სხვისა ქონების აობრ-დაობრება ძლიერ ხელსაყრელია; როგორც მაგან ამოაგდო მამისაგან დატოვებული მთელ სოფლად ღირებული ვენახი, რადგანაც ჩხირს გვერდზე არ აქცევდა და დუქან-ბაზარში აღამებდა თავის დღეს, ყველას რო ასე გვექნა, მთელ სოფელში ჩვენც მაგის დღეში ჩავვარდებოდით და ჩვენც ყველანი დაგეთანხმებოდით როგორც ეგა.

— ჰოდა ჩვენც სწორედ ეგ გვინდა აი!

— მაშ, გინდათ ყაჩაღებათ გადაგვაქციოთ რაღა? შე კაი კაცო, იმათი ბედნიერება როგო შეგშურდა, რო გინდა...

— ამას ჩვენ მოვახდენთ ეხლა მარტო იმით, რო მიწა საზოგადოების კუთვნილებად გადავაქციოთ, რათა ყველამ თანასწორობით ისარგებლოს მისი ნაყოფით.

— რა ვქნა, რატო ისეთია, მე ვერ გამიგია. შენ უნდა მოხერხებო! მსხმოიარე ვაშლი ან მსხალი. ხო ყველა ერთი ხის ქვეშაა ჩვენი ქვეყნის ასხია და ერთ ღეროდამ იკვებებიან. აბა, გაგიწევია ვარაუდი? თუ ღმერთი გწამს, ერთი მითხარი, ყველა ნაყოფი ვაშლისა ან მსხლისა ერთნაირია? ხომ შეგინიშნავს, რო ზოგი დასრულებული და დამკვრახულია. მომეტებული ნაწილი კი დაუფერებელია. ხალხიც ისე ვართ: ზოგს უნარი აქვს და ძალ-ღონეც შესწევს იმუშაოს. იმას სარჩო-საბადებელიცა აქვს და მაძლარიც არის, ზოგი უნარმოკლებულია, ყალბანა და ზარმაცი და ამისთანა კაცი მაშინაც მშვიერი დარჩება, თუნდაც რომ თავისუფალი მიწა პქონდეს. ზოგს თუმცა უნარიცა აქვს მუშაობისა, ძალ-ღონეც შესწევს, მაგრამ გაფრთხილებისა და დაზოგვის შნო არა აქვს: რასაც შოულობს, მწვადივითა ჭამს და ახში დროდადრო განიცდის შიმშილსა და ნაკლოვანებას. განა ამისთანა ხალხს გამოაკეთებს თავისუფალი, ესე იგი საზოგადო მიწა? მე კი არა მგონია და!

— შენ არა გგონია, მაგრამ სწორედ რომ გამოაკეთებს ამისთანა ხალხს თავისუფალი მიწა. ის ყალბანა ხალხი, შენ რო გგონია, მუშაობის უნარმოკლებული არიანო, ჩემი ფიქრით, განთავისუფლებულ და გაგებულ პირებად უნდა ჩაითვალოს. იმათ კარგადა აქვთ შეგნებული, რო თუ კერძო პირის მამულში იმუშავენ, შრომის ნაყოფი მამულის პატრონს დარჩება, თითონ კი არაფერი და აბა მამ რად ავარჯიშონ თავისი მარჯვენა სხვისა გამდიდრებისათვის! როცა კერძო საკუთრება და მთელი მიწა თავისუფალი გახდება, საზოგადო საკუთრებად გამოცხადდება, მაშინ ისინიც ისევე მალე შეიგნებენ, რომ თავისუფალ მიწაზე მათი შრომის ნაყოფი ისევე იმათვე დაპრჩებათ და დაუყოვნებლივ აავარჯიშებენ თავის მარჯვენას ამ თავისუფალ მიწაზედ — იქ სადაც მოეპრიანებათ და სადაც მათთვის ხელსაყრელი იქნება, რომ მეტი ნაყოფი გამოაღებინონ თავის შრომას.

— ეგ ძლიერ კარგი, მაგრამა ერთიც ვნახოთ, სადაც იმათ მოინდომეს მარჯვენის ამუშაება თავისუფალ მიწაზედ, იქ მეც მოვიდლომე. მერე ხომ თავპირი დავამტვრიეთ ერთმანეთსა.

— მაღამდე საქმეს როდი მიიყვანენ ისინი, ვის გამგებლობა-

შიც იქნება მიწა. ისინი მოარიგებენ და მიაკუთვნებენ ყველას, ვისაც რომელი ადგილი ეკუთვნის და შეჰხვდება.

— მაშინ სადღა იქნება თავისუფლება მიწისა. თუ შექმნილია მარგუნებ იმ ნაჭერს მიწისას, რომელიც მინდა, აქ, ყველა მარგუნებმა არ გამოდის. და არ მარგუნებ ამ ნაჭერს, რომელიც მიხდა, მაშინ კიდე ხომ ჩემი თავისუფლების შეზღუდვა იქნება, რომ ამობ ქონების თავისუფლებას პიროვნული თავისუფლებაც მოჰყვებაო. რა ვქნა, რო ვერაფერი გამიგია თავ-ბედისა. როგო უნდა გადავქნათ ჩვენ ის, რაც ღმერთს დაუწესებია, არ ვიცი. დედის მუცელშიც ღმერთი ყოველ ადამიანს საკუთრად ასაზრდოვებს და აცხოვრებს. გამიგონია, რო ტყუპები როცა იზადებიან, ცალკე-ცალკე ბუდეში არიან ხოლმე გახვეული და პირიდამაც ცალკე-ცალკე საწოწნავი ღვიძლი წამოჰვარდებათ ხოლმეო. თუკი დედის მუცელში უმანკო ბავშვებიც კი ვერ მოთავსებულან ერთ ბუდეში და ერთი საწოწნავით ვერ უსარგებლიათ, ვერ წარმომიდგენია ქვეყნიერებაზე როგო უნდა გაერთიანდნენ, მოთავსდნენ და შეთანხმდნენ სმა-ქამაში, ჩაცმა-დახურვაში, საცხოვრებელ სახლებში, მუშაობაში მთელი მილეთის ხალხი ისე, რო მათი ყოფა-ცხოვრება ერთნაირად ბედნიერი და თანასწორი იყოს, როგორც შენ ამობ. მე მგონია, რო ადამიანს დედის მუცლიდანვე აქვს დაყოლილი ალღო საკუთრად, სხვისაგან დამოუკიდებლად ცხოვრებისა და ამისთანა ცხოვრებისათვის ყველანაირი ქონების საკუთრად შექმნისა. ამისათვის, ჩემი ფიქრით, უთანასწორობა, უთავბოლობა და არეულ-დარეულობა სწორედ მაშინ დამყარდება ხალხში, როცა თქვენი წესით მიწა წაერთმევათ ეხლანდელ მეპატრონეებს და საზოგადო საკუთრებად გადაიქცევა და შრომაც თავისუფალი გახდება, როგორც თქვენ ამობთ. ნათქვამია, ვისაც თაფლში უღევს ხელი, თითებსაც ის გაილოკავსო; ვინც საზოგადო მიწასთან იქნება ახლო შეთვალყურედ და პატრონად, ის ყველაზე მეტად ისარგებლებს და სადღა იქნება შენი თანასწორობა მითი სარგებლობისა. მეორეც ისა — ამობ: მიწის თავისუფლებას შრომის თავისუფლება მოჰყვებაო, ისე, რო ვისაც რა ჰსურს და მოეპრიანება, იმას გააკეთებს. ასე რო იყოს, ვინღა იქნება ისეთი სულელი მიწის მუშაობაში, ან სხვა რამ საძნელო საქმეში ირთმევდეს სულსა? ყველა ადვილსა და ფაქიზ საქმეს მოეჭიდება, საძნელო საქმის გამკეთებელი კი აღარავინ იქნება. ან ისიც ხომ შესაძლებელია, ზოგმა

არაფერიც არა გააკეთოს რა, ძალას ხომ ვერავინ დაატანს — გვე
ლა კაცი თავისუფალი უნდა იყოს პირადად თავის ყოფა-ცხოვრე
ბაში, რო ამობთ.

— ყველა ვალდებული იქნება, რაიმე საქმე გააკეთოს.

— ეგ ხომ ისევ თავისუფლების შეზღუდვა არის? —
ვისუფლება იქნება მაშინ, ეგ ხომ ძალდატანება იქნება! აბა, რა
სჯობია იმას, რო კაცს თავის საკუთარი ვენახი ჰქონდეს ან სახნავ-
სათესი, მუშაობდეს იქ მარტო იმისათვის კი არა, რო გამორჩეს
რამე, იმისათვის რო უყვარს თავისი მამული—საკუთრება, იმუშაოს
სიყვარულით, მუყაითად. თითონ ეცდება, რაც შეიძლება, გაამშვე-
ნოს, გაამდიდროს, უხვი მოსავალი ამოიღოს. საზოგადო მიწაზე კი,
როცა დარწმუნებულია, რო თუ დღეს ის მუშაობს იმ ნაჭერზე,
ხვალ შეიძლება სხვის ხელში გადავიდეს მისგან დამუშავებული,
ყოველთვის უგულოდ, ზანტად იმუშავენს და მაგრე რიგად აღარ
მოუვლის, აღარ ეცდება მის გამშვენიერებას. გარდა ამისა, შენ
რო ამობ ხშირად, კაცს მარტო მარჯვენა აქვს თავის საკუთრება-
თაო, და გიყვარს კიდევაც შენი მარჯვენა, რადგანაც შენია და არა
სხვისა და შენ გყვებავს, თუ მარჯვენა კაცს ხეთისაგან მოცემული
აქვს საკუთრებად, რათა იკვებოს და იცხოვროს, რატომ არ ჰქონ-
დეს საკუთრებად ტანისამოსი და კიდევაც აქვს ადამიანს ეს სა-
კუთრება. განა მოითმენდი შენ, ხვალ შენი ტანისამოსი სხვამ რო
ჩაიცივას შენს დაუკითხავად, ნებადაურთველად და გაუდგეს მშვი-
დობიან გზასა? ტანისამოსი კი არა, დარწმუნებული ვარ, ის კვე-
რი, რომელსაც შენ შაჩვეული ხარ ქარხანაში, სხვამ რო აიღოს
ხვალ და შენ აღარ განებებდეს, მაშინვე ყანყრატოში მისწვდები.
თუ ტანისამოსი, საცვალი და სხვა ნივთები შეიძლება და უნდა
ჰქონდეს კაცს საკუთრებად, რა ცოდო და წინააღმდეგობა იქნება,
რო ამასთანავე ჰქონდეს კაცს საკუთრებად, ოღონდ ზოგს კა არა,
ყველას და ერთნაირადაც საკუთარი სახლი, ვენახი, სახნავი, ეყო-
ლოს საქონელი და სხვა. მე მგონია, მაშინ უფრო ნამდვილი შე-
თანხმებული ცხოვრება და ბედნიერებაც დამყარდება ხალხში.
ვიდრე იმ შემთხვევაში, როდესაც ყველაფერი საყოველთაო
იქნება.

— აი სწორედ მაგ საკუთრების ბრალია, რო ამოდენა უმანკო
სისხლი იღვრება დღესა და შენც მოგაშორა შენ მამულს და
მკისა და ბარვის მაგიერ, ადამიანების სისხლსა ჰღვრი. კაცის თვა-

ლი და გული არასოდეს არ გამძლარა და არც გაძლება, რაც უნდა დიდი ქონება, საკუთრება ჰქონდეს, მაინც უფრო მეტსა მდობრება და ეძებს საშუალებას, როგორმე გაადიდოს თავის ქონება. აი სწორედ ომია ამისთანა საშუალება, გაუმძლარი, ხანძარი, ხანძარი ნაირ ხრიკებს მიმართავენ ხოლმე, რო გამოიწვიონ ისინი, ისინი მისი წავლიჯოს სხვას მისი საკუთრება თავისთვის. გულუბრყვილო მუშა ხალხი და გლეხეაცობა ჰყვებიან ერთმანეთს, თითონაც არ იციან, რისთვის, მათი სისხლის ღვრით კი მდიდრდებიან ვაიკვერები, ვაჭრები და ჩარჩები. ასეთი დიდი ბოროტება და ზიანი მოაქვს კერძო საკუთრებას. შენ ეხლა შემოგძახიან, თითქოს კიდევ გაჯერებენ, რო შენ მამულსა და მიწა-წყალს იცავო. ეგ ხომ ტყუილია: სად შენ და სად შენი მამული! შენ რო აქ ჩაგკლან, რას გარგებს მაშინ შენი ან სახლი და ან კარი.

— მე და ჩემმა ღმერთმა, მართალია. მართალს ამოხს პეტა. რა ოხრად უნდა კაცს მამულ-ღედული, თუ თითონ აღარ იქნება!

— ჰეი, ლევან, შენ კი შეგასხა პეტომ ფრთები გასაფრენად. ქურდს რა უნდაო და ბნელი ღამეო. ისეც გეზარებოდა და გეჭირვებოდა აქ ყოფნა და ახლა რაღას დადგები აქ! მაგრამ ამაში მეც ვეთანხმები პეტას. განა მე არ მესმის, რო დიდი უბედურობაა ყველა ჩვენთვის ეს ომი, მაგრამ განა ამათებული წესი ცხოვრებისა რო დაწესდეს, მაშინ კი მოისპობა ომიანობა და სისხლის ღვრა! ჩემი ფიქრით, მაშინ უფრო გახშირდება და გადიდდება სისხლის ღვრა, მაშინ შინაც, ერთმანეთშიც გვექნება ასეთი სისხლის ღვრა. ერთმანეთში იქნება გაუწყვეტელი ომიანობა.

— ეგ შინაური ომი აუცილებელია და სოციალიზმი შაკ ომისაკენ მიისწრაფის. ეგ სისხლის ღვრა და სასტიკი ომი უნდა მოხდეს მთელი ქვეყნის კლასთა შორის, ომის მიზანი ის იქნება, რომ ყველა მესაკუთრე ბურჟუაზიას ჩამოერთვას საკუთრება, რომ განაწილდეს ყველაზე თანასწორად და ამით დაგვირგვინდება სოციალიზმიც.

— ეჰ, არც ისა და არც ეს! კაცის ბუნება თითონა ყოფილა ასეთი თვისებისა, რომ უჩხუბოთა და უღავედარაბოდ ვერ გამომდგარა და ვერ გაუძლია, თორემ აქ საკუთრება არაფერ შუაშია. რა აქვთ, თუნდაც ავილოთ, გასაყოფი ერთმანეთში ყარაჩებს. მაგრამ მე რო იმათი ჩხუბი მინახავს, ი ბავშვებივით რო სცემენ ერთმანეთს, იმისთანა ღმერთმა ყველა იფაროს. საკუთრება მოის-

პოს, მაინც ჩხუბი, დავიდარაბა, ჩემი ფიქრით, არასოდეს დაილევია ხალხში. შინ თუ გარეთ ომიც, სისხლის ღვრაც აუცილებლად იქნება.

— შენ რაც გინდა თქვი, ლექსავ, და მე კი სრულიად ვეუბნები პეტას, ვენაცვალე მე იმას შიგ სულის კლიტეში.

— რამდენჯერ მითქვამს შენთვის და გამიმეორებია, ლექსავ, რომ სოციალიზმის მნიშვნელობა და შინაარსი ვერ შეგიგნია ჯერა და იმისათვის არა გჯერა ის, რაც სოციალიზმით დამყარდება ხალხში.

— რა ვიცი, იქნება შენ მართალი იყო, მაგრამა ერთი ეს მაკვირვებს შენიცა და სოციალიზმის, მნიშვნელობისაც: მამულის პატრონს მამული უნდა ჩამოერთვასო და რამდენი ვაჭარი და სოფ-დაგარია, რო სიმდიდრეში ჭყუმბალაობს, ისინი კი ხელუხლებელი უნდა დარჩნენ! ეგ ხო დიდი უსამართლობა იქნება, რო მე ერთი ბოხჩა მიწა ჩამომართვათ და მისცეთ, ვისაც არა აქვს და ვისაც ფულად მილიონები უწყევიათ, იმათ ხელს აფარებთ და იცავთ მათ მილიონებს. მართალია, შენ იმათაც ახსენებ, მაგრამ ფულების ჩამორთმევაზე არაფერს ამბობ.

— განა იმათ კი შერჩებათ? იმათაც ჩამოერთმევით ყველაფერი და ისიც საყოველთაო გახდება, მაგრამ ჯერ მაგისი დრო არ არის. ჩვენ გვინდა ჯერ ზურგი გავიმაგროთ მათთან საბრძოლველად.

— მაშ, დაბალი ღობე მოგვნახეთ, განა!

— ზურგი კი მაშინ გავგიმაგრდება, როცა თქვენც — ყველა მამულის პატრონები პროლეტარებად გადაიქცევით, ესე იგი არც სახლი, არც კარი, არც დედულ-მამული და არც სხვა რამ საკუთრება გეზადებათ. მაშინ ყველანი შევეერთდებით, საერთო ძალით შევებრძოლებით კაპიტალის პატრონებს და მათ კაპიტალებს საყოველთაო კუთვნილებად გავხდით.

— აკი ბრძოლა აღარ იქნებაო.

— ეგ სულ სხვა ბრძოლა იქნება, ეგ — კლასობრივი ბრძოლა იქნება.

— ეჰ, ვერაფერი გამიგია: ზოგი ბრძოლა ბრძოლაა, ზოგი კი კლასობრივი ბრძოლაა.

— მე კი ყველაფერი გავიგე, ლექსავ, ვენაცვალე პეტას შიგ სულის კლიტეში, სულ ჩემი გუნებისას ლაპარაკობს. მაშ, ლევანა

მოგიკვდეს, თუ მაგისი პირველი მიმღევარი და მომხრე არ გივსლდე.

— შენ ხო რა! რა დაგიდგება წინა, მაგრამ რაც მოსაწონია მგათი, კი მეც მომწონს — ეს პიროვნული თავისუფლები შემოღება. ამაზე დიდი სიამოვნებით მოვუწერ მეც ხუდსაქმე მწველსწრე იმისთანა დროს, თავისუფლად შემეძლოს სიტყვებ [ქმე] [ქმე] მქრქო ბურთივით არავინ ჩამჩაროს, სიმართლე მათქმევიონ ისე, რომ არავინ დამსაჯოს. წამდაუწუმ არ მეფიქრებოდეს და არ მელანდებოდეს, რო აი ეხლა ან გზირი, ან თასაული უმიზნოდ კისერში წამითაქუნებს. აი თუ ამას აგვაცდიდნენ, მართლა დაამყარებენ ასეთ თავისუფლებას, რო არავინდა შეგვახოს ხელი — ეს დიდი და დიდი ბედნიერება იქნება ჩვენთვისა.

— თუ ეგ შეიგენი, შემდეგში ყველა იმასაც შეიგენებ, რაზედაც გელაპარაკებოდი და კიდევაც იხილავ თვალით იმ ბედნიერებას, რასაც ჩვენ გიმზადებთ.

— ღმერთმა ბრძანოს!

— თქვენ მარტო მიიღეთ, დაიჯერეთ, რასაც გეუბნებით და გამოგყევით უკან საითაც წავიყვანთ.

— მე პირველი გამოგყვები, პეტავ, მე. მაშ, მოგიკვდეს გარბოდას ბიჭი, თუ მართლა არ გეუბნებოდე! ეხლა რამდენს ჩემისთანა თავალებულ ბიჭს გიშოვნი!

IX

— ბატონებო, მე თქვენ შეგკრიფეთ დღეს უმაღლესი მხედართმთავრის დეპეშის მოსახსენებლად და მისი შინაარსის შესახებ სათათბიროდ. აი, ეხლავ წავიკითხავთ მას შტაბის უფროსი. თქვენო აღმატებულებავ, გთხოვთ!

— № კორპუსის უფროსს — „თქვენი ყოყმანი დიდად მაკვირვებს. დროა გადამწყვეტი ნაბიჯი გადადგათ: სიმაგრე „ა“ ორი კვირის განმავლობაში აღებული უნდა იქმნეს“.

თითქმის ხუთმა წუთმა განვლო სიჩუმეში დეპეშის წაკითხვის შემდეგ. ბოლოს სიჩუმე ისევ კორპუსის უფროსმა დაარღვია.

— უნდა გამოგიტყდეთ, ბატონებო, რომ მართლაცდა კუს ნაბიჯით მიდის ჩემდამი რწმუნებული კორპუსის მოქმედება. ძლიერ შორს ჩამოგრაჩით ჩვენი ამოცანის შესრულებაში. რას იტყვით თქვენი!

— თქვენო აღმატებულება, ნება მიბოძეთ პირუთვნელად მოვახსენოთ ჩემი აზრი საქმის გარემოებაზე.

— თქვით!

— თქვენო აღმატებულება, მართალია, არავისა გვემსახურებოდა ლემა განვსაჯოთ სიტყვანი და მოქმედებანი უფროსისა, გეტყვით, თქვენს უარყოფით მისი ბრძანების შესრულება, მაგრამ მაინც უნდა მოვახსენოთ, რომ უკმაყოფილება და შეფასება ჩვენი მოქმედებისა, როგორც უმაღლესი მთავარსარდლის მიერ, აგრეთვე თქვენის მხრივაც, სამართლიანია. მაგრამ ბრძანების შესრულება ორი კვირის განმავლობაში, ჩემის ფიქრით, ვნებისა და ზარალის მეტს არაფერს მოგვიტანს.

— ბრძანება რის ბრძანებაა, თუ არ შესრულდება იგი დაუყოვნებლივ?! და კიდევ უნდა შევასრულოთ. რაც შეეხება ჩვენს ყოყმანობას და უმოქმედობას, ეს სრული ჭეშმარიტებაა. აბა რა გავაკეთებთ აქამდის? სხვისა არ ვიცი, მაგრამ ჩემ დივიზიას არ დაუშვას ურებია მაგისტანა საყვედური, ყველა სხვა მის მოქმედებებს რო თავი დავანებოთ, მარტო ისიც კმარა, რომ ორი თვის მანძილზე მტრის სამი შესანიშნავად გამაგრებული სერი აიღო ჩემმა დივიზიამ და წინ წაიწია მტრის ტერიტორიაზე ას ოც ვერსზე. მეტიღა მოეთხოვება იმ ჯარს, რომელიც სამ-სამ დღეობით და ხან კვირაობითაც კი არამცთუ ცხელ საქმელს, ხმელ ცხოზილასაც კი მოკლებულია, ტიტველი და შიშველი იბრძვის თავგანწირულად. ამისთანა გარემოებაში მყოფ და მაინც კიდევ თავის მოვალეობის პირნათლად და წარმატებით აღმსრულებელ ჯარს რო უმოქმედობას უკიყინებენ, სამართლიანად არ მიმაჩნია.

— თქვენო აღმატებულება, — ამოხს წყენის კილოთი კორპუსის უფროსი, — ნება მიბოძეთ მოგაგონოთ, რომ თქვენ ყოველთვის მეტისმეტ გულშემატკივრობას იჩენთ ჯარისკაცებისადმი და ძლიერ ჰზოგავთ მათ. ეს ჩვენი სამხედრო საქმისათვის მეტად მავნებელია. რა თქვენ მარტო! საზოგადოდ შემჩნეული მაქვს, რომ ყველა უფროსი ჩემი თანაშემწენი და მახლობელი ხელმძღვანელნი ჩემი კორპუსისა ძლიერ გულშემატკივრობთ ჯარისკაცებზე. თქვენ რომ არ უფროსილდებოდეთ ხალხს და სადაც საჭიროა, იმეტებდეთ მათ დაუზოგავად, გარწმუნებთ, რომ ორ თვეში ას ოც ვერსს კი არა, სამას ვერსს გაივლიდით თქვენი დივიზიით მტრის ტერიტორიაზე. მე რომ სამართლუ მათქმევინოთ, სარდლის გულში

გულწვილობას არ უნდა ჰქონდეს ადგილი, ხოლო გულწვილობა — სარღლები რიგში.

— თუკი არ ვვარგევარ და საქმისათვის მავნებელი ვარ, დღესვე დავანებებ თავს სამსახურს, მაგრამ ამასთანავე ანუ შეწყვეტულად გამოვთქვა ჩემი ვაკვირება მანად, თუ რა სარგებლობას მოიტანს შეუძლია საქმისათვის იმ გარემოებას, როცა იქლიტება ხალხი ტყუილუბრალოდ და უშედეგოდ, როცა და სადაც საქიროა ჯარი კიდევ იბრძვის თავგანწირულად, საქმეც კეთდება და შესაფერი მსხვერპლიც ეწირება საქმეს. უმსხვერპლოდ საქმე არ გაკეთდება, ხოლო საქმის გაუკეთებლად მსხვერპლის შეწირვა მიუტყვებელი დანაშაულია! სხვა რომ არა იყოს რა, მე ვერ დავიმძიმებ სვინდისს მითი, რომ ტყუილუბრალოდ, სადაც არ არის საქიროება, ვაქლუტინო მტერს ჩვენი ჯარი და როცა და სადაც საქირო იქნება, იქ კი აღარ მყავდეს საკმაო ხალხი.

— წმინდა რუსეთში არ გამოლუღულა და არც გამოილუღვა ხალხი: აი, ნიკიფორ მატვეიჩის დივიზიას მესამედელია დარჩა „ბ“ სიმაგრის აღების დროს, მაგრამ ერთ კვირაზე ისევ შეივსო მთელი დივიზია! ვამობ და ეს ყველამ იცით, რომ რუსეთი ხალხთმრავალია და მამასადამე, სრულიადაც არ უნდა გვეზინოდეს იმისი, რომ ხალხი შემოგვაკლდება როდისმე, რაც მართლა დასაზოგავია — ეს იარაღია; მე ნამდვილი წყაროებიდან ვიცი, რომ თოფებზე, რომელიც ისე ნაკლებად გვაქვს, რომ თითო თოფზე ორი-სამი კაცი მოდის, არავინ ზრუნავს და არ უფრთხილდება მათ. ეს, ჩემი ფიქრით, პირდაპირ სამშობლოს ღალატია, რადგანაც თოფი და სხვა იარაღიც და სამხედრო სურსათი სახელმწიფოსი და ხაზინის საკუთრებაა. იარაღის დაზოგვას უმაღლესი მხედართმთავარიც გვიბრძანებს და ნუთუ არ უნდა ავასრულოთ მისი ბრძანება? რაც შეეხება მეომრებს და ნამეტნავად დაბალ ჯარისკაცებს, იმათ თავზე ხელის გადასმა არა სჭირია, არც არგებს ეს მათ და არც არავინ შეგვაქებს და მადლობას არ გვეტყვის ამისათვის. აი ნიკიფორ მატვეიჩმა დაუზოგველად შესწირა მსხვერპლი და საქმეც კარგი გააკეთა, ჯილდოც კარგი მიიღო და მადლობაც დიდი დაიმსახურა, როგორც ჩემგნით, ისე უმაღლეს მთავარსარდლის მხითაც. თქვენ რასაკვირველია, კარგად იცით, რომ მსხვერპლის რაოდენობას მნიშვნელობა აქვს დიდი საქმის დაფასებაში: როცა მსხვერპლი ცოტაა, ეს იმას ნიშნავს, რომ მოწინააღმდეგის ძალა სუსტი იყო

და მისი გატება მაგრე რიგად არ იყო მნიშვნელოვანი, ხოლო თუ მსხვერპლი დიდია და საქმეც გაკეთებულია, ეს იმის მანიშნებელია, რომ მოწინააღმდეგის ძალა დიდი იყო და მამასადაც, თუ დიდი მსხვერპლი აძლევს დიდ ფასს შესრულებულ საქმეს, აქედან დიდი სახელი, დიდი ჯილდო და წარმატება საქმის მოთქმას.

— ნიკიფორ მატვეიჩის დაფნის გვირგვინი არაფისა გვშურს.

— რაც ითქვა აქ, ეს ყველა სხვათა შორის ითქვა. იმედი მაქვს, ვისაც შეეხებოდა ნათქვამი, ყველა სახეში იქონიებს მას, ეხლა კი ვსაბო გარეშე საგანზე საუბარსა და ესვამ პირდაპირ, სიმაგრე „ა“-ს ალუბის შესახებ, რისთვისაც მოგიწვიეთ თქვენ. სიმაგრე რომ უნდა ავიღოთ, რათაც არ უნდა დაგვიჯდეს, ამაზედ ორი აზრი არ შეიძლება, მხოლოდ როდის უნდა ავიღოთ, როდის მივიღეთ იერიშზე და ან რა წესით — აი ამაზედ გთხოვთ ყველას გამოთქვით თქვენი აზრი.

— ნება მიბოძეთ, თქვენო აღმატებულებავ, კიდევ გავიმეორო, რომ ჩემის ფიქრითა და შეურყეველი რწმენით, ორი კვირის განმავლობაში შეუძლებელია სიმაგრის აღება. ხალხი, როგორც მოგახსენეთ, სიცივით, შიმშილით, სიარულით ისეა შეწუხებული და ნიათგამოლეული, რომ ჯერ საჭიროა მათა ჩაცმა, დახურვა, ფეხთ შემოსვა, ხანგრძლივი, ერთი თვე მაინც, დასვენება, რიგიანი და მაძღრისი სასმელ-საკმელი ამ დასვენების დროს, რათა ჯანსა და ღონეზე მოვიდნენ, რომ მსხვერპლი ცოტა იყოს, ნაყოფი კი დიდი.

— თქვენ, თქვენო აღმატებულებავ, კიდევ თქვენსას გაიძახით... მე არა მწამს მსხვერპლის დაზოგვა. მსხვერპლის დაზოგვით ჩვენ ფონს ვერ ჭავალთ. ორსა და სამ თვეს რომ ვიცადოთ, რა იცით, რომ უფრო ცუდ გარემოებაში არ ჩავცვივდებით სურსათის მხრივ?

— თქვენო აღმატებულებავ, მეც მიბოძეთ ნება მოგახსენოთ ჩემი აზრი, როგორც ჯარისკაცების მახლობელი პირისა და პირდაპირი მათი უფროსისა.

— თქვით.

— მეც სრულიად ვეთანხმები მათ აღმატებულებას დივიზიის უფროსს. ჯარმა ჯერ უნდა დაისვენოს უთუოდ, სული მოიბრუნოს, გათბეს და გაძლეს ცოტაოდნად მაინც. ვიდრემდის იერიშის მიტანას შეუდგება, თორემ მსხვერპლი უშედეგო იქნება, ხალხს ტყუილუბრალოდ მივაქვლეთ და სიმაგრეს კი ვერ ავიღებთ.

„ — სიმაგრის ალებზე თქვენ არხეინად იყავით, ბატონო პიროვნეო. გვიბრძანებენ და უნდა ავიღოთ სიმაგრე, რადგან არ უნდა დაგვიჯდეს. ეს გადაწყვეტილი საქმეა, მხოლოდ რომ გაიძახიო, თქვენც და ალექსანდრე ნიკოლოზის ძეც გათბობასე დაგვიძღვით აბა საიდან და რა საშუალებით მოვახერხო ეს, როცა უნდა შევქმნათ მობჭენილი. მე დიდი ხანია ვუბრძანე კორპუსის ინტენდანტს, რომ სამოსიცა და საკვებიც უზრუნველყო მთელი კორპუსისათვის, მაგრამ მას ვერაფერი გაუწყვია.

— თქვენო აღმატებულებავ, არ უნდა და იმიტომ ვერ გაუწყვია. მთელი გორები დგა სურსათ-სანოვავისა და ტანისამოსისა ჩვენ ზურგს უკან. აქ კი სიცივით და შიმშილით ვიზოცებით. თადარიგიანი კაცი რომ იყოს კორპუსის ინტენდანტი და ჯარისკაცისათვის შესტიოდეს გული, უფრო მეტად ვიდრე თავის ჯიბისათვის, ყველაფერი რიგზე იქნებოდა.

— გთხოვთ, თქვენო აღმატებულებავ, პიროვნებას თავი დაანებოთ და საქმეზედ ილაპარაკოთ. თქვენ რომ ახსენეთ ტანსაცმელისა და სურსათის გორები, ის გორები ჩვენგან დიდ მანძილზედა დგა და გზები კი არ არის, აი რა უშლის ხელს საინტენდანტოს, დროზე მოგვაწოდოს სურსათი და არა ჯიბეზე ზრუნვა.

— სიმაგრის ალებასთან ერთად გადახლართულია სწორედ კითხვაც მაგ დაწყველილ სურსათისა, — მოახსენა კრებას შტაბის უფროსმა, — საქმე იმაშია რომ, როგორც საიდუმლო მოხსენებიდან შევიტყუეთ, მტერი გვიპირებს ზურგიდან მოვლას და თუ ჩვენ დავაყოვნებთ „ა“ სიმაგრის ალებას, იგი ძლიერ ადვილად შეასრულებს თავის განზრახვას. მაშინ ჩვენ იძულებული შევიქნებით სიმაგრის ალებას თავი დავანებოთ და უკან დავიხიზოთ და მთელი ის სურსათ-სანოვავ-სამოსის მარაგი მტერს ჩაუვარდება ხელში, რაც დიდ კოზირს მისცემს მტრის ტიტველა და დამშეულ ჯარს, ამისათვის მეორე კითხვად უნდა დაისვას, როგორ მოვექცეთ დამზადებულ სურსათს, თუ ვინიცომა არის მტერმა თავისი განზრახვის ასრულება გვისწრო.

— ჯერ ესვამ პირველ კითხვას. გთხოვთ, ყველამ გამოთქვათ თქვენი აზრი, რამდენი კაცი იქნება საჭირო, რომ შევწიროთ სიმაგრის ალებას. შტაბის უფროსის გამოკვლევით, ოცდაათი ათასი კაცია საჭირო, მე ორმოცი ათასი შემიწირია.

რამოდენიმე წუთით სიჩუმე ჩამოვარდა.

— თქვენ რას იტყვით, ნიკიფორ მატეიჩი?

— მე სრულიად გეთანხმებით, თქვენო აღმატებულება.

— ახლა დრო?

— დრო როგორც მოგახსენეთ, ორი თვეა საჭირო, ერთი მაინც აუცილებელია მომზადებისათვის, თქვენო აღმატებულება.

— ჩვენ ვერ გადავალთ უფროსის ბრძანებას და ვერც ჩავიდნთ ამას. სიმაგრის აღება ორ კვირაზე ადრე შეიძლება, მხოლოდ გვიან კი არა. უმჯობესი იქნება ჩვენ პასუხისგება ავიცილინოთ თავიდან უმალლეს მთავარსარდლის წინაშე, ვიდრე პასუხისგებაში ჩავცვივდეთ. ერთიც ვნახოთ, ორი ან ერთი თვის განმავლობაში, როცა ჩვენი ჯარი შესვენებაში იქნება, მტერი ზურგიდან მოგვექცა და იძულებული გაგვხადა უკან დავიხიოთ, ან ვთქვათ შევასვენეთ ჯარი ორ თვეს, მივიტანეთ იერიში და კი ვერ ავიღეთ სიმაგრე, მაშინ პასუხისმგებელი მარტოდმარტო მე ვიქნები, რადგანაც დამწამებენ, რომ ხელსაყრელი დრო და ჟამი გავუშვი ხელიდან ყოყმანობითა და ჯარის დასვენების გამო და თუ უმალლესი მხედართმთავრის მიერ დანიშნულ ვადაზე შეეუღლებით საქმეს, თუნდ მარცხიც მოგვივიდეს, მაინც პასუხისგება თავიდან ამეცლება. გიბრძანებთ, მოამზადოთ ყველამ თქვენ თქვენი ნაწილები და დღეიდან ერთი კვირის შემდეგ შემუშავებული გეგმით, რომელსაც შტაბის უფროსი თავის დროზე გადმოგცემთ, მივიტანოთ იერიში სიმაგრეზე.

— ეს საკითხი უკვე სავსებით ამოწურულია, — აცხადებს შტაბის უფროსი, — ეხლა, თქვენო აღმატებულება, უნდა დაისვას მეორე კითხვა: როგორ უნდა მოვექცეთ დამზადებულ სურსათს, რომ მტერს არ ჩაუვარდეს ხელში, თუ ვინიცობა არის, ჩვენი საქმე ცუდად წავიდა, ან მტერმა ზურგიდან მოგვიარა?

— გთხოვთ, ბორის ალექსანდროვიჩი, შემოიწვიოთ კრებაზე კორპუსის ინტენდანტი, იმან მოგვახსენოს ჯერ თავისი აზრი და გეგმა.

— ბატონო ინტენდანტო, რადგანაც ეხლა გვექნება ლაპარაკი იმ საქმეზე, რომელიც თქვენ შეგეხებათ და რომელშიაც თქვენ უფრო გამოცდილი ხართ, ამისათვის მოგიწვიეთ, რათა თქვენი აზრიც გავიგოთ. ჯერ ეს გაგვაგებინეთ, სურსათი დიდი ძალია და ან რა ღირებულებისა იქნება დაახლოებით?

— სამ დაწესებულებას: ჩვენ ზემგორს* და წითელ ჯვარს ტრ-
თად გვექნება არა ნაკლებ ხუთმეტი მილიონისა.

— ვინცობაა უკან დახევა მოგვიხდება ჯარსა, რა საშუალებას
იხმართ, რომ სურსათი მტერს არ ჩაუვარდეს?

— თქვენო აღმატებულებავ, თუ ასეთი რამ აქვს მთავრობის
ნელი, მე საკიროდ მიმაჩნია ეხლავ დავიწყო ზიდვა და გადატანა
უფრო უშიშარ ადგილას, მაგრამ ამ მხრივ დიდი დაბრკოლება
მელობება ერობათა და ქალაქთა კავშირისა და წითელი ჯვრის
საზოგადოების წარმომადგენელთა მხრივ, რადგანაც გადატან-
გადმოტანის დროს უთანხმოება იბადება ჩვენს შორის და ეს კი
დიდად გვიშლის ყველას ერთნაირად ხელს. ამისთანა გარემოებაში
ორი თვეც კი არ კმარა, რომ კორპუსისათვის დამზადებული მთელი
სურსათი უსაფრთხო ადგილას გადავიტანოთ.

— ან რა მოგქონდათ, ან რად უნდა წაიღოთ უკან, თუ ჯარისა-
თვის დაამზადეთ და მოიტანეთ, რატომ არ აწვდით ახლავ
მშიერ ჯარს?

— თქვენ, თქვენო აღმატებულებავ, უთუოდ უნდა გამოიჩინოთ
წინააღმდეგობა ყველაფერში და დამჩაბოთ არსებული მდგომარე-
ობა! მეც გითხარით და თითონ კორპუსის ინდენდანტმაც, რომე-
ლიც ჩვენზე უფრო გამოცდილია და ჩახედული ამ საქმეში, რომ
შეუძლებელია უგზობის გამო მიწოდება ჯარებისათვის იმაზედ
მეტი სურსათ-სანოვაგისა, რასაც ეხლა ახერხებს. მე მაკვირვებს
თქვენი დაყინება, მშიერია ჯარით. ვერ დაგეთანხმებით იმაზე,
რომ კორპუსი მშიერი არის.

— თქვენო აღმატებულებავ, თუ ეხლა ბედნიერი ვარ, რომ
კორპუსში დივიზიას ვუფროსობ, გუშინ და გუშინწინ ბატალიონისა
და პოლკის უფროსი ვიყავი და კარგად ვარ ჩახედული ჯარისკაცის
ფსიქოლოგიაში, მის თხრილებში ყოფა-ცხოვრებაში, და დაყინებით
მოგახსენებთ, რომ ჯარს ჰშია, ჯარი შიშველ-ტიტველია, ჯარს
სცივა — ეს ხომ სხვებმაც დაამოწმეს. რათა ხდება ეს? იმისათვის,
რომ საინდენდანტოს, წითელი ჯვრის საზოგადოების და
ერობათა და ქალაქთა კავშირის წარმომადგენელი ერთმანეთში ვერ
მორიგებულან, მარტო ჩხუბსა და დავაში აღამებენ და ათენებენ
დღეებს. ნურავინ იფიქრებს, რომ ჯარისკაცები ვერ ხედავენ ამას

* ზემგორი — ქალაქებისა და ერობათა კავშირი, I იმპერიალისტურ ომში
ორგანიზებული დაწესებულება.

და ვერა გრძობენ, თუ რა ხდება და რა გარემოებაში იმყოფებიან მათდამი უყურადღებობის გამო. ყველა ამას კი დიდი ზნეობრივი გავლენა აქვს მათზე, მათი ბრძოლის უნარიანობის მოჩუქნების მხრივ. მოვალედა ვრაცხ ჩემ თავს ეს უშიშრად გამოვცხადებ. ძლიერ დიდი სიფრთხილე გემართებს, რომ ჯარისკაცებისადმი ვიდნენ უკიდურესი მოთმინებიდან. მართლაცდა რა ბრალი უდევს საწყალ ჯარისკაცს, რომელიც თხრილების წუმბეში მშვიერ-ტიტველი ზის, რადგან საინდენდანტოს წითელ ჯვრის საზოგადოების და ქალაქთა და ერობათა კავშირის წარმომადგენელი დავობენ და ჩხუბობენ ერთმანეთში! ჯარისკაცი იგეთივე ადამიანია, როგორც ჩვენ, განა ვინ არიან მაგ დაწესებულებებისა და საზოგადოების წევრნი, რომ ასე აბუჩად უგულვებელყოფენ ჯარისკაცს და არ შესტკივათ გული მისივე მფარველის, მცველისათვის? ისინი მოწოდებულნი არიან იზრუნონ ჯარისკაცის კვება-შემოსისათვის და იმის მაგიერ, რომ მცირე უყურადღებო მაინც მიაქციონ თავის მოვალეობას, ყველას ემსახურებიან, ყველას ელოლიავენებიან გარდა ჯარისკაცებისა. იქ თავმოყრილმა ხალხმა დაივიწყა რისთვის განდნენ ეგ დაწესებულებანი, ნაცნობ-ნათესავებისა და ქრთაქების წყალობით მოქმედ ჯარის რიგებს თავი აარიდეს, იქ შეიხიზნენ, საფარად გაიხადეს და პირად კეთილდღეობისათვისა ზრუნავენ. რას ვხედავთ ჩვენ? დაუწესებიათ თავიანთვის მინისტრული ჯამაგირები, დასრიალებენ მანქანებით ფრონტიდან ფრონტზე, რომ აიღონ მივლინების ფურცლები, დღიური ულუფები, არიგებენ რაღაც საიღუმლო, საეჭვო მახინაციებს, იჯიბავენ იოლად შეძენილ ფულებს, დღე-ღამე საეჭვო მანდილოსნებთან ქეიფობენ თეატრებსა და კლუბებში, კაფე-შანტანებში ფლანგავენ, ჯარისათვის კი შეთინთხლავენ, უფრო თავის გასართობად და არა ჯარისადმი გულშემატკივრობის გამო, რაღაც შეწირულებების კრეფას და მოაქვთ ფრონტზე იგივე საწყალ ხალხისაგან ძალადობით წაგლეჯილი რაღაცა ნივთები. ჯარისკაცთათვის გამზადებულ საზოგადოებს კი ან თითონვე დაიტაცებენ, ან დააგროვებენ საწყობებში და ალბობენ იმის მაგიერ, რომ მიაწოდონ დამშუულ ჯარს. ესაა მათი სამსახური?! ჯარისკაცნი კი, რომელნიც სამშობლოსათვის და საუბედუროდ, ამ უსვინდისო მუქთახორებისათვისაც, მშვიერ-ტიტველნი სისხლს ღვრიან. თავს სდებენ ბრძოლის ველზე. შეიძლება, გაჩუმდეს კაცი და არ ამოიღოს ხმა აღშფოთებულ გულის სიღრმიდან?!

— თქვენო აღმატებულებავ, ჩვენ არა გვაქვს უფლება სხვა უწყების შინაურულ საქმეებში ჩავერიოთ.

— არა, თქვენო აღმატებულებავ, ეს არ არის შინაური საქმე სხვა უწყებისა...

— მე გიკრძალავთ და აღარ გაძლევთ ნებას გააგრძელოთ საქმე ზედ სიტყვა. აბა, თქვენ, ბატონო ინტენდანტო, რა აზრისა ხართ მაინც ამ საქმეზე? როგორ ფიქრობთ, როგორ მოვუაროთ საქმეს, თუ ვინიცობაა, ვერ მოასწარით მათი გადაზიდვა უშიშარ ადგილზე, რასაკვირველია, იმ შემთხვევაში, თუ რაიმე არახელსაყრელ გარემოებათა წყალობით უკან დახევა მოგვიხდა?

— ჩემის ფიქრით ერთადერთი საშუალება, რომ მტერს არ ჩაუვარდეს ხელში ჩვენი საწყობების მარაგი, წავეუიდოთ ცეცხლი და გადავწვათ, რაც ვერ მოვასწარიოთ და ვერ გავიტანეთ უშიშარ ადგილზე.

— აი, ბრძნული გამოსავალი. ვითომ ჯარები გვიკვებია მაძრისად და ჩაცმულ-დახურულები გვეყოლია. დაწვას ის არ ემჯობინებოდა, რომ მოგვეხმარებინა მათი დანიშნულებისამებრ, ესე იგი გვეკვება ჯარი, შეგვემოსა თავის დროზე. ან რატომ ეხლა მაინც არ შევმოსოთ და გამოგვებოთ, დაწვას ეს უფრო არ აჯობებდა?

— თქვენო აღმატებულებავ, იქამდის მოგვაბეზრეთ თავი თქვენი წუწუნით და დაუსრულებელი წინააღმდეგობებით, რომ იძულებული ვარ, გამოგიცხადოთ, რომ მე თქვენთან სამსახური აღარ შემეძლიან.

— მოხარული ვარ, თქვენო აღმატებულებავ! ის ხომ შემრჩება, რომ სინდისის შეუბღალავად წავალ აქედანა.

X

— კაცო, იობი, შენ გეცოდინება, კაცო, იმის გულის მოპასუხე ხარ... ი ალექსაი, რა დაემართა, რო ასე ჩამოხმა და ადამიანის ფერი აღარ ადევს?

— აბა, მე რაღა ვიცი, კაცო? მეც არაფერს მეუბნება. აგერა აქითკენ მოდის და აბა შავუჩნდეთ როგორმე, კაცო, ეგები გამოტყდეს რა დაემართა.

— ბიჭო, ლექსავ, ეს კი იყო შენზედ ვლაპარაკობდით ეხლა.

რა მოგივიდა, კაცო, არ იტყვი? რო ჩამოხში ჩონჩხივითა და გაჩუმებულხარ მუნჯივითა, უმიზეზო ხო არ არი? შენ ვინ და დარდი და დაღონება! ველარა გცნობთ ამ ბოლო დროსა.

— ეჰ! ძმაო, მეც კი მინდა მოვიგდებინო თავიდან, დარდი და ზოღმა, მაგრამ რო ვერა მომიხერხებია რა.

— იმ სახლ-კარამოწყვეტილებმა რაზე ჩაგახარეს ი შენი ირმანარის დაკვლაი, რა სამახარობლოს მოელოდნენ!

— ჰაი გიდი! ვანა იქამდინ გამიწყრა და გამირისხდა ღმერთი, რო მე ჩემი ირმას ხორცი პირში ჩაუშვი!

— არცოდნა — არცოდვა არისო, იტყვიან. შენ ხო არ იცოდი, რო იმისი ხორცი იყო, რო ჭამდი?

— რატო შხამად არ გადამეჭცა, რა წამს პირში ჩავიდე! ეს, ჩემი ირმა აღარ სძოვს ბალახსა! მაგრამ იცი, იობი, ირმას დაკარგვა აღარ მაწუხებს ესლა ისე, როგორც სხვა დარდი და ზოღმა. მე ის საწყალი თათარი ვერ ამომიღია გულიდამა, იმ თათრის მოკვლა მაწუხებს. იმის სახე ყოველ წამს თვალწინ მიდგა, კაცო, და აღარა მშორდება.

— ეე!.. შენ კიდე? რას ჩააცივდი, კაცო, ი თათარსა და აღარ ეხსნები?!

— მე კი არა, იობი, ის აღარ მეხსნება. აი, აგერ ესლაც თვალწინ მიდგა ის საცოდავი ისევ ისე, როგორც მაშინ, ხიშტით რო გულ-მუცელი გავუგმირე და გადმოატრიალა თვალეზი და ენადაღუმებულმა იმ თვალეზის გადმოტრიალებით მითხრა: შე უღმერთო, რაზე მომკალ, რა დაგიშავეო. ესლაც გეუბნები, ყურებში გამწივის ის ხმაამოუღებელი ხმა, ის არტემული სიტყვები. მართლაც და, აბა რაზე, რის გულისათვის მოვკალი. ვიცნობდი, მიცნობდა, მამულ-ღედულს მეცილებოდა და მედავებოდა თუ ღედ-მამა შემეგინა, ან თუ და, ან რძალი გამიუპატიურა? რა დამიშავა, რო წუთისოფელს გამოვასალმე ის საცოდავი? ჩემმა მზემ, ლამის არის ჩემ თავს აუტეხო რამე, ველარ მომისვენია.

— სწორედ მოგიცილია, ჩემო ლექსავ, რო მაგაზედა ფიქრობ და სინანულს ეძლევი. ომი მაშ რისთვის გაუჩენია ღმერთს, თუკი კაცი კაცს არ მოჰკლავს?!

— ვერ დამაჯერებს ვერავენ, გიო, რო ომი ღმერთს გაუჩენიაო.

— ღმერთს გაუჩენია თუ ეშმაკს, მე მაგას არ დაგიდევ და არც იმის რჩევაში შევდივარ, თუ ვის მოვკლავ და ვის არა. ერიჰა!

რამდენ თათარს მე მოვკლავ, იმდენი რო სინანულს მივცე თავი, სად წავა?! ან შენ ი უბედური თათრის მეტი ერთი და ორი ვაგისტუმრებია მოუსავალში? ოთხ-ოთხი ჯვარი რო გემშვენებს მკერდსა, რის ნიშანია, თუ არა იმისი, რო მუსსარს ავლენს მკერდსა.

— აბა კიდევ ეს ჯვრები მამხელენ მე სიცულეცობაში და მაზიზღებენ ჩემ თავსა. რამდენადაც წინათ თავი მამქონდა და ცას ქულად არ ვიმჩნევდი და დედამიწას ქალამნადა, იმდენად ეხლა მეჯავრება და მეზიზღება ეს ჯვრებიცა და ჩემი თავიცა.

— სწორედ გითხრათ, ბიჭებო, მეც კი შემეჯავრა მას აქეთ, რაც ჩვენმა როტის უფროსმა თითონაც უსამართლოდ ჩამოიკიდა ჯვარი და თავის დენჩიკ* სალდათსაც ჩამოჰკიდა. კაცო, საწყალმა ჩვენმა პარუჩიკმა წაგვიყვანა იერიშზე, თითონ წინ მიგვიძლოდა, კაცი ორი ტყვიით დაიჭრა, იმას კი არაფერი და როტის უფროსმა კო, რომელიც თურმე იმ დროს, როცა ჩვენ იერიშზე მივიღოდით, თავისათვის კაი ცხენებს არჩევდა მტრის მიერ დატოვებულ ჯოგოდან, სწორედ ამ საქმისათვის გაიკრა ჯვარი და თავის დენჩიკსაც ჩამოჰკიდა, აქაოდა და აფიცრებს კაი საქმელებს გვიშაადებსო. აბა, გინახავთ ვისმე, ბიჭებო, იმის ხელში თუნდა ცარიელი თოფი, ან სხვა რამ იარაღი, საწვენესა და ქაფქირის მეტი?

— ჰოდა, აბა, მოდი და გულგრილად უყურე ამოდენა უსამართლობასა და დარდი და ბოღმა ნუ შემოგაწვება გულზე.

— რაც გინდა თქვი, ლექსავ, მაგრამ მაინც დიდად მაკვირვებს, მე და ჩემმა ღმერთმა, ამ ბოლო დროს შენი მაგნაირი შაცვლა, ველარ მიცვნიხარ, კაცო. სოფელში ერთად გავიზარდენით, არც აქ დაგვაშორა ჩვენმა ყისმათმა ერთმანეთს და ერთიერთმანეთის გულის პასუხი ვიცით, მაგრამ რა ვიცი, ძმავ, შენ უწინდელი კი აღარა ხარ და. სად წავიდა ან შენი სიმზიარულე, ან შენი ვაჟკაცობა?! თამაშობით და სიმღერით რო გადაერეოდი ხოლმე მტრის რაზმში და თხრილებში, თითქო მოსამკალ ყანას შაერიათ.

— ვაჟკაცობას არა პნიშნავს უსამართლობის ჩადენა, ჩემო იობი.

— აბა რა უსამართლობა ჩაიდინე, კაცო? თუ ი ოსმალოს ან სხვების მოკვლა გაქვს სახეში, იმითვინ გაგვიწვიეს ომში, რო მტერს ღირსეული პასუხი გავცეთ, დავხოცოთ, დავამარცხოთ.

* ოფიცერთან მომსახურებისათვის დანიშნული სალდათი.

— აბა სადა ხედავ მტერსა, თუ ღმერთი გწამს, იობი! ერთი მითხარ, რა გვიმტრეს და დაგვიშავეს მე და შენ, ან ბიჭებს თუ უბედურებმა, ვინც ჩვენი ტყვიით და ხიშტით გამოეხალმა წუთი-სოფელს? რას გვიშლიდა ის უბედური ადამიანი, რომელიც შეგნად სამშობლო სოფელში თავისთვისა ცხოვრობდა; ვინ უბედურად წელიწადი ეწვალა, ძლივძლივობით თავის ცოლ-შვილისა და თავისთვისაც თავშესაფარი გაიჩინა და ჩვენ კი იმის გარდა, რომ იძულებული გავხადეთ დაენებებინა თავი სახლ-კარისათვის და სამშობლოსათვის და გადახვეწილიყო სხვაგან, თუ ცოცხალიდა გადურჩა ჩვენ ტყვიას, რამოდენიმე წლის ნაშრომ-ნაშენები ქოხიც კი სულ რამოდენიმე წუთში ნანგრევებად ვაქციეთ და ცეცხლის ალს მივეციეთ? ან რას გვიშლიდა ის საწყალი მწყემსი თუ მისი ალა, რომელსაც მთელი ცხვრის ფარა მოვტაცეთ, რის გულისთვისაც აი, ეს ორი ჭვარი მომცეს, ან ის ოსმალო, ხიშტზე რომ წამოვავებ?

— მართალია, პირდაპირ ჩვენთვის არაფერი დაუშავებიათ, მაგრამ როცა ამხედრდნენ ჩვენზე, ალბათ დაგვიშავებდნენ რამეს და თუ დაგძალავდნენ, არ დაგვინდობდნენ, გამოგვასალმებდნენ სააქაოს.

— ვინ ამხედრდნენ? ისინი? შენც არ მომიკვლე! ჩვენ ვინ რა გვკითხა, რომ იმისათვის ეკითხათ? ჰოდა აბა, ამისთანა უღმერთობასა და უცოდმადლობას ჩაიდნენ, რაც უნდა თავზე ხელაღებული ყაჩაღი და მძარცველი იყოს? ბევრისათვის ხო ეს ბედის ხელობა შიმშილსა და სხვა რამ გაჰირვებას თუ უსამართლობას ურგუნებია, გული შურისძიებით გაუვისია, მაგრამ ისინიც კი არ ჩადიან ამის მსგავს რამესაც კი. ვისთვისაც ხშირად შიმშილსა და გაჰირვებას თუ უსამართლობას ურგუნებია ეს ბედი და ხელობა, ის პირდაპირ საზოგადოებაზე აპყავთ, თუ ხელთ იგდეს და ჩვენ კი, — იქნება ბევრ ჩვენგანს, სოფელში ყოფნის დროს ჭიანჭველასათვისაც აურიდებია ფეხი, არ გაუტყულებია სიბრაღით, — გვაქვებენ, გვიბრძანებენ, ძალას გვატანენ ჩავიდინოთ ასეთი უკუღმართობა და უცოდომადლობა და გვაჩილოებენ კიდევაც ამისათვის! სად არის სამართალი და ცოდო-მადლი?!

— ეი, ძან არ გაუტრია შენზე ი შენი ბიძაშვილის ლაპარაკსა. რა ვიცი, შვილოსან, მე კი ვერ შემიცვალა ვერაფერზე გული, ვერც მისმა და ვერც სხვების ლაქლაქმა და...

— არც ჩემი ბიძაშვილი და არც სხვა ვინმე აქ არაფერ შუაშია,

შენც რო ჩაიხედო გულში გონების თვალით, ბევრ რამეს დაინახავ
ისეთს, რასაც აქამდის ვერა ხედავდი, მაგრამ უთუოდ შენ არ
გინდა ეს; ვერც გაგამტყუნებ, ჩემო იობავ, ამაში როგორც ჩემ
გულითად ამხანაგსა და მეგობარსა... გაგიტყდები და ვერც შენ
ნაც არ დაემალავ, რომ მე თითონ ზელომხანის ან სხვა ვინმე
ყაჩაღის ხსენებაზე სულ ფათფათი მომდიოდა და ვნატრობდი
იმათ ადგილას ვყოფილიყავ, რომ ჩემზედ ალაპარაკებულყო
ხალხი! ან როგორა მშურდა ხოლმე როცა სხვა ბიჭები იმარჯვებდ-
ნენ ომში და ჯილდოებს იღებდნენ, მანამ ამ ოხერ ჯვრებს ჩამო-
ვიკანკურებდი, მაგრამ ეხლა, რომ ვხედავ თურმე ავაზაკობისა და
ცუდკაცობისათვის მიცემდა გული — ავაზაკობა არ არი, მა რა
ჯანდაბაა, რაც ჩვენ ამ ომის დროს ჩავიდინეთ.

— რას ამობ, ლექსავ, მაშ, კაცი ჩვრად უნდა გადაიქცე? რას
ეგვანება, რომ ვისაც კი მოეპრიანება, წიხლი ჩაგვეცეს და გაგვეთე-
ლოს! არა, ძმავ, მე ხელს ვერ მოგიწერ იმაზე, რომ კაცი თავში
მცემდეს და მე ლოყაც მივეუშვირო. მართალია, სხვისა დარბევა და
გაქვლვა არ ვარგა და უსამართლობაც არის, მაგრამ როცა შენ
გთელავენ და გარბევენ, ნუთუ ხელი არ უნდა გაანძრიო შენ სასარ-
გებლოთა და სახსნელად!

— გაგანძრევ კი არა, ზედ შევაკვდები ასეთ მტერს, თუ აღმოჩ-
ნდება სადმე. მაშ, რად მინდა ან ძალა, ან ღონე, ან თვით სიცო-
ცხლე, თუ ასეთ მტერს არ გავუმკლავდები ან ეხლა, ხელი რომ
მომიწვდებოდეს იმასთან, ვინც ეს ომი გამოიწვია და ატეხა, თვა-
ლებს მოვეუკორტნიდი. აი, ვინ იყო და რა არის ჩვენი ყველას მტერი
და არა ისინი, ვისი სისხლიცა ვღვარეთ და ქონებაც დაეანიავეთ.
გაგიხარიან, მე იმას თავბედს ვაწყევლინებდი, თუ ხელში ჩამო-
ვარდებოდა. მაგრამა, როცა შენს უნებურად კი შეუგნებლად ყელ-
ზე თოკს გაბამენ და კერატვიით დასაკლავად მიჰყვებარ, ანჩხლი
ძალივით უდანაშაულო ხალხზე გისევენ — აი, სად არის უსამართ-
ლობა, უსვინდისობა და უღმერთობა და ნუთუ ეს აშკარად არ უნ-
და დავინახოთ, დავგმოთ და არ შევებრძოლოთ თვით იმათ, ვინც
ამისთანა უსამართლობასა და სისაძაგლეს ჰბადებს? მაგრამ, ფუი,
დასწყევლოს ღმერთმა! რატო ასეთი ხალხი ვართ? ვანა ადამიანი
ქვეყანაზედ გასაჩენი იყო, რომ გაუჩენია ღმერთსა?!. დღეს გულ-
ჩვილობითა და ცოდო-მადლიანობით გაიქვინებები და სცდილობ
ქიანსველაც კი არ გაჰყლიტო, მზათა ხარ პირიდან ლუკმა გამოიღო

და სხვას ჩაუდო პირში, ხვალ კი სიბოროტის ბელადად გადაიქცევი და ცდილობ პირში სული გაუქრო იმას, ვისთვისაც გუშინ ლუკმა გინდოდა ჩაგედო იმავე პირში. დღეს უმანკო ბატკანე ხარ და ხვალ მტაცებელ მგლად გადაიქცევი. განა ღირს კიდევ რაიმე სიცოცხლე ამ ქვეყანაში, სადაც ასეთი ადამიანები ვცხოვრობთ?!

XI

— ბიჭებო, აბა ერთი ცას შეხედეთ, წითელია არა?

— შენ იქნება შავი უკუნეთი წითლად გეჩვენოს.

— რა არ შაუძლიან, შე ოჯახქორო, ამოდენა შიმშილობასა? სამი დღე სრულდება დღესა, რაც პირში წყლის მეტი არაფერი ჩასულა.

— ბიჭო, თუკი წყალი მაინცა გქონდა, აშენებულხარ კაცი. ამობენ ურიები, როცა თურმე მარხულობენ თავიანთ მარხვასა, სულ ცარიელ წყალსა სვამენ, შიმშილს უკლავსო.

— ისე იმათ ოჯახში შევიდეს წყლის ღალა და ყუათი.

— კაცო, გაჩუმდით, ნუ ლაპარაკობთ მაინცა, თორემა თქვენმა ლაპარაკმა საღერღელი უფრო ამიშალა.

— შე კიდევ მგონია, რო ლაპარაკში გართობა დაგავიწყებს შიმშილსა.

— ახლა ერთი ჩვენებური ცივწყალა მკადი მამცა, რო ერთ ლუკმად გადავყლაპო!

— ჰეი, შენც კი ინატრე სანატრელი. ისეთ რამეს მაინც ინატრებდი, შე ოჯახქორო, რო ან ადვილი შესასრულებელი ყოფილიყო, ან კიდენა ღირდეს ნატვრად. ტყუილად კი არ დაგვცინიან — ქართველს ნატვრაშიაც არა აქვსო შნო. შე კაი კაცო, ცივწყალის მაგიერ გამტკიცული შოთი გენატრა. ან უფრო ადვილად შესასრულებელ რამეს ინატრებდი. აი, თუნდა იმას, რო ერთი მკვდარ ცხენს ან ვირს წამოვდგომოდეთ ეხლა, ეს უფრო ადვილად აგისრულდებოდა.

— ეჰ, იმ დღეს კი არ წავაწყდით ახლად ფეხებ გაფშლეკილ ვირსა, რო დანა არ მქონდა და დავრჩი ცარიელი. არ ვიცი, არა მგონია მგლებს ხრო ისე საჩქაროდ გაგლეჯ-გამოგლეჯდეს ლეშს, როგორც ი ბიჭებმა გაიკლ-გამოიკლეს, სულ ხელებს აპრიდნენ

ერთმანეთს, მე კი ერთი ჩინჩხიც არ დამანებეს იმ სახლ-კარაბო
წყვეტილებმა.

— მერე? სკამდი ვირის ხორცსა, გიო, რო დაენებებინათ?

— რატომაც არა ვკამდი, როცა კაცს სიმშლით გვსწამს...
ოდა. ეგ რა გიკვირს? „ნ“ რაზმის ბიჭებმა მითხრეს, რომ სველი
ცხენის ტყავებს ბალანს ააფხეკავდნენ, ნაკუწ-ნაკუწ კრიდნენ და,
როგორც ხაშს, ისე ხარშავდნენ და იმას აკმევდნენ თურმე რაზმის
დამშეულ ხალხსაო, სხვა რო არაფერი ჰქონდათ. იმას ხორცი არა
სჯობია, რისაც უნდა იყოს... ყვავ-ყორანს, სვავეებს, მელებსა და
ტურებს ზო მუსრს ავლებენ თურმე.

— ვაი, ოჯახი კი დაექცეთ, რო თავი წაუბილწავთ! ისე როგო
უნდა გადაიროს და გაგიედეს კაცი, რაც უნდა მშიერი იყოს, რო
ლემს — რისაც უნდა იყოს, ან ყვავ-ყორანს და მით უმეტეს ცხენის
ტყავისაგან გაკეთებულ ხაშს პირი დაადოს.

— გაჭირვება მაჩვენე და გაქცევას მაჩვენებო, არ გაგივიათ?
გაჭირება, ჩემო ძმაო, ყველაფერს აკისრებინებს და გააბედინებს
ადამიანსა. როცა გაგიჭირდება, მეტი რა გზა გაქვს. მაშ, ეხლა ტურ-
ზევით აიცილებ ვირის ლეშიდან გაკეთებული წვენი რო მოგიტა-
ნონ? იცი კი, შე საწყალო, რას გვაქმევენ?

— მართალია, არ ვიცი, მაგრამ, არცოდნა — არცოდვა არისო,
თუკი არ მეცოდინება, რას მაქმევენ, არც დამეზიზღება, მაგრამა,
თუ თვალი დავკარ და მეცოდინება, რო საზიზღარ რამისაგან
არის მომზადებული საკმელი, დღის სავალზეც არ მივუდგები, —
შიმშილისაგან რო სული ამომდიოდეს, და მგონია, სხვაც ასე მო-
იქცევა.

— რას ამობ, იობი, მე მითხრეს, თურმე ისე გაუტეხინებიათ
და მიჩვევიან იმ „ნ“ რაზმის ბიჭები, რო პირდაპირ ხოცავენ მე-
ლებს, ტურებს, სვავეებს, ყვავ-ყორნებს და დაუზიზღავად შეექცე-
ვიან, თითქო მამა-პაპიდანვე ასე ყოფილიყოს.

— რა ოჯახი დაქცევიათ!.. კაცო, გარეული ნადირი ხო ბევ-
რია, ბარე ისა ხოცონ იმ უკულმართებმა და ისა ჰკამონ.

— სადღაა ისეთი ნადირი? სულ გადაზღვავდა ნანაჯირგათ ამ
თოფ-ზარბაზანის ხმაზედ და რაც არ გვაქმევა კიდე, ისინი ჩვენ
დაგვდევენ უკან ლემის საკმელად, მაგრამ იმათთვისაც ხელი
მიუყვიათ.

— ყველა, ყველა, კაცებო, და ე ოჯახამოსაგდებნი, რო მიგვე-

რეკებიან ამოდენა მშიერ ხალხსა, სად მიგვერეკებიან! შიმშილისაგან რო მუხლები გვეკეცება, რატო არაფერსა ფიქრობენ ამას? ოთხი დღე გვაცდევინებენ და გაიძახიან, სურსათი მოგვიყვო. აბა, სად ეშმაკსა და ქაჯშია, თუ მოსასვლელია! უცნაურესი გაგვებრუნონ, რო ჩვენ მაინც შევხვდეთ ჩვენს სურსათის ადალსა, თუ მართლა მოგვიგონა ვინმემ და გამოგვიგზავნა რამე. თორემა მიგველალებიან ჯანდაც ცხენებივითა, შიმშილისაგან მუხლმოკვეთილ ხალხსა ისევ იქით, საიღამაც კუდით ქვა გვასროლინეს. რა უნდა გავაწყოთ ან ეხლა? ისევ იმ დღეს არ დაგვაყენებს მტერი?

— მართლა, ბიჭებო, და ცხელი დღე არ დაგვაყენეს იმ სახლ-კარამოწყვეტილებმა?

— ეი, ბიჭებო, თქვენმა გამარჯვებამ, მნახველები ლაპარაკობენ, თურმე ისე მოკურცხლა უკან და მიაჭენებდა ცხენს სამშვიდობოსაკენ ჩვენი კორპუსის უფროსი, რო ზარბაზანის ყუმბარაც კი ვერ მიეწეოდა! თითონ რო ქუდმოგლეჯილი გარბოდა, სხვებს ვინც მასთან ერთად მიქუსლავდნენ, უჯავრდებოდა და უბრძანებდა შედექითო, ნუ მირიბიხართ, ჯარს წესიერად დაახვედითო უკან.

— ალბათ ეშინოდა, არ გამასწრონო, შურდა, რო სხვები მას უსწრებდნენ წინა, ჰა?

— ნეტა, კაცებო, ი ლექსა სად ჩაიყლაბა ასე უკვალოდ? არც მკვდრებში, არც ცოცხლებში არ ჩანდა მაშინა. როგორც იმის ხასიათი ვიცით ყველამ, ტყვედ ის მტერს ცოცხალი თავით არ დაჰნებდებოდა. ნეტაი რა შეემთხვა?

— შე კაი კაცო, მთელი გორები დააყენეს დახოცილებისა და იმოდენა გორებში ვინ იპოვნოდა, თუნდაც განგებ ეძებნათ?

— კაცო, იმას ისეთი ნიშნები ჰქონდა, რო ადვილი საპოვნელი იყო. ყველა ძალაუნებურად ყურადღებას მიაქცევდა. მე მყავს კაი ნაცნობი სანიტარი. იმასა ვკითხე დაწვრილებით ასეთი და ასეთი ოთხჯვრიანი ბიჭი ხო არ გინახავს ან დაჭრილი, ან მკვდარი-მეთქი, მაგრამ მითხრა, რო მაგისტანა არავინ ყოფილა არც დაჭრილებში და არც მკვდრებშიო.

— საწყალი კაცი. ი, შაქრო კი მოკლეს ჩემ თვალწინ, როცა დაეცა, დავინახევი.

— რა კაცი იყო, როგო ეზარებოდა საწყალს იერიშზე მისვლა, ეშინოდა კიდევ.

✓ — კაცებო, ცუდი ზარის დამცემი არ არის, როცა სიცოცხლით საესე კაცი ამ წუთში თვალწინ ვიდგა და მერე, წუთიც არ გაქლის და შენ წინ უსულო გვამად ვდია!

— ეგა თქვი თორემა, ი დასოცილები გორებზე ~~ქვემოთ~~ ხოლმე შენ გარშემო და დაჭრილების ტირილ-გუგუნი ~~სწავდება~~ სწავდება — ის ხომ ძლიერი საზარალის მომგვრელია.

✓ — რა უნდა შემთხვეოდა ლექსასა და მე ვიცი. იმანაც, ალბად, ჭკუა იხმარა და ლევანას გზას დაადგა, ან რალას ელოდა აქა?! რაც მისაღები იყო, მიიღო კაცმა, გული ჯვრებით გაივსო და ეხლა მისთვის სიცოცხლე და ჯვრების მოხმარებალა იყო საჭირო. ამისათვის აარიდა თავი საფრთხესა და იერიშზედ მისვლის წინ, როგორც ვფქრობ, იხელთა და მოქუსლა შინისაკენ. მაგრამ რა კი პოზიციიდან გაქცეულებს იქერენ და უკანვე აბრუნებენ, ამანაც უთუოდ ლევანას ხელობას მიპყო ხელი. ლევანა ყაჩაღად გავარდნილა თურმე და შიშის ზარსა სცემს მთელ სოფელსა. ლექსოც ან იმათთან იქნება თუ გაუამხანავდა, ან ცალკე ვარჯიშობს. თუკი თითონვე გამოტყდა, ზელიმხანის სახელი მშურდაო და ერთ დროს ყაჩაღობას ოცნებობდა, ეხლა უეჭველად ლევანას შეეჯიბრება.

— აბა სხვას რო ეთქვა ეგა, კიდევ ჰო, მაგრამ... მე შენი მიკვირს, გიო, ვანა მაგრე იცნობდი, შე კაი კაცო ლექსას, რო ყაჩაღად გაიჭრას?! ლექსო და ყაჩაღი?!

— შენ არ იცი, იობავ, რო გველი გარედან არის ჭრელი და კაცი შიგნიდან? მაშ, რა ჰქნა, რატო არსადა სჩანს მისი ანავალი ან ჩამავალი, თუ შინისაკენ არ მოქქუსლა იმანაც?! ყაჩაღად გავარდნა კიდევ მისთვის აუცილებელი იყო, რადგან თუ სახლში მოატანენ, დაიქერენ და ხელფენშაკრულს აქეთკენ გამოგზავნიან „პალეგოი სულში“

— ბიჭებო, გაიხედეთ აი, იმ გორაკისაკენ, აგე სვავები რალაცას დასტრიალებენ. მოდი, წავიდეთ და ერთი ორიოდ მოგვლათ, იმითი მაინც მოვივლათ ე შიმშილი. კაცო, ამბობენ, გემრიელი ხორცი აქვთო.

— გემრიელი, მე ვიცი, ინდაურის ხორცს ეგვანება.

— ეხლა, შე კაცო, საიდან მოგიტანო აქ ინდაურის ხორცი?

— წავიდეთ, ბიჭებო, წა... მაგ ობრებზე მაინც ვიყაროთ ჯავრი, რო მაგათა აქვთ ლეში და ჩვენ კი არა.

ბარემ ათი-თორმეტი სვაგი სჯიჯგნიდა ლეშს, როცა რვა კაცი-
 მა „ზალბი“ მისცა, მაგრამ სამის მეტს ვერ მოარტყევს. ახლო
 ახლო ნანადირევის ასალებად და შემდეგი სურათი მგავსი ქვეყნის
 თვალწინ: შინელისა და სხვა ტანისამოსის ნაგლეჯ-ნაფლეთებს
 შორის თვალებდაჩიჩქნილი და ნახევრად ხორცშემოცლილი კაცის
 ჩონჩხი ეგდო. „მონადირე“ ჯარისკაცები სახტად დარჩნენ ამ სა-
 ნახაობით. ადგილები ნაცნობი იყო მათთვის და ყველამ კარგად
 იცოდა, რომ ამ ადგილას არც შეტაკება და არც უბრალო ბრძოლა
 არ ყოფილა და არც რაიმე კავშირი ჰქონდა იმ ადგილებთან, სადაც
 სროლაც ხდებოდა და შეტაკებანიც. ამისათვის დიდად კვირობდ-
 დნენ, თუ რა გზით გაჩნდა აქ ჩონჩხი ამ უადგილო ადგილას.
 ახლა იმის გამოცნობას მიეცნენ, თუ ვის ეკუთვნოდა ეს ჩონჩხი.
 მაგრამ ყოველად შეუძლებელი იყო ამისი გამოცნობა სხვათრივ,
 თუ არა ნივთიერი რამ ნიშნით და ეს ნიშანიც იპოვეს: როცა გა-
 ქექ-გამოქექეს კარგად გარშემო ნაყარი ტანისამოსის ნაგლეჯ-
 ნაფლეთები, იპოვეს ისევ ერთმანეთზე გადაკინძული ოთხი გიორ-
 ვის ჭვარი და მათ დანახვაზე თითქმის ყველამ ერთხმად წამოიძახა:
 „ვინ იქნება, თუ არა ლექსა!“ გასინჯეს, როგორ იყო გადაკინძუ-
 ლი ოთხივე ჭვარი და ეხლა უეჭვოდ დადასტურდა, რომ ისინი ისე
 იყვნენ გადაკინძული, როგორც ლექსასა ჰქონდა გადაკინძული,
 მით უმეტეს დარწმუნდნენ, რომ მათ რაზმში ოთხი ჭვარი მხოლოდ
 ერთადერთ ლექსასა ჰქონდა.

— აი, გიო, ხედავ, რა უსამართლოდ სწამებდი საწყალ კაცს
 ცილსა?

— რა ვიცი, კაცო, მეც სხვისა ენას აფუევი, შევცდი, მეტი რა
 მეტქმის.

— ოვაჰ... შე საწყალო ლექსავ! ავი ავისრულდა შენი გულის
 ხმა: მე სამშობლოს ველარ დავძლევო! მაგრამ, შე საწყალო, აქ
 რამ გაგაჩინა, რომ აგრე უპატრონოდ დაგიღვევია სულ!

ჩონჩხი მართლაც ლექსასი იყო, არ შემეცდარან ამხანაგები.
 როცა უმაღლესი მთავარსარდალის ბრძანებით კორპუსს „ა“ სი-
 მაგრე უნდა აეღო და იერიში მიიტანეს, ძლიერ სასტიკად დამარ-
 ცხდა ჯარი და, როგორც თითონ ჯარისკაცები ახასიათებდნენ
 ამ მარცხს, მტერმა სულ „კუდიით ქვა ასროლინა“ კორპუსს, თუმ-

ცა ეხლა მეორედ მიდიოდა კორბუსი იმავე სიმაგრის ასსტეზად. იერიშის მიტანაში ლექსაც ლებულობდა მონაწილეობას, მაგრამ მეტად უგულოდ მოქმედებდა: თოფს დაუმიზნებლად ისროდა განგებ, რომ არავისათვის არ მოეხვედრებინა. დაიჭრა მტრის ტყვიით. ტყვიამ გარეთ გაიხედა. ცნობამიზნული ლექსი უგულოდ ეგდო დაჭრილ-დანაცლითა შორის. შუალამის შემდეგ გონს მოვიდა, ადგა და ვაი-ვაგლახით გაუდგა გზას, ოღონდ თითონაც არ იცოდა, საითყენ მიდიოდა. ბევრი სიარულის შემდეგ ღონემიზნდილმა მიაღწია ამ საბედისწერო გორაკს, დაეცა და აქედან ფეხი ვეღარ მოუცვლია. საუბედუროდ, უკან დახეულმა ჯარმა ვვერდი აუხვია ამ გორაკს და, რასკვირველია, დაჭრილი ვერავინ შენიშნა.

რამოდენიმე ხნით თითქოს პარაქათს იკრებავდა, გაჩუმებული იყო, შემდეგ წამოიძახა: „ვინა ხართ მადლიანი, ერთი წყალი დამალევინეთ! გოგო თინავ, შენა ხარ! აბა, ჩქარა წყალი მომიტა!... ჰო, რაღას იყურები, გოგო, მომირბენინე ჩქარა ეგ სველ-სველი კოკურა... ერთი გულიანად გამოვცალო. გოგო, რა ყური მოიყრუე! არ გესმის?—ბოდავდა ლექსა ნაწყვეტ-ნაწყვეტად, ლულლულეზბდა,— გოგო, შე გასაქრობო... ნუ იზლანებები! გოგო, გულ-მუცელი მედაგება. წყალი... ვაი დედავ!.. აბა, მოიტა! ჰა... წყალი... სული ნუ დამალევინეთ... ვაი!.. ახ, სადა ხარ ეხლა თამარ წყაროვ!.. ერთი მომავდო შენთან... დაგეწაფო... ვაი, ბიჭო!.. წყალი-მეთქი!.. ოჰ... ოჰ...“

ასე ბოდავდა და ითხოვდა წყალს კვნესით და უფრო და უფრო მისუსტებული ხმით. ელანდებოდა სამშობლო, სახლ-კარი, მშობლები და... იხვეწებოდა წყალს. ელანდებოდა ამხანაგები: იობი, ვიო, ლევანა, მათაც ევედრებოდა წყალს, მოელანდა ხიშტზე აგებული თათარი, თავისი საყვარელი ირმა-ხარი, კარგა ხანს ბოდავდა, ხან მიყუჩდებოდა, ხან ისევ დაიწყობდა კვნესა-ბოდვას, სულ მისუსტებული ხმით შეავედრა მამას, საყვარელი ირმა კარგად შემინახეო, და ბოლოს მძლავრად გაიზმორა, გაიჭიმა, ერთი გააჟრკოლა და განუტევა სული.

სვავებმა არ დააყოვნეს მისი გვამის დაჭიჯგვნა, მაგრამ მისმა ამხანაგებმა, როგორც ვნახეთ, იპოვეს მისი გვამი, შეიცნეს ვინაობა, გათხარეს იქვე საფლავისებური ორმო და მიაბარეს მიწას. თან ჩაატანეს მისი ტანისამოსის ყველა ნაფლეთ-ნაგლეჯები და ოთხივე ჯვარი.

რა, ფეხები მომჭამა თქვენმა სარებმა? რომ დამცინოდით ჩემი ამხანაგები, ორ დიდ ზვარს ეყოფა შენი ედინიცები სარებათო, მითომ რა დავკარგე? ვის უჭირს ეხლა მართლაც სარები ვენახისათვის? მე თუ თქვენ, ხუთების მოტრფიალენო, რომელნიც სოფლად შესდგომიხართ მეურნეობას და ხელები დაგიმაზოლებიათ? ეგ მოგიტანათ თქვენმა ხუთებმა, განა? მითომ ფილოსოფიას თუ არ მასუნებინეს და გამომავდეს სემინარიიდან, ცხოვრების ყადრი და უნარი თქვენ — ფილოსოფოსებზედ ნაკლებად გამოვიჩინე? ვისა აქვს ფაფუკი ხელები, მე თუ ფიხტე — შელინგ-გეგელის მოაზრეთ? ხვთისმეტყველების სახელმძღვანელო რომ არ ამიღია ხელში, ვითომ ამერევა ანდერძის აგება, ჯვრის წერა, ნათლობა ან სხვა რამ საღმთო წესი? ან თუ ვერა ვარ პატივცემული მოძღვარი? რომელი ხართ ჩემზე დაწინაურებულნი, აბა ვინ არის თქვენგან, ჩემ ამხანაგებში პირველ რაზრიადში გათავებულნი ჩემზე შორს?

დეკანოზი! მანამ ვინმე თქვენგანი დეკანოზობას მიიღებს, მე გული ორდენებით მექნება სავსე. სიჭკვიანის, გამჭრიახობის გონების გამოხატვა და გამოჩენა, ჩემო ძმაო და მამაო, ხუთების ან სამების მიღებას არ შეუძლია. აბა რაზე დაკარგეთ ის ძვირფასი, ძნელად დასაბრუნებელი დრო? რატომ არ მომბაძეთ და ჩემსავით არ მოიოხეთ გული ძილითა და „ცუდად ყოფნით?“ თქვენ ბერძნულსა და ლათინურით რო თვალებს იწყალეხდით, მე დამწვიდებული ვხვრიანავდი. ამ ხვრინვის მაღლიერი უნდა ვიყო, რომ ასეთ ყოფაში ჩავვარდი ეხლა. განა, რომ არ დავკარგე ტყუილ-უბრალოდ დრო, ფუჭად არ გავატარე სიჭაბუკე... მე რომ თქვენსავით კურსები დამესრულებინა, ვინ იცის, რომელ სოფელში გამიძახებდნენ. გამომავდეს, დავტრიალდი ქალაქში. რა ვუყო, რომ ბოხჩას ამოვიჩრიდი ხოლმე და მივდედდი, ვიდრე თქვენ ისევ თავში იცემდით და მოსვენებას იფრთხობდით, ჩემ მღვდელს, ის ხომ მოვითმინე და

ავიტანე. იმ ყოფაში იმან ჩამავდო, რო პატარა შვილები მებე-
ოდნენ. და მაშინ მაინც ასრულებული მქონდა მე სუბილი და
დალაგებულის გულით ცხოვრების კვალში ვიყავი ჩამდგარა, თუ
თქვენთვის სასწავლებელში ისევ წადილსა და მისწრაფებებს ვეძებ
გენდა და მათ მიღწევის გულისათვის იკვლიეთ იგი ჯერჯერობით
იმტვრით თავები და რა გამოვიდა? მე საშუალებათა უქონლობი-
თაც კარგად შევუდექ ცხოვრებას და ახლა მეურვედაც კი გიდგე-
ვართ თქვენ, ვინც სწავლისათვის თავებს იმტვრევდით. ეს ჩემი
სიტყვები არ მიიღოთ საყვედურად ან შეურაცხყოფად, ჩემო თანა-
მომძეხო, მე მხოლოდ სიმართლით აღვნიშნე სურათი ცხოვრებისა
და ჭეშმარიტებით წარმოვსთქვი, ხოლო სიმართლე როდი უნდა
იყოს საწყენი, არავის არ უნდა სწყინდეს.

ეხლა მოგიყვებით ჩემი ცხოვრების ამბავს.

მე ხომ გამომრიცხეს, არა? რამდენს აშინებს ეს სიტყვა „გა-
მომრიცხეს“ და რამდენად უსათუძელოა იგი შიში... პირიქით,
რამდენს გაუხდა გამორიცხვა მხსნელ ანგელოზად.

ჰო, როცა გამომრიცხეს, იმის მეორე წელიწადსვე შევირთე
ცოლი. ჩემი თანამეცხედრე თინათინი ჭეშმარიტად თანამოაზრედ
და თანაშემწედ გამომადგა ყოველისფერში. მე, როგორც კეთილი
ქრისტიანი, მტკიცე მოძღვარი და მოკეთე მოყვასისა, ვისურვებ და
ვედარი ღმერთს, რომ ყოველ ჩემს მოძმეს შეახვედროს ისეთივე
ყოველგვარი სათნოებითა და ღირსებით შემკული და სიკეთით
სავსე მეუღლე, როგორც ჩემი თანამეცხედრე თინათინი.

აღწერა მისი თვრება-ხასიათისა და გადმოცემა სხვისადმი კალ-
მით შეუძლებელია. უნდა ნახოს კაცმა და დასტკბეს მისი მზერით,
რომ ოდნავ მაინც მისწვდეს მის ღირსებებს... ოჰ! რა ნეტარებასა
ვგრძნობ, როცა თინათინი ჩემი გადამისვამს ხოლმე შუბლზე და
მთელ პირისახეზე თავის ბუჯის ცომივით ფაფუკ ხელებს და
თანაც მომმართავს — „თქვენი ჭირიმე, ჩემო დეკანოზო, როგორა
ბრძანდებით?“ ჭეშმარიტად, ამ დროს კი თინათინის ხმა და სიტყბო
მის მიერ წარმოთქმული სიტყვებისა შეედრება ანგელოზებს
ხმას, მათი გალობის სიტყბოს. ერთადერთი გარემოება, რაც
ხანდისხან შეარყევს ხოლმე ჩემი სულის მყუდროებას, არის ჩემი
კუჭის ავადმყოფობა. მომეტებულად ეს ავადმყოფობა მემართება
ქრისტეშობასა და ღიდმარხვაში. მე ხომ თქვენსავით სუმბუქად არ
ვუცქერი უფლის მიერ დაწესებულ მარხვას. საცა არის, შემის-

რულდება ოცდახუთმეტი წელი, რაც ანაფორა ჩაეცვა და არ
 მახსოვს, რომ მარხვას შევრეოდე უნებლიედაც კი. თქვენ რომ
 არაფრად მიგაჩნიათ დიდმარხვაც კი, ჩემს სიცოცხლეში არ დაგი-
 ვიწყებ მხოლოდ ერთ სიკეთეს სიმინარისას: სემინარი ~~მეტი~~ ~~წელიწად~~
 რა ზეთში მოხრაკული ლობიო. ოჰ! რა ძვირფასი რამ ~~ბრძანებდა~~ ~~მეტი~~
 მოხრაკული ლობიო! განა იმას შეედრება რაიმე საკმელი? მარხვა-
 ში მოხრაკული ლობიო, ხანაში ცხელ-ცხელი ხაში, ნამეტნავად
 აბანოს შემდეგ, და ზედ წითელი კახური — რა კარგი რამ არის!
 გარეშე ამ საკმელებსა სხვა რაიმე მხოლოდ კუქის მოსატყუებელ
 და ჩასაჩუმებელ საშუალებად მიმაჩნია. ხაში ძლიერ კარგად მოქ-
 მედებს ჩემზე, ჩემს სტომაქზე: რამდენიც უნდა გვახლო. თუ ერთი
 სამიოდე რუმკა არაყიც გაფუშდვარე წინ, გარდა სიამოვნებისა და
 სინოყიერისა, ცუდს ვერაფერს ვგრძნობ, მგონია. ვერც ვინმე ფეხი
 გამიწოდოს ჩემთან ხაშის მირთმევაში და გამეჭიბროს. მხოლოდ ეს
 არის ლობიო ხანდისხან მწყენს, როდესაც იმდენს გვახლებით
 ხოლმე, ლამის რომ სადილის უკან მოსვენების დროს სარტყლის
 მოშვება ხდება საჭირო. მე კი არ შემძლია უსარტყლოდ ვიყო
 თვით ჩემ სახლშიაც კი, რადგანაც სრული კაცი ვარ. მუცელიც
 სრული და შეზავებული მაქვს მთელ სხეულთან. მეამება, როცა
 მუცელი ბრტყელი სარტყელით არტახივით მაქვს შეკრული.
 მეტისმეტი სინოყიერე თინათინის მომზადებულ მოხრაკული ლო-
 ბიოსი გამიტაცებს ხოლმე ისე, რომ სარტყელის მოშვება საჭირო
 ხდება. აი, ამ დროს მიმძიმდება მუცელი და შეუძლოდ ვხდები.
 აი, სწორედ მაშინ მანუგეშებს ხოლმე ჩემი „დეკანოზო“ თავისი
 ალერსით. მაგრამ, მართო ალერსს როდი მაკმარებს, მაშინვე შე-
 უდგება ხოლმე ჩემს წამლობას: მომიზადებს საჩქაროდ ხირხიტას,
 გვახლებით ამ ხირხიტას და ისე გავხდები ხოლმე, როგორც ქარქა-
 ში, წამოვდგები ფეხზე და ისევ ის „დეკანოზი“ აბრაში ვარ. საზოგა-
 დოდ ჩემი „პროტოიერო“ დიდი მოსიყვარულე და პატივისმცე-
 მელია ჩემი. ოცდაათზე მეტი წელიწადია რაღა ოცდაათი, აგერ
 ოცდამეთხუთმეტეში ჩადგა, რაც მე და თინათინი შევუძლდით და
 ერთხელაც არ უხსენებია ჩემი ნათლობის სახელი, გარდა „მთავა-
 რო“. „მღვდელი“, „დეკანოზო“-სი, რასაკვირველია, თავთავის
 დროზე და არც შენობით მოუმართავს როდისმე: სულ „თქვენ“,
 „როგორა ბრძანდებით“ და სხვა... თქვენა? თქვენი ცოლების ხელ-
 შიაც იქნებით ამისთანა ყოფაში? ეგეც თქვენი განათლებული და

ნასწავლი ფოფოდები! ვითომ, თინათინს ანბანის მეტი რომ არ
 უსწავლია თავის ოსტატი ქალისაგან, ლობიოს მომზადება არ იცის?
 თუ სხვა რამ საბლეს და ოჯახის თადარიგი და წესი აერევა? არა,
 დაუპირისპირეთ ჩემ თინათინს თქვენი ნასწავლებლები, ~~ქალები~~
 ქალები, შეადარეთ ამისი ღირსებანი ნასწავლი ფოფოდებისაგან
 სებებს. პირველად იქიდან დავიწყოთ, რაც უფრო თვალსაჩინოა.
 რომელია ნასწავლი ფოფოდებისაგან ისეთი ზორბა და წარმოსა-
 დეგი, როგორც ჩემი დეკანოზმა არის? ან რომელი არიან სამ-
 დედლო პირთაგან ისე შეფერებულნი ყველაფერში მეუღლენი,
 როგორც მე და თინათინი? რამდენჯერ დავტოლებივართ ერთმა-
 ნეთს ფეხსაცმელებითაც და უფესაცმელოდაც და ყოველთვის ისე
 მოვსულვართ, როგორც ჩალაგადანსულნი; მხოლოდ ჩემი სარტყე-
 ლი ერთი გოჯით მოსდის მის სისქე-სისრულეს, ხოლო ჩემი სარ-
 ტყელი კი თავსუფლად შემოსწვდება ერთად ოთხს ნასწავლ
 ფოფოდისა. თუნდ სხვა რამ აიღეთ. განა თინათინს რომ სასწავლე-
 ბელი თვალთაც არ უნახავს, აკვანში ბავშვს ვერ აწვენდა, ან ვერ
 გამოზარდა ექვს-ექვსი ვაჟიშვილი და სამი ასული? ისე დამი-
 ზარდა ეს ამოდენა შვილები, რომ არც ერთს თითი არ წამოსტყე-
 ნია. ყველა თავის ძუძუთი გამოზარდა. ისე დაემწყვდეოდა
 ხოლმე სახლში, მანამ ჩვილი, ძუძუმწოვარა ბავშვი ჰყვანდა, რომ
 ეზოშიაც კი იშვითად გავიდოდა, მხოლოდ ეს არის ამაგმა და
 შრომამ მეცა და იმასაც ფუჭად ჩაგვიარა: ხუთ უფროს შვილთაგან
 ვერც ერთმა ვერ გაათავა სემენარია, ზოგი მეორედან გამოვარდა,
 ზოგი მეოთხედან. მესამე მეექვსეში კი გადავიდა და იქიდან გამო-
 ვარდა. ახლა რისთვისა? აფიცრის აპელატები უნდა დავიკრაო.
 განოვარდნას ჯანი გაპვარდეს, მეც გამომაგდეს, მაგრამ დღეს
 წარჩინებული პირი ვარ სამღვდელთა შორის. თუ ჩემ ჰქვას
 დაუჯერებდნენ და ჩემ გზას დაადგებოდნენ, მე ვიცი რა კაცებიც
 იქნებოდნენ, მაგრამ ეშმაკის ცხენზედ შესხდნენ, ერთიც, მეორეც,
 მესამეც, მეოთხეც და მეხუთეც. არც ერთმა არ ინდომა სასული-
 ერო პირად ყოფნა. მართალია, ერთი აფიცრია, სხვებიც მსახუ-
 რობენ სხვადასხვა ადგილებში ჩინოვნიკებათ, მაგრამ რა ვუთხრა
 იმ კაცის ჰქვას, რომ ანაფორას ფეხსა ჰკრავს და აფიცრის აპელა-
 ტებში და ჩინოვნიკის კაკარდაში გაცვლის მას. ანაფორას — ღეთის
 ნაპირს ზურგი შეაქციოს კაცმა, აბა არა თქმულა და არა ქმნილა
 ჰქვიანი კაცისაგან! აი, უმცროსი შვილიც მისრულებს სემენარიის,

ვამობდი, ეს მაინც ჩაიცვამს ანაფორასო და შეუღდება მამა-პაპის
კვალსაო, მაგრამ ეს უარეს საქმეს ეჭიდება: ამტეხია, საზღვარგ-
რეთ გერმანიაში ან შვეიცარიაში უნდა გამგზავნო. რომ ვერ შე-
მიგნია ამისთანა გადარევა მისი? მართლაცა და მართლაც, ~~საზღვარსა~~
საზღვარსა და წრეს გადასული სულელი და უპკუო ~~უპკუო~~ დაიყინებს ამასა და ჩაიდენს, თორემ ჰკვიანი კაცის საქმეა ესა?
წავიდეს იქ, იცხოვროს წარმართსა და არამართლმადიდებელ
ხალხში, ხომ დაკარგა თავისი მამა-პაპათა სარწმუნოება. როგორცა
პხედავთ ბევრნი ყოფილან თავისებურად ბედნიერნი. ესლა ხდება
ჩემთვის ნათელი ბევრი რამ, რაც აქამდის ბნელი იყო. თუნდაც
რატომ მიაჩნდათ რომაელებს სათნოებად კაცის კვლაც კი — თავის
ბედნიერების გულისათვის. ან რატომ აწამეს და აცვეს ჭვარს ფა-
რისეველებმა იესო — იმავე მიზეზის გამო. ესლა რომ მოვიდეს იესო
ქრისტე ამქვეყნად თავისი ქადაგებით, პირველი ჩვენ — მისი მონა-
ნი და მსახურნი, მისი სწავლის მქადაგებელი და მათგან პირველი
მე დავეყვირებდი: „ჭვარს აცვით ეგე!..“ რატომაც არა!.. ისე ბლო-
მად მოიპოვება ჩემში თვისება, რომელიც ბედნიერად ჰყოფს
ადამიანს, რომ მისი — იესოს — სამოსელიც კი რო ვუთავაზო
მთელ დიდ სახელმწიფოს, რომ ყოველმა მისმა ქვეშევრდომმა
იგემოს ბედნიერება, ვიცი მე ოდნავად არ დამაკლდება ჩემი ბედ-
ნიერება!.. იფ! რა ბედნიერებაა და! კარგი სვი, კარგი ჭამე, გადაბ-
რუნდი, დაიძინე; თუ მარჯვენა გვერდი დაგელალა, ან გეტკინა, ესლა
მარცხენაზე გადმობრუნდი; გულალმა წოლა მოგინდა, პირქვე
გაეკარ რბილ დოშაკსა! გამოვეღვიძება? ფეხი არსად გადვა, თუ
არა რაიმე წესის შესასრულებლად პრიზოდში... მიაპყარ შენი მზე-
რა სახლის ჰერს, კედლებს უყურე, ოღონდ ღმერთმა დაიფაროს
ამ დროს რაიმე ფიქრის გატარება გულში — ძილი გაგიფრთხება,
ან უფრო კაი საშუალება — გამოიღვიძო თუ არა, მაშინვე შეუღდექი
ჭამა-სმას. ჭამე, სვი იქამდის, ვიდრე სუფრაზე არ გადაიქცევი და
არ დაგეძინება ისევე! გარდა იმისა, რომ ყოველ ცოდოს მოშორდე-
ბი, ვერ ჩაიდენ, რას ნახავ ცხადლივ იმაზე უკეთესს, რასაც სიზ-
მარში ნახავ სასიამოვნოს!... არც ეს კმარა. იცოდე, ძილის მო-
საგვრელად კარგია ეს საშუალება: არავითარი ფიქრი და აზროვნე-
ბა. შემადრწუნებელი კაცისა და მისი სიმშვიდის დამრღვევენი არ
გაიკარო ახლო. ისინი თავადვე ისე განიფანტებიან, როგორც
ემშაყნი სინათლის შუქზე. ფიქრებიც ხომ ეშაყის მანქანებანი

არიან. არის კიდევ საშუალება მოუსვენარი ფიქრების მოსაკლავად, მხოლოდ, ეს უკიდურეს შემთხვევაში იხმარება — ქალღმერთის თამაში. გარეშე დასახელებულ საშუალებათა სხვა არაფერი მოიპოვება ტკბილი ძილის მოსაგვრელად.

ბევრჯერ მომიკრავს ყური, რომ ვითამც შრომა და მოკვარისო კაცს ტკბილ ძილსა — ჯერ ერთი ეს, რომ შრომა სინჯარმაცის მოწინააღმდეგეა და მეტი, მისი დამთრგუნველი: იგი არღვევს კაცში სულისა და გულის სიმშვიდეს, რომელსაც ჰბადავს კაცში სინჯარმაცე და აბა რაღა ბედნიერება იქნება კაცისათვის, როდესაც მასში ირღვევა სიმშვიდე სულისა! მეორეც — რამდენჯერ გამიგონია ჩემის ყურით, თუმცა კი ვცდილობ ყოველთვის მოვარიდო სმენას, გლუხკაცის პირიდან — გლუხები ხომ აუტანელსა და მუდმივ შრომა-მუშაობაში ატარებენ დროს, — ამისთანა ნატვრა კარგი სახლის ან სხვა რამის დანახვაზე: აი, ამისთანა სახლი მქონდეს, ასი თუმანიც ჯამაგირი, დაწეკ და დაიძინეო. თუ შრომა მათ ტკბილ ძილსა ჰგვრის, მას რაღათა ნატრობენ კი სახლისა და ასთუმნიან ჯამაგირს, რომ დაწენენ და დაიძინონ?

ახ, ეს ოხერი ნატვრა რა კარგია, რომ ასრულდებოდეს ხოლმე. რამდენჯერ მინატრია მეც, რომ ისეთი ბედნიერი ვიყო, როგორც ის ორი კაცი, რომელზედაც გამიგონია შემდეგი: ორი კაცი იწვა თურმე მსხლის ქვეშ, რომელიც დახუნწულული იყო მწიფე ნაყოფებით. ერთმა მათგანმა სთქვა: — ნეტავი აი, ის ერთი მსხალი მოსწყდეს და შიგ პირში ჩამეცესო. მეორეს უპასუხია ამაზე: — ნეტავი შენ, რომ ლაპარაკი არ გეზარებაო? აი ჭეშმარიტი ბედნიერნი. მაგრამ საზოგადოდ ნატვრა მე არა მწამს. ჯერ იმისთვის, რომ ძილს მიფრთხობს და მეორეც იმისათვის, რომ ერთიც ვნახოთ ასრულდეს ჩემი ნატვრა, მაშინ ხომ გამოჩნდება მომეტებული საქმე და აბა რისთვის ავიტკიო თავი? მხოლოდ თუ მინატრია, ისევ იმ ორი კაცის სინჯარმაცე, რომ უფრო ნეტარად და ბედნიერად მეგრძნო თავი, თუმცა ეხლაც ბედნიერი ვარ.

არასოდეს არ ჩაეწერ ჩემ თავს უბედურთა სიაში, მაგრამ წარმოიდგინეთ, რომ ძრიელ ბლომად მოიპოვებიან ჩემს ძვირფას სამშობლოში ბევრად ჩემზე ბედნიერნი. არიან უბედურნიც, მაგრამ თუ დაეუკვრდებით კაცობრიობის ისტორიას, შევადარებთ ერთ მუჭა ქართველებს, რომელსამე მრავალრიცხოვან ტომებს,

აშკარად დავინახავთ, რომ ღმერთს თავისი უბე და კალთა მარტო-მარტო ქართველ ტომებზე დაუბერტყავს.

როგორც ვთქვი, მე ვარ პირველი ბედნიერი. ჩემ ბედნიერებას ჩრდილავს ჭერ ერთი შური ჩემზე ბედნიერებისადმი ცნობისმოყვარეობა ჩემი მახედ, თუ რა ადვილი მიჭირავს ბედნიერთა შორის, ეს ორი გარემოება — შური და ცნობისმოყვარეობა, ჩემდა საუბედუროდ ჩრდილავს ჩემ ბედნიერებას, ძრვიელ ხშირად ძილსა და მოსვენებას მიფრთხობენ და, იმისა არ იყოს, „რა არის იგი სინათლე, რომელსაც ახლავს ბნელია“... ხომ მაინცადამაინც მიფრთხობენ ისინი ძილს და ახლა ერთი რამ საშუალება მოვიფიქრე მათ მოსაშორებლად. მე გავიფიქრე მიემართო ყველას იმ წრისა და წოდების წარმომადგენელთ, რომელთაც ვეკუთვნი მე და რომელშიაც მთელი ერის საბედნიეროდ უფრო ბლომად მოიპოვებიან ბედნიერნი, და ვთხოვო, რათა ყოველმა ამიწეროს თავისი ცხოვრება. ამისათვის მე ძალი და საშუალებაც შემიწევს: მე გახლავართ ბლალოჩინი მღვდელი, რომელიც დღე-ღღეზე დეკანოზობას მოელის, მაშასადამე უფლება მაქვს მოვითხოვო თითქმის კანონით — მგონი კი არ დამჭირდება მიმართვა კანონისადმი, ისეთი დამოკიდებულება მაქვს ჩემს საბლალოჩინოში სამღვდლოებასთან, რომ ყოველი გულახდილად გამომიმეღავნებს თავის ცხოვრებას. მე ვიცი ეკლესიების რევიზიებითა მყვანან შემოწმებულნი და ან დანოსებით და საჩივრებით გაჭირვებულნი, როგორც სხვა საბლალოჩინოებში.

ვინც ჩემ საბლალოჩინოს არ ეკუთვნის, იმათ ამხანაგობის სახელით მიემართავ, ვინც ნაამხანაგარნი არ ხართ ანდა არც ჩემ საბლალოჩინოს ეკუთვნი, იმათაც როგორმე შევიტყუებ... ასე ვაპირებ, თუ ღმერთი შემეწყია, მოვიცილო შური და ცნობისმოყვარეობა ამ ჩემი განზრახვის შესრულებით.

შენ რაღას იტყვი, ჩემო თანამომევე?

წიგნი ლეგი

I

მეხუთე კლასს რომ ვასრულებდი, იქნებოდა მაისის ნახევარი, ინსპექტორმა დამიძახა და გადმომცა ლუქით ხუთგან დაბეჭდილი წერილი. მეგონა თუ სხვისთვის გადასაცემად მომცა, ხოლო როცა წერილის ზედწარწერას დაეხედე, ამოვიკითხე მშვენიერის ხელით დაწერილი რუსულად: „ტფილისის სემინარიის ღვთისმეტყველების განყოფილების მოწაფეს იოსებ კირილეს ძე მშრალაძეს შიგნადები სამი მანეთით“.

ძლიერ გამაკვირვა ამ წერილის მიღებამ, დაუყოვნებლივ გავხსენი და აი რა წავიკითხე შიგ:

„ფრიალ საყვარელო დისწულო —
იოსებ კირილიჩ!“

სიყვარულით მოგიკითხავ და ყდ შემძლებელსა ვთხოვ შენს უვნებლობასა და უმეტესად წარმატებას შენსას შენს ცხოვრების გზაზედ. ვმადლობ შემოქმედს, რომელმაც უხვად მოგანიჭა ჰკუთვონება და მხნეობა. ეცადე, ჩემო იოსებ, არ გადაუხვიო შენს გზას, რომელზედაც შეწევნითა განგებისა ღვთისათა და დიდი ტანჯვა-ვაების განვლით დაგაყენა დედაშენმა და რომელზედაც ასე გამარჯვებითა და სახელოვნად მისდიხარ, მაგრამ შენ ეხლა აღარაფერი გესწავლება. კაცს უკვე გათავებული გაქვს ფილოსოფიის განყოფილება და საღვთისმეტყველო განყოფილებასაც ისევე სახელოვნად დაასრულებ, როგორც დაასრულე რიტორიკისა და ფილოსოფიის განყოფილებანი. იცოდე, ამით არა მარტო დედაშენს გაახარებ, არამედ ბიძაშენსაც. მე დიდი დამნაშავე ვარ შენთან, რომ აქამდე არაფერს გწერდი და ვერც არაფრით მოგხედე. მიზეზი ამისა ბევრი სხვადასხვა ვარემოება იყო, რომელთაც თავის დროზე გიამბობ და იმედი მაქვს, შემდეგში ჩემი დანაშაული შენს წინაშე გამოვისყიდო.

ჩემო იოსებ, სიცოტავეზე კი ნუ დამემდურები და გავზავნი
ამჟამად სამ მანეთს. მგონია ჩქარა დავითხოვონ საორთველო და
პირდაპირ ჩემთან წამოდი, თორემ შენ ეხლა პირის პატარა და
კარგად ცხოვრებას მიჩვეული ხარ და საწყალი დედაშენი კვლავ
ნადოდ ვერ გაგიმასპინძლებდა. იცოდე, არ წააგებ, თუ სემინარი-
იდან პირდაპირ ჩემთან მოხვალ და მთელ დროს უკან დაბრუნე-
ბამდე ჩემს სახლში გაატარებ.

დავშთები შენი მოსიყვარულე და კეთილის მდომი
ბიძა მთავარ დიაკონი იასე გეშეკაშვილი“.

ამ წერილმა გამაკვირვა არა მარტო თავისი მოულოდნელობით,
არამედ უფრო მომეტებულად თავისი აზროვანი შინაარსით. ახლად
გამოჩენილს ბიძაჩემს, როგორც მქონდა პატარაობიდანვე გავო-
ნილი, არ გადაუბიჯებია არც ერთი სასწავლებლის კარების ღირეზე.
წერილის შინაარსიდან კი ცხადად ჩანდა, რომ მისი დამწერი სემი-
ნარიაში სწავლადამთავრებული თუ არა, უთუოდ ნამყოფი იყო
და ისიც ნასში მომხდარ რეფორმამდის, რადგანაც 1871 წლიდან,
როდესაც ცვლილება შეიტანეს სემინარიაში ხსენებაც კი აღარ
იყო — „რიტორიკის“, „ფილოსოფიის“ და „ღვთისმეტყველების“
განყოფილებათა. ეს განყოფილებანი ცვლილების შემდეგ გადა-
იქცნენ სემინარიის უბრალო ექვს კლასებად.

ბიძაჩემის წერილი პირველი წერილი იყო ჩემთვის მთელ ჩემს
მიერ უკვე განვლილ სიცოცხლეში გარეშე პირთაგან მოწერილი
და უთუოდ ეს იყო მიზეზი, რომ მან თითქოს რაღაცა ცვლილება
მოახდინა ჩემში. თითქოს გამათვითცნობიერა ამ წერილმა. ამას
წინათ არაფრად ვთვლიდი ჩემ თავს და არც მიგვრძნია როდისმე,
რომ გამოვსულიყავი იმ მდგომარეობიდან, როდესაც ზედაც არავინ
მიყურებდა და რომელშიაც უნდა მოვქცეულიყავი ისევე სამოქმე-
დოდ, ეს იყო დედიჩემის დაუშრეტელი სურვილი, სადაც თუ ვისიმე
ყურადღების ღირსი გავხდებოდი, ან დამასაქმებდნენ რისამე გაკე-
თებას, ვცნაო მოებრახნებოდა, ან თავში ჩამიფაჩუნებდნენ, ვისაც
ხელი ერჩოდა, წყევლა-ლანძღვას მომაყრიდა, ვისაც ენა ჰქონდა.
ეხლა კი წერილსა მწერდა ის „ბობოლაკ“ კი, რომლის მარტო
სახელის გახსენებაც ბევრს შიშსა და ზარსა სცემდა და ამასთანავე
მომმართავდა: „იოსებ კირილიჩო“.

ამ ორმა თილისმურმა სიტყვამ არამცთუ მარტო ჩემში მთვლე-
მარე თავმოყვარეობას დაუღიტინეს სიამოვნებით და გაუფრთხეს

ძილი — ღრმა ძილში მყოფი ჩემი სიამაყეც კი ფეხზე წამოიხტა.
ნეს და გააორკეცეს, რამაც უცბად მაღალ ბაყუკებზედ შემაყენა.

შუბლშეკრული, წარბებგაჯაგრული და გაყვინჩული ჩუხუჭი წერილის წაკითხვის შემდეგ ჩემს ამხანაგებს დაგუფლებიერებდა ველარ მოითმინა, რომ გაკვირვებით არ ეკითხნა ჩემთვის: ბიჭო, სოსიკო, ვინ გაგაჯავრაო? რაზედაც უკმეხად მივეუგე: ბიჭო, აბა ვისა ჰხედავ გაჯავრებულს-მეთქი, და არც ვიყავი გაჯავრებული, პირიქით, გამოუთქმელი და, სულქვეშ უნდა სთქვას კაცმა, გამოურკვეველი სიამოვნებით ვიყავი გაბრუებული, ხოლო იმას კი კარგადა ვგრძნობდი, რომ გაპასუხების დროს ჩემს ამხანაგს მაღლიდამ დევყურებდი და ასე დავუწყე ყურება დანარჩენ ამხანაგებსაც. თუმცა კი დიდხანს არ გაგრძელებულა ჩემი ბაყუკებზე დგომა.

ეს იყო და ეს — დაიძრა წერილებს მიღება.

ბიძაჩემის წერილს თან მოჰყვა ზედიზედ ფოსტით თუ სავანგებოდ დაქირავებული კაცის ხელით, სხვა ახლად გამოჩიკებული ნათესაეებისა და ჩემი შშობლების ნაცნობების წერილები, მხოლოდ უფულებოდ კი, სულ ცამეტი წერილი მივიღე, მანამდის დაგვიტხოვდნენ საორთვეოდ.

აი, კიდევ წერილის ნიმუში:

„ფრიად საყვარელო და სანახავად სანატრელო და ყოველ წუთს საგონებელო შვილო სოსიკო!

გენაცვალოს შენი მამიდა. ნეტავი ერთი იმ დღისა გამხადა, რომ დაგიკოცნო ეგ შენი ლამაზი თვალები, თურაშაულის ვაშლივით წითელი ლოყებზე და მოჭიკჭიკე ენა-პირი. იცოცხლე, შვილო, დიდხანს კეთილად და ბედნიერად მამიშენის მოსაგონრად. მოსახსენებლად და სასახელოდ. საწყალი უნდა ცოცხალი იყოს, რომ შენი დანახვით გაბარებულიყო და ცოტათი მაინც გაექარეებინა ის ტანჯვა-ვაება, რომელიც იმას უსამართლოდ მიაყენეს. მოწყალე ღმერთისა ვთხოვ, შენ კეთილად გადაგიხადოს ის უსამართლობა, რაც იმას თავზედ დაატყდა. შვილო სოსიკო, ვიცი შენი კეთილი გულისაგან, ჩვენს ამბავს იკითხავ — ჩვენ ამეამად ყველანი კარგადა ვართ და ღმერთმა ყოველთვის შენზედაც კარგი გამაგონოს და შენი ბედნიერება მაჩვენოს. შვილო, იმედი მაქვს თხოვნას ამისრულებ და მამიდაშენს გამახარებ შენის ნახვითა, როცა შენ შინ მოხვალ და გავიგებ ამას, ცხენს გამოგიგზავნი, შვილო, და წამოდი

ჩემთან და მნახე, ძალიან მასიამოვნებ, რომ თუ, ~~რასაკვირველია,~~
შენი სურვილიც იქნება, მთელ დროს სანამ სემინარიაში წასვლის
ვალა მოგივა, ჩემთან დარჩე. შენი მამიდაშვილები ~~და მამიდაშვილები~~
მოწადინებულები, რომ ზაფხული ერთად გაატარებდნენ ~~და ერთად~~
დამავლო შენი უნახავი. დედაშენმა აქამდის არავის გვამდომა და
დაგვანება შენი თავი. ვიცი, ეხლაც გადაგელობება წინ, მაგრამ
შენი გონიერი თავის იმედი მაქვს, არ აკუევი იმის სიტყვას და
უთუოდ მნახავ. შენი თავის პატრონი და მბრძანებელი ეხლა შენა
ხარ, შვილო, და სხვა არავინ. რალა თავი შეგაწყინო ბევრის
თხოვნითა. იმედი მაქვს სურვილსა და თხოვნას შემისრულებ.

დავშთები შენი სიცოცხლისა და ბედნიერების მონატრე
მამიდა სოფიო“.

დანარჩენი თერთმეტი წერილიც სულ ახლად გამოჩენილი
ნათესავეებისაგან და ჩემ მშობლებთან ნათელ-მირონით დაკავშირე-
ბულთაგან იყო, ხოლო მე არავის მათგან არ ვიცნობდი პირადად.
მართალაა, ზოგზედ როგორც მაგალითად მთავარდიაკონ გეშეკა-
შვილზედ მქონდა დედიჩემისაგან გადმოცემული ცოტა რამ მაინც
არა სასიქადულო ცნობები, ზოგზედ კი სრულიადაც არაფერი
მქონდა გაგონილი. არც დანარჩენი წერილები მომყავს აქ, რადგა-
ნაც მათი შინაარსი წააგავს უკვე მოყვანილ წერილებსა.

მეთოთხმეტე წერილი მეხუთეში ყოფნის დროს დედაჩემისაგან
მომივიდა სწორედ მაშინ, როცა ერთ საგანშილა მქოიდა ჩასაბარე-
ბელი ეგზემენია. დედაჩემისაგან წინადაც მომდიოდა წერილები,
ოღონდ ეს წერილი კი ჩემგნით იყო გამოწვეული.

მე მტყიცედ დარწმუნებული ვიყავი მასში, რომ ჩემი არსებობა
ქვეყნიერებაზედ გარდა ჩემი სოფლის მცხოვრებლებისა და ჩემი
ამხანაგებისა, არავინ იცოდა, — ის კი არა, თურმე, მეც ვინმე
ვყოფილვარ და უნახავადაც მიცნობდნენ. ამას აშკარად ანტყიცებ-
და სიმრავლე ჩემს მიერ მიღებულ წერილებისა და მათში ერთსუ-
ლოვნურად გამოთქმული ჩემი ქება-დიდება. ამის შეგნებამ ფრთე-
ბი შეასხა ახლად გამოფხიზლებულ ჩემში თავმოყვარეობას და
მომეტებულად გააზვიადა სიამაყე ჩემი და ჯერჯერობით შეაჩერა
ბაკუეებიდამ ჩემი ფეხის ძირს ჩამოდგომა. ამისთანა სულიერ
განწყობილებაში ვიყავი, როცა მივწერე დედაჩემს წერილი და
შევატყობინე, როგორც წერილების რიცხვი და შინაარსი, ისე
მათი მომწერთა ვინაობა. ვიცოდი, რომ საწყალ, ყველასაგან და

ყოველი მხრიდან დაჩაგრულ დედაჩემს ძლიერ გაახარებდა წერი-
ლებში გამოთქმული ჩემზედ ქება-დიდება და ჩემს შინ წავეღის
ალარ მოვეუცადე, დავეჩქარე წერილით შემეტყობინებინა, რომ ვინა
სასიამოვნო ამბავი და აი დედაჩემის წერილიც ჩემს მშობლებს
საპასუხოდ:

„შვილო სოსიკო!

შენმა ავადმყოფობამ — ამაზედ წინად მივწერე — ძლიერ შემა-
წუხა. რათ იყავი, გენაცვალოს დედა, ავადა, მომეტებული ჯაფა
ხომ არ დაიყენე, მოგიკვდეს დედა, რო გვერდით არა გყვანდა და
არ გვიღივდა, შვილო, მატყობინებ, წერილები მომივიდა უცნობი
ნათესავებისაგან, თავისთან მიწვევენ სტუმრად. ეგ შენი ნათესა-
ვები, შვილო, სულ სხვა მიზნით გიწვევენ სტუმრად, სად იყვნენ
აქამდინ! მანამდის მაგ დროთ მოგყრიდი, არავინ ჩანდა, თუმცა
მართლა დიდი მონათესაეობა გყვანდა, როგორც ჩემს მხრივ,
აგრეთვე მამაშენის მხრიდანაცა და ეხლა გამოჩნდნენ? შვილო, ჯერ
წელიწადზე მეტი დრო გიკლია სწავლის დამთავრებამდე, ეხლავე
რო დაინიშნო, ფიქრი და დრო შენი დანიშნულისაიენ გექნება და
აბა რაღას ისწავლი! არა, დედა გენაცვალოს, ნუ აპყვები ნურავის
სიტყვას, მანამ სწავლას არ დაასრულებ. დაასრულე სწავლა და
მაშინ როგორც გსურდეს, ისე მოიქეცი. მე შენი დამშლელი და
წინააღმდეგი არ ვიქნები. ხომ იცი, კურსოვნიკებს რა ფასი აქვთ
მხარეს, ერთადერთი შენ დაასრულებ ნემრის კურს აქვთ
მხრისა. ამისათვის გაუჩაღებიათ შენთან მიმოწერა შენს უცნობ
ნათესავეებს და გაპტიობენ თავისთან. მაგრამ ნუ აჩქარდები.
გასათხოვარი ქალები ბლომდა სხედან და მუშტარიც დიდი გეყო-
ლება, თუ დრომდის მოიციდი, თორემ შენ იცი, შვილო!

დედა მარიამი“.

თუ ნათესავების წერილებმა გამოაღვიძეს ჩემში მარტოდმარ-
ტო თავმოყვარეობა და სიამაყე, სამაგიეროდ დედაჩემის წერილმა
გამოაღვიძა მთლად ჩემი არსება და შემახებდა საღის თვალთ წერი-
ლების შინაარსზედ.

ბევრი წერილები მიმიღია სემინარიაშიც, როცა მეექვსეში ვი-
ყავი და სემინარიის დასრულების შემდეგაც უფრო ღირსეულ
პირთაგან და ბევრად მნიშვნელოვანი შინაარსიანიც, მაგრამ მე

ისინი ან მაშინვე დამიხვეია, ან მიმოვლია სადმე უყურადღებოდ; მეხუთეში ყოფნის დროს მიღებული თოთხმეტი წერილი კი დღისაც სათუთათა მაქვს შენახული და ძვირფას განძს შეადგენს ჩემთვის, რადგანაც მათ მცირედი სარგებლობა არ მომიტანეს, მეუღლე ჩემ თვითგაცნობიერებაში, ისე შემდეგისათვის სხვის გაცნობაში.

II

გათავდა ეგზემენები. მე გადავედი მეექვსეში. ამაში ექვიც კი არა მქონდა, გვარიანად ვსწავლობდი. თიბათვის 28 იყო, როცა „საორთვეოდ“ დაგვითხოვეს. მოვემზადე მეორე დღისათვის შინ წასასვლელად. დიდი მომზადებაც არ დამჭირდა: შევკარი ჩვეულებისამებრ ბოხჩაში, რაც რომ ტანისამოსი და ფეხსაცმელი მებადა, ორიოდვე წიგნიც ჩავდე შიგ და მზად ვიყავი.

შინ წასვლა უფრო ხშირად ფეხით მიხდებოდა: გავუყრიდი ხოლმე გამომარყუებელ ბოხჩას ჯოხს, გადავიდებდი მხარზედ და გავუდგებოდი გზას. ხოლო ხანდახან, როცა შენთხვევა მექნებოდა, გავყვებოდი ხოლმე ქირაზედ ჩამოსულ ჩვენი მხრის ურმებს — უფრო კი მისთვის, რომ თავიდან ამეშორებინა ბოხჩის ზიდეა. ახლაც წავედი „ბაკებში“. ურმების საძებნელად — ვგრძნობდი, რომ ჩემს გულში უკვე მაგრად მოეკეცნა სიამპარტავენს, — ექვი არ არის წერილების შედეგი იყო ეს. და ურმებზე წასვლასაც კი შეუფერებლად ვთვლიდი ჩემი თავისათვის, მით უფრო სათაკილოდ მიმაჩნდა, გავდგომოდი გზას ფეხით უწინდებურად მხარზედ ბოხჩაგადაკიდებული.

არ ვიცი, ბრმა იღბალი მომადგა, თუ ჩემი ამპარტავენობის ბედმა იმუშავა, „ბაკებში“ შემხვდნენ ქიზიყელი მეცხვარეები; ის-ის იყო ჩამოსულიყვნენ თრიალეთიდან, მიჰქონდათ შინ პირველი წველის ყველი და მოუღიოდათ საკალოვე ცხენები. აპირებდნენ ქალაქიდან გასვლას იმავე საღამოს. ამათ გაიგეს განზრახვა და წინადადება მომცეს გავყოლოდი მათ, რაზედაც სიხარულით და დიდის მადლობის გამოთქმით დავთანხმდი.

ნზე კარგად იყო გადახრილი, როცა გავდიოდით ქალაქიდან, სიცხე-პაპანაქებას კი ჯერაც არ შეჰპაროდა სიგრილე. ქუჩებში ისეთი ვარვარი აღიოდა სიცხისა, როგორც შუადღისას. მთის სიგრილეს ნაჩვევი მეცხვარეები ოფლში სტურაობდნენ და სულს

ძლივს იბრუნებდნენ და რაც კი შეიძლებოდა შუროდნენ ჩქარა
გასცლოდნენ სულის მხუთავ სიცხე-პაპანაქებას.

გავედით ქალაქგარეთ გაშლილ მინდორზედ. აქაც იგვე ვიხი-
ვარებული ჰაერი იდგა. ხოლო შედარებითი სისუფთავე და შრძ-
რაობა მისი საშუალებას აძლევდა მეცხვარეებს ცოცხალი მინდორ-
მოებრუნებინათ სული. მე კი ქალაქის სიცხე-პაპანაქებას ვეძიებ-
ული ვიყავი და მაგრე რიგად არც მაწუხებდა და არც მისი შემსუ-
ბუქება გამიგია. მაგრამ მე მადგა სულ სხვანაირი სიცხე, რომელიც
ყოველგვარ სიცხეზე ცხარე და შესამჩნევად შეუძლებელი იყო
ჩემთვის. ეს იყო ინსპექტორის თვალთაქვეშე ყოველ წუთს ყოდნა,
ამიტომ არა ნაკლებ მეცხვარეებისა მეც მიმეშურებოდა ქალაქ-
გარეთ.

როგორც მე, ისე მეცხვარეებიც კმაყოფილი ვიყავით ამ მგზავ-
რობითა: მე მითი, რომ თითქმის პირველად მომიხდა ცხენზე ჯდო-
მით მგზავრობა და, გარდა ამისა, მეცხვარეები უხვად მიმას-
პინძლდებოდნენ ახალი ყველით და სხვა საწოვავით. მეცხვარეები
კიდევ მითი, რომ მე შევაქცევი მათ ლაპარაკით.

კარგა დამე იყო გასული, როცა ჩამოვბტი. ცხენები საძოვრად
გაუშვით ყორულში, ჩვენც დავსხდით ვახშამზე. დამე უმთვარო
და მოწმენდილი ცა ვარსკვლავებით იყო მოჭედილი. პირველი ჩე-
მი საუბარიც მეცხვარეებთან ამ ღამის ზეგავლენით ბუნებაზე
დავიწყე: დედამიწის ბრუნვაზე, ცის მნათობებზედ, ქარისა, წვიმი-
სა, თოვლის და სხვათა გაჩენაზედ, მაგრამ ჩემს ლაპარაკს ისე არ
ეკარებოდნენ, როგორც ურია ღორის ხორცს. ხშირად სიტყვას
შემომიბრუნებდნენ: „ეხლა შენ ისეთი ბრიყვები და უვიცინი გვო-
ნივართ, რო ვგ დაგვაჯერებინო? ე დედამიწა ცის ძირის ძირამდე
გადაჭიმულია, ი ვარსკვლავები ციციანთელასავით ბუტუტავენ პაწპა-
წინები და გინდა დაგვაჯერო, რო დედამიწაზე დიდრონებიაო?!
აბა, ეგ სადა თქმულა და გაგონილა!“

რამდენიც საბუთი და მაგალითი მოვიყვანე დასამტკიცებლად,
იმდენად უფრო გაქირს ეწეოდნენ ჩემი თანამგზავრები და თუმცა
პირდაპირ ვერა მკადრებდნენ, მაგრამ სიტყვაგადაკვრით კი
მაგრძნობინებდნენ — მთლად გასულელებულხარო. არ ვიცი, რა
დამემართებოდა სიბრაზისაგან, რო ვერ იქნა, ვერ დავაჯერე მსმე-
ნელები ჩემი სიტყვის სიმართლეში, რომ უცბად და ანაზღად არ
გამოცვლილიყო საუბრის საგანი: ერთმა მეცხვარეთაგანმა, რომე-

ლიც იშვიათად ერეოდა ჩვენს ლაპარაკში და ძვირად მალისებდა პასუხებს, ალბათ ველარ მოითმინა, რომ ჩემი დაყინებული მტკიცებით შეურაცხოვას ვაყენებდი მათ მცნებებს და გულმოსულმა მკვახედ მომიჭრა:

ერეკენეული
გუნდ-ნიუსთექს

— აბა, კდეც თქვენი თანა ხალხი ამოხს ღმერთი არ ურთობს მტკიცებებს, საუბრის საგანი შეიცვალა, მივეყვი საღმრთო წერილის მზობას, რითაც ძლიერ მოვიგე მათი გული... დროც იყო, ესე რომ არ მომხდარიყო, თითქმის ჩხუბის ხასიათს ღებულობდა ჩვენი საუბარი.

რაკი დავიწყე მოთხრობა საღმრთო წერილებიდან და იესო ქრისტეს ცხოვრება ქადაგება მოვათავე, ესლა საქართველოს წარსულზე გადავდი, მის საგმრო — მრავალტანჯულ და თავგანწირულ ბრძოლებზე სამშობლოსა და ქრისტიანობის დასაცავად აუარებელ მტრებისაგან. სულ სმენად იქცნენ მეცხვარეები, სიტყვას არ გაუშვებდნენ ყურიდან და თუ ხმას ამოიღებდნენ, მხოლოდ უსაზღვრო აღტაცების გამოსათქმელად და ჩემს წასაქებებლად: „აი, ეგ მოგიხდა!“, „ეხეთ, გიშველა ღმერთმა!“, „დაილოცა ღმერთო მისი სახელი!“, „მამა ვაცხონე მისი და გამჩენი!“ ისმოდა ესა და სხვა ამისთანა წამოძახილი ჩემს საპასუხოდ.

ის ღამე თითქმის თბილად გავათენეთ და შემდეგ დღესაც იგეთივე სიბეჯითით გავაგრძელეთ ჩვენი ბაასი. მესამე დღეს დილით გამოვეთხოვე მეცხვარეებს და დავადექ ჩემ სამშობლოს სოფლისაყენ მიმავალ გზას. დიდად დამილონდნენ მეცხვარეები ჩემ გამოთხოვებისას და თუმცა, საცა სამართალია, მე მეკუთვნოდა მადლობის გადახდა, პირიქით თითონ გადამიხადეს მადლობა და ერთი კვერი ყველი მითავაზეს. მეტსაც მაჩუქებდნენ, თუ რომ წაღება შემძლებოდა. მაგრამ რადგანაც ტანისამოსისა და წიგნების ბოხჩაცა მქონდა სატარებელი და ჩემი სოფელიც არც ისე ახლო იყო, მეტს ვერ ვზიდავდი... გავახვიე ყველი ძველ სერთუქში, ჩავდე ბოხჩა წიგნებსა და ტანისამოსის შუა, გავუგდე ჯოხი გამოყულფულ ბოხჩას და გავუდექი გზასა.

ყოველთვის რაღაც სულ სხვანაირი სიამოვნება აღმძრებოდა ხოლმე გულში, როცა ამ გზას შავუდგებოდი და გული ისე ამიძგერდებოდა, რომ გვერდით რო თანამგზავრი მყოლოდა, ისიც კი გაიგებდა მის ბაგაბუგს. ვიცოდი, ორიოდ-სამიოდე საათილა მრჩე-

ბოდა, ვიდრე დედაჩემს ჩავუვარდებოდი გაშლილ გულ-მკერდში, მაგრამ ამჟამად კი სიხარული და სიამოვნება ჩემი ორგანიზმში იყო: პირველად მიმქონდა სახლში ჩემით მონაგრებული მღვწილი ვეველი, და წარმოდგენილი მქონდა, თუ რა რიგ ეამებოდა ეს დედაჩემს და აბა ამბხედ მეტი სიამოვნება ჩემთვის რა უნდა მქონდეს და რა დარწმუნებული ვიყავი, რომ დედაჩემის ხელში ვსიყვარულს ვიყვარებოდი. ღმერთ-ერთ დარდსა და ნაღველს მაინც გაგვექარწყლებდა.

სიხარულსაგან ვერც კი გავიგე, როგორ გავიარე მთელი გზა სოფლამდის. მაშინდა მოვედი გონს, როცა სოფლის ბოლოს ბექობზედ მჯდომარე დედაჩემი დავინახე.

დედაჩემს წინაღვე ვაცნობებდი ხოლმე, როცა გვითავდებოდა ვგზამენიები და რა დღეს დავბრუნდები შინ. და ისიც მამელოდებოდა ხოლმე სოფლის ბოლოს: დილიდან გამოვიდოდა, ბექობზე დაჯდებოდა და საღამომდე მელოდებოდა. წინათ, რა წამს დამინახავდა, მაშინვე გამოექანებოდა ჩემსკენ, გადაამხევეოდა და დამკოცნიდა, ეხლა კი უჩვეულო ცვლილება ვნახე მასში: არამცთუ გამოექანა ჩემს დანახვაზე, ფეხიც კი არ მოუცვლია ბექობიდან, მანამ სულ არ მივეუახლოვდი. მაშინდა ადგა, მომხეცია და მაკოცა. ოღონდ ისე კი, რომ ძლიერ ცივად მეჩვენა მისი კოცნა, არც ჩვეულებრივი ცოცხალი ლაპარაკი და დაუსრულებელი მოკითხვა და გამოკითხვა ჩემი ამბისა. დიდად გამიკვირდა ასეთი ცვლილება დედაჩემში. შევატყე თვალები დაწითლებული ჰქონდა და ექვი დამებადა მაშინვე, რომ ნამტირალევი იყო. ჩვეულებად არ მქონდა გამოკითხვა რაიმესი, თუკი თითონვე არ მეტყოდა დედაჩემი თავის გულის ნაღებს, და ამიტომ დღესაც საიდუმლოდ დამრჩა, თუ რა იყო მიზეზი დედაჩემის ასეთი ცივად შეხვედრა.

მხოლოდ პირველი იყო ასეთი ცივი შეხვედრა დედაჩემის მხრივ, მაგრამ შემდეგში კვლავ დაუბრუნდა ჩვეულებრივი ტკბილი და წრფელი დამოკიდებულება. ძველებურად გამხიარულდა ჩემი დაბრუნების გამო. როგორც იმედი მქონდა, მეტად გაუხარდა ყველი, მართო იმიტომ კი არა, რომ ჩემთვის სამასპინძლო გამოუჩნდა, არამედ იმიტომ უფრო, რომ ეს ჩემი პირველი მონაგარი იყო სწავლის წყალობით.

— აი, შვილო, იმისთვის ვიტანჯე და გტანჯე, რომ ბოლოს მაიმყო სიკეთე და მეც სანამ ცოცხალი ვიქნები, არ დამკარგო. ჩემი

შრომა და ამაგი არ ჩაატარო უქმად და როგორც არა ერთი და რამე მაგალითი ვიცი, ისეთ დღეში არ ჩამავდო. დამკარგავ შეცა და ჩემ ამაგსაცა, შვილო, და შენ იცი, შენი ნება იყოს, ოღონდ ჩემს მუხლს იზამ, რო მკვდარიც არ მამიგონო და შენდობაც უნდა მქონდეს ღმერთმა შამასწროს, შვილო, იმ დღეს, რო შენ თითონ გეყოლებოდეს შვილები და გამოზრდას დაუწყობდე. მაშინდა გაიგებ, შვილო, რა არის შვილის ყოლა ან მისი აღზრდა დედ-მამის გული-სათვის. როგო ვაიხარებ, როცა ნახავ შვილის მონაგარსა, სახლში შემოტანილსა. მაშინ თუ მიპხვდები, რა ძრეულ მასიამოვნე და გამახარე, შვილო, მაგ ყველითა.

მე გული ამომიჯდა ამ სიტყვებზე, ასე მეგონა, დამნაშავე ვიყავი იმაში, რასაც დედაჩემი ამბობდა, სვინდისმა ქენჯნა დამიწყო. მინდოდა მენუეგეშებინა, მეტქვა რო შენს უპატიურობას ამაგისათვის, ურჩობასა და უმადურობას თავის დღეში არ გავივლებ გულში-მეთქი, მაგრამ ვერ მოვახერხე ამის თქმა.

ეს იყო და ეს. დედაჩემის გულცივობა და რალაცა უკმაყოფილება ჩემით გაჰქრა, ისევ დაუბრუნდა ძველებური სიმხიარულე და ტკბილი ურთიერთობა დამყარდა ჩვენს შორის, მანამ სტუმრად წავიდოდი. მხოლოდ უნდა გამოვტყდე, რომ ცოტაოდნად სიამპარტავნის და სიამაყის გაღვიძებას მაინც ვგრძნობდი ჩემში. მიზეზი ამისა, რასაკვირველია, იყო წერილები, მერე ყველის შოვნა — დამსახურება და მესამეც უფრო საყურადღებო და მნიშვნელოვანი შემდეგი იყო: ჩვენ სოფელში ცხოვრობდნენ თავადიშვილებიც. უწინ, როგორც თვითონ თავადები მაგონებდნენ და მაგონებენ ეხლაც, ჩემი მამა-პაპა და პაპის პაპა ამ ბატონების ყმები ყოფილან. ამისათვის, რასაკვირველია, წესიერება და ადათი მოითხოვდა, რომ ყოველთვის სალამი უნდა მეძლია მათთვის პატივისცემით ყოველ შეხვედრაზედ და ასეც იყო. მე არამცთუ ჩვენი სოფლის თავადებს, სხვა სოფლებისასაც კი ვაძლევდი მღაბიო სალამს, რადგან ვალდებულადა მქონდა შესმენილი ეს, თუმცა ჩემს სალამს ისინი ისევე არ აქცევდნენ ყურადღებას, როგორ სპილო ბუზის მადლობას. ეხლა კი არამცთუ ყურადღებას არ მაქცევდნენ, არამედ ხელიც ბევრჯერ ჩამომართვენ ჩვენი სოფლის თავადებმა. ასე გასინჯეთ, ქალებმაც კი და ხან სალამსაც კი დამასწრებდნენ ხოლმე. ამ უკანასკნელმა გარემოებამ მეტად გამიბერა თავი და მას აქეთ ჩემ თავს მევე დავდე ფასი — გავამაყდი, გავამპარტავანი.

დედაჩემს ყველა წერილები წავუკითხე, რაც კი მწერდა. ბევრი იმეორებდა და თავი იქნია დედამ, როცა ვუკითხავდი წერილებს და თანაც იმეორებდა გესლიანად:

— ეხლა გამოგიჩინდნენ განა პატრონები! აქამდის სად იყვნენ?!

რო გავათავებთ წერილების კითხვა, მკითხა:

— რისთვის გეპატიებებიან, შვილო, იცი?

თუმც ძალიან კარგა ვიცოდი დედაჩემისავე წერილიდან, რისთვის მეპატიებოდნენ, მაგრამ მაინც ვერ გამოვიჩინე იმდენი გულახდილობა, რომ გამოვტეხოდი დედაჩემს და, ცოტა არ იყოს, კდემით ვუპასუხე: — არა, აბა, რა ვიცი... — მაგრამ ვიდრე ვთქვი სიტყვა, ყელში ნერწყვი გამიშრა, ძლივს წავილულულუდე, უფრო ამოვიკნავლე, ვიდრე ვთქვი და თანაც ვიგრძენი, რომ აღმური ამივარდა პირისახეზედ. დედაჩემმა ალბათ კარგა შემატყო ჩემი კდემა, თუმცა კი არ მაგრძნობინა. ცოტა ხანს გაჩუმდა, მადროვა, რომ დონეზე მოვსულიყავ და განაგრძო:

— ეხლა შენ ჩემი აღარა გესწავლება რა, შვილო, ყველა საბელის ორივე წვერს გაძღვე ხელში, როგორც გინდა, ისე განსაჯე და მოიმოქმედე. ამას კი გეტყვი, შვილო, რომ შენი დანიშვნის დრო ჯერ არ არის, ეხლა ნაადრევია. ჯერ ერთი წელიწადი კიდევ გიკლია. ეხლა რო დაინიშნო, სწავლაზედ გული აგიცრუვდება, ველარაფერს ისწავლი და ან არ დაგასრულებინებენ ან კდე უკანასკნელი იქნები შენ ამხანაგებში, შვილო, და შენი ათი წლის შრომა სულ მუქთად ჩავივლის. ივანე ლეღლის შვილისა არ იყოს, თუ კიდევ ზოგიერთი ინიშნება სემინარიაშივე ყოფნის დროს, ისინი, შვილო, გაჭირვების გულისათვის ჩაღიან ამას, ვინც სახელმწიფო ხარჯზე არ არის. შენ კი, აბა, რა გიჭირს? ღმერთმა აძლიეროს ხელმწიფე, თავის ხარჯზე გინახავს: სმა არ გაკლია და ჭამა, ჩაცმა და დახურვა. შინ ყოფნის დროს თუ გაქვს ნაკლულოვნება რამ, თუ აქამდინ ბევრი მოგიტმენია, შვილო, ცოტაც მოითმინე, ცოტას მოთმენა როგო ვერ უნდა შესძლო!.. აქამდინ ბევრი მოგიტმენია, თორემ შენ იცი, შვილო, აქამდინ მოგახწევინე, ჩემი მოვალეობა მოშორებული მაქვს, მოხდილი.

— დედავ, არამცთუ ეხლა, მე ისე მაქვს ფიქრში, რომ ყურსის დამთავრების შემდეგ ორი-სამი წელიწადი თავისუფლად ვიყო, — ვუთხარი მე.

სიმაართლე უნდა სთქვას კაცმა, მე ჯერ არა მქონდა შედეგები, ^{მეც მინდოდა} ლი არც ცხოვრების იდეალი, არც ცოლისა, არც სახილავი.

— არა, შვილო, მე ხომ ცოლის შერთვას არ გიშლი, პირიქით, ჩემთვის ძრიელ საწყენი იქნება, რომ თავის დროზე არ შაირთო ცოლი, მაგრამ უდროოდ კი ხელს არ მოგცემს. გარდა ამისა, მე აი რაზე მტკივა გული: შენოდენა ნათესავეები, როგორც მამის მხრიდან ისე დედის მხრივაც არავისა ჰყოლია, შვილო, და ნეტა ერთადერთი ვინმე დამხმარებოდა, როცა შენს სკოლაში მიცემას ვაპირებდი; სულ მიიმაღ-მოიმაღნენ თავგებივითა, ყური მოიყრუვეს, როცა რჩევა-დარიგებას ვეკითხებოდი ვისმე, საქმის წარმართვის მაგიერ, ხელს მიშლიდნენ, გზებს მიხლართავდნენ, მიძნელებდნენ. მიგეცი კიდევ სკოლაში და აბა ერთი ცალი ფულით თუ მამხედა ვინმემ? აბა, თუნდ სოლომონ ღვდელი რომ გეპატიებდა თავისთან, მისი შვილებიც ხომ ქალაქში სწავლობენ, როცა ჩამოსულა ხოლმე თავის შვილების სანახავად, გინახულებდა ან მოგიკითხავდა?.. ან ცალი გროშის ტოლა თუ შემოუძღვევია რამე შენთვისა?.. შორეულიც რომ არ არის — ალალი ბიძაშვილია ჩემი! მტკივა და როგორ მტკივა გული, რო შეძლებული და მქონე კაცია, თავის შვილებს ყოველთვის ცხენებს უგზავნის, კარგად იცის შენ ფეხით მოდიხარ და ისე გაიშავა პირი, რომ ერთხელაც არ მოგიყვანა შინ თავის შვილებთან ერთად, თუნდაც მარტო თავის სოფლამდე ეხლაც, განა შენი დარდი აქვთ ნათესავეებს რა?! ზოგს დარჩომილი ბლადოჩინის ქალი ჰყავს, შვილო, გასათხოვარი, ზოგს ნათესავი, ზოგი კარგ სამაქანკლოს გამოელის და იმისთვის მოუხშირა შენთან წერილებსა და პატივობას... ჯერ იყო და მე მამეხვივდნენ, მაგრამ მე პირი არ მივეცი და ეხლა შენ შემოგიჩნდნენ...

— მე კი, მე ვიცი, შამაცდენს ვინმე! — დავიტრაბახე მე, — აკი ვამბობ, მანამ ორ-სამ წელსაც არ გავატარებ თავისუფლად ყურსის დამთავრების შემდეგ, მე ცოლის შემერთავი არა ვარ-მეთქი.

ამას ვამბობდი, მაგრამ გული როგორღაც მიჩქლორავდა. არ ვიცი იმისთვის, რომ პირველად იყო ჩემსა და დედაჩემს შორის ამისთანა ლაპარაკი და მეხატრებოდა მისი, თუ ჰასაკი მოქმედებდა ჩემში. გამოტეხილს ვიტყვი, გულში ძლიერ მსურდა სტუმრად

წასვლა ყველასთან და ყველა ქალების ნახვა. ეს სურვილი უკეთეს
მაშინ გამოძლიერდა, როცა დედაჩემმაც დადასტურა ჩემი არსი
წერილებიდან გამოტანილი, მაგრამ ვერ ვბედავდი გამეზიარებინა
ჩემი სურვილი დედაჩემისათვის.

თითქოს გულში ჩამხედა, მითხრა:

ბიზ...
ბიზ...
ბიზ...

— მაინც, შვილო, გაიარე ყველასთან, ვისთანაც კი მოასწრობ
სტუმრად, თვალს გაახელ, ან აჭა ნახავ, ან კარგს, ოღონდ მეც ნუ
დამივიწყებ, თვალსა და გულს ნუ დამიღამებ, შვილო, შენ მომლო-
დინეს.

სწორედა ვთქვა, ძლიერ მიამა დედაჩემის დასტური და მივეცი
პირი, რომ დიდხანს არსად დავრჩებოდი.

IV

პირველი წასვლა სტუმრად

მართალია, დედაჩემმა დასტური დამცა სტუმრად წასვლაზე.
მაგრამ მე მაინც არა ვჩქარობდი. მესამე კვირა თავდებოდა ჩემი
შინ ყოფნისა, როცა მომივიდა ცხენი და კაცი მთავარდიაკონ იასე
გეშეკაშვილისაგან. წერილში, რომელიც გადმომცა მთავარდიაკონ-
ნის კაცმა, დიდ საყვედურსა მწერდა იგი, რომ მითომც მის წინან-
დელ დაპატიებებს ყურადღება არ ვათხოვე. ღვთის წინაშე, სამ
მანეთზე კი არაფერი ხსენება არ იყო წერილში. გიგზავნი ცხენსა
და კაცსაო და იმედი მაქვს, რომ გადმოხვალო. შორს არ იყო გეშე-
კაშვილის სოფელი ჩემს სამშობლო სოფელზედ, იმავე დღეს რა
წავსულიყავი, ვუწევდი, თუმცა ცოტათი მომიგვიანდებოდა, მაგრამ
წასვლა მაინც მეორე დღისათვის გადავდე, რადგანაც მოსამზადე-
ბელი ვიყავი.

მეორე დღეს შეაჯექი ცხენზედ, კაცი ფეხით მომდევდა. მე,
როგორც ცხენზე ჯდომის უწურთნავი, ცხენს ვერ ვაჩერებდი და
კაცი მხარდამხარ მომდევდა. კარგა გზა გექონდა გავლილი. არც
მე ვიღებდი ხმას, არც კაცი, გარდა იმისა, რომ სახელი კი ვიკითხე-
მოულოდნელად დაარღვია სიჩუმე მიხამ (ასე ერქვა მას) და მომ-
მართა ამ სიტყვებით.

— ე, ყმაწვილო, შენ კი არ გაიკრავ კაი გოგოს, აი!

— ვის გოგოს? — ვკითხე მე.

— ეი!.. შენ თითონ არ იცი, რა!

— არა.

— ბლადოჩინის ქალსა... მაშ, არ იცი, რო უნდა დავნიშნო იმის ქალზედა?

— არც არაფერი ვიცი და არც დავინიშნები.

— ებუი!.. თუკი იგეთი კაცი მაინდომებს, როგორც ი ბლადო- ჩინია, რო შაგრთოსის თავისი ქალი, აცა! მაშ, შენ უარს იტყვი, რა!

— რატო არ ვიტყვი? — ვკითხე მე, მინდოდა გამეგო მიზეზი, რატო ვერ ვიტყვოდი უარს.

— იმიტომა, რომა ბლადოჩინი სუ სხვა კაცია. იმითანა გავლენიანი კაცი მთელ დუნიაზე არ მოიპოვება და აბა, იმას უარს ვინ აკადრებს?!. მერე როგოთი თავისი ნათქვამია: ქვანს გასტებს, თავისას კი ვაიტანს.

შემდეგი საუბრიდან გავიგე, რომ მიხა ბიძაჩემის კაცი კი არა, როგორც მე მეგონა და ბიძაც მწერდა, თითონ ბლადოჩინის მოჯამაგირე ყოფილა და ცხენიც ბლადოჩინისა იყო. სხვათა შორის, ცნობის დასაკმაყოფილებლად ვკითხე, რა პქვიოდა ბლადოჩინის ქალსა.

— რომელსა?

— განა, რამდენი ქალი ჰყავს?! — გავიკვირვე მე.

— გასათხოვარი ქალი სამი ჰყავს; შაშაი, სონაი და ვერაი...

ამის გაგონებაზე, ცოტა არ იყოს, კდემამ ამიტაცა. მერე მაინც ძვევ ცნობისმოყვარეობამ დამძლია და გავაგრძელე გამოკითხვა.

— რომელია იმათში უფროსი? რა ხნისაა, ანდა რომელია უფრო ლამაზი? — მივაყარე კითხვები.

— ყველაზე დიდი შაშაა, ყველაზე ლამაზი კიდენა უმცროსი, ვერაი. ი დასაქცევი, ძან კაი რამ არი, ი ვერაი... ლაზღანდარა, კაცის მოსიყვარულე და მეტი კუდეგა. რა იქნება, რო იმან არ მოიგონოს. თავდაბალიცაა ისეთი, რომა, რა ვიცი. კიდევაც გეხუმრება ყე ჩვენ მოჯამაგირეებს, ხან რას გვიშვრება და ხან რაის!.. უფროს დებს კი არა ჰყავს, ფხუკიანებს. ნამეტნავად ი ამოსაწყვეტ უფროსს სუ თავ-პირი ჩამოპტირის, სუ შუბლშეკრულია ი ჩემი ცოდვით სავსე. ერთი სიტყვა რა არი, ერთი სიტყვა არ ამოსვლია იმის პირიდანა ხეირიანი: სუ შხამი და ღვარძლი ამოსდის ი პირიდანა მაგ ოჯახკეტიანს. ი პატარა კი ნამდვილი შენი საფანდია, — დაასკვნა ცოტა სიჩუმის შემდეგ მიხამ.

ამ ლაპარაკმა ცნობისმოყვარეობა უფრო გამძლიერა და ვეფიქრე, დაწვრილებით გამოვკითხავ ქალებზედ, მით უმეტეს, როგორც ნალაპარაკებიდან ჩანდა, მიხა მეტი გულუბრყვილო, მეტი იყო და ზედაც გაგონილი მქონდა, რო მოჯამაგირებზე უკეთეს ვერავინ დააფასებს თავის აღის ოჯახის წევრებსო და ნამეტნავედ ქალებსუ ხოლო უბრალო, უსწავლელი, მიაბიტი კაცი, როგორიც მიხა იყო, სიმართლის მეტს რას მეტყოდა, ვარდა იმისა, რაც თვითონ ენახა ან გაეგონა, რას მოიგონებდა და შეთხზავდა თავისი სუსტი ფანტაზიით. ძნელად თუ უსწავლელმა კაცმა გააზვიადოს და შეაფერადგაალამაზოს, რაც უღირსია, და მეც ხომ ეს მიხდოდა. ვარდა ამისა. გზა ჯერ კარგა დიდი გვექონდა გასავლელი, დრო ნებას გვაძლევდა და გულს მაინც გადავავოლებდით ლაპარაკს. ამა და სხვა ამგვარ ფიქრების გავლენით საუბარი განვაახლე.

— შინა საქმეს აკეთებენ რასმე ქალები? — შევეკითხე.

— აბა, საგლეხო საქმეის კი რათ გააკეთებენ და საქალო საქმე კი კარგა იციან: ქარგვაი, კერვაი, შენი ჭირიმიე, გამოჭრაი, — ამისთანები კარგა იციან... ღვთის წინაშე ი პატარა კი ეტანება საგლეხო საქმეის: ხან სამზარეულოში შევარდება, დატრილდება, იქ კოვზს ამოურევს საქმელს, იქ ცეცხლს წაუჩხიკინებს, ხან სათონეს მივარდება, თუ პური ცხვება, გუნდას ამოქნის, ლავაშს, ჩააკრავს, ხან თოხსაც კი წამოავლებს ხელსა, მანამ დედა თუ მამა არ დაჰკივლებენ. იი!.. დედა რო შეუტევს ხოლმე! შე დასაქცევო, შე დასაქცევო და დასამიწებლო, ეტყვის ყე, სკოლაში გასაწურთნად გაგზავნეთ და გაწვრთნის მაგიერ გაგასულელეს და გაგასასაცილოესო! იმ ჩემი ცოდვით საგსებმაო!.. რაც შენი საქმე არ არი, იქ ნუ ეტანებიო...

— იქნებ ისეთი ქმარი შამხვდესო, — ესეც არ შეეპუება, — რო თითონ მე მამიხდეს ყველაფრის გაკეთებო და ის არ აჯობებს ეხლავე ვისწავლო, მერე ვინდა მასწავლისო, — შეუბრუნებს ყე სიტყვას და გაიქცევა ხარხართა. რო ვამობ დაუფასებელია, სწორედ, დაუფასებელი...

— ვანა ვინც ყველა საქმეს ეტანება, კარგია? — ვკითხე განგებ.

— არა... შე მაგაი ხომ არ ვამობ, ისეა ყველაფერში კარგი, თორე იმისთანა კაცის შვილს რათ შაჰშვენის საქმის კეთება, რაც უნდა იყოს, — მიპასუხა მიხამ ყოყმანით.

— მართალი ხარ, მიხავ, ვინც ყველა საქმეს ეტანება, ქალია

თუ კაცი, კარგია. ეხლანდელ დროში მუშაობა და საქმის გაკეთება სირცხვილი და სათაკილო როდია. სათაკილოცა და საძრახიც ეს არის, როცა არაფერი იცის კაცმა და შნო არა აქვს ვაჟეფოუს უძეჟი

— პაი, პაი რო მანგრეა... დაილოცა შენი ენა მთელი ცოცხალი წავაკვდე საქმის, ოფლს ვიწმენდავდე და დედაკაცმა ლობიო-შე-ჭამადი რო მაინც ვერ გააკეთოს, ის რა შასანახია, რას უნდა აქნე-დეი იმისთანა დედაკაცი! — წამოიძახა ვათამამებულმა მიხამ.

— ეხლა ისეთი დროა, ჩემო მიხავ, რომ ქმარს ცოლი მხარში უნდა ედგეს, თუ ასე არა, ამ ჩვენ დროში კაცი ძნელად იცხოვრებს და ივარგებს.

— ეგ კაი სიტყვაა, მე და ჩემმა ღმერთმა!..

— შენ ეს მითხარი, მიხა, ბლალოჩინის უფროსი ქალები სწავლობდნენ სკოლაში?

— რა ბრძანებაა!.. მარტო პატარა სწავლობდა და ამობენ, დაი-სრულა კიდევაც სწავლაი.

— აი, კიდევ იმისათვის ეტანება ყველანაირ საქმეს, როგორც შენ ამბობ, და არა თაკილობს. ნასწავლი კაცი თუ ქალი არაფერს საქმეს არა თაკილობს, თაკილობენ საქმეს უსწავლელნი.

კ — რო გითხარი, კაი ვინმეა ყე პატარა! ნეტაი, შენი სიცოცხ-ლით, გამრავლდეს მაგისთანა ნასწავლი ხალხი, რო ერთი ე ჩვენ გლეხის გოგოებს მააშლევიონ პრანჭვა-გრეხვა და საქმიანობას მიაჩვიონ. რამთენი ვიცი, რო ჭადი ენატრება ოჯახში, გარეთ კი თუ ქოლგა არ ჟუკირავს ხელში, უიმისოდ ფეხს არ გაადგამს. ნეტაი, ერთი დაგანახვა დღეობებში თითქოს სოკოები ამოუხეთქიარ ავდარსა ვარშამო, ისეა აჭინჭყილებული ქოლგები.

ამასობაში მივადექით სოფელს და ჩვენი ბაასიც შეწყდა. მიხამ მიმაცილა ბიძაჩემის მთავარდიაკონ იასეს სახლამდე, თითონ კი ცხენიანათ გაეშურა ბლალოჩინის სახლისკენ, რომელიც სოფლის მეორე მხარეს ბეჭობზე იყო წამოჭიმული და გადმოჰყურებდა მთელ სოფელს.

V

მასპინძელი ჩემი

ჩემი მასპინძელი მთავარდიაკონი იასე გეშეკაშვილი, როგორც მისი წერილიდანა ჩანს, ახლო ნათესავად გამომიჩნდა დედაჩემის

მხრივ, — ალალი ბიძაშვილი იყო დედაჩემისა, ძმა სოლომონს დედლისა.

ეკლესიური სწავლა-განათლება გეშეკაშვილს წმ. ნინოს მონასტერში ჰქონდა მიღებული. ჯერ ისევ პრიჩეტნიკად იყურებოდა და ცოცხალი უკანონო საქმეზე გამოერიცხათ სამსახურიდან და სხვა სხვა რაღაც რა წოდებიდანაც, მაგრამ დეკანოზის შემწეობით, რომელთანაც ახლა მსახურობდა, არამცთუ ისევ მიღებული იქნა სასულიერო წოდებაში, მთავრდაც კი აკურთხეს ხუთმეტე წლის წინათ. ექვი არ არის, რომ დეკანოზის წყალობით, რომელიც ბლალოჩინობდა ამ მხარეში, იასე დიაკონი დიდი ხნის მღვდელი იქნებოდა, რომ მთავრად კურთხევის ერთი წლის შემდეგ ცოლი არ მოჰკდომოდა, მაგრამ თავის ახლანდელი ქონებრივი მდგომარეობითა და მით უმეტეს გავლენიანობით არც ერთ მღვდელს (თუ დეკანოზი არ იყო ეს უკანასკნელი) არ ჩამოუვარდებოდა. შვილი არ ებადა, სცხოვრობდა მარტოდმარტო.

გეშეკაშვილი მთელ საბლალოჩინოში დიდი ბობოლა იყო, ბევრს ბლალოჩინისა ისე არ ეშინოდა, როგორც მისი. საბლალოჩინო დიდი იყო. ვისაც დეკანოზთან საქმე ჰქონდა, თუ პირველად გეშეკაშვილთან არ მივიდოდა სანახავად, ვერაფერს ვახდებოდა. ვისაც, მღვდელი იქნებოდა იგი თუ უმცროსი წევრი კრებულისა, გეშეკაშვილი ავის თვალთ უყურებდა და არა სწყალობდა, ასევე უყურებდა და ექცეოდა მას თვით დეკანოზ-ბლალოჩინიც. ბევრისათვის, ვისაც კი გაუბედია გეშეკაშვილთან გამკლავება, ჩაუმწარებია და ჩაუშხამებია სიცოცხლე — ისე გაუხდია საქმე ბევრისათვის, რომ ეზოშივე დაუჩოქნია და ისე დაჩოქილი მიცოცებულა შენდობისა და პატივის გამოსათხოვნელად თავის უვიც შეცდომისათვის.

საწყალ მამაჩემსაც დასტყდომოდა თავს რისხვა მისი, როგორც დედაჩემმა მიაგმო. მიზეზი კი სულ უბრალო ყოფილიყო: დედაჩემს, როგორც ერთადერთ მონაწილე ქალს ჰრგებოდა გეშეკაშვილებიდან მცირეოდენი მამული, რომლის შესყიდვა ძლიერ გულითა სდომებია მთავარს, მაგრამ ფასს კი მეტად მცირეს იძლეოდა, ვიდრე სხვა ბიძაშვილი, რომელსაც თურმე მიჰყიდა მამაჩემმა ის ხვედრი სამკვიდრო. მიზეზი ვადაკიდებისა ეს ყოფილა და რა დანაშაული ჰქონდა სამსახურის წინაშე მამაჩემს, არც იმან იცოდა და არც სხვა ვინმემ; სიკვდილიც ამ გარემოებას მოესწრაფებინა მამიჩემისათვის, რადგანაც ვეღარ აეტანა ასეთი დამცირება და შეურაცხყოფა.

ძლიერ გულგაშლილად და გულახდილად დამიხვდა ჩემი მომკვარი მასპინძელი. ჩამოვხტი თუ არა ცხენიდან, გადმეხვია და გადა-
მკოცნა, მერე მომიკითხა ჩვეულებისამებრ. იკითხა დედინების
ვი და შემოყვანა პირდაპირ მარანში, სადაც საწნახლის ბაქანზე
ლილი იყო გრძელი ხალიჩა და ზედ ჯეჯიმი და მუთაქები. მიმბატონებ
ბაქანზე დასაჯდომად. მეც თავი დავეუკარ — ერთადერთი წესი ზრდი-
ლობისა, რომელიც მე ვიცოდი — როგორ ვიცოდი ეს წესი, შემ-
დეგ იქნება მოხსენებული — და დაჯეჭვი. თითონაც აიღო მუთაქა,
ამოიღო ილღის ქვეშ და წამოწვა ჩემს გვერდითვე ბაქანზე. დაიწყო
გამოკითხვა სემინარიასზე, ჩემს სწავლაზე, დედაჩემზე და ჩვენს
ცხოვრებაზე, გადავიდა იმაზედაც, თუ რა მიზანი მაქვს მე: მღვდ-
ლად წავალ კურსის დამთავრების შემდეგ, თუ სხვა რამ სამსახურში
შავალ.

ამასობაში მოახლოვდა სადილის დროც. მასპინძელმა დაიძახა:
— თეკლე, რას უყურებ, პურს არ გვაჭმევ?

ამ დაძახებაზე ასე 35 წლის დედაკაცმა, მეტად სუფთად ჩაც-
მულმა, შემოიტანა მარანში სინით სუფრა-სალფეტი, დანა-ჩანგალი,
მარილი, სტაქნები, თეფშები და დაიწყო სუფრის გაშლა ჩვენ წინ.
ჩვენ კი ისევ ჩვენსავეს ვლაპარაკობდით, მალე იმავე დედაკაცმა
პური, ღვინო, ყველი, მწვანეხილი და კიდევ რაღაც შეჭამადები და
მხლები შემოიტანა.

— მალა ამოხვალ, მუთაქაზე დაჯდები, თუ მაგრე იჯდები? —
შემეკითხა მთავარდიაკონი. მე, რასაკვირველია, როგორც ვიჭეჭი,
ისევ ისე ჯდომა ვარჩიე.

შევუდექით სადილსა. დალოცვის შემდეგ ჩემი სადღეგრძელო
დალია მასპინძელმა და ვრცელი შესხმა მითხრა, მერე დედიჩემის
სადღეგრძელო დალია. ამას მოჰყვნენ სხვები და გაიმართა ნადიმი.
თეკლე საჭმლის კერძებს გვიმართავდა. მე სტაქანს ოდნავ მოვხვ-
რეპავდი ხოლმე ყოველ სადღეგრძელოზე, თუმცა მთავარი ძალიან
მაძალავებდა. მაინც სადღეგრძელოების სიუხვის გამო ორი სტაქანი
გამოვცალე და ძალიანაც შემაყუნეურუკა ღვინომ, რადგანაც სემი-
ნარიაში ღვინის დაღვევა აკრძალული გვექონდა, ან რით დავლევდით,
თუნდაც რომ არ გვექონოდა აკრძალული? სულ გადავეჩვიე ღვინის
სმას.

სადილს თითქმის ვასრულებდით, როცა მთავარდიაკონმა ჩემი
საბედო აღდგერძელა და აი, აქ გამოათეთრა თავისი მიზანი ჩემი
დაპატიყებისა.

დაიწყო ასე:

— ღმერთმა აღდეგრძელოს შენი საბედო! სახელოვანი კაცი მოხვალ და უფრო სახელოვანი იქნები, თუკი კაი კაცის ქალსაც შაერთამ. მაშინ, კაცი არ ვიქნები, თუ დეკანოზის ქალზე ვერ ვაღივალწერო ვჯარი! — სთქვა ცოტა ხნის ფიქრის შემდეგ. — გეცნობო? ნიერი კაცი იქნები მაშინ?!. კაი ქალი, კაი მზითევი, სიამამრი გავლენიანი კაცი, — ეგზარქოსიდამ მოკიდებული, მთელი ქვეყანა ხელში უჭირამს. ამაზე მეტი ბედნიერებალა უნდა კაცს?!

მე გაჩუმებული ვიყავი ყვაფივითა და ყურს ვუგდებდი.

— ძრიელ ბედნიერი იქნები, — დაიწყო კიდევ ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ მთავარმა, — თუ დეკანოზის ქალი შაშა შეგირთამს... უნდა კი ვეცადო ერთიდა, რაც გახდება გახდეს!.. მე იმისთვის დაგიძახე ჩემთან, რო მინდა გნახონ დეკანოზმაც, დეკანოზის ცოლმაც და ქალმაც. რა ვიცო, იქნება როგორმე მოუხვიდეთ თვალში და მოგცენ შაშა. შენც ცოტა თამამად მოიქეც, დაბუზული ნუ იქნები, თორემ საქმეს გამიფუჭებ.

მე ისევ გაჩუმებული ვიჯექ და შევექცეოდი მწვადს და ან რას ვიქმოდი, რომ არ გავჩუმებულყავ? არც სათქმელი მქონდა რამე და თუნდაც მქონოდა, ვერ მოვახერხებდი თქმას. წარმოიდგინეთ, ჯერ სემინარისტია, ოთხ კედელს შორის გაზრდილი, და ეხლა ისიც პირველად გამოსული საზოგადოებაში, თუ მთავარდიაკონ გეშეკაშვილისას მყოფობას საზოგადოებას დავეუძახებთ, თუმცა ჩემთვის ამნაირი მნიშვნელობა ჰქონდა მას.

ჩემი სიჩუმე კი მთავარმა, რუსული ანდაზისა არ იყოს, თანხმობის ნიშნად მიიღო.

გათავდა სადილი. მთავარმა გადმოიღო მუთაქა იქავე ბაქანზე და მიმიბატეა დასაძინებლად. მე ვუთხარი:

— არა ვარ დაჩვეული დღისით ძილს.

— შე დალოცვილო, ყველაფერს უნდა გაეჩვიო. ეხლა დიდკაცებში რო აპირებ გარეჯასა, თუ ამთავითვე არ შეეჩვიე დიდკაცობას, განცხრომით ცხოვრებას, უამისოდ როგორ შეიძლება. ერთიც ვნახოთ ჩვენი დეკანოზისავით გამოჩენილი ბედი გელის, ან რა ვნახოთ, რომ კიდევაც იქნები გამოჩენილი, თუ ღმერთმა ბრძანა როგორმე გაგირიგე იმის ქალი. შენ წამოწექი, დაგეძინება და კიდევ დაეჩვევი. ალბენად იყავ, შაშა არ აგცდება, თუ მე მთავარდიაკონი გეშეკაშვილი ვარ!..

მეტი რა ძალა იყო, წამოვწეჭი მეც. მთავარმა თავი ჩემ თავით დადო, ფეხები კი აქეთ-იქით გავკვიმეთ. რამდენიმე წუთის შემდეგ მთავარმა ამოუშვა ხერხევა, მე კი რა დამაძინებდა! *მარტო*

მართალია, სემინარიაში შეზღუდული მქონდაც მკვლევარობა, ყველაფერს — ჭამას თუ სმას, ძილს თუ სწავლას ვმოქმედებდი ერთხელვე ყოველთა მოსწავლეთათვის დამყარებულ წესისამებრ. რადგანაც პატარაობითვე მიჩვეული ვიყავი და ამასთანავე მიღრეკილებაცა მქონდა ამათადმი. იმისათვის იყო, რომ ამ მხრივ არა ვგრძნობდი არავითარ შეზღუდვას თავისუფლებისას, ახლა კი გეშეკაშვილთან პირველად ვიგრძენ თავისუფლების შეზღუდვა. მართალია, ძლიერ ნოყიერი და მაძლარი სადილი ვჭამე — შეიძლება ვისიამოვნე კიდევ სადილზე, მაგრამ სადილს უკან კი ყველაფერი ამომშხამდა, რადგანაც თვალუბდაქუცტილი წოლა მუთაქაზე უძილოდ, არც გავლა, არც ლაპარაკი ვისთანმე, თუნდაც არა გულწრფელი — ასეთი ყოფა, ჭერში უაზროდ ცქერა ძლიერ სამძიმოდ მეჩვენა. გამოიღვიძა თუ არა მთავარმა, დაიბანა პირი და დეკანოზთან წავიდა. დეკანოზთან ძალიან კარგა ხანს დაჰყო, მე კი ამ დროს ვიჭეჭი მარტოკა სახლში და ვინ იცის, რას არ ვფიქრობდი. თუმცა მთავართან ყოფნა მეძძიმებოდა, მაგრამ უმთავრობა უფრო სამძიმოდ მეჩვენა და მოუსვენრად ვუყურებდი იმ გზას, საიდანაც უნდა გამოჩენილიყო ის. ჯერ ვეძებე, მეგონა რაიმე წიგნს ვიპოვიდი და გავაყოლებდი გულს, მაგრამ ვერაფერი ვიპოვე. მარანში და სახლში კი ვერ შევებდე, რადგანაც იქ იმყოფებოდა ის მანდილოსანი, რომელმაც სუფრა გავვიშალ-ავვილაგა. კარგა ლოდინის შემდეგ მოვიდა მთავარი და მითხრა, რომ დეკანოზმა ზვალ ჩაიზე დაგეპატიჟაო. თითქოს ცივი წყალი დამასხესო, ამ სიტყვების გაგონებაზე ისე მომივიდა. მე იმაზე კი არ მეშინოდა, რომ ძალად ქალს შემრთამდა დეკანოზ-ბლალოჩინი, მე ისევ თავისუფალი ტყვეობა მიძნელდებოდა.

VI

ჩაიზე დეკანოზთან

ღმერთმა შეინახოს ის დამე, მე რომ გავატარე პირველად გეშეკაშვილთან სახლში, ან უკეთ რომ ვთქვათ, მარანში. მარანში მოვისვენეთ ორთავემ: მეც და გეშეკაშვილმაც ვახშობის შემდეგ.

მეორე დღეს დილით ცხრა თუ ათ საათზე დავიწყეთ სიბრძნე და მთავარმა, უფრო სწორედ მთავარმა წამიყვანა საკლავ ხარკით დეკანოზთან. მე, რასაკვირველია, ერთი ქართული ანდაზის მხნეღვით ვერაფერ წინააღმდეგობას ვერ ვუწევდი.

მთავრის სახლიდან დეკანოზის სახლამდე კარგა მანძილი იყო. გზაზე რამდენიმე ორღობეს ავუხვებით. ზოგან სახლის ეზოში გადმომდგარიყვნენ მანდილოსნები და ცნობისმოყვარეობის თვალთ მსინჯავდნენ — მიყურებდნენ, არ ვიცი იმისთვის, რომ მათ სოფელში არავინ იყო სემინარისტი, თუმცა დეკანოზიდან მოკიდებული, სამი სხვა მღვდელი იყო ამ სოფელში, თუ იცოდნენ რამიზნით მივდიოდი დეკანოზისას. მგონია, ეს უკანასკნელი უფრო ატლო იყო სიმართლესთან. ერთგან ყურიც კი მოვკარ თითქოს — შაშას საქმროაო, — უპასუხა ერთმა მანდილოსანმა მეორეს, როცა ამ უკანასკნელმა გაიკვირვა: „ნეტა ვინ უნდა იყოს, გეთაყვა-ნეთ, ქა?..“.

ეზოში რო შევედით, ჩემი ნაცნობი მიხა გამოგვეგება, თავშიშველა მომიახლოვდა და მომესალმა. აღდგურძელა ყმაწვილი ღმერთმაო.

თვით დეკანოზი აივანზე იყო გამოსული, ხელები უკან დაეღაგებინა და ბოლთას სცემდა. მის დანახვაზე, ცოტა არ იყოს, ქრუანტელმა დაშუსხა კინკარივითა... ავედით აივანზე. მთავარი წინ მიმიძლოდა. მე კი სამსხვერპლო ცხვარივით მივსდევდი უკან. მთავარი ხელზედ ეამბორა დეკანოზს, მეც მისი წაბაძვით გავბედე ამბორი. ეს ამბორი პირველი იყო ჩემთვის, აქამდის კი მხოლოდ ნატვრა-ოცნებით თუ წარმოვიდგენდი ასეთ ბედნიერებას და ისიც უნეტარეს ბედნიერებად მქონდა მიჩნეული, რომ ოდესმე იქნებ მღირსებოდა მეამბორნა მღვდლის ხელი, დეკანოზისას კი ოცნებაშიაც არ ვბედავდი.

მართლაც, ღირსშესანიშნავი იყო ეს პირველი ამბორი, როგორც ჩემი გაბედულების, ისე იმ შთაბეჭდილებით, რომელიც მე განვიცადე იმ ბედნიერების წუთს: ტუჩები რომ შევახე ხელის კანს, თითქოს თივთიკის ბალიშიაო, ისე დაიწია აბუჩავებულმა კანმა და ტუჩები ისე ჩაიფლო ამ აფუებულ ხელში, როგორც ცომში.

აივანზე ბალიშიანი სკამი იდგა. დეკანოზმა მიმიწვია დასაჯდომად. მეც თავი დავუკარი და დავჯექი, მაგრამ ვაი ამ დაჯდომას!.. ძალიან ფრთხილად დავეშვი სკამზე და ისიც ზედ ნაპირზე, მაგრამ ბალიშმა

რომ დაიწია, მეგონა, ძირს ვეცემოდი და რეტიანივით წამოვცვივდი ზეზე. ვიგრძენი შეცდომა და აღმური ამვარდა პირისახეზე. კარგია დეკანოზი იმ დროს ზურგშექცეული იყო და ვერ შემამჩნია მაშინ. ცოტა რომ დავშოშმინდი, თითქოს ხითხითის ხმა წამოვიკითხე. მისკდა გული, ხომ არავინ დამინახაო და ქვეშ-ქვეშ მიმოვიხედე, მაგრამ არსად, ჩვენ სამი პირის მეტი, არა ჩანდა ვინმე, გული მომეცა და ნელა ისევ დავეშვი სკამზე, დავკეჭი, მაგრამ... მაინც ისე ვიკეჭი, თითქოს ნემსებზე დაუსვამთო.

ჩემდა საუბედუროდ, მთავარდიაკონმა და დეკანოზმა ორიოდ სიტყვა გაცვალეს და მთავარდიაკონი მაშინვე ოთახში შევიდა. დეკანოზი ისევ ბოლთას დაუბრუნდა, მე კი ვდუმდი და მიპარვით თვალს ვავლებდი იქაურობას. რაკი დეკანოზი სდუმდა, მეც საკმაოდ მოვიკრიბე სული, სიხარულმაც კი დამკრა, რომ არ იყო საჭირო ლაპარაკი. გავთამამდი და ეხლა ეზოსაკენ გავაპარე თვალი. გადავხედე ეზოს და წამსვე წარმომიდგა თვალწინ სურათი: საცოდავი მამაჩემი მუხლის კვერებზე მოფორთხავს ამ ეზოზე, ჩემ თვალწინ რომ გაშლილა. ამოცოცდა რის ვაი-ვაგლახით აივანზე იმ ადგილას, სადაც ეხლა მე ვზივარ, და ემუდარება დეკანოზს, თვალცრემლიანი ეხვეწება პატიებას დანაშაულისას, რომელიც მას არ ჩაუდენია. დეკანოზმა იყის, რომ მამა არაფერშია დამნაშავე სამსახურის საქმეებში, მაგრამ გულქვად, მედიდურად სცემს ბოლთას. თითქოს არავინ იდგეს მის წინ მუხლებზე... სურათმა ამიმღვრია გული და, გამოტეხილს ვამბობ, ავი თვალთ შავხედე გულქვას... მაგრამ რას ვიქმოდით? კარგია, მალე გადამიარა ზმანებამ. მე, ვილაც სემინარიელი, ობლობაში ვაზრდილი, მედიდურ, ყოვლის შემძლე დეკანოზის წინაშე?! რა თავხედობაა, ღმერთო!.. ჩაეიკალი ბოლმა გულში. ძნელი ყოფილა უსიტყვოდ ბოლმის გულშივე დატრიალება, მაგრამ უფრო ძნელია სუსტი ადამიანის მძლავრებთან შებმა.

ორჯერ-სამჯერ ვაიარ-გამოიარა დეკანოზმა ჩემ წინ და ბოლოს გამომელაპარაკა რუსულად. რამდენიმე კითხვა მომცა სემინარიის შესახებ, თუ რამდენმა დაასრულა კურსი, ვინ გაგზავნეს აკადემიაში, სადაურები იყვნენ კურსდამთავრებულები, რამდენი გადავიდა მეექვსე ან მეხუთეში და ამისთანები.

მე, რასაკვირველია, ვაძლევდი ყოველ კითხვაზე პასუხს კრძალვით და მოწიწებით, მოკლედ და რუსულადვე. უნდა გამოვტყდე: პირველი კითხვა რომ მომცა დეკანოზმა, უმალ ფეხზე წამოვდექი,

როგორც სემინარიაში გაცვეთილებზე იყო წესი. დეკანოზმა შევატყუე ეამა, — კმაყოფილი ღიმილით დამიყვავა: იჯექი, იჯექი, ყმაწვლოო, და მეც ფრთხილად, ნელა დავეშვი სკამზე, თან ვცდილობდი, არ შევკრთე და ისევ არ წამოვევარდე ზეზე-მეთქი. ამ ამბავში ვიყავით, როცა ოთახიდან გამოვიდა შთავარდინაკონი და მოახსენა დეკანოზს.

— მამაო დეკანოზო, ჩაი შზად ვანლაეთ.

— აბა, მამ წავიდეთ. იოსებ კირილიჩ, — მომმართა დეკანოზმა, — ჩაი მივირთვათ.

უნდა მოგახსენოთ, ჩემი სახელისა და მამის სახელის გავონება პირველი იყო ჩემთვის და ისიც დეკანოზის პირიდან. ამიტომ, რო ვტყვა, გამიზარდაო, სწორე არ იქნება სავსებით, ამიტაცა რაღაც გამოურკვეველმა და სიტყვითგამოუთქმელმა, გაურკვეველ მდგომარეობაში თუ ალტაცებაში მომიყვანა. დამატრო, გამაბრუა, უზომო სიამოვნება მაგრძნობინა!..

შვედით ოთახში. ღმერთმა უშველოს დეკანოზის ცოლსა, თითონ წამოვიდა ჩემსკენ, ხელი გამომიშვირა და ჩამომართვა...

მელანი — ნიკოლოზ ნათიძე

(1853—1921)

მელანია ლიტერატურული ფსევდონიმია მწერალ ნიკოლოზ ნათიძისა. იგი სოფელ ჩალაუბანში დაიბადა (მაშინ სიღნაღის მაზრა).

მელანიას მამა გიორგი ნათიძე წარმოშობით მელანიდან იყო (ჩალაუბნის მახლობელი სოფელი). მაგრამ იმ ხანად, როცა ნიკოლოზი შეეძინა, ჩალაუბანში მუშაობდა. შემდეგ თავისი სურვილის მიხედვით მელანში გადაიყვანეს და საბოლოოდ იქვე დასახლდა.

გიორგის ახასიათებენ, როგორც მეტად უნაგაროს, ღარიბთა დაუზარელ მოსარჩლეს, გულისხმიერსა და შრომისმოყვარე ადამიანს.

ასეთივე ყოფილა ნიკოლოზის ღვდაც. გონიერი და იმ დროისათვის განათლებული, მაგრამ ნიკოლოზ ნათიძის მშობლები ძალიან განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისაგან ხასიათთა და მისწრაფებებით.

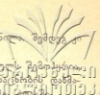
გიორგის დინჯს, აუჩქარებელსა და დარბაიციელს მხოლოდ ფიზიკური შრომა მიიზნდა არსებობის მთავარ წყაროდ. ამიტომ მამის სურვილის თანახმად რვა-ცხრა წლის ნიკო სოფლის სხვა ბიჭებთან ერთად საქონელს მწყემსავდა. 11-12 წლისას უკვე აჩვევენ სოფლის მძიმე სამუშაოსაც; ზენა-თესვის, მომკა-ვაღეწვის თუ ჭირნახულის დაბინავების დროს მხარში უდგას გამრჩე მამას.

ქეთევანი ქმარზე უფრო შორს იყურებოდა. წამოიზარდა თუ არა ნიკო, გადაწყვიტა სკოლაში მიეზარებინა, მაგრამ გიორგი სასტიკი წინააღმდეგი წავიდა. მუშაობაში დამხმარე ხელი მომკლდებო. მაშინ ქეთევანმა შვილს თვითონ დააწყებინა ანბანის სწავლება. თავმოყვარე ქალს უნდოდა, ნასწავლი შვილები ჰყოლოდა. ამიტომ ქმარს დეკანოზ გრიგოლ ლამბარაშვილთან უჩივლა: შვილებს აუბედურებს, სასწავლებელში არ მიიყავს, გუდა-ნაბადით ატარებს ძროხასა და ყანაში, უსწავლელად ტოვებს და მთელ სამღვდლოებას არცხვენსო.

ლამბარაშვილს უსაყვედურნია გიორგისათვის და უჩივნიან: მართალია, ასაკგადაცილებულია, მაგრამ დავებმარები, დედოფლის წყაროზე (დღევანდელი წითელი წყარო) სამხედრო სასწავლებელში მიიღებენო.

მართალია, გიორგიმ ორი შვილი წაიყვანა ნიკა და მისი ძმა, და სამხედრო სასწავლებელში მიიღებინა.

15—16 წლის ნიკა დასვეს პატარა ბავშვებთან, რომელნიც დასცინდნენ. მაგრამ ნიკამ გაუძლო სიმწიფეებსაც, დაცინვასაც, ყოველ გასაჭირსაც და ბეჯითად შეუდგა მეცადინეობას. დედოფლის წყაროდან სკოლა გადმოუტანიათ საცხენისში, ნიკა და მისი ძმა იქ გამოცხადებულან. სასწავლებელში ექვსი წლის

ერსი ყოფილა, მაგრამ ნიკა მხოლოდ წელიწად-ნახევარს დარჩენილა. შემდეგ კი დაუთხოვნიათ, როგორც ასაკვადაცილებული.

შინ დაბრუნებული შეილი რომ დაუნახია დედას, კინაღამ გულს წმუტყვიდა. მაგრამ ახლა კი შეწუხებულია და წაუყვანია თელავში, იქ ერთი წელიწადის დახმარებით მიუღებინებია თელავის სასულიერო სასწავლებლის მესამე კლასში.

თელავეში უფრო უარეს მდგომარეობაში ჩავარდნილა ნიკა, რადგანაც სამხედრო სასწავლებელში არავითარი ცოდნა არ მიუღია.

მამას ნიკოლოზი საცხოვრებლად დაუყენებია ვინმე შარშანოვიჩთან. პიკს ევალბოდა ბაზარში წასვლა, წყლის მოტანა, შეშის დაკრა, ცხენის მოვლა, ბუბრის გახურება იმ ოთახში, სადაც თვით სახლის პატრონი ცოლ-შვილით ცხოვრობდა, და დღისით თითქმის დრო სრულებით აღარ რჩებოდა, დამე კი სანთელს არ აძლევდნენ, რომ ვაკეთილები მოემზადებინა. ამას ემატებოდა სახლის პატრონის გაჭირვებული ცხოვრება. ნიკო ნახევრად შშიერი იყო. ასეთ პირობებში არ შეეძლო მეცადინეობა და გარდა მათემატიკისა, ყველა საგანში უჭირდა. სამაგიეროდ ძალიან წესიერი იყო. დახმარებას და თანაგრძნობას უწევდა მასწავლებელი პლატონ დიმიტრის ძე ტარიელაშვილი.

სემინარიაში გაუტარებიათ რეფორმები, შემოუღიათ ძველი ენების: ბერძნულისა და ლათინურის სწავლება. ამ საგნების შესწავლას ნიკო ისე ბეჭითად შესდგომია, რომ მერე თვით მასწავლებლები საჭიროებდნენ მის დახმარებას.

შეოთხე კლასში ავად გამხდარა. ტარიელაშვილს გაუწევია პატრონობა. ექიმები გაუგზავნია და შარშანოვიჩის ნესტიანი ოთახიდან სხვაგან გადაუყვანია. დაუყენებია გიორგი რაზიკაშვილთან (ვაჟა-ფშაველას უფროსი ძმა), სახლის ქირის ფული სესხად თვითონვე მიუცია და შემდეგ სასწავლებლიდან დახმარებაც დაუნიშვინებია.

ახლა ნიკოლოზს პირობებიც კარგი შეექნა მეცადინეობისათვის და გარემოცვიორგი რაზიკაშვილი ძალიან განვითარებული მოწაფე ყოფილა. თითონაც წერდა თურმე ლექსებს. „ვეფხისტყაოსანი“ ზეპირად სკოდნია.

ბოლოს, ყველას გასაკვირად ნიკოლოზ ნათიქმე სასწავლებელი წარმატებით დაამთავრა.

ნიკოლოზის საბუთები თბილისის სასულიერო სემინარიაში შეიტანეს. მისაღებ გამოცდებზე სამ საგანში ჩაიჭრა და იმედი დაკარგა მიღებაზე. მაგრამ ყველას გასაკვირად სემინარიაშიც მიიღეს სახელმწიფო საეკლესიო ხარჯზე, რადგანაც თელავიდან პირველ მოწაფედ იყო წარდგენილი.

მისი ცხოვრება სემინარიაში ჩვეულებრივად წარიმართა, გულმოღვივნედ მეცადინეობდა.

სემინარიაში მოსწავლეები ორ ჯგუფად იყოფოდნენ — ერთნი ძალიან განვითარებულნი, იაკობ გოგებაშვილის ხელში გამოვლილები, მეორენი ნაკლებ გათვითცნობიერებულნი. ვინც თავის თავში ძალს გრძნობდა, პირველთ უერთდებოდა. ნიკოლოზმაც დაიწყო გარეშე წიგნების კითხვა. მაგრამ დედის ეშინოდა და ვაკეთილებს სწავლისათვის ხელი არ შეუშვია.

1873 წლის 28 ივლისს ნიკოლოზ ნათიქმე დაამთავრა თბილისის სასულიერო სემინარია. თავის განუყრელ მეგობრებთან ლუჯაშვილსა და ხაბუტაშვილთან ერთად სოფლის მასწავლებლად წასვლა მოისურვა. სამივენი სიღნაღის მაზრაში

გააწესეს. ლეკაშვილი კაჭრეთში, ხახუტაშვილი ქვემო მანხანაში, ნიკოლოზ ნათიძე ვეჯინში.

მეგობრებმა სთხოვეს „ივერიის“ რედაქტორს ილია ჭავჭავაძეს, რომ მათთვის ეგზავნა ჟურნალ-გაზეთები და ფასი ედროეებინა, სანამ ჯამაგირს ვეჯინში რედაქციაში სიაშენებნით მიიღეს მათი თხოვნა და დანაპირებზე გაეგზავნა.

ნიკოლოზს, მარათალია, სემინარიაში ჯარბერი ენისა და ლიტერატურისა არა გაეგებოდა რა, მაგრამ სემინარიის პირველ კლასში ყოფნისთანავე იცოდა, რომ შეეჭყეკე კლასში პოეტი იოსებ ბაქრაძე სწავლობდა, ხოლო მეხუთეში ნიკოლოზოური, მაშინ მოყრძალებს გამო ვერ შესძლო მათი გაცნობა და მათთან დაახლოება.

პირველი ივლისიდან სახალხო სკოლების დირექტორმა სტრელეცემ ნიკოლოზს დაუნიშნა წელიწადში 450 მანეთი. ორი თვის ჯამაგირი წინასწარ მისცეს.

ვეჯინში სკოლა არ არსებობდა. სკოლა ნიკოლოზმა გახსნა და ისე გულმზურვალედ შეუდგა საქმეს, რომ მესამე წელს, როგორც საღირვეტო ანგარიშებიდან ჩანდა და გოგებაშვილმაც შეატყობინა, ვეჯინის სკოლა პირველი იყო მთელ მახრამში.

ნიკოლოზმა მასწავლებლობის დროს დაიწყო ჯარბერი ენის შესწავლა: „ჩემი მასწავლებლები იყვნენ ჟურნალი „ივერია“ და გაზეთი „დროება“, სხვა არავინ და არაფერი“, წერდა იგი.

ნიკოლოზ ნათიძის პირველი სტატია გამოქვეყნებულა გაზეთ „დროებაში“. სტატია მიმართული ყოფილა პოლიციისა და მღვდლებს წინააღმდეგ, რადგანაც ისინი სკოლის საქმეს არ თანაუგრძნობდნენ.

ფსევდონიმით გამოუქვეყნებია აგრეთვე სტატია „გუბერნატორის მოგზაურობის შესახებ“. ამ კორესპონდენციას ფეხზე დაუყენებია მთელი ადმინისტრაცია, დაუწყიათ ძებნა ავტორისა, ეკვი ნიკოლოზზე მიუტრანიათ, მაგრამ ხელი ვერ ჩაუვლიათ.

ნიკოლოზ ნათიძემ 1884 წელს ცოლად შეირთო პეტრიაშვილის ქალი. ეს ის პეტრიაშვილია, რომელიც მამასახლისად იყო ვეჯინში, ხოლო სკოლის საპატიო მზრუნველად თავადი მიხეილ ანდრონიკაშვილი. სკოლის მზრუნველი მთელი ხუთი წლის მანძილზე იღებდა მასწავლებლის ხელფასს და თვითვე ხარჯავდა. როცა ნიკოლოზმა სთხოვა კუთვნილი ჯამაგირი, ანდრონიკაშვილმა შეურაცხყოფად მიიღო. არ დაეიწყებოდა სტატია „გუბერნატორის მოგზაურობის შესახებ“, ამიტომ დაასშინა მთავრობის წინაშე. ნიკოლოზ ნათიძეს დაპატიმრება მოელოდა, ყოველივე ამან ისეთი საშინელი ზეგავლენა მოახდინა, რომ გული აიყარა საყვარელ საქმეზე, მასწავლებლობას თავი დაანება. მასთან სკოლაში იმ დროს მუშაობდა ბაჩანა (ნიკო რაზიკაშვილი, ვაჟა-ფშაველას უმცროსი ძმა), სკოლა მას ჩააბარა და თვითონ თბილისში წავიდა.

თბილისში ითხოვა მღვდლად ეკურთხებინათ და გაეგზავნათ საღმრთო სამხედრო უწყებაში, სადაც მღვდლებს მთავრობისაგან ჯამაგირი ეძლეოდათ.

ეს იყო ერთადერთი გამოსავალი დევნა-დაპატიმრებისაგან თავის დახსნისა.

1885 წელს ნიკოლოზ ნათიძე მღვდლად დანიშნეს ყარსის ოლქში პირველ გორსკო-მოზდოკის პოლკში.

მას გამგზავრების წინ „დროების“ რედაქციაში შეუვლია. ვანო მაჩაბელმა

რომ ვაივო მისი ამბავი, ჰკითხა: თუ მღვდლად მიდიოდი, რატომ ქართულ მრევლში არ წახვედიო. ამაზე ნიკოლოზმა უპასუხა: თუ ნამდვილი მწყემსი ვიქნებოდი, შშიერი უნდა მოემკვდარიყავ, თუ შიშლით სიკვდილი არ მინდოდა მეც ისეთივე მღვდელი უნდა ვყოფილიყავ, როგორც სხვები. ამას ვერ ვიტყვი, იქ განსაზღვრული ჯამაგირი მთავრობისაგან მექნებო.

ვანო მაჩაბელმა ალბათ დასაბუთებულად ჩასთვალა ეს მტკიცება და დაგვეიწყებ, გვიგზავნე ბოლშე კორესპონდენციებში.

1886 წელს ოლთისში ცოლ-შვილიც წაიყვანა.

მოთხრობა „ბნელო“ დაუწერია 1883 წელს. მაგრამ არსად არ წარუდგენია. ნიკოლოზი წერს:

„ვეწერდი იმ მიზნით კი არა, რომ უთუოდ დაბეჭდილიყო. არა, მე ვწერდი იმისათვის, რომ რაღაც სიამოვნებას ვგრძნობდი ამაში და თითქმის რაღაც, ჩემი გულის მოთხოვნილებას ვაკმაყოფილებდი“. დაწერილი ჰქონია შავად, შემდეგ გადაუთეთრებია, მაგრამ მის გამოქვეყნებაზე არ ფიქრობდა: „თუ არა ჩემი ბეულის განუწყვეტელი ჩაჩიჩინება: რა არის, ციმბირში ხომ არ ვაგზავნიან, ასე ვთქვათ, უარი გითხრან და რა მოხდება მაგითი?“. ამიტომ 1888 წელს „ივერიის“ რედაქციისათვის გაუგზავნია, საიდანაც შეატყობინეს: თქვენი მოთხრობა რედაქციამ მოიწონა და ამ ცოტა ხანში დაიბეჭდებაო.

1888 წელს „ბნელო“ ფელეტონებად იბეჭდებოდა. მოთხრობამ დიდი გამოახილი ჰყოვა იმდროინდელ პრესაში.

1894 წელს „ქართულთა ამხანაგობაში“ „ბნელო“ ცალკე წიგნად გამოსცა. „ივერიაში“ დაიბეჭდა რეცენზია, „კვალში“ კრეცილი მიმოხილვა.

ოლთისში ყოფნის დროს ნიკოლოზს არაფერი აღარ დაუწერია, რადგანაც ჩაბდა პოლკის საზოგადო ცხოვრებაში, განუწყვეტელ დროს ტარებდასა და გართობაში, ამავე დროს უსასყიდლოდ ასწავლიდა ნორმალურ სკოლაში.

1892 წელს ნიკოლოზ ნათიძე გორის პოლკში ვადმოიყვანეს, გორში ვადმოსვლამ ნიკო ლომოურთან დაახლოვა. გორის მოწინავე ინტელიგენციამ თბილად მიიღო. გორი მაშინ ძლიერი იყო ლიტერატურული ძალებით. იქ ცხოვრობდნენ და იღწვოდნენ ლომოურის ვარდა, სოფრომ მგალობლიშვილი, ანტონ ფურცელაძე, თედო რაზიკაშვილი. თედოს ხშირად ვწევოდნენ ბოლშე ძმები — ვეა და ბაჩანა.

მელანია აქტიურ მონაწილეობას იღებდა გორის სასულიერო სასწავლებლის მუშაობაში, არჩეული იყო გამგეობის წევრად, გორში ყოფნის დროს გამოაქვეყნა „კრილოსანი“ და „ნავარდობა“.

1904 წელს ნიკოლოზ ნათიძე გორიდან თბილისში გადავიდა.

თბილისში მელანია უფრო დაუხალცილოდა მწერალთა წრეს. ხედებოდა ილია ჭავჭავაძეს. თელავიდან დაწყებული მეგობრობა ვაჟასთან, თბილისში უფრო განმტკიცდა და როცა ვეა თბილისში ჩამოვიდოდა, მელანიას უმაკველად ინახულებდა. მერე დანათესავდნენ კლდეც. ვაჟას უმცროსმა ძმამ ცოლად შეირთო მელანიას ცოლის და.

რაზიკანთ ოჯახში გაიცნო და დაუხალცილოდა მელანია შიო მღვიმელს, იოსებ ამდაშვილს, ვალერიან გუნიას, ვე. გაბაშვილს, რაც შეეხება გ. ქუჩიშვილსა და ვ. ბარნოეს, მათთან უფრო თბილი დამოკიდებულება ჰქონია.

1920 წელს მელანია ავად გახდა, 1921 წლის 9 თებერვალს გარდაიცვალა. მწერლის სურვილის თანახმად სამშობლო სოფელ მელანში დაასაფლვეს. მის საფლავზე დადგმულია დიდი ტინის ქვა სადა წარწერით: „დედასა და ნიკოლოზ ნათიძე. მწერლობაში მელანია. დაიბადა 1853 წელს 15 აგვისტოს, გარდაიცვალა 1921 წელს 9 თებერვალს“.

მ. რ. მ. მ. მ. მ.
გ. ი. ბ. ი. მ. მ. მ. მ.

მელანიას სამწერლო მოღვაწეობა ემთხვევა მეცხრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარს, როცა ბატონყმობა გადაეარდა, მაგრამ ერთის მხრივ ბატონყმობის ნაშთები, მეორე მხრივ კაპიტალიზმის შემოჭრა და განვითარება მძიმე ტვირთად დააწვა მშრომელ მოსახლეობას.

მელანიას პირველი მოთხრობა „ბნელო“ იბეჭდებოდა 1888 წლის „ივერიის“ ნომერებში. ამ ნაწარმოებში დასმულია მწვავე სოციალური პრობლემები.

მოთხრობაში გაბატონებული კლასების წარმომადგენელთა დასაპირისპირებლად მოყვანილია მშრომელთა წრიდან გამოსული პატიოსანი ადამიანები.

მოთხრობის მთავარი მოქმედი გმირია ილია თვალაშვილი. შემდეგ უკულმართი ცხოვრების გამო ბნელოდ მონათლული.

ილია ვულმართალი ბიჭია, მისთვის წარმოუდგენელია სიყალბე, სიცრუე, ოპორობა, გაიძვერობა, უშუალო და ბუნებრივია თვით იმ გარემოსათვის, რომელშიაც აღიზარდა.

ილია ობლობაში გაზარდა დედამ. დედა თამარი წელმზე ფეხს იდგამდა, დღე და ღამეს ასწორებდა, რომ შვილს პატიოსანი შრომით მოაოცებული ლეკმა ჰქონოდა და ამით მოყვამაგიერობის მძიმე უღელი აედენოდა.

ილიას შეუყვარდა სილამაზით ცნობილი მარიკო. ვარდა იმისა, რომ ვარგუნულად მშენიერი იყო, ამ ქალმა ღიაკენის ცოლისაგან იცოდა წერა-კითხვა და ხელსაქმე.

ილიამ ცოლად შეირთო მარიკო. იმავე სოფლის მამასახლის ვიჯიას და თავად შაქროს თვალში მოუვიდათ ლამაზი მარიკო. მაგრამ ხელში ვერ ჩაივდეს. მოისურვეს ილიას თავიდან მოშორება, რისთვისაც ცილი დასწამეს, უჩივლეს და რამდენიმე თვით ციხეში ჩააგდებინეს. ილიას დედა დარღმა გადაიტანა, მარიკოს კი კარი შეუმტვრიეს და ძალით დაიმორჩილეს.

ციხიდან გამოსულმა ილიამ მიასწრო თავის ცოლთან მამასახლისის და სასიკვდილოდ დასჭრა, ხოლო ცოლი სახლიდან გააგდო.

კვლად მონათლული მარიკო როსკიბ ქალად გადაიქცა, ხოლო პატიოსანი მშრომელი ილია ქურდად და ავანჯად აქტია ცხოვრების უკულმართმა პირობებმა. ფაბულა მოთხრობისა სადა, აქ არ არის რთული კვანძები და სიტუაციები. სილამაზით, პატიოსნებითა და შრომისმოყვარეობით ცნობილი გლეხის ოჯახი ილუბება სოფლის მოხელისა და ნაბატონარის უზნეო საქციელის წყალობით.

მწერალი საღებავებს არ იშურებს ილია თვალაშვილის სრულყოფილად დასახატავად. ილია იმდენად კარგი მშრომელი იყო, რომ გუთნისდებები ერთმანეთს ეცილებოდნენ მის არჩევაში.

თავის დროის კრიტიკამ ამ მოთხრობას კარგი შეფასება მისცა.

საუურადლებთა ის პარალელები, რასაც მაშინ კრიტიკოსები ავლებდნენ მელანიას მოთხრობასა და ეგნატე ნინოშვილის მოთხრობებს შორის.

„ბნელს“ დაიბეჭდა 1888 წელს, ხოლო ევნატე ნინოშვილის მოთხრობები გამოქვეყნდა 1891 წლის შემდეგ. ზოგიერთი კრიტიკოსის აზრით, ევნატე ნინოშვილმა „ბნელში“ დასმული მტკივნეული საკითხებიდან განსაკუთრებით კარგად გამოიყენა სოციალური პრობლემა.

ორივე მწერალმა ცხოვრების მტკივნეული საკითხები დაწერა მწერალის ნაწარმოებებში. „ბნელში“ დასმული საკითხები ე. ნინოშვილის შემთხვევაშიც წითელ ზოლად გასდევს. მაგრამ მელანია და ნინოშვილი ილია ჭავჭავაძის „გლახის ნაამბობში“ დასმულ მტკივნეულ საკითხებს გვერდს ვერ უვლიან, თუმცა „გლახის ნაამბობში“ ბატონყმობის დროის სურათებია დახატული, მაგრამ ორივენი თავიანთი მოთხრობებით გვეუბნებიან, რომ ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგაც დიდად არ შეცვლილა გლეხკაცის მდგომარეობა.

მიუხედავად თვით მოთხრობა „ბნელს“.

მოთხრობის დასაწყისშივე ჩვენს ყურადღებას იპყრობს იმდროინდელი სოფლის მესვეურების ყოფაქცევა: მთავარდიაკვანი სპირიდონ ტაბლიაშვილი, დიაკვანი იასე ქვლეხაძე, ანუ კენჭიყლაბია, მნათე ანდრია ციმფა. მწერალი გვეუბნება: კარგად დაუკვირდით, მიუხედავად იმისა, რომ სოფლის ბედ-იბღალს ასეთი პიროვნებები განაგებენ, სოფელი მაინც თავისი გზით მიდის, სადაც ვარდი ჰყვავის, იქავე ნარეკალად მრავლდება, სადაც მწვეანე ჭეჭელი ბიბინებს, სარეველა ბალახი ბლომად მოიპოვებაო, და ისე როგორც ხშირ შემთხვევაში ნარეკალა და სარეველა ზედ გადაუღვლის ხოლმე სასარგებლო მცენარეებს, ამ მოთხრობებშიაც ილუპება საზოგადოების ყველაზე პატიოსანი, მშრომელი, ალალ-მართალი წევრი.

და აი, ეს სოფლის მესვეურებიც ელოდებიან მღვდელს ქრისტესია ჰამიაშვილს, რომ წავიდნენ მიცვალებულის დასაკრძალავად. მიცვალებული კი თვალაანთ ზურიაა, რომელიც მღვდლის დაბეზლებით ნაბატონარმა ცემით მიიყვანა სიკვდილამდე.

ზურიას მეუღლე მისტირის ცხედარს:

„...ვინ უნდა უვდოს ყური და უპატრონოს შენს პატარა ილას! კირისუფლის ხმა იცნო ერთმა, პატარა ოთხი-ხუთი წლის ბიჭმა, ეს მიცვალებულის შვილი იყო. ამგვარად, მწერალმა მიგვიყვანა მოთხრობის მომავალ მთავარ მოქმედ გმირთან.

შემდეგ მწერალს შევეყვართ იმ ქოხში, რომელშიაც ცხოვრობდა ზურიას ქვრივი თამარი თავის პატარა ილათი. თვალწინ წარმოვიდგებთ თავისი ავლადი-დებით საცოდავი ქვრივი, რომელსაც ნუგეშად და იმედად მხოლოდ ერთი შვილი დარჩენია. ახლა უკვე თოთხმეტი წლისაა და სახალი შეეყარა. ავადმყოფს ფეხებით ეჭდა მეზობელი, — კარგი მეჩონგურე, მოზღაპრე და ხუმარა, მეორე მხარეს კერასთან იჭდა ოთხმოცი წლის დედაბერი შამანდუხა, მის ქვემოთ ჩამწკრივებული იყვნენ მეზობლის გოგოები და იავნანას მღეროდნენ.

რომ ვთქვათ, ავტორი კარგად იცნობს კახელი გლეხკაცების ცხოვრებასო, ეს ძალიან მკრთალი იქნება. აქ მარტო უბრალო ცნობა როდია, არა, თვითონ უშუალო მონაწილეა მათი კირ-ვარამისა, თვითონაც იქ იჭდა და უსშენდა იმ იავნანას, იმ ზღაპრებს, იმ ამბებს და თავისი თვალთ ხედავდა, თუ ვაჰარა არტემამ როგორ დაანგლა მამულაანთ ოღესლაც აყვავებული სახლ-კარი, რომ ქვრივი კი თავისი ხელით მოხადა, ყველაზე დიდი ჯადო იქა ძვესო და შემდეგ მამულაანთ ნასახლარზე თვითონ დაფუძნდა.

აღის დაბატონება ოჯახზე თუ ნატერის თვალის პოვნა, ბატონებისათვის იავნანის სიმღერა თუ ათასნაირი შელოცვა, უამრავი ზღაპარი და თქმულება, რაც ხალხშია ვაბნეული, მწერალმა იმ ხალხთან ერთად აითვისა, რომელთა ცხოვრებას გაიზარდა. ამიტომ იმ ამბებს მშრალად როდი გადმოგვცემს! საფუძვლიანად და ცხოვრების ღრმა ცოდნით არის დასაბუთებული და გადმოცემული ჩვენებანი, სარწმუნოების მთელი ფილოსოფია, მისი გავლენა ადამიანებზე.

გაიარა ყვავილმა. თამარს სურს შვილი ისე აღზარდოს, რომ მოქაშაგირების შიშზე ზედრს ააღდინოს. დედამ შვილს ჩაუნერგა ცხოველი სურვილი თავისი შესაფერი დამოუკიდებელი, თავისუფალი ცხოვრებისა. როცა იღამ მოქაშაგირედ დადგომა მოისურვა და მეზობელიც ურჩევდა, დედა საშინელი წინააღმდეგი წავიდა.

— ნაცარს ავფრუკავ და იმას ვკამ და ილას კი მოქაშაგირედ არ დავაყენებ! თვით ილაც ასე იტყოდა ზოლზე:

— დედაჩემს ვენაცვალე სულში, რომ იმან ვგრე შემაჯავრა ვალი და მოქაშაგირობა, თორე ერთ ლეკმა პერსა ვკამ დღეს ღვით, იქნება ისიც აღარა მქონოდა“.

ილიას გარეგნობას მწერალი ასე აგვიწერს:

„მალა-მალა, მსხვილ-მსხვილი, მხარბეჭიანი, მოგრძო და წითური პირისახე, ახლად ჰქონდა ამწვანებული წვერ-ულვაში; შავი დიდრონი თვალები მოწმობდნენ, რომ მამაცი და ხასიათით მტკიცე უნდა ყოფილიყო“.

აი ილას გარეგნობა, მან სახელი გაითქვა შრომისმოყვარეობითაც. მწერალმა დაგვიხატა გლეხის შვილი, რომლის ყოფაქცევა, ხასიათი და მოქმედება ცხოვრების აუცილებელ გარემოებას ცხოველი სინამდვილით შეუკავშირა.

ხალხს უყვარდა ილია:

„...ღმერთმა დალოცოს მაგისი გამდელის ძეძუ, ერთი სიტყვით მთელ დენიაზე არ დაიბადება მაგისთანა ფოლადიანი ბიჭი“.

რაღა აკლდა ამ ახალგაზრდას? კოლ-შვილი. მოეწონა ქალი. შეირთო ცოლად, შვილიც შეეძინა, აი, იდილიური სურათი. როდესაც ილიას შინ მიჰყავს ახლად მოლოგინებული მეუღლე:

„...ყმაწვილმა კაცმა მიჰმართა ქალს:

— ერთი სიტყვით, ისე უნდა გამიზარდო ე გიგია, რომ ლოში უნდა გამოიყვანო!

— მე რა ვაგიზარდო, რა! — უპასუხა ქალმა ღიმილით და ნებვირობის კილოზე. — მე ძეძუსა და მოვლას არ მოვაკლებ და გაზრდა ღმერთზე ჰკილია.

— ღმერთზე ჰკილია, მაგრამ თუ შენ გეყვარება და კარგა მოუვლი, ღმერთიც ხელს მოუშართავს...“

ასე მისდევს სასიამოვნო მოსასმენი დიალოგი და ჩვენც მათთან ერთად ვხარობთ, როგორც გაიზარა ოქროულამ, როცა შვილიშვილი დაინახა.

მაგრამ, როგორც ზევითა ვთქვით, მათი სიხარული დღეხანს არ გავრძელებულა.

მაშინდელი „ზაკონ-კანონისა“ გლეხს არა გაეგებოდა რა, კანცელარიაში თრევასა და დროის დაკარგვას ის ერჩინა, რამდენიმე მანეთი ტყუილად გადაეხა-

და, ილაც ასე მოიქცა, ცილისწამება რომ მოეშორებინა. ნაბნაურალს დღეს მისცა, მამასახლისისათვის კი რამდენიმე კვირა მეტად იმუშავა. კლუ, რომელიც თავის სოფელს არ გასცილებია, რომლის საქმიანობასაც ღამის მეხრეობა და გუთნისდღეობა შეადგენს, რომელმაც არ იცის კანცელარიასა და საქმარტოფის კარი საითკენ აქვს, ასეთი კაცისათვის სასამართლოში მისვლა სეკუნდარული იყო. „მე სულში წასვლა შეხარება, ამოტვლა ვარ, და ჭერსა და სუფთაობაში თორე...“. „მე თავის მოჭრასა ვჩივი: ვინც ვაიგვებს, რას იტყვის, როგორღა უნდა შევხედო ვისმე პირზე!“ აი, დარდი ილასი, სულმაღალი და თავმოყვარე ვაყაყისა. თუმცა დარწმუნებულა, რომ საქაოა მივიდეს კაცი მსაჯულთან, უთხრას სი-მართლე და მართალი კაცი მაშინვე გამართლდება, ცილი მოშორდება. რანაირად განცივრდა, როგორ გაუშრა პირში ნერწყვი საწყალ ილას, როდესაც განაჩენი გამოუტანეს და უსამართლოდ გაამტყუნეს, შეურაცხვეს. ციხეში ჩასვეს და ისიც არ აკმატეს. ცოლიც გაუუბატოურეს. ასეთი შემთხვევები აიძულებდნენ გლეხებს, რომ ზელი აეღოთ ოჯახზე, წლების განმავლობაში ოფლით მორწყულ ბაღ-ვენახებს ტოვებდნენ და ყაჩაღად გარბოდნენ.

ასეთივე ბედი ეწვია ილიასაც. დაუმსახურებლად ჩასვეს ციხეში, ვაყაყმა ცხარე ცრემლებით დაიტირა თავისი პატიოსნება, მაგრამ ციხემ თავისუფლებასთან ერთად ყველაფერი წაართვა. დააკარგვინა ის სიფაქიზე, რაც სოფელში აღზრდამ მიანიჭა, დააყენა შურისძიების გზაზე, და კაცი, რომელზედაც გუთნისდღეობს ცილობა ჰქონდათ, იმავე გუთნისდღეობს ატირებს. კარგი ღამის მეხრე ღამის მეხრეებსვე ამწარებს, მაგრამ რამდენი ტკივილია თვით მის გულში.

მწერალი მშვენიერად ავღიწერს კახეთის ბუნებას, ალაზნის ველს, დაბნურულ ტყეს და ტყეში მყოფ ბნელოს თავისი ცხენით. რამდენი წუხილი და ტანჯვაა ბნელოს გულში.

ბნელო ყველაზე დიდ მწუხარებაში მაშინ ჩაეარდა, როცა იძულებულმა სოფელმა მოითხოვა მისი გადასახლება. ასეთი ბოლო არგუნა უსამართლო სოფელმა გულმართალსა და შრომისმოყვარე ადამიანს.

მწერალმა ღრმად ჩაგვახედა გლეხკაცის დუხჭირ ცხოვრებაში და გვაგარბო-ბინა მისი წუხილი. თვალწინ გადაგვიშალა იმდროინდელი სოფლის ცხოვრების ნამდვილი სურათი.

ცოცხალი ფერებით დახატა ავტორმა აღმოსავლეთ საქართველოს სოფლის ყოფა-ცხოვრება. მთელი მიმდინარეობა მოთხრობისა ერთიმეორეზე უკეთესადაა დასურათებული, ბუნებას ავილებთ თუ ადამიანთა სახეებს. გარდა ბნელოსი, ძალიან კარგად არიან დახატულნი სხვა მოქმედი გმირებიც. ერთი კალმის მოსმით თვალწინ წარმოგვიდგება, თუ რა სულიერი ავლადიდებისა მღვდელი ქრისტესია ჭმიაშვილი, მთავარდიაკონი სპირიდონ ტაბლიაშვილი, დიაკონი იასე ქვლეხაძე თუ მნათე ანდრია ციმაძე.

განსაკუთრებული სიყვარულით ჰყავს დახატული მწერალს ილია თვალაშვი-ლის დედა თამარ ოქროაშვილის ქალი, რომელმაც ქვრივ-ობრობით გახარდა ერთადერთი შვილი. სანაქებო ღამის მეხრე, მაგრამ მუხთალმა წუთისოფელმა დიდხანს როდის ახარა დედა შვილის ბედნიერებით.

მოთხრობის ენა საღაა და ხალხური, სავსეა ხალხის სიბრძნით, შედარებებითა და მეტაფორებით.

როგორც ზემოთ მოვიხსენიე, იმ დროის კრიტიკამ, „ბნელო“ ერთხმად აღიარა კარგ ნაწარმოებად.

თვით ავტორიც ასე წერს ავტობიოგრაფიაში:

„...აღნობებდნენ ერთმანეთს, როგორც „ბნელოს“ ავტორს და ახლაც მომეტებულ ნაწილად მესმის ჩემზედ, როგორც „ბნელოს“ ავტორი. წერითაც მავგონებდნენ ჩემს შემდეგ ნაწერებზედ, რომ „ბნელო“ კარგად უნდა დაგვეჩიროს. ასეთი შეხედულება და სინამდვილე, ამ შეხედულებათა ქუშიართებაც უნდა იყოს. „ბნელო“ ბუნებრივობამ დაჰაბდა. ვწერდი მას არა მისთვის, როგორც ზემოთაც გამოვხატე, რომ დამებეჭდა და გამომეჭვეყენებია, არამედ მისთვის, რომ ეს ჩემი გულის მოთხოვნილება შეადგენდა და არა ავტორობის სურვილსა და ვწერდი იმ ცხოვრებიდამ, რომელშიაც მე თვითონ ვტრიალებდი და ვინაწილებდი. შემდეგი ჩემი ნაწარმოებები კი იწერებოდნენ ჯერ ერთი ავტორის შეგნებით და მის შექმნის სურვილით, და რაც უფრო თვალსაჩინოდ ბეჭედდსამულია, ვწერდი იმ ცხოვრებიდამ, რომელზედაც შორს ვიყავი და არ ვიყავ მისი მონაწილე“.

მელანიას შემდეგი ნაწარმოები, რომელიც დიდი ხნის დემილის შემდეგ გამოქვეყნდა, იყო „ნავარდობა“.

დემილის მიზეზი კი ის იყო, რომ მელანია მოექცა ოფიცერთა წრეში, აქვე მათ ფუქსიატურ ცხოვრებას და კალამი დროებით გადადო. მაგრამ როცა გორში გადმოიყვანეს, დაუახლოვდა ნიკო ლომოურს, რომელსაც წინათ მისი ნაწერებით იცნობდა, ახლა დიდი შეგობრები ვახდნენ. მელანია ჩაება გორის საზოგადოებრივ-კულტურულ ცხოვრებაში. მწერალი თავის მოგონებებში წერს: „მე და ნიკო ვუკითხავდით ერთმანეთს, რასაცა ვწერდით“... გორში ყოფნის დროს დაწერა „ნავარდობა“, რომელიც დაიბეჭდა 1899—1900 წლის „მოამბის“ ნომრებში.

მელანია ამ მოთხრობაში ეხება კვლავ სოციალურ საკითხს. განსაკუთრებით კარგად არის გადმოცემული ის ჩვეულებანი ნიშნობა-ქორწილისა, რასაც საუკუნეობით იცავდა ქართული ხალხი.

მოთხრობაში ძველი, ტრადიციული, ქართული ოჯახის ნიმუშად აღებულია გიორგი ჭილაშვილის ოჯახი, რომელსაც ასულდგმულებს მტკიცე წესები. ოჯახის უფროსი მშის გიორგის მეთაურობით ძმებს შორის გონივრულად განაწილებულია შრომა, უფროს-უმცროსობის მიხედვით, ვის რა ეხერხება და ვინ რომელ საქმეში გამოდგება ოჯახის დოვლათის გასაძლიერებლად.

მწერალმა გვიჩვენა, როგორც სოფლის პატრიარქალური ცხოვრების დარღვევის მიზეზი კაპიტალიზმი და ქალაქური ცხოვრების შეჭრა ვახდა, ისე ამ პატრიარქალური ოჯახის დარღვევის მიზეზიც იგივე არის, ქალაქელი რძლის შეყვანა ამ ოჯახში.

მელანიას შემოქმედებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს მოთხრობებს: „მამა ქრისტეფორე“, „პრიგავარის მღვდელი“ და „კამილაკა“. ეს მოთხრობები გამოქვეყნებულია 1905 წლის რევოლუციის პერიოდში და მის შემდგომ.

„კამილაკა“ დაბეჭდილია 1905 წლის „ივერიაში“, № 7, „გარდანქეშანის“ ფსევდონიმით.

„კამილაკაში“ აღწერილია სასულიერო პირის ცხოვრება 1905 წლის რევოლუციის პერიოდში. როცა უშალესი მთავრობისაგან წარჩინებას მოელოდა, მაგრამ

მისმა შეილება რევოლუციის მონაწილეობა მიიღეს და დედ-მამას წარმატების
შედეგი გაუტრუეს.

„პრიგავარის მღვდელი“ იბეჭდებოდა ვალერიან გუნის მიერ დაარსებულ
ქრისტიანულ, რომელიც მეფის ცენზურის მიერ რამდენჯერმე იქნა აკრძალული და
რედაქტორის შეუპოვარი ბრძოლის შედეგად ისევ აღდგენილი იქნა.
სახელწოდებებით.

„პრიგავარის მღვდელში“ მწერალს საამქაროზე გამოაქვს იმ სასულიერო
პირთა ცხოვრება, რომელნიც მღვდლობას ღებულობენ ქრთამებით, და თავიანთი
სიხარბით, დაუნდობლობით, მექრთამეობით და ავაზაკობით შიშვე ტვირთად
აწევიან მშრომელ ხალხს.

რაც შეეხება „მამა ქრისტეფორეს“ ესეც იმავე მოთხრობათა ციკლს ეკუთვნის,
რომლებშიაც სამარცხვინო ბოძება გაკრული სასულიერო პირთა გაუმადლობა
და აღვირახსნილობა.

„მამა ქრისტეფორე“ 1903 წელს ყოფილა ქრისტიანულ „მოამბეში“ წარდგენილი.
მოუწონებიათ და დასაბუქდადაც გაუმზადებიათ. აწყობილი კორექტურა გვერდებ-
ბად შეკრული ნებართვის მისაღებად ცენზურაში წარუდგენიათ. საცენზურო
კომიტეტს ნაწარმოები აუკრძალავს. სოლომონ ყუბანეიშვილის ცნობით, ამ
მოთხრობის კორექტურა იწახება საქართველოს ცენტრარქივის საცენზურო კომი-
ტეტის საქმეში, № 1013 (სოლომონ ყუბანეიშვილისათვის ეს ცნობა მიუწოდებია
პ. გუგუშვილს).

ქართულ ლიტერატურაში სამღვდლეობის კრიტიკას, როგორც ბატონყმო-
ბისას ეხვდებით დ. კონჭაძის ბრწყინვალე ნაწარმოებში „სურამის ციხე“. იქ
სულიერმა მამამ მღვდელმა შეასრულა ჯამეშისა და პროვოკატორის როლი.
ნოდარი და მისი დედა აღსარების თქმის შემდეგ დააბეზლა და ისევ ბატონთან
დააბრუნა. სასულიერო პირთა დახასიათებას სხვა მწერლების ნაწარმოებებშიაც
ეხვდებით. ზოგან დადებითად (ილია ჭავჭავაძის „გლახის ნამბობი“ და ალ. ყაზბე-
გის „მოძღვარი“) და ზოგან უარყოფითად.

მელანის მოთხრობებში კი სადაც სასულიერო პირი გამოჩნდება, ყველგან
დახატულია თავისი გაუმადლობით, სიმსუნავით, უსამართლობით.

„მამა ქრისტეფორეში“ მოქმედება იმ პერიოდიდან იწყება, როდესაც
საქართველოში სამოქმედო ასპარეზზე ხალხისნები გამოდიან. თვით მოთხრობის
მთავარი მოქმედი გმირი ქრისტეფორე — სემინარიის სკამიდან ხალხისნური
იდეებითაა გატაცებული. სურს თავისი მომავალი მუშაობა გლეხკაცის პირ-
ვარამს დაუკავშიროს.

ქრისტეფორემ მიზნად დაისახა წავიდეს არა მღვდლად, რისთვისაც სასწავ-
ლებელი ამზადებდა, არამედ სოფლის მასწავლებლად, რომ ხალხში სწავლა-
განათლება შეიტანოს, „სწავლით ჩაახდოს თავისი ნაკულოვანებებში და
დაანახოს თავიანთი მღვდმარეობა“. ქრისტეფორე თავის თავს ასე ესაუბრება:
„...სწორედ განგებამ მომივიღინა ამისთანა სამსახური: სოფელში მასწავლებლობა,
ტრიალი იმ ხალხში, რომელიც უმეტესად საქირობს შენს დახმარებასა და
შველას. თვით ეს გარემოებანი გომლიან თვალწინ სამოქმედოდ ფართო ასპარეზს“.

ასეთი აზრებით იყო ის გატაცებული, როდესაც პირველად სოფლის სკოლის
მასწავლებლად დანიშნეს.

საერთოდ ხალხსსენებს მეტად შიმში პირობებში უხდებოდათ საზოგადოებრივ-გამოსვლა. იმ დროს გლეხკაცს შიმში ტვირთად აწვა მამასახლისი, მოურავი, გზირი, ჩარჩი, ბატონი თუ ნაბატონარი, სამღვდლოება, ერთი სიტყვით ყველა ჭურის „ბობოლა“, რომლებიც ერთმანეთის ჭიბრით გლეხკაცობისგან მეტ გამორჩენას ცდილობდნენ, გლეხკაცის დასაცავად კი ხმას არავინ აძლევდა. ანდაზა ზედ გამოჭრილი იყო გლეხკაცებზე: საითაც წავიდა, უხედავად ყველას ამიტომ გაჭდა ის უნდო და უიმედო. გლეხკაცებს ვეღარც კი წარმოედგინათ თუ ვინმე მათ საკეთილდღეოდ ხმას ამოიღებდა. ამიტომ იყო, რომ ხალხსსენების გამოსვლამ ვერაერთად შთაბეჭდილება ვერ მოახდინა დაჩაგრულ ხალხზე, თავიანთ კეთილშობილურ მადლობის ნაცვლად ხალხი ეუბნებოდა:

— ნეტავ რას დაეხეტებით. მასხრობთ. ამ მეორედ მოსვლის დროს ვისა სცალიან თქვენთვის. — აი სიტყვები, რომლითაც ხალხში გასულ ხალხსსენებს უმასპინძლებოდნენ და ზოგჯერ ფიზიკურ შეურაცხყოფასაც კი აყენებდნენ. დევნას, შევიწროებას და დაცინვას ხომ საზღვარი არ ჰქონდა. ასეთივე გაჭდა ქრისტეფორეს ზვედრიც. ის აღამიანები, რომელთათვისაც მუშაობა უხდებოდა საღ კლდეხავით, ცივად შეხვდა მას. — „ეგ რომ სულელი არ იყოს, ჩემო გაბრიელ, ანაფორას და მღვდლობას წიხლსა ჰკრავდა? მღვდლობას უჩიტელობა და მასთან შეუღლებული სიმშოლ-სიმწყურვალე ამჯობინა! ამას ჭკვიანი კაცი ჩაიდნეს თუ არა სულელი? აბა ჭკვიანი და პატიოსანი კაცი, ჩემო გაბრიელ, სოფელში გაიქცევა და ისიც უჩიტლად!“

აი ნამდვილი ზვედრი ხალხისათვის თავდადებული ხალხსსენობისა, რომელთა გულწრფელი ზრუნვაც არათუ არ მიიღო ხალხმა, არამედ ლანძღვა-გინებაც კი დაუწყო. ქრისტეფორეს განსაკუთრებით იმის გამო კიცხავდნენ, რომ ღარიბ ბავშვებს ეხმარებოდა.

ქრისტეფორე არ მოსწონთ, აბეზღებენ ბლალოჩინთან და სოფლიდან აძევებენ. ამგვარად, ქრისტეფორე დამარცხდა სამოღვაწეო ასპარეზზე და ეს დამარცხება ისეთი საშინელი იყო, რომ მომაკვდინებელი გარდატეხა გამოიწვია. არც ხალხს ესმოდა ქრისტეფორესი და არც ღედას.

— არ მინდა მღვდლობაო, მე მდაბიო ხალხს უნდა შევწირო თავიო. იმ მდაბიო ხალხმა კი არ ინდომა არც შენი გატაცებული სიყვარული და არც შენი სამსახური. გიჭირა პანდური და შეურაცხყოფით გამოგისტუმრა“, — ასეთი საყვედური ესმოდა ყოველდღე ქრისტეფორეს ღედისგანაც.

ოჯახის ეკონომიურმა სივიწროვემ და საზოგადოების ღვენამ აიძულა ქრისტეფორე, რომ მოწინააღმდეგეთა ბანაკში გადასულიყო, და დათანხმებულიყო იმ თანამდებობაზე, რომლისაც წინააღმდეგი აქამდე თვით იყო. ქრისტეფორე მღვდლად ეკურთხა.

თუ მოთხრობის დასაწყისში მწერლის სიმპათიები ქრისტეფორეს მხარეზეა, მოთხრობის დასასრულს ქრისტეფორე უკვე მღვდელია და სრულიად შეცვლილი. ისიც ისეთივე წურბელად იქცა, როგორც სხვები.

საზოგადოდ მელანიას მღვდლები ყველგან უარყოფითად ჰყავს გამოყვანილი. და „მამა ქრისტეფორეში“ ეს უარყოფითობა უმალეს ხარისხამდღა აყვანილი. აღმათ იმიტომ, რომ ქრისტეფორე სხვებზე უარესი გაჭდა.

მამა ქრისტეფორესთან მიდის საწყალი გლეხი, რომელსაც ჭერ მამა გარდაეც-

ვალა. შემდეგ მამა და ეხვეწებოდა, მარილი მიკურთხეო. მამა ქრისტეფორე უკარდებდა, ჯერ ერთისა არ გადაგიხდია და მეორისათვის მოხვედლი...

— რად შემომიკვეთე მთელი წირვა, თუ საწირაის მოცემის ილაჯი არ გქონდა? — მარილის კურთხევაზე უარს ეუბნება ქრისტეფორე.

— მამ რა მექნა, შენი წირიშე, უსულოდ ხომ ვერ გადავაგდენდი, მხოთელი მამა იყო!... შენმა მადლმა, გეფიცები მალალ ღმერთს, ვიშოვნე, *მე და ჩემს*

სწორედ გაეუთადეები და შენ კი მომდურავს არ ვამყოფებ, ხომ მოგეხსენება, შე დალოცვილო, გლეხიკაცის საქმე? დილაღე კარგი იყო ჩემთვისაც შეძლება გვექონდეს, შენც მოგართვა შენი საწესო, ხელმწიფესაც, ბატონსაც და ჩვენც კუპი მაძლარი გვექონდეს, მაგრამ რო არ გვაძლევს მაგდენს ი დალოცვილი ღმერთი!

— მე კი ჩემი უნდა ჩამაბარო და თუნდა მიწაში მოთხარეთ, მე რა მენალღეუბა!... შენ შიმშილსაც აიტან, სიტიტელესაც, ფეხშიშველობასაც, მე და ჩემს ცოლ-შვილს კი არ შეგვიძლიან ეგეები და არც შეგვეფერის“.

ასეთი სიტყვებით უმასპინძლდება უნუგეშო მდგომარეობაში მყოფ გლეხს მამა ქრისტეფორე, რომელიც ოდესღაც თვით გლეხი იყო, გლეხთა მოსარჩლე.

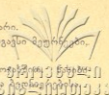
მელანიას კალამს ეკუთვნის აგრეთვე სატირულ-უმორისტული ხასიათის ნაწარმოებები. ამათ რიცხვში შედის: „სახელოანი“, „ლაღიკო“, „სიკეთე“, „აქეთ-იქით გამარჯვება“ და სხვა. „სახელოანსა“ და „ლაღიკოში“ სხვა მტკივნეულ ხაყითბებთან ერთად დასმულია მოშავალი თაობის აღზრდის საყითბებიც.

მელანიას მოთხრობების დიდი ღირსება იმაში მდგომარეობს, რომ დოკუმენტური სიზუსტით აგვიწერს ძველი სოფლის მკვიდრთა ტანჯული ცხოვრების შემზარავ სურათებს. სოციალური და ეროვნული ჩაგვრით განაწამები აღამიანის კენესა ისმის მის გმირთა ყოველ სიტყვაში.

მელანიას მოთხრობებს დიდი მნიშვნელობა აქვს როგორც ამ ჩემი მოღვაწის ნაწარმოებების გასაცნობად, ისე იმ პირთათვის, ვისაც ჩვენი წარსული ცხოვრების შესწავლა სურს.

სიტყვების ახსნა

- ა ბ ე ჩ ხ ა რ ი** — უკეთო აღამიანზე იტყვიან: აბეჩხარიაო. ნახევრად გადამხმარ ვენახზედაც ასევე იტყვიან: გააბეჩხარდაო.
- ა მ რ ე შ ე ბ უ ლ ი** — მოწაბლისფერო, თეთრში ღვიძლისფერი ან ყოლოსფერი წინწყლებია შერეული, აქედან მრეში თუთააო, შემწიფებაში შესულზე იტყვიან: ამრეშებულაო.
- ა შ ი ღ ი** — არშოი — თამაში ქალი იქნება თუ შამაკაცი. იტყვიან: აშიღიაო.
- ბ ა ზ ა ზ ი** — ფართლით მოვაქრე.
- ბ ა ლ ყ უ შ ი** — მწარე, უსიამოვნო პიროვნება, რა ბალყუში კაციაო, იტყვიან.
- ბ ა თ ი ლ ა მ ა** — ვალის გადახდის საბუთი, რომელიც აბათილებს თამასუქს, ვექსილს, მთლიანად ან ნაწილობრივ.
- ბ ა რ ც ა კ ა ლ ი** — ლოგინის, ტახტის ნაწილი, რომელიც თავთან ამალღებულია და მუთაქის მაგივირობას ეწევა.
- ბ ე დ ე ნ ი კ ი** — რუსული დამახინჯებული სიტყვაა, „ნაბედრენიკი“, მღვდლის სამოსელის ნაწილი, რომელიც ეძლეოდათ ჭილღოდ წარჩინებისათვის.
- ბ ე კ ნ ე ბ ი** — ჩალის ღერო ან წერილი ხე.
- ბ ე ლ გ ა** — საწინდარი, სასიძოსაგან საპატარძლოსათვის მირთმეული ნივთი, მაგ. ბეჭედი ან სხვა რამ. აქედან დაწინდვა.
- ბ ე მ შ რ ა ზ ო ბ ა**, **ბ ე მ შ რ ა ზ ი** — არაქართულია, წყველას უნდა ნიშნავდეს. იხმარება ცუდის მნიშვნელობით.
- ბ ლ ა ლ ო ჩ ი ნ ი** — რუსულიდან, მოწესრიგე მღვდელი გარკვეულ უბანში.
- ბ უ ე ლ ა** — მოხდენილი, მშვენიერი, იტყვიან: რა ბუელა გოგონააო.
- ბ უ ლ ა უ რ ი** — სვეტი ან დედაბოძი ხარის თავებით შემკული.
- გ ა მ ო კ ა ნ კ ლ უ ლ ი** — ძალიან კარგად, კობტად ჩაყმული.
- გ ა ხ ე ტ დ ა** — გაშტერდა, გაოცდა, გაკვივრდა.
- გ ე წ ა ნ წ ლ ე ბ ა** — სული მიგდის, სული გელევა.
- გ ე ჭ ა** — გულგამოდებული (გამოთლილი) მორი, წყლისა და სალაფავის ჩასასხმე-ლად იხმარება. გეჯას ეძახიან, აგრეთვე, ფუტყრის სკას.
- და გ ა ზ რ ა** — დაჯაწრა.
- და ე ც ა ლ ა თ** — ამ შემთხვევაში, გაეკოტრებინათ, ეკობნათ, დაეცარიელებინათ.
- და ფ ო ლ ე ბ ა** — ფასის დაცემა, გაიაფება (ხშირად ხელოვნურად), ფული და-ფოლდაო, ე. ი. გაუფასურდა.
- და ქ ი მ ი თ უ ლ ი** — ძალიან დამშეული, დიდი ხნის უკმელი, ხარბად ეცემა საკმელს და ძლომას ველარ მოიკიდებს, იტყვიან, დაქიმითულიაო.
- და ც ა რ ვ ა** — უკუღმა დაგრეხვა, გადატანითი მნიშვნელობით, ხელი დაეცარა, ე. ი. საქმე უკუღმა წაუვიდაო.

- ნ ა ზ რ გ ი — ანუ ნაფთვეი, ხნელის ერთი მხარე, ერთი ნახევარი.
- ნ ა მ გ ლ ა დ მ დ გ ო შ ი — მონამგლები, მუზობლად მყოფი მსგავსი მუხრანები, მაგ., მეცხვარეები, მეძროხეები.
- ნ ა ს ი ბ ი — ბედი, იღბალი, იტყვიან, ნასიბი ნუ დაგელიოს ოქცვიან ნახევარს პურის ნაწილია, პური როგორც სიმბოლო სიმდიდრისა და ბედსავესა და ბედსავესა.
- ნ ა ტ ე რ ფ ა ლ ი — წამომდგარია ფეხის ტერფიდან. აქედან ნატერფალი, ნაფეხური, ნაკვალევი.
- ნ ა ტ ის უ ს ა ლ ი — დაწვის შემდეგ სუნიც რომ აღარ რჩება. იმის ნატისუსალიც აღარ იყოსო.
- ნ ე უ ს ტ ო ი კ ა — რუსული სიტყვაა, ჭარიმის გადახდა პირობის დარღვევის გამო.
- ნ ე ჰ ა — ქილობი, ან სქელი ქსოვილის ჩამონაპრებისაგან დაწნული საფენი.
- ნ ო ნ ა ო ბ ა — ონავრობა, უსაქციელო ხუმრობა, უაზრო თამაში, მტაცებლობა. ყაბალურად თავს დასხმა.
- პ ა რ პ ა რ ო ბ ა — ფარფაში, უზომო და შეუზღუდავი უფლებით სარგებლობა.
- პ ე წ ე ნ ი კ ი — პეწენიკი თავადიშვილი, ან პეწენიკი პატარაძალი, გადაპარბებით კომწია. კარგად იცვამს და იზრანჭება.
- პ რ ი გ ა ვ ა რ ი — არაქართულია, სოფელთან მოლაპარაკების შემდეგ მიღებული დადგენილება.
- პ რ ი ჩ ე ტ ნ ი კ ი — არაქართულია. დიაკონი.
- პ რ ი ხ ო დ ი — არაქართულია. ხალხზე გაწერილი გადასახადით შემოსული ფული მღვდლისათვის.
- პ რ უ ნ ე ლ ი — ერთგვარი ქსოვილია, შავი ფერის, სატინასავით პრილა.
- პ ო ლ ი მ მ რ ი ა ლ ე ბ ი — ფულის ერთეულია, უდრის 10 კაპ.
- ს ე რ ი — ნიშანი, დალი მფლობელისა, პატრონი სერს უკეთებს ცხენს, ცხვარს. ძროხას ყურზე ან ბარძაყზე.
- ს კ უ ფ ი ა — მღვდლის თავსაბურავი ზევერდის, კონუსისებური, დაბალი. ესეც ჭილდოა, ოღონდ კამილაკაზე დაბალი.
- ს ტ ო ლ ი — წონის ერთეული, უდრის დაახლოებით 2,5 კ. გრამს.
- ტ ა ბ ო ც ი — ბის ურო.
- ტ ე რ ნ ო ს კ ა ბ ა — ტერნო ერთგვარი ქსოვილია.
- ტ ო მ ბ ა ბ ი — იგივეა, რაც მაღარიჩი. რაიმე განსაკუთრებული მოვლენის აღნიშვნა მცირე ან დიდი ქეიფით.
- ტ უ ჰ კ ი რ ე ბ ი — ხისაგან დაწნული ლასტები, რომელსაც საწინახლის ძირში ჩააფენენ, რომ ყურძნის წურვის დროს ტბილს ჰაჰა არ გაჰყვეს.
- უ გ ე შ ო დ — უკვალოდ, უნიშნოდ.
- უ ზ ა ლ თ უ ნ ი — ათკაპიციანი.
- უ ს ა ნ ე თ ო ბ ა — რელიგიური დღესასწაულია.
- უ ს უ რ ა ვ ე ბ დ ა — ხვადიდან ჭელის გადაღება ცოცხით.
- უ ფ შ რ უ კ ი — მოუზღეავი.
- ფ ხ ა ლ მ უ ნ ჩ ი კ ი — არაქართულია. ნიშნავს მედავითნეს, დიაკონს.
- ფ შ ა — წყარო, ამოხეთქილი მდინარის მახლობლად.
- ქ ო თ ა ო — ცხენების სენი, ავადმყოფობა, იტყვიან: ქოთაოს შესაქმელიაო.
- ქ ო ხ მ ე ნ ი — სისუქი ღორი ან ცხვარი.

ზ ა რ ა ჯ ა , ღ ა ზ ლ ი — სანყაოს თავში სიმაგრისათვის შემორტყმული. ვანერე რკინის რკალი.

ყ ა დ ა ჲ ი ს თ ა ვ ი — მსხვილი ლურსმანი, სოკოსებური მრგვალი თავით.

ყ ა ჲ ა ჲ ა ნ ა — უსაქმური, თავზე ხელაღებული.

ყ ა ჲ ვ ა ჲ ი ა ნ ი — ფართოდ გაშლილი, ვრცელი, უხეივნი, ლაშქარის მარცხენა

ყ ა ჲ ა რ ი — ცხენის გავაზე გადასაფარებელი ქსოვილი. ნაბრუნო ქსოვილი

ამოქარგული.

ყ ე ჲ მ ი ტ ე ბ ი ჲ ა დ — იმედგაცრუებულად.

ყ ი ჲ თ ი — ხრიკი, მოტყუების ხერხი, საშუალება. ამბობენ: ყილთი მოუღო.

ყ ი ნ ტ ო რ ა — ერთგვარი ბალახია. შალაი იზრდება.

ყ ო შ ე ბ ი — ქართული კაბის მაჯებზე სამკუთხედად გადაკეცილი. იტყვიან: ყოშიანი კაბა აცვიო.

შ ა ქ ი — ერთი წლის ცხვარი.

შ ე შ უ დ ი — სავაქრო საქონელი.

შ ი პ ი — ლასტისა და გოდრის ნაპირი.

ჩ ა ნ ა ხ ი — მარცვლეულის საწყაო (ქართლში).

ჩ ო მ ბ ა ხ ი — მეცხვარის კაპიანი ჯობი, კომბალი.

ც ი ც ქ ვ ა დ — ცოცხლად, სწრაფად, მარად. ამბობენ: ციცქვად გააკეთა საქმე.

წ ა ჲ ო — სახლის კედელში დატანებული განჯინა ქვეშაგებისთვისაა განკუთვნილი. შეიძლება ჰქონდეს კარი ან ფარდა.

ხ ე ჩ ა ხ პ ე რ ი — სომხური ეკლესიის მეურვე.

ჩ ე ჲ ლ ი ან ჯ ო ჲ ლ ი — გაღწევის და განიავეების შემდეგ ხეაზე დარჩენილ მსხვილ ბუეს ჰქვია ჯელი, მას ცოცხით გადაააცილიან ხოლმე. გადატანილი მნიშვნელობით ადამიანებზე იტყვიან: ხალხი ჯოლღასავით დაესიაო.

ბიბლიოგრაფია

1. „ბნელთ“ პირველად დაიბეჭდა 1888 წელს, გაზ. „ივერიის“ №№ 141, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 153, „მელანის“ ფსევდონიმით. გაზეთში პირველი თავი არ არის დაბეჭდილი, მოთხრობა იწყება მეორე თავიდან, როგორც ეტუობა, ცენზურას არ გაუშვია.
- 1891 1892 წელს „ქართულთა ამხანაგობას“ ცალკე წიგნად გამოუცია.
1920 წელს გამოსცა მეორედ „წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ“.
1954 წელს გამოსცა „საბჭოთა მწერალმა“ გერონტი ქიქოძის წინასიტყვაობითა და რედაქციით.
2. „კრილოსანი“ დაიბეჭდა 1894 წელს „მოამბეში“, № 4. ითარგმნა რუსულად და დაიბეჭდა „Новое Обозрение“-ში.
3. „ნავარდოზა“ დაიბეჭდა ჟურნალ „მოამბეში“, 1899 წ., №№ 4, 5, 6, 7, 8, 11 და 1900 წ., №№ 5, 6. აქ იბეჭდება შემოკლებით.
4. „ლადიკო“ დაიბეჭდა 1902 წელს ჟურნალ „მოამბეში“, № 8.
5. „ქედნის ლულუნო“ დაიბეჭდა 1904 წელს, ჟურნალ „მოამბეში“, № 6.
6. „ქამილავკა“ დაიბეჭდა 1905 წლის „ივერიაში“, № 17, „ვარდანქეშანის“ ფსევდონიმით.
7. „პრიგავარის მღვდელი“ იბეჭდებოდა ვალერიან გუნიას აღმანახებულში. პირველი სამი თავი დაიბეჭდა 1908 წლის აღმანახში: „აყაყის დღე საქართველოში“ „მტერ-მოყვარის“ ფსევდონიმით. მეოთხიდან მეექვსე თავამდე დაიბეჭდა 1909 წლის აღმანახ „ძალაში“, № 5. უკანასკნელი თავები დაიბეჭდა 1909 წ. აღმანახ „ნიაში“, № 8.
8. „მამა ქრისტეფორე“ 1903 წელს წარუდგენია „მოამბეში“ დასაბეჭდად, გაუმზადებოთ. აწყობილი ცენზურას აუკრძალავს. 1934 წელს ცალკე წიგნად გამოსცა სოლომონ უბანეიშვილმა.
9. „სიკეთე“ ცალკე წიგნად გამოვიდა 1915 წელს „გიორგი და გურქას“ სახელწოდებით.

10. „სახელთანი“ დაიბეჭდა 1916 წელს „საქართველოს სურათებთან დაკავშირებაში“. №№ 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23.
11. „აქეთიქით გამარჯვება“ დაიბეჭდა 1917 წლის ევრნალ „თეატრსა და ცხოვრებაში“, №№ 32, 33, 34, 35.
12. „ზურაბ მოსხლეტიძე“ იბეჭდება პირველად სახელმწიფო ლიტერატურულ მუზეუმში დაცული ხელნაწერიდან.
13. „ორი საკლავი“ იბეჭდება პირველად საქართველოს სახელმწიფო ლიტ. მუზეუმში დაცული ხელნაწერიდან.
14. „მამა აბრამი“ იბეჭდება პირველად საქართველოს სახელმწიფო ლიტ. მუზეუმში დაცული ხელნაწერიდან.
15. „წერილები“ იბეჭდება პირველად საქართველოს სახელმწიფო ლიტ. მუზეუმში დაცული ხელნაწერიდან. მოთხრობა დაუმთავრებელია.

ს ა რ ა მ ბ ი

ზნელო	3
კრიალოსანი	98
ნავარდობა	116
ლადიკო	180
ქედნის ლულუნი	200
კამილავეკა	208
პრიგავარის მღვდელი	217
მამა ქრისტეფორე	246
სიკეთე	273
სახელოანი	287
აქეთ-იქით გამარჯვება	313
ზურაბ მოსხლეთილიძე	328
ორი საკლავი	348
მამა აბრამი	405
წერილები	412
მელანია — ნიკოლოზ ნათიძე (ბოლოსიტყვაობა)	435
სიტყვების ახსნა	447
ბიბლიოგრაფია	451

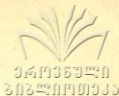
Г 1
899.962. 1 — 32
შ 527

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

რედაქტორი გრ. ჩიქოვანი
გამომცემლობის რედაქტორი ლ. ზედგინიძე
მხატვარი ე. თუხარული
მხატვ. რედაქტორი ირ. ჯანაშვილი
ტექნიკური რ. იმნაიშვილი
კორექტორი თ. იოსელიანი

ხელმოწერილია დასაბუქდად 25/11, 1965 წ.
ქალაქის ზომა 60×84^{1/16}
ნაბეჭდი თაბახი 28,3
სააღრ.-საგამომცემლო თაბახი 23,14
ტირაჟი 10.000
შეკვ. № 1149
ფასი 1 მან. 02 კაპ.

მ ე ლ ა ნ ა
(Николоз Георгиевич Натидзе)

Воркованье голубя

Рассказы

(На грузинском языке)
Издательство «Литერатура да Хеловнеба»
Плеханова, 179

19 Тбилиси 65

სტამბა № 1, თბილისი, ორჯონიკიძის ქ. № 50.
Типография № 1, Тбилиси, ул. Орджоникидзе № 50.

0 207 30-

PLATE 11
1870-1873

